Gabriel Garcia Marquez
ŽIVJETI DA BI SE PRIPOVIJEDALO

Život nije ono što smo preživjeli,
već ono čega se sjećamo, kao i način na koji
se sjećamo da bismo ga pripovijedali.

I

1.

Majka me je zamolila da pođem s njom na razgovor o prodaji kuće. Stigla je toga jutra u Barranquillu iz udaljenog mjesta gdje je živjela naša obitelj i uopće nije znala kako će me naći. Na sve se strane raspitivala među poznanicima, a oni su je uputili da me potraži u knjižari Mundo, ili u obližnjim kavanama u koje sam dva puta dnevno odlazio na razgovor s prijateljima piscima. Upozorili su je: »Budite oprezni, jer su potpuno ludi«. Stigla je točno u podne. Brzim je korakom prošla između stolova s izloženim knjigama, stala pred mene i pogledala me u oči, nestašno se smješkajući kao u svojim boljim danima. Prije no što sam se uspio pribrati, rekla je:
- Ja sam tvoja majka.
Nešto se u njoj promijenilo i spriječilo me da je prepoznam na prvi pogled. Bilo joj je četrdeset pet godina. Ako zbrojimo jedanaest porođaja, deset je godina provela u trudnoći i barem još toliko dojeći. Prerano je osijedjela, oči su joj izgledale veće i začuđenije iza prvih bifokalnih naočala i nosila je strogu crninu za svojom majkom, no još je zadržala otmjenu ljepotu kao na fotografiji s vjenčanja, sada istaknutu aurom zrelih godina. Čak i prije no što me zagrlila, obratila mi se uobičajeno svečanim tonom:
- Došla sam te zamoliti da pođeš sa mnom na dogovor o prodaji kuće. Nije mi morala reći koje kuće, ni gdje se ona nalazi, jer je za nas
postojala samo jedna jedina kuća na svijetu: stara kuća djeda i bake u Aracataci, u kojoj sam se rodio zahvaljujući sretnoj okolnosti i u koju se, nakon osme godine, nikada više nisam vratio. Upravo sam

napustio pravni fakultet nakon šest semestara koje sam uglavnom posvetio čitanju svega što mi je došlo pod ruku i recitiranju napamet neponovljive poezije španjolskoga Zlatnog doba. Već sam pročitao, prevedene i posuđene, sve knjige koje bi trebale dostajati za svladavanje vještine pisanja, i objavio šest priča u novinskim prilozima, koje su ushitile moje prijatelje i privukle pažnju kritike. Sljedećeg mjeseca navršavao sam dvadeset tri godine, a već sam izbjegavao služenje vojske, zaradio dvije gonoreje, i dnevno sam, bez razmišljanja, pušio šezdeset cigareta od najgorega duhana. Slobodno sam vrijeme provodio između Barranquille i Cartagene na karipskoj obali Kolumbije, i kraljevski preživljavao s onim što su mi plaćali za dnevne komentare u El Heraldu, što je bilo nešto malo više od ničega, a spavao sam u najboljem mogućem društvu ondje gdje me zatekla noć. Kao da mi nije bila dovoljna neizvjesnost vlastitih želja i kaos u životu, zajedno s nekolicinom nerazdvojnih prijatelja pripremao sam, bez ikakve potpore i vrlo smiono, objavljivanje časopisa što ga je Alfonso Fuenmavor planirao već tri godine. Što sam još mogao poželjeti?

Više zbog oskudice nego zato što mi se to sviđalo, preduhitrio sam modu za dvadeset godina: čupav brk, razbarušena kosa, traperice, košulje s cvjetnim uzorkom i hodočasničke sandale. U tami kina, i ne znajući da sam u blizini, moja tadašnja prijateljica nekome je povjerila: »Jadni je Gabito izgubljen slučaj«. Prema tome, kada me je majka zamolila da pođem s njom na razgovor o prodaji kuće, nije bilo nikakva razloga za odbijanje. Napomenula mi je da nema dovoljno novaca, a ja sam ponosno odgovorio da ću sam snositi svoje troškove.

U novinama u kojima sam radio to nije bilo moguće riješiti. Plaćali su me tri pesosa po komentaru i četiri po uvodniku, kada je netko od stalnih uvodničara bio odsutan, ali to mi je jedva dostajalo za život. Htio sam zatražiti pozajmicu, no direktor me podsjetio kako je moj dug veći od pedeset pesosa. Toga sam dana povukao potez na koji se nitko od mojih prijatelja ne bi odvažio. Na izlazu iz kavane Colombia, pokraj knjižare, prišao sam don Ramonu Vinvesu, starom katalonskom učitelju i knjižaru, i zamolio ga da mi posudi deset pesosa. Imao je samo šest.

Ni majka ni ja, naravno, nismo uopće mogli zamisliti da će taj bezazleni dvodnevni izlet biti toliko presudan za mene da će mi najduži i najaktivniji život biti prekratak da ga dokraja ispričam. Sada, kada sam prevalio sedamdeset petu, znam da je to bila najvažnija od svih odluka koje sam morao donijeti u svojoj književnoj karijeri. Drugim riječima: u cijelome životu.
Sve do mladenaštva, pamćenje je više zainteresirano za budućnost nego za prošlost, tako da selo u mome sjećanju još uvijek nije bilo uljepšano nostalgijom. Sjećao sam ga se onakva kakvo je nekoć bilo: mjesto dobro za život, gdje su se svi poznavali, na obali bistre rijeke što je brzala koritom od glatkih, bijelih i velikih oblutaka, nalik pretpovijesnim jajima. U sumrak, pogotovo u prosincu, nakon razdoblja kiša zrak bi se pretvarao u dijamant, a Sierra Nevada de Santa Marta kao da se svojim bijelim vršcima spuštala do plantaža banana na drugoj obali. Odande su se mogli vidjeti Arauaco Indijanci kako u koloni poput mrava trčkaraju planinskim puteljcima s vrećama đumbira na leđima i žvaču listove koke smotane u kuglice da bi im život bio lakši. Mi djeca maštali smo da pravimo grude od vječnoga snijega i da se grudamo na užarenim ulicama. Žega je bila tako nevjerojatna, posebno za vrijeme sijeste, da su se odrasli na nju tužili kao da je nešto novo i dotad neviđeno. Od rođenja slušam neprestano ponavljanje kako su pruga i naselja američke tvrtke United Fruit Company izgrađeni noću, jer je danju bilo nemoguće držati alat usijan na suncu.
Jedini prijevoz iz Barranquille do Aracatace bio je dotrajali motorni brodić koji je prolazio kanalom što su ga robovi iskopali za vrijeme Kolonije, a onda kroz golemu baruštinu mutnih i pustih voda, sve do tajanstvenog naselja Cienaga. Ondje se ukrcavalo u putnički vlak koji je nekoć bio najbolji u zemlji i kojim se stizalo do Aracatace kroz beskrajne plantaže banana, uz mnoga dugotrajna zaustavljanja u prašnjavim i užarenim selima i na samotnim postajama. Na taj smo put majka i ja krenuli u sedam sati navečer u subotu, 18. veljače 1950, uoči karnevala, praćeni pretpotopnim pljuskom, neuobičajenim za to doba godine, i s trideset dva pesosa u džepu koji će nam jedva dostajati za povratak ako se kuća ne proda pod predviđenim uvjetima.

Pasatni su vjetrovi te noći tako žestoko bjesnjeli da sam jedva jedvice uvjerio majku da se ukrca. Imala je potpuno pravo. Motorni su brodići bili skromne imitacije parobroda iz New Orleansa, ali s benzinskim motorima od kojih se cijeli brodić, zajedno sa svime na njemu, tresao kao u žestokoj vrućici. Imali su malen salon s rašljastim drvenim kolcima za vješanje mreža za ležanje na različitim visinama, i drvene klupice na koje se svatko ugurao kako je mogao sa svojom prekomjernom prtljagom, velikim zavežljajima robe za trgovinu, pletenim košarama s kokošima, pa čak i sa živim svinjama. Bilo je i nešto malo zagušljivih kabina s dva poljska ležaja, što bi ih gotovo uvijek zauzimale bijedne kurvice koje su zbrinjavale hitne slučajeve za vrijeme putovanja. Budući da nismo našli nijednu slobodnu kabinu, jer smo se ukrcali u zadnji čas, niti smo nosili mreže, majka i ja na prepad smo zauzeli dvije željezne sjedalice u glavnom prolazu i ondje se pripremili za noćenje. Upravo kako se majka pribojavala, oluja je šibala odvažan brodić dok smo prelazili rijeku Magdalenu koja je u tom dijelu, nedaleko od estuarija, pokazivala oceansku ćud. U luci sam se dobro opskrbio najjeftinijim cigaretama od crnoga duhana i grubim papirićima, te počeo pušiti onako kako sam to tada činio, paleći cigaretu opuškom prethodne, prečitavajući Svjetlost u kolovozu Wiliama Faulknera koji je u to doba bio moj najvjerniji duh zaštitnik. Majka se uhvatila krunice kao vitla koje može izvući traktor iz gliba ili održati avion u zraku, i prema ustaljenoj navadi nije tražila ništa za sebe, nego blagostanje i dug život za svojih jedanaestero siročića. Njezina je molitva sigurno prispjela na pravo mjesto,
jer se kiša smirila čim smo ušli u kanal, a povjetarac je pirkao tek toliko da preplaši komarce. Majka je potom spremila krunicu i dugo, bez riječi, promatrala kako život tutnji oko nas.
Rodila se u skromnoj kući, ali je odrastala u kratkotrajnom procvatu bananske tvrtke od koje joj je ostala, ako ništa drugo, barem dobra naobrazba bogataške kćeri u koledžu Prikazanja Presvete Djevice u Santa Marti, koju je pohađala zahvaljujući druženju s kćerima bananskih moćnika. Za božićnih praznika vezla je na uokvirenom platnu s prijateljicama, svirala klavikord na dobrotvornim

sajmovima i s tetom u pratnji prisustvovala najbiranijim plesovima bogobojazne lokalne aristokracije, ali do udaje za seoskog telegrafista, protiv volje roditelja, nije imala momka. Otada su njezine najpoznatije vrline bile smisao za humor i željezno zdravlje što ga podvale nevolja neće uspjeti uništiti za njezina dugoga života. No najzačudnija vrlina na koju nakon udaje nitko nije ni pomišljao, bio je zapravo osobit dar kojim je uspijevala prikriti nesvakidašnju snagu karaktera: savršeni Lav. Uz pomoć te vrline uvela je matrijarhat i njezina je moć dopirala do najudaljenijih rođaka u nezamislivim mjestima, poput planetarnog sustava kojim je upravljala iz kuhinje, tihim glasom i skoro ne trepćući, dok bi stajala pokraj uzavrelog lonca s grahom.
Gledajući je kako šutke podnosi mučno putovanje, pitao sam se kako je uspjela tako brzo i nadmoćno zauzdati nepravde siromaštva. Ta strašna noć bila je sjajna prilika za njezino iskušavanje. Krvoločni komarči, gusta i smradna vrućina zbog mulja u kanalima što ga je brodić prevrtao na svom putu, bauljanje rasanjenih putnika kojima je vlastita koža bila tijesna, sve kao da je bilo smišljeno da se najčvršća narav izbaci iz takta. Moja je majka sve to podnosila ne mičući se sa sjedalice, dok su djevojke za iznajmljivanje ubirale karnevalske plodove u obližnjim kabinama, prerušene u muškarce ili u Španjolke. Jedna od njih nekoliko puta je ušla i izišla iz svoje kabine, uvijek u pratnji druge mušterije i pritom prolazila pokraj majčina sjedala. Mislio sam da je nije zamijetila. Ali nakon što je ušla i izišla četvrti ili peti put za nepun sat, ispratila ju je sažaljivim pogledom do kraja hodnika.
- Jadne djevojke - uzdahnula je. - Ovo što moraju činiti da prežive gore je od rada.
Tako je ostala sve do ponoći kada sam, umorivši se od čitanja uz nepodnošljivo podrhtavanje i slaba svjetla u hodniku, zapalio cigaretu i sjeo pokraj nje, pokušavajući izroniti iz živoga pijeska grofovije Yoknapatawpha. Godinu dana prije toga napustio sam fakultet, nerazumno se nadajući da ću živjeti od novinarstva i književnosti bez potrebe da ih naučim, ohrabren rečenicom za koju mislim da sam je pročitao u
nekom djelu Bernarda Shawa: »U ranom djetinjstvu morao sam

prekinuti obrazovanje da bih pošao u školu.« Nisam mogao ni s kim o tome raspravljati jer sam osjećao, iako to nisam mogao objasniti, da moji razlozi vrijede samo za mene.
Pokušati uvjeriti svoje roditelje u takvu ludost, kada su već uložili u mene velike nade i potrošili mnogo novaca što ga ni sami nisu imali dovoljno, bio bi jalov posao. Osobito oca, koji bi mi sve oprostio, samo da se vratim kući s fakultetskom diplomom koju on nije uspio steći. Komunikacija se prekinula. Skoro godinu dana kasnije i dalje sam namjeravao obići ga i objasniti mu svoje razloge kad se pojavila majka i zamolila me da pođem s njom na razgovor o prodaji kuće. Ipak, tu temu nije uopće spomenula sve do poslije ponoći, na brodiću, kada je osjetila nešto nalik nadnaravnom otkriću da je napokon nastupio odgovarajući trenutak da mi povjeri pravi razlog svoga putovanja. Način, ton i brižljivo birane riječi kojima je načela temu dozrijevali su zacijelo u osami nesanica mnogo prije no što je krenula na put.
- Otac ti je jako tužan - prozbori.
Eto onoga čega sam se najviše pribojavao. Započela je kao i uvijek u najneočekivanijem trenutku i smirenim glasom kao da je ništa ne može rasrditi. Tek toliko, reda radi, jer sam predobro znao odgovor, upitao sam:
- A zašto?
- Zato što si prekinuo studij.
- Nisam ga prekinuo - odgovorih. - Samo sam ga promijenio.
Živnula je od pomisli na temeljitiju raspravu.
- Tvoj otac kaže da je to isto - doda. Iako sam znao da je to laž, rekoh joj:
- I on je ostavio studij i posvetio se sviranju violine.
- To nije isto - bodro će ona. - Violinu je svirao samo na zabavama i serenadama. A studij je prekinuo zato što nije imao ni prebijenog novčića. No za manje od mjesec dana naučio je telegrafiju, što je tada bilo jako dobro zanimanje, posebno u Aracataci.
- I ja živim od pisanja u novinama - podsjetih je.
- To kažeš da me utješiš - odvrati. - Ali neimaština ti se primjećuje izdaleka. Zato te nisam prepoznala u knjižari.
- Ni ja tebe nisam prepoznao - priznah.

- Ali ne zbog istih razloga - nastavi. - Mislila sam da si prosjak.
Bacila je pogled na iznošene sandale, i dodala: - I bez čarapa.
- Tako je udobnije - objasnih. - Dvije košulje i dvoje gaća: jedno na meni, a drugo se suši. Što čovjeku više treba?
- Malo dostojanstva - odvrati ona. Ali odmah ublaži ton: - To ti govorim jer te jako volimo.
- Znam ja to - potvrdih. - Nego, reci mi nešto: ne bi li i ti na mome mjestu napravila isto?
- Ne bih - odgovori ona - ako se moji roditelji ne bi slagali s time.
Prisjetivši se tvrdoglavosti kojom je uspjela svladati protivljenje svoje obitelji zbog udaje, rekoh joj smijući se:
- Pogledaj me u oči.
Ali ona je, ozbiljna, skrenula pogled jer je vrlo dobro znala što mislim.
- Nisam se udala sve dok nisam dobila blagoslov roditelja - reče.
-Doduše, silom, ali ipak sam ga dobila.
Prekinula je razgovor, ne zato što su je moji argumenti uvjerili, nego zato što je morala ići na zahod, ali je sumnjala u njegovu čistoću. Upitao sam noštroma ima li kakvo doličnije mjesto, ali mi on objasni kako i sam koristi zajednički zahod. Te zaključi kao da je upravo pročitao Conrada: »Na moru smo svi jednaki«. Tako se majka podvrgnula općevažećem pravilu. Izišavši, suprotno mojim strahovanjima, jedva se suzdržala od smijeha.
- Zamisli - reče mi - što će pomisliti tvoj tata ako se vratim s kakvom sramnom boleštinom?
Kasnili smo tri sata jer su se nakupine anemona iz kanala zaplele u elise, i tek nakon ponoći brodić se nasukao na mangrove te su ga mnogi putnici morali povlačiti s obale pomoću užadi od mreža. Vrućina i komarči postali su nesnosni, ali ih je majka vješto izbjegla trenutačnim i isprekidanim snom na mahove, već poznatim u obitelji, koji joj je omogućavao da se odmori a da ne izgubi nit razgovora. Kada je brodić ponovno krenuo, i pirnuo svježi povjetarac, potpuno se razbudila.
- U svakom slučaju - uzdahnu - tati moram donijeti nekakav odgovor.
- Bez brige - odgovorih jednako prostodušno. - U prosincu ću doći i

tada ću mu sve objasniti.
- Za deset mjeseci - zaključi ona.
- Na kraju krajeva, ove se godine više ništa ne može učiniti na fakultetu - odvratih.
- Obećavaš li doista da ćeš doći?
- Obećavam - rekoh. I prvi put sam u njezinu glasu naslutio stanovitu uznemirenost.
- Mogu li reći tati da ćeš pristati?
- Ne - odrezah. - To ne.
Očito je tražila drugi izlaz. Ali nisam popuštao.
- Onda je bolje da mu odmah kažem cijelu istinu - zaključi ona.
-Tako se neće doimati kao prijevara.
- Dobro - izustih s olakšanjem. - Reci mu...
Na tome smo ostali, a netko tko je dobro ne poznaje pomislio bi da je tu sve završilo, no ja sam znao da je to predah za prikupljanje snage. Malo kasnije čvrsto je zaspala. Blagi povjetarac rastjerao je komarce i ponovno ispunio zrak mirisom cvijeća. Brodić je poprimio eleganciju jedrenjaka.
Nalazili smo se u Cienagi Grande, u još jednom od mitova iz djetinjstva. Plovio sam njome više puta, kad me je djed, pukovnik Nicolas Ricardo Marquez Mejia - kojega smo mi, njegovi unuci, zvali Papalelo -vodio iz Aracatace u Barranquillu u posjet roditeljima. »Močvare se ne treba bojati, no treba je poštivati«, rekao mi je pripovijedajući o hirovitostima njezinih voda, koje su se vladale čas kao da se radi o bazenu, čas kao da se radi o razularenom oceanu. U vrijeme kiša ovisila je o hirovima planinskih oluja. Od prosinca do travnja, kada je vrijeme trebalo biti blago, sjeverni pasatni vjetrovi obarali su se na nju takvom silinom da je svaka noć bila pustolovina. Baka s majčine strane, Tranquilina Iguaran - Mina, upuštala bi se u prelazak samo u slučajevima krajnje nužde nakon jednoga stravičnog putovanja kada su se morali skloniti do zore na ušću rijeke Riofrio.
Te je noći, srećom, bilo mirno. S prozora na pramcu, kamo sam izišao udahnuti malo zraka tik pred svitanje, vidjela su se svjetla ribarskih brodica kako plutaju kao zvijezde na vodi. Bilo ih je bezbroj, a nevidljivi ribari razgovarali su kao gosti, jer su glasovi

sablasno odzvanjali močvarom. Onako naslonjena laktovima na ogradu, dok sam pokušavao razabrati obrise planine, nenadano me okrznuo prvi nalet nostalgije.
Jedne davne zore nalik ovoj, dok smo prelazili Cienagu Grande, Papalelo me ostavio spavati u kabini i otišao u krčmu. Ne znam koliko je moglo biti sati kada me, nadglasavši zujanje zahrđalog ventilatora i kloparanje letvica u kabini, probudila nekakva buka. Nije mi bilo više od pet godina i strašno sam se prestrašio, no ubrzo se sve smirilo te sam pomislilo da sam nešto sanjao. Ujutro, kada smo stigli u Cienagu, djed se brijao britvom uz otvorena vrata, s ogledalom obješenim o dovratak. Točno se sjećam: još uvijek nije odjenuo košulju, ali je preko potkošulje nosio svoje vječne široke naramenice sa zelenim prugama. Dok se brijao, nije prekidao razgovor s muškarcem kojega bih i dandanas mogao prepoznati na prvi pogled - izrazito veliki nos, mornarska tetovaža na desnoj ruci, nekoliko teških zlatnih lanaca oko vrata, s narukvicama i kolutima, isto tako zlatnima, oko oba zapešća. Tek sam se odjenuo, sjedio sam na krevetu i obuvao čizme, kada je taj čovjek rekao djedu:
- Ne sumnjajte u to, pukovniče. Htjeli su vas baciti u vodu.
Djed se nasmiješio ne prekidajući brijanje, i njemu svojstvenim ponosom odgovorio:
- Bolje za njih da se nisu usudili.
Tada sam shvatio sinoćnju buku i jako me se dojmila pomisao da je netko htio baciti djeda u močvaru.
Sjećanje na ovaj nikada razjašnjeni događaj iznenadio me toga jutra kada sam pratio majku na dogovor o prodaji kuće, dok sam promatrao planinu prekrivenu snijegom koja je osvanula plava pod prvim zrakama sunca. Zahvaljujući sporom napredovanju kroz kanale, uspjeli smo na punom dnevnom svjetlu vidjeti blještavi pješčani sprud koji tek neznatno dijeli more od močvare, gdje su se nalazila ribarska sela s mrežama koje su se sušile na obali, a prljavi i mršavi dječaci igrali krpenjačama nogomet. Dojmilo me se to što sam na ulicama zapazio mnoge ribare osakaćenih ruku, jer nisu dovoljno brzo bacili štapin dinamita. Dok je brodić prolazio, djeca su se bacala u vodu da bi izronili kovanice koje su im dobacivali

putnici.
Negdje oko sedam pristali smo u kužnom blatu, nedaleko od naselja Cienage. Grupica nosača, kojima je blato dopiralo do koljena, šljapkajući nas je prenijela u naručju do pristaništa, između preleta strvinara koji su se borili za otpatke iz kaljuže. Dok smo sjedili za stolovima u luci i bez žurbe doručkovali ukusne morske ribe i pržene kriške zelenih banana, majka je ponovno prešla u napad, nastavljajući svoj rat.
- Reci mi najzad - reče mi ne dižući pogled - što ću poručiti tati?
Pokušao sam odložiti odgovor dok nešto smislim.
- O čemu?
- O onome što ga jedino zanima - odvrati ona pomalo srdito - o tvome studiju.
Imao sam sreće da je neki nepristojni gost, privučen žestinom dijaloga, htio čuti moje objašnjenje. Majčin neposredni odgovor, osim što me je posramio, iznenadio me, jer ona inače vrlo ljubomorno čuva privatnost.
- Želi biti pisac - pojasni.
- Dobar pisac može zaraditi mnogo novaca - primijetio je muškarac ozbiljno. - Pogotovo ako radi za vladu.
Ne znam je li majka promijenila temu iz obzira ili u strahu od argumenata nepredviđenog sugovornika, ali oboje se na kraju sažalilo nad
nevoljama što prate moju generaciju te požalilo jedno drugome. Na kraju, u razgovoru o zajedničkim poznanicima, otkrili su da smo dvostruki rođaci po obiteljima Cotes i Iguaran. U to vrijeme događalo nam se da od tri osobe koje smo sretali na karipskoj obali dvije od njih budu naši rođaci, a majka je to uvijek spominjala kao neobičan događaj.
Odvezli smo se do željezničke postaje u natkrivenom jednopregu s dva sjedala, možda zadnjem iz te legendarne vrste, već nestale u ostatku svijeta. Majka je zamišljeno gledala suhu ravnicu ispresijecanu salitrom koja je počinjala u lučkoj baruštini i stapala se s horizontom. Za mene je to bilo povijesno mjesto: kada su mi bile tri ili četiri godine, za vrijeme moga prvog putovanja u Barranquillu, djed me vodio za ruku preko te užarene pustoši,

žurno koračajući i ništa ne govoreći, i odjednom smo se našli pred širokim prostranstvom zelenih voda s mjehurima pjene po kojemu je plutalo mnoštvo utopljenih kokoši.
- To je more - rekao mi je.
Razočaran, upitao sam ga što se nalazi na drugoj obali, a on mi je odgovorio bez oklijevanja:
- Nema druge obale.
Danas, nakon tolikih mora što sam ih vidio s jedne i druge strane, i dalje mislim da je to bio jedan od njegovih znamenitih odgovora. U svakom slučaju, ništa dotad viđeno nije ni približno nalikovalo tome prljavom moru sa šljunčanim obalama po kojima je bilo nemoguće hodati zbog truloga mangrova granja i krhotina puževih kućica. Užasno.
Moja je majka vjerojatno isto mislila o moru kod Cienage, jer čim ga je ugledala s lijeve strane kola, uzdahnula je:
- Nijedno more nije kao ono kod Riohache!
Tada sam joj ispričao sjećanje na utopljene kokoši, i kao i svim odraslima, ono joj je izgledalo kao djetinja halucinacija. Nastavila je nijemo promatrati sela pokraj kojih smo prolazili, i po promjenama u njezinu disanju znao sam što misli o svakome. Prošli smo ispred četvrti bluda na drugoj strani željezničke pruge, s raznobojnim kućercima zahrđalih krovova i sa starim papigama iz Paramariba koje su s obruča obješenih o potkrovnu gredu na portugalskom dozivale klijente. Prošli smo uz mjesto gdje lokomotive uzimaju vodu, natkriveno golemim željeznim svodom pod koji su se na spavanje sklanjale ptice selice i izgubljeni galebovi. Zaobišli smo grad ne ulazeći u njega, ali smo vidjeli široke i puste ulice, i kuće iz negdašnjih slavnih vremena, prizemnice s jednokrilnim prozorima, gdje se neprekidno vježbao klavir od svanuća. Najednom, majka upre prstom u daljinu.
- Pogledaj - reče. - Ondje je sve završilo.
Pratio sam smjer njezina kažiprsta i ugledao postaju: zgradu od raspucanih dasaka s limenim krovom na dvije vode i balkonima uzduž cijeloga pročelja, a ispred nje maleni pusti trg na koji ne može stati više od dvije stotine osoba. Ondje je 1928, kako je majka ustvrdila toga dana, vojska strijeljala nikada utvrđen broj nadničara

s plantaža banana. Otkada pamtim znao sam za taj događaj kao da sam ga sam doživio, jer sam tisuću puta čuo djeda kako o njemu govori i ponavlja priču: vojnik čita rješenje kojim su nadničari u štrajku proglašeni grupom razbojnika; tri tisuće muškaraca, žena i djece nepomični pod nemilosrdnim suncem otkako im je časnik dao pet minuta vremena da napuste trg; naredba za otvaranje vatre, štektanje usijanog rafala, mnoštvo paralizirano panikom dok ga, red po red, sasijecaju metodičke i nezasitne škare šrapnela.
Vlak je dolazio u Cienagu u devet ujutro, prikupljajući putnike s brodića i one koji su pristigli iz planinskih naselja, te četvrt sata kasnije nastavljao prema unutrašnjosti zone plantaža banana. Majka i ja stigli smo poslije osam sati, no vlak je kasnio. Ipak smo bili jedini putnici. Ona je to shvatila čim je ušla u prazan vagon, veselo uskliknuvši:
- Kakva raskoš! Cijeli vlak samo za nas!
Oduvijek sam mislio da je hinila veselje kako bi prikrila razočaranje, jer je trag zuba vremena na vagonima odmah upadao u oči. Bili su to nekadašnji vagoni drugog razreda, ali bez sjedala od pletenog pruća i pomičnih prozorskih stakala, samo s drvenim klupama što su ih uglačale priproste i tople sirotinjske stražnjice. U usporedbi s onim što je bio nekada, ne samo taj vagon nego cijeli vlak bio je vlastita utvara. Nekoć je imao tri razreda. Treći, kojim su putovali oni najsiromašniji, bili su oni isti vagoni kojima su se prevozile banane ili stoka za klaonicu, prilagođeni za putnike tako što su po dužini postavljene tvrde drvene klupe. U drugom razredu bila su sjedala od pletenog pruća i brončani okviri. Vladini dužnosnici i visoki službenici bananske tvrtke putovali su prvim razredom, s tepisima između sjedala i širokim i udobnim naslonjačima na razvlačenje presvučenima crvenim plišom. Kada je putovao glavni upravitelj tvrtke ili njegova obitelj ili njegovi ugledni uzvanici, prikvačili bi na kompoziciju luksuzni vagon s posebnom zaštitom od sunca za prozorska stakla s pozlaćenim rubovima, i s otkrivenom terasom sa stolićima da se za vrijeme putovanja može pijuckati čaj. Nisam upoznao niti jednog smrtnika koji je iznutra vidio tu kočiju iz bajke. Moj djed je u dva navrata bio načelnik i nikada nije škrtario, ali je drugim razredom putovao

samo kad bi pratio koju od žena iz obitelji. Na pitanje zašto putuje trećim razredom, odgovarao je: »Zato što nema četvrtog«. No najbolje sam se iz toga vremena sjećao točnosti vlaka. Mjesni su satovi usklađivani prema njegovu zvižduku.
Toga dana, zbog ovog ili onog razloga, kasnio je sat i pol. Kada je krenuo vrlo sporo i uz otužni pisak, majka se prekrižila, ali se odmah vratila u stvarnost.
- Ovome vlaku treba podmazati opruge - zaključi.
Bili smo možda jedini putnici u cijelome vlaku i dotada ništa nije pobudilo moje zanimanje. Utonuo sam u pospanost Svjetlosti u kolovozu, pušeći bez prestanka, i samo sam povremeno nakratko pogledavao kroz prozor da bih prepoznao naselja što su ostajala iza nas. Dugim zviždukom vlak je proparao močvare Cienage, i punom brzinom ušao u drhtavi usjek crvenih stijena gdje je kloparanje vagona postalo nepodnošljivo. Ali nakon petnaestak minuta je usporio i tiho sopćući zašao u svježu polutamu plantaža. Vrijeme se zgusnulo i više se nije osjećao morski povjetarac. Nisam morao prekinuti čitanje da bih znao kako smo ušli u nepristupačno kraljevstvo zone plantaža banana.
Ambijent se promijenio. S obje strane pruge pružale su se simetrične i beskrajne plantaže po kojima su upregnuti volovi vukli kola natovarena zelenim grozdovima banana. Iznenada, na nezasijanom zemljištu pojaviše se naselja od crvene opeke, uredi sa stropnim ventilatorima i roletama od grube tkanine na prozorima te samotna bolnica okružena makovima. Uz svaku rijeku izraslo je selo i željezni most preko kojega je urličući prolazio vlak, a djevojke koje su se kupale u ledenoj vodi skakale su poput pliskavica izluđujući putnike svojim neuhvatljivim dojkama.
U naselju Riofrio ušlo je nekoliko obitelji Arauaco Indijanaca nakrcanih naprtnjačama prepunima planinskih avokada, najukusnijima u cijeloj zemlji. Skakućući su prešli vagon uzduž i poprijeko tražeći mjesto za sjedenje, ali kad je vlak ponovno krenuo, ostale su samo dvije bijele žene s malenom bebom i jedan mladi svećenik. Dijete nije prestalo plakati do kraja puta. Svećenik je nosio čizme i kacigu istraživača, reverendu od gruboga platna s četvrtastim zakrpama nalik na brodsko jedro i govorio je bez

prestanka, ne obazirući se na djetetov plač, baš kao da je za propovjedaonicom. Tema njegove propovijedi bila je mogućnost povratka bananske tvrtke. Otkada je tvrtka otišla, njezin je odlazak bila glavna tema u regiji, a mišljenja su bila podijeljena između onih koji su priželjkivali povratak tvrtke i onih koji su bili protiv nje, svi sigurni u svoje mišljenje. Svećenik je bio protiv, što je potkrijepio tako osobnim objašnjenjem da se ono tim ženama učinilo budalastim:
- Kuda ta tvrtka prođe, trava ne raste.
Bilo je to jedino originalno što je rekao, ali nije uspio obrazložiti, te ga je na kraju žena s djetetom zbunila primjedbom kako se Bog s njim ne bi složio.
Nostalgija je, kao i uvijek, izbrisala ružne uspomene i uveličala lijepe. Nitko nije umaknuo njezinu razornome djelovanju. S prozora vagona mogli su se vidjeti muškarci kako sjede pred vratima kuća, i bilo je dovoljno pogledati im lica da bi se znalo što iščekuju. Pralje na šljunčanim obalama promatrale su prolazak vlaka s istom nadom. Svaki stranac s poslovnom torbicom izgledao im je kao čovjek iz United Fruit Company koji se vraća da uspostavi prošlost. Pri svakom susretu, pri svakom posjetu, u svakom pismu pojavila bi se, prije ili kasnije, otajstvena rečenica: »Kažu da se tvrtka vraća«. Nitko nije znao tko je to rekao, kada i zašto, ali nitko nije sumnjao u istinitost te tvrdnje.
Moja je majka mislila kako je izliječena od duhova prošlosti jer je nakon smrti svojih roditelja prekinula svaku vezu s Aracatacom. Unatoč tome, odavali su je snovi. Uvijek kad je sanjala neki san koji bi je zaokupio do te mjere da bi nam ga ispričala za doručkom, redovito bi bio povezan s čežnjama za područjem plantaža banana. Preživjela je najteža razdoblja ne prodavši kuću, nadajući se da će za nju dobiti čak četiri puta više kada se tvrtka vrati. Na kraju je pobijedio nepodnošljivi pritisak stvarnosti. No kada je čula kako svećenik u vlaku govori da tvrtka samo što se nije vratila, jako se rastužila i šapnula mi:
- Šteta što ne možemo još malo pričekati i prodati kuću skuplje.
Dok je svećenik govorio, prošli smo kroz selo gdje se skupilo mnoštvo na trgu, a limena glazba svirala veselu skladbu pod

nemilosrdnim suncem. Sva ta sela uvijek su mi izgledala jednaka. Kada me Papalelo vodio u sjajno kino Olympia don Antonia Dacontea, primijetio sam da željezničke postaje u kaubojskim filmovima nalikuju onim našima. Kasnije, kada sam počeo čitati Faulknera, sela iz njegovih romana učinila su mi se ista kao naša. To nije bilo čudno, jer je njihovu gradnju vodilo mesijansko nadahnuće tvrtke United Fruit Company i isti prolazni stil privremenih naselja. Sjećao sam se svih tih sela s crkvom na trgu i kućicama iz bajki s pročeljima oličenim jarkim bojama. Sjećao sam se skupina crnih nadničara kako pjevaju u sumraku, koliba na posjedima ispred kojih su nadničari sjedili i gledali kako prolaze teretni vlakovi, jaraka u kojima bi osvanula tijela mačetera kojima su u subotnjim pijankama odsjekli glave. Sjećao sam se privatnih gradova gringosa u Aracataci i u Sevilli, s druge strane željezničkoga kolosijeka, opkoljenih metalnim mrežama nalik golemim elektrificiranim kokošinjcima što su za svježih ljetnih jutara postajale crne od sprženih lastavica. Sjećao sam se njihovih beživotnih plavih travnjaka s paunovima i prepelicama, kuća crvenih krovova, prozora zaštićenih metalnom mrežicom, i okruglih stolića sa sklopivim stolicama za blagovanje na terasama, medu palmama i prašnjavim ružičnjacima. Ponekad, kroz žičanu ogradu, vidjele su se lijepe i
onemoćale žene u muslinskim haljinama i velikim šeširima od gaze, koje su zlatnim škarama rezale cvijeće u svojim vrtovima.
Već u djetinjstvu nije mi bilo lako razlikovati sela jedna od drugih. Dvadeset godina kasnije bilo je još teže, jer su s trijemova na postajama otpale ploče s idiličnim imenima - Tucurinca, Guamachito, Neerlandia, Guacamaval - i sva su bila zapuštenija nego u mome sjećanju. Bilo je oko jedanaest i trideset ujutro kada se vlak zaustavio u Sevilli zbog promjene lokomotive i opskrbe vodom, što je trajalo petnaest beskonačnih minuta. Ondje je sunce upržilo. Kada smo ponovno krenuli, nova nam je lokomotiva pri svakom zavoju slala mlaz ugljene prašine što je ulazio kroz neostakljen prozor i prekrivao nas crnim velom. Svećenik i žene si-šli su u nekom selu, a da to nismo ni primijetili, i to nam je pojačalo dojam da putujemo sami u ničijem vlaku. Sjedeći ispred mene i

gledajući kroz prozor, majka je zadrijemala dva ili tri puta, ali se najednom razbudila i još jednom izbacila grozno pitanje:
- Onda, što ću reći ocu?
Mislio sam da nikada neće odustati od potrage za slabom točkom da bi slomila moju odluku. Neposredno prije toga napomenula je sva moguća kompromisna rješenja koja sam glatko odbio, iako sam znao da njezino povlačenje neće biti dugoga daha. Unatoč svemu, iznenadio me taj novi pokušaj. Spreman na drugu beskorisnu bitku, odgovorio sam mirnije nego prije:
- Reci mu da mi je jedina životna želja biti pisac, i da ću to i biti.
- On se ne protivi da budeš štogod hoćeš - odgovori ona - ako nešto diplomiraš.
Govorila je ne gledajući me, pretvarajući se da je više od našega razgovora zanima život što je promicao kroz prozor.
- Ne znam zašto ustraješ toliko, kad predobro znaš da se neću predati - odvratih.
Odmah me je pogledala u oči i zainteresirano upitala:
- Zašto misliš da znam?
- Zato što smo ti i ja jednaki - odgovorih.
Vlak se zaustavio na samotnoj postaji i malo kasnije prošao pokraj jedine plantaže banana uz prugu koja je imala napisano ime na ulazu: Macondo. Ta mi je riječ privlačila pažnju još od prvih putovanja s djedom, ali tek kada sam odrastao, otkrio sam da mi se sviđa njezin pjesnički odjek. Nikada tu riječ nisam čuo ni od koga, niti sam se zapitao što znači. Upotrijebio sam je već u tri djela kao ime za izmišljeno selo kada sam saznao, iz neke enciklopedije što mi je slučajno došla pod ruku, da je to tropsko drvo nalik stablu ceibe, bez cvijeta i ploda, i da se od njezina
drveta izrađuju kanui i kuhinjski pribor. Kasnije sam u Briklopediji otkrio kako na Tanganjiki postoji nomadski narod pomislio da možda otuda potječe ta riječ. Ali taj podatak nisam provjerio, niti sam ikada vidio drvo, iako sam se mnogo puta o njemu raspitivao na plantažama banana, no nitko mi nije znao ništa pobliže reći o njemu. Možda nikada nije ni postojalo.
Vlak je u jedanaest sati prolazio kroz posjed Macondo i deset minuta kasnije počeo se zaustavljati u Aracataci. Toga dana, kada

sam pratio majku radi prodaje kuće, zakasnio je sat i pol. Bio sam u zahodu kada je počeo ubrzavati i kroz razbijeni prozor uletio je užareni i suhi vjetar pomiješan s kloparanjem starih vagona i izbezumljenim zvižđukom lokomotive. Srce mi je lupalo u grudima, a hladna mučnina ledila utrobu. Na brzinu sam izišao tjeran strahom nalik onome što se osjeća kod potresa, i zatekao majku kako nepomično sjedi na svom sjedalu i glasno izgovara imena sela što promiču pred njezinim očima poput bljesaka prošlog života koji se nikada više neće vratiti.
- To su zemljišta što su ih ocu prodali s pričom da u njima ima zlata - objasni.
Poput daha promaknula je kuća učitelja adventista, njihov vrt pun cvijeća i natpis na ulazu: The sun shinesfor ali.
- To si prvo naučio na engleskom - reče majka.
- Ne prvo - pojasnih - već jedino.
Prošao je betonski most i kanal mutnih voda iz vremena kada su gringosi preusmjerili tok rijeke prema plantažama.
- Četvrt prostitutki gdje su muškarci dočekivali jutro plešući cumbiambu sa snopovima novčanica zapaljenima umjesto svijeća - objasni ona.
Klupe šetališta, stabla badema sparušena suncem, park pored škole Montessori gdje sam naučio čitati. Na trenutak je slika cijeloga sela u blještavoj nedjelji veljače zablistala na prozoru.
- Postaja! - uzviknula je majka. - Kako se sve promijenilo otkada više nitko ne čeka vlak!
Tek što je zamro zvižduk, lokomotiva je usporila zaustavljajući se uz otegnutu žalopojku. Ponajprije me se dojmila tišina. Opipljiva tišina koju bih prepoznao zavezanih očiju među svim tišinama svijeta. Od snažnog odsjaja vrućine sve je titralo. Dokle god je dopirao pogled, nije se vidio trag ljudskoga života, a sve drugo prekrivala je tanka koprena užarene prašine. Majka je sjedila još nekoliko minuta, gledajući mrtvo

cumbiamba - kolumbijski ples uz bubnjeve koji potječe od zapadnoafričkih plesova

selo ispruženo po pustim ulicama, da bi na kraju prestrašeno uzviknula:

- Moj Bože!
Bilo je to jedino što je prozborila prije izlaska.
Dok je vlak stajao, nisam imao dojam da smo sasvim sami. No kada je ponovno krenuo, uz neočekivan i prodoran pisak, majka i ja ostali smo napušteni pod paklenim suncem i sva težina sela svalila se na nas. Nismo ni progovorili. Stara drvena kolodvorska zgrada, limeni krov, balkon uzduž cijeloga pročelja - tropska verzija onih što smo ih poznavali iz filmova o kaubojima. Prošli smo kroz napuštenu postaju s podnim opekama što su se raspucale pod pritiskom korova, i utonuli u sparnu sijestu, stalno tražeći zaštitu badema.
Od djetinjstva sam mrzio te trome sijeste jer smo se dosađivali. »Ušutite, spavamo«, mrmljali su spavači kroz san. Trgovine, javni uredi i škole zatvarali su se u dvanaest i otvarali tek nešto prije tri. Unutrašnjost kuća plutala je u limbu drijemeža. U nekima je bilo do te mjere nepodnošljivo da su mreže vješali u dvorište ili iznosili stolce u sjenu badema te spavali sjedeći nasred ulice. Ostajali su otvoreni samo hotel nasuprot postaje, njegov bar, biljarska sala i telegrafski ured iza crkve. Sve je bilo istovjetno sjećanjima, ali nekako manje i siromašnije, sravnjeno snažnim sudbinskim vjetrom: iste kuće nagrizene crvotočinom, limeni krovovi prošupljeni hrđom, šetalište s ostacima granitnih klupa i tužna stabla badema, i sve to preobličeno nevidljivom i usijanom prašinom što vara oko i pali kožu. Privatni raj bananske tvrtke, s druge strane željezničke pruge, sada bez žičane ograde pod naponom, prostrana je guštara bez palmi, s razrušenim kućama okruženim makovima i zgarištem bolnice. Svaka vrata, svaka pukotina i svaki ljudski trag u meni su odjeknuli nadnaravnom snagom.
Majka je koračala uspravna, njoj svojstvenim žurnim korakom, gotovo i ne znojeći se u crnoj haljini i u potpunoj tišini, ali smrtno blje-dilo i oštar profil odavali su zbivanja u njezinoj nutrini. Na kraju šetališta ugledali smo prvo ljudsko čeljade: sitnu ženu iscrpljena lika koja se pojavila na uglu Ulice Jacobo Beracaza i prošla pokraj nas noseći lijevani lončić kojemu je loše postavljeni poklopac poskakivao u ritmu njezinih koraka. Majka mi šapnu i ne

pogledavši je:
- To je Vita.
Prepoznao sam je. Od djetinjstva je radila u kuhinji kod djeda i bake, i koliko god da smo se promijenili, prepoznala bi nas, samo da je podignula pogled. No ona je boravila u drugom svijetu. Još i danas se pitam nije li Vita umrla davno prije toga dana.
Kada smo zamaknuli za ugao, prašina mi je zažarila stopala kroz tkaninu sandala. Osjećao sam nepodnošljivu nemoć. Onda sam ugledao nas, majku i sebe, onako kako sam kao dječak vidio majku i sestru onoga lopova kojega je Maria Consuegra ubila jednim hicem tjedan dana ranije, kada je pokušao obiti vrata njezine kuće.
U tri sata ujutro probudila ju je buka jer je netko pokušavao provaliti kroz vanjska kućna vrata. Ustala je ne paleći svjetlo, pipkajući potražila u ormaru prastari revolver iz kojega nitko nije pucao još od Rata tisuću dana, i u mraku je odredila ne samo položaj vrata nego i točnu visinu brave. Nanišanila je držeći oružje s obje ruke, zaklopila oči i povukla otponac. Pucala je prvi put u životu, no metak je ipak pogodio metu kroz vrata.
Bio je to prvi mrtvac kojega sam vidio. Kada sam prošao pokraj njezine kuće na putu za školu, u sedam sati ujutro, tijelo je još uvijek bilo ispruženo na trijemu na sasušenoj krvavoj mrlji, lica smrskana olovom koje mu je raznijelo nos i izašlo kroz uho. Nosio je mornarsku pamučnu košulju sa šarenim prugama, priproste hlače vezane komadom užeta umjesto pojasa, i bio je bos. Pokraj njega, na podu, našli su obijač kojim je pokušao provaliti vrata.
Seoske glavešine došle su u kuću Marie Consuegre izraziti joj sućut zbog ubojstva kradljivca. Te sam noći išao s Papalelom i zatekli smo je kako sjedi u filipinskom naslonjaču nalik na divovskog pauna ispletenog od pruća, okruženu prijateljima koji su gorljivo slušali bezbroj puta ponovljenu priču. Svi su se slagali s njom da je pripucala samo zbog straha. Tada ju je djed upitao je li išta čula nakon pucnja. Ona mu odgovori kako je prvo zavladala potpuna tišina, onda je odjeknuo metalni udarac obijača koji je pao na cementni pod trijema, i odmah potom začuo se slabašan i žalostan jauk: »Joj, majko moja!« Po svemu sudeći, Maria Consuegra uopće nije bila svjesna toga užasnog vapaja sve dok joj djed nije postavio

pitanje. Tek je tada briznula u plač.
To se dogodilo u ponedjeljak. U idući utorak u vrijeme sijeste moj najstariji prijatelj Jose Carmelo Correa i ja igrali smo se zvrkom kada smo, iznenađeni, primijetili da su se spavači probudili prije vremena i pojavili na prozorima. Tada smo na pustoj ulici ugledali ženu u strogoj crnini u pratnji djevojčice od kojih dvanaestak godina s kiticom uvela cvijeća u novinskom papiru. Crnim kišobranom štitile su se od užarenog sunca, uopće se ne obazirući na drskost ljudi koji su ih gledali dok su prolazile. Bile su to majka i mlada sestra mrtvoga lopova, koje su nosile cvijeće na grob.
Ta me slika progonila dugi niz godina, poput jedinstvenog sna što ga je cijelo selo gledalo kroz prozore dok prolazi, sve dok je se nisam
uspio osloboditi u jednoj priči. No istina je da nisam bio svjestan drame žene i djevojčice, ni njihova mirna dostojanstva, sve do dana kada sam otišao s majkom prodati kuću i iznenadio samoga sebe hodajući istom pustom ulicom u isti mrtvi čas.
- Osjećam se kao da sam ja lopov - izustih.
Majka me nije shvatila. Naprotiv, kada smo prošli pokraj kuće Marie Consuegre, uopće nije ni pogledala vrata na kojima se još uvijek uočavala drvena zakrpa na mjestu rupe od metka. Godinama kasnije, prisjećajući se s njom našega putovanja, ustvrdio sam da se sjeća tragedije, ali bi dala dušu da je može zaboraviti. To je bilo još očitije kada smo prošli pokraj kuće u kojoj je živio don Emilio, poznatiji kao Belgijanac, veteran iz Prvoga svjetskog rata kojem su ostale oduzete obje noge nakon nesreće u minskom polju u Normandiji, i koji je jedne nedjelje, na Duhove, potražio spas od muka sjećanja u isparenjima cijanova pripravka. Nije mi bilo više od šest godina, ali sjećam se pomutnje što ju je izazvala vijest o njegovoj smrti u sedam ujutro kao da se jučer dogodila. Toliko je bilo živo sjećanje na taj događaj da je majka, kada smo se vratili u selo prodati kuću, napokon prekinula svoju dvadesetogodišnju šutnju.
- Siroti Belgijanac - uzdahnula je. - Kao što si onda rekao, nikada više nije zaigrao šah.
Namjeravali smo krenuti ravno do kuće. Ipak, kada smo već bili

nadomak, majka se nenadano zaustavila i skrenula u ulicu prije no što je trebalo.
- Bolje nam je ići ovuda - napomenula je. Budući da sam htio znati razlog, priznala mi je: - Zato što me je strah.
Shvatio sam tada uzrok svoje mučnine: strah, i to ne samo zbog suočavanja s vlastitim sablastima, nego i strah od svega. Tako smo nastavili usporednom ulicom da bismo napravili krug s jedinim ciljem: da zaobiđemo svoju kuću. »Ne bih imala hrabrosti vidjeti je prije nego što s nekim porazgovaram«, priznat će kasnije majka.
Tako je i bilo. Uvukla me, bez ikakva upozorenja, u ljekarnu doktora Alfreda Barboze, u kuću na uglu, ni stotinu koraka od naše. Adriana Berdugo, doktorova supruga, tako je zadubljeno šila na jednostavnom ručnom šivaćem stroju Domestic da nije ni primijetila kada je majka stala pred nju i skoro šaptom prozborila:
- Kumo.
Adriana je podignula pogled zamućen debelim staklima naočala za dalekovidne, skinula ih, časak oklijevala, a onda naglo ustala i raširenih ruku zacviljela:
- Joj, kumo!
Majka se časkom stvorila iza pulta, i ne progovorivši više niti riječi, zagrlile su se i zaplakale. Gledao sam ih ne znajući kuda bih sa sobom, potresen sigurnošću kako je taj dugi zagrljaj tihih suza nešto što se nepovratno i zauvijek dogodilo u mome vlastitom životu.
U doba bananske tvrtke bila je to najbolja ljekarna, ali od negdašnjeg posuda u opustjelim ormarima ostalo je samo nekoliko porculanskih bočica obilježenih zlatnim slovima. Šivaći stroj, tarionik, Merkurov štap, sat s klatnom koji još uvijek kuca, otisak Hipokratove zakletve, rasklimani stolci za ljuljanje, sve stvari kojih sam se sjećao iz djetinjstva bile su jednake i na istome mjestu, ali ih je preobrazio zub vremena.
I sama je Adriana bila žrtva. Iako je kao i nekoć nosila haljinu s velikim tropskim cvjetovima, jedva se naziralo nešto od impulzivnosti i obješenjaštva po kojima je bila poznata sve do poodmakle dobi. Od svega, oko nje je jedino ostao nepromijenjen miris macine trave od kojega su mačke ludjele i koji će u meni, dok dišem, buditi osjećaj brodoloma.

Kada su Adrianine i majčine suze presušile, začuo se težak i kratak kašalj iza drvene pregrade što nas je odvajala od prostorije u stražnjem dijelu ljekarne. Adriani se vratilo nešto od negdašnje duhovitosti te je podviknula da je se čuje iza pregrade.
- Doktore - prozbori - pogodi tko je ovdje.
Hrapav i opor muški glas nezainteresirano se oglasio s druge strane:
-Tko?
Adriana nije odgovorila, nego nam je dala znak da prodemo u stražnju prostoriju. Iznenada me paralizirao strah iz djetinjstva, a mrtvačka slina ispunila mi je usta, ali ušao sam s majkom u pokrajnju prostoriju koja je nekoć služila kao laboratorij ljekarne i kao spavaonica u hitnim slučajevima. Ondje se nalazio doktor Alfredo Barboza, stariji od svih starih ljudi i životinja na kopnu i u vodi, izvaljen nauznak u svojoj vječnoj mreži od lopušnika, bosonog i u legendarnoj pidžami od gruboga pamuka nalik na pokorničku tuniku. Zurio je u strop, ali kad je osjetio da smo ušli, okrenuo je glavu i zagledao se u nas bistrim žutim očima sve dok nije prepoznao majku.
- Luisa Santiaga! - uskliknuo je.
Teškom se mukom uspravio u mreži, ali sav raznježen, te nas pozdravio kratkim stiskom vruće šake. Primijetivši moje iznenađenje, pojasnio mi je: »Već godinu dana muči me neka ognjica«. Potom ustade iz le-žaljke, sjedne na krevet i izusti u jednom dahu:
- Ne možete ni zamisliti što je sve naše selo prevalilo preko glave.
Sama ta rečenica, u kojoj je sažet čitav jedan život, bila mi je dovoljna da ga vidim onakva kakav je možda oduvijek bio: osamljen i tužan.
Bio je visok, mršav, lijepe sijede, nejednako podšišane kose i prodornih žutih očiju kojih sam se u djetinjstvu bojao više od ičega drugoga. Poslijepodne, na povratku iz škole, penjali bismo se do prozora njegove spavaonice, privučeni opčinjenošću strahom. Ondje je ležao u mreži i snažno se ljuljao, ne bi li se rashladio. Igra se sastojala u tome da ga gledamo netremice sve dok ne primijeti, okrene se i iznenada nas prostrijeli svojim plamenim pogledom.

Prvi put sam ga vidio s kojih pet ili šest godina, kada sam se jedno jutro ušuljao s nekolicinom školskih drugova u dvorište iza njegove kuće da bismo krali sa stabla golema manga. Iznenada su se otvorila vrata drvenoga nužnika izgrađenog u kutu dvorišta, i on je izišao, još pritežu-ći platnene hlače. Izgledao mi je kao prikaza s drugoga svijeta u bijeloj bolničkoj kuti, blijed i koščat, i sa žutim očima demonskog psa koje su me beskrajno dugo gledale. Ostali su pobjegli kroz otvore na ogradi, ali mene je okamenio njegov prodorni pogled. Opazio je plodove manga koje sam netom otrgnuo s drveta i ispružio je ruku prema meni.
- Vrati mi ih! - naredio mi je i dodao, odmjerivši me od glave do pete s velikim prezirom: - Dvorišna lopužo.
Bacio sam mu manga pred noge i izbezumljeno pobjegao glavom bez obzira.
On je bio moja osobna sablast. Kada sam bio sam, u širokom sam luku zaobilazio njegovu kuću, a u pratnji nekog odraslog, jedva sam se usuđivao krišom pogledati prema ljekarni. Vidio bih Adrianu, osuđenu na doživotnu kaznu za šivaćim strojem iza pulta, i vidio bih njega kroz prozor spavaonice kako se snažno ljulja u mreži, a od samoga pogleda na nj podilazili su me žmarci.
Stigao je u selo početkom stoljeća, zajedno s mnogobrojnim Venecu-elancima koji su kod Guajire uspjeli pobjeći preko granice od okrutnog silništva Juana Vicentea Gomeza. Doktor je bio medu prvim doseljenicima koje su privukle dvije različite sile: surovost tiranina u njegovoj zemlji i san o bananskom blagostanju u našoj. Od samoga dolaska, došao je na glas kao dobar dijagnostičar i dobra duša. Bio je jedan od prijatelja koji su najčešće posjećivali djedovu i bakinu kuću s uvijek postavljenim stolom, iako se nije znalo tko stiže vlakom. Majka je bila kuma njegovu najstarijem sinu, a djed ga je podučavao letenju sa svojim prvim krilima. Odrastao sam medu njima kao što sam kasnije nastavio rasti medu prognanicima Španjolskoga građanskog rata.
Zadnji tragovi straha, što ga je u meni izazivao u djetinjstvu taj zaboravljeni parija, najednom su iščeznuli dok smo majka i ja, sjedeći uz njegov krevet, slušali pojedinosti tragedije što je shrvala seljane. Tako je

slikovito pripovijedao da se činilo kako se sve odigrava u sobi iskrivljenoj od žege. Podrijetlo svih nesreća, naravno, bio je pokolj nadničara što su ga izvršili vojnici, ali su još uvijek postojale sumnje o povijesnoj točnosti: tri mrtvaca ili tri tisuće? Možda ih nije bilo toliko, napomenuo je, ali svatko je povećavao broj sukladno vlastitoj boli. Sada je tvrtka zauvijek otišla.
- Gringosi se nikada neće vratiti - zaključio je.
Jedino sigurno bilo je da su sve odnijeli sa sobom: novac, prosinačke povjetarce, nož za kruh, prodoran zvuk u tri sata poslijepodne, miris jasmina, ljubav. Ostali su samo prašnjavi bademi, blještave ulice, zahrđali limeni krovovi na drvenim kućercima i njihovi zamišljeni stanovnici koje su poharala sjećanja.
To je poslijepodne doktor prvi put obratio pažnju na mene kada je zapazio da me iznenadio štropot nalik na rijetke kišne kapi po limenom krovu. »To su strvinari«, objasnio mi je. »Cijeli božji dan šetkaju po krovu.« Onda je mršavim kažiprstom pokazao prema zatvorenim vratima i zaključio:
- Noću je gore, jer se čuje hod mrtvaca po ulicama.
Pozvao nas je na objed i prihvatili smo poziv, budući da je prodaju kuće trebalo samo zaključiti. Sadašnji stanari bili su ujedno i kupci, a pojedinosti su bile telegrafski dogovorene. Hoćemo li imati dovoljno vremena?
- I preteći će - odvrati Adriana. - Sada se ne zna ni kada se vraća vlak.
Podijelili smo s njima kreolsko jelo, no njegova jednostavnost nije imala nikakve veze s neimaštinom već s umjerenom dijetom što ju je doktor provodio i zagovarao ne samo u jelu nego i u svemu ostalome. Kušajući juhu, osjetio sam kako se cijeli jedan uspavani svijet budi u mome sjećanju. Okusi iz djetinjstva koje sam izgubio odlaskom iz sela, vraćali su se netaknuti sa svakom žlicom i stiskali mi srce.
Od početka razgovora osjećao sam se pred doktorom kao onaj isti negdašnji dječarac koji ga je zadirkivao kroz prozor, tako da me uplašilo kada mi se obratio ozbiljno i srdačno kao i majci. U djetinjstvu, u nezgodnim situacijama, zbunjenost sam pokušavao prikriti brzim i neprekidnim žmirkanjem. Taj se nekontrolirani

refleks iznenada ponovno pojavio kada me je doktor pogledao. Vrućina je postala nepodnošljiva. Neko vrijeme nisam sudjelovao u razgovoru, pitajući se kako je moguće da sam se u djetinjstvu nasmrt bojao toga ljubaznog i nostalgičnog starca. Odjednom, nakon duge stanke, iskoristivši neku bezveznu riječ kao povod, pogledao me je i djedovski se nasmiješio.
- Znači ti si veliki Gabito - reče mi. - Što studiraš?
Hinio sam zbunjenost pripovijedanjem nadugo i naširoko o školovanju: završena matura s dobrim ocjenama u državnoj gimnaziji s internatom, dvije godine i nekoliko mjeseci kaotičnog studiranja prava, bavljenje novinarstvom... Majka me je pomno slušala i odmah zatražila doktorovu pomoć.
- Zamislite kume - požalila se - želi postati pisac. Doktoru zablistaše oči.
- Kumo, pa to je divno! - uskliknu. - To je dar neba. - I okrenu se meni: - Pjesništvo?
- Roman i pripovijetka - odvratih, skoro ne dišući. On se oduševi:
- Pročitao si Donu Barbaru?
- Naravno - odgovorih - i skoro sve ostalo od Romula Gallegosa.
Kao oživljen naglim ushitom, ispričao nam je kako ga je upoznao na jednom njegovom predavanju u Maracaibu, i učinio mu se piscem dostojnim svojih djela. Tada sam, zapravo, u žestokoj vrućici nakon pročitanih saga s Missisipija, počeo uočavati nedostatke domaćeg romana. Ali tako lagodan i srdačan razgovor s muškarcem koji mi je u djetinjstvu bio strah i trepet, doimao se poput čuda i radije sam se priklonio njegovu oduševljenju. Pričao sam mu o Žirafi, svojoj dnevnoj kolumni u El Heraldu, i najavio da uskoro namjeravamo pokrenuti časopis u koji polažemo velike nade. Sada već sigurniji, objasnio sam mu projekt, čak sam mu otkrio i ime: Kronika.
Ispitivački me odmjerio od glave do pete.
- Ne znam kako pišeš - reče mi - ali već govoriš kao pisac. Majka požuri objasniti istinu: nitko se ne protivi da budem pisac, ako završim studij koji će mi dati kruh. Doktor je pojednostavio stvari i progovorio o pozivu pisca. I on je htio postati piscem, ali njegovi roditelji, istim argumentima poput ovih što ih je majka izrekla, prisilili su ga na studij medicine kad im već nije pošlo za

rukom nagovoriti ga za vojni poziv.
- Vidite, kumo - zaključi - liječnik sam, takav kakav jesam, i ne znam koliko je mojih pacijenata umrlo Božjom voljom, a koliko zbog moga liječenja.
Majka se izgubila.
- Najgore je to - nije se predavala - što je napustio studij prava nakon toliko žrtvi što smo ih podnijeli za njegovo uzdržavanje.
Doktoru je to, naprotiv, izgledalo kao izvrstan dokaz nepokolebljivosti poziva, te jedine snage sposobne da svoja prava suprotstavi pravima
ljubavi. A posebice kada se radi o umjetničkom pozivu, najtajnovitijem od sviju, kojemu se posvećuje cijeli život i ne očekuje ništa zauzvrat.
- Njega čovjek nosi u sebi od rođenja i suprotstavljati mu se, to je najgore za zdravlje - zaključi. I dovrši očaravajućim smiješkom nepotkupljivog masona: - Kao kod svećeničkog poziva.
Ostao sam zatečen načinom na koji je objasnio ono što meni nikada nije pošlo za rukom. Majka je vjerojatno dijelila moje mišljenje, jer mi je uputila dugi i nijemi pogled i prepustila se sudbini.
- Koji je najbolji način da sve to kažemo tvome tati? - upita me.
- Ovako kako smo upravo čuli - odvratih.
- Ne, tako neću ništa postići - reče ona. Poslije kratkoga razmišljanja, zaključi: - Ali ne brini se, već ću naći načina kako da mu to kažem.
Ne znam je li napravila tako ili nekako drukčije, ali tu se rasprava okončala. Sat je upozorio na vrijeme s dva zvona poput dvije staklene kapljice. Majka se trgnula. »Bože moj«, prenerazi se. »Sasvim sam zaboravila zašto smo došli.« I ustade:
- Moramo poći.
Prvi pogled na našu kuću na pločniku preko puta imao je malo toga zajedničkoga sa sjećanjem, i ništa s čežnjama. Dva badema koja su štitila kuću i godinama bili znak neosporivog identiteta, sada su bili posječeni do korijena, i kuća je ostala na čistini. Ono što je opstalo pod plame-nim suncem nije bilo više od trideset metara pročelja: polovica zidana i s krovom od crepova što je navodilo na pomisao na kuću lutaka, a druga polovica od neizblanjanih dasaka. Majka je

najprije bojažljivo, a onda jače pokucala na zatvorena vrata i zapitala kroz prozor:
- Ima li koga?
Vrata su se polako odškrinula i oglasila se žena iz polumraka:
- Izvolite?
Majka je odgovorila možda nesvjesnom odlučnošću.
- Ja sam Luisa Marquez.
Tada su se ulazna vrata otvorila, a koščata i blijeda žena u crnini promatrala nas je iz nekoga drugog života. U dnu prostorije postariji muškarac ljuljao se u invalidskom naslonjaču. Bili su to stanari koji su, nakon mnogo godina, predložili da kupe kuću, no niti su oni izgledali kao kupci, niti je kuća izgledala kao da je ikome zanimljiva. Prema brzojavu što ga je majka primila, stanari prihvaćaju platiti gotovinom polovicu cijene za što će im ona potpisati priznanicu, a ostatak će platiti do kraja godine, kada se potpišu ugovori, ali nitko se nije sjećao da je bio predviđen posjet. Nakon dugoga razgovora gluhih, razjasnilo se jedino da nema nikakva dogovora. Iscrpljena nerazboritošću i gadnom pripekom, oblivena znojem, majka je pogledala oko sebe i nehotice uzdahnula:
- Jadna kuća, samo što se nije srušila - reče.
- Još gore - ispravi je muškarac. - Nije nam se srušila na glavu samo zato što smo ulagali u održavanje.
Popisali su potrebne popravke, a već obavljene odbili od najamnine, tako da smo na kraju mi bili ti koji duguju novac. Majka, oduvijek meka srca, istodobno je bila sposobna suočavati se strašnom snagom sa zamkama života. Dobro je raspravljala, no ja sam se držao po strani, jer sam od prve prepirke shvatio da kupci imaju pravo. U brzojavu nije bio jasno određen ni datum ni način prodaje, naprotiv, činilo se kao da sve tek treba dogovoriti. Uobičajena situacija obiteljske sklonosti pretpostavkama. Mogao sam zamisliti kako je donesena odluka - za stolom u vrijeme ručka, i istoga trena kada je stigao brzojav. Ne računajući na mene, tu je još desetero braće s istim pravima. Na kraju je majka skupila novac, malo s ove, malo s one strane, spakirala svoj skromni kovčeg i krenula na put s povratnom kartom u džepu kao jedinim

kapitalom.
Majka i stanarka još su jednom sve pretresle od početka, i za manje od pola sata došli smo do zaključka da od posla neće biti ništa. Između drugih nepremostivih razloga i zbog toga što smo zaboravili da je kuća pod hipotekom, koja će se razriješiti tek mnogo godina kasnije kada je kuća konačno i prodana. A kada je stanarka pokušala još jednom ponoviti isto manjkavo obrazloženje, majka je odlučno i neumoljivo prekinula raspravu:
- Kuća nije na prodaju - zaključi. - Ipak smo se svi mi ovdje rodili, i ovdje ćemo umrijeti.
Ostatak poslijepodneva, čekajući vlak za povratak, proveli smo gaseći čežnje po kući duhova. Cijela je kuća pripadala nama, ali je bio upotrebljiv samo onaj iznajmljeni dio koji je gledao na ulicu, gdje su se nekoć nalazili djedovi uredi. Ostatak se pretvorio u olupinu crvotoči-nom rastočenih pregradnih zidova i hrđavih limenih krovova ostavljenih na milost i nemilost guštera. Majka, skamenjena na pragu, neopozivo je zaključila:
- Ovo nije ta kuća!
Ali nije rekla koja od njih, jer kroz čitavo djetinjstvo opisivali su je na toliko načina kao da postoje najmanje tri kuće koje su mijenjale oblik i značenje, već prema tome tko ih je opisivao. Prva, kako sam čuo baku da prezrivo govori, bila je indijanska koliba. Druga, koju su izgradili djed i baka, od pruća nabijena blatom i s krovom od palmina lišća, s prostranom i svijetlom dnevnom sobom, blagovaonicom u obliku terase
pune raznobojnoga cvijeća, s dvije spavaonice, dvorištem s golemim kestenom, pomno uređenim povrtnjakom i torom u kojem su zajedno u miru živjeli jarci, svinje i kokoši. Prema najčešćoj verziji, raketa što je pala na krov od palmina lišća za proslave jednog 20. srpnja, Dana nezavisnosti, tko zna koje godine od tolikih ratova, pretvorila ju je u pepeo. Od nje jedino su preostali cementni podovi i zidni blok iz dva dijela s vratima prema ulici, gdje su se nalazili Papalelovi uredi kada je, u nekoliko navrata, bio državni službenik.
Na još uvijek toplom zgarištu obitelj je podignula konačno utočište: nisku kuću od osam prostorija u nizu uzduž dugoga trijema

oivičenoga begonijama ispod kojega su sjedale žene iz obitelji i vezle na uokvirenom platnu te razgovarale u poslijepodnevnoj svježini. Prostorije su bile jednostavne i nisu se međusobno razlikovale, no bio je dovoljan jedan pogled da shvatim kako svaka od bezbrojnih pojedinosti u njima čuva presudan trenutak moga života.
Prva je prostorija služila kao salon za posjete i djedov ured. Nalazio se tu pisaći stol sa zaslonom, prostran prilagodljiv naslonjač, električni ventilator i prazna polica za knjige s jednom jedinom golemom i rasku-pusanom knjigom: rječnikom španjolskog jezika. Na nju se nastavljala zlatarska radionica u kojoj je djed provodio svoje najsretnije sate izrađujući savitljive zlatne ribice sićušnih smaragdnih očiju, više iz zadovoljstva nego radi zarade. Ondje su primani uglednici, ponajprije političari, počasni državni službenici, ratni veterani. Među njima, u različitim prilikama, našla su se i dva posjetitelja od povijesnog značenja: generali Ra-fael Uribe Uribe i Benjamin Herrera, koji su objedovali s obitelji. No, baka je pamtila Uribea Uribea do kraja života po njegovoj umjerenosti za stolom: »Jeo je kao vrabac«.
Naša karipska kultura ženama nije dozvoljavala ulazak u zajednički prostor ureda i radionice, jednako kao što im je odredba zakona branila pristup u seoske krčme. Unatoč navadama, s vremenom se taj prostor pretvorio u bolničku sobu u kojoj je umrla teta Petra i gdje je proživjela zadnje mjesece svoje duge bolesti Wenefrida Marquez, Papalelova sestra. Od toga mjesta počinjao je zatvoreni raj mnogobrojnih žena koje su stanovale u kući kao i onih koje su bile u prolazu u vrijeme moga djetinjstva. Ja sam bio jedini muškarac koji je uživao u povlasticama jednoga i drugoga svijeta.
Blagovaonica je bila tek proširenidio trijema s ogradom gdje su žene iz kuće sjedile i šile, i gdje se nalazio stol za šesnaest stalnih posjetitelja, očekivanih ili neočekivanih, koji su svakodnevno stizali vlakom u podne. S tog je mjesta majka promatrala razbijene lonce begonija, trula strništa i panj jasmina što su ga izgrizli mravi, te napokon udahnula.
- Ponekad nismo mogli disati od toploga mirisa jasmina - reče i pogleda u zasljepljujuće nebo, uzdahnuvši iz dubine duše. - Unatoč

svemu, iz onog vremena najviše mi nedostaje prodorni zvuk u tri sata poslijepodne.
Snažno su me se dojmile njezine riječi, jer sam se i sam sjećao jedinstvenog praska što nas je budio iz popodnevnog počinka poput rafala kamenja, ali nikada mi nije palo na pamet da se čuo samo u tri sata poslijepodne.
Iza trijema nalazila se soba za primanje, rezervirana za posebne prilike, jer su se dnevni posjeti primali u uredu uz ledeno pivo, ako su posjetitelji bili muškarci, ili na trijemu s begonijama, ako se radilo o ženama. Ondje je počinjao mitski svijet spavaonica. Prva je bila djedova i bakina, s velikim vratima što su vodila u vrt, i drvorezom s cvjetovima i godinom gradnje: 1925. Ondje me majka nezamislivo iznenadila uskliknuvši pobjedonosno:
- Evo, ovdje si rođen!
Dotada to nisam znao, ili sam zaboravio, ali u sljedećoj sobi ugledali smo kolijevku u kojoj sam spavao do četvrte godine i koju je baka sačuvala za uspomenu. Posve sam je zaboravio, no ugledavši je, sjetio sam se samoga sebe kako se derem iz petnih žila, prvi put odjeven u jednodi-jelno odijelce s plavim cvjetićima i naramenicama, ne bih li dozvao nekoga da mi promijeni pokakane pelene. Jedva sam se održavao na nogama, čvrsto uhvativši rešetke kolijevke, malene i krhke, nalik Mojsijevoj košari. Taj je događaj bio čest povod rasprava i šala rodbine i prijatelja kojima se moja tjeskoba u takvim prilikama doimala odveć racionalnom za tako ranu dob. Još su se više začudili kada su uvidjeli da uzrok moga nemira nije bilo gađenje prema vlastitoj nečisti, nego strah da će se uprljati moje novo odijelce. Odnosno, u pitanju nije bila higijenska predrasuda, nego estetska proturječnost, a zbog načina na koji taj događaj živi u mome sjećanju, mislim da je to moj prvi književni doživljaj.
U toj spavaonici nalazio se i oltar sa svecima u prirodnoj veličini, realističnijima i strasnijima nego u crkvi. U njoj je uvijek spavala teta Fran-cisca Simodosea Mejia, djedova sestrična koju smo zvali teta Mama i koja je nakon smrti svojih roditelja živjela u djedovoj kući kao gazdarica i gospoda. Ja sam spavao u mreži sa strane, prestravljen svecima koji su izgledali kao da neprestano žmirkaju

zbog treperave svjetlosti uljanice pokraj Presvetoga, i koja se nije gasila dok svi nisu pomrli. U istoj toj sobi spavala je i moja majka prije udaje, jednako kao i ja strahujući od njihova žmirkanja.
Na kraju trijema nalazile su se dvije sobe u koje nisam smio ulaziti. U prvoj je živjela sestrična Sara Emilia Marquez, kći ujaka Juana de Diosa iz neke predbračne veze, koju su odgojili djed i baka. Pored prirodne ljepote, od ranog djetinjstva resila ju je čvrsta narav koja mi je otvorila prve književne apetite prekrasnom zbirkom priča Calleja, sa slikama u boji, iako me nikada nije pustila da im se približim zbog straha da ću ih unerediti. Bila je to moja prva i gorka književna frustracija.
Zadnja soba služila je za odlaganje starudije i starih kovčega koji su dugo godina poticali moju znatiželju, ali mi nikada nisu dopustili istraživanje. Kasnije sam saznao da je ondje ležalo i sedamdeset noćnih posuda što su ih kupili djed i baka kada je majka pozvala svoje školske kolegice da provedu praznike u kući.
Nasuprot tim dvjema prostorijama, pod istim trijemom, nalazila se velika kuhinja s priprostim kamenim ognjištem i golemom peći u kojoj je baka, pekarica i slastičarka, pekla životinjice od prženog šećera što su svojim slasnim mirisom ispunjavale svitanja. Bilo je to carstvo žena koje su živjele ili služile u kući, i pjevale uglas s bakom, pomažući joj u njezinim mnogobrojnim poslovima. Drugi je glas pripadao Lorenzu Veličanstvenom, stogodišnjoj papigi, naslijeđenoj od pradjeda i prabake. Lorenzo je izvikivao parole protiv Španjolske i pjevao pjesme iz razdoblja rata za oslobođenje od kolonijalne vlasti. Lorenzo je bio toliko ćorav da je jednom upao u lonac na ognjištu i pukim se čudom spasio, jer se voda za varivo sancocho tek počela zagrijavati. Jednog 20. srpnja, u tri poslijepodne, digao je cijelu kuću na noge uspaničenim kriještanjem:
- Bik, bik! Dolazi bik!
U kući su ostale samo žene, jer su muškarci otišli na koridu u čast državnoga praznika, i pomislile su kako stara luda papiga samo bulazni. Žene iz kuće pak, koje su umjele razgovarati s njim, shvatile su što Lorenzo viče tek kada je bik za koridu, pobjegavši iz arene na trgu, uletio u kuhinju tuleći poput brodske sirene i

nasumce nasrnuo na pokućstvo pekarnice i lonce na ognjištu. Pokušao sam pobjeći u smjeru suprotnom od vala nasmrt preplašenih žena, no one su me uhvatile i zatvorile zajedno s njima u smočnicu. Glasno mukanje izbezumljenog bika u kuhinji i topot njegovih papaka po cementnom podu trijema potresali su kuću. Iznenada se pojavio na oknu za ventilaciju i njegovo užareno dahtanje i velike izbuljene oči sledile su mi krv. Kada su ga pikadori napokon uspjeli vratiti u arenu na trgu, u kući je na račun uzbudljivog događaja već počelo veselje koje je trajalo više od tjedan dana uz beskrajne lonce kave i slasne kolače za okrepu, dok su usplahirene žene bezbroj puta prepričavale događaj, i svakim novim pripovijedanjem postajale sve hrabrije.
Dvorište nije izgledalo jako veliko, no u njemu je raslo mnogo raznolikog drveća, a tu se nalazila i nenatkrivena zajednička kupaonica s
cementiranom nakapnicom za kišnicu i povišenim podijem na koji se penjalo klimavim stepenicama od kakva tri metra. Na njemu su stajale dvije velike bačve što ih je djed u zoru punio ručnom pumpom. Nešto dalje nalazila se staja od neizblanjanih dasaka i soba za sluge, a na kraju, prostrano stražnje dvorište iza kuće, zasađeno voćkama. Tu je bio i jedini nužnik gdje su sluškinje Indijanke danonoćno praznile noćne posude iz kuće.
Najrazgranatije i najgostoljubivije stablo bio je kesten na rubu svijeta i vremena, a pod njegovom drevnom krošnjom zasigurno su umrli mokreći mnogi umirovljeni generali iz pustih građanskih ratova prošloga stoljeća.
Djed i baka stigli su u Aracatacu sedamnaest godina prije moga rođenja, kada su započele prevare United Fruit Company u borbi za prevlast na tržištu banana. Doveli su svoga dvadesetjednogodišnjeg sina Juana de Diosa i dvije kćeri: Margaritu Mariu Miniatu de Alacoque od devetnaest i Luisu Santiagu, moju majku, od pet godina. Prije majčina rođenja izgubili su blizanke bakinim spontanim pobačajem u četvrtome mjesecu trudnoće. Rodivši majku, baka je objavila da je to zadnji porod, jer je navršila četrdeset dvije godine. Skoro pola stoljeća kasnije, u istoj dobi i u istovjetnim okolnostima, moja je majka izgovorila iste riječi rodivši Eligia

Gabriela, svoje jedanaesto dijete.
Djed i baka su preseljenje u Aracatacu zamislili kao put u zaborav. Sa sobom su poveli i sluge: dva Guajiro Indijanca - Aliria i Apolinara -i Indijanku Meme, koje su kupili kod kuće za stotinu pesosa po glavi pošto je ropstvo već bilo ukinuto. Pukovnik je ponio sve što je bilo potrebno za obnavljanje prošlosti što je dalje moguće od loših uspomena, progonjen zlokobnom grižnjom savjesti jer je u dvoboju ubio čovjeka. Poznavao je taj predio iz davnih dana kada je u ratnom pohodu prošao njime na putu za Cienagu da bi kao glavni intendant prisustvovao potpisivanju mirovnog sporazuma na Neerlandiji.
Nova im kuća nije vratila spokoj jer je grižnja savjesti bila tako pogubna da će zatrovati još i pokojeg zalutalog praunuka. Toga se događaja najčešće i najživlje prisjećala baka Mina, već slijepa i napola luda, i prema njezinim sjećanjima složili smo priču. Ipak, iako okružena nemilosrdnim glasinama o budućoj tragediji, ona jedina nije ništa znala o dvoboju sve dok nije sve bilo gotovo.
Drama se odigrala u Barrancasu, miroljubivom i naprednom selu na obroncima Sierra Nevade gdje je pukovnik od svog oca i djeda naučio vještinu izrade zlatnih predmeta i kamo se vratio nakon potpisivanja mirovnih sporazuma. Protivnik je bio šesnaest godina mladi gorostas, liberal do srži poput djeda, katolik-vjernik, ubogi zemljoradnik, nedavno oženjen, otac dvoje djece i s imenom dobra čovjeka: Medardo Pacheco.
Pukovnika je vjerojatno najviše zaboljelo to što se nije radilo o jednom od brojnih neprijatelja bez lica s kojima se sukobljavao na bojnom polju, nego o starom prijatelju, članu iste stranke i njegovu vojniku iz Rata tisuću dana, kojega je morao usmrtiti kada su već obojica vjerovala da je postignut mir.
To je prvi događaj iz stvarnoga života koji mi je uzburkao književne nagone i još uvijek ga nisam uspio prevladati. Otkad znam za sebe shvaćam značenje i težinu te drame za našu obitelj, ali potankosti su čuvane pod velom. Moja majka, s tek navršene tri godine, sjeća se toga kao nevjerojatnoga sna. Odrasli su preda mnom zapetljavali priču kako bi me zbunili i nikada nisam uspio sastaviti cijeli mozaik, jer je svatko, na obje strane, slagao djeliće na svoj način.

Verzija najdostojnija povjerenja kaže da je majka Medarda Pacheca huškala sina da osveti njezinu čast ukaljanu gnjusnom klevetom što su je pripisali djedu. On je to opovrgnuo kao laž i pružio javnu zadovoljštinu uvrijeđenima, no Medardo Pacheco je ustrajao u srdžbi i na kraju od uvrijeđenoga postao uvreditelj, rekavši nešto u vezi djedove političke nedosljednosti i time ga teško uvrijedio. Nikada nisam pouzdano saznao što je točno rekao. Povrijeđene časti, djed ga je izazvao na dvoboj do smrti ne odredivši datum. Jedinstveni pokazatelj pukovnikove naravi bilo je vrijeme koje je pustio da prođe između izazova i dvoboja. Sredio je svoje poslove u potpunoj tišini kako bi zajamčio sigurnost obitelji u jedinom izboru što mu ga je sudbina ponudila: smrt ili zatvor. Prvo je počeo bez ikakve žurbe prodavati ono malo što mu je preostalo za preživljavanje nakon posljednjeg rata: zlatarsku radionicu i malen posjed što ga je naslijedio od oca, na kojemu je držao jarce za klanje i uzgajao šećernu trsku. Nakon šest mjeseci pohranio je na dno ormara prikupljeni novac i u tišini čekao dan što ga je sam sebi odredio: 12. listopada 1908, godišnjicu otkrića Amerike.
Medardo Pacheco živio je u okolici sela, ali je djed znao da će to poslijepodne sigurno sudjelovati u procesiji Gospe od Stupa. Prije no što će izići i potražiti ga, napisao je ženi kratko i nježno pismo u kojem objašnjava gdje je skrio novac, i dodao nekoliko zadnjih uputa za budućnost djece. Ostavio ga je ispod zajedničkoga jastuka, gdje će ga supruga nesumnjivo naći kada krene na počinak, i bez ikakva pozdrava krenuo ususret svojoj zloj kobi.
Čak i manje valjane verzije slažu se da je to bio tipični ponedjeljak karipskog listopada, s tužnom kišom iz niskih oblaka i pogrebnim vjetrom. Medardo Pacheco, u nedjeljnom ruhu, upravo je zašao u slijepu ulicu kada mu je pukovnik Marquez prepriječio put. Obojica su bila naoružana. Godinama kasnije, u svojim suludim trabunjanjima, baka je
običavala govoriti: »Bog je Nicolasitu pružio priliku da oprosti život tom jadničku, ali je on nije znao iskoristiti«. Možda je to mislila, jer joj je pukovnik priznao kako je zapazio bljesak nelagode u očima na prepad uhvaćenog protivnika. Isto tako joj je povjerio da je, kada se orijaško deblo ceibe srušilo na guštaru, zajecao bez riječi, »poput

mokrog mačića«. Usmena predaja pripisala je Papalelu patetičnu izjavu u trenutku predaje načelniku: »Metak časti pobijedio je metak vlasti«. Izreka je vjerna liberalnom stilu toga vremena, ali je ne mogu pomiriti s djedovim stilom. Zapravo nije bilo očevidaca. Jedina autorizirana verzija bili bi sudski iskazi djeda i njegovih suvremenika s obje strane, ali od toga predmeta, ako je i postojao, nije ostalo ni traga. Od brojnih verzija što sam ih čuo do danas, nisam naišao na dvije istovjetne.
Događaj je podijelio obitelji u selu, čak i obitelj pokojnika. Jedan ga je dio njegove obitelji odlučio osvetiti, dok je drugi u svom domu pružio utočište Tranquilini Iguaran i njezinoj djeci sve dok nije minula opasnost od osvete. Ti su me se detalji toliko dojmili u djetinjstvu da nisam samo preuzeo težinu krivice pretka kao da je moja vlastita, nego još i sada, dok ovo pišem, više suosjećam s pokojnikovom obitelji nego s vlastitom.
Papalela su preselili u Riohachu zbog veće sigurnosti, a kasnije u Santa Martu, gdje je osuđen na kaznu od godine dana: pola zatvora i pola uvjetno. Čim je oslobođen, otputovao je nakratko s obitelji u naselje Cienaga, onda u Panamu, gdje je dobio još jednu kćer iz prolazne veze, i na kraju u nezdravu i surovu oblast Aracataca, kao okružni skupljač poreza. Nikada više nije izišao naoružan na ulicu, čak ni za najvećeg nasilja u vrijeme raspada bananskog carstva, a revolver je držao pod jastukom samo za obranu doma.
Aracataca nije ni najmanje nalikovala utočištu o kojem su sanjali nakon more s Medardom Pachecom. Nastala iz seoceta Chimila Indijanaca, lijevom je nogom zakoračila u povijest kao daleka pokrajina bez Boga i zakona u okrugu Cienage, kojoj je bananska groznica donijela više zla nego bogatstva. Ime Aracataca ne potječe od negdašnjeg imena sela, već od riječi ara koja na chimila jeziku znači rijeka, a Cataca je riječ koja je na tom području označavala poglavara. Zato je mi, koji smo ondje rođeni, ne zovemo Aracataca nego kako je pravilno, Cataca.
Kada je djed snubio obitelj za Catacu, izmislivši da ondje novac teče ulicama, Mina je odvratila: »Novac je sotonina nečist«. Za moju majku Cataca je bila carstvo svih strahova. Najstariji strah kojega se još sjećala bila je pošast skakavaca koji su opustošili usjeve dok je

bila još posve malena. »Čulo ih se kako prolaze kao kamenje nošeno vjetrom«, ispričala mi je kada smo došli prodati kuću. Uplašeni seljaci morali su se utvrditi u svojim obitavalištima, a nesreću je mogla poraziti samo vradžbina.
Često su nas iznenađivali suhi orkani koji su odnosili krovove s kuća, nasrtali na mlada stabla banana i prekrivali selo zvjezdanom prašinom. Ljeti su se strašne suše iskaljivale na nemoćnoj stoci, a zimi se obarali pretpotopni pljuskovi koji su ulice pretvarali u nemirne rijeke. Inženjeri gringosi brodili su u gumenim čamcima između potonulih madraca i mrtvih krava. United Fruit Company, koja je uvela umjetne sustave za navodnjavanje što su i prouzročili divljanje voda, skrenula je tok rijeke tek kada je najveći od svih ondašnjih potopa izbacio tijela iz grobova mjesnoga groblja.
Najstrašnija od svih pošasti ipak je bila ona ljudska. Vlak, nalik na dječju igračku, na užareni je pijesak izbacio gomilu avanturista iz cijeloga svijeta koji su zavladali ulicama s oružjem u rukama. Zapanjujući napredak mjesta donio je sa sobom demografski rast i socijalni nered što je nadilazilo svaku mjeru. Aracataca se nalazila na gotovo manje od trideset kilometara od buenosairske kažnjeničke kolonije na rijeci Fundacion iz koje su kažnjenici običavali bježati za vikende kako bi sijali strah na njezinim ulicama. Otkada su drvene kuće United Fruit Company, s limenim krovom na dvije vode, prozorima zastrtim grubom tkaninom i strehama ukrašenima penjačicama s prašnjavim cvjetovima, zamijenile chimila potleušice od trske s krovovima od palmina lišća, najviše smo nalikovali naseljima u nastajanju iz filmova o Divljem zapadu. Usred oluje nepoznatih lica, šatora na cesti, muškaraca koji se presvlače na ulici, žena zasjelih na škrinje s otvorenim kišobranima i mazgi, mazgi, mazgi što crkavaju od gladi u hotelskim štalama, oni koji su došli prvi sada su bili posljednji. Bili smo vječni stranci, došljaci.
Ubojstva nisu bila samo posljedice subotnjih svađa. Tako su nas jednoga dana iznenadili krikovi s ulice i ugledali smo bezglavog jahača na magarcu. U razračunavanjima između nadničara s plantaža banana, netko mu je mačetom odsjekao glavu koju je odvukla ledena voda kanala. Iste sam večeri čuo bakino odlučno

objašnjenje: »Tako groznu stvar može napraviti samo cachaco«. Cachaco je bio pogrdni naziv za ljude iz unutrašnjosti, rođene na visoravni, koje nismo razlikovali od ostatka ljudskog roda samo po mlitavom držanju i izvještačenom govoru, nego i po njihovu izigravanju
Valja dodati kako je pojam cachaco izuzetno širok i nema nužno negativne konotacije, npr. Bogotanci sami sebe nazivaju cachacos. U najširem smislu označava svakoga tko dolazi iz unutrašnjosti Kolumbije. Cachaco može značiti i »pravi gospodin«, »džentlmen«. Pojam se pojavio u 19. stoljeću, negdje oko 1854. kada se liberalna stranka podijelila na dvije struje: umjerena - uglavnom odvjetnici, trgovci i tribuni - nazvana cachacos zbog njihova odijevanja po uzoru na englesku modu, i radikalna - obrtnici i drugi pučani - zvani guaches, prema vrsti domaćeg ogrtača, ponča, što su ga običavali nositi.
glasnika Božanske Providnosti. Takvo je ponašanje postalo toliko omrznuto da, pošto su vojnici iz unutrašnjosti zvjerski kaznili nadničare s plantaža banana zbog štrajkova, obične vojnike više nismo zvali vojnicima nego cachacos. Izgledalo nam je kao da samo oni uživaju blagodati političke moći, a mnogi od njih upravo su se tako i ponašali. Jedino se tako može objasniti jeza Crne noći u Aracataci, legendarnog niza ubojstava s do te mjere nesigurnim tragom u narodnoj predaji da nema pouzdanih dokaza jesu li se ona uistinu i dogodila.
Sve je počelo jedne subote, lošije od drugih, kada je ugledni mještanin čije se ime ne pamti, ušao u krčmu i zamolio čašu vode za dječaka kojega je vodio sa sobom. Stranac, koji je pio sam za šankom, htio je prisiliti dijete da umjesto vode popije gutljaj ruma. Otac je to pokušao spriječiti, no ovaj je navaljivao sve dok preplašeni dječak nije nehotice, trzajem ruke, prolio ponuđenu čašu ruma. Stranac ga je ustrijelio i ne trepnuvši.
Još jedna od sablasti moga djetinjstva. Papalelo me često podsjećao na taj događaj kad smo zajedno ulazili u krčme na piće, ali na tako nestvaran način da je izgledalo kao da ni on sam ne vjeruje da se to dogodilo. Zbilo se to vjerojatno nedugo nakon njegova dolaska u Aracatacu, jer se majka toga događaja sjećala samo po strahu što ga

je već i njegovo spominjanje izazivalo kod odraslih. O ubojici se znalo jedino da govori usiljenim andskim naglaskom, tako da se selo nije osvećivalo samo njemu, već svakom od brojnih i odbojnih došljaka koji su govorili istim naglaskom. Mještani bi u grupicama i naoružani mačetama za sječu šećerne trske izlazili noću na ulice, hvatali neznance u tami i naređivali im:
- Pričaj!
Jedino je način govora odlučivao hoće li uhvaćenoga raskomadati mačetom, i ne pomišljajući da nije moguće na taj način provesti pravdu uz postojanje tolikih različitih govora. Don Rafael Quintero Ortega, suprug moje tete VVenefride Marquez, najoštriji i najomiljeniji cachaco, dočekao je stoti rođendan, jer ga je djed zatvorio u ostavu dok se duhovi nisu smirili.
Dvije godine nakon doseljenja u Aracatacu obiteljska nesreća dosegnula je vrhunac smrću Margarite Marie Miniate koja je bila radost cijele kuće. Njezina dagerotipija godinama je bila izložena u boravku, a ime joj se prenosi s generacije na generaciju kao jedno od mnogih obilježja obiteljskog identiteta. Sadašnje generacije slabo mare za djevojčicu u nabranoj suknji, s bijelim čizmicama i s pletenicom do struka, koju nikada neće poistovjetiti s retoričkom predodžbom o prabaki, no mislim da je, pod teretom grižnje savjesti i neostvarenih maštanja o boljem svijetu, to stanje vječne uzbunjenosti za moga djeda i baku bilo najsličnije miru. Svugdje su se osjećali strancima sve do svoje smrti.
Ako ćemo pravo, to su i bili, no u mnoštvu što je stiglo vlakom sa svih strana svijeta, bilo je to teško odmah ustvrditi. S istom željom kao djed i baka i njihova djeca, došli su Fergussoni, Durani, Bercaze, Dacon-teovi, Corree, svi u potrazi za boljim životom. Izmiješanih prethodnica pristizali su Talijani, stanovnici Kanarskih otoka, Sirijci, koje smo nazivali Turcima, prodirući kroz granice Provincije u potrazi za slobodom i načinima života koji su iščeznuli u njihovim zemljama. Bilo ih je svih vrsta i podrijetla. Neki su bili bjegunci s Vražjeg otoka, francuske kažnje-ničke kolonije u Gvajani, više progonjeni zbog svojih ideja nego zbog uobičajenih zločina. Jedan od njih, Rene Belbenoit, francuski novinar i politički robijaš, pobjegao je preko plantaža banana, i u majstorskoj knjizi otkrio

užase svoga zatočeništva. Zahvaljujući svima, i dobrima i lošima, Aracataca je od samoga početka bila zemlja bez granica.
Ali za nas je bila nezaboravna venecuelanska kolonija. U jednoj od njihovih kuća, dva su se mladića na školskim praznicima u ranu zoru kupala polijevajući se kablovima vode iz ledenih rezervoara: Romulo Betancourt i Raul Leoni, koji će pedeset godina kasnije jedan za drugim postati predsjednici svoje zemlje. Od Venecuelanaca, najbliskiji smo bili s Misiom Juanom de Frevtes, impozantnom matronom biblijskoga pripovjedačkog dara. Prva ozbiljna priča što sam je čuo bila je Genoveva od Brabanta, a ona ju je ispripovijedala zajedno s kapitalnim djelima svjetske književnosti što ih je pojednostavila do priča za djecu: Odiseja, Bijesni Orlando, Don Quijote, Grof Monte-Cristo i mnoge epizode iz Biblije.
Djedova kasta bila je jedna od najuglednijih, ali ujedno i najmanje moćna. Unatoč tome, isticala se po ugledu što su ga priznavali čak i domaći moćnici bananske tvrtke. Bila je to kasta liberala veterana iz građanskih ratova, koji su ostali ondje nakon dva posljednja mirovna sporazuma, sa svijetlim primjerom generala Benjamina Herrere, na čijem su se posjedu Neerlandia u poslijepodnevnim satima slušali tugaljivi valceri njegova mirnodopskoga klarineta.
U tom nezdravom mjestu odrasla je moja majka postavši, pošto je tifus odnio Margarini Mariu Miniatu, miljenica obitelji. Ona je također bila boležljiva. Djetinjstvo joj je bilo neizvjesno i potresano povratnim groznicama, ali kada se izliječila od posljednje, izliječila se potpuno i zauvijek, a zdravlje joj je omogućilo da proslavi devedeset sedmi rođendan uz jedanaestero vlastite djece, i uz četvero djece njezina supruga, uz šezdeset petero unučadi, osamdeset osam praunučadi i četrnaestero prapraunučadi. Ne brojeći ovdje one za koje se ne zna. Umrla je prirodnom smrću 9. lipnja 2002. u osam i trideset navečer, kada smo se već počeli pripremati za proslavu njezina prvog stoljeća života, istoga dana i gotovo istoga sata kada sam dovršio ovu knjigu.

I

Rodila se u Barrancasu 25. lipnja 1905. kada se obitelj tek počela oporavljati od užasa rata. Prvo ime dobila je u znak sjećanja na Luisu Mejiu Vidal, pukovnikovu majku koja je umrla točno mjesec

dana prije njezina rođenja. Drugo je dopalo slučajno, jer se taj dan slavi Sveti Jakov apostol, Stariji, onaj kojemu su odrubili glavu u Jeruzalemu. Tajila je drugo ime pola svoga života, jer ga je smatrala muškim i upadljivim, sve dok je nevjerni sin nije odao u jednom romanu.

Bila je marljiva učenica u svemu osim na satovima klavira što joj ih je nametnula njezina majka, kojoj je bilo nepojmljivo da pristojna gospođica nije klavirski virtuoz. Luisa Santiaga tri je godine poslušno vježbala, a prestala je onoga dana kada je prevladala odbojnost prema svakodnevnom vježbanju u vrijeme sparne sijeste. Ipak, jedina vrlina koja joj je koristila u cvijetu dvadesete godine bila je snaga volje, kada je obitelj otkrila da izgara od ljubavi za mladim i ponosnim telegrafistom iz Ara-catace.

Priča o toj zabranjenoj ljubavi bila je jedno od iznenađenja iz moje mladosti. Roditelji su mi je toliko puta ispričali, zajedno i svaki pojedinačno, tako da sam je znao gotovo u cijelosti kada sam s dvadeset sedam godina napisao Lišće na vjetru, svoj prvi roman, premda sam bio isto tako svjestan da moram još mnogo toga naučiti o umijeću pisanja. Oboje su bili sjajni pripovjedači sa sretnim ljubavnim uspomenama, no toliko su se zanosili u pripovijedanju da, naposljetku, kada sam prevalio pedesetu i odlučio upotrijebiti njihovo sjećanje u romanu Ljubav u vrijeme kolere, nisam više mogao razabrati granice između života i poezije.

Prema majčinoj verziji, prvi put su se sreli na bdijenju za neko dijete čijega se imena nijedno od njih dvoje nije sjećalo. Ona je pjevala u dvorištu s prijateljicama prema tada uvriježenoj navadi pjevanja ljubavnih pjesama devet noći nakon smrti, kao dio devetnice. Iznenada, zboru se pridružio muški glas. Sve su se djevojke okrenule da vide kome pripada glas i, kada su ga ugledale, zbunila ih je njegova pristalost. Odmah su zapjevale pripjev »Udat ćemo se za njega« i zapljeskale u ritmu. Majka je ostala ravnodušna i to je priznala: »Izgledao mi je kao još jedan ku-feraš«. Imala je pravo.

Tek je stigao iz Cartagene, napustivši studij medicine i ljekarništva zbog nedostatka novaca, i počeo voditi pomalo isprazan život po različitim mjestima okruga kao tek izučen telegrafist. Fotografija iz tih dana otkriva njegovo neodređeno držanje siromašna go-

spodičića. U tamnom taftenom odijelu s uskim, tada jako modernim ka-putićem na četiri puceta, uštirkanim ovratnikom, širokom kravatom i plitkim tvrdim slamnatim šeširom ravna oboda. Nosio je i okrugle, moderne naočale tankih okvira s običnim staklima. Oni koji su ga tada poznavali, držali su ga boemom, noćnom pticom i ženskarom, iako za cijeloga
svoga dugog života nikada nije popio ni gutljaja alkohola ni zapalio jednu cigaretu.
Tada ga je majka prvi put vidjela. No on je nju zapazio na misi u osam prethodne nedjelje, zajedno s tetom Franciscom Simodoseom koja joj je postala pratiljom kada je završila školu. Ponovno ih je vidio u utorak sljedećeg tjedna dok su šile pod krošnjom baderru ored kućnim vratima, tako da je one noći na bdijenju već znao da je ona kći pukovnika Nicolasa Marqueza za kojega je nosio nekoliko preporuka. Ona je tada jednako tako saznala da je on neženja zaljubljive prirode, da osvaja naprečac neiscrpnom slatkorječivošću, lakoćom stihovanja, okretnošću kojom je plesao tada modernu glazbu i uvježbanom osjećajnošću kojom je gudio violinu. Majka mi je pričala da nitko nije mogao zadržati suze kad bi u zoru začuo zvuke njegove violine. Posjetnica kojom se predstavio u društvu bio je sladunjavi valcer s njegova repertoara, Nakon plesa, bez kojega su podoknice postale nezamislive. Ove srdačne propusnice i njegova simpatičnost otvorile su mu vrata pukovnikove kuće i osigurale često mjesto za stolom u vrijeme obiteljskog ručka. Teta Francisca, rođena u mjestu Carmen de Bolivar, prihvatila ga je bez zadrške kada je saznala da je rođen u Sinceu, pokraj njezina rodnoga mjesta. Luisu Santiagu zabavljala su njegova zavodnička umijeća na društvenim zabavama, ali nikada joj nije palo na pamet da on očekuje nešto više. Naprotiv, njihov srdačni odnos počivao je prije svega na tome da mu je služila kao paravan za tajno ljubovanje s njezinom školskom kolegicom, čak je prihvatila i da mu bude vjenčana kuma. Otada je on nju zvao kumom, a ona njega kumčetom. Znajući sve to, lako je zamisliti koliko se Luisa Santiaga iznenadila kada je jedne večeri na plesu drski telegrafist izvukao cvijet iz zapučka na reveru, i rekao joj:
- S ovom ružom predajem ti svoj život.

Ta izjava nije bila spontana, ponovio mi je otac mnogo puta, nego je, upoznavši sve, zaključio da je Luisa Santiaga stvorena za njega. Ona je pak shvatila ružu kao jednu od kavalirskih šala što ih je običavao zbijati sa svojim prijateljicama. Do te mjere da je ružu na odlasku negdje zaboravila, i on je to primijetio. Imala je samo jednoga tajnog udvarača, sti-hoklepca i dobrog prijatelja čiji žarki stihovi nikada nisu doprli do njezina srca. No ruža Gabriela Eligia poremetila joj je san neobjašnjivom žestinom. Za našega prvog ozbiljnog razgovora o njezinoj ljubavi, okružena djecom, priznala mi je: »Nisam mogla spavati od bijesa što mislim na njega, no najviše me ljutilo to da, što se više ljutim, sve više mislim na njega«. Ostatak tjedna s mukom je trpjela strah da će ga ugledati i muku što ga ne vidi. Nekadašnja kuma i kumče postali su stranci. Jedno od tih poslijepodneva, dok su šivale pod bademima, teta Francisca zlobno je podbola nećakinju, praveći se nevjesta:
- Čula sam da si dobila ružu.
Pa, kako to obično biva, Luisa Santiaga vjerojatno je zadnja saznala kako o nevoljama njezina srca već i vrapci pjevaju. U brojnim razgovorima što sam ih vodio s njom i s ocem, slagali su se da je njihova žestoka ljubav imala tri presudne zgode. Prva se zbila za glavne mise na Cvjetnicu. Ona je sjedila s tetom Franciscom u klupi pokraj Poslanice, kada je prepoznala odjek plesačkih potpetica po podnoj opeci, i ugledala ga kako prolazi pokraj nje tako blizu da je osjetila lagani dašak njegova zavodničkog losiona. Činilo se da ga teta Francisca nije primijetila, a niti on njih. No u biti, sve je on to pomno isplanirao, i slijedio ih kada su prošle pokraj brzojavnog ureda. Ostao je stajati pored stupa tik uz vrata, tako da ju je mogao promatrati s leda, ali ga ona nije mogla vidjeti. Nakon nekoliko napetih minuta, Luisa Santiaga nije mogla obuzdati nemir, i pogledala je preko ramena prema vratima. U tom je trenutku pomislila da će umrijeti od bijesa, jer je on gledao pravo u nju i pogledi su im se sreli. »Upravo sam to i htio«, govorio je otac sav sretan, kada mi je ponovio priču pod stare dane. Majka, naprotiv, nije prestajala ponavljati kako je tri dana žestoko bjesnjela, jer je pala u zamku.
Druga zgoda bila je njegovo pismo. Ne pismo kakvo bi očekivala od

pjesnika i gudača u skrivena svitanja, nego odlučno pisamce u kojemu traži odgovor od nje prije polaska na put za Santa Martu sljedeći tjedan. Nije mu odgovorila. Zatvorila se u svoju sobu, odlučna nadvladati nemir koji joj nije dopuštao da dođe do daha, sve dok je teta Francisca nije pokušala uvjeriti da se već jednom preda, prije no što bude prekasno. Pokušavajući skršiti njezin otpor, ispričala joj je uzoritu povijest Juven-tina Trilla, udvarača koji je svaku bogovetnu noć bdio pod balkonom svoje nemoguće voljene, od sedam do deset. Ona ga je pak obasipala svim mogućim poniženjima kojih se mogla dosjetiti i na kraju je na njega, iz večeri u večer, izlijevala punu noćnu posudu. No nije ga uspjela otjerati. Nakon svih mogućih grubih krštenja - ganuta samozatajom nepobjedive ljubavi - udala se za njega. Povijest ljubavi mojih roditelja nije dospjela do tih krajnosti.

Treća prigoda za prepad upriličila se na velikoj svadbi na koju su oboje bili pozvani kao počasni kumovi. Luisa Santiaga nije se dosjetila valjanog izgovora koji bi opravdao izostanak s događaja tako bliskog obitelji. A Gabriel Eligio upravo je na to i računao te je došao na pir spreman na sve. Nije mogla svladati srce kada ga je ugledala kako prelazi salu očigledno odlučan i prilazi joj da je zamoli za prvi ples. »Krv mi je tako snažno kolala tijelom da nisam znala da li je to od bijesa ili od straha«, povjerila mi je. On je to primijetio i pogodio je veličanstvenom tvrdnjom: »Ne trebaš mi reći da, jer mi to već govori tvoje srce«.

Ona se istoga trena okrenula i otišla, ostavi > ~.i ga nasred sale u pola plesa. Ali moj je otac to shvatio na svoj način. - Bio sam sretan - reče mi.

Luisa Santiaga kipjela je od bijesa na sebe samu kada su je u zoru probudile slatke riječi otrovnog valcera Nakon plesa. Sljedećeg dana rano ujutro vratila je Gabrielu Eligiu sve darove. Nezasluženo ponižavanje i prepričavanje događaja s plesa, poput perja bačena u zrak, više se nije moglo vratiti. Svi su već uzeli zdravo za gotovo da je to neslavan kraj jedne ljetne oluje. Dojam se pojačao jer je Luisa Santiaga ponovno oboljela od groznice trećednevke i njezina ju je majka odvela u naselje Manau-re, rajski kutak na obroncima Sierra Nevade. Oboje su uporno nijekali postojanje bilo kakva kontakta tih

mjeseci, ali to nije odviše vjerojatno jer, kada se ona vratila oporavljena od bolesti, oboje su izgledali ozdrav-ljeni od ljutnje. Otac je pripovijedao kako ju je dočekao na postaji, jer je pročitao brzojav u kojem Mina najavljuje povratak kući, a u stisku ruke Luise Santiage pri pozdravu osjetio je nešto nalik na masonski znak što ga je protumačio kao ljubavnu poruku. Majka je to uvijek stidljivo nijekala prisjećajući se tih godina. No istina je da su ih otada viđali zajedno manje suzdržane. Nedostajao je samo kraj što ga je dala teta Francesca sljedeći tjedan, dok su šile na trijemu s begonijama: - Već i Mina zna.
Luisa Santiaga je uvijek govorila kako je protivljenje obitelji uklonilo brane bujici koju je potiskivala u srcu od večeri kada je ostavila udva-rača usred plesa. Bio je to nemilosrdan rat. Pukovnik se pokušao držati po strani, ali nije mogao izbjeći Minino predbacivanje kada je uvidjela da ni on u cijeloj toj priči nije tako nevin kao što je izgledalo. Svi su držali kako je jasno da netrpeljivost potječe od Mine, a ne od pukovnika, dok je zapravo ona bila dio obiteljskoga kodeksa prema kojemu je svaki ženik uljez. Ta naslijeđena predrasuda, ostaci koje su preživjeli do današnjeg dana, napravila je od nas široko bratstvo žena usidjelica i muškaraca suknjogonja s brojnom izvanbračnom djecom.
Prijatelji su se podijelili prema dobi, za zaljubljene ili protiv njih, a one koji se nisu izričito opredijelili, na to su primorala djela. Mladići i djevojke postali su razdragani pomagači. Ponajviše njegovi, a on je dragovoljno uživao u položaju pogodne žrtve društvenih predrasuda. Naprotiv, većina odraslih smatrala je Luisu Santiagu najvrednijim blagom moćne i bogate obitelji kojoj se telegrafist kuferaš ne udvara iz ljubavi nego iz koristoljublja. Ona sama, dotad uvijek poslušna i pokorna, suprotstavila se protivnicima žestinom majke lavice. U najžešćoj od mnogih kućnih rasprava, Mina je izgubila kontrolu i podignula na kćer pekarski nož. Luisa Santiaga hrabro joj se suprotstavila. Postavši najednom
svjesna siline vlastitoga zloćudnog bijesa, Mina je ispustila nož i uplašeno kriknula: »Bože moj!« i stavila dlan na užarenu peć u znak nesvakidašnje pokore.
Jedan od jakih razloga protiv Gabriela Eligia bio je njegov status

izvanbračnog sina neudate žene koja ga je rodila sa svega četrnaest godina iz avanture sa školskim učiteljem. Zvala se Argemira Garcia Paterni-na i bila je vitka bjelkinja slobodna duha koja je rodila još pet sinova i dvije kćeri od tri različita oca za koje se nikada nije udala, niti je dijelila s njima krov nad glavom. Živjela je u gradu Sinceu, gdje se i rodila, i u kojemu je podizala svoje potomstvo vlastitim rukama i neovisnim i veselim duhom koji smo mi, njezini unuci, itekako priželjkivali za Cvjetnicu. Gabriel Eligio isticao se u toj lozi beskošuljaša. Od šesnaeste godine razdjevičio je pet ljubavnica, kako je to pokajnički i otkrio majci u svadbenoj noći na malenome dvojarbolnom rioačanskom jedrenjaku šibanom olujom. Priznao joj je da je s jednom od njih, kao telegrafist u Achiu, u osamnaestoj začeo sina Abelarda kojemu će uskoro biti tri godine. S drugom, dok je bio telegrafist u Avapelu, u dvadesetoj je dobio kćer koja tada još nije navršila godinu dana i koju nije ni vidio, a zvala se Carmen Rosa. Njezinoj je majci obećao da će se vratiti i vjenčati je, i držao je riječ sve dok mu se životni put nije okrenuo zbog ljubavi prema Luisi Santiagi. Najstarijeg je potomka priznao pred bilježnikom, a kasnije će to učiniti i s kćeri, no to su bile samo beskorisne formalnosti bez ikakvih zakonskih posljedica.
Iznenađuje da je takvo raspušteno ponašanje moglo izazvati moralne dileme u pukovniku Marquezu koji je, osim troje zakonite djece, začeo još devetero s različitim ženama, prije i poslije ženidbe, a koje je njegova supruga primila kao da su njezina vlastita.
Ne sjećam se kada sam saznao za sve ove događaje, ali u svakom slučaju uopće nisam mario za nestašluke predaka. Naprotiv, pažnju su mi privlačila obiteljska imena, jer su mi izgledala jedinstvena. Prvo ona po majčinoj strani: Tranquilina, Wenefrida, Francisca Simodosea. Kasnije, ime bake po ocu: Argemira i imena njezinih roditelja: Lozana i Ami-nadab. Možda odatle potječe čvrsta uvjerenost kako likovi u mojim djelima zazive punom snagom tek kada dobiju ime koje odgovara njihovoj osobnosti.
Razlozi protiv Gabriela Eligia prevagnuli su jer je bio aktivan član Konzervativne stranke protiv koje je ratovao pukovnik Nicolas Mar-ques. Nakon potpisivanja sporazuma na posjedu Neerlandia i na brodu Wisconsin mir je bio tek napola riješen, jer se prvotni

centralizam i dalje održao na vlasti, i proći će još mnogo vremena prije nego konzervativci i liberali prestanu pokazivati zube jedni drugima. Možda je konzervatizam
prosca bio više dio obiteljskog nasljeđa nego osobno ideološko uvjerenje, no više su uzimali u obzir konzervativizam nego druge znakove njegove dobre ćudi, kao što je uvijek bila budna inteligencija i dokazano poštenje.
Tata je bio nepredvidljiv čovjek kojega je bilo teško zadovoljiti. Kako je uvijek bio mnogo siromašniji no što je to pokazivao, bijeda mu je bila mrska neprijateljica kojoj se nikada nije predao, niti ju je uspio pobijediti. Jednako je odvažno i ponosno podnio nedaće ljubavi s Luisom San-tiagom u stražnjoj prostoriji telegrafskog ureda u Aracataci, gdje je uvijek imao obješenu mrežu da u njoj spava sam. No ipak, imao je uz nju za svaki slučaj i momački ležaj dobro podmazanih opruga za ono što mu ponudi noć. U jednome razdoblju bio sam u napasti da usvojim njegove krivolovačke navike, no život mi je pokazao koliko je to teška osam-ljenost i osjetio sam prema njemu veliko sažaljenje.
Neposredno prije smrti, čuo sam tatu da pripovijeda kako je jednog od tih teških dana morao navratiti u pukovnikovu kuću s nekolicinom prijatelja, i da su svima ponudili stolac osim njemu. Majčina obitelj to nikada nije priznala i pripisala je tu priču ostatku očeve srdžbe, ili barem lažnom sjećanju, no baki se to jednom omaknulo u ispjevanim ludostima njezinih gotovo sto godina, koje nisu nalikovale na sjećanja nego na ponovno proživljavanje događaja.
- Ondje stoji, jadničak, na vratima sobe, a Nicolasito mu nije ponudio stolac - prozborila je istinski ražalošćena.
Uvijek budno pazeći na njezina nevjerojatna otkrića, upitao sam tko je bio taj čovjek, a ona mi je kratko odgovorila:
- Garcia, violinist.
Okružen tolikim besmislicama, najmanje nalik mome ocu bila je kupovina revolvera koji bi mu mogao ustrebati zbog ćudi umirovljenog ratnika poput pukovnika Marqueza. Bila je to divljenja vrijedna tridese-tosmica Smith & VVesson, duge cijevi, s tko zna koliko prijašnjih vlasnika i s tko zna koliko smrti iza sebe.

Jedino je sigurno da iz njega nije nikada zapucao, čak ni zbog straha ili znatiželje. Mi, kao već odrasla djeca, našli smo ga godinama kasnije u ormaru punom svaštarija, uz violinu na kojoj je svirao serenade.
Obiteljska neumoljivost nije obeshrabrila ni Gabriela Eligia ni Luisu Santiagu. U početku su se kriomice sastajali kod prijatelja, ali kada se stegnuo obruč oko nje, jedini kontakt bila su pisma što su ih izmjenjivali dosjetljivo smišljenim kanalima. Kada njoj nisu dopuštali odlazak na zabavu na koju je i on bio pozvan, gledali su se izdaleka. No surove mjere pooštrene su do te mjere da se nitko nije usuđivao izazvati bijes
Tranquiline Iguaran, a zaljubljeni su iščeznuli ispred očiju javnosti. Kada su iscrpili sve prigode za razmjenu tajnih pisama, par je pribjegao očajničkim dosjetkama. Ona je uspjela skriti čestitku u tortu što je netko naručio za njegov rođendan, a on pak nije propuštao prigodu da joj pošalje lažne i bezazlene brzojave u kojima je prava poruka bila šifrirana ili napisana nevidljivom tintom. Sudioništvo tete Francisce tada je postalo tako očigledno, unatoč njezinu odlučnom negiranju, da je prvi put došao u pitanje njezin ugled u obitelji te su joj dopuštali da bude uz nećakinju samo dok šiva u sjeni bademovih krošnji. Tada je Gabriel Eligio slao poruke s prozora doktora Alfreda Barboze, sa suprotne strane ulice, ručnom telegrafijom gluhonijemih. Ona je tako dobro svladala znakove da je, koristeći tetinu nepažnju, uspijevala nježno razgovarati sa svojim dragim. To je bio samo jedan od brojnih trikova kojih se dosjetila Adria-na Berdugo, njezina krizmana kuma i najsnalažljivija i najodvažnija po-magačica.
Ove utješne smicalice dostajale su im za preživljavanje na laganoj vatri, sve dok Gabriel Eligio nije primio uznemirujuće pismo od Luise Santiage koje ga je natjeralo na konačnu odluku. Na brzinu mu je napisala na toaletnom papiru lošu vijest kako su je roditelji odlučili odvesti u Barrancas, od mjesta do mjesta, kao grubo sredstvo protiv njezine zaljubljenosti. Neće to biti obična putnička neprospavana noć na malom rioačanskom jedrenjaku s dva jarbola, nego putovanje divljim padinama Sierra Nevade na mazgama i kolima, preko prostrane provincije Pa-dilla.

»Poželjela sam umrijeti«, priznala mi je majka onoga dana kada smo krenuli na put radi prodaje kuće. I zaista je to i pokušala, zatvorivši se u svoju sobu i navalivši prečagu na vrata, te provevši tri dana o kruhu i vodi, sve dok nije popustila zbog strahopoštovanja prema ocu. Gabriel Eligio shvatio je kako je napetost došla do krajnjih granica, i donio odluku, također krajnju, ali izvedivu. Krupnim je koracima prešao ulicu, od kuće doktora Barboze do sjene pod bademima, i stao ispred tih dviju žena koje su ga dočekale prestrašene, s vezom u krilu.
- Molim vas da nas na trenutak ostavite nasamo - zamolio je tetu Franciscu. - Moram joj nešto važno reći.
- Drzniče! - odvratila mu je teta. - Ne postoji ništa u vezi s njom što ja ne bih mogla čuti.
- Onda joj neću reći - zainatio se - ali vas upozoravam da ćete biti odgovorni za ono što će se dogoditi.
Luisa Santiaga usrdno je zamolila tetu da ih ostavi same, i preuzela na sebe odgovornost. Tada joj je Gabriel Eligio izložio kako se slaže da ona krene na put s roditeljima, na način i u trajanju koje god bilo, ali pod
uvjetom da se zakune da će se udati za njega. Ona je to veselo učinila i još k tome dodala, po svojoj volji, da je samo smrt može spriječiti u tome.
Oboje su imali skoro godinu dana na raspolaganju da pokažu ozbiljnost svojih obećanja, ali niti on niti ona nisu mogli ni pretpostaviti koliko će ih to stajati. Prvi dio puta u koloni trajao je dva tjedna na leđima mazgi uskim planinskim stazama Sierra Nevade. Pratila ih je Chon, čiji je nadimak zapravo nježna umanjenica od Encarnacion, VVenefridina sluškinja, koja se priključila obitelji nakon odlaska iz Barrancasa. Pukovnik je više nego dobro poznavao taj nepristupačni put što ga je obilježio djecom u noćima svojih vojevanja, ali njegovoj supruzi bio bi draži da ga nije upoznala zbog loših sjećanja na mali jedrenjak. Za moju majku, koja je još k tome prvi put jahala na mazgi, bila je to noćna mora gologa sunca i nemilosrdnih pljuskova, s dušom u nosu zbog uspavljujuće zapare provalija. Razmišljanje o nesigurnom zaručniku u ponoćnom ruhu i s jutarnjom violinom činilo joj se kao

izrugivanje mašte. Četvrtog dana, na rubu snaga, zaprijetila je majci da će se baciti u ponor ako se ne vrate kući. Mina, uplašenija od nje, odlučila je da se vrate. Ali voda puta pokazao je na karti kako vratiti se ili nastaviti ne mijenja ništa na stvari. Olakšanje je stiglo nakon jedanaestog dana, kada su s posljednje zaravni ugledali sjajnu ravnicu Valledupara.

Prije završetka prvoga dijela puta, Gabriel Eligio osigurao je stalnu vezu s putujućom zaručnicom, zahvaljujući telegrafistima iz sedam sela kroz koja će ona i njezina majka proći prije dolaska u Barrancas. Luisa Santiaga je isto tako ispunila svoj dio. Cijela je Provincija bila krcata članovima obitelji Iguaran i Cotes čija je svijest o pripadnosti kasti imala moć neprobojne mreže, a njoj je pošlo za rukom pridobiti ih na svoju stranu. To joj je omogućilo održavati gorljivo dopisivanje s Gabrielom Eligiom, započevši od Valledupara, gdje se zadržala tri mjeseca, pa sve do kraja puta, skoro godinu dana kasnije. Dostajao je posjet mjesnom telegrafskom uredu, uz sudioništvo neke mlade i oduševljene rođakinje, da primi njegove poruke i odgovori na njih. Tiha Chon odigrala je neprocjenjivu ulogu, jer je prenosila poruke skrivene među svojim haljinama ne uznemirujući Luisu Santiagu, niti je mogavši posramiti, jer nije znala ni čitati ni pisati i radije bi umrla no odala tajnu.

Skoro šezdeset godina kasnije, kada sam pokušavao izvući sjećanja na te događaje za Ljubav u doba kolere, moj peti roman, pitao sam oca postoji li u telegrafskom žargonu točna riječ za povezivanje jednog ureda s drugim. Nije morao razmišljati: spojiti. Riječ se nalazi u rječnicima, ne navodi se posebno značenje koje je meni trebalo, ali mi se činila savršena za ono što mi je trebalo, jer su se uredi međusobno povezivali uticanjem kabla u ploču s telegrafskim linijama. Nikada nisam o tome razgovarao
s ocem. No neposredno prije njegove smrti, u jednom su ga intervjuu upitali je li ikada poželio napisati roman, a on je odgovorio da jest, ali je odustao kada sam ga upitao za glagol spojiti, jer je tada otkrio da je knjiga koju pišem u biti ona ista koju je namjeravao on sam napisati.

Tom se prilikom sjetio i jednog nepoznatog podatka koji je mogao

promijeniti smjer naših života. Nakon šest mjeseci putovanja, kada se majka nalazila u San Juan del Cesaru, do Gabriela Eligia dospio je povjerljivi glas da je Mini stavljena u zadatak priprema konačnog povratka obitelji u Barrancas, jer su zarasle rane mržnje zbog smrti Medarda Pacheca. Činilo mu se to besmislenim, sada kada su loša vremena prošla, a apsolutna vladavina bananske tvrtke počela nalikovati snu o obećanoj zemlji. Ali isto tako je bilo moguće da tvrdoglavost obitelji Mar-quez Iguaran žrtvuje vlastitu sreću s ciljem da izbavi kćer iz pandži gra-bežljivca. Gabriel Eligio odmah je odlučio pokušati dobiti premještaj u telegrafski ured u Riohachi, oko stotinjak kilometara od Barrancasa. Nije bilo slobodnih mjesta na raspolaganju, no obećali su da će razmotriti njegovu molbu. Luisa Santiaga nije mogla provjeriti majčine tajne namjere, ali im se nije usudila protiviti, jer joj je privuklo pažnju kako majka, što su bliži Barrancasu, više uzdiše i doima se mirnijom. Ni Chon, povjerenica sviju, nije joj dala nikakvu naznaku. Kako bi izvukla istinu, Luisa Santiaga rekla je majci da bi voljela ostati živjeti u Barrancasu. Majka se na trenutak pokolebala, ali ipak nije ništa rekla, a kći je pomislila da je blizu otkrića tajne. Uznemirena, prepustila se slučajnosti karata kod Ciganke na ulici koja joj nije ništa rekla o njezinoj budućnosti u Barrancasu. No zato joj je najavila dug i sretan život s muškarcem kojega je nedavno upoznala, ali koji će je voljeti do smrti. Cigankin opis muškarca vratio joj je dušu, jer je pronašla dodirne točke sa svojim zaručnikom, ponajviše u opisu karaktera. Na kraju, ova joj je prorekla s potpunom sigurnošću da će s njim izroditi šestero djece. »Premrla sam od straha«, povjerila mi je majka prvi put kada mi je to ispričala, i ne pomišljajući tada da će imati još petero djece. Oboje su proricanje prihvatili s takvim oduševljenjem da je komunikacija brzojavima od toga časa prerasla prazne dogovore i postala sustavna, praktična i učestalija no ikada. Odredili su nadnevke, ustanovili načine i založili živote za zajedničku odluku da se vjenčaju ne pitajući nikoga, gdje god i kako god bilo, čim se ponovno sretnu.

Luisa Santiaga bila je do te mjere vjerna obećanju da joj se činilo nekorektnim sudjelovati na svečanom plesu u mjestu Fonseca bez

odobrenja zaručnika. Gabriel Eligio ležao je u mreži i znojio se u vrućici od četrdeset stupnjeva kada se oglasio znak za hitan telegrafski odgovor. Bio je to kolega iz Fonsece. Da bi bila posve sigurna, ona je upitala tko
je operater na kraju lanca. Više zaprepašten nego polaskan, zaručnik je odaslao rečenicu raspoznavanja: »Recite joj da je njezino kumče«. Majka je prepoznala lozinku i pošiljatelja te ostala na plesu do sedam ujutro, kada se žurno presvukla da ne zakasni na misu.
U Barrancasu nisu zatekli ni najmanji trag mržnje prema obitelji. Naprotiv, šesnaest godina nakon nesreće, medu nasljednicima Medarda Pacheca prevladavalo je kršćansko ozračje praštanja i zaborava. Doček obitelji protekao je tako srdačno da je upravo tada Luisa Santiaga pomislila kako bi se obitelj mogla vratiti u to planinsko utočište posve različito od arakatačke vrućine i prašine, krvavih subota i duhova odrubljenih glava. Čak je to i natuknula Gabrielu Eligiu, ako uspije dobiti premještaj u Riohachu, i on se s time složio. No tih je dana konačno izišlo na vidjelo ne samo da je priča o preseljenju posve neutemeljena, nego da je Mina zadnja osoba koja to želi. Tako je pismom i odgovorila sinu Juanu de Diosu, kada ju je ovaj uspaničeno upozorio u svome pismu kako se vraćaju u Barrancas a da još nije prošlo dvadeset godina od smrti Medarda Pacheca. On je oduvijek tako duboko vjerovao u kobnost guahirskih zakona krvne osvete da se usprotivio da njegov sin Eduardo odradi praksu socijalne medicine u Barrancasu, čak i pedeset godina kasnije.
Unatoč svim strahovima, ondje su se u tri dana rasplele sve zavrzlame. Istog onog utorka kada je Luisa Santiaga potvrdila Gabrielu Eligiu kako se Mina ne namjerava preseliti u Barrancas, njega su obavijestili da je mjesto u telegrafskom uredu u Riohachi slobodno zbog nagle smrti dotadašnjeg telegrafista. Sljedećeg dana Mina je istresala ladice u ostavi, tražeći škare za meso i slučajno otvorila limenku od engleskih kolačića u koju je njezina kći skrila ljubavne telegrame. Pobješnjela je do te mjere da je samo uspjela procijediti jedan od slavnih prijekora što ih je običavala smišljati u trenucima kad bi joj nešto pošlo naopako: »Bog oprašta sve osim neposluha«. Taj su vikend otputovali u Riohachu kako bi stigli na

maleni dvojarbolni jedrenjak za Santa Martu. Niti jedna od njih dviju nije bila svjesna strašne noći išibane snažnim vjetrom veljače: majka poražena neuspjehom, a kći uplašena, ali sretna.
Kopno je Mini vratilo mir što ga je izgubila kada je otkrila pisma. Sljedeći je dan nastavila sama za Aracatacu, a Luisu Santiagu je ostavila u Santa Marti pod okriljem sina Juana de Diosa, uvjerena da je ondje sigurna od ljubavnih iskušenja. Dogodilo se obratno: Gabriel Eligio putovao je tada iz Aracatace u Santa Martu kad god je mogao. Ujak Juanito, koji je iskusio istu roditeljsku nepopustljivost u ljubavi s Diliom Caballero, odlučio je ostati po strani u sestrinim ljubavnim jadima, ali se u biti našao u stupici između velike ljubavi prema Luisi Santiagi i poštovanja prema roditeljima, i utekao se receptu svoje poslovične dobrohotnosti: dopuštao
je da se par vida izvan kuće, ali nikada nasamo i nikada bez njegova znanja. Dilia Caballero, njegova supruga, koja je oprostila, ali nije zaboravila, smišljala je iste pouzdane slučajnosti i spretne lukavštine kojima je svojedobno i sama izigravala nadzor sadašnjega svekra i svekrve. Gabriel i Luisa u početku su se viđali u kućama prijatelja, ali malo-pomalo odvažili su se i za javna mjesta gdje nije bilo mnogo ljudi. Na kraju su se osmjelili i razgovarali kroz prozor kada ujaka Juanita nije bilo u blizini, zaručnica je bila u sobi, a zaručnik na ulici, poštujući obećanje da se neće sastajati u kući. Prozor je izgledao kao da je hotimice pravljen baš za zabranjene ljubavi, s metalnom rešetkom iz jednoga komada i uokviren penjačicama iz kojih se kroz noćni drijemež uvijek širio miris jasmina. Dilia je sve predvidjela, čak i sudjelovanje nekolicine susjeda koji su šifriranim zvižducima upozoravali zaručnike na neposrednu opasnost. Unatoč svemu, jedne su noći zatajile sve mjere sigurnosti, a Juan de Dios popustio pred istinom. Dilia je iskoristila priliku i pozvala zaručnike da sjednu u sobu uz otvorene prozore kako bi podijelili svoju ljubav sa svima. Moja majka nije nikada zaboravila bratov uzdah: »Kakvo olakšanje!«.
Tih je dana Gabriel Eligio službeno imenovan telegrafistom u Riohachi. Uznemirena novim odvajanjem, majka je potražila pomoć od monsinjora Pedra Espeja, tadašnjeg biskupskog vikara, u nadi

da će je vjenčati bez pristanka roditelja. Uvaženost monsinjora dosegnula je takvu snagu da su je mnogi vjernici brkali sa svetošću, a neki su dolazili na njegove mise samo zato da bi provjerili je li doista točno da se izdiže nekoliko centimetara od tla u trenutku podizanja hostije i kaleža za vrijeme mise. Kada ga je Luisa Santiaga zamolila za pomoć, još je jednom pokazao kako je inteligencija jedna od povlastica svetosti. Odbio je uplesti se u unutarnji problem obitelji koja je tako ljubomorno čuvala svoju privatnost, ali je izabrao tajnu alternativu i raspitao se o mom ocu preko kurije. Župnik iz Sincea preskočio je slobodoumnost Argemire Garcie i dobronamjerno odgovorio: »Poštena su obitelj, iako ne baš pobožna«. Monsinjor je nakon toga razgovarao sa zaručnicima, zajedno i odvojeno, i napisao pismo Nicolasu i Tranquilini u kojemu je ganutljivo izrazio sigurnost kako ne postoji ljudska sila sposobna uništiti tu čvrstu ljubav. Djed i baka, pobijeđeni Božjom snagom, pristali su okrenuti bolnu stranicu i ovlastili su u potpunosti Juana de Diosa da organizira svadbu u Santa Marti. No oni nisu došli, nego su poslali Franciscu Simo-doseu kao kumu. Vjenčali su se 11. lipnja 1926. u katedrali u Santa Marti s četrdeset minuta zakašnjenja, jer je mladenka pobrkala nadnevke i morali su je probuditi kada je već prošlo osam sati ujutro. Te iste večeri ukrcali su se
još jednom na onaj grozni dvojarbolni jedrenjak kako bi Gabriel Eligio preuzeo telegrafski ured u Riohachi i prvu su noć proveli nedužno, iscrpljeni morskom bolešću.
Majka je toliko čeznula za kućom u kojoj je provela svoj medeni mjesec da smo mi, njezina starija djeca, znali opisati prostoriju po prostoriju kao da smo u njima živjeli, i ta je kuća još uvijek jedno od mojih lažnih sjećanja. Ipak, kada sam prvi put otišao na poluotok Guajira, neposredno prije no što ću navršiti šezdeset godina, iznenadio sam se kako kuća s telegrafskim uredom nije ni najmanje nalik onoj koje se sjećam. A idilična Riohacha koju sam nosio u srcu od djetinjstva, sa salitrenim ulicama koje se spuštaju prema moru gliba, samo su snovi posuđeni od djeda i bake. Štoviše: sada kada sam upoznao Riohachu, ne uspijevam je sebi predočiti onakvom kakva jest, nego onakvom kakvu sam je, kamen po kamen, izgradio

u mašti.
Dva mjeseca nakon svadbe, tata je brzojavom obavijestio Juana de Diosa da je Luisa Santiaga trudna. Vijest je uzdrmala čak i temelje kuće u Aracataci, u kojoj se Mina još uvijek nije oporavila od ogorčenja, i oboje su, ona i pukovnik, položili oružje kako bi se nedavno vjenčani par vratio živjeti s njima. Nije bilo jednostavno. Nakon nekoliko mjeseci dostojanstvenog i razumljivog opiranja, Gabriel Eligio prihvatio je da supruga rodi u roditeljskoj kući. Nedugo zatim djed ga je dočekao na željezničkoj postaji s rečenicom koja je ostala zabilježena zlatnim slovima u povijesnom obiteljskom priručniku: »Spreman sam dati vam sve da biste bili zadovoljni«. Baka je preuredila svoju dotadašnju spavaću sobu i tamo smjestila roditelje. Do kraja godine Gabriel Eligio se odrekao dobroga posla telegrafista i uz dar za samostalno učenje posvetio se znanosti na umoru: homeopatiji. Djed, iz zahvalnosti ili zbog grižnje savjesti, zauzeo se kod predstavnika vlasti da se ulica u kojoj smo živjeli u Aracataci nazove imenom koje još i danas nosi: Avenija monsinjora Espeja.
U takvu se ozračju rodilo prvo dijete od sedam sinova i četiri kćeri, u nedjelju, 6. ožujka 1927. u devet sati ujutro, dočekan žestokim pljuskom, neuobičajenim za to doba godine, dok se na obzoru pojavljivalo nebo u znaku Bika. Gotovo su me zadavili pupčanom vrpcom, jer je obiteljska babica, Santos Villero, u kritičnom trenutku izgubila kontrolu nad situacijom. No još se više izgubila teta Francisca koja je potrčala prema uličnim vratima panično urlajući:
- Muško! Muško! - I odmah nastavila, kao da poziva na uzbunu:
-Dajte ruma, guši se!
Obitelj pretpostavlja kako rum nije bio za nazdravljanje nego za oživljavanje trljanjem tek rođenoga. Misia Juana de Frevtes, koja je sudbinski
ušla u sobu, mnogo mi je puta ponovila da najveća opasnost nije bila pupčana vrpca, nego položaj u kojem je majka ležala. Ona je na vrijeme pomaknula majku, ali oživljavanje je teško išlo, tako da me teta Francisca za svaki slučaj odmah krstila. Trebao sam se zvati Olegario, po svecu koji se slavio toga dana, no nitko nije imao pri ruci popis svetaca, pa su mi u hitnji dali prvo očevo ime, a onda

Jose, po drvodjelji Josipu, jer je on zaštitnik Aracatace, a i ožujak je njegov mjesec. Misia Juana de Frevtes predložila je i treće ime u znak sjećanja na sveopće pomirenje medu obiteljima i prijateljima što ga je donio moj dolazak na svijet, no u službenom krsnom listu, sastavljenom tri godine kasnije, zaboravili su ga upisati: Gabriel Jose de la Concordia.

2.

Onoga dana kada sam s majkom otišao prodati kuću, navrla su mi sjećanja na sve događaje što su me se dojmili u djetinjstvu, ali nisam mogao odrediti koji se od njih dogodio prije, a koji poslije, niti što mi svi oni znače u životu. Jedva da sam bio svjestan kako je usred lažnog sjaja bananske tvrtke brak mojih roditelja odredio proces kojim će završiti propadanje Aracatace. Otkada pamtim, slušao sam -najprije jako tiho, a kasnije glasno i panično - ponavljanje zlokobne rečenice: »Priča se da tvrtka odlazi«. Unatoč tome, ili nitko nije vjerovao u to ili se nitko nije usudio razmišljati o šteti što će ga taj odlazak izazvati. U majčinoj verziji spominje se tako neznatan broj strijeljanih, a i pri-zorište je bilo odveć bijedno za onako veličanstvenu dramu kakvom sam je zamišljao, da me je to razočaralo. Kasnije sam razgovarao s preživjelima i svjedocima, pomno istražio novinsku arhivu i službene dokumente i shvatio da istina nije ni na jednoj strani. Pristalice službene verzije govorili su kako, zapravo, nije bilo mrtvih. Oni pak suprotnoga mišljenja sigurnim su glasom tvrdili da ih je bilo više od stotinu, da su ih vidjeli kako krvare na trgu, da su ih potom odvezli teretnim vlakom i bacili u more poput otpadnih banana. Tako je moje viđenje zauvijek ostalo izgubljeno u nekoj nedokazivoj točki između tih dviju krajnosti. Ipak, to me je uporno progonilo, tako da sam u jednom romanu ispripovijedao pokolj vrlo precizno i sa svim užasima koji su se godinama oblikovali u mojoj mašti. Naveo sam da je mrtvih bilo tri tisuće da bih održao epsku kompoziciju dramatičnoga događaja, a život mi je na kraju dao za pravo: nema tome dugo, na jednoj od godišnjica tragedije, jedan od govornika u Parlamentu zamolio je za minutu šutnje u znak sjećanja na tri tisuće anonimnih mučenika što ih je vojska pobila.

Pokolj nadničara s plantaža banana bio je krvavi vrhunac svega što

se dotada dogodilo, ali uz dodatno objašnjenje kako su vođe štrajka poznati komunisti, što su možda doista i bili. Najistaknutijeg i najviše proganjanog, Eduarda Mahecha, upoznao sam sasvim slučajno u zatvoru Modelo u Baranquilli onih dana kada sam pratio majku radi prodaje kuće, i postali smo dobri prijatelji čim sam se predstavio kao unuk Nicolasa
Marqueza. Upravo mi je on otkrio kako te 1928. djed nije sjedio prekriženih ruku, nego je posredovao u štrajku i da ga on smatra pravednim čovjekom. Tako da mi je upotpunio sliku što sam je oduvijek imao o krvoproliću i pomogao stvoriti objektivniju predodžbu o društvenom sukobu. Jedino mjesto općeg neslaganja u sjećanju sviju je broj mrtvih, što u svakome slučaju neće ostati jedina nepoznanica naše povijesti.
Brojne oprečne verzije izazvale su lažna sjećanja. Medu njima, najustrajnije je ono sjećanje u kojemu stojim na kućnim vratima s pruskim šljemom i dječjom puškom igračkom i promatram bataljun oznojenih vojnika kako prolazi ispod badema. Jedan od časnika u svečanoj odori koji im je zapovijedao, pozdravlja me u prolazu:
- Dobar dan, satnice Gabi.
Iako jasno, ovo sjećanje nikako ne može biti istinito. Odora, šljem i puška potječu doduše iz istoga perioda, ali su se pojavili koje dvije godine nakon štrajka, kada u Cataci više nije bilo vojnih postrojbi. Mnogobrojni slični slučajevi stvorili su mi u kući loš ugled djeteta koje pamti događaje iz majčine utrobe i sanja vidovite snove.
Takvo je bilo ozračje u trenutku kada sam počeo postajati svjestan obiteljskog okruženja, i ne polazi mi za rukom prizvati ga u sjećanje nego kao tugu, čežnju i neizvjesnost u samoći goleme kuće. Dugo sam mislio da se cijelo to razdoblje pretvorilo u upornu moru što me pohodi gotovo svake noći, jer sam dočekivao jutro jednako preplašen kao nekoć u sobi sa svecima. U mladenačkoj dobi, kao pitomac u ledenoj gimnaziji u Andama, budio sam se usred noći zaplakan. Trebala mi je ova smirena starost da bih shvatio kako su djed i baka bili nesretni u Cataci zato što su ostali zauvijek začahureni u svoje nostalgije, a što su više nastojali da ih se oslobode, bivalo je sve gore.
Jednostavnije rečeno: boravili su u Cataci, ali su nastavili živjeti u

provinciji Padilla koju još uvijek zovemo Provincijom, bez ikakvih drugih pridjevaka, kao da na svijetu ne postoji nijedna druga. Možda sasvim slučajno, kuću u Cataci izgradili su kao svečanu kopiju one u Bar-rancasu, s prozora koje se na drugoj strani ulice vidjelo tužno groblje gdje počiva Medardo Pacheco. U Cataci su bili omiljeni i zadovoljni, ali su njihovi životi i dalje ostali podređeni regiji iz koje su došli. Utvrdili su se u svojim hirovima, vjerovanjima, predrasudama i zatvorili pristup svemu različitome. Njihovi najprisniji prijatelji ponajprije su bili ljudi iz Provincije. U kući se govorilo jezikom što su ga u devetnaestom stoljeću njihovi djedovi preko Venezuele donijeli iz Španjolske, koji je bio osnažen karip-skim lokalizmima, afrikanizmima robova i riječima iz jezika Guajira Indijanaca koji su malo-pomalo ulazili u naš jezik. Njime se baka služila
da me zbuni, ne znajući da ga razumijem bolje od nje zbog druženja sa slugama. Još uvijek pamtim mnoge riječi: atunkeshi, pospan sam, jamu-saitshi taya, gladan sam, ipuiuots, trudnica, arijuna, stranac, riječ što ju je baka koristila na određen način govoreći o Španjolcima, bijelcima i, na kraju krajeva, o neprijateljima. Guajira Indijanci uvijek su govorili neku svoju varijantu neuhvatljivoga španjolskog s ponekom blistavom dosjetkom, kao što je takav bio i pretjerano precizan Chonin način izražavanja, a koji joj baka nije dopuštala koristiti, jer je nepopravljivo griješila govoreći: »Usne usta«.
Dan nije bio potpun sve dok nisu stigle vijesti tko se rodio u Barran-casu, koliko njih je ubio bik u areni u Fonseci, tko se oženio u Manaureu ili umro u Riohachi, kako je dočekao jutro general Socarras koji je boravio u San Juanu del Cesaru u teškom stanju. U povjerenstvu bananske tvrtke prodavale su se po prigodnim cijenama kalifornijske jabuke omotane svilenim papirom, smrznuti pagari, pršuti iz Galicije, grčke masline... Usprkos tome, u kući je sva hrana začinjana čežnjom: lišće malange za juhu moralo je biti iz Riohache, kukuruz za hljepčiće za doručak iz Fonsece, jarci su bili gojeni solju iz Guajire, a kornjače i jastozi donosili bi se živi iz Dibuve.
Tako je većina dnevnih posjetitelja koji su stizali vlakom, dolazila iz

Provincije ili ih je netko odanle uputio. Uvijek ista prezimena: Riascos, Noguera, Ovalle, srodena često s uobičajenim obiteljima Cotes i Igu-aran. Uvijek u prolazu, samo s naprtnjačom na ramenu, pa i kad bi došli nenajavljeni, podrazumijevalo se da ostanu na objedu. Nikada neću zaboraviti rečenicu što ju je baka gotovo uvijek izgovarala ulazeći u kuhinju: »Treba pripraviti raznovrsna jela, jer ne znamo što vole oni koji danas mogu doći«.
Taj duh vječnoga bijega oslanjao se na konkretni zemljopisni prostor. Provincija je uživala autonomiju vlastitog svijeta, te čvrsto i staro kulturno jedinstvo u izuzetno plodnom kanjonu između planina Sierra Nevada de Santa Marta i Perija, u kolumbijskom dijelu Kariba. Lakše je komunicirala sa svijetom nego s ostatkom države, jer je njezina svakod-nevica više nalikovala Antilima zbog nesmetanog prometa s Jamajkom ili Curac.aom, i bila gotovo istovjetna onoj u Venezueli, zbog otvorene granice koja nije pravila razliku među društvenim slojevima ili zbog boje kože. Iz unutrašnjosti zemlje koja se kuhala na laganoj vatri u vlastitoj juhi dopirala je samo hrđa moći: zakoni, porezi, vojnici i loše vijesti što su se razvijale na dvije tisuće petsto metara nadmorske visine i osam dana plovidbe parobrodom na drva rijekom Magdalena.
Takva otočna narav stvorila je izdvojenu kulturu vlastite osobnosti koju su djed i baka prenijeli u Catacu. Više od doma, naša je kuća bila
mjesto druženja. Uvijek je bilo nekoliko smjena za stolom, ali od moje treće godine, prve dvije bile su svete: s pukovnikom na čelu stola i sa mnom na uglu, njemu zdesna. Ostala su mjesta najprije zauzimali muškarci, a onda žene, uvijek odijeljeni jedni od drugih. Ova pravila nisu vrijedila jedino za državni praznik 20. srpnja, a objed u smjenama trajao bi dok svi ne poručaju. Za večeru nije postavljan stol, nego su se ispijale šalice bijele kave u kuhinji uz bakine slasne kolače. Kad bi se vrata zatvorila, svatko je vješao mrežu gdje bi dospio, u različitim visinama, čak i između drveća u dvorištu.
Jednu od velikih čudesnih zgoda iz toga razdoblja doživio sam onoga dana kada je u kuću nahrupila grupa istovjetno odjevenih muškaraca: u jahaćim odijelima, s gamašama i ostrugama, a svi do

jednoga na čelu su nosili pepelom ucrtan znak križa. Bijahu to pukovnikovi sinovi, začeti diljem Provincije za trajanja Rata tisuću dana, koji su krenuli iz svojih sela čestitati mu rođendan s više od mjesec dana zakašnjenja. Prije no što su došli u kuću, otišli su na misu Čiste srijede - Pepelnice, i križ što im ga je velečasni Angarita nacrtao pepelom na čelu izgledao mi je kao nadnaravni znak, a njegova će me tajnovitost progoniti godinama, čak i nakon upoznavanja s obredima vezanim uz Veliki tjedan.
Većina njih rođena je nakon vjenčanja djeda i bake. Kako je saznavala za njihova rođenja, Mina je upisivala njihova imena i prezimena u knjižicu za bilješke i na kraju, teškom mukom oprostivši, prihvatila ih je od srca kao punopravne članove obitelji. Ali ni ona ni itko drugi nije ih razlikovao prije toga bučnog posjeta u kojemu je svatko od njih otkrio vlastitu posebnost. Bijahu ozbiljni i marljivi, privrženi domu i miroljubivi, no ipak nisu se nimalo ustezali potpuno se prepustiti vrtoglavoj zabavi. Porazbijali su posude, opustošili ružičnjake hvatajući junca u namjeri da ga s pokrivača odbacuju uvis, pobili iz puške kokoši za varivo sancocho i pustili iz tora kastriranoga krmka koji je spas potražio medu veziljama pod trijemom, ali nitko nije žalio zbog svih ovih šteta jer ih je pratio snažan vjetar sreće.
Nastavio sam često viđati Estebana Carilla, blizanca tete Elvire, vještog zanatliju koji je putovao s kutijom za alat i iz usluge popravljao bilo kakav kvar u kućama u koje je zalazio. Svojim smislom za humor i dobrim pamćenjem ispunio mi je mnoge praznine iz povijesti obitelji koje su mi se činile zauvijek izgubljenima. U mladenaštvu sam često posjećivao i ujaka Nicolasa Gomeza, snažnoga plavokosog muškarca kože posute crvenim pjegama, ponosnog na svoj dobri posao trgovca i vlasnika dućana u negdašnjoj kažnjeničkoj koloniji u Fundacionu. Kako je bio oduševljen čvrstim ugledom izgubljenog slučaja što sam ga uživao, na ras-tancima bi mi uvijek darovao popudbinu, torbu za tržnicu punu svega i
svačega. Rafael Arias pak bijaše uvijek u prolazu i u žurbi, na muli i u jahaćem odijelu, s taman toliko vremena da s nogu popije kavu u kuhinji. Ostale sam našao razasute po selima Provincije u

nostalgičnim putovanjima na koja sam kasnije krenuo kako bih napisao prve romane, i uvijek mi je nedostajao križ od pepela na njihovu čelu kao jedinstven znak obiteljske pripadnosti.
Godinama poslije smrti djeda i bake, kada je njihova kuća ostala prepuštena vremenu, stigao sam noćnim vlakom u Fundacion i sjeo u jedinu otvorenu gostionicu na stanici gdje se u to doba moglo nešto pojesti. Malo je toga ostalo, no gazdarica je za mene odmah priredila ukusno jelo. Bila je britka jezika i uslužna, i na osnovi tih osobitih vrlina činilo mi se da prepoznajem snažan karakter svojstven ženama naše brojne obitelji. Potvrdilo se to godinama kasnije: lijepa gostioničarka bila je Sara Noriega, jedna od mojih nepoznatih teta.
Apolinar, nekadašnji rob, nizak i snažan, kojega sam uvijek pamtio kao jednog od ujaka, jednog je dana nestao i nije se pojavljivao godinama, sve do poslijepodneva kada se iznenada bezrazložno vratio, u crnom suknenom odijelu i s golemim crnim šeširom natučenim na tužne oči. Prošavši kroz kuhinju pojasnio je da je došao na pogreb, ali nitko nije shvatio o čemu govori sve do sljedećeg dana, kada je stigla vijest da je djed umro u Santa Marti, kamo su ga žurno i potajice odveli.
Jedini ujak poznat u javnosti bio je onaj najstariji i medu njima jedini konzervativac, Jose Maria Valdeblanquez, senator Republike u vrijeme Rata tisuću dana, koji je u toj ulozi prisustvovao potpisivanju predaje liberala na obližnjem posjedu Neerlandia. Sučelice, na strani pobijeđenih, nalazio se njegov otac.
Mislim da bit svoje osobnosti i način razmišljanja zapravo dugujem ženama iz obitelji i mnogim sluškinjama koje su skrbile o meni u djetinjstvu. One su bile snažnih karaktera i mekih srca, a prema meni su se ponašale prirodno kao u zemaljskom raju. Od mnogih kojih se sjećam, jedino me Lucia iznenadila svojom djetinjastom pakošću kada me odvela u uličicu krastača, zadignula haljinu do struka da bi mi pokazala svoje crveno i razbarušeno paperje. No pažnju su mi zapravo privukli lišajevi kožne bolesti koji su se protezali po cijelom njezinom trbuhu poput zemljovida svijeta s ljubičastim dinama i žutim oceanima. Ostale su nalikovale arhanđelima čednosti: presvlačile bi se preda mnom, kupale se

zajedno sa mnom, posjedale me na noćnu posudu, a onda i one preda mnom sjedale na svoje da bi se rasteretile tajni, problema i ljutnji, kao da ih ne razumijem, ne primjećujući da ja znam sve jer sam povezivao u cjelinu ono što su mi one same pripovijedale.
Chon je bila kućno i ulično čeljade. Još kao djevojčicu, djed i baka doveli su je sa sobom iz Barrancasa te je odrasla u kuhinji, ali kao član obitelji, i prema njoj su se ponašali kao prema majčinoj teti pratilji nakon čuvenoga hodočašća u Provinciju s mojom zaljubljenom majkom. Potkraj života preselila se u vlastiti sobičak u najsiromašnijem dijelu sela, jer je to bila njezina izričita volja, a zarađivala je za život prodajući na ulici od ranih jutarnjih sati loptice od kukuruznog brašna za arepas, kukuruzne hljepčiće, i izvikujući rečenicu koju smo navikli slušati u tišini svitanja: »Hladno tijesto stare Chon...«.
Lijepe indijanske puti i oduvijek jako mršava, hodala je bosa s bijelim turbanom na glavi i omotana u uškrobljene bijele ponjave. Sporo je koračala sredinom ulice u pratnji dobroćudnih i šutljivih pasa koji su joj se motali oko nogu. Na kraju je postala dio seoskog folklora. Na jednom karnevalu netko se maskirao u nju, u iste ponjave, jednako nudeći tijesto, iako mu nije pošlo za rukom uvježbati pseću pratnju. Njezin poziv na kupnju hladnog tijesta postao je toliko popularan da je nadahnuo i harmonikašku pjesmu.
Jednoga nesretnog jutra dva su divlja psa nasrnula na njezine pratitelje koji su se počeli branili takvom žestinom da je Chon, našavši se usred meteža, pala na zemlju i slomila kralježnicu. Nije preživjela unatoč svim djedovim liječničkim pokušajima.
Drugo pak otkriće iz toga vremena porođaj je Matilde Armente, pralje koja je radila u našoj kući kada mi je bilo kojih šest godina. Zabunom sam upao u njezinu sobu i zatekao je golu i raširenih nogu kako leži na postelji i urla od boli okružena gomilom suvišnih susjeda koje su se rasporedile oko nje da bi joj pomogle pri porodu. Jedna joj je otirala znoj s lica mokrim ručnikom, druge su joj čvrsto držale ruke i noge i masirale trbuh da ubrzaju porođaj. Santos Villero, smirena usred toga nereda, sklopljenih je očiju mrmljala molitve za sretan ishod dok se činilo kao da nešto iskopava između nogu rodilje. Vrelina bijaše nesnosna u sobi ispunjenoj parom što se

dizala iz lonaca kipuće vode koje su donosili iz kuhinje. Pritajio sam se u kutu, podvojen između straha i znatiželje, sve dok babica nije izvukla, držeći za gležnjeve, nešto krvavo nalik tek rođenom teletu s krvavim crijevom koje je visjelo iz pupka. Jedna od žena tada me primijetila u kutu i odvukla iz sobe.
- U smrtnom si grijehu - reče. I zaprijeti mi prstom: - Zaboravi ovo što si vidio.
Naprotiv, žena koja mi je doista oduzela nevinost učinila je to nehotice i nikada nije saznala za to. Zvala se Trinidad, bila je kći nekoga od slugu i tek je propupala toga sudbonosnog proljeća. Navršila je kojih tri-naestak godina, ali je nosila odjeću koju je prerasla i koja joj je bila sasvim pripijena uz tijelo te se doimala više golom nego bez nje. Jedne smo
noći bili sami u dvorištu kada je, iznenada, u susjednu kuću banula limena glazba i Trinidad me povukla na ples u tako tijesan zagrljaj da nisam mogao doći do daha. Ne znam što je poslije bilo s njom, ali se i dandanas znam probuditi usred noći zbunjen nemirom, siguran da bih je prepoznao u tami po dodiru svakog milimetra njezine kože te po životinjskom mirisu. U jednom trenutku postao sam svjestan vlastitog tijela jasnoćom nagona kakav nisam nikada više oćutio, a kojeg se usuđujem prisjećati kao jedinstvene smrti. U tom sam trenutku shvatio na zbrkan i nestvaran način kako postoji duboka, meni nepoznata tajna, koja me uznemiruje kao da mi je odnekud poznata. No žene iz obitelji vodile su me uvijek suhoparnim putem čistoće.
S gubitkom nevinosti istodobno sam shvatio da nam darove za Božić ne donosi mali Isus, no bio sam dovoljno obziran i zadržao to za sebe. Kada mi je bilo deset, otac mi je tu činjenicu povjerio kao tajnu odraslih, jer je smatrao da ja to već ionako znam i poveo me u posebne trgovine za tu prigodu da izaberemo braći igračke. Isto mi se to dogodilo s tajnom porođaja prije no što sam vidio Matilde Armentu kako rada: pucao sam od smijeha kad su odrasli govorili kako djecu donosi roda iz Pariza. No moram priznati da do dana današnjeg nisam uspio povezati porođaj i seks. U svakom slučaju, mislim kako se u bliskosti sa sluškinjama vjerojatno krije podrijetlo tajne niti komunikacije za koju držim da postoji između mene i

žena, i koja mi je kroz život omogućavala da se s njima osjećam ugodnije i sigurnije nego medu muškarcima. Možda otuda i uvjerenje da na njihovim leđima počiva svijet koji mi muškarci poremećujemo svojom općepoznatom bezumnošću.
Sara Emilia Marquez je, i ne znajući, utjecala na moju sudbinu. Od ranog su je djevojaštva proganjali prosci koje nije ni pogledala, a onda se odlučila za prvoga koji joj se svidio i to zauvijek. Izabranik je imao dodirnih točaka s mojim ocem, jer je i on bio stranac pristigao tko zna otkuda i kako, s dobrim preporukama, ali, koliko se znalo, bez imovine. Zvao se Jose del Carmen Uribe Vergel, no ponekad se potpisivao samo inicijalima J. del C. Prošlo je neko vrijeme dok se nije saznalo tko je on doista i odakle dolazi, iz govora po narudžbi što ih je sastavljao za državne službenike i iz ljubavnih stihova objavljivanih u vlastitom kulturnom časopisu, a kojega je učestalost ovisila o božjoj volji. Kada se prvi put pojavio u našoj kući, odmah sam osjetio veliko divljenje prema njemu jer je bio poznat kao pisac, prvi kojega sam upoznao u životu. Odmah sam mu htio što više nalikovati i nisam bio zadovoljan sve dok me teta Mama nije počela češljati poput njega.
Prvi sam u obitelji saznao za njegovu tajnu ljubav jedne noći kad je banuo u kuću preko puta naše, gdje sam se igrao s prijateljima. Pozvao
me ustranu vidno napet i pružio pismo za Saru Emiliu. Znao sam da ona sjedi na kućnim vratima i razgovara s prijateljicom koja joj je došla u posjet. Prešao sam ulicu, skrio se iza debla jednog od badema i hitnuo pismo tako precizno da je palo ravno u njezino krilo. Prepala se, podignula ruke, no krik joj je zamro u grlu kada je prepoznala rukopis. Otada su Sara Emilia i J. del C. moji prijatelji.
Elvira Carillo, sestra blizanka ujaka Estebana, sukala je i cijedila šećernu trsku s obje ruke i izvlačila sok iz nje snagom mlinskoga kotača. Ostala je zapamćenija po neposrednoj iskrenosti nego po nježnosti kojom se brinula o djeci, osobito mome bratu Luisu Enriqueu, godinu dana mlađem od mene, kojemu je bila istodobno zaštitnica i pomagačica, a on ju je pak krstio nedokučivim imenom - teta Pa. Njezina su specijalnost oduvijek bili nerješivi problemi. Ona i Esteban prvi su stigli u kuću u Cataci, ali dok je on pronašao

smisao u raznovrsnim službama i poslovima, ona je ostala u obitelji kao teta bez koje se ne može, a da toga nikada nije bila svjesna. Nestajala bi kada nije bila potrebna, ali kad bi je netko zatrebao, nikada se nije znalo odakle se i kako stvorila. Kad bi joj bilo teško, razgovarala je sama sa sobom miješajući po loncu i naglas otkrivala gdje se nalaze stvari za koje se mislilo da su izgubljene. Pokopavši stare, ostala je u kući koju je pedalj po pedalj osvajao korov, životinje bauljale po njezinim spavaonicama, a nju, nakon ponoći, uznemirivao kašalj duha iz susjedne sobe.
Francisca Simodosea - teta Mama - generalica naše mnogobrojne obitelji umrla je kao djevica u sedamdeset devetoj godini i razlikovala se od sviju nas po navikama i govoru, jer nije bila odgojena u Provinciji nego u feudalnom raju bolivarskih savana, kamo je njezin otac, Jose Ma-ria Mejia Vidal emigrirao iz Riohache još u mladosti, s izučenim zlatarskim zanatom kao jedinom popudbinom. Duga garava kosa nalik konjskoj grivi, koja se sve do duboke starosti opirala sjedinama, dopirala joj je do koljena. Prala ju je jednom tjedno vodom pomiješanom s mirisnim uljima, i provodila je sate u pomnom češljanju sjedeći na pragu svoje spavaonice, nemirno pušeći cigare od jeftinoga duhana okrenute naopako, sa žarom u ustima, onako kako su to radile postrojbe liberala da ih neprijatelj ne bi otkrio u tami noći. Čak se i odijevala drukčije, noseći široke nabrane suknje, zobunce od domaćeg platna i baršunaste papuče. Protivno bakinu brižnom jezičnom čistunstvu, Mama je govorila najsmionijim pučkim žargonom. Nije ga prikrivala ni pred kim i ni u kojoj prilici, i svakome bi skresala u brk po zasluzi. Nije poštedjela ni časnu sestru, majčinu učiteljicu u internatu u Santa Marti, koju je osorno ušutkala zbog neke nevažne neuljudnosti: »Za vas su dupe i glava jedno te isto«. No ipak, uvijek bi se izvukla, tako da nikada nije ispala bezobrazna ni drska.
Pola svoga životnog vijeka čuvala je ključeve groblja, upisivala mrtve, izdavala umrlice i kod kuće pekla hostije za misu. U cijeloj obitelji, medu svim muškarcima i ženama, samo njezino srce nije ranila nesretna ljubav. Toga smo postali svjesni one večeri kada joj je liječnik htio uvući sondu, a ona ga je spriječila zbog razloga koji tada nisam razumio: »Moram vas upozoriti, doktore, da nikada

nisam upoznala muškarca«.
Otada sam je često puta čuo kako to spominje, ali mi nikada nije zazvučala kao da se diči ili kaje, nego kao da se naprosto radi o činjenici koja nije ostavila nikakav trag u njezinu životu. Dapače, bila je prepredena ženidbena posrednica koja je sigurno patila zbog dvostruke uloge što ju je zapala: pripremiti bračni krevet mojim roditeljima, a da istovremeno ne iznevjeri Minu.
Mislim kako je bolje razumjela djecu nego odrasle. Ona se brinula
0 Sari Emiliji sve dok ova svojevoljno nije preselila u sobu sa svescima zbirke priča Calleja. Tada smo Margot i ja zauzeli njezino mjesto, iako se baka i nadalje brinula o mojoj osobnoj higijeni, a djed o muškom odgoju.
Sjećanje iz toga razdoblja koje me je najviše zabrinjavalo bilo je ono na tetu Petru, djedovu stariju sestru, koja je napustila Riohachu i došla živjeti k djedu i baki kada je oslijepjela. Živjela je u sobi uz ured u koju će se kasnije preseliti zlatarska radionica, i razvila je začudnu vještinu snalaženja u svome mraku, bez ičije pomoći. Još se uvijek sjećam, kao da je bilo jučer, kako hoda bez pomoći štapa kao da vidi, sporo ali sigurno, vodena istančanim njuhom. Svoju je spavaonicu nalazila po isparava-njima zlatotopke što su se širila iz zlatarske radionice uz njezinu sobu, trijem je prepoznavala po opojnom mirisu jasmina iz vrta, spavaonicu djeda i bake po metilnom alkoholu kojim bi se oboje istrljali prije spavanja, sobu tete Mame po mirisu uljanica uz oltar i, na kraju trijema, kuhinju po mirisu koji je otvarao apetit. Bila je vitka i šutljiva, žućkaste kože
1 sjajne, do struka duge raspuštene sijede kose koju je sama njegovala. Njezine mladenačke prozirne zelene šarenice mijenjale su nijansu prema raspoloženju. No rijetko je izlazila i po cijele je dane boravila u sobi odškrinutih vrata i skoro uvijek sama. Ponekad je tiho pjevušila sebi za dušu i njezin je glas izrazito nalikovao Mininom, no njezine pjesme bijahu drukčije i tužnije. Netko je rekao kako su to romance iz Riohache, ali tek kada sam odrastao, shvatio sam da je pjevajući sama smišljala stihove. Dva ili tri puta nisam mogao odoljeti iskušenju i kriomice sam ušao u njezinu sobu, no nisam je zatekao ondje. Godinama kasnije, već kao gimnazijalac, za vrijeme nekih školskih praznika, ispripovijedao

sam majci ta sjećanja, a ona me brže-bolje počela razuvjeravati. Imala je potpuno pravo, mogao sam to provjeriti bez traga sumnje: teta Petra umrla je prije no što sam navršio dvije godine.
Tetu VVenefridu, najveseliju i najsimpatičniju u cijeloj našoj obitelji, zvali smo Nana, ali nje se sjećam samo u bolesničkoj postelji. Bila je uda-ta za Rafaela Quintera Ortegu - tetka Quintea - odvjetnika po službenoj dužnosti, rođenog u Chiau, mjestu udaljenom nešto više od osamdeset kilometara od Bogote i na istoj nadmorskoj visini. No on se tako dobro prilagodio karipskoj klimi da je u paklu Catace trebao boce tople vode za noge da bi mogao zaspati za svježih prosinačkih noći. Tek što nam se obitelj oporavila od nesreće s Medardom Pachecom, tetka Cjuintea je zapala njegova, jer je u jednom sudskom sporu ubio odvjetnika suprotne strane. Iako je bio dobar i miroljubiv, protivnik ga je neprekidno progonio i nije mu preostalo ništa drugo nego da se naoruža. Bijaše tako sitan i koščat da je nosio dječji broj cipela, a prijatelji su zbijali s njime dobrohotne šale jer mu se revolver ocrtavao ispod košulje poput kakva topa. Djed ga je ozbiljno upozorio svojom slavnom izjavom: »Ne znaš koliko je mrtvac težak«. Ali tetak Quinte nije imao vremena razmišljati o tome, jer mu je neprijatelj prepriječio put, bjesomučno urlajući u predvorju suda, i bacio se, onako golem, na njega. »Uopće ne znam kako sam izvukao revolver i, držeći ga objema rukama, žmireći ispalio u zrak«, priznao mi je skoro stogodišnji tetak Cjuinte nedugo prije smrti. »Kada sam otvorio oči - ispričao mi je - još sam ga uvijek vidio kako stoji preda mnom, velik i blijed, a onda, kao da se počeo jako sporo rušiti sve dok nije sjeo na pod«. Do tog trenutka tetak Quinte nije shvatio da ga je pogodio posred čela. Upitao sam ga što je osjećao vidjevši ovoga kako pada, i iznenadila me njegova iskrenost:
- Beskrajno olakšanje!
Zadnje sjećanje na njegovu suprugu VVenefridu vezano je za kišovitu večer kada ju je jedna vračara pokušala izliječiti. Nije bila tipična vještica, nego simpatična gospoda, dotjerana po tadašnjoj modi, koja je snopom kopriva tjerala nečiste sile iz tijela, pjevušeći molitvu otklanjanja poput uspavanke. Najednom, Nana se previnula zbog snažnoga grča, a ptica blistava perja, veličine pileta,

izletjela je iz plahti. Žena ju je majstorskim zahvatom uhvatila u letu i omotala unaprijed pripremljenom crnom krpom. Zapovjedila je da se naloži lomača u stražnjem dvorištu i bez ikakva obreda bacila pticu u vatru. No Nana nije ozdravila.
Nešto kasnije, lomača u dvorištu ponovo je zapaljena kad je kokoš snijela neobično jaje nalik na ping-pong lopticu s nekakvom izbočinom. Baka ga je odmah prepoznala: »Ovo je baziliskovo jaje«. Osobno ga je bacila u vatru mumljajući molitve otklanjanja.
Nikada mi nije pošlo za rukom zamisliti baku i djeda mlade no što su to u mojim sjećanjima iz toga razdoblja. U istoj dobi kao na fotografijama snimljenima na početku njihove starosti, sve bljeđe kopije koje se
prenose poput obiteljskog rituala već četiri plodne generacije. Ponajviše one bake Tranquiline, najpraznovjernije i najosjetljivije žene koju sam ikada upoznao, a sve zbog straha što su u njoj izazivale tajne svakodne-vice. Obavljanje svojih poslova pokušavala je učiniti ugodnijim pjevajući iz svega glasa stare ljubavne pjesme, ali bi ih iznenada prekidala bojnim pokličem protiv zle kobi:
- Zdravo Marijo Prečista!
Zato što je vidjela da se stolci za ljuljanje ljuljaju sami od sebe, da se duh porođajne ognjice uvukao u spavaonice rodilja, da je miris jasmina iz vrta zapravo nevidljiv duh, da je slučajno bačeno uže pri padu na pod ispisalo brojeve koji bi mogli donijeti glavni zgoditak na lutriji, a bezo-ka ptica uletjela u blagovaonicu te je samo pjevanje Veliča duša moja... može istjerati. Vjerovala je kako je tajnim kodovima otkrila identitet glavnih junaka i mjesta što se spominju u pjesmama koje su dolazile iz Provincije. Slutila je nesreće koje su se prije ili kasnije događale, predosjećala tko će doći iz Riohache s bijelim šeširom, ili stići iz Manaurea u grčevima koje može izliječiti samo žuč strvinara jer, osim što se otvoreno bavila proricanjem, ona je i potajice liječila.
Na sebi svojstven način tumačila je snove, i tuđe i vlastite, koji su upravljali svakodnevnim ponašanjem svakoga od nas i određivali život u kući. Unatoč svemu, gotovo je izgubila život bez ikakva prethodnog upozorenja kada je, naglo povukavši plahte s bračne postelje, opalio revolver što ga je pukovnik skrio pod jastukom da

mu se nade pri ruci dok spava. Prema putanji metka koji se zabio u strop, vidjelo se kako je prošao tik uz bakino lice.
Otkad pamtim, Mina me svakoga jutra podvrgavala mučnom pranju zuba, uživajući u čarobnoj privilegiji da izvadi svoje, pa ih tek onda opere, te da ih ostavi u čaši dok spava. Uvjeren da se radi o prirodnom zubalu što ga je skidala i stavljala uz pomoć guahirskih vradžbina, natjerao sam je da mi pokaže unutrašnjost usta da vidim kako izgledaju oči, mozak, nos i uši s druge strane i smrtno sam se razočarao što nisam vidio ništa osim nepca. Ali nitko se nije potrudio da mi objasni to čudo i neko sam vrijeme žestoko navaljivao da i meni zubar napravi isto što i baki, tako da mi ona može oprati zube dok se ja vani igram.
Posjedovali smo neku vrstu tajnoga koda pomoću kojega smo oboje komunicirali s nevidljivim svijetom. Danju me je njezin čarobni svijet očaravao, ali noću izazivao čist i jednostavan strah: strah od mraka, najstariji od svih strahova, koji me pratio cijeli život na samotnim putevi-ma, čak i u rupetinama za zabavu po cijelome svijetu. U kući djeda i bake svaki je svetac imao svoju sobu, a svaka soba svoga mrtvaca. No jedina
kuća službeno poznata kao Mrtvačeva kuća bila je ona do naše, i jedino se duh mrtvaca koji je boravio u njoj predstavio svojim ljudskim imenom i prezimenom: Alfonso Mora. Netko ga je potražio u matičnoj knjizi krštenih i umrlih i naišao na mnoštvo onih s istim imenom i prezimenom, ali nijedan nije odgovarao. U toj su kući godinama stanovali svećenici i veselo se prepričavala glasina da je duh zapravo velečasni An-garita koji plaši znatiželjnike koji ga uhode na njegovim noćnim pohodima.
Nisam uspio upoznati robinju Meme, Guajira Indijanku koju je obitelj povela iz Barrancasa i koja je jedne olujne noći pobjegla s bratom Ali-riem, još momčićem, ali sam često u obitelji slušao kako su upravo oni najviše začinili kućni govor svojim materinjim jezikom. Njihov zamršeni španjolski izazivao je divljenje pjesnika od dana vrijednog pamćenja kada je Meme pronašla šibice što ih je zametnuo ujak Juan de Dios, te mu ih vratila uz pobjedonosnu opasku na svome jedinstvenom govoru:
- Ovdje sam, šibica tvoja.

Teško je bilo povjerovati da je baka Mina zajedno sa svojim rastresenim pomoćnicama vodila domaćinstvo kada je počelo nestajati novca. Pukovnik je posjedovao nešto raštrkanih parcela što su ih zaposjeli težaci iz unutrašnjosti, no on ih nije htio protjerati. Jednoć, u škripcu, spašavajući čast jednog od svojih sinova, stavio je pod hipoteku kuću u Cataci i potrošio pravo bogatstvo da je zadrži. Kada su se iscrpile sve mogućnosti, Mina je nastavila uzdržavati obitelj vlastitim radom u pekarnici, životinjicama od prženog šećera što su se prodavale u cijelom selu, šarenim kokošima, pačjim jajima i povrćem iz vrta u stražnjem dvorištu. Radikalno je smanjila broj slugu, zadržavši samo najkorisnije. Novac je na kraju izgubio smisao u kućnoj usmenoj tradiciji. Tako, kad su mami morali kupiti klavir nakon završene škole, teta Pa mu je izračunala točnu cijenu u kućnoj moneti: »Klavir stoji pet stotina jaja«.
Okružen svim tim mnoštvom evanđeoskih žena, djed je za mene značio potpunu sigurnost. Samo sam uz njega nalazio mir, osjećao tlo pod nogama i bio dobro smješten u stvarnom životu. Sada kada razmišljam o tome, čudno je što sam htio biti kao on, realan, odvažan, siguran, ali nisam uspijevao odoljeti stalnoj napasti da zavirim u bakin svijet. Pamtim ga kao nabitog i punokrvnog muškarca, s pokojom sijedom na sjajnoj ćeli, kratkih, čekinjastih i pomno njegovanih brkova i s okruglim naočalama u zlatnom okviru. Govorio je staloženo, pun razumijevanja i strpljenja u miru, no njegovi ga mirnodopski prijatelji konzervativci pamte kao strašnog neprijatelja u ratu.
Nikada nije odjenuo vojnu odoru jer je njegov čin bio revolucionaran a ne akademski, no još dugo godina nakon završetka posljednjega
građanskog rata, nosio je liquilique , bijelo laneno odijelo tipično za ka-ripske veterane. Kada je donesen zakon o ratnim mirovinama, ispunio je sve potrebne formalnosti da je dobije, i zajedno sa suprugom i najbližim nasljednicima nastavio čekati do smrti. Baka Tranquilina, koja je umrla daleko od te kuće, slijepa, onemoćala i napola ćaknuta, povjerila mi je u jednom od svojih zadnjih lucidnih trenutaka: »Umirem spokojna, jer sam sigurna da ćete primati Nicolasitovu mirovinu«.

Tada sam prvi put čuo mitsku riječ koja je u obitelji posijala sjeme vječnih lažnih nada: mirovina. Ušla je u kuću prije moga rođenja, kada je vlada ustanovila mirovine za veterane iz Rata tisuću dana. Djed je sam sastavio svoj zahtjev, prikupivši čak i više svjedočanstava pod prisegom i dokaznih dokumenata no što se to tražilo, osobno ga odnio u Santa Martu i potpisao protokol o podnošenju zahtjeva. Prema nepo-voljnijoj varijanti proračuna, radilo se o iznosu dostatnom za njega i njegove nasljednike do drugoga koljena. »Ne brinite se - umirivala nas je baka - novac od mirovine doteći će za sve.« Pošta, koja nikada dotad nije bila važna u obitelji, pretvorila se odjednom u glasnika Božanske Providnosti. Ni ja tome nisam umaknuo, unatoč velikoj neizvjesnosti. No ipak, Tranquilina je ponekad pokazivala narav koja nije bila nimalo u skladu s njezinim imenom. U Ratu tisuću dana nekakav njezin bratić, časnik konzervativnih postrojbi, utamničio je djeda u Riohachi. Dio obitelji koji je podržavao liberale, a i ona sama, prihvatili su taj događaj kao sastavni dio rata u kojem obiteljski utjecaj ništa ne pomaže. Ali kada je baka saznala da djeda drže zatočena poput najobičnijega kriminalca, stala je pred bratića s bičem u ruci i neviđenom žestinom prisilila ga da joj vrati muža živog i zdravog.
Djedov se svijet u potpunosti razlikovao od bakinoga. Do zadnjega dana žustro je svuda hodao ne odvajajući se od kutije s alatom, popravljajući štete po kući, ili je satima u kupaonici ručnom pumpom punio bačve vodom iz stražnjega dvorišta ili se penjao visokim ljestvama da bi provjerio razinu vode u njima, ali me zato molio da mu vežem čizme jer je gubio dah kada ih je sam vezao. Čudom nije poginuo jedno jutro dok je pokušavao uhvatiti poluslijepu papigu koja se popela do bačvi. Uspio ju je uhvatiti za vrat, ali se okliznuo i pao na zemlju s visine od četiri metra. Nikome nije bilo jasno kako je preživio sa svojih devedeset kila i pedeset i nešto godina. Urezao mi se u sjećanje taj dan kada ga je liječnik Liquilique ili liquiliqui bijelo je laneno odijelo koje se sastoji od hlača i bluze, uobičajeno u karipskoj regiji. Gornji dio, odnosno bluza, ima četiri džepa i kopča se s četiri ili šest puceta, nalik na kinesku Mao bluzu.

pomno pregledao, onako gologa u krevetu, te ga upitao odakle mu stari ožiljak, nešto dulji od centimetra, što ga je otkrio na preponi.
- Rana od metka iz rata - kratko je odgovorio djed.
Još uvijek ne mogu doći k sebi od toga uzbuđenja. Isto tako ne mogu zaboraviti onaj dan kad se djed pojavio na prozoru svog ureda koji gleda na ulicu, da bi pogledao slavnoga jahaćeg konja što su mu ga nudili na prodaju i odjednom osjetio kako mu se oko puni vodom. Pokušao se zaštititi rukom i na dlanu mu je ostalo nekoliko prozirnih kapljica. Ne samo da je izgubio desno oko, nego baka nije dopustila da kupi konja opsjednuta vragom. Kratko je vrijeme praznu očnu duplju prekrivao gusarskim povezom, sve dok mu ga okulist nije zamijenio naočalama velike dioptrije i propisao mu cedrov štap koji je postao njegov osobni znak, poput sata sa zlatnim lancem što ga je nosio u džepiću prsluka, i s poklopcem koji se otvarao uz taktove glazbe. Svi su uvijek znali kako godine što su ga počele izdavati i zabrinjavati nisu ni najmanje ugrozile njegove vještine tajnog zavodnika i spretnog ljubavnika.
Za ritualnoga kupanja u šest ujutro, koje je zadnjih godina svoga života obavljao uvijek zajedno sa mnom, polijevali smo se vodom iz spremišta služeći se posudom od tikve i na kraju zalijevali kolonjskom vodom Lanmana i Kempsa što su je krijumčari s otoka Curac.ao prodavali u kutijama s kućnom dostavom, jednako kao i konjak i košulje od kineske svile. Djed je znao tumačiti kako koristi jedino taj parfem jer ga osjeća samo onaj tko je njime namirisan, ali je prestao vjerovati u tu tvrdnju kada je netko prepoznao miris na tuđem jastuku. Često se prepričavala i zgoda o jednoj večeri kada je nestalo struje, a djed je na svoju glavu iskrenuo bočicu tinte misleći da se radi o njegovoj kolonjskoj vodi.
Dnevne poslove obavljao je u hlačama od trliša s neizostavnim elastičnim naramenicama, u udobnim cipelama i baršunastom šilt-kapom na glavi. Na nedjeljnoj misi, s koje je rijetko izostajao i to samo zbog više sile, na proslavama godišnjica ili prilikom ispunjavanja dnevnih službenih obveza, nosio je bijelo laneno odijelo, celuloidni ovratnik i crnu kravatu. Nesumnjivo je zbog tih rijetkih prigoda došao na glas kao rasipan i obijestan čovjek. Kada danas razmišljam, izgleda mi da je kuća, sa svime što se u njoj

nalazilo, postojala samo zbog djeda, jer je brak djeda i bake bio uzoran mačistički brak u matrijarhalnom društvu, u kojem je muškarac neprijeporni kralj kuće, ali vlada njegova žena. Pojednostavljeno rečeno, on je bio maco. Odnosno: u privatnosti izuzetno nježan muškarac što javno nikada nije pokazivao, dok je njegova žena izgarala čineći sve da bi ga usrećila.
Djed i baka ponovno su otputovali u Barranquillu u vrijeme proslave prve stogodišnjice smrti Simona de Bolivara u prosincu 1930, da bi
vidjeli moju tek rođenu sestru Aidu Rosu, četvrto dijete po redu. Na povratku u Catacu poveli su sa sobom Margot koja je tada bila nešto starija od godinu dana, a roditelji su ostali s Luisom Enriqueom i novorođenom Aidom Rosom. U početku se nisam mogao naviknuti na promjenu, jer mi je Margot djelovala poput onostranog bića, rahitična i divlja i potpuno nepristupačna. Kada ju je vidjela Abigail - majka Luisa Caramela Corree - nije joj bilo jasno da su baka i djed preuzeli takvu obvezu. »Ova je djevojčica na umoru«, izjavila je. Uostalom, to su isto govorili i za mene jer sam slabo jeo, često žmirkao, jer im se sve što sam pripovijedao činilo tako pretjeranim da su mislili kako izmišljam, ne shvaćajući da je većina toga istina viđena na drukčiji način. Tek mnogo godina kasnije doznao sam da je u moju obranu stao jedino liječnik Barboza s mudrim obrazloženjem: »Laži su kod djece znak iznimne darovitosti«.
Mnogo je vremena proteklo dok se Margot uključila u obiteljski život. Sjedala je na stolac za ljuljanje i sisala prst na posve neočekivanim mjestima. Ni na što se nije obazirala, osim na zvono sata što ga je svakoga punog sata tražila uplašenim pogledom. Nekoliko je dana nisu uspjeli privoljeti da jede. Jednostavno je odbijala hranu, a ponekad bi je i kriomice bacala. Nikome nije bilo jasno kako nije umrla od gladi, sve dok nisu otkrili da jedino voli jesti vlažnu zemlju iz vrta i komade kreča što ih je noktima skidala sa zidova. Kad je baka to otkrila, zalila je kravljom žuči najprimamljivije zakutke vrta, a lonce s cvijećem napikala ljutim feferonima. Velečasni Angarita u istom obredu krstio je Margot i mene, potvrdivši tako moje prvotno krštenje prilikom smrtne

opasnosti čim sam se rodio. Stajao sam na stolcu i građanski hrabro podnio kuhinjsku sol što mi ju je svećenik stavio na jezik i vrč vode što mi ga je izlio na glavu. Margot se, naprotiv, pobunila za oboje vrišteći poput ranjene zvijeri i tako se žestoko otimajući, da su je kumovi jedva jedvice držali nad krstionicom.
Kada sada razmišljam, mislim da je naš odnos bio razboritiji nego onaj među odraslima. Naše je razumijevanje bilo do te mjere jedinstveno da smo često puta jedno drugome čitali misli. Jednog smo se jutra igrali u vrtu kada se začuo zvižduk lokomotive, kao i svaki dan u jedanaest. Ali taj put, kad sam ga čuo, obuzeo me neobjašnjiv predosjećaj da tim vlakom stiže liječnik bananske tvrtke koji mi je nekoliko mjeseci prije dao sirup od rabarbare što mi je izazvalo napadaj povraćanja. Počeo sam trčati po kući panično vičući, ali mi nitko nije povjerovao. Osim moje sestre Margot, koja se skrila zajedno sa mnom i ostala tako sve dok liječnik nije dovršio objed i otišao natrag vlakom. »Zdravo Marijo Preči-sta! - uskliknula je baka kad su nas pronašli skrivene pod njezinim krevetom - uz ovu djecu brzojavi nisu potrebni.«
Nikada nisam uspio svladati strah od samoće, pogotovo ne u mraku, ali mislim kako taj strah ima konkretno podrijetlo u bakinim praznovjerjima i predviđanjima koja su noću oživljavala. Još i sa sedamdeset godina u snovima sam nazirao snažan miris jasmina pod trijemom, i utvaru iz polutamnih spavaonica, uvijek uz osjećaj što mi je pokvario djetinjstvo: strah od mraka. Mnogo sam puta slutio, u nesanicama što me prate u stopu, kako i ja ispaštam kaznu te mitske kuće u sretnom svijetu gdje smo umirali svake noći.
Najčudnije je to što je baka vodila domaćinstvo svojim smislom za nestvarno. Kako je bilo moguće održavati taj vlak uz tako oskudna sredstva? Računica se nije poklapala. Pukovnik je izučio zanat od svog oca, kojemu ga je pak prenio njegov otac. No, unatoč glasovitosti njegovih zlatnih ribica koje su se mogle vidjeti posvuda, one nisu donosile dobit. Čak štoviše: u djetinjstvu sam imao dojam da ih izrađuje samo povremeno ili kad bi pripremao kakav svadbeni poklon. Baka je tumačila kako ih izrađuje samo za darivanje. Ipak, kada je Liberalna stranka došla na vlast, zahvaljujući utvrđenom ugledu dobrog činovnika, godinama je bio

blagajnik, a u nekoliko navrata i mjesni povjerenik za gospodarstvo. Ne mogu ni zamisliti pogodnije obiteljsko okruženje za moje sklonosti od te lude kuće, posebno zbog ćudi brojnih žena koje su me odgajale. Jedini muškarci u kući bili smo djed i ja. On me upoznao s tužnom stvarnošću svijeta odraslih kroz priče o krvavim bitkama, školskim tumačenjima leta ptica i gromova u sumrak, a poticao je i moju sklonost crtanju. U početku sam crtao po zidovima, sve dok žene u kući nisu za-vapile iz petnih žila: samo hulja po zidu žvrlja. Djed je pobjesnio i dao oličiti u bijelo jedan zid u svojoj radionici te mi najprije kupio drvene bojice, a kasnije i kutiju vodenih boja da mogu slikati do mile volje dok on izrađuje svoje glasovite zlatne ribice. U nekoliko navrata čuo sam ga kako tumači da će unuk biti slikar, ali se nisam obazirao, misleći tada da su jedini slikari koji postoje - soboslikari.

Oni koji su me poznavali s četiri godine, pamte me kao bljedunjava dječarca odsutna duha koji pripovijeda same budalaštine. No moje su priče uglavnom bile jednostavni događaji iz svakodnevice kojima sam dodavao izmišljene pojedinosti i tako ih činio zanimljivijima kako bi odrasli obratili pažnju na mene. Najbolji izvori nadahnuća bijahu razgovori što su ih oni vodili preda mnom, jer su mislili da ih ne razumijem, ili su ih pak namjerno šifrirali kako ih ne bih shvatio. Zapravo se događalo sasvim suprotno: upio bih to poput spužve, rastavio na dijelove, izmiješao ih da bih prikrio njihovo podrijetlo, a kad bih napokon ispripovijedao priče onima od kojih sam ih čuo, zbunila bi ih podudarnost moje priče i njihovih pravih misli.

Ponekad me mučila savjest i pokušavao sam to prikriti brzim žmir-kanjem. Zbog toga me neki mudrijaš iz obitelji odlučio odvesti okulistu na pregled, a ovaj je pak treptanje pripisao bolesti mandula i propisao mi sirup od vrtne rotkve s jodom koji mi je dobro došao da smirim odrasle. Baka je pak sama došla do providnošću nadahnutog zaključka kako je njezin unuk prorok. To ju je pretvorilo u moju omiljenu žrtvu, sve do dana kada se onesvijestila, jer sam zaista usnuo kako je djedu iz usta izletjela živa ptica. Strah da može umrijeti mojom krivicom, ublažio je moju preuranjenu neobuzdanost. Sada mislim da to nisu bile dječje svinjarije, kako bi

se moglo pomisliti, nego osnovne tehnike budućeg pripovjedača da stvarnost učini zabavnijom i razumljivijom.
Prvi korak u stvarnom životu bio je otkriće igranja nogometa nasred ulice ili u kojem od vrtova u susjedstvu. Učitelj mi je bio Luis Car-melo Correa, rođeni sportaš i matematičar. Pet mjeseci sam bio stariji od njega, ali mi se rugao jer me je brzo prerastao. Počeli smo igrati krpen-jačama i dogurao sam do dobrog vratara, no čim smo prešli na pravu loptu, jedan njegov snažni udarac koji je završio u mom trbuhu spustio me na zemlju. Kad god bismo se sretali kao odrasli, s velikim bih se veseljem osvjedočio da smo i dalje jednako prisni kao u djetinjstvu. Ipak, najdojmljivije sjećanje iz toga razdoblja je brza vožnja kroz naše mjesto glavnoga nadzornika bananske tvrtke u raskošnom kabrioletu u pratnji plavuše duge kose što je vijorila na vjetru, s njemačkim ovčarom koji se kraljevski kočio na počasnom mjestu. Bili su to bljeskovi dalekog i nevjerojatnog, nama smrtnicima zabranjenoga svijeta.
Počeo sam pomagati pri služenju mise bez previše vjere, ali s tolikim marom da mi se to možda moglo priznati kao osnovni sastojak vjere. Vjerojatno su me zbog tih dobrih vrlina odveli velečasnome Angariti da me pripremi za prvu pričest. Moj se život promijenio. Počeli su se ponašati prema meni kao prema odraslome, a sakristan mi je pokazao kako se ministrira. Jedini problem je bio što nisam mogao shvatiti u kojem trenutku treba zazvoniti, pa sam zvonio kad god bi mi palo na pamet, iz čistog i jednostavnog nadahnuća. Nakon trećeg puta, svećenik se okrenuo prema meni i grubo naredio da više ne zvonim. Dobra strana službe bila je kad bismo drugi ministrant, sakristan i ja ostajali sami da pospremimo sakristiju, pa bismo pojeli preostale hostije uz čašu vina.
Uoči prve pričesti, sjedeći poput pravog pape u kraljevskom naslonjaču, dok sam ja klečao pred njim na malom plišanom jastuku, velečasni Angarita me ispovjedio bez ikakve pripreme. Moja svijest o dobru i zlu bila je poprilično jednostavna, no svećenik mi je pritekao u pomoć s popisom grijeha, i ja sam samo trebao odgovoriti koje sam počinio, a koje nisam. Mislim da mi je dobro išlo sve dok me nije upitao jesam li činio

... .1
gadosti sa životinjama. Imao sam doduše nejasnu predodžbu da pojedini odrasli nekako griješe s magaricama što uopće nisam shvaćao, ali te sam noći naučio da je to isto moguće i s kokošima. Tako je moj prvi korak do prve pričesti zapravo postao novi veliki korak u gubljenju nevinosti i izgubio sam volju da i dalje ministriram.
Vatreno krštenje uslijedilo je nakon povratka roditelja u Catacu s još dvoje braće, Luisom Enriqueom i Aidom. Margot se skoro uopće nije sjećala oca i panično ga se bojala. Isto je vrijedilo i za mene, ali prema meni je uvijek imao više obzira. Samo je jednom skinuo pojas da me is-tuče, a ja sam mirno stao pred njega, ugrizao se za usne i pogledao ga u oči, spreman podnijeti bez suza što god bilo. Spustio je ruku, i počeo udijevati pojas ne prestajući me kuditi kroz zube zbog onoga što sam učinio. Za dugih razgovora što smo ih vodili kao odrasli, priznao mi je kako mu je bilo teško istući nas, no činio je to iz bojazni da ne krenemo krivim putem. Kada je bio dobre volje, bio bi zabavan. Volio je pričati viceve za stolom i neki od njih bili su doista jako dobri, ali ih je ponavljao u beskraj, tako da je jednom zgodom Luis Enrique, ustajući od stola, zamolio:
- Pozovite me kad se prestanete smijati.
No nezaboravne batine dobio je Luis Enrique jedne noći kada je netragom nestao i nije se pojavio ni u roditeljskoj kući, ni kod djeda i bake, i pretražili su pola sela dok ga nisu pronašli u kinu. Celso Daza, prodavač osvježavajućih napitaka, natočio mu je sok, a on je potom nestao s čašom, ne plativši. Kod pečenjarke je kupio neko punjeno pecivo i ona ga je nešto kasnije vidjela kako razgovara s biljeterom kina, koji ga je pak pustio da ude bez karte jer mu je slagao da ga unutra čeka tata. Igrao je Drakula, s Carlosom Villariasom i Lupitom Tovar, u režiji Georga Mel-forda. Luis Enrique godinama mi je prepričavao užas koji ga je preplavio kada su se upalila svjetla kina u trenutku kada se grof Drakula spremao zariti vampirske očnjake u ljepotičin vrat. Sklupčao se na najskro-vitijem slobodnom mjestu što ga je našao na galeriji i odande promatrao tatu i djeda kako pretražuju red po red s vlasnikom kina i dvojicom policajaca. Umalo su odustali kad ga Papalelo opazi u

zadnjem redu galerije i pokaže štapom prema njemu:
- Tamo je!
Tata ga je ščepao za kosu i izvukao iz kina, a batine što ih je dobio kod kuće ostale su u povijesti obitelji zapamćene kao čuvene. Jeza i divljenje što je u meni izazvao taj bratov čin neovisnosti zauvijek su mi se usjekli u sjećanje. No on je to preživio i postajao sve odvažniji. Ipak, danas me živo kopka kako to da se njegovo buntovništvo nije pojavljivalo u onim rijetkim razdobljima kada tate nije bilo kod kuće.
Više no ikada priklonio sam se djedu. Nismo se razdvajali, jutra smo provodili u zlatarskoj radionici ili njegovu uredu mjesnog upravitelja za gospodarstvo gdje mi je dodijelio zgodnu zadaću: crtanje žigova za stoku koja ide na klanje, i to tako ozbiljno da bi mi prepuštao mjesto za radnim stolom. U vrijeme objeda, u prisutnosti svih uzvanika, uvijek smo sjedali na čelo stola, on sa svojim golemim aluminijskim vrčem za ledenu vodu, a ja sa srebrnom žlicom koja mi je služila za sve. Kad bih poželio led, svi su zapazili da sam ga jednostavno vadio rukom iz vrča, ostavljajući masne kolutiće na površini vode. Djed me branio: »On smije sve«.
U jedanaest smo odlazili pred vlak jer mu je njegov sin Juan de Dios, koji je i dalje živio u Santa Marti, svakoga dana slao pismo po strojovođi za pet centavosa. Djed je odgovarao na pismo i ponovno strojovođi plaćao pet centavosa da ga vrati. Poslijepodne, sa zalaskom sunca, vodio me za ruku dok smo zajedno obavljali njegove osobne poslove. Odlazili smo u brijačnicu i u njoj provodili petnaest najdužih minuta cijeloga moga djetinjstva; za državne praznike odlazili smo gledati rakete koje su me plašile; i odlazili smo na procesije Velikoga tjedna s raspetim Kristom za kojega sam uvijek mislio da je od krvi i mesa. U to sam vrijeme nosio istu kariranu kapu kao i djed, koju mi je kupila Mina da bih što više sličio njemu. To joj je do te mjere pošlo za rukom da nas je tetak Quinte doživljavao kao jednu osobu u dvije različite dobi.
U neko doba dana djed bi me poveo u kupovinu u trgovinu povjerenstva bananske tvrtke, prepunu sočnih poslastica. Ondje sam vidio parge, prvi put stavio ruku na led i zadrhtao otkrivši da je hladan. Sav sretan kušao sam što god bi mi duša poželjela, no

dosađivao sam se za vrijeme šahovskih partija s Belgijancem, kao i za vrijeme razgovora o politici. Sada shvaćam, ipak, da smo za tih dugih šetnji gledali dva različita svijeta. Djed u svojoj ravni, a ja u razini svojih očiju. On je pozdravljao svoje prijatelje na balkonima, a ja sam pogledom tražio igračke lončara izložene na nogostupu.
U prvim večernjim satima zadržavali bismo se u velikoj graji prodavaonice Cuatro Esquinas, on u razgovoru s don Antoniom Daconteom koji mu je izlazio ususret i dočekivao ga na nogama na ulazu u svoju živopisnu trgovinu, a ja sam se divio novotarijama iz cijeloga svijeta. Oduševljavali su me sajamski čarobnjaci koji su izvlačili kuniće iz šešira, gutači vatre, trbuhozborci koji su posuđivali glasove životinjama, har-monikaši koji su uz taktove harmonike opjevali događaje iz Provincije. Pada mi na pamet da je jedan od njih, jako star i potpuno bijele brade, mogao biti legendarni Francisco Ljudina.
Kad god mu se film činio prikladnim, don Antonio Daconte pozivao nas je na ranu projekciju u svoje kino Oli/tnpia, što je uznemirivalo
baku koja je film smatrala neprikladnom i razuzdanom zabavom za nevinog unuka. Ali Papalelo je ustrajao i sljedećeg dana morao sam prepričati film za stolom, a on bi mi pomagao kad bih nešto zaboravio ili me ispravljao kad bih pogrešno ispričao, te mi pomagao predočiti složene epizode. Te naznake pripovjedačkog umijeća nesumnjivo su mi pomogle, ponajprije kad sam počeo crtati stripove još prije no što sam naučio pisati. U početku su se svi veselili, smatrajući moje crtanje djetinjom ljupkošću, ali toliko su mi omiljeli olaki aplauzi odraslih, da su na kraju bježali glavom bez obzira. Kasnije se ista priča ponovila s pjesmama za koje su me primoravali da ih pjevam na svadbama i rođendanima.
Prije odlaska na počinak provodili smo dosta vremena u radionici Belgijanca, jeziva starca koji se pojavio u Aracataci nakon Prvoga svjetskog rata i uopće ne sumnjam da je bio Belgijanac, jer se sjećam njegova mukloga naglaska i čežnji za plovidbom. Živio je sa svojim velikim njemačkim prijateljem, gluhim homoseksualcem, koji se zvao isto kao i predsjednik Sjedinjenih Američkih Država: Woodrow Wilson. Belgijanca sam upoznao u svojoj četvrtoj godini

kada je djed odlazio k njemu na nijeme i beskrajne partije šaha. Od prvoga posjeta čudilo me što ni za jedan predmet u njegovoj kući nisam znao čemu služi. Naime, on je bio umjetnik svega što se moglo naći u neredu njegovih djela: morskih pejzaža u pastelu, rođendanskih i prvopričesnih fotografija djece, kopija azijskog nakita, figurica od kravljih rogova, komada pokućstva različitih stilova i epoha, naslaganih jedan na drugi.
Pažnju mi je privlačila njegova koža priljubljena uz kosti, iste žućkaste boje kao i kosa od koje mu je pramen padao na lice i smetao pri govoru. Puckao je lulu morskoga vuka koju je palio jedino uz šah, a moj je djed govorio kako je to samo zamka za zbunjivanje protivnika. Njegovo izbuljeno stakleno oko kao da je bilo više usredotočeno na sugovornika od onoga zdravoga. Iako je bio oduzet do pojasa, pogrbljen prema naprijed i svinut na lijevu stranu, vješto je brodio između prepreka u svojim radionicama više viseći nego se oslanjajući o drvene štake. Nikada ga nisam čuo da pripovijeda o svojim plovidbama koje su, čini se, bile mnogobrojne i smione. Jedina njegova osobita sklonost izvan kuće za koju se znalo bilo je kino, i vikendom nije propuštao nijedan film, bez obzira na vrstu filma.
Nikada mi nije bio drag, a najmanje za vrijeme igranja šaha dok je satima smišljao potez, a ja padao s nogu od pospanosti. Jedne mi se večeri učinio tako bespomoćan da me je obuzeo predosjećaj kako će ubrzo umrijeti, i bilo mi ga je žao. Ali onda je u nastavku igre toliko meditirao prije svakog poteza, da sam na kraju od svega srca poželio da umre.
U to je vrijeme djed u blagovaonici objesio sliku Simona de Bolivara - Oslobodiitelja na posmrtnom odru. Nisam mogao dokučiti zašto nema mrtvački pokrov kakav sam vidio na bdijenjima, nego je položen na uredski stol u odori iz svojih slavnih dana. Djed mi je objasnio riječima koje ne trpe prigovor:
- On je bio drukčiji.
Kasnije, neprepoznatljivim drhtavim glasom, pročitao mi je dugu pjesmu što je visjela pokraj slike od koje sam zauvijek zapamtio samo zadnje stihove: »Ti, Santa Marta, bila si gostoljubiva u svome krilu, dala si mu ovaj komadić obale mora da može umrijeti«. Otada

i još dugo godina kasnije, mislio sam da su Bolivara našli mrtvoga na obali. Djed mi je rekao i molio me da nikada ne zaboravim kako je on bio najveći čovjek u povijesti svijeta. Zbunjen srazom toga što sam upravo čuo i bakinih riječi izgovorenih s jednakim oduševljenjem, pitao sam djeda je li Bolivar značajniji od Isusa Krista. Odgovorio mi je mašući glavom, ne više tako siguran kao prije nekoliko trenutaka:
- To su dvije posve različite stvari.
Sada znam da je baka natjerala svoga supruga da me vodi sa sobom na svoje večernje šetnje, sigurna kako su mu one isprika za posjećivanje njegovih stvarnih ili mogućih ljubavnica. Vjerojatno sam mu koji put i poslužio kao alibi, ali uistinu sa mnom nikada nije otišao ni na jedno mjesto izvan predviđene rute. No ipak, jasno se sjećam jedne noći kada sam, u šetnji s nekim drugim, slučajno prošao pored nepoznate kuće i vidio djeda kako sjedi poput gazde i gospodina u sali za boravak. Nikada mi nije bilo jasno zašto mi se učinilo očiglednim da to ne smijem nikome ispričati. Sve do dana današnjega.
Zahvaljujući djedu, s pet godina sam prvi put došao u dodir s pisanim tekstom onog dana kada me poveo da vidim životinje iz cirkusa na proputovanju kroz Catacu, pod šatorom velikim kao crkva. Najviše me zainteresirao tužni grbavi preživač lica nalik na čudesnu majku.
- To je deva - pojasnio mi je djed. Čovjek koji je ondje stajao usprotivi se:
- Oprostite, pukovniče, to je dromedar.
Mogu zamisliti kako se djed osjećao kad ga je netko ispravio pred unukom. Uopće ne razmišljajući, prevladao je nelagodu dostojanstvenim pitanjem:
- Kakva je razlika?
- Ne znam - ovaj će - ali ovo je dromedar.
Djed nije bio učen čovjek, niti se prikazivao takvim, jer je pobjegao iz državne škole u Riohachi i otišao se boriti u jedan od bezbrojnih karipskih građanskih ratova. Nikada se više nije vratio u školsku klupu, no čitav je život bio svjestan praznina u svome znanju, a glad za neposrednim saznanjima i više je nego nadomještala

njegove nedostatke. Toga dana nakon posjeta cirkusu, vratio se u ured utučen i djetinje pomno zadubio se u rječnik. Tada je saznao jednom zauvijek, a i ja s njim, kakva je razlika između deve i dromedra. Na kraju mi je stavio golemi rječnik u krilo i rekao:
- Ova knjiga ne samo da sve zna, nego je jedina koja nikada ne griješi.
Bila je to ilustrirana knjižurina s gorostasnim Atlasom na poleđini, na čijim ramenima je počivao nebeski svod. Nisam znao ni čitati ni pisati, ali mogao sam zamisliti koliko je pukovnik imao pravo jer je tu bilo skoro dvije tisuće velikih stranica, potpuno ispisanih i prekrasno oslikanih. U crkvi me je zadivila veličina misala, ali rječnik je bio deblji. Osjećao sam se kao da sam se prvi put nadvio ponad cijeloga svijeta.
- Koliko ima riječi? - upitao sam.
- Sve - odvratio je djed.
Tada još, zapravo, nisam osjećao potrebu za pisanom riječi, jer sam uspijevao izraziti crtežom sve što me se dojmilo. S četiri godine narisao sam mađioničara koji je odsjekao glavu svojoj ženi i ponovno je vratio, kao što je to u svom nastupu u dvorani Olympia izveo Richardine. Slijed sličica počinjao je odsijecanjem glave pilom, nastavljao se pobjedonosnim pokazivanjem krvave glave, a završavao je sa ženom koja se klanja publici, ponovno s glavom na ramenima. Pričice u stripu u to su vrijeme već postojale, ali sam ih vidio tek kasnije, u koloriranim prilozima što su izlazili u nedjeljnim novinama. Tada sam počeo izmišljati priče u slici bez dijaloga. Ipak, kada mi je djed poklonio rječnik, pobudio je u meni takvu radoznalost prema riječima da sam ga čitao kao kakav roman, abecednim redom i skoro bez razumijevanja. Eto kako je izgledao prvi dodir s knjigom koja će postati temeljna u mome književnom pozivu.
Djeci se obično svidi prva priča koju im netko ispriča i jako ih je teško privoljeti da poslušaju neku drugu. Mislim da to nije slučaj s djecom pripovjedačima, niti je tako bilo sa mnom. Ja sam htio još. Nezasitnost s kojom sam slušao priče, uvijek me je ostavljala u nadi da ću sljedećeg dana čuti neku bolju, a naročito ako se radilo o tajanstvenim pričama iz Biblije.

Sve što mi se događalo vani, snažno bi odjeknulo u kući. Žene iz kuhinje pripovijedale su to strancima koji su stizali vlakom - a oni su opet donosili neke svoje priče - i sve se to zajedno slijevalo u tijek usmene tradicije. Za neke se događaje najprije saznavalo zahvaljujući harmoni-kašima koji su ih opjevali i izvodili na sajmovima, a njih su pak putnici
prepričavali i obogaćivali. Ipak, događaj koji me se najviše dojmio u djetinjstvu iznenadio me jedne nedjelje rano ujutro, kada smo krenuli na misu, u bakinoj nespretnoj rečenici:
- Jadni Nikolasito će ostati bez mise na Duhove.
Obradovao sam se jer je nedjeljna misa bila preduga za moju dob, a propovijedi velečasnog Angarite, kojega sam jako volio dok sam bio manji, uspavljivale su me. No bila je to isprazna nada, jer me djed gotovo odvukao, onako odjevenog u zeleno plišano misno odijelo s pretijesnim hlačama, do Belgijančeve radionice. Policajci su izdaleka prepoznali djeda i otvorili mu vrata uz uobičajenu frazu:
- Izvolite, pukovniče.
Tek sam tada shvatio da se Belgijanac, odgledavši Na zapadu ništa novo, film Lewisa Milestonea prema romanu Ericha Marie Remarquea, otrovao cijanidnim parama, što ih je podijelio sa svojim njemačkim ovčarom. Pučka intuicija, koja uvijek otkriva istinu čak i gdje to nije moguće, shvatila je i objavila da Belgijanac nije izdržao duševni potres vidjevši samoga sebe kako se bori zajedno sa svojom desetkovanom patrolom u nekakvoj baruštini u Normandiji.
U malenoj dnevnoj sobi vladala je polutama zbog zatvorenih prozora, ali rana svjetlost iz dvorišta osvijetlila je spavaonicu u kojoj su načelnik i još dvojica policajaca čekali djeda. Ondje je na poljskom krevetu ležao mrtvac prekriven dekom, sa štakama nadohvat ruke, gdje ih je ostavio prije no što je legao da umre. Uz njega, na drvenoj klupici, nalazila se posudica u koju je utočio cijanovodik, i papir s velikim slovima napisanima kistom: »Ne krivite nikoga, ubio sam se jer sam glup«. Potrebne pravne formalnosti i pojedinosti vezane uz pogreb, što ih je djed žurno riješio, okončane su za manje od deset minuta. Za mene je to pak bilo deset vrlo dojmljivih minuta kojih ću se sjećati do kraja života. Najprije me već s vrata uzdrmao miris koji je dopirao iz spavaonice.

Tek mnogo kasnije saznao sam da je to miris gorkih badema cijanid-nih para, udisanjem kojih se Belgijanac usmrtio. Ali ni taj dojam ni bilo koji drugi neće biti snažniji ni trajniji od pogleda na mrtvaca kada je načelnik povukao pokrivač da ga pokaže djedu. Bijaše gol, ukočen i zgrčen, hrapave kože obrasle žutim dlakama, vodnjikavih očiju što su nas gledale kao da su žive. Taj strah da me netko gleda iz smrti potresao me godinama svaki put kad bih prolazio pokraj grobova samoubojica, bez križa, pokopanih izvan groblja zbog odredbe Crkve. No ipak, ono što mi se najsnažnije vratilo u sjećanje svom svojom užasnom težinom kada sam ugledao leš bila je dosada večeri provedenih u njegovoj kući. Možda sam zato rekao djedu kad smo izišli iz njegove kuće:
JU,
- Belgijanac više neće igrati šah.
Bila je to jednostavna misao, ali djed ju je ispričao kod kuće, proglasivši je genijalnom. Žene su je pronosile s tolikim žarom da sam neko vrijeme izbjegavao posjetitelje u strahu da će je preda mnom izreći ili me natjerati da je ponovim. Osim toga, tada sam otkrio osobinu odraslih koja će mi jako koristiti kao piscu: svatko je događaj pripovijedao s novim pojedinostima, dodavanima prema svom shvaćanju, do te mjere da su različite verzije na kraju odudarale od originala. Ne možete ni zamisliti koliko od tada žalim jadnu djecu koju njihovi roditelji proglase ge-nijalcima, pa ih prisiljavaju pjevati prilikom posjeta, oponašati poj ptica, čak i lagati da bi ispali duhoviti. Sada mi je jasno da je ta tako jednostavna rečenica u biti bila moj prvi književni uspjeh.
To su moje dogodovštine iz te 1932, kada je objavljeno da su peruanske postrojbe pod zapovjedništvom generala Luisa Miguela Sancheza Cerra zaposjele nezaštićeno naselje Leticia, na obali rijeke Amazone, na krajnjem jugu Kolumbije. Vijest je snažno odjeknula u cijeloj zemlji. Vlada je proglasila opću mobilizaciju i skupljanje najvrednijeg obiteljskog nakita po kućama. Domoljublje raspaljeno podmuklim napadom peruanskih postrojbi izazvalo je neviđen odziv. Nedostajalo je skupljača da prikupe sve dobrovoljne priloge po kućama, prije svega vjenčane prstene, jednako cijenjene zbog njihove prave vrijednosti koliko i zbog one simboličke.

Za mene, naprotiv, bilo je to jedno od najsretnijih razdoblja zbog pomutnje koja je nastala. Nestalo je sterilne ozbiljnosti u školama i nju je zamijenila pučka kreativnost na ulicama i u kućama. Osnovan je civilni bataljun od ponajboljih mladića, bez obzira na društveni sloj i boju kože, formirane su ženske brigade Crvenog križa, spontano su se pjevale himne o ratu do zadnje kapi krvi protiv zlog napadača, a jednodušan uzvik odjekivao je cijelom domovinom: »Živjela Kolumbija, dolje Peru!«

Nisam doznao kako je okončala ta junačka epopeja jer su se nakon nekog vremena duhovi smirili uz štura objašnjenja. Mir je učvrstilo ubojstvo generala Sancheza Cerra kojega je smaknuo netko od protivnika njegove krvave vladavine, a ratni poklič postao je uobičajen dio proslava nogometnih pobjeda u školi. Ali moji roditelji, koji su priložili za rat svoje vjenčane prstene, nikada se nisu oporavili od svoje naivnosti.

Koliko se sjećam, moja je sklonost prema glazbi otkrivena tih godina iz opčinjenosti harmonikašima i njihovim narativnim pjesmama. Neke sam znao napamet, poput onih što su ih kriomice pjevušile žene u kuhinji, jer ih je baka smatrala nedoličnima. No ipak, tanga Carlosa Gar-dela, što su zarazila pola zemaljske kugle, u meni su pobudila potrebu za pjevanjem da bih se osjećao živim. Nosio sam, kao i on, pusteni šešir
i svileni šal, i nije me trebalo dugo moljakati da zapjevam tango iz svega glasa. Sve do tužnoga jutra kada me teta Mama probudila s viješću da je Gardel poginuo u sudaru dvaju zrakoplova u Medellinu. Nekoliko mjeseci prije, pjevao sam tango Nizbrdo na dobrotvornoj zabavi, uz pratnju sestara Echeverri, rođenih Bogotanki, koje su bile prave majstorice i duša svih dobrotvornih zabava i državnih proslava u Cataci. Tako sam zdušno pjevao da se majka nije usudila usprotiviti se kada sam joj povjerio da želim naučiti svirati klavir umjesto harmonike koju baka ionako nije mogla smisliti.

Iste te večeri pošli smo gospodicama Echeverri da me poduče. Dok su one razgovarale, ja sam krajnje čeznutljivo promatrao klavir na drugoj strani sobe, razmišljajući hoće li mi noge dosegnuti pedale i sumnjajući da razmak između moga palca i maloga prsta dostaje za

pretjerane intervale, kao i hoću li znati odgonetnuti hijeroglife crtovlja. Bio je to dvosatni posjet ispunjen lijepim nadama. Ali uzalud, jer su nam učiteljice na kraju rekle da je klavir zasad neispravan. Poduka je tako ostala odgođena dok ne dođe ugadač, i o tome se progovorilo tek mnogo godina kasnije, kada sam podsjetio majku u jednom nevezanom razgovoru na bol što sam ga osjećao zato što nisam naučio svirati klavir. Uzdahnula je:
- A najgore je to što je s klavirom bilo sve u redu.
Tada sam saznao kako se dogovorila s učiteljicama za izgovor da klavir nije ugođen da bi me poštedjela mučenja s glupim vježbama što ga je ona trpjela pet godina u koledžu Prikazanja. Utjeha se pojavila u vidu škole Montessori, otvorene u to vrijeme u Cataci u kojoj su učiteljice poticale svih pet osjetila praktičnim vježbama i podučavale pjevanju. Zahvaljujući nadarenosti i ljepoti ravnateljice Rose Elene Fergusson, učenje je bilo jednako divno kao da se igramo života. Naučio sam cijeniti njuh, moć kojega budi razorne čežnje. Nepce sam izoštrio do te mjere da mogu reći kako sam kušao pića s okusom prozorskog stakla, stari kruh koji je imao okus putnoga kovčega i čajeve s okusom mise. U pravilu je teško razumjeti te subjektivne doživljaje, ali oni koji su to doživjeli, odmah će shvatiti.
Po mome mišljenju, metoda Montessori najbolji je način poticanja dječje osjetljivosti prema ljepotama svijeta i buđenja znatiželje prema tajnama života. Prigovarali su joj da širi duh neovisnosti i samosvojnosti -i možda je to u mome slučaju i bilo točno. Naprotiv, nikada nisam naučio dijeliti ili izvaditi drugi korijen, niti se služiti apstraktnim pojmovima. Bio sam tako malen da se iz toga razdoblja sjećam samo dvoje učenika. Juanite Mendoze, koja je sa sedam godina umrla od tifusa, nedugo nakon otvorenja škole, i njezina me se smrt tako snažno dojmila da je nisam mogao zaboraviti s nevjestinom krunom i velom u lijesu. Sjećam
:ie Abc
se i Guillerma Valencie Abdale, prijatelja od prvog odmora i pouzdanog liječnika mamurluka ponedjeljkom.
Moja sestra Margot vjerojatno je bila jako nesretna u toj školi, iako se ne sjećam da se ikada potužila. Šutke bi sjedala na svoj stolac za

prvi razred s kojega se nije micala čak ni za vrijeme odmora, netremice zureći u neodređenu točku, sve do zadnjega zvona. Tada nisam znao da je, kad bi ostajala sama u praznoj učionici, jela zemlju iz vrta što ju je krišom donosila od kuće u džepu svoje pregače.

Uz mnogo truda naučio sam čitati. Nije mi se činilo logičnim da se slovo m zove em, a ipak u slogu uz samoglasnik a, ne čita se ema nego ma. Nisam mogao tako čitati. Na kraju, kada sam došao u školu Montes-sori, učiteljica me nije podučavala imenima suglasnika, nego njihovu izgovoru. Zahvaljujući tome, uspio sam pročitati prvu knjigu što sam je pronašao u velikoj i prašinom pokrivenoj škrinji u kućnoj ostavi. Bila je rašivena i neke su stranice nedostajale, ali sam tako zadubljeno čitao da je Sarin zaručnik, prošavši pokraj mene, izrekao stravično proročanstvo: »Dođavola! Ovaj će mali biti pisac«.

To je na mene ostavilo velik dojam jer je to rekao on, koji je živio od pisanja. Dosta je godina prošlo prije no što sam saznao da je to bila Tisuću i jedna noć. Priča koja mi se najviše svidjela - jedna od najkraćih i najjednostavnijih što sam ih ikada pročitao - i dalje mi je najbolja, iako sada više nisam siguran jesam li je pročitao u toj knjizi ili u nekoj drugoj, a to mi nitko nije znao reći. Evo priče: neki ribar obeća susjedi da će joj pokloniti prvu ribu koju izvuče, ako mu ona posudi olovo za mrežu, a kada je žena rasporila ribu da je očisti prije pečenja, u njezinoj utrobi našla je dijamant veličine badema.

Rat s Peruom oduvijek sam povezivao s propadanjem Catace, jer nakon objave mira, moj se otac izgubio u labirintu nesigurnosti, što je na kraju završilo preseljenjem obitelji u njegovo rodno mjesto Since. Za Luisa Enriquea i mene, dok smo ga pratili na njegovu istraživačkom putovanju, bila je to nova škola života, s kulturom toliko različitom od naše da je izgledalo kao da se radi o dva različita planeta. Drugi dan nakon našeg dolaska odveli su nas u vrtove susjeda i ondje smo naučili jahati na magarcu, musti krave, škopiti teliće, postavljati zamke za prepelice, pecati na udicu i saznali zašto psi ostaju priljubljeni uz kuje. Luis Enri-que je oduvijek izrazito prednjačio u otkrivanju svijeta što nam ga je Mina branila, a o kojemu nam je baka Argemira govorila u Sinceu bez

ikakve zlobe. Toliki stričevi i tete, brojni rođaci različitih boja kože i čudnih prezimena koji su nam se obraćali na toliko različitih narječja na početku su nas više zbunjivali no što su nam pomagali u snalaženju, sve dok to nismo shvatili kao drukčiji način iskazivanja ljubavi. Tatin tata, don
Gabriel Martinez, legendarni školski učitelj, dočekao je Luisa Enriquea i mene u svome dvorištu s golemim stablima manga najpoznatijima u mjestu po sočnosti i veličini. Brojao ih je jednog po jednog svaki dan, od prvoga koji bi se pojavio i vlastoručno ih brao za prodaju po fantastičnoj cijeni od jednog centavosa po komadu. Na rastanku, nakon prijateljskog razgovora o njegovim sjećanjima dobrog učitelja, otrgnuo je jedan man-go s najrazgranatijeg stabla i darovao nam ga obojici.
Tata nam je predstavio to putovanje kao važan korak u povezivanju obitelji, ali od samog dolaska shvatili smo da je njegova tajna nakana otvaranje ljekarne na velikom glavnom trgu. Brata i mene upisao je u školu kod učitelja Luisa Gabriela Mese, gdje smo se osjećali slobodnijima i uklopljenima u novu sredinu. Unajmili smo golemu kuću na najboljem uglu ulice u mjestu, katnicu s balkonom uzduž cijeloga pročelja iznad trga. Njezinim se pustim spavaonicama po cijele noći razlijegao glas nevidljivog duha jednoga bukavca.
Sve je bilo spremno za sretno iskrcavanje majke i sestara, kada je stigao brzojav da je djed Nicolas Marquez umro. Iznenadna bol što ju je osjetio u grlu dijagnosticirana je kao rak u završnoj fazi i jedva su imali vremena odvesti ga u Santa Martu da umre. Pred smrt je od sve unučadi vidio samo brata Gustava, šestomjesečnu bebu, kojega je netko stavio djedu u krevet da se oprosti od njega. Umirući, djed ga je pomilovao za zbogom. Trebalo je proći mnogo godina da bih postao svjestan koliko mi je značila ta nepojmljiva smrt.
Ipak smo se preselili u Since, ne samo sva djeca, nego i baka Mina, teta Mama, obje već bolesne, o kojima se dobro brinula teta Pa. Ali kraj veselja zbog promjene i konačna propast tog pokušaja gotovo su se poklopili, i za manje od godinu dana svi smo se vratili u staru kuću u Ca-taci »bacajući šešir o pod«, kako je običavala govoriti

majka u situacijama kada nije bilo izbora. Tata je ostao u Barranquilli tražeći način da otvori svoju četvrtu ljekarnu.
Moje zadnje sjećanje na kuću u Cataci tih strašnih dana sjećanje je na lomaču u dvorištu na kojoj je spaljena djedova odjeća. Njegova odijela iz rata i odijela pukovnika u miru podsjećala su toliko na njega da je izgledalo, dok su gorjela, kao da on i dalje živi u njima. Najviše je to vrijedilo za mnogobrojne raznobojne plišane kape, znak raspoznavanja po kojem ga se u daljini najbolje uočavalo. Medu njima prepoznao sam i svoju kariranu kapu, zapaljenu nepažnjom i uzbudila me spoznaja da mi taj obred uništavanja daje sigurno glavno mjesto u djedovoj smrti. Sada mi je jasno: dio mene umro je s njim. Ali isto tako mislim, bez truna sumnje, da sam u tom trenutku već bio pisac u osnovnoj školi koji je još samo trebao naučiti pisati.
Bilo je to isto ono stanje duha koje me osokolilo da nastavim živjeti kada sam izišao s majkom iz kuće koju nismo mogli prodati. Kako je vlak za povratak mogao stići u bilo koje doba, uputili smo se prema stanici i ne pomišljajući da ikoga više pozdravimo. »Drugi put ćemo ostati duže«, obeća ona, izvukavši jedini eufemizam kojega se dosjetila kako bi rekla da se nikada više neće vratiti. Ja sam pak tada shvatio da ću do kraja života čeznuti za prodornim zvukom u tri poslijepodne.
Bili smo jedini duhovi na postaji, osim službenika u radnoj odjeći koji je prodavao karte i pored toga obavljao još toliko poslova da bi u sadašnje vrijeme takvo što iziskivalo dvadeset ili trideset užurbanih zaposlenika. Jara je bila nemilosrdna. S druge strane željezničke pruge životarili su ostaci zabranjenoga grada bananske tvrtke, njihove negdašnje kuće bez crvenih krovova, uvenule palme okružene korovom i ruševinama bolnice, a na kraju šetališta, napuštena zgrada škole Montessori medu oronulim stablima badema i malen trg posut šljunkom nasuprot postaje bez ikakva traga povijesne veličine.
Pogled na svaku stvar budio je u meni nesavladiv poriv za pisanjem da ne bih umro. Nije to bilo prvi put da me obuzela ta potreba, ali tek toga jutra prepoznao sam je kao stanje nadahnuća - te odvratne, ali tako žive riječi koja uništava sve što joj se nade na

putu da bi na vrijeme stigla u svoj prah i pepeo.
Ne sjećam se da smo više razgovarali, čak ni u vlaku na povratku. Već na brodiću, u ponedjeljak u zoru, uz svježi lahor uspavane močvare, majka je shvatila kako ni ja ne spavam i upitala me:
- Na što misliš?
- Pišem - odgovorio sam. I odmah požurio s ljubaznijim objašnjenjem: - Zapravo, razmišljam o onome što ću napisati kada stignem u ured.
- Ne bojiš se da će tata umrijeti od žalosti? Izvukao sam se, spremno dočekavši pitanje.
- Od svih dosadašnjih razloga za smrt, ovaj je jedan od najbezazlenijih.
Nije to bio najpogodniji čas da se upustim u pisanje drugog romana, dok sam se još uvijek borio s prvim, uz manje ili više sretne pokušaje s ostalim proznim književnim oblicima, ali sam postavio sam sebi te noći ratni ultimatum: napisati roman ili umrijeti. Ili, kako je to Rilke jednom rekao: »Ako mislite da možete živjeti bez pisanja, nemojte pisati«.
Iz taksija koji nas je vozio do pristaništa brodića, moj stari grad Barranquilla činio mi se stranim i tužnim pod prvim zrakama svjetla te znakovite veljače. Kapetan brodića Eline Mercedes ponudio mi je da
otpratim majku do Sucre, gdje nam je živjela obitelj zadnjih deset godina. Nije mi padalo na pamet. Poljubio sam majku na rastanku, a ona me pogledala u oči i nasmiješila mi se prvi put od poslijepodneva prethodnoga dana, te me upitala njoj svojstvenim obješenjaštvom:
- Onda, što da kažem tvom tati? Odgovorio sam joj posve iskreno:
- Reci mu da ga jako volim i da ću zahvaljujući njemu postati pisac.
-1 nemilosrdno sam otklonio bilo kakvu drugu mogućnost: - Pisac i ništa drugo.
Volio sam to govoriti, ponekad u šali, ponekad ozbiljno, ali nikada nisam bio tako siguran kao toga dana. Ostao sam na gatu opraštajući se od majke koja mi je dugo mahala s ograde brodića sve dok nisu nestali medu olupinama brodova. Onda sam pohitao u ured El Heralda, uzbuđen žudnjom što mi je nagrizala utrobu i,

gotovo bez daha, bacio sam se na pisanje novoga romana, započevši rečenicom s kojom mi je onoga dana prišla majka: »Došla sam te zamoliti da podeš sa mnom na razgovor o prodaji kuće«.
Način na koji sam tada pisao razlikuje se od načina što sam ga usvojio kasnije kao iskusan pisac. Pri pisanju koristio sam samo kažiprste -što i dalje radim - ali nisam ispravljao svaki odlomak dok ne postanem zadovoljan - kao sada - nego bih nabacao sve što je bilo u meni, onako sirovo. Mislim da je taj način pisanja uvjetovala mjera za papir koji je bio izrezan u uzdužne trake izrezane s role za tisak, a koje su mogle imati i do pet metara. Rezultat su bili dugi i uski članci poput papira što je u slapovima izlazio iz pisaćeg stroja i širio se uredom kako je tko pisao. Šef redakcije nije naručivao članke prema listovima, ni prema riječima, ni prema slovima, nego prema centimetrima papira. »Prilog od metra i pol«, govorilo se. Taj format ponovno mi je počeo nedostajati u zrelim godinama, a onda sam shvatio da je on zapravo istovjetan zaslonu računala.
Na pisanje romana bacio sam se s takvom nezadrživom žestinom da sam izgubio osjećaj za vrijeme. U deset ujutro vjerojatno sam ispisao više od metra, kada je Alfonso Fuenmavor naglo otvorio vrata i skamenio se s ključem u bravi, kao da ih je pobrkao s vratima zahoda. Sve dok me nije prepoznao.
- A vi, kojega vraga radite ovdje u ova doba! - obratio mi se iznenađeno.
- Pišem roman svoga života - pojasnio sam mu.
- Još jedan? - priupita Alfonso svojim opakim smislom za humor.
-Imate više života od mačke.
..i
ni c
To je isti roman, samo ni drukčiji način - odvratio sam da ne bih beskorisno objašnjavao.
Nismo si govorili ti zbog neobičnoga kolumbijskog običaja kod kojega su ljudi na ti odmah nakon upoznavanja, a prelaze na vi tek kad ste-knu međusobno povjerenje - kao supružnici.
Izvadio je knjige i papire iz otrcane aktovke i stavio ih na stol. Za to je vrijeme nezasitnom znatiželjom slušao osjećajnu zbrku koju sam mu nastojao prenijeti oduševljenim prepričavanjem izleta. Na kraju,

kao zaključak, nisam mogao izbjeći vlastitu slabost da svedem na konačnu rečenicu ono što nisam u stanju objasniti.
- To je najvažnije što mi se u životu dogodilo - izjavih.
- Nije valjda zadnje - odvratio je Alfonso.
Nije to ni pomislio, jer ni on nije mogao prihvatiti neku ideju, a da je prethodno ne svede na njezinu pravu mjeru. Ipak, dovoljno sam ga poznavao da shvatim kako ga se moj ushit tim putovanjem s majkom nije dojmio onoliko koliko sam očekivao, ali je nesumnjivo pobudio njegovo zanimanje. Tako je i bilo: od sljedećega dana počeo mi je postavljati svakojaka usputna, vrlo lucidna pitanja o napredovanju romana, i njegova najmanja gesta bila je dovoljna da počnem razmišljati kako nešto treba ispraviti.
Dok smo razgovarali, pokupio sam svoje papire da mu oslobodim pisaći stol, jer je to jutro Alfonso trebao napisati prvi uvodnik za Kroniku. Ali priopćio mi je novost koja mi je uljepšala dan: izlazak prvog broja, predviđen za sljedeći tjedan, peti put se odgađa zbog kašnjenja isporuke papira. Uz malo sreće, rekao je Alfonso, izlazimo za tri tjedna.
Pomislio sam kako će mi providnošću darovana odgoda dostajati da oblikujem početak knjige, jer sam tada još uvijek bio previše zelen da uvidim kako roman ne počinje onako kako je to pisac zamislio, nego kako on želi. Tako sam šest mjeseci kasnije, kada sam pomislio da je sve gotovo, morao iz temelja preraditi prvih deset stranica da bi čitatelj povjerovao u njihov sadržaj i još mi se dandanas čini da nisu dobro napisane. Odgoda je bila olakšanje i za Alfonsa, jer umjesto da jadikuje zbog nje, skinuo je jaknu, sjeo za pisaći stol i nastavio ispravljati zadnje izdanje rječnika Kraljevske akademije Španjolske koji nam je tih dana stigao. To mu je bila omiljena razonoda otkad je otkrio grešku što se potkrala u jednom engleskom rječniku i poslao ispravak uz obrazloženje nakladniku u London, možda s jedinom zadovoljštinom da se s njima našali u našem stilu u popratnom pismu: »Konačno Engleska duguje uslugu nama Kolumbijcima«. Uredništvo mu je zahvalilo jako ljubaznim pismom u kojem priznaje grešku i moli ga da nastavi surađivati s njima. Tako je i bilo dugi niz godina, i ne samo da je otkrio još i druge greške u istom

rječniku, nego i u drugim rječnicima različitih jezika. Kada je suradnja ušla u kolotečinu, već je stekao osamljeničku naviku ispravljanja španjolskih, engleskih ili francuskih rječnika, a ako je trebalo čekati na prijam ili na autobusnoj postaji ili u bilo kojem od tolikih redova kojima obiluje život, zabavljao se preciznom zadaćom lova na previde probijajući se kroz guštare jezika.
U podne je sparina postala nepodnošljiva. Dim naših cigareta zastro je ono malo svjetla što se probilo kroz dva jedina prozora, ali nijedan od nas dvojice nije se ni pomaknuo da prozrači ured, možda zbog dodatne ovisnosti da isti dim nastavljamo uvlačiti do smrti. S vrućinom nije bio taj slučaj. Na moju sreću, urođena mi je otpornost na vrućinu do trideset stupnjeva u hladu. Alfonso, naprotiv, kako je temperatura rasla, tako je svlačio komad po komad odjeće, ne prekidajući posao: kravata, košulja, potkošulja... Imalo je to i svojih prednosti, jer je odjeća ostajala suha dok se on kupao u znoju i mogao ju je ponovno odjenuti kad bi popustila vrućina, onako izglačanu i svježu kao za doručkom. Vjerojatno je to bila tajna koja mu je omogućavala da se uvijek i na svakom mjestu pojavi u svome bijelom odijelu, s kravatom nakrivljena čvora i oštrom indijanskom kosom podijeljenom posred glave strogom crtom. Isto je tako izgledao u jedan popodne kada je izišao iz zahoda kao da se probudio nakon okrepljujućeg sna. Prolazeći pokraj mene, upitao me je:
- Idemo na ručak?
- Nisam gladan, majstore - odgovorih mu.
Prema kodeksu društva, replika je bila jasna: kada sam prihvaćao poziv, značilo je da sam u teškoj oskudici, možda dva dana na kruhu i vodi, i u tom bih slučaju prihvaćao poziv bez komentara i bilo je jasno da on časti. Odgovor: »Nisam gladan«, mogao je značiti svašta, ali je to bio moj način da mu kažem kako imam osiguran ručak. Dogovorili smo susret za predvečer, kao i uvijek, u knjižari Mundo.
Malo iza podneva u redakciju je ušao mladić nalik filmskome glumcu. Izrazito plav, kože izborane životom na otvorenome, tajanstvenih plavih očiju i topla melodiozna glasa. Dok smo razgovarali o časopisu koji je uskoro trebao ugledati svjetlost dana,

narisao je na površini pisaćeg stola u šest maestralnih poteza bika za koridu iz profila i potpisao se uz poruku za Fuenmavora. Onda je odbacio olovku na stol i oprostio se tresnuvši vratima. Toliko sam bio opijen pisanjem, da nisam ni pogledao potpis na crtežu. Tako sam ostatak dana pisao bez ića i pića, a kada se počeo hvatati mrak, morao sam se iskrasti na prstima s grubom prvom verzijom novog romana, sretan zbog sigurnosti da sam napokon pronašao izlaz iz slijepe ulice u koju sam zabasao, beznadno pokušavajući napisati roman već više od godinu dana.
' La je
Tek sam navečer saznao Ua je popodnevni posjetitelj bio slikar Alejandro Obregon, koji se upravo vratio s jednog od mnogobrojnih putovanja u Evropu. Otada je postao ne samo jedan od najznačajnijih kolumbijskih slikara, nego ujedno i jedan od najomiljenijih članova društva, a svoj je povratak ubrzao da bi sudjelovao u objavljivanju Kronike. Zatekao sam ga s društvom u bezimenoj krčmi u Uličici Luz, usred četvrti Barrio Abajo, a koju je Alfonso Fuenmavor krstio imenom nedavno objavljenog romana Grahama Greenea: Treći čovjek. Svaki njegov povratak uvijek je bio vrijedan pamćenja, pa tako i ovaj koji je dosegnuo vrhunac za vrijeme predstave s dresiranim cvrčkom koji je, pak, kao kakvo ljudsko biće slušao i izvršavao naredbe svoga vlasnika. Cvrčak bi se osovio na stražnje noge, širio krila, pjevao po taktu i zahvaljivao na aplauzima teatralnim naklonima. Na kraju, naočigled dresera opijena burnim pljeskom, Obregon je vrhovima prstiju uhvatio cvrčka za krila i, pred začuđenim pogledima prisutnih, strpao ga u usta te ga živoga sažvakao s velikim užitkom. Nije bilo lako neutješnom vlasniku nadoknaditi gubitak raznovrsnim tetošenjima i potkupljivanjima. Kasnije sam saznao kako to nije bio prvi cvrčak kojega je Obregon javno pojeo živog, a ni posljednji.
Nikada se nisam osjećao kao tih dana tako čvrsto povezan s tim gradom i sa šestoricom prijatelja koji su u novinarskim i intelektualnim krugovima države postajali sve poznatiji kao grupa iz Barranquille. Bijahu to mladi pisci i umjetnici koji su na određeni način predvodili kulturni život grada, na čelu s katalonskim učiteljem don Ramonom Vinye-som, dramaturgom i slavnim

knjižarom, priznatim u enciklopediji španjolske nakladničke kuće Espasa od 1924.
Upoznao sam ih u rujnu prethodne godine kada sam došao iz Cartagene gdje sam dotada živio, zahvaljujući neodložnoj preporuci Cle-mentea Manuela Zabale, šefa redakcije dnevnika El Universal, za koji sam napisao svoje prve uredničke komentare. Proveli smo cijelu jednu noć razgovarajući o svemu i svačemu, i tako smo oduševljeno dogovorili stalnu razmjenu knjiga i preporuka lektire, da sam na kraju završio radeći s njima. Trojica iz originalne grupe isticala su se neovisnošću i silinom svojih vokacija: German Vargas, Alfonso Fuenmavor i Alvaro Cepeda Samudio. Toliko toga nam je bilo zajedničko da su zli jezici govorili kako smo sinovi istog oca, ali bili smo poznati i omrznuti u određenim medijima zbog svoje neovisnosti, snage poziva, stvaralačke odlučnosti koja je nemilosrdno krčila put, ali i zbog stidljivosti što je svatko od nas rješavao kako je najbolje znao i umio, i ne uvijek sa sretnim završetkom.
Alfonso Fuenmavor bio je izvrstan dvadesetosmogodišnji pisac i novinar koji je dugo vremena u El Heraldu držao aktualnu kolumnu Dnevni ugođaj, potpisujući je šekspirijanskim pseudonimom Puck. Što
smo više upoznavali njegovu neposrednost i smisao za humor, manje nam je bivalo jasno da je pročitao mnoštvo knjiga na četiri različita jezika o raznovrsnim temama. Njegovo zadnje životno iskustvo, s nepunih pedeset godina, vožnja je golemom olupinom brzinom od dvadeset kilometara na sat uz potpunu odgovornost. Taksisti, njegovi veliki prijatelji i najmudriji čitatelji, prepoznavali su ga izdaleka i sklanjali se, prepuštajući mu cijelu ulicu.
German Vargas Cantillo bio je kolumnist večernjeg El Nacionala, dobro obaviješten i oštar književni kritičar, autor tako pitkih tekstova da je mogao uvjeriti čitatelja da se stvari događaju samo zato jer ih on pripovijeda. Bio je jedan od ponajboljih komentatora na radiju i nesumnjivo jedan od najobrazovanijih u ta dobra vremena pojave novih zanimanja i rijedak primjerak rođenog izvjestitelja kakvim sam i ja želio postati. Nikada nismo uspjeli shvatiti kako je taj plavokosi i koščati momak opasnih plavih očiju

stizao na vrijeme pročitati sve što je bilo vrijedno čitanja. Nije odstupao od svoje rane opsesije otkrivanja skrivenih književnih vrijednosti dalekih zakutaka zaboravljene Provincije da bi ih izložio javnosti. Srećom, nikada nije naučio voziti u tom našem bratstvu smušenjaka, jer smo strahovali da ne bi odolio iskušenju čitanja u vožnji.

Alvaro Cepeda Samudio, naprotiv, bio je prije svega oduševljeni vozač, s jednakim zanosom bavio se automobilima i pisanom riječi; dobar pripovjedač kada je imao volje sjesti i napisati priču; majstorski filmski kritičar i nesumnjivo najobrazovaniji, ali i promicatelj smjelih polemika. Izgledao je kao Ciganin iz Cienage kože opaljene suncem, lijepe glave uokvirene nestašnim crnim uvojcima i širom rastvorenih očiju koje su otkrivale njegovo osjećajno srce. Omiljena obuća bijahu mu najjeftinije platnene sandale, a iz usta mu je visjela velika, uglavnom ugašena cigara. U El Nacionalu je objavio svoje prve novinarske uratke i prve priče. Te je godine u New Yorku završavao napredni novinarski tečaj na Co-lumbia University.

Povremeni član grupe i najcjenjeniji uz don Ramona, bio je Felix Fuenmavor, Alfonsov tata. Legendarni novinar i jedan od ponajboljih pripovjedača objavio je knjigu pjesama 1910, Musas del trćpico, i dva romana Cosme 1927. i Una triste aventura de catorce sabios 1928. Nijedan naslov nije postigao neki komercijalni uspjeh, ali književna je kritika oduvijek smatrala Josea Felixa jednim od najuglednijih pripovjedača, koji se nikada nije oslobodio utjecaja Provincije.

Nisam čuo za njega sve dok ga nisam upoznao, jednoga podneva kada smo se zatekli sami u Japyu, gdje me je naprečac očarao mudrošću i jednostavnošću nastupa. Bio je veteran koji je preživio tešku tamnicu Rata tisuću dana. Ne tako obrazovan kao Vinves, ali meni bliži po

karakteru i karipskoj kulturi." Kod njega mi se najviše sviđala čudna vještina prenošenja vlastite mudrosti kao da se radi o najjednostavnijim stvarima na svijetu Bijaše nenadmašan sugovornik i učitelj života, a njegovo se promišljanje razlikovalo od svih koje sam dotada imao prilike upoznati. Alvaro Cepeda i ja

provodili smo sate slušajući ga, prije svega zbog njegova temeljnog načela da su bitne razlike između života i književnosti jednostavne formalne pogreške. Kasnije, ne sjećam se točno gdje, Alvaro je napisao kratku rečenicu koja pogađa bit: »Svi potječemo od Josea Felixa«.
Grupa je nastala spontano, moglo bi se reći zbog sile teže, zbog neuništive sklonosti koju je teško razumjeti na prvi pogled. Mnogo su nas puta pitali kako smo se, tako različiti, uvijek slagali oko pojedinih pitanja te smo morali smišljati svakojake odgovore da ne bismo rekli istinu: nismo uvijek mislili isto, ali smo imali razumijevanja za drukčije mišljenje. Bili smo svjesni da nas izvan našega kruga smatraju umišljenima, narcisoidnima i anarhistima. Ponajprije zbog našega političkog određenja. Alfonso je tako za njih bio ortodoksni liberal, German prisilni slobodni mislilac, Alvaro arbitrarni anarhist, a ja, skeptični komunist i potencijalni samoubojica. Ipak, vjerujem bez ikakve zadrške, da je naša najveća sreća bila ta što smo i u najgorim situacijama možda mogli izgubiti strpljenje, ali nikada smisao za humor.
Međusobno smo raspravljali o svojim rijetkim ozbiljnim neslaganjima, i ponekad bi temperatura narasla do opasnih visina, što smo zaboravljali u trenutku kad bismo se dizali od stola ili čim bi prišao netko tko nije pripadao društvu. U baru Los Almendros doživio sam nezaboravnu lekciju jedne večeri kada sam se, tek stigavši, upustio s Alvarom u diskusiju o Faulkneru. Jedini svjedoci za stolom bili su German i Alfonso koji su se držali postrani, nijemi poput stećaka, što je u jednom trenutku postalo nepodnošljivo. Ne sjećam se u kojem trenutku, izvan sebe od bijesa i oštre rakije, izazvao sam Alvara da raspravu razriješimo šakama. Obojica smo već bili spremni ustati od stola s namjerom da izađemo van na ulicu, kada nas ravnodušni glas Germana Vargasa naglo zaustavi s podukom za sva vremena:
- Onaj koji prvi ustane, već je izgubio.
Nitko od nas tada još nije navršio tridesetu. Ja sam, s navršene dvadeset tri, bio najmlađi u grupi koja me primila pod svoje okrilje otkada sam stigao u prosincu godinu ranije. Ali za stolom don Ramona Vinvesa sva četvorica smo se ponašali kao promicatelji i

zagovornici zajedničke vjere, uvijek zajedno, uvijek raspredajući o istome i rugajući se svemu, i tako se složno protiveći svemu da su nas na kraju svi doživljavali kao jednu osobu.
Jedina žena koju smo smatrali članom grupe bila je Meira Delmar, koja je počinjala otkrivati snagu pjesništva, no s njom smo razgovarali samo u rijetkim slučajevima u kojima smo napuštali uobičajenu orbitu loših navada. Vrijedni su spomena domjenci u njezinoj kući s čuvenim piscima i umjetnicima u prolazu kroz grad. Druga prijateljica, s manje slobodnog vremena i s kojom smo se rjeđe viđali bila je slikarica Cecilia Porras, koja je povremeno dolazila iz Cartagene i zajedno s nama kretala u naše noćne obilaske, jer je slabo marila što žene nisu dobrodošle u barovima i javnim kućama.
Naša se grupica sastajala dva puta dnevno u knjižari Mundo koja se pretvorila u glavno književno sastajalište. Mundo bijaše mirno utočište usred vreve Ulice San Blas, bučne i užurbane trgovačke arterije kojom se u šest poslijepodne praznio centar grada. Alfonso i ja pisali smo do prvih noćnih sati u uredu tik uz redakciju El Heralda poput marljivih učenika, on mudre uvodnike, a ja bijesne komentare. Često smo razmjenjivali ideje s jednoga pisaćeg stroja na drugi, posuđivali pridjeve, savjetovali jedan drugoga do te mjere da je u nekim slučajevima bilo teško razlučiti koji je čiji odlomak. Naš je život preko dana bio gotovo uvijek predvidiv, osim petkom navečer kada smo se prepuštali nadahnuću, koje je znalo potrajati sve do doručka u ponedjeljak. Kad bi nas nešto zainteresiralo, naša bi četvorka krenula na književno hodočašće bez kočnice i mjere. Počeli bismo u krčmi Treći čovjek sa zanatlijama iz četvrti i mehaničarima iz obližnje auto-mehaničarske radionice, razuzdanim državnim službenicima i onima smjernijima. Najneobičniji od sviju bijaše provalnik u stanove koji je stizao nešto prije ponoći u svom radnom odijelu: baletnim hlačama, tenisi-cama, nogometaškoj kapi i kovčežićem s laganim alatom. Netko ga je iznenadio u pljački stana, uspio ga fotografirati i objavio sliku u novinama ne bi li ga netko prepoznao. Jedino što je postigao, bila je lavina pisama zgroženih čitatelja zbog prljave igre prema jadnim sitnim lopovima. Lopov je iskazivao popriličnu sklonost prema književnosti, nije

propuštao nijednu riječ u razgovorima o umjetnosti i knjigama, i znali smo da je stidljiv pisac ljubavnih pjesama što ih je recitirao gostima kada nas nije bilo. Iza ponoći odlazio bi u krađu u otmjene gradske četvrti kao da odlazi na posao, a tri, četiri sata kasnije, poklanjao bi nam poneku sitnicu izdvojenu iz glavnoga plijena. »Za djevojke«, govorio nam je, i ne pitajući imamo li ih. Kad bi mu neka knjiga zapela za oko, poklonio bi nam je i, ako je vrijedila, darovali bismo je područnoj knjižnici što ju je vodila Meira Delmar.
Te putujuće katedre priskrbile su nam sumnjiv ugled među vrlim susjedama što smo ih sretali na izlasku s mise u pet, a koje su prelazile
na drugu stranu ulice da izbjegnu^ijance koji su čitavu noć lumpali. No u biti nije bilo časnijih i plodonosnijih zabava od ovih naših. Ako je itko to odmah shvatio, bio sam to ja, zajedno s njima urlajući kao opsjednut u razgovorima o djelima Johna Dos Pasoša ili promašenim golovima kluba Deportivo Junior. Toliko smo bili bučni da je jedna duhovita prijateljica noći iz bara El Gato Negro, već umorna od slušanja besplatnih prepirki čitave noći, viknula za nama u prolazu:
- Da ševite koliko se derete, bile bismo bogate.
Često smo navraćali pogledati novo sunce u bezimeni bordel u najjadnijoj gradskoj četvrti, gdje je godinama živio Orlando Rivera, zvan Figurita, i slikao mural koji se dugo spominjao. Ne pamtim da se itko gluparao više od njega, onako suluda pogleda, jareće bradice i bezgranične dobrote. Još u osnovnoj školi puhnulo mu je u glavu da bude Kuba-nac, i na kraju je postao veći i bolji Kubanac no što bi to bio da se rodio ondje. Govorio je, jeo, slikao, odijevao se, ljubio, plesao i živio kao Kubanac, kao Kubanac je i umro, a da Kubu nikada nije ni vidio.
Uopće nije spavao. Kada smo ga posjećivali u svitanja, silazio bi sa skele u skokovima, oslikaniji od zida na kojem je radio i proklinjao mari-huanski mamurluk jezikom kubanskih pobunjenika protiv Španjolske. Alfonso i ja donosili smo mu članke i priče koje je trebalo ilustrirati i morali smo mu ih prepričavati, jer mu je nedostajalo strpljenja za čitanje. Crtao je na brzinu, i to karikature, u smisao kojih je jedino vjerovao. Gotovo uvijek su mu dobro

uspijevale, iako je German Vargas dobronamjerno govorio kako su mnogo bolje kada mu ne uspiju.
Tako se živjelo u Barranquilli, gradu koji nije ličio ni na jedan drugi, posebice od prosinca do ožujka, kad su sjeverni pasati nadomještali paklene dane snažnim noćnim vjetrovima što su se kovitlali u dvorištima kuća i nosili kokoši kroz zrak. Ostajali su otvoreni samo prolazni hoteli i mornarske krčme oko pristaništa. Neke bi se noćne ptičice po cijele noći motale onuda iščekujući uvijek nesigurnu klijentelu s riječnih brodova. Limena glazba beživotno bi svirala neki valcer na šetalištu zasađenom topolama, ali ih nitko nije slušao zbog vike šofera koji su raspravljali o nogometu stojeći između taksija parkiranih jedan uz drugi na kolniku Šetališta Bolivar. Jedini otvoreni lokal bila je Roma, kavana španjolskih izbjeglica koja se nije nikada zatvarala jednostavno zato što nije imala vrata. Doduše, nije imala ni krov, u gradu u kojem su pljuskovi svakodnevna pojava, ali nikada nismo čuli da je netko zbog kiše ostavio nepojedenu tortilju od krumpira ili nije dovršio sklapanje kakva posla. Bilo je to utočište na otvorenom, s okruglim bijelim stolićima i metalnim stolcima pod krošnjama rascvjetanih akacija. U jedanaest, kada su se zatvarale redakcije jutarnjih novina El Heraldo i ha Prensa,
noćni urednici su se ondje sastajali da nešto pregrizu. Španjolske izbjeglice dolazili su u sedam, odslušavši kod kuće usmeni dnevnik profesora Juana Josea Pereza Domenecha, koji je nastavio izvještavati o novostima iz Španjolskoga građanskog rata dvanaest godina pošto ga je izgubio. Jedne je slučajne večeri pisac Eduardo Zalamea zapeo ondje na povratku iz Guajire i ispalio si u prsa hitac iz revolvera bez teških posljedica. Stol je ostao kao povijesna relikvija što su je konobari pokazivali turistima, ne dozvoljavajući im da sjednu. Godinama kasnije, Zalamea je objavio svjedočanstvo o svojoj avanturi u Cuatro anos a bordo de mi mismo, romanu koji je našoj generaciji otvorio neslućene vidike.
Ja sam bio najviše prepušten sam sebi od cijele bratovštine, i mnogo sam se puta sklanjao u kavanu Roma da bih pisao do jutra u nekom odvojenom kutku, jer su oba moja posla posjedovala paradoksalnu osobinu da su jako važni i slabo plaćeni. Ondje me zaticala zora, u

čitanju bez predaha, a kada sam ogladnio, popio bih gustu čokoladu uz sendvič od dobrog španjolskog pršuta i šetao uz prva svjetla svitanja pod rascvjetanim krošnjama Šetališta Bolivar. Prvih sam tjedana dugo ostajao pisati u redakciji novina, a onda odspavao koji sat u pustoj sali redakcije ili na valjcima tiskarskog papira, ali s vremenom sam bio prisiljen potražiti manje originalno mjesto.
Rješenje problema, kao i mnogo puta kasnije, ponudili su mi veseli taksisti Šetališta Bolivar, predloživši svratiste nedaleko od katedrale, gdje se može spavati sam ili u društvu za peso i pol. Zgrada bijaše jako stara, ali dobro održavana na račun dostojanstvenih kurvica koje su se vrtjele oko Šetališta Bolivar od šest popodne vrebajući grešne ljubavi. Vratar se zvao Lacides. Imao je razroko stakleno oko i mucao je zbog stidljivosti i, od prve noći kada sam ondje potražio smještaj, sjećam ga se s beskrajnom zahvalnošću. Ubacio je peso i pedeset centavosa u ladicu pulta, već punu razbacanih i zgužvanih novčanica od prvih večernjih sati i pružio mi ključ sobe broj šest.
Nikada nisam bio na nekome tako mirnome mjestu. Najglasnije što se čulo bili su prigušeni koraci, nerazumljiv žamor i rijetko tjeskobna škripa zahrđalih opruga. Ali nikakav šapat, nikakav uzdah: ništa. Jedino je bilo teško podnositi vrućinu kao u pećnici zbog prozora zatvorenog drvenim letvicama postavljenim u križ. Ipak, od prve noći mogao sam čitati u miru Wiliama Irisha, skoro do svitanja.
Bilo je to prebivalište nekadašnjih brodovlasnika, sa stupovima obloženim alabastrom i frizovima prekrivenima listićima od žute mjedi, oko unutrašnjeg dvorišta natkrivenog poganskim vitrajem što je širio sjaj staklenika. U prizemlju nalazili su se gradski bilježnički uredi. Na
svakom od tri kata originalnog zdanja nalazilo se šest velikih soba u mramoru, a koje su kasnije pregrađene u sobičke poput mojega, u kojima su lokalne noćne ptičice zarađivale za život. Taj sretni kutak, gdje se moglo bez problema slomiti vrat, nekoć se zvao hotel New York, a Alfon-so Fuenmavor ga je kasnije prozvao Neboder, u spomen samoubojicama što su se tih godina bacali s krova

nebodera Empire State.
U svakom slučaju, centar naših života bila je knjižara Mundo, u podne i u šest poslijepodne, u najprometnijem dijelu Ulice San Blas. German Vargas, prisni prijatelj vlasnika don Jorgea Rondona, nagovorio ga je da otvori knjižaru koja je za kratko vrijeme postala glavno sastajalište novinara, pisaca i mladih političara. Rondon nije imao iskustva u knjižarskom poslu, ali ga je brzo naučio i posvetio mu se s velikim žarom i velikodušnošću što ga je ubrzo pretvorilo u nezaboravna dobročinitelja. German, Alvaro i Alfonso savjetovali su ga oko narudžbi knjiga, posebno kada se radilo o novim naslovima nakladnika iz Buenos Airesa koji su nakon Drugoga svjetskog rata naveliko počeli prevoditi, tiskati i distribuirati književne novitete iz cijeloga svijeta. Zahvaljujući njima na vrijeme smo mogli pročitati knjige koje inače vjerojatno ne bi stigle u grad. Oni su osobno poticali kupce, i tako Barranquilli ponovno vratili ugled čitateljskog središta što ga je nekoliko godina prije izgubila zatvaranjem povijesne knjižare don Ramona.
Nedugo nakon dolaska bio sam odmah primljen u tu bratovštinu koja je iščekivala trgovačke putnike argentinskih nakladnika kao nebeske glasnike. Zahvaljujući tome, našli smo se medu prvim obožavateljima Jorgea Luisa Borgesa, Julia Cortazara, Felisberta Hernandeza i engleskih i sjevernoameričkih pisaca čije je romane znalački prevela ekipa Victorie Ocampo. Roman La forja de un rebelde Artura Baree bio je prva poruka nade iz daleke Španjolske čiji su glas utišala dva rata. Jednog od putnika, točnoga Guillerma Davalosa, resila je dobra navadu da nam se pridruži u našim noćnim zabavama i da nam, završivši sve poslove u gradu, pokloni ogledne primjerke noviteta.
Društvo, koje je živjelo daleko od centra, nije navečer odlazilo u kavanu Roma ako nije postojao kakav konkretni razlog. Za mene je, naprotiv, ona bila dom koji nisam imao. Ujutro sam radio u ugodnoj redakciji El Heralda, ručao kako sam mogao, kada i gdje sam mogao, no gotovo uvijek me častio netko od dobrih prijatelja iz društva ili zainteresirani političari. Poslijepodne pisao sam Žirafu, dnevni komentar ili kakav drugi tekst, već prema potrebi. U podne i u šest poslijepodne bio sam najtočniji u knjižari Mundo. Aperitiv

prije ručka što ga je društvo godinama redovito ispijalo u kavani Colombia, kasnije se preselio u kavanu Japy, preko puta, jer je bila najzračnija i najveselija u Ulici San Blas. Služila
nam je za primanje posjeta, kao ured, za sklapanje poslova, održavanje intervjua i kao pogodno mjesto za sastajanje.
Za stolom don Ramona u Japyu vladali su nepovredivi, navikom utvrđeni zakoni. On bi dolazio prvi, zbog svog učiteljskog radnog vremena do četiri sata poslijepodne. Za stol nije stalo više od šestorice. Izabrali smo svoja mjesta u odnosu na njegovo i smatrali smo nepristojnim dovlačiti druge stolce tamo gdje za njih nije bilo mjesta. Već prema dugotrajnosti poznanstva i razini prijateljstva, German je od prvoga dana sjedio njemu zdesna. Brinuo se o don Ramonovim ekonomskim pitanjima. Rješavao mu ih je, iako nije bio službeno zadužen za to, jer se mudri starac nije baš najbolje snalazio u stvarnom životu. Tih dana glavni zadatak bio je prodaja njegovih knjiga mjesnoj knjižnici, i licitacija preostalih stvari prije puta za Barcelonu. Više nego tajnik, German se doimao kao dobar sin.
Odnosi don Ramona i Alfonsa, naprotiv, temeljili su se na najtežim književnim i političkim problemima. Što se Alvara tiče, uvijek mi je izgledalo da se ukoči kada ga ugleda samoga za stolom i da mu je bila potrebna naša prisutnost da bi započeo ploviti. Jedina osoba koja je mogla sjesti bilo gdje za stolom bio je Jose Felix. Navečer, don Ramon nije zalazio u Japy, nego u susjednu kavanu Roma, gdje se družio sa svojim prijateljima, izbjeglicama iz Španjolske.
Zadnji koji se priključio njegovu stolu, bio sam ja, i od prvoga dana bespravno sam zauzeo mjesto Alvara Cepede dok je boravio u New Yor-ku. Don Ramon me prihvatio kao još jednog učenika, jer je pročitao moje priče u El Espectadoru. Ipak, nisam uopće mogao zamisliti da ću se s njim toliko sprijateljiti da bih ga mogao zamoliti pozajmicu za put u Araca-tacu s majkom. Malo kasnije, zahvaljujući nevjerojatnoj slučajnosti, prvi i posljednji put, razgovarali smo nasamo kada sam došao u }apy prije drugih da mu nasamo vratim onih posuđenih šest pesosa.
- Zdravo, genijalče - pozdravio me kao i uvijek. No nešto ga je na mome licu uznemirilo: - Jeste li bolesni?

- Koliko ja znam nisam, gospodine - odgovorio sam uznemireno.
-Zašto?
- Izgledate mi iscrpljeno - pojasni - ali ne obazirite se na mene, ovih smo dana svi fotuts del cul.
Spremio je šutke šest pesosa u novčanik, kao da se radi o novcu koji mu ne pripada.
fotuts del cul, katal. - izvan sebe
- Primam ovaj novac - objasnio je porumenjevši — kao sjećanje na vrlo siromašnog mladića koji je mogao vratiti dug, a da ga to nitko nije zatražio.
Ostao sam bez riječi, obavijen tišinom koju sam osjetio poput olovnog ponora u nerazumljivom žamoru prostorije. Nisam ni sanjao da će mi se posrećiti taj susret. Imao sam dojam da u razgovorima našega društva svatko prilaže svoje zrnce pijeska u nered, a vrline i mane svakog pojedinca stapaju se s manama i vrlinama ostalih, ali mi nikada nije palo na pamet da bih mogao razgovarati nasamo o umjetnosti i o svemu ostalome s čovjekom koji već godinama živi u enciklopediji. Mnoga svitanja, čitajući u osami sobička, zamišljao sam uzbudljive razgovore koje bih volio s njim voditi o svojim književnim sumnjama, no oni su se topili bez traga pod zrakama sunca. Moja je sramežljivost rasla kad bi Alfonso uletio s nekom od svojih neobičnih ideja, ili kad se German ne bi slagao s kakvim učiteljevim ishitrenim mišljenjem ili kad bi se Alvaro derao na sav glas izlažući kakav projekt koji nas je izbezumljivao.
Srećom, toga je dana u Japyu don Ramon preuzeo inicijativu i pitao me što čitam. Dotada sam pročitao sve što sam našao na španjolskom od autora izgubljene generacije, s naročitom pažnjom posvećenom Faulk-neru, kojega sam proučavao krvoločnom okrutnošću britve iz čudnog straha da, zapravo, nije ništa drugo doli lukavi retoričar. Izgovorivši to, zasramio sam se od straha da bi moje riječi mogle zazvučati kao provokacija i pokušao sam ih ublažiti, ali don Ramon me prekinuo.
- Ne brinite, Gabito - odgovorio mi je ravnodušno. - Da je Faulkner u Barranquilli, sjedio bi za ovim stolom.
S druge strane, privuklo mu je pažnju što me Ramon Gomez de la

Serna toliko zanima da sam ga citirao u Žirafi ravnopravno s drugim, nepovredivim romanopiscima. Pojasnio sam mu da me nisu zaintrigira-li njegovi romani, iako mi se El chalet de las rosas jako svidio, već oštrina njegova duha i darovitost izražaja, ali samo kao ritmička gimnastika kako bih naučio pisati. Na tom planu ne poznajem inteligentniju književnu vrstu od njegovih slavnih greguerias, duhovitih metaforičkih definicija i primjedbi. Don Ramon me prekinu zajedljivim smiješkom:
- Za vas je opasno da neopazice naučite loše pisati.
Ipak, prije no što je prešao na drugu temu, priznao je kako je, usred svoga blještavog nereda, Gomez de la Serna dobar pjesnik. Takvi bijahu njegovi odgovori, brzi i mudri, i jedva mi je dostajalo pribranosti da ih upijem, smeten strahom da će netko prekinuti ovu jedinstvenu priliku. Ali on je znao kako je iskoristiti. Njegov konobar donio mu je kokakolu koju je običavao piti u to doba, u jedanaest i trideset, i činilo se kao da to nije ni primijetio, ali je pijuckao, gutljaj po gutljaj, na papirnatu slamčicu,
ne prekidajući svoje izlaganje. Većina gostiju pozdravljala ga je glasno s vrata: »Kako ste, don Ramon«. A on im je odzdravljao, i ne pogledavši ih, odmahivanjem svoje umjetničke ruke.
Dok je govorio, don Ramon je kriomice pogledavao kožnatu aktovku što sam je s obje ruke čvrsto držao dok sam ga slušao. Popivši prvu kokakolu, prelomio je slamčicu i naručio drugu. I ja sam naručio svoju, itekako svjestan da za tim stolom svatko plaća svoje. Napokon me upitao što krije ta tajanstvena aktovka što sam je stezao kao brodolomac dasku.
Priznao sam mu: bilo je to prvo poglavlje još uvijek nedorađena romana, započetog nakon povratka iz Catace s majkom. Neponovljivom smjelošću, na raskrižju života i smrti, otvorio sam aktovku i stavio ga na stol preda nj, poput nevinog izazova. Zagledao se u mene opasnim prozirnim plavim očima i upitao me pomalo začuđen:
- Dopuštate?
Tekst je bio napisan na pisaćem stroju s bezbrojnim ispravcima, na arcima tiskarskog papira složenima kao mijeh harmonike. Polako je nataknuo naočale, razvukao svitke papira profesionalnom

vještinom i raširio ih po stolu. Čitao je mirno, na njegovu licu i u ritmu disanja nije se dala primijetiti nikakva promjena, samo se kakaduovski pramen na čelu tu i tamo pomicao u ritmu njegovih misli. Dočitavši oba svitka, ponovno ih je u tišini složio pomnjom srednjovjekovnih knjižničara. Onda je vratio naočale u futrolu i spremio je u džep na prsima.
- Dade se primijetiti kako je materijal još uvijek sirov, što je i za očekivati - rekao mi je krajnje jednostavno. - Ali dobro napreduje.
Usput je nabacio par primjedbi o vođenju vremena, što je bio moj problem od životne važnosti i nesumnjivo najteži, i dodao:
- Trebate biti svjesni da se događaj već zbio i da su likovi ondje samo da ga ožive, tako da morate voditi dva vremenska slijeda.
Nakon niza tehničkih detalja koje nisam uspio shvatiti zbog neiskustva, savjetovao mi je da se grad u romanu ne zove Barranquilla, kako sam ga nazvao u prvoj verziji, jer je to ime do te mjere uvjetovano realnošću da će čitatelju ostaviti vrlo malo prostora za maštu. I završio je šaljivim tonom:
- Ili se napravite nevještim i pričekajte da vam padne s neba. Na kraju krajeva, Sofoklova i Antigonina Atena dva su potpuno različita grada.
Ali ono što sam usvojio zauvijek i doslovce bila je rečenica s kojom se taj dan oprostio od mene:
- Zahvaljujem vam na ukazanoj časti i uzvratit ću vam savjetom: nikada nikome ne pokazujte nedovršen rukopis.
Bio je to naš jedini razgovor nasamo, ali je vrijedio za sve, jer je otputovao u Barcelonu 15. travnja 1950, kako je bilo predviđeno više od godinu dana prije toga, neobičan u crnom suknenom odijelu i s učiteljskim šeširom. Izgledalo je kao da ispraćamo kakva školarca. Bio je zdrav i potpuno bistar sa šezdeset osam godina, ali mi koji smo ga ispratili do zračne luke, oprostili smo se od njega kao od nekoga tko se vraća u domovinu da bi prisustvovao vlastitom pogrebu.
Tek sljedećeg dana, kada smo sjeli za naš stol u Japyu, postali smo svjesni njegova praznog stolca i nitko se nije usudio sjesti na nj dok se nismo dogovorili da to učini German. Nekoliko nam je dana trebalo da se naviknemo na novi ritam dnevnog razgovora, dok nije

stiglo prvo pismo don Ramona, kao da je napisano živim glasom, njegovim sitnim finim rukopisom i ljubičastom tintom. Tako je započelo dopisivanje sa svima preko Germana, učestalo i intenzivno, iz kojeg se malo saznavalo o njegovu životu, a mnogo o Španjolskoj koju je smatrao neprijateljskom zemljom dokle god je Franco živ i dok vlada Katalonijom.
Ideja o tjedniku potekla je od Alfonsa Fuenmavora i rođena je davno prije tih dana, ali mislim da je odlazak slavnog Katalonca ubrzao njezino ostvarenje. Kada smo se sastali tim povodom u kavani Roma tri večeri kasnije, Alfonso nas je izvijestio da je sve spremno za polijetanje. Bit će to tjednik tabloid od dvadeset stranica, novinarski i književni, s imenom Kronika, što nikome neće mnogo reći. Izgledalo nam je nevjerojatno da je Alfonso Fuenmavor uspio pribaviti sredstva od zanatlija, automehaničara, umirovljenih službenika, čak i od gostioničara pomagača koji su prihvatili da plate oglašavanje rumom od trske, nakon četiri godine uzaludnih pokušaja dobivanja sredstava tamo gdje ih je bilo u izobilju. No bilo je razloga za mišljenje da će biti dobro primljen u gradu koji je, između svoje industrijske pomutnje i građanske oholosti, ipak bio privržen svojim pjesnicima.
Osim nas, bit će malo stalnih suradnika. Jedini profesionalac s dobrim iskustvom bio je Carlos Osio Noguera - Prorok Osio, iznimno simpatičan pjesnik i novinar divovskoga stasa, vladin službenik i cenzor El Nacionala u kojemu je radio s Alvarom Cepedom i Germanom Varga-som. Drugi će biti Roberto (Bob) Prieto, vrstan erudit iz visokog društva, koji je mogao razmišljati na engleskom ili francuskom jednako dobro kao na španjolskom i svirati na glasoviru napamet razna djela velikih majstora.
Najčudniji svat s liste, kojega se dosjetio Alfonso Fuenmavor, bio je Julio Mario Santodomingo. Otvoreno ga je nametnuo zbog njegove želje da bude različit, ali tek nekolicina nas je znala da se nalazi na popisu uredničkog vijeća, iako je izgledao predodređen za latinskog Ro-ckefellera, inteligentan, obrazovan i srdačan, no neizbježno osuđen na
magluštine moći. Malo njih je znalo ono što smo znali nas četvorica, pokretači časopisa, da je tajni san toga dvadesetčetverogodišnjaka

bio postati piscem.
Glavni urednik, po prirodnom pravu, bit će Alfonso. German Vargas bit će prije svega veliki izvjestitelj i očekivao sam da ću s njim dijeliti posao, ne kada bude vremena - koje nam je uvijek nedostajalo - nego kada mi se ispuni san da ga izučim. Alvaro Cepeda slat će priloge u slobodno vrijeme s Columbia University iz New Yorka. Na kraju reda, nitko nije bio slobodniji i nitko nije više od mene želio da me imenuju šefom redakcije neovisnog tjednika nesigurne budućnosti, i tako je bilo.
Alfonso je imao zaliha u arhivi od prije par godina i velik broj unaprijed odrađenih poslova u zadnjih šest mjeseci - uredničkih komentara, književnih tekstova, odličnih reportaža i obećanja bogatih prijatelja da će se reklamirati u časopisu. Kao šef uredništva, bez određenoga radnog vremena i s boljom plaćom od bilo kojega novinara moga ranga, ali koja je uvjetovana budućom zaradom, bio sam spreman dobro i na vrijeme održavati časopis.
Konačno, u subotu sljedećeg tjedna, kada sam ušao u naš sobičak u El Heraldu u pet poslijepodne, Alfonso Fuenmavor nije ni podigao pogled s uvodnika što ga je upravo dovršavao:
- Požurite se sa svojim prilozima, majstore - obratio mi se - sljedeći tjedan izlazi Kronika.
Nisam se uplašio, jer sam već dva puta čuo istu rečenicu. Ipak, bila je to treća sreća. Najveći novinarski događaj tjedna, bez premca, dolazak je brazilskog nogometaša Helena de Fritasa u klub Deportivo Junior, ali nećemo pokušati konkurirati specijaliziranim sportskim novinama, nego ćemo to objaviti kao vijest od velikoga kulturnog i društvenog značenja. Kronika se neće dati svrstati u tu grupu, a najmanje kada se radi o nečemu tako popularnom kao nogomet. Odluka je bila jednoglasna, i prionuli smo na posao.
Pripravili smo toliko materijala iščekujući objavljivanje, da je jedino za zadnji čas ostala reportaža o Helenu koju je pisao German Vargas, majstor od zanata i fanatični obožavatelj nogometa. Prvi se broj pojavio na vrijeme na prodajnim mjestima u subotu, 29. travnja 1950, na dan Svete Katarine Sienske, autorice plavih pisama što ih je pisala na najljepšem trgu na svijetu. Kronika je tiskana s geslom što sam ga u zadnji čas pridodao ispod naslova: »Vaš najbolji

zveekend«. Znali smo da njime izazivamo neprobavljivo čistunstvo koje je tih godina prevladavalo u kolumbijskom tisku, ali za ono što smo našim geslom htjeli reći, nije bilo jednakovrijedne riječi istih značenjskih nijansi u španjolskom. Alfonso Melo, jedini portretist od trojice naših ilustratora, za naslovnicu je tušem nacrtao lik Helena de Freitasa.
Izdanje, unatoč žurbi u zadnji čas i izostanku promidžbe, rasprodano je mnogo prije no što je uredništvo u punom sastavu stiglo na gradski stadion sljedećeg dana, u nedjelju, 30. travnja, na kojemu se odigravao derbi između Deportiva Juniora i Sportinga, dvaju nogometnih klubova iz Barranquille. Samo je uredništvo bilo podijeljeno, jer su German i Alvaro bili navijači Sportinga, a Alfonso i ja Juniora. No Helenovo ime na naslovnici i odlična reportaža Germana Vargasa podržali su zabunu da je Kronika napokon pravi nogometni časopis kakav je Kolumbija očekivala. Stadion je bio prepun. Šest minuta nakon početka prvoga poluvremena, Heleno de Freitas zabio je svoj prvi gol u Kolumbiji čistim udarcem lijeve noge s centra terena. Iako je na kraju pobijedio Sporting s 3:2, bio je to Helenov dan, a onda i naš, zbog pogotka sa znakovitom naslov-nicom. No nije bilo ni ljudske ni božanske sile koja bi mogla razuvjeriti čitatelje da Kronika nije sportski časopis nego kulturni tjednik koji je samo pozdravio dolazak Helena de Freitasa kao jedan od glavnih događaja godine. Nije to bila puka početnička sreća. Trojica naših običavali su pisati o temama vezanima za nogomet u svojim kolumnama koje su se bavile raznim temama, uključujući tu naravno i Germana Vargasa. Alfonso Fu-enmavor bio je neupitan ljubitelj nogometa, a Alvaro Cepeda godinama je bio dopisnik iz Kolumbije za Sporting Neivs u Saint Louisu, u Missou-riu. Unatoč tome, čitatelji koje smo priželjkivali nisu dočekali raširenih ruku sljedeće brojeve, a nogometni fanatici ravnodušno su nas napustili.
Pokušavajući popraviti neuspjeh, na uredničkom savjetu odlučili smo da ću ja za sljedeći broj napisati glavnu reportažu o Sebastianu Be-rascochei, drugoj urugvajskoj zvijezdi iz Deportiva Juniora, u nadi da ću uspjeti pomiriti nogomet i književnost, što sam toliko puta pokušao učiniti s drugim znanostima skrivenima u mojoj

dnevnoj kolumni. Nogometna groznica kojom me je Luis Carmelo Correa zarazio na ledinama Catace pala je skoro na nula stupnjeva. Osim toga, bio sam jedan od prvih fanatika karipskog bejzbola - ili igre loptom, kako smo ga zvali na španjolskom. Usprkos svemu, prihvatio sam izazov.
Uzor mi je bila, naravno, reportaža Germana Vargasa. Osnažio sam se s drugima i osjetio olakšanje nakon dugog razgovora s Berascocheom, inteligentnim i ljubaznim nogometašem koji je dobro znao kakav dojam želi ostaviti na svoju publiku. Pogriješio sam proglasivši i opisavši ga kao uzoritog Baskijca samo zbog njegova prezimena, previdjevši sitnicu - da je on crnac, crn kao noć, potomak iz ponajbolje afričke loze. Bio je to moj veliki životni promašaj koji se dogodio u najgorem mogućem trenutku za časopis. Do te mjere da sam se u potpunosti poistovjetio s pismom čitatelja koji me opisao kao sportskog novinara nesposobnog razlikovati nogometnu loptu od tramvaja. German Vargas osobno, uvijek jako pažljiv u izricanju mišljenja, potvrdio je mnogo godina kasnije u knjizi uspomena da je prilog o Berascochei najgore od svega što sam ikada napisao. Mislim da je pretjerao, ali ne previše, jer nitko nije poznavao zanat kao on, s kronikama i reportažama napisanima tako tečno da se činilo kao da ih je osobno diktirao slovoslagaru.
Nismo se odrekli ni nogometa ni bejzbola zato što su oba sporta bila popularna na karipskoj obali, ali smo povećali broj rubrika s aktualnim temama i književnim novitetima. Sve uzalud: nikada nismo uspjeli prevladati zabunu da je Kronika sportski časopis, no zato su nogometni fanatici prevladali svoju i prepustili nas na milost i nemilost sudbini. Tako da smo nastavili uređivati časopis onako kako smo na početku zacrtali, iako je nakon trećeg tjedna ostao plutati u limbu vlastite neodređenosti.
Nisam klonuo duhom. Putovanje s majkom u Catacu, povijesni razgovor s don Ramonom Vinvesom i srdačna veza s grupom iz Barran-quille dali su mi nov poticaj koji traje još i danas. Otada, sav zarađeni novac zarađen je isključivo pisanjem i to mi se čini vrednijim hvale no što bi se na prvi pogled moglo pomisliti, jer prvi novac za autorska prava koji mi je omogućio život od pisanja

pripovjedaka i romana, dobio sam s četrdeset i nešto godina, nakon četiri knjige s bijednom dobiti. Prije toga splet lukavština, izmicanja i obmana stalno je remetio moj život ne bi li me zavarao bezbrojnim klopkama koje su me pokušavale skrenuti s književnoga puta.
\
3.
Nakon konačne propasti Aracatace, djedove smrti i nestanka svega što je preostalo od njegovih nesigurnih moći, mi koji smo od njih živjeli ostali smo prepušteni čežnjama. Kuća je izgubila dušu otkako su vlakom prestali stizati posjeti. Elvira Carillo ostala se brinuti o Mini i Francisci Simodosei odanošću vjerne sluškinje. Kada je baka potpuno oslijepjela i izgubila razum, roditelji su je doveli da živi s nama da bi joj uljepšali barem zadnje dane. Teta Francisca, djevica i mučenica, nije se nimalo promijenila zadržavši neobičnu drskost u govoru začinjenu grubim uzrečicama, pa je tako odbila predati ključeve groblja i odreći se pečenja hostija za crkvu uz objašnjenje kako bi je Bog pozvao k sebi da je to njegova volja. Jednog je dana sjela na prag svoje sobe i od svojih bijelih plahti počela siti vlastiti mrtvački pokrov, skrojen po mjeri, s tolikim marom da je smrt pričekala više od dva tjedna dok nije dovršila šilo. Tu večer, zgotovivši pokrov, otišla je na počinak ne oprostivši se ni od koga, ne bolujući ni od čega i ne žaleći se ni na što, legla je da umre zdravija no ikada. Tek kasnije, primijetili su da je prije smrti ispunila obrasce za pokop i obavila potrebne formalnosti. Elvira Carillo, također djevica po vlastitoj odluci, ostala je sama u beskrajnoj samoći kuće. U ponoć bi je budio duh čiji se neprekidni kašalj čuo iz susjednih spavaonica, ali se nije uopće obazirala jer je, naposljetku, naviknula dijeliti jade nadnaravnoga života. Naprotiv, njezin brat blizanac, Esteban Carillo, ostao je bistar i pokretan sve do duboke starosti. Jednom zgodom, dok smo zajedno doruč-kovali, prisjetio sam se do pojedinosti kako su njegova oca pokušali baciti preko palube brodića na putu do Cienage, kada ga je gomila podignula na leda i bacala u zrak kao mazgari Sancha Panzu. Tada je Papalelo već bio pokojni, a ja sam taj događaj ispričao ujaku Estebanu jer mi se činio zabavnim. No on je odmah skočio na noge, bijesan što to nisam nikome ispričao čim se

dogodilo, žarko želeći da se sjetim čovjeka koji je tada razgovarao s djedom, pa da od njega sazna tko su bili ti koji su ga pokušali utopiti. Nije mu bilo jasno ni to da se Papalelo nije branio, a bio je izvrstan strijelac koji je za dva građanska rata mnogo puta bio na
I
bojišnici, spavao s revolverom pod jastukom, i nakon okončanja rata, u dvoboju ubio neprijatelja. U svakom slučaju, pojasnio mi je Esteban, nikada neće biti kasno da se on i njegova braća osvete za uvredu. Takav je guahirski zakon: ako netko uvrijedi jednog člana obitelji, svi muškarci iz obitelji uvreditelja moraju to platiti. Ujak Esteban bio je tako odlučan da je, završavajući ispitivanje, izvukao revolver i odložio ga na stol kako ne bi gubio vrijeme. Otada, svaki put kad bi nam se putovi sastali, vraćala mu se nada da sam se sjetio. Jedne večeri, u vrijeme kada sam pomno proučavao obiteljsku prošlost za prvi roman koji nisam dovršio, stvorio se u novinskoj redakciji i predložio da zajedno istražimo okolnosti napada. Nije se predao sve dokraja. Zadnji put kad sam ga vidio u Car-tageni, već ostarjelog i slaba srca, oprostio se od mene tužno se smiješeći:
- Ne razumijem kako si mogao postati piscem s tako lošim pamćenjem.
Iscrpivši sve mogućnosti u Aracataci, otac nas je ponovno preselio u Barranquillu da ondje opet otvori ljekarnu bez ijednog novčića, ali s dobrim kreditom kod veletrgovaca koji su mu bili partneri u prijašnjim poslovima. Nije to bila peta ljekarna, kako smo govorili u obitelji, nego jedna jedina koju smo selili iz grada u grad slijedeći tatine trgovačke instinkte: dva puta u Barranquillu, dva puta u Aracatacu i jednom u Since. U svim tim pokušajima dobit je bila nesigurna, a dugovi nadoknadivi. Obitelj bez djeda i bake, bez teta i ujaka, a i bez slugu, ostala je na roditeljima i djeci, a tada nas je bilo već šestero, tri dječaka i tri djevojčice, u devet godina braka.
Ta me novost poprilično uznemirila. Više sam puta bio u Barranquilli u posjetu roditeljima, u mladoj dobi i uvijek u prolazu, pa moja sjećanja iz toga razdoblja nisu cjelovita. Prvi sam ih put posjetio s tri godine, kada su me djed i baka poveli na rođenje moje sestre Margot. Sjećam se smrada mulja na pristaništu u osvit,

jednoprega na pustim i prašnjavim ulicama pokraj kojega je kočijaš svojim bičem tjerao nosače koji su se pokušali popeti na njegovo sjedalo. Sjećam se oker zidova i zelenih prozora i vrata u rodilištu u kojem se rodila sestra, te oštroga bolničkog mirisa što se osjećao u sobi. Tek rođena beba ležala je u željeznom krevetu u dnu puste sobe uz ženu koja je nedvojbeno bila moja majka, čijega se lica ne sjećam, već pamtim samo njezinu prisutnost i iznemoglu ruku koju mi je pružila uz uzdah:
- Više me se ne sjećaš.
Ničega više. Prvo potpuno sjećanje na majku potječe nekoliko godina kasnije, jasno i pouzdano, ali ga nisam uspio smjestiti u vremenu. Vjerojatno se to zbilo za jednog od njezinih posjeta Aracataci nakon
rođenja Aide Rose, moje druge sestre. Igrao sam se na dvorištu s vrlo mladim janjetom što mi ga je Santos Villero donijela u naručju iz Fonse-ce, kada je dotrčala teta Mama i gotovo zaprepašteno viknula:
- Došla ti je mama!
Skoro me odvukla do sobe za primanje gdje su sve žene iz kuće i nekoliko susjeda sjedile kao na kakvu bdijenju, na stolcima poredanima uza zid. Moj iznenadni ulazak prekinuo je razgovor. Ostao sam ukipljen na vratima, ne znajući koja je od njih moja majka, sve dok ona nije raširila ruke i rekla najnježnijim glasom koji pamtim:
- Pa ti si već pravi momak!
Lijepa, pravilnog nosa, dostojanstvena i blijeda, otmjenija no ikada zbog tadašnje mode: u svilenoj haljini boje slonovače s niskim strukom, bisernom ogrlicom u nekoliko nizova, u cipelama srebrne boje s visokim potpeticama i sa zvonolikim šeširom od fine slame, nalik onima iz nijemih filmova. Zagrlila me i obavila svojim mirisom po kojemu sam je uvijek prepoznavao, i zadrhtao sam pod naletom osjećaja krivnje, jer sam znao da mi je dužnost voljeti je, no u isti mah sam osjećao da tome nije tako.
Naprotiv, najstarije sjećanje na oca, dokazano i jasno, datira od 1. prosinca 1934, dana kad je navršio trideset tri godine. Ugledao sam ga kako ulazi velikim i poletnim koracima u kuću djeda i bake u

Cataci, u bijelom lanenom odijelu i s plitkim tvrdim slamnatim šeširom ravna oboda na glavi. Netko ga je zagrlio, čestitao mu rođendan i pitao koliko godina navršava. Nikada neću zaboraviti odgovor, jer ga u prvi mah nisam razumio:
- Kristove godine.
Uvijek sam se pitao zašto mi se to sjećanje čini najstarijim, kada sam sasvim sigurno bio s ocem mnogo puta prije toga.
Nikada nismo živjeli zajedno, ali nakon Margotina rođenja, djed i baka počeli su me voditi u Barranquillu, te sam se, nakon rođenja Aide Rose, osjećao manje strano kod roditelja. Mislim da je to bila sretna kuća. Ondje su držali ljekarnu, a kasnije su otvorili drugu, u trgovačkom centru. Ponovo smo vidjeli baku Argemiru, mamu Gime, i njezino dvoje djece, Julia i Enu, pravu ljepoticu, koja je u obitelji zapamćena zbog svoje hude sreće. Umrla je s dvadeset pet godina iz nepoznatih razloga i još se uvijek priča da su je glave došle čini što ih je na nju bacio neki odbijeni udvarač. Kako smo odrastali, mama Gime mi se činila sve simpatičnijom, a njezin jezik britkijim.
U tom istom razdoblju roditelji su mi ranili dušu i ostavili teško izbri-siv ožiljak. Dogodilo se to jednog dana kada je majka, iznenada obuzeta
iaV
čežnjom, sjela za klavir i zasvirala \\Iakon plesa, povijesni valcer njezine tajne ljubavi, a ocu je palo na pamet otresti prašinu s violine i pridružiti joj se, iako je violini nedostajala jedna struna. Majka se lagano prilagodila njegovu sladunjavom stilu i svirala je bolje no ikada, sve dok ga nije zadovoljno pogledala preko ramena i opazila kako su mu oči pune suza. »Koga si se to sjetio?« upitala ga je prijeteći naivno. »Sjetio sam se kada smo to prvi put svirali zajedno«, odgovorio je nadahnut valcerom. Majka je tada bijesno objema rukama udarila po klavijaturi.
- Ne sa mnom, dvoličnjače! - kriknula je iz svega glasa. - Ti vrlo dobro dobro znaš s kim si ga svirao i zbog nje plačeš.
Nije izgovorila njezino ime, ni tada ni ikada kasnije, ali čuvši krik, svi smo se u panici ukopali na mjestu gdje smo se zatekli. Luis Enrique i ja, koji smo uvijek imali skrivenih razloga za strah, skrili

smo se ispod kreveta. Aida je pobjegla u susjedstvo, a Margot je dobila neočekivanu vrućicu od koje je tri dana provela u bunilu, iako su mlađa braća već bila naviknuta na majčine eksplozije ljubomore, s plamenom u očima i pravilnim nosom usiljenim poput noža. Viđali smo kako s neobičnom mirnoćom skida slike sa zida u dnevnom boravku i razbija ih jednu po jednu o pod, pretvarajući ih u bučnu staklenu tuču. Zaticali smo je kako njuška tatinu odjeću, komad po komad, prije no što je odloži u koš za prljavo rublje. Ništa se više nije dogodilo nakon te večeri tragičnoga dueta, ali je firentinski ugadač odvezao klavir da ga proda, a violina, zajedno s revolverom, istrunula je u ormaru.

Barranquilla je u to vrijeme bila nositeljica građanskog napretka, umjerenog liberalizma i političkog suživota. Odlučujući trenuci rasta i napretka grada bili su dvojaki: kraj građanskih ratova koji su trajali više od jednoga stoljeća i pustošili zemlju od proglašenja neovisnosti od Španjolske, a kasnije i propast plantaža banana, teško pogođenih surovom represijom koja je uslijedila nakon velikog štrajka. No ipak, otada ništa nije moglo zaustaviti poduzetan duh njezinih stanovnika. Godine 1919, mladog industrijalca Maria Santodominga, oca Julia Maria, zapala je čast da svečano pusti u promet nacionalnu zračnu poštu s pedeset sedam pisama što ih je u nepromočivoj vreći bacio na obalu kod luke Puerto Colombia, kojih tridesetak kilometara od Barranquille, iz jednog od prvih aviona kojim je upravljao Sjevernoamerikanac VVilliam Knox Martin. Nakon završetka Prvoga svjetskog rata stigla je grupa njemačkih pilota, među kojima je bio i Helmuth von Krohn, koji su uspostavili zračne koridore s avionima Junkers Y-13, prvim hidroavionima što su prelazili rijeku Magdalenu poput skakavaca Providnosti, sa šest odvažnih putnika i s poštanskim vrećama. To je bio začetak Kolumbijsko-njemačkog društva za zračni transport, SCADTA, jednog od najstarijih na svijetu.

Naše zadnje preseljenje u Barranquillu za mene je, osim promjene grada i kuće, značilo i promjenu oca u jedanaestoj godini. Novi je otac bio ljudina, ali bitno različitog poimanja očinskog autoriteta od onoga prijašnjega, koji je Margaritu i mene usrećio u kući djeda i bake. Stajala nas je velikoga truda prilagodba drukčijem režimu, jer

smo navikli na samostalnost. Tatine osobine, kao što su potpuna samoukost i najveća čitatelj-ska nezasitnost s kojom sam se sreo, premda i najmanje sustavna, pobuđivale su veliko divljenje i ganuće. Otkada se odrekao studija medicine, posvetio se samostalnom izučavanju homeopatije, za koju u ono vrijeme nije bila potrebna akademska naobrazba i položio je ispit s pohvalom. No zato nije bio sposoban podnijeti životne nedaće poput majke. Najteže krize proveo je u mreži u svojoj sobi, čitajući sve što mu je došlo pod ruku te rješavajući križaljke. No njegov problem s realnošću bio je nerješiv. Gajio je skoro mitsku privrženost prema bogatašima, ali ne prema onima koji su se obogatili na neobjašnjiv način, nego prema onima koji su novac stekli svojom velikom darovitošću i poštenjem. Ležeći budan u mreži, čak i za bijeloga dana, gomilao je u mašti velika bogatstva u tako jednostavnim pothvatima da mu nije bilo jasno kako mu to već prije nije palo na pamet. Kao najčudniji primjer bogatstva, volio je spominjati ono što je čuo u Darienu: tisuću kilometara okoćenih krmača. No ta neobična središta obilja nisu se nalazila u mjestima gdje smo živjeli, nego u izgubljenim rajevima o kojima je slušao na svojim lutanjima dok je bio telegrafist. Njegovo pogubno sanjarenje održavalo nas je u neizvjesnosti između poslovnih gubitaka i ponavljanja istih grešaka, ali isto tako i u dugim razdobljima u kojima s neba ne bi pala ni mrvica kruha našeg svagdašnjeg. U svakom slučaju, bez obzira radi li se o dobru ili o zlu, naši su nas roditelji naučili da budemo zahvalni ili da sve podnosimo pokorno i dostojanstveno, već prema prilici, baš kao i katolici staroga kova.
Jedina kušnja kojoj dotada nisam bio izložen, bilo je putovanje nasamo s tatom, a prošao sam je kad me poveo u Barranquillu da zajedno otvorimo ljekarnu i pripremimo sve za dolazak obitelji. Iznenadilo me je što se prema meni nasamo ponašao kao prema odraslom, s ljubavlju i poštovanjem, do te mjere da mi je povjerio zadatke koji nisu izgledali nimalo lagani za moju dob, ali sam ih obavio dobro i s oduševljenjem, iako mu ishod nije uvijek bio po volji. Običavao nam je pričati zgode iz djetinjstva u njegovu rodnome mjestu, ali kako ih je ponavljao iz godine u godinu novorođenoj braći, nama, koji smo ih čuli već mnogo puta, nisu više

bile duhovite. Na kraju smo se mi najstariji dizali od stola kad bi, nakon jela, počeo prepričavati. Luis Enrique, u jednom od svojih mnogobrojnih napadaja iskrenosti, uvrijedio je oca kada je, ustavši od stola, zamolio:

ponc
- Obavijestite me kada djed ponovno umre.
Ti tako neposredni ispadi bacali su oca u očaj i povećavali ionako nemali broj postojećih razloga da pošalje Luisa Enriquea u popravni dom u Medellinu. No sa mnom se u Barranquilli sasvim drukčije ponašao. Pospremio je repertoar poznatih dogodovština i pripovijedao mi zanimljive događaje iz svoga teškog života s majkom, kao i o legendarnoj škrtosti njegova oca i o teškoćama u školovanju. Prispodobe što mi ih je ispripovijedao pomogle su mi da lakše podnesem neke njegove hirove i shvatim neka od njegovih nerazumijevanja.
Razgovarali smo tada o pročitanim knjigama i onima koje ćemo tek pročitati, i na šugavim mjestima mjesne tržnice dobro se opskrbljivali stripovima o Tarzanu, detektivima i svemirskim ratovima. No zamalo sam postao žrtvom njegova smisla za praktično, ponajprije kada je odlučio da jedemo samo jednom dnevno. Prva prepirka pala je kada me zatekao kako gaziranim sokom i slatkim kruhom popunjavam rupe gladi u predvečerje, sedam sati nakon objeda, a nisam mu znao odgovoriti odakle mi novac za njihovu kupovinu. Nisam se usudio priznati mu kako mi je mama kriomice gurnula par pesosa u džep za slučaj da me podvrgne isposničkom režimu, što je običavao činiti na putovanjima. To partnerstvo s majkom trajalo je sve dok je imala sredstava. Kada sam krenuo u gimnaziju, spremila bi mi u kovčeg različite stvari za osobnu higijenu i njegu, i pravo bogatstvo od deset pesosa u kutiji za sapun, veseleći se kako ću je otvoriti u trenutku oskudice. Tako je i bilo jer, dok smo pohađali školu daleko od kuće, svaki trenutak bijaše kao stvoren za nalaženje tih deset pesosa.
Tata se svakojako dovijao da me ne bi ostavio samoga navečer u ljekarni u Barranquilli, ali njegova rješenja nisu uvijek bila

najzabavnija za jednog dvanaestogodišnjaka. Večernji posjeti obiteljima prijatelja iscrpljivali su me jer su njihova djeca, a moji vršnjaci, u to doba već spavali, dok sam ja ostajao prepušten dosadi i pospanosti u pustoši naklapanja o društvenim temama. Jedne sam noći vjerojatno zaspao za vrijeme posjeta obitelji tatina prijatelja liječnika te sam se, ni sam ne znam kako, ni u koliko sati, probudio hodajući nepoznatom ulicom. Nisam imao pojma gdje se nalazim, niti kako sam ondje prispio, i to se moglo objasniti jedino mjesečarstvom. U obitelji dotada nije zapamćen nijedan sličan slučaj, niti se kasnije ponovio, ali ostaje kao jedino moguće objašnjenje toga događaja. Najprije me iznenadio, kada sam se probudio, izlog fri-zerskog salona kroz koji sam vidio sjajna ogledala i tri ili četiri klijentice koje su frizirali ispod sata što je pokazivao osam i deset, nepojmljivo doba da se dijete mojih godina zatekne samo na ulici. Smeten strahom, pobrkao sam imena obitelji kod koje smo bili u posjetu i nisam se točno
sjećao njihove adrese, ali su neki od prolaznika uspjeli shvatiti o kome se radi i odvesti me na pravu adresu. Čitavo je susjedstvo bilo na nogama zbog kojekakvih nagađanja oko moga nestanka. Jedino što su znali reći bilo je da sam usred razgovora ustao sa stolca, pa su pomislili da sam otišao u zahod. Nitko nije povjerovao u objašnjenje o mjesečarstvu, a najmanje otac, koji je to odmah protumačio kao neuspjelu nepodopštinu.
Srećom, uspio sam se iskupiti nekoliko dana kasnije u drugoj kući, gdje me otac ostavio da bi otišao na neku poslovnu večeru. Cijela se obitelj usredotočila na popularni kviz radiostanice Atldntico, a zagonetka je taj put izgledala nerješiva: »Koja životinja, kada side s drveta, mijenja ime?«. Za divno čudo, pročitao sam odgovor tog istog dana u zadnjem izdanju Almanaha Bristol i izgledao mi je kao loš vic: jedina životinja koja mijenja ime je gorila jer, kada siđe s drveta, postaje dolila . Potajice sam šapnuo odgovor jednoj od djevojčica iz te obitelji, a najstarija je požurila do telefona i odgovorila radio stanici Atldntico. Osvojila je prvu nagradu koja je vjerojatno bila dovoljna za tromjesečnu najamninu kuće: sto pesosa. Cijela soba ispunila se bučnim susjedima koji su slušali emisiju i pohitali čestitati dobitnicima, ali obitelji je bilo važno, važnije od

novca, sama pobjeda na kvizu koji se dugo pamtio na radio valovima karipske obale. Nitko se nije ni sjetio da sam ja ondje. Kada je tata došao po mene, pridružio se obiteljskom veselju i nazdravio pobjedi, ali nitko mu nije rekao tko je bio pravi dobitnik. Druga pobjeda iz toga razdoblje očevo je dopuštenje da odlazim sam na nedjeljne matineje u kino Colombia. Prvi put su prikazivani filmovi u nastavcima, svake nedjelje jedna epizoda i stoga se rađala takva napetost koja ni na trenutak nije popuštala cijeli tjedan. Invazija Monga bila je prva međuplanetarna epopeja, a njezino mjesto u mome srcu tek je mnogo godina kasnije zamijenila Odiseja u svemiru, Stanleva Kubricka. No ipak, argentinskoj kinematografiji s filmovima s Carlosom Gardelom i Libertad Lamarque nitko nije bio ravan.
Za manje od dva mjeseca potpuno smo opremili ljekarnu te unajmili i namjestili kuću za obitelj. Ljekarna se nalazila na jednom jako prometnom uglu u samom trgovačkom centru i svega četiri bloka od Šetališta Bolivar. Kuća nam je, naprotiv, bila u ulici na samom kraju neugledne i vesele četvrti Barrio Abajo. Dogovorena najamnina uopće nije odgovarala njezinu pravom stanju, nego onome čemu je težila: gotička vila u crveno i žuto oličena, nalik na nekakav slatkiš i s dva ratnička tor-njića.
U originalu igra riječima gore-dolje u nazivu životinje, odnosno, gori-doli u gorila - dolila.
ićJn:
Istoga dana kada su nam predan na korištenje lokal za ljekarnu, objesili smo mreže na rašljaste kolce u stražnjoj prostoriji i ondje smo spavali kuhajući se lagano u vlastitom znoju. Ušavši u kuću, otkrili smo da nema željeznih koluta za vezanje mreža, pa smo madrace prostrli na tlo i mirno spavali pošto smo uspjeli posuditi mačku da rastjera miševe. Kada je majka stigla s ostatkom obitelji, još nije bilo sve namješteno, nedostajalo je i kuhinjsko posude te još mnoge stvari potrebne za život.
Unatoč svojim umjetničkim težnjama, kuća bijaše sasvim obična i jedva dovoljno velika za nas, s boravkom, blagovaonicom, dvije spavaonice i malenim popločanim dvorištem. Zapravo, nije smjela koštati više od trećine cijene što smo je za nju plaćali. Čim je

ugledala kuću, majka se užasnula, no suprug ju je smirio primamljivom pričom o sretnoj budućnosti. Uvijek je bivalo tako. Nemoguće je bilo zamisliti dva tako različita stvorenja koja se tako dobro razumiju i toliko vole.
Dojmio me se majčin izgled. Već sedmi put je bila trudna i meni se činilo da su joj kapci, gležnjevi i struk jednako otečeni. Tada su joj bile trideset tri godine i namještala je petu kuću. Potreslo me njezino loše duševno stanje koje se pogoršalo odmah prve noći, kada ju je preplašila pomisao na koju je došla sama, bez ikakve osnove: da je ondje živjela žena X prije nego što su je zaklali. Radilo se naime o zločinu počinjenom prije sedam godina, za vrijeme prijašnjeg boravka roditelja u Baranquilli, koji je bio tako strašan da se majka zarekla da više nikada neće doći živjeti u taj grad. Možda je to zaboravila pri dolasku, ali se iznenada sjetila odmah prve noći u mračnoj kući u kojoj je istoga trena prepoznala određene sličnosti s Drakulinim dvorcem.
Prva vijest o ženi X pojavila se s otkrićem gologa tijela, neprepoznatljiva zbog stupnja raspadanja u kojemu je nađeno. Jedva da se moglo ustanoviti da se radi o ženi mladoj od trideset godina, crne kose i privlačnih crta lica. Mislilo se da je bila živa zakopana, jer su je našli s lijevom šakom preko očiju, vjerojatno od straha, i s desnom rukom podignutom iznad glave. Jedini mogući trag za utvrđivanje žrtvina identiteta bijahu dvije plave vrpce i ukrasni češalj što su mogli biti dio njezine frizure s pletenicama. Od mnogih pretpostavki, najvjerodostojnijom se činila ona da je to, zapravo, francuska plesačica slobodnih nazora kojoj se izgubio svaki trag otprilike u ono vrijeme kada je vjerojatno počinjen zločin. Barranquilla je zasluženo uživala slavu najgostoljubivijeg i najmirnijega grada u državi, no imala je nesreću da se svake godine u njoj dogodi jedan strašni zločin. Ipak, nije bilo podataka da je ijedan prijašnji do te mjere i toliko dugo potresao javno mišljenje kao to ubojstvo nepoznate žene nožem. Novine La Prema, jedan od najvažnijih dnevnika u
zemlji u to vrijeme, glasile su za pionira u objavljivanju nedjeljnih stripova Bucka Rogersa i Tarzana - kralja džungle, ali su se već od prvih godina izlaženja nametnule i kao veliki preteča crne kronike.

Nekoliko su mjeseci držale grad u napetosti zvučnim naslovima i iznenađujućim otkrićima koji su u čitavoj državi, zasluženo ili ne, proslavili zaboravljenog novinara.
Vlasti su pokušavale zadržati svoje informacije uz objašnjenje da njihovo objavljivanje otežava istragu, ali su čitatelji na kraju više vjerovali otkrićima La Prense nego njima. Taj je sukob sve držao u napetosti nekoliko dana i barem jednom primorao istražitelje da promijene smjer istrage. Priča o ženi X tako se snažno usadila u maštu puka da su mnoge kuće osigurale vrata lancima, čak su organizirana i posebna noćna dežurstva za slučaj da nepoznati ubojica pokuša nastaviti s okrutnim zločinima, a mladim se djevojkama zabranilo da same izlaze iz kuće nakon šest sati poslijepodne.
Istinu na kraju nitko nije otkrio, nego je izišla na vidjelo tek nakon nekog vremena kada je sam počinitelj zločina, Efrain Duncan, priznao da je ubio suprugu, Angelu Hoyos, onoga dana što su ga pretpostavili i liječnici sudske medicine, te je zakopao ondje gdje su i pronašli leš izbo-den nožem. Rođaci su prepoznali plave vrpce i češalj što ih je nosila nesretna Angela onoga 5. travnja, kada je sa svojim suprugom izišla iz kuće i krenula na navodno putovanje u Calamar. Slučaj je zaključen, bez ikakve zadrške, zahvaljujući nezamislivoj slučajnosti koja je otkrivena tek na kraju, a doimala se kao trik iz rukava kakva pisca fantastičnih romana: Angela Hoyos imala je identičnu sestru blizanku koja je omogućila točnu identifikaciju.
Mit o ženi X srušen je i pretvoren u običan zločin iz strasti, ali tajna identične sestre ostala je prisutna u glavama ljudi, jer se mislilo kako je ona zapravo žena X osobno, oživljena vradžbinama. Vrata su se osiguravala prečagama i barikadama od pokućstva da bi se onemogućio ulaz u kuću ubojici odbjeglom iz zatvora uz pomoć magije. U imućnim četvrtima postali su moderni lovački psi dresirani za hvatanje ubojica koji mogu prolaziti kroz zidove. U biti, majka nije prevladala strah sve dok je susjedi nisu uvjerili kako naša kuća u četvrti Barrio Abajo još nije bila izgrađena u vrijeme ubojstva žene X.
Dana 10. srpnja 1939. majka je rodila djevojčicu krasnog indijanskog

profila, koju su krstili imenom Rita zbog velike pobožnosti što se njegovala u našoj obitelji prema svetoj Riti iz Casie, a utemeljena je, između drugih brojnih milosti svetice, na strpljenju kojim je podnosila zloću zabludjela muža. Majka nam je ispričala kako se ovaj vratio jedne večeri kući, mrtav pijan, minutu nakon što je kokoš ispustila na stol blagovaonice

nekoliko smrdljivih kuglica. Kako više nije ifiiaia vremena počistiti bijeli stolnjak, supruga je u zadnji čas uspjela tanjurom skriti od muževa pogleda kokinu nečist i požurila se odvuci mu pažnju uobičajenim pitanjem:
- Što želiš jesti?
Na što ovaj promrmlja:
- Govna.
Žena na to podignu tanjur i ponudi mu svetačkom blagošću:
- Izvoli.
Priča kaže da se tada i sam suprug osvjedočio o ženinoj svetosti i postao iskrenim Kristovim sljedbenikom.
Nova ljekarna u Barranquilli slavno je propala, a tu propast donekle je ublažila brzina kojom je otac predosjetio njezin dolazak. Nakon nekoliko mjeseci borbe na sitno, otvaranjem dviju rupa kako bi se zakrpala jedna, pokazalo se da je otac veći lutalica nego što se to dotada činilo. Jednog je dana samo napunio bisage i otišao u potragu za blagom što leži u najzabitijim krajevima uz rijeku Magdalenu. Prije odlaska poveo me svojim partnerima i prijateljima i dostojanstveno im objavio kako ću ga ja zamijeniti dok je odsutan. Nikada nisam saznao je li se šalio, što je običavao čak i u ozbiljnim situacijama, ili je pak mislio ozbiljno, zabavljajući se kao u svakodnevnim situacijama. Pretpostavljam da je svatko njegove riječi shvatio na svoj način, jer sam sa svojih dvanaest godina bio rahitičan i blijed i jedva da sam vrijedio za crtanje i pjevanje. Žena koja nam je prodavala mlijeko na poček, rekla je majci pred svima, pa i preda mnom, bez imalo zlobe:
- Oprostite mi ovo što ću vam reći, gospodo, ali mislim da ovaj mali neće još dugo.
Dugo sam sav u strahu očekivao naglu smrt i često sam sanjao

kako, kada se gledam u ogledalo, umjesto vlastitog odraza vidim tek rođeno tele. Školski liječnik otkrio je da bolujem od malarije, upale mandula i žučnih smetnji zbog prekomjernoga čitanja neprimjerene lektire. Nisam pokušao ublažiti ničiju uznemirenost. Naprotiv, preuveličavao sam ozbiljnost svoga stanja ne bih li izbjegao zadaće. No ipak, moj je otac spretno zaobišao znanost i prije odlaska proglasio me odgovornim za kuću i obitelj u njegovoj odsutnosti:
- Kao da sam ja osobno.
Na dan odlaska, skupio nas je u boravku, posavjetovao nas i unaprijed prekorio za nepodopštine koje bismo mogli počiniti dok se on ne vrati, ali smo shvatili kako je to zapravo lukavština da se ne bismo rasplakali. Svakome je od nas dao po kovanicu od pet centavosa, što je u ono vrijeme bilo pravo bogatstvo za svako dijete, i obećao nam još po
jednu, ako ovu sačuvamo do njegova povratka. Na kraju mi se obratio svečanim tonom:
- Tebi ih povjeravani, i od tebe ću ih iskati.
Srce mi se slamalo dok sam ga gledao kako odlazi od kuće s jahačkim gamašama na nogama i bisagama na ramenu, i prvi sam briznuo u plač kada nas je posljednji put pogledao, prije nego što će zamaknuti za ugao i mahnuti nam rukom u znak pozdrava. Tek sam tada, i za sva vremena, shvatio koliko ga volim.
Nije bilo teško ispuniti zadatke što mi ih je otac povjerio. Majka se počela navikavati na tu neizvjesnu i u nevrijeme pristiglu samoću, te ju je podnosila nevoljko, ali s lakoćom. Kuhanje i održavanje reda u domaćinstvu iziskivali su pomoć oko kućnih poslova čak i od najmlađih koji su to savjesno radili. U to sam se vrijeme prvi put osjetio odraslim kada sam primijetio kako su se braća počela ponašati prema meni kao prema nekom ujaku.
Nikada nisam uspio prevladati stidljivost. Kada sam se morao poslužiti sredstvima za preživljavanje što nam ih je otac lutalica ostavio, naučio sam da je stidljivost nepobjediva sila. Svaki put kada sam trebao zamoliti za poček, čak i ako se radilo o već dogovorenome, u trgovinama očevih prijatelja, otezao sam motajući se satima oko kuće, gutajući suze i boreći se s osjećajem težine u

utrobi, sve dok ne bih skupio hrabrost i krenuo tako stisnutih čeljusti da nisam mogao ni pisnuti. Poneki bi me bezdušni trgovac smeo: »Mala kukavice, ne može se govoriti zatvorenih usta«.
Mnogo sam se puta vratio kući praznih ruku i s nekom isprikom što sam je putem smislio. No nikada se nisam osjećao jadnije kao prvi put kada sam htio telefonirati u trgovini na uglu. Vlasnik mi je pomogao s operaterkom na centrali, jer tada još uvijek nije postojalo automatsko biranje brojeva. Kada mi je pružio slušalicu, osjetio sam dah smrti. Umjesto očekivanog ljubaznoga glasa, iz mraka sam začuo rezanje nekoga tko je govorio istodobno sa mnom. Pomislio sam kako me moj sugovornik ne razumije, kao što ni ja nisam njega, i povisio sam glas koliko god sam mogao. Onaj s druge strane, razgnjevljen, jednako je tako podigao glas:
- Ma koju se vražju mater dereš na mene!
Spustio sam slušalicu prestravljen. Priznajem da, unatoč tome što uživam u komunikaciji, još uvijek moram suzbijati strah od telefona i zrakoplova, i ne znam potječe li on još iz tih dana. Kako sam uspio išta postići u životu? Srećom, mama je često ponavljala odgovor: »Treba se pomučiti da bi se nešto postiglo«.
Prva vijest od tate stigla je nakon dva tjedna u pismu kojem je svrha bila više da nas zabavi nego da nas o bilo čemu obavijesti. Majka je to
tako shvatila i toga je dana prala sude pjevajući ne bi li nas oraspoložila. Bez tate je bila drukčija: poistovjećivala se s kćerima kao da je jedna od starijih sestara. Prilagodila im se tako dobro da je prednjačila u dječjim igrama, pa i s lutkama, čak je znala izgubiti strpljenje i ravnopravno bi se svađala s njima. U istom stilu kao i prvo, stigla su i druga dva tatina pisma s opisom planova koji su toliko obećavali da smo zahvaljujući njima mirnije spavali.
Veliki problem predstavljala je brzina kojom smo prerastali odjeću. Iza Luisa Enriquea nije bilo nasljednika, niti bi to bilo moguće, jer se redovito vraćao kući sav izgreben i u dronjcima, a da nikada nismo dokučili zašto. Majka je govorila da izgleda kao da se provlači kroz bodljikavu žicu. Sestre, između sedam i devet godina, snalazile su se medu sobom kako su najbolje znale i umjele s čudesnom dosjetljivošću, i uvijek sam mislio da su zbog oskudice tih dana

prerano sazrele. Aida bijaše domišljata, a Margot je uvelike prevladala stidljivost te se nježno i ljubazno brinula o tek rođenoj sestrici. Najteže je bilo odjenuti mene, ne samo zato što sam morao izvršavati važne poslove, nego zato što je majka, uz oduševljenu podršku braće, preuzela na sebe rizik i izdvojila novac iz ionako oskudnih sredstava za kućanstvo da bi me upisala u školu Cartagena, kojih deset blokova od kuće.

Kao što smo pozvani, nas dvadesetak kandidata stigli smo u osam ujutro na prijamni ispit. Srećom, provjera nije bila pismena, nego su nas tri učitelja pozivali redom kako smo se prijavili tjedan prije i kratko ispitali u skladu s našim potvrdama o završenim razredima. Jedino ih ja nisam donio, jer nije bilo vremena da ih zatražimo od Montessori škole i od osnovne škole u Aracataci, i majka je mislila da me neće primiti bez svjedodžbi. No ja sam odlučio ipak pokušati. Jedan od učitelja izvukao me iz reda kada sam mu priznao da nemam potrebne dokumente, no drugi je preuzeo moju sudbinu u svoje ruke i poveo me u svoj ured da me ispita, iako nisam ispunjavao tražene uvjete. Pitao me je koliko iznosi dvanaest tuceta, koliko godina ima pola desetljeća, a koliko tisućljeće, morao sam ponoviti glavne gradove okruga, glavne rijeke u državi i zemlje s kojima graniči Kolumbija. Sve se doimalo uobičajenim, dok nije upitao koje sam knjige pročitao. Pažnju mu je privukao, za moju dob, velik broj i raznolikost štiva, kao i to što se među njima našla Tisuću ijednu noć, izdanje za odrasle, iz kojega nisu bile izbačene neke od škakljivih scena koje su sablažnjavale velečasnog Angaritu. Začudilo me kada sam saznao da je to značajna knjiga, jer sam oduvijek mislio kako je malo vjerojatno da ozbiljni odrasli ljudi vjeruju da duhovi izlaze iz boca ili da se vrata otvaraju izgovaranjem čarobnih riječi. Prethodni kandidati nisu se zadržavali dulje od četvrt sata svaki, bez obzira jesu li primljeni ili odbijeni,

no ja sam više od pola sata razgovarao s učiteljem o raznovrsnim temama. Zajedno smo pregledali dupkom punu policu knjiga iza njegova pisaćeg stola, na kojoj se brojem i uvezom isticalo izdanje biranih djela pod nazivom Blago za mladež, za koje sam čuo, ali me učitelj uvjerio kako je za moju dob korisniji Cervantesov Don

Quijote. Nije ga našao u knjižnici, ali mi ga je obećao posuditi kasnije. Nakon pola sata kratkih objašnjenja o Sindbadu moreplovcu i Robinsonu Crusoeu, ispratio me do izlaza ne rekavši mi jesam li primljen. Mislio sam da nisam, jasno, ali na terasi se oprostio sa mnom uz rukovanje, do ponedjeljka u osam ujutro, kako bih upisao završnu godinu osnovne škole: četvrti razred.
On je bio ravnatelj. Zvao se Juan Ventura Casalins i pamtim ga kao prijatelja iz djetinjstva, daleko od strašne predodžbe što je vladala o učiteljima iz toga vremena. Prema svima nama ponašao se kao prema odraslima i sebi ravnima, i tu njegovu vrlinu neću nikada zaboraviti, iako mi se još i dandanas čini da je meni posvećivao posebnu pažnju. Na nastavi je češće postavljao pitanja meni no drugima i pomagao mi je da točno i s lakoćom odgovorim. Dopuštao mi je posuđivanje knjiga iz knjižnice i čitanje kod kuće. Dvije knjige, Otok s blagom i Grof Monte-Cristo, bile su za mene u tim mučnim godinama prava oaza sreće. Gutao sam ih riječ po riječ, izgarajući od znatiželje da vidim što se događa u sljedećem retku, istodobno žarko želeći da ne saznam, kako se ne bi razbila čarolija. Uz njih sam, kao i uz Tisuću i jednu noć, jednom za svagda naučio kako treba čitati samo one knjige koje nas vuku da ih ponovo uzmemo u ruke.
Naprotiv, moje čitanje Cervantesova Don Quijotea od samoga je početka priča za sebe, jer me se nije dojmio kako je to predvidio učitelj Casalins. Umne govorancije viteza lutalice zamarale su me, a u perjaniko-vim budalaštinama nisam nalazio ništa smiješno, i to do te mjere da sam pomislio kako to nije ta, toliko spominjana knjiga. S druge strane, mislio sam da tako pametan učitelj poput našega nije mogao pogriješiti, i prisilio sam se da ga gutam kao purgativ, malo-pomalo. Sljedeći pokušaj uslijedio je u gimnaziji, gdje je proučavanje Don Quijotea spadalo u obvezne zadaće i beznadno sam ga zamrzio, sve dok nisam poslušao prijateljev savjet da ga stavim na policu u zahodu i pokušam čitati dok obavljam dnevne dužnosti. Tek sam ga tada otkrio, kao čisto sagorijevanje, i uživao sam čitajući ga i prečitavajući toliko puta da sam čak recitirao čitave epizode napamet.
Osim toga, toj sudbinskoj školi dugujem povijesna sjećanja na grad

i razdoblje koje je nepovratno. Zgrada škole bila je jedina kuća na vrhu zelenog brežuljka, a s njezine terase mogla su se u daljini vidjeti dva potpuno različita svijeta. Lijevo, Prado, najotmjenija i najskuplja gradska
četvrt, koja mi je od prvog pogleda izgledala kao vjerna kopija elektrificiranog kokošinjca američke tvrtke United Fruit Company. Nije to slučajno: izgradila ju je neka sjevernoamerička urbanistička tvrtka prema svojim uvezenim ukusima, pravilima i cijenama, i bila je sigurna turistička atrakcija za ostatak države. Desno, nešto sasvim drugo, predgrađe naše četvrti Barrio Abajo, s ulicama od užarene prašine, kućercima od pruća nabijena blatom i krovovima od palmina lišća što su nas neprestano podsjećali da smo samo smrtnici od krvi i mesa. Srećom, sa školske terase mogla se vidjeti panoramska vizija budućnosti: povijesna delta rijeke Magdalene, jedne od velikih svjetskih rijeka i siva pučina njezina ušća u Atlantik - Bocas de Ceniza.
Dana 28. svibnja 1935. gledali smo uplovljavanje tankera Taralite s kanadskom zastavom, uz veselo pištanje brodske sirene kroz lukobrane u živoj stijeni i njegovo pristajanje u gradskoj luci pod zapovjedništvom kapetana D. F. McDonalda, gdje je dočekan gromoglasnom glazbom i raketama. Bio je to vrhunac građanske hrabrosti koja je stajala mnogo godina truda i mnogo novaca da bi Barranquilla postala jedina morska i riječna luka u zemlji.
Nedugo zatim, zrakoplov kojim je pilotirao satnik Nicolas Reyes Manotas, nadletio je grad dodirujući ravne krovove zgrada u potrazi za čistinom na koju bi mogao prinudno sletjeti, ne samo da spasi vlastitu kožu, nego i duše onih koje bi pri padu zgnječio. On je bio jedan od pionira kolumbijskoga zrakoplovstva. Taj rani model zrakoplova poklonili su mu u Meksiku i sam je preletio s njim s kraja na kraj Srednje Amerike. Mnoštvo skupljeno u zračnoj luci u Barranquilli pripremilo mu je svečani doček s maramama, zastavama i limenom glazbom, ali Reyes Manotas htio je napraviti još dva pozdravna kruga iznad grada, no otkazao je motor. Čudesnom vještinom pošlo mu je za rukom ponovno ga pokrenuti i spustiti se na ravan krov zgrade u trgovačkom centru, ali ostao je visjeti sa stupa, zapleten u električne kablove. Moj brat Luis Enrique

i ja pojurili smo kroz kaotičnu gomilu koliko su nas noge nosile, ali samo smo uspjeli vidjeti pilota tek kada su ga već oslobodili, jedva jedvice, ali živog i zdravog i uz burno odobravanje mase koja ga je pozdravila kao heroja.
Barranquilla je također prva u zemlji dobila radiostanicu, moderan vodovod koji se pretvorio u turističku i pedagošku atrakciju kako bi se pokazao moderan način pročišćavanja vode, zatim vatrogasni odred sa sirenama i zvonima koji su, čim bi se oglasili, bili praznik i za djecu i za odrasle. Preko Barranquille su stigli i prvi kabrioleti koji su jurili ulicama luđačkom brzinom i sudarali se na novim asfaltiranim cestama. Pogrebno društvo La Equitativa, nadahnuto crnim humorom, postavilo je veliki pano na izlazu iz grada: »Ne jurite, mi vas čekamo«.
Navečer, kad nije bilo drugih utočišta osim doma, majka bi nas skupila i čitala tatina pisma. Većina su bila remek-djela razbibrige, ali u jednom je izričito govorio o oduševljenju što ga je homeopatija pobudila kod starijih ljudi u donjem dijelu toka Magdalene. »Neka izlječenja izgledala su kao čuda«, pisao je otac. Ponekad je ostavljao dojam da će nam vrlo brzo otkriti nešto silno važno, ali onda bi uslijedio mjesec dana šutnje. Za Veliki tjedan, kada je dvoje najmlađih oboljelo od pogibeljnih malih boginja, nije bilo načina da stupimo u vezu s njim, jer ni najvještiji tragači nisu mu mogli ući u trag.
Tih sam mjeseci shvatio pravo značenje riječi što su je baka i djed vrlo često upotrebljavali: siromaštvo. Tumačio sam je kao situaciju u kojoj smo živjeli u njihovoj kući od početka propadanja bananske tvrtke. Žalili su se na nj bez prestanka. Više nije bilo dvije, čak ni tri smjene za stolom kao prije, nego jedna jedina. Kako se ne bi odrekli svetog obreda objeda, čak i kada više nisu imali novaca za njegovo održavanje, kupovali su jelo u gostionicama na tržnici, koje je bilo dobro i znatno jeftinije, i iznenadilo ih je što se to nama djeci više sviđalo. Ali prestali su jednom zauvijek kada je Mina dočula kako su neki od stalnih gostiju za stolom odlučili da neće dolaziti, jer se više ne jede tako dobro kao nekoć.
Siromaštvo roditelja u Barranquilli, naprotiv, iscrpljivalo je, no omogućilo mi je bogatstvo uspostavljanja iznimne povezanosti s

majkom. Osjećao sam za nju, više od uobičajene sinovljeve ljubavi, beskrajno divljenje zbog njezine ćudi šutljive lavice koja se žestoko suprotstavlja nedaćama, i zbog odnosa s Bogom, koji nije izgledao kao puko pokoravanje, već kao borba. Dvije uzorite vrline što su joj u životu ulijevale snagu koja je nikada nije napustila. U najgorim trenucima smijala se vlastitim bistrim rješenjima. Kao onaj put kada je kupila goveđu goljenicu i kuhala je dan za danom u sve rjeđoj juhi, dokle god se moglo. Jedne večeri dok je bjesnilo strašno nevrijeme, potrošila je zalihu svinjskog sala za čitav mjesec kako bi napravila stijenj od krpa, jer struje nije bilo do svitanja, a ona je sama usadila mlađima strah od mraka da ne bi ustajali iz kreveta. U početku su roditelji posjećivali one obitelji prijatelja koje su napustile Aracatacu zbog krize bananske tvrtke i narušenog javnog reda. Za tih uzajamnih posjeta pretresane su iste teme o nesreći što se proširila mjestom. Ali kada nas je pritisnulo siromaštvo u Barranquilli, nismo se nikada više požalili u tuđoj kući. Majka je svoje prešućivanje suzdržljivo sažela u jednu rečenicu: »Siromaštvo se vidi u očima«.

Sve do pete godine, smrt je za mene bila prirodni kraj koji se događa drugima. Užitke neba i muke pakla isključivo sam shvaćao kao lekcije što ih moram naučiti napamet na vjeronauku kod oca Astetea. Nikakve to veze nije imalo sa mnom, sve dok na jednom bdijenju nisam vidio

kako uši bježe iz pokojnikove kose i besciljno trčkaraju po jastucima. Ono što me otada uznemirivalo nije bio strah od smrti, nego stid da će i moju glavu na odru uši trkom napuštati naočigled rodbine. Ipak, u osnovnoj školi u Barranquilli nisam primijetio da mi je kosa puna ušiju, sve dok nisam zarazio čitavu obitelj. Majka je tada još jednom pokazala čvrstinu karaktera. Dezinficirala nas je jednog po jednog insekticidom za žohare u detaljnoj operaciji čišćenja koju je okrstila zvučnim imenom: policija. Problem je bio taj što nas je jedva očistila, a već smo se ponovno počeli češkati, jer sam ja ponovno donio uši iz škole. Onda je majka odlučila poduzeti energičnije mjere i morao sam se ošišati do kože. Pojaviti se u školi u ponedjeljak s kapom na glavi bio je pravi junački čin, no dostojanstveno sam podnio ruganja kolega i završnu sam godinu

okrunio najboljim ocjenama. Kasnije nikada više nisam sreo učitelja Casalinsa, ali sam mu zauvijek ostao zahvalan.
Neki tatin prijatelj, kojega prije nismo poznavali, pronašao mi je posao za vrijeme praznika u tiskari u blizini naše kuće. Plaća bijaše više nego bijedna, i jedini poticaj bila je pomisao da ću izučiti zanat. No, ne bi mi preostala ni minuta slobodnog vremena da zavirim u tiskaru, jer sam slagao stranice otisnute pomoću litografskog kamena koje su onda u drugom odjelu uvezivali. Tješilo me majčino dopuštenje da od plaće kupim nedjeljni prilog La Prense sa stripovima o Tarzanu, Bucku Rogersu, koji se kod nas zvao Rogelio Osvajač, te o Muttu i Jeffu, odnosno Benitinu i Eneasu. U slobodno vrijeme nedjeljom, naučio sam ih crtati po sjećanju i izmišljao sam nastavke tjednih epizoda. Dio odraslih iz naše četvrti oduševio se njima i uspio sam ih prodati čak za dva cen-tavosa.
Posao je bio naporan i monoton, i bez obzira koliko se trudio, izvješća nadređenih optuživala su me za nedostatak poleta u poslu. Vjerojatno su me iz obzira prema mojoj obitelji premjestili s jednoličnog posla u radionici i zadužili me da na ulici dijelim propagandne letke za sirup protiv kašlja što su ga preporučivali najslavniji filmski glumci. Promjena mi je izgledala posve u redu, jer su leci bili divni, s fotografijama glumaca u boji i na sjajnom papiru. Ipak, od samoga početka uvidio sam da podijeliti ih i nije tako lako kao što sam zamišljao, jer su ih ljudi gledali s nepovjerenjem zato što su bili besplatni, a većina je čak uzmicala da ih ne bi uzela u ruku, kao da su otrovni. Prvih sam se dana vraćao u tiskaru s preostalim lecima da mi popune količine. Sve dok nisam sreo nekoliko školskih kolega iz Aracatace u šetnji s njihovom majkom koja se zgrozila vidjevši me u poslu koji joj je izgledao ravan prosjačenju. Glasno me izgrdila što hodam ulicom u platnenim sandalama, što mi ih je majka kupila kako bih sačuvao svečane cipele.
- Reci Luisi Marquez - zagrmjela je - neka pomisli što bi rekli njezini roditelji da vide kako njihov najdraži unuk dijeli reklame za tuberane po tržnici.
Nisam prenio majci poruku kako bih je poštedio nelagode, ali sam noćima plakao od bijesa i stida glave zarivene u jastuk. Priča je

završila tako da sam prestao dijeliti letke i počeo ih bacati u kanal na tržnici, za-boravivši da voda kanala teče sporo, pa je sjajni papir plutao stvarajući na površini lijepi šareni pokrov koji je s mosta izgledao vrlo neobično.
Majka je vjerojatno u snu primila kakvu znakovitu poruku od svojih mrtvih jer me, prije no što su prošla dva mjeseca, bez objašnjenja povukla iz tiskare. Bunio sam se jer se nisam htio odreći nedjeljnog izdanja La Prense, koji smo primali u obitelji poput blagoslova s neba, a majka ga je nastavila kupovati čak i ako se zbog toga u juhi našao krumpir manje. Druga spasonosna slamka bio je utješni prilog što nam ga je za najtežih mjeseci slao ujak Juanito. I dalje je živio u Santa Marti od svoje oskudne zarade kao prisegnuti računovođa, svojevoljno se obvezujući slati nam svaki tjedan pismo s dvije novčanice od jednoga pesa. Kapetan brodića Aurora, stari obiteljski prijatelj, predavao bi mi omotnicu u sedam ujutro i ja sam se vraćao kući s osnovnim namirnicama za nekoliko dana.
Jedne srijede nisam mogao otići po pismo, pa je majka poslala Luisa Enriquea, koji pak nije odolio napasti da umnoži ta dva pesosa na automatu za kovanice u kineskoj krčmi. Nije htio stati kada je izgubio prve dvije kovanice nego je i dalje pokušavao vratiti ih, sve dok mu nije ostala samo jedna, zadnja kovanica. »Obuzela me tolika panika«, priznao mi je već kao odrastao, »da sam odlučio pobjeći od kuće zauvijek.« Jer je vrlo dobro znao da su ta dva pesosa dovoljna za najnužnije namirnice za tjedan dana. Srećom, zadnja je kovanica nešto izazvala u aparatu koji se zatresao od drhtaja metala u svojoj utrobi i izbacio je u jednom nezaustavljivom mlazu sve kovanice od ona izgubljena dva pesosa. »Onda me vrag prosvijetlio«, nastavio je Luis Enrique, »i odvažio sam se riskirati još jednu kovanicu.« Dobio je. Riskirao je ponovno i dobio, i još jednom i još jednom i dobio je. »Tada me tek obuzeo pravi strah i uhvatila me muka«, otkrio mi je, »ali sam nastavio igrati.« Na kraju je dobio dva puta po dva pesosa u kovanicama od po pet centavosa, i nije su usudio zamijeniti ih za novčanice na kasi, iz straha da ga Kinez ne pokuša prevariti. Džepovi su mu se toliko napuhali da je, prije no što će majci predati dva pesosa od ujaka Juanita u

kovanicama od pet centavosa, zakopao na kraju dvorišta preostala četiri što ih je zaradio, gdje je običavao skrivati svaki centavo na koji bi nabasao. Trošio ih je malo-pomalo, ne povjerivši nikome tajnu sve do mnogo godina kasnije, mučen grižnjom savjesti što je pao u iskušenje i riskirao zadnjih pet centavosa u Kinezovoj krčmi.
Njegov odnos prema novcu bio je vrlo neobičan. Kada ga je jednom majka zatekla kako prebire po njezinu novčaniku s novcem za hranu, njegova je obrana bila drska, ali domišljata: novac koji se uzme bez dopuštenja iz roditeljskog novčanika ne može biti krađa, jer je to zajednički novac, a roditelji nam ga brane zbog zavisti što oni s njim ne mogu raditi ono što radimo mi djeca. Branio sam njegovo obrazloženje do te mjere da sam priznao kako sam i ja potkradao kućna skrovišta novca u hitnim slučajevima. Majka je izgubila živce. »Ne budite tako nerazumni«, skoro se izderala na mene, »ni ti ni tvoj brat ne kradete ništa od mene, jer ja sama ostavim novac na mjestu na kojem znam da ćete ga potražiti u slučaju nužde.« Za jednog napadaja bijesa čuo sam je kako sva zdvojna mrmlja da bi Bog trebao dozvoliti kradu nekih stvari kako bi se prehranila djeca.
Osobni šarm Luisa Enriquea u nestašlucima izuzetno je koristio pri rješavanju zajedničkih problema, ali nije dostajao da bih sudjelovao u njegovim nepodopštinama. Naprotiv, uvijek se snalazio kako na mene ne bi pao ni tračak sumnje, i to je zauvijek učvrstilo iskrenu bratsku ljubav. Nikada mu nisam priznao, u biti, koliko sam mu zavidio na hrabrosti i koliko sam patio kada ga je tata tukao. Iako smo bili posve različiti, ponekad mi je bilo teško svladati zavist. Naprotiv, roditeljska kuća u Cataci, kamo su me vodili na spavanje samo kada sam morao piti sirup protiv glista ili ricinusovo ulje, uznemirivala me. Toliko, da sam zamrzio kovanice od dvadeset centavosa što su mi ih davali kao nagradu za dostojanstvo kojim sam ga ispijao.
Mislim da je majčir očaj dosegnuo vrhunac kada me poslala s pismom za čovjeka koji je bio na glasu kao najbogatiji i najvelikodušniji čo-vjekoljubac u gradu. Vijesti o njegovu dobrom srcu širile su se jednako kao i one o njegovim poslovnim uspjesima. Majka mu je napisala očajničko pismo u kojem moli hitnu novčanu

pomoć ne za sebe, jer ona može podnijeti što god, već za ljubav njezine djece. Trebalo ju je poznavati da bi se shvatilo što to poniženje znači u njezinu životu, ali okolnost je to zahtijevala. Upozorila me da tajna treba ostati između nas dvoje i tako je bilo sve do ovog trenutka kada to pišem.
Pokucao sam na vrata kuće koja je pomalo nalikovala na crkvu, i skoro u istom trenutku otvorio se prozorčić na kojem se pojavila žena od koje pamtim samo njezin ledeni pogled. Primila je pismo bez riječi i ponovno zatvorila prozorčić. Bilo je kojih jedanaest sati prijepodne i čekao sam sjedeći na pragu sve do tri popodne, kada sam odlučio ponovno pokucati i priupitati za odgovor. Na prozorčiću se pojavila ista žena, iznenadila se prepoznavši me i zamolila da malo pričekam. Odgovorila mi je da ponovno dođem sljedeći utorak u isto vrijeme. Tako sam i napravio,
no jedini odgovor bio je da nikakva odgovora neće biti prije isteka tjedan dana. Vjerojatno sam se vratio još tri puta, i dobio uvijek isti odgovor, sve dok mi nije odgovorila, mjesec i pol dana kasnije, žena grublja od one prijašnje, u gospodinovo ime, kako njegova kuća ne dijeli milostinju.
Kružio sam užarenim ulicama pokušavajući prikupiti hrabrost da majci donesem odgovor koji će je izvući iz njezinih iluzija. Već po mrklo-me mraku, žalosna srca, stao sam pred nju s kratkom viješću kako je dobri čovjekoljubac umro prije nekoliko mjeseci. Najviše me zaboljela krunica što ju je majka izmolila za vječni pokoj njegove duše.
Četiri ili pet godina kasnije, kada smo na radiju čuli pravu vijest da je čovjekoljubac umro, skamenio sam se, očekujući majčinu reakciju. Ipak, nikada neću shvatiti kako ju je saslušala s ganutljivom pažnjom i uzdahnula iz dubine duše:
- Neka ga Bog uzme u svoje Sveto kraljevstvo!
Sprijateljili smo se s obitelji Mosquera koji su stanovali blok dalje od naše kuće i trošili pravo bogatstvo na stripove, te ih slagali u hrpe do krova dvorišne ostave. Mi smo bili jedini sretnici koji smo ondje smjeli biti po cijele božje dane čitajući Dicka Tracvja i Bucka Rogersa. Drugo sretno otkriće bio je šegrt koji je pisao filmske najave za obližnje kino. Pomagao sam mu iz čistog užitka što mi

pričinjava pisanje slova kistom, a on nas je dva ili tri puta tjedno uvodio besplatno na dobre filmove s pucnjavom i tučama. Jedini luksuz koji nam je nedostajao bio je radioaparat, da možemo slušati glazbu kad nam se prohtije, samo pritiskom na gumb. Danas je teško i zamisliti kakva je oskudica vladala u sirotinjskim kućama. Luis Enrique i ja sjedali smo na klupu predviđenu za razgovor dokonih kupaca u trgovini na uglu i provodili smo ondje čitava poslijepodneva slušajući emisije šlagera kakve su sve ondašnje uglavnom i bile. Uspjeli smo zapamtiti cjeloviti repertoar Miguelita Valdesa s orkestrom Casino de la Playa, Daniela Santosa i orkestra Sonora Matancera i bolera Augustina Lare što ih je izvodila Tona la Negra. Večernja zabava, pogotovo u dva navrata kada su nam isključili struju zbog neplaćanja, bila je podučavanje tih pjesama naše majke i ostale braće. Naročito Ligie i Gustava, koji bi ih naučili kao papige bez razumijevanja, a onda nas zabavljali do suza svojim preinakama tekstova. Nije bilo iznimki. Svi do jednoga naslijedili smo od oca i majke odlično glazbeno pamćenje i dobar sluh, zahvaljujući kojima bismo naučili pjesmu nakon drugog slušanja. Naročito Luis Enrique, rođeni glazbenik, koji se sam usavršio u solo skladbama na gitari zbog neizostavnih seranada o zabranjenim ljubavima. Ubrzo smo otkrili kako sva djeca bez radija iz susjedstva uče pjesme od moje braće, a najviše od majke, koja je na kraju postala još jedna sestra u toj našoj kući punoj djece.
Moj omiljeni program bio je Sat od svega pomalo, što ga je uređivao i vodio kompozitor, pjevač i učitelj Angel Maria Camacho y Cano, plije-neći pažnju slušateljstva od jedan poslijepodne različitim domišljatostima, a posebno kutkom za amatere mlađe od petnaest godina. Dovoljno je bilo predbilježiti se u uredima Glasa domovine i doći u studio pola sata ranije. Maestro Camacho y Cano osobno je pratio na klaviru, a njegov pomoćnik izvršavao je nepobitnu presudu prekidajući pjesmu crkvenim zvoncem kad bi amater počinio i najmanju grešku. Nagrada za najbolje otpjevanu pjesmu bila je više no što smo mogli sanjati — pet pesosa - ali majka je jasno rekla kako je od svega najvažnija čast da se dobro otpjeva u tako uglednoj emisiji.
Dotada sam se predstavljao samo s očevim prezimenom Garcia i s

oba imena Gabriel Jose, no u tom povijesnom trenutku majka me zamolila da se prijavim i s njezinim prezimenom Marquez kako ne bi bilo sumnje čiji sam. Bio je to pravi događaj za cijelu obitelj. Morao sam se odjenuti u bijelo kao za prvu pričest, a prije izlaska iz kuće dali su mi sirup od kalijevog bromida. Stigao sam pred Glas domovine dva sata prije vremena i djelovanje sredstva za smirenje prošlo je dok sam čekao u obližnjem parku, jer nisu dopuštali ulazak u studio sve do četvrt sata prije početka programa. Sa svakom minutom osjećao sam kako u meni rastu pauci straha, i na kraju sam ušao sa srcem u grlu. Nadljudskim sam se naporom svladao da se ne vratim kući s pričom kako mi nisu dopustili natjecanje iz bilo kojeg razloga. Maestro je sa mnom napravio kratku probu uz klavir da mi dade intonaciju. Sedmero su ih pozvali prije mene prema redoslijedu upisa, zvonce se oglasilo tri puta zbog različitih grešaka, a mene su najavili kratko kao Gabriela Marqueza. Pjevao sam Labuda, ljubavnu pjesmu o labudu bjeljem od pahulje snijega kojega je, zajedno s njegovom ljubljenom, ubio bezdušni lovac. Već od prvih taktova shvatio sam da mi je, kod nekih nota koje nisam utvrdio s maestrom, ton previsok i obuzela me panika kada se na pomoćniku vidjelo kolebanje i spremnost da dograbi zvonce. Ne znam odakle sam skupio hrabrost i energičnom gf kretnjom upozorio da ne zazvoni, ali bilo je kasno: zvono se bezdušno oglasilo. Nagrada od pet pesosa, zajedno s mnogobrojnim propagandnim poklonima, pripala je prelijepoj malenoj plavuši koja je izmrcvarila ariju iz Madame Butterfly. Vratio sam se kući ojađen porazom i nikada nisam uspio utješiti razočaranu majku. Mnogo je godina prošlo prije no što mi je priznala da ju je bilo stid zato što je obavijestila svoju rodbinu i prijatelje da me čuju kako pjevam i nije znala kako bi ih izbjegla. U tom okruženju smijeha i suza, nikada nisam izostao iz škole. Čak ni onda kada sam bio potpuno nespreman. Jer bi mi vrijeme za učenje

T

prošlo u obavljanju kućnih poslova, a nismo imali novaca za struju da bih mogao čitati do ponoći. U svakom slučaju snalazio sam se. Na putu do škole bilo je nekoliko radionica za putničke autobuse, i

u jednoj od njih provodio sam sate promatrajući kako na bočnim stranama ispisuju natpise ruta i odredišta. Jednoga sam dana zamolio ličioca da ispišem par slova kako bih vidio mogu li ja to. Iznenađen mojom prirodnom da-rovitošću, dopustio mi je da mu ponekad pomažem za pokoji novčić koji je itekako dobro došao u kućni budžet. Drugo veselje pričinilo mi je slučajno sklopljeno prijateljstvo s tri brata Garcie, sinovima pomorca s rijeke Magdalene koji su osnovali trio što je svirao šlagere, iz čiste ljubavi prema umjetnosti, za uveseljavanje zabava prijatelja. Pridružio sam im se u Kvartetu Garcia kako bismo se natjecali u kutku za amatere radiostanice Atldntico. Pobijedili smo prvoga dana uz gromoglasni pljesak, ali nam nisu isplatili nagradu od pet pesosa zbog nekakve pogreške pri upisu koja se nije dala ispraviti. Nastavili smo zajedno vježbati do kraja godine i besplatno pjevati na obiteljskim zabavama sve dok nas život nije razdvojio.
Nikada nisam dijelio zlobno mišljenje okoline kako se strpljenje kojim je moj otac podnosio siromaštvo umnogome poklapa s neodgovor-nošću. Naprotiv: mislim kako su to bile homerske kušnje partnerstva koje nikada nije podbacilo između njega i njegove supruge, a koje im je omogućavalo zadržati dah čak i na rubu ponora. On je znao da ona bolje prevladava paniku očaja i da je to tajna našeg opstanka. Ono na što možda nije pomišljao jest to da je njemu olakšavala tegobe, ostavljajući putem najbolje od svoga života. Nikada nismo shvatili razloge njegovih putovanja.
Iznenada, kako je to obično bivalo, probudili su nas jedne subote u ponoć da bi nas odveli u mjesni ured naselja naftnog društva u Catatumbu gdje nas je čekao očev poziv radiotelefonom. Nikada neću zaboraviti uplakanu majku kako razgovara, potpuno zbunjena tehnikom.
- Joj, Gabriele - počela je - vidi kako si me ostavio s ovom četom djece, te često gladujemo.
On joj je odgovorio lošom viješću kako mu je jetra otečena. To mu se često događalo, ali majka vijest nije baš primala k srcu, jer je ponekad otečenu jetru koristio da bi prikrio svoje bezočnosti.
- To ti se uvijek događa kad se ne ponašaš kako treba - našalila se. Govorila je gledajući u mikrofon kao da je tata ondje i na kraju se

toliko zbunila, pokušavajući mu poslati poljubac, da je poljubila mikrofon. Ona sama nije se mogla suzdržati od gromoglasnoga smijeha i nikada nije uspjela prepričati cijeli događaj do kraja, jer bi se prije rasplakala od smijeha. No ipak, taj je dan ostala zamišljena i konačno je progovorila za stolom, kao da naglas razgovara sama sa sobom:
- Čudno mi je zvučao Gabrielov glas.
Objasnili smo joj kako radijski sustav ne samo da mijenja glas, nego i prikriva osobnost. Sljedeće je noći promrmljala u snu: »U svakom slučaju, po glasu bih rekla da je jako smršavio«. Usiljena nosa kao za njezinih loših dana, pitala se uzdišući kakva su to mjesta bez Boga i zakona kojima luta njezin muž bez ikoga svoga. Njezine prikrivene nakane postale su uočljivije u drugom razgovoru preko radiostanice, kada je od njega iznudila obećanje da će se odmah vratiti kući ako ne uspije ništa riješiti za dva tjedna. No prije isteka roka primili smo iz mjesta Altos de Rosario dramatičan brzojav u kojem je stajala samo jedna jedina riječ: »Neodlučan«. Majka je u poruci prepoznala potvrdu svojih oštroumnih slutnji i neopozivo presudila:
- Ili ćeš se vratiti do ponedjeljka ili iz ovih stopa stižem k tebi sa svom djecom.
Sveti lijek. Otac je poznavao moć njezinih prijetnji i prije isteka tjedna vratio se u Barranquillu. Dojmio nas se njegov povratak: neugledno odjeven, zelenkaste kože i neobrijan, tako da je čak i majka pomislila kako je bolestan. No bio je to samo trenutačan dojam, jer je za dva dana izvukao iz naftalina plan o otvaranju višenamjenske ljekarne u mjestu Su-cre, idiličnom zakutku u procvatu, jedan dan i jednu noć plovidbe od Barranquille. Ondje je boravio u mladosti kao telegrafist i s ganućem se prisjećao plovidbe kanalima u svanuće, zlaćanih močvara i beskrajnih plesova. Neko je vrijeme uznastojao dobiti prostor za ljekarnu na trgu, ali nije mu se toliko posrećilo kao na nekim drugim trgovima, u Araca-taci, primjerice, koji je bio čak i traženiji. Ponovno je počeo pomišljati na nj pet godina kasnije, kad je nastupila treća bananska kriza, ali je tada bio u rukama veletrgovaca iz Maganguea. Ipak, mjesec dana prije povratka u Barranquillu slučajno se sreo s jednim od njih, koji

ne samo da mu je predstavio trenutačnu situaciju drukčijom, nego mu je ponudio povoljan kredit za Sucre. Nije prihvatio, jer mu je bio nadohvat ruke zlatni san u Altos del Rosario, ali kada ga je iznenadila ženina presuda, potražio je veletrgovca iz Maganguea, koji je još uvijek lutao po selima uz rijeku, i sklopili su posao. Nakon dva tjedna planiranja i dogovora s prijateljima veletrgovcima, vratila mu se boja u obraze i volja, a Sucre ga se dojmio tako snažno da je to opisao u svome prvom pismu: »Stvarnost je bila bolja od nostalgije«. Unajmio je kuću s balkonom na glavnom trgu i obnovio negdašnja prijateljstva s prijateljima koji su ga primili raširenih ruku. Obitelj je morala prodati ono što se može, spakirati preostalo, a toga nije bilo mnogo, i ponijeti sa sobom jednim od parobroda koji su redovito prometali rijekom Magdalenom. U istom je pismu poslao mjenicu na pomno
izračunat iznos za neposredne troškove i najavio sljedeću za putne troškove. Ne mogu zamisliti primamljiviju vijest za majčin prividni karakter, te je pomno smislila odgovor da bi podržala suprugov polet i ublažila vijest da je trudna osmi put.
Obavio sam sve formalnosti i rezervacije za Capitdn de Caro, legendarni brod koji je za jednu noć i pola dana prevaljivao udaljenost od Barranquille do Maganguea. Onda ćemo nastaviti motornim brodićem rijekom San Jorge i idiličnim kanalom rijeke Mojane do našeg odredišta.
- Samo da odemo odavde, pa makar i u pakao - uzviknula je majka, koja nije imala povjerenja u veličanstveni ugled Sucre. - Ne smije se ostaviti muža samoga u takvome mjestu.
Toliko nas je požurila, da smo tri dana prije puta spavali na podu, jer smo već prodali krevete i sve pokućstvo koje smo mogli. Sve je ostalo bilo u škrinjama, a novac za brodske karte na sigurnom u nekom od majčinih skloništa, brižno izbrojen i bezbroj puta ponovno prebrojen.
Službenik koji se pobrinuo za mene u poslovnici brodske tvrtke bio je tako susretljiv da se nisam morao posebno truditi da se sporazumijem s njim. Potpuno sam siguran da sam doslovce zapisao cijene što mi ih je izdiktirao jasnim i izvještačenim govorom uslužnih Karibljana. Najviše me obradovala vijest i najbolje sam

zapamtio činjenicu da se do dvanaest godina plaća samo polovica uobičajene cijene karte. Odnosno, sva djeca osim mene. Na osnovi te obavijesti, majka je na stranu spremila novac za put, a ostatak do zadnjeg novčića potrošila na pakiranje.
U petak sam otišao kupiti karte za brod i iznenadio se kada mi je službenik rekao da mlađi od dvanaest godina nemaju pedeset posto popusta nego samo trideset, što je za nas bila nepremostiva razlika. Tvrdio je kako sam ja nešto krivo pribilježio, jer su podaci otisnuti na službenoj ploči koju mi je gurnuo pod nos. Vratio sam se kući utučen. Majka nije rekla ni riječi, nego je odjenula haljinu koju je nosila u žalosti za djedom i uputili smo se u agenciju riječnoga prometa. Htjela je biti pravedna: netko se zabunio i možda je to bio njezin sin, ali to nije važno. Činjenica je da nemamo više novca. Službenik je objasnio da tu nema pomoći.
»Shvatite, gospođo«, počeo je. »Nije tu u pitanju želi li vam netko biti na usluzi ili ne, to je pravilnik ozbiljne tvrtke koji se ne može tumačiti kako se kome svidi.«
»Ali oni su djeca«, usprotivi se majka, i pokaza na mene za primjer. »Zamislite, ovaj je najstariji, a tek je navršio dvanaest godina.«
Onda pokaza rukom:
- Toliki su.
Ne radi se c visini, nije popuštao službenik, nego o dobi. Nitko ne plaća manje, osim novorođenčadi, koja putuju besplatno. Majka je potražila pomoć s najviše instance:
- S kim treba razgovarati da bi se ovo uredilo?
Službenik nije uspio odgovoriti. Voditelj, stariji čovjek trbuha kao u trudnice, pojavio se na vratima usred rasprave, a službenik se odmah uspravio čim ga je ugledao. Bio je gorostas, izgleda koji ulijeva poštovanje, a njegov autoritet, čak i tako znojan i odjeven samo u košulju, bio je više nego vidljiv. Pažljivo je saslušao majku i mirnim glasom odvratio kako je odluka poput te što ju je ona izložila moguća uz preinaku pravilnika na skupštini dioničara.
- Doista mi je iskreno žao - zaključio je.
Majka je osjetila dašak moći i upotpunila je svoje objašnjenje.
»U pravu ste, gospodine«, započe, »ali problem je u tome što vaš službenik nije dobro objasnio mome sinu, ili je moj sin krivo

shvatio, a ja sam se ravnala prema toj krivoj informaciji. Sada smo već sve spakirali i spremili za ukrcavanje na parobrod, spavamo na golom podu, novac za hranu dostaje nam još samo za danas, a u ponedjeljak kuću predajem novim stanarima.« Primijetila je kako nas ostali zaposlenici u uredu slušaju s velikim zanimanjem, a onda se obratila i njima: »Što to predstavlja za jednu tako važnu tvrtku?« I ne čekajući odgovor, upita voditelja gledajući ga ravno u oči:
- Vjerujete li u Boga?
Voditelj se zbunio. Cijeli ured bio je uznemiren predugom tišinom. Majka se onda uspravila na sjedalu, skupila koljena koja su joj počela drhturiti, objema rukama stisnula novčanik u krilu i najavila odlučnoš-ću svojstvenom njezinim velikim razlozima:
- Ne mičem se odavde dok mi to ne riješite.
Voditelj se zabezeknuo, a ostatak službenika prestao je s poslom i svi su gledali u majku. Nije se micala, usiljena nosa, blijeda i orošena ka-pljicama znoja. Skinula je crninu za djedom, ali ju je ponovno obukla za tu prigodu, jer joj se crna haljina činila najprimjerenijom za tu zadaću. Voditelj je odvratio pogled s nje i pogledao svoje službenike ne znajući što bi učinio, i na kraju je uzviknuo da svi čuju:
- Ovakvo što se još nikada nije dogodilo!
Majka nije ni trepnula. »Bila sam na rubu suza, ali morala sam se suzdržati, jer bi to ostavilo loš dojam«, ispričala mi je. Onda je voditelj zatražio službenika da mu donese sve dokumente u njegov ured. Ovaj ga je poslušao i za pet minuta je izišao iz voditeljeva ureda, ukoren i bijesan, ali sa svim našim kartama spremnim za put.

I

Sljedećeg tjedna iskrcali smo se u Sucreu kao da smo se rodili u njemu. Kao i toliki gradići u zemlji u to vrijeme, imao je nekih šesnaest tisuća stanovnika i svi su se međusobno poznavali, ne toliko po imenima, koliko po svojim tajnim životima. Ne samo mjesto, nego i cijelo područje bilo je pučina mirnih voda koja je mijenjala boju prema cvjetnoj kopreni što ih je prekrivala, već prema dijelu godine, prema mjestu i prema našem osobnom raspoloženju. Njegova veličanstvenost nalikovala je utočištima iz

snova jugoistočne Azije. Za vrijeme dugogodišnjeg boravka obitelji ondje, nije bilo nijednog jedinog automobila. Bili bi oni posve beskorisni, jer ravne ulice od nabijene zemlje izgledale su kao trake skrojene za bosonoge pješake, a mnoge kuće imale su svoj privatni gat s vlastitim čamcima za lokalni prijevoz.
Odmah sam osjetio nezamislivu slobodu. Sve što je nama djeci nedostajalo ili za čime smo čeznuli najednom nam se našlo nadohvat ruke. Jeli smo kada smo bili gladni i spavali u bilo koje vrijeme, jer nije bilo lako brinuti se o nekome, i unatoč neumoljivim pravilima odraslih, oni sami bili su toliko zabavljeni vlastitim vremenom da se nisu dospijevali brinuti ni o sebi samima. Jedino jamstvo sigurnosti za djecu bilo je da nauče plivati prije nego prohodaju, jer je Sucre bio podijeljen kanalom mutnih voda koji je istodobno služio kao vodovod i kanalizacija. Nakon navršene prve godine, bacali su djecu s balkona kuhinja, prvo s pojase-vima za plivanje, da izgube strah od vode, a kasnije bez njih, da izgube poštovanje prema smrti. Godinama kasnije, moj brat Jaime i sestra Ligia, koji su preživjeli opasnosti obreda inicijacije, istaknuli su se na dječjim natjecanjima u plivanju.
Sucre nikada neću zaboraviti zbog slobode kojom smo se mi djeca kretali ulicama. Za dva ili tri tjedna znali smo tko živi u svakoj kući i u njima smo se osjećali kao u svojoj vlastitoj. Društveni običaji, pojednostavljeni upotrebom, bili su suvremeni unutar feudalne kulture: bogataši, stočari i proizvođači šećera na glavnom trgu, a siromašni gdje bi stigli. Za crkvenu upravu bilo je to područje misija s jurisdikcijom i vlašću u prostranom carstvu jezera. U središtu toga svijeta, župna crkva na glavnom trgu u Sucreu, bila je džepna verzija katedrale u Kolnu, kopirane po sjećanju arhitekta prerušenog u španjolskog župnika. Primjena moći bila je neposredna i neograničena. Svake večeri, nakon krunice, oglašavalo se zvono s crkvenog tornja obavještavajući o moralnoj podobnosti filma najavljenog u susjednom kinu, u skladu s katalogom Katoličkog ureda za kino. Dežurni misionar, sjedeći na vratima svog ureda, nadzirao je ulaz u kino na suprotnoj strani ulice da bi vidio, a kasnije i kaznio prekršitelje.
Kada sam došao u Sucre bio sam u dobi koja me uvelike frustrirala.

Još su mi uvijek nedostajala tri mjeseca da prijeđem sudbonosnu granicu
od trinaest godina. U obitelji me više nisu tretirali kao dijete, no nisu me priznavali ni kao odraslog, i u tom limbu godina na kraju samo ja od sve moje braće nisam naučio plivati. Nisu znali kamo bi me svrstali, medu djecu ili medu odrasle. Sluškinje se više nisu preodijevale preda mnom ni u mraku, ali je jedna od njih nekoliko puta spavala gola u postelji uz mene ne narušivši mi san. Nisam imao vremena zasititi se tog izobilja slobodne volje kada sam se u siječnju sljedeće godine morao vratiti u Barranquillu da bih krenuo u gimnaziju, jer u Sucreu nije bilo odgovarajuće škole u kojoj bi dak s izvrsnom svjedodžbom učitelja Casalinsa mogao nastaviti školovanje.
Nakon dugih pretresanja i raspravljanja, uz vrlo rijetko sudjelovanje moje malenkosti, roditelji su se odlučili za koledž San Jose družbe Isusove u Barranquilli. Nije mi jasno odakle su smogli toliko novaca u tako kratkom vremenu, kada je budućnost ljekarne i homeopatske ambulante još uvijek bila neizvjesna. Majka je dala konačno objašnjenje koje nije iziskivalo dokazivanje: »Bog je velik«. U troškove preseljenja sigurno je bilo uračunato smještanje i vođenje domaćinstva, ali ne i troškovi mog opremanja za školu. Kako sam imao tek jedan par poderanih cipela i odjeću na sebi, dok se druga prala, majka mi je kupila novu odjeću i putni kovčeg veličine lijesa, potpuno zaboravljajući da ću za šest mjeseci vjerojatno narasti za pedalj. Također je, po vlastitoj zamisli, odlučila kako je vrijeme da počnem nositi duge hlače, suprotno od uvriježenog običaja kojega se držao otac da se duge hlače ne mogu nositi sve dok glas ne počne mutirati.
U biti, kad god se raspravljalo o školovanju djece, uvijek sam se nadao da će tata u nekom od svojih homerovskih naleta srdžbe odlučiti kako nitko od nas više ne mora u školu. To nije bilo nemoguće. On sam bio je samouk zbog više sile siromaštva, a njegov je pak otac bio nadahnut čeličnim moralom don Fernanda VII, koji je zagovarao pojedinačnu po-duku u kući da bi se očuvala cjelovitost obitelji. Bojao sam se škole kao zatvora, plašila me i sama pomisao na pokorno ravnanje prema zvonu, ali je to istodobno bila

jedina mogućnost da uživam u slobodi života od trinaeste godine, u dobrim odnosima s obitelji, ali daleko od njezina reda, demografskog zanosa, nepredvidivih dana, i uz čitanje bez daha dokle god se mogao uloviti ijedan tračak svjetla.
Moj jedini prigovor protiv koledža San Jose, jednog od najzahtjevnijih i najskupljih na Karibima, bijaše vojnička disciplina koja je ondje vladala, no majka me glatko matirala: »Iz te škole izlaze državnici«. Kada više nije bilo moguće uzmaknuti, otac je oprao ruke:
- Molim lijepo, neka se zna da ja nisam rekao ni da ni ne.
Njemu bi više po volji bio Američki koledž, da naučim engleski, ali majka nije htjela ni čuti, pogrešno misleći da se ondje nalazi luteransko leglo. Danas moram priznati, u čast svome ocu, kako je jedan od mojih najvećih nedostataka u književnom životu upravo nepoznavanje engleskog.
Ponovni pogled na Barranquillu, s mosta istog onog broda Capitan de Caro kojim smo putovali tri mjeseca prije, uznemirio mi je srce, kao da sam predosjetio da se vraćam sasvim sam u stvarni život. Srećom, roditelji su dogovorili smještaj i hranu s rođakom Joseom Mariom Valde-blanquezom i njegovom suprugom Hortensiom, mladim i simpatičnim parom, koji su sa mnom podijelili svoj mirni život u jednostavnom dnevnom boravku, spavaonici i malom taracanom dvorištu, uvijek u sjeni zbog rublja što se sušilo na žičanom užetu. Oni su spavali u sobi sa svojom šestomjesečnom kćerkicom. Ja, pak, na sofi u dnevnom boravku koja se noću pretvarala u krevet.
Koledž San Jose nalazio se kojih šest blokova od kuće, u parku badema gdje se nekoć nalazilo najstarije gradsko groblje i još uvijek se moglo nabasati na razbacane koščice i ostatke mrtvačke odjeće što su provirivali između podnih ploča. Onoga dana kada sam ušao u glavno dvorište, održavala se svečanost prve godine, u nedjeljnim odorama s bijelim hlačama i plavom suknenom jaknom, i nisam mogao zatomiti strah misleći kako oni znaju sve ono što ja ne znam. No ubrzo sam uvidio da su jednako nespremni i uplašeni pred neizvjesnostima budućnosti kao i ja.
Moja osobna utvara bio je brat Pedro Reyes, prefekt prve godine,

koji je nastojao uvjeriti upravu škole da ja nisam spreman za koledž. Pretvorio se u noćnu moru što me presretala na nezamislivim mjestima i podvrgavala trenutačnoj provjeri znanja u kojoj se redovito krila teška klopka: »Vjeruješ li da Bog može stvoriti kamen toliko težak da ga ne može podignuti?« upitao bi ne ostavljajući mi vremena za razmišljanje. Ili ova druga opaka zamka: »Ako opašemo ekvator zlatnim pojasom debelim pedeset centimetara, za koliko će se povećati masa Zemlje?«. Nisam pogodio ništa, iako sam znao odgovore, jer mi je strah zavezao jezik, kao prvi put pri telefonu. Strah je bio opravdan, jer je brat Reyes imao pravo. Nisam bio spreman za koledž, no nisam mogao tek tako odbaciti sretnu okolnost što su me primili bez provjere znanja. Drhtao sam od samoga pogleda na njega. Neki su kolege zlonamjerno tumačili njegovo dosađivanje, ali nisam imao nikakva razloga pomišljati na takvo što. Osim toga, savjest mi je išla na ruku, jer sam prijamni ispit položio bez problema, glatko odrecitiravši pjesmu fra Luisa de Lećna, i nacrtao kredama u boji na ploči Krista koji je izgledao kao živ. Komisija je bila tako zadovoljna da je zaboravila aritmetiku i nacionalnu povijest.
Problem s bratom Revesom se sredio jer je za Veliki tjedan trebao crteže za svoje satove botanike, a ja sam mu ih narisao i ne trepnuvši. Ne samo da me prestao salijetati nego mi je ponekad za vrijeme odmora potanko objašnjavao pitanja što ih nisam znao ili neka još neobičnija koja su se kasnije, kao slučajno, pojavljivala na sljedećim provjerama znanja na prvoj godini. Ipak, svaki put kad bi me zatekao u društvu, rugao se, smijući se na sav glas, kako sam ja jedini učenik trećeg razreda osnovne koji se dobro snalazi na prvoj godini koledža. Sada shvaćam da je imao pravo. Prije svega zbog pravopisa koji me mučio tijekom cijelog školovanja, a i dalje plaši lektore mojih rukopisa. Oni posebno blagonakloni tješe se kako su to strojopisne pogreške.
Olakšanje u mojim strahovima pružio mi je dolazak slikara i pisca Hectora Rojasa Heraza kao profesora crtanja. Bilo mu je kojih dvadesetak godina. Ušao je u učionicu u pratnji oca prefekta, a njegov je pozdrav odjeknuo poput treska vratima u sparini u tri poslijepodne. Nehajne ljepote i elegancije filmskoga glumca, u

pripijenoj jakni od laganog sukna s pozlaćenim pucetima, s modernim prslukom i šarenom svilenom kravatom. No najčudnije je izgledao njegov polucilindar, na trideset stupnjeva u hladu. Bio je viši od gornje poprečne grede, tako da se morao prignuti kada je crtao po ploči. Pokraj njega, otac prefekt izgledao je kao da ga je Bog napustio.

Na prvi pogled vidjelo se da ne zna predavati i da mu nedostaje strpljenja za nastavu, no istodobno, njegov zlobni humor zadržavao je našu pozornost dok smo se divili njegovim majstorskim crtežima što ih je risao po ploči kredama u boji. Izdržao je manje od tri mjeseca u koledžu. Nikada nismo saznali zašto, ali dalo se pretpostaviti kako se njegova svjetovna pedagogija nije slagala s mentalnim sklopom Družbe Isusove.

Od samog početka u koledžu stekao sam ugled pjesnika, prvo zbog lakoće kojom sam učio napamet i recitirao iz svega glasa pjesme španjolskih klasika i romantika iz udžbenika, a kasnije zbog satiričnih rima posvećenih kolegama iz razreda koje su objavljene u školskim novinama. Ne bih ih uopće napisao, ili bih im posvetio malo više pažnje da sam samo i pomislio kako će zaslužiti tu čast da budu tiskane. Jer, zapravo, to su bile puke dobrohotne šale što su na tajnim papirićima kružile kroz drijemež učionica u dva poslijepodne. Otac Luis Posada - prefekt druge godine - uhvatio je jednu od njih, pročitao je strogog izraza lica i ukorio me jer se to podrazumijevalo, ali ju je spremio u džep. Ubrzo nakon toga, otac Arturo Mejia pozvao me u svoj ured i predložio da se satirični stihovi koji se nalaze na oduzetim papirićima objave u časopisu Mladež, službenom glasilu učenika škole. U prvi mah sam se trgnuo od iznenađenja, stida i dragosti, što sam presjekao neuvjerljivim odbijanjem:

— To su moje gluposti.

Otac Mejia pribilježio je odgovor i u sljedećem broju časopisa, pod tim naslovom Moje gluposti, objavio stihove potpisane s Gabito, uz odobrenje žrtava. U sljedeća dva broja morao sam objaviti drugi niz stihova, na molbu kolega iz razreda. Tako su ti dječji stihovi, htio to ja ili ne, zapravo moja opera prima.

Porokom čitanja svega što mi dođe pod ruku ispunjavao sam svoje

slobodno vrijeme i gotovo sve vrijeme nastave. Znao sam u cijelosti napamet recitirati pjesme s narodnog repertoara, u to vrijeme u svakodnevnoj upotrebi u Kolumbiji, kao i najljepše stihove španjolskog Zlatnog doba i romantizma, koje sam uglavnom naučio iz samih udžbenika. Ta znanja, preuranjena za moju dob, bacala su učitelje u očaj, jer svaki put kad su mi na nastavi postavili kakvo teško pitanje, odgovarao sam kojim književnim citatom ili kakvom mišlju posuđenom iz knjiga, koje nisu mogli vrednovati. Otac Mejia je to ipak učinio rekavši: »Taj dječak se prenemaže«, da bi izbjegao izjavu kako sam nepodnošljiv. Nisam morao naprezati pamćenje, jer su mi se pjesme i dijelovi dobre klasične proze urezali u memoriju nakon trećeg ili četvrtog čitanja. Prvo nalivpero dobio sam od oca prefekta jer sam mu, bez zamuckivanja, odrecitirao svih pedeset sedam strofa, od kojih svaka ima deset osmeraca, pjesme Vrtoglavica Gaspara Nuneza de Arcea.

Čitao sam za vrijeme nastave, s knjigom otvorenom na koljenima, tako drsko da sam prolazio nekažnjeno samo zahvaljujući razumijevanju učitelja. Jedino što nisam uspio postići svojim dobro rimovanim dodvoravanjima bilo je da mi oproste dnevnu jutarnju misu u sedam. Osim što sam pisao svoje gluposti, pjevao sam kao solist u zboru, crtao šaljive karikature, recitirao pjesme na svečanim sjednicama i još mnogo toga izvan škole, tako da nitko nije shvaćao kada ja to učim. Razlog je bio vrlo jednostavan: nisam učio.

Usred tolikih nepotrebnih aktivnosti, još mi uvijek nije jasno zašto su se učitelji toliko brinuli o meni, a da nisu žestoko reagirali zbog moga katastrofalnog pravopisa. Za razliku od majke koja je od tate skrivala neka moja pisma da mu srce ne bi otkazalo, a druga mi opet vraćala ispravljena i ponekad s pohvalama za određene napretke u gramatici i pravilno korištenje riječi. No ni nakon dvije godine nije bilo napretka na vidiku. I danas mučim istu muku: nikada nisam uspio shvatiti zbog čega postoje slova koja se ne izgovaraju ili dva različita slova koja se izgovaraju jednako, i toliko drugih suvišnih pravila.

Evo kako sam otkrio sklonost koja će me pratiti cijeloga života: užitak razgovora sa starijim učenicima. Čak i danas, na sastancima s mladima koji bi mi mogli biti unuci, moram se potruditi da se ne

osjećam
mladima od njih. Počelo je kad sam se sprijateljio s dva starija učenika koji su me kasnije pratili u važnim razdobljima moga života. Jedan je bio Juan B. Fernandez, sin jednog od triju osnivača i vlasnika novina El He-raldo u Barranqulli, za koje sam napisao prve članke i u kojem je on ispekao zanat od prvih vijesti do glavne uprave. A drugi - Enrique Scopell, sin legendarnoga kubanskog fotografa u gradu, koji se i sam bavio foto-reporterstvom. Ipak, bio sam mu zahvalan, ne toliko zbog naših zajedničkih uradaka za novine, nego zbog njegova umijeća štavljenja kože divljih životinja koje je izvozio po cijelom svijetu. Za jedno od mojih prvih putovanja u inozemstvo poklonio mi je kožu kajmana od tri metra.
- Ova koža jako je skupa - mirno mi je objasnio - ali ti savjetujem da je ne prodaš sve dok ne pomisliš da ćeš umrijeti od gladi.
Još se pitam do koje je mjere mudri Quique Scopell znao da mi poklanja vječni amulet, jer sam se mnogo puta našao u situaciji da je prodam u godinama kada je glad svaki čas kucala na moja vrata. Ipak, još je uvijek čuvam, prasnu i skoro okamenjenu, jer otkada je nosam po cijelom svijetu u kovčegu, nije mi uzmanjkao ni novčić za hranu.
Profesori isusovci, vrlo strogi na nastavi, posve su se drukčije vladali na odmorima za kojih su nas podučavali onome što nisu rekli u učionici i tako se ispuhavali u stvarima kojima su nas doista željeli podučavati. Koliko se sjećam, ta je razlika itekako bila očita i mnogo nam je koristila. Otac Luis Posada, mladi cachaco naprednjačkog svjetonazora, koji je dugo godina radio u sindikalnim sektorima, posjedovao je pismohranu kartica raznovrsnih sažetih enciklopedijskih podataka, a posebno iscrpni bili su oni o piscima i njihovim djelima. Otac Ignacio Zaldivar bio je baskijski gorštak kojega sam posjećivao u Cartageni sve do duboke starosti u samostanu sv. Petra Claverskog. Otac Eduardo Nunez već je tada bio poodmakao u pisanju monumentalne povijesti kolumbijske književnosti, o sudbini koje nisam ništa znao. Stari otac Manuel Hidal-go, učitelj pjevanja, već dobrano zašao u godine, otkrivao je talente za svoju dušu i upuštao se u izlete u pogansku glazbu koja nije bila u programu.

S ocem Pieschaconom, ravnateljem, nekoliko sam puta sasvim slučajno razgovarao, i ti su mi razgovori potvrdili da me smatra odraslim, ne samo po temama o kojima smo razgovarali, nego po njegovim smje-lim objašnjenjima. U mome životu bilo je presudno njegovo objašnjenje pojmova raja i pakla, koje nisam uspijevao pomiriti s podacima iz katekizma zbog čistih zemljopisnih prepreka. Poteškoće s tim dogmama ravnatelj mi je olakšao svojim smjelim zamislima. Raj bijaše, bez većih teoloških zavrzlama, Božja prisutnost. Pakao, naravno, ono suprotno. No u dw mi je navrata priznao da ga muči što »u svakom slučaju u paklu
ima vatre«, ali to nije uspijevao objasniti. Više zbog tih lekcija za vrijeme odmora nego zbog redovite nastave, završio sam godinu s grudima načičkanim odličjima.

Moji prvi školski praznici u Sucreu počeli su jedne nedjelje u četiri poslijepodne, na gatu ukrašenom vijencima i raznobojnim balonima i trgu pretvorenom u uskršnje sajmište. Tek što sam stupio na čvrsto tlo, nevjerojatno spontana plavokosa ljepotica objesila mi se oko vrata i skoro me ugušila poljupcima. Bila je to moja polusestra Carmen Rosa, tatina kći iz predbračne veze koja je došla provesti neko vrijeme sa svojom nepoznatom obitelji. Tom je zgodom stigao i tatin vanbračni sin Abelardo, dobar krojač, koji je otvorio radionicu nadomak glavnome trgu i bio moj učitelj života u pubertetu.

Nova kuća, tek namještena, odisala je veseljem i brojala člana više, još jednog brata: Jaimea, rođenog u svibnju, u dobrom znaku Blizanca, i još k tome kao nedonošče. Nisam to znao sve dok nisam stigao kući, jer su se roditelji doimali odlučnim da obuzdaju godišnje prinove, no majka je požurila objasniti mi kako je on daća svetoj Riti za blagostanje što je ušlo u kuću. Doimala se pomlađenom i veselom, raspjevanijom no obično, a tata je lebdio na oblaku dobrog raspoloženja, s prepunom ambulantom i dobro opremljenom ljekarnom, naročito nedjeljom kada su dolazili pacijenti s obližnjih planina. Ne znam je li ikada saznao kako je ta navala doista bila posljedica njegova ugleda dobrog vidara, iako ga seljaci nisu pripisivali homeopatskoj djelotvornosti šećernih kuglica natopljenih čudesnim esencijama, nego čarobnjačkom umijeću.

Sucre je izgledao bolje no što sam ga se sjećao, zbog tradicije da se za božične proslave stanovništvo podijeli na dvije velike četvrti: Zulia, na jugu, i Congoveo, na sjeveru. Osim popratnih natjecanja, postojalo je nadmetanje velikih alegorijskih kočija koje su na umjetničkim turnirima predstavljale povijesno suparništvo gradskih četvrti. Na Badnjak bi se, napokon, sastale na glavnom trgu gdje su se medu njima vodile velike rasprave, a publika bi odlučivala koja je od dviju četvrti pobjednik za tu godinu.
Carmen Rosa pridonijela je svojim dolaskom novom blistavilu Uskrsa. Moderna i koketna, ubrzo je postala kraljica plesova s pratnjom glasnih udvarača. Moja majka, inače vrlo ljubomorna na svoje djevojke, njoj je, naprotiv, pomagala oko ljubovanja, što je unijelo neobično ozračje u kuću. Razumijevanje što ga je pokazivala prema Carmen Rosi, nikada nije imala za vlastite kćeri. Abelardo je, pak, riješio svoje životno pitanje na drukčiji način, u svojoj radionici, odnosno, u jednoj prostoriji podijeljenoj pregradom. Dobro mu je išlo krojenje i šivanje, ali ne tako dobro kao obuzdavanje strasti kao u pastuha, jer je više vremena provodio u dobrom društvu u krevetu iza pregrade, nego sam, dosađujući se za šivaćim strojem.
Za vrijeme tih praznika ocu je pala na pamet čudna ideja da me uvede u posao. »Za svaki slučaj«, upozorio me. Za početak mi je pokazao kako se naplaćuju dugovi ljekarne po kućama. Jednog od tih dana poslao me da naplatim nekoliko dugova u kuću La Hora, bordel bez predrasuda koji se nalazio izvan mjesta.
Provirio sam kroz odškrinuta vrata sobe s ulice, i ugledao jednu od žena iz kuće kako spava u poljskom krevetu, bosa i u kombineu koji joj nije skrivao bedra. Prije no što sam dospio išta izustiti, sjela je na krevet, sneno me pogledavši, i upitala me što želim. Objasnio sam joj kako nosim poruku od oca za vlasnika don Eligia Molinu. Ali umjesto da me uputi k njemu, zapovjedila mi je da uđem i navalim prečagu na vrata, a kažiprstom mi je dala znak koji je sve rekao:
- Dođi ovamo.
Krenuo sam prema njoj, a kako sam se približavao, njezino otežano disanje ispunjavalo je sobu poput nabujale rijeke, sve dok me desnom šakom nije uhvatila za ruku, a lijevu zavukla u rasporak.

Obuzela me slatka strava.
- Dakle ti si sin doktora s kuglicama - reče, dok me dirkala gipkim prstima što ih je zavukla u hlače, a koje sam osjećao kao da ih je deset. Svukla mi je hlače, ne prestajući šaptati mi lijeno na uho, smaknula kombine preko glave i ispružila se poleduške na krevet, samo u gaćama s crvenim cvjetovima. - Njih ćeš mi ti skinuti - napomenu. - To je zadaća muškarca.
Odriješio sam uzicu, ali u žurbi ih nisam mogao skinuti te mi je morala pomoći ispruživši noge uz brzi plivački pokret. Onda me podigla u zrak, uhvativši me pod pazuha i stavila na sebe u školski misionarski položaj. Ostatak je odradila sama, po svome, sve dok nisam umro sam na njoj, praćakajući se u juhi od luka medu njezinim bedrima ždrebice.
Ostala je ležati u tišini, na boku, gledajući me netremice u oči, a ja sam izdržao pogled u nadi da ću ponovno zaplivati, sada bez straha i sporije. Iznenada reče kako mi neće naplatiti dva pesosa za tu uslugu, jer nisam došao s tom nakanom. Onda se ponovno ispružila na leda i pomno mi promotrila lice.
- Osim toga - doda - ti si pametni brat Luisa Enriquea, zar ne? Imate jednaki glas.
Bio sam dovoljno naivan da je priupitam odakle ga poznaje.
- Ne budi glup - nasmijala se. - Imam ovdje čak i njegove gaće što sam mu ih zadnji put morala oprati.
Učinilo mi se to kao čisto pretjerivanje zbog godina moga brata, ali kada sam vidio gaće, shvatio sam da je rekla istinu. Onda je skočila onako gola s kreveta baletnom gracioznošću i dok se oblačila, objasnila mi je kako su sljedeća vrata kuće, nalijevo, vrata don Eligia Moline. Na kraju me upitala:
- Ovo ti je prvi put, zar ne? Srce mi je poskočilo.
- Ma ne - lagao sam joj - ovo mi je jedno sedmi.
- U svakom slučaju - posavjetova ona ironično - trebao bi zamoliti brata da te malo poduči.
Ta mi je premijera dala snažan poticaj. Praznici su trajali od prosinca do veljače i pitao sam se koliko puta po dva pesosa trebam skupiti da ponovo budem s njom. Moj brat Luis Enrique, već iskusan u tim stvarima, pucao je od smijeha na pomisao da bi netko

naše dobi morao plaćati za ono što dvoje rade zajedno i oboje ih usrećuje.
U feudalnom duhu La Mojane, zemljoposjednici su nalazili zadovoljstvo u obljubi djevica sa svojih dobara, te bi ih nakon nekoliko noći iživljavanja prepuštali njihovoj sudbini. Moglo se birati između djevojaka koje su nakon plesa izlazile u lov na trg. Ipak, za vrijeme tih praznika još uvijek su u meni izazivale onaj isti strah kao i telefon, pa sam ih promatrao kako promiču kao odrazi oblaka površinom vode. Stalno sam bio nemiran zbog pustoši što mi ju je u tijelu ostavila moja prva neočekivana avantura. Još i danas vjerujem da nije pretjerano pomišljati kako je upravo ona prouzročila nepristupačno stanje duha s kojim sam se vratio u školu. Dodatno me posve zbunila genijalna besmislica bogot-skog pjesnika don Josea Manuela Marroquina, koja je od prve strofe izluđivala slušatelje:
Sad kad laji psuju, sad kad kukuri pjetliču,
sad kad zori ruda s visoni torkih zvonjeva;
i kad njaci magarcu i cvrce ptikuću
i kad zvižduje noćobdiću i kad roknje sviću,
i kad rura zoričasta široka poljati pozla,
tekure biseće lijes kao ja suniš rože
i drhtudeni od stureći iako dušenu u plame
dolazim uzdisati nujno prod tvojih ispozora.
Nije mi bilo dovoljno što sam unosio nered kud god bih prošao recitirajući beskonačne nizove stihova pjesme, nego sam naučio tečno govoriti
kao izvorni govornik tko zna odakle. Često mi se događalo da bih nešto odgovarao, no u pravilu odgovor bi bio tako čudan ili zabavan, da su profesori izbjegavali postaviti mi pitanje. Netko se vjerojatno zabrinuo za moje mentalno zdravlje kada sam dao točan, ali na prvi pogled nerazumljiv odgovor na jednoj provjeri znanja. Ne sjećam se da je bilo ikakve zle namjere u tim olakim šalama koje su sve zabavljale.
Primijetio sam da mi se svećenici obraćaju kao da sam izgubio razum i ja sam prihvatio igru. Drugi razlog za uzbunu pojavio se kad sam smislio parodiju na crkvene korale s bezbožnim stihovima

koje srećom nitko nije razumio. Moj me razrednik, uz pristanak roditelja, odveo specijalistu koji me podvrgao iscrpnom, ali vrlo zabavnom ispitivanju, jer osim što je liječnik bio bistar, resile su ga neodoljiva simpatičnost i dobar pristup. Pružio mi je karticu s izokrenutim rečenicama koje sam onda morao pročitati pravilno. S toliko sam zanosa izvršio zadatak, da liječnik nije odolio iskušenju da se i on priključi mojoj igri, i padale su nam napamet tako dosjetljive rečenice da ih je pribilježio za svoje buduće testove. Na kraju detaljnog ispitivanja mojih navada, pitao me koliko često masturbiram. Odgovorio sam mu ono što mi je prvo palo na pamet: nikada se nisam usudio. Nije mi povjerovao, ali mi je spomenuo, onako usput, kako je strah negativan faktor za seksualno zdravlje, a njegova sumnjičavost mi se činila više kao poticaj. Oduševio me i htio sam ga posjetiti kao odrastao, već kao novinar u E/ Heraldu, da mi ispriča osobno mišljenje što ga je stekao iz moga pregleda, no samo sam saznao da se davno odselio u Sjedinjene Američke Države. Jedan od njegovih nekadašnjih kolega bio je izravniji i rekao mi, s velikom naklonošću, kako nije uopće čudno da se nalazi u ludnici u Chicagu, jer mu je oduvijek izgledao gori od svojih pacijenata.

Dijagnoza je bila živčani zamor pogoršan čitanjem nakon jela. Preporučio mi je dvosatno strogo mirovanje nakon obroka i tjelesnu aktivnost jaču od obvezne tjelovježbe. Još se uvijek čudim ozbiljnosti kojom su moji roditelji i profesori izvršavali njegove upute. Određivali su mi lektiru i mnogo puta oduzeli štivo kad bi me zatekli kako čitam na nastavi s knjigom na koljenima, ispod klupe. Oslobodili su me teških predmeta i primorali na veću tjelesnu aktivnost više sati dnevno. Tako, dok su ostali bili na nastavi, ja sam se sam igrao na košarkaškom igralištu zabijajući besmislene koševe i recitirajući napamet. Kolege iz razreda podijelili su se od prvoga trenutka na one koji su zaista vjerovali da sam oduvijek lud, na one koji su mislili kako se pravim lud da bih uživao u životu, i na one koji su se prema meni ponašali kao i prije, polazeći od stajališta da su ludi zapravo profesori. Iz tog doba potječe priča da sam izbačen iz škole zato što sam tintarnicom gađao profesora matematike

dok je na ploči ispisivao vježbe za pravilo trojno. Srećom, tata je to pojednostavio i odlučio da se vratim kući prije kraja školske godine i da ne trošim više vremena ni novaca zbog smetnje koja ne može biti ništa drugo nego bolest jetre.
Za mog brata Abelarda, naprotiv, nije postojao životni problem koji se ne bi mogao riješiti u postelji. Dok su me sestre liječile sažalijevanjem, on je propisao čarobni recept čim sam kročio u njegovu radionicu:
- Tebi treba dobra ženska.
To je shvatio tako ozbiljno da je skoro svaki dan na pola sata odlazio na biljar u lokal na uglu, i ostavljao me iza pregrade svoje krojačke radionice sa svojim prijateljicama svih mogućih fela, nikada s istom. Bilo je to vrijeme kreativne razuzdanosti koja je potvrdila Abelardovu kliničku dijagnozu, jer sam se sljedeće godine vratio u školu zdrave pameti.
Nikada neću zaboraviti veselje s kojim su me dočekali kada sam se vratio u koledž San /ose, i divljenje s kojim su odali poštovanje očevim homeopatskim kuglicama. Taj put nisam stanovao kod Valdeblanquezo-vih, jer je i njima samima bilo pretijesno u kući nakon rođenja drugoga djeteta, nego kod Eliecera Garcie, bakina brata s očeve strane, čuvenog po dobroti i čestitosti. Radio je u banci do mirovine, a najviše me ganula njegova neprekidna strast prema engleskom jeziku. Učio ga je cijeloga svog života - počinjao bi rano ujutro i sve do kasno uvečer nije prestajao pjevušiti vježbe svojim ugodnim glasom i dobrim izgovorom, dok god mu je to dob dopuštala. Za praznike i blagdane odlazio je u pristanište vrebati turiste da razgovara s njima, i uspio je tim jezikom ovladati jednako dobro kao i španjolskim, ali ga je vlastita stidljivost priječila da ga govori s nekim poznatim. Njegova tri sina, sva trojica starija od mene, i njegova kći Valentina, nikada ga nisu čuli da govori engleski.
Zahvaljujući Valentini, mojoj velikoj prijateljici i nadahnutoj čitateljici, saznao sam za postojanje pokreta Pijesak i nebo, što ga je osnovala grupa mladih pjesnika koji su sebi u zadatak stavili obnoviti pjesništvo karipske obale, ponukani svijetlim primjerom Pabla Nerude. U biti, bili su vjerna lokalna kopija grupe Kamen i

nebo što je tih godina vladala po kavanama, pjesničkim sastajalištima u Bogoti, i u književnim prilozima koje je uređivao Eduardo Carranza, djelujući u sjeni Španjolca Juana Ra-mona Jimeneza i sa zdravom odlučnošću da temeljito počiste trulo lišće 19. stoljeća. Nije ih bilo više od šestorice tek zamomčenih mladića, koji su uletjeli takvom snagom u književne priloge novina na obali da su ih počeli smatrati velikom umjetničkom nadom.
Voda Pijeska i neba zvao se Cesar Augusto del Valle, mladić od koje dvadeset dvije godine, koji obnoviteljsku žestinu nije unio samo u teme i osjećaje svojih pjesama, nego i u pravopis i gramatičke zakonitosti koji
su u njima vladali. Čistunci su ga smatrali bezvjercem, akademici glupanom, a klasici fanatikom. Ipak, bez obzira na zaraznu žestinu njegova nastupa, bio je on, kao i Neruda, nepopravljivi romantik.
Rođakinja Valentina povela me jedne nedjelje u Cesarovu kuću gdje je živio s roditeljima, u četvrti San Roque, najpoznatijoj u cijelome gradu po bučnim veselicama i zabavama do kasno u noć. Bio je koščat, izrazito tamnoput i mršav, velikih zečjih zuba i čupave kose poput pjesnika onog vremena. I, nadasve, ljubitelj veselica i suknji.
U njegovoj kući, srednje siromašne klase, bilo je toliko knjiga da nije bilo mjesta za još jednu. Otac mu je bio ozbiljan, prije tužan, a izgledao je kao umirovljeni činovnik i doimao se potištenim zbog sinovljevih jalovih sklonosti. Njegova me majka primila s određenim žaljenjem kao drugoga sina kojega muče isti jadi što su je tjerali u plač zbog njezina vlastitog djeteta.
Ta je kuća za mene bila otkriće svijeta što sam ga možda naslućivao sa svojih četrnaest godina, ali nikada nisam pojmio do koje mjere. Od toga prvog dana postao sam njezin najuporniji posjetitelj i oduzimao sam pjesniku toliko vremena da mi još uvijek nije sasvim jasno kako me podnosio. Pomišljao sam da me je koristio za uvježbavanje svojih književnih teorija, možda samovoljnih, ali očaravajućih, pred očaranim, no bezazlenim sugovornikom. Posuđivao mi je knjige pjesnika za koje nikada nisam ni čuo, te bismo razgovarali o njima, a da uopće nisam bio svjestan vlastite smjelosti. Naročito kada se radilo o Nerudi čiju sam Dvadesetu pjesmu naučio napamet kako bih izludio neke od isusovaca koji

nisu zalazili tim samotnim poetskim puteljcima. Tih su se dana uskomešali kulturni krugovi grada zbog pjesme Meire Delmar posvećene karipskome gradu Cartageni koja je zakrčila sva sredstva informiranja na obali. Ce-sar del Valle takvom je vještinom izgovora i glasa pročitao pjesmu da sam je znao napamet nakon drugog čitanja.
Isto tako mnogo puta nismo mogli razgovarati, jer je Cesar pisao na svoj način. Hodao je sobama i hodnicima kao da je na drugom svijetu, i svaki bi čas prošao pokraj mene poput mjesečara, iznenada sjeo za pisaći stroj, napisao stih, riječ, možda točku i zarez, te ponovno ustao i počeo hodati. Promatrao sam ga izvan sebe, sav blažen od ushita što otkrivam jedinstveni i tajni način pisanja pjesama. Tako je to bivalo za vrijeme pohađanja koledža San Jose, koji mi je pružio zanatski temelj u oslobađanju mojih duhova.
Zadnja vijest što sam je saznao o tom nezaboravnom pjesniku, dvije godine kasnije u Bogoti, bio je Valentinin brzojav od samo tri riječi koje nije imala hrabrosti potpisati: »Umro je Cesar«.
Prvi osjećaj što me obuzeo u Barranquilli bez roditelja, bila je svijest o potpunoj slobodi volje. Prijateljstva sam održavao podalje od škole. Među njima bio je Alvaro del Toro, drugi glas u recitacijama na odmorima
i podmladak obitelji Arteta, s kojima sam običavao obilaziti knjižare i odlaziti u kino. Jedino ograničenje koje su mi postavili u kući ujaka Elie-cera, da bi zaštitili svoju odgovornost, bilo je da se vratim do osam sati navečer.
Jednoga dana dok sam čekao Cesara del Vallea, čitajući u dnevnom boravku u njegovoj kući, navratila je k njemu nevjerojatna žena. Bila je to Martina Fonseca, bijele puti i mulatskog stasa, inteligentna i neovisna i, vjerojatno, pjesnikova ljubavnica. Dva ili tri sata potpuno sam se prepustio užitku razgovora s njom, sve dok se Cesar nije vratio kući, a onda su njih dvoje zajedno otišli nekamo bez riječi. Nisam više čuo za nju sve do Čiste srijede te godine, kada sam je na izlasku s glavne mise zatekao kako sjedi na klupi u parku i čeka me. U vezenoj lanenoj haljini koja je isticala njezinu ljepotu, s bisernom ogrlicom oko vrata i cvijetom žarke boje zataknutim u dekolte. Ipak, ono što najviše cijenim sada, prisjećajući se, način je

na koji me pozvala u svoju kuću bez ikakve naznake namjere, ne obazirući se na sveti znak križa ucrtan pepelom što smo ga oboje nosili na čelu. Njezin muž, peljar na jednom od brodova što su plovili rijekom Magdalenom, nalazio se na dvanaestodnevnom službenom putu. Što je čudno u tome da me njegova supruga pozove jedne neočekivane subote na čokoladu s kolačićima? Samo što se obred ponavljao do kraja godine svaki put kada je muž plovio, i uvijek od četiri do šest, što je bila satnica programa za mladež kina Rex, a koji mi je služio kao izgovor u kući ujaka Eliecera da bih bio s njom.
Njezina profesionalna specijalnost bila je pripremanje učitelja za osnovne škole. Najsposobnije je pozivala u svoje slobodno vrijeme na čokoladu i kolačiće, tako da bučno susjedstvo nije obratilo pažnju na novog subotnjeg učenika. Iznenađivala je lakoća te tajne ljubavi koja je strastveno plamtjela od ožujka do studenog. Nakon prve dvije subote mislio sam kako neću moći podnijeti silinu želje da budem neprekidno s njom.
Bili smo sigurni od svakoga rizika, jer je njezin muž najavljivao svoj dolazak u grad tajnim znakom da bi ona znala da ulazi u luku. Treće subote našeg ljubovanja u krevetu smo začuli udaljeno tuljenje. Ukočila se.
- Mirno - reče mi, i pričeka još dva tuljenja. Nije skočila iz kreveta, kako sam očekivao zbog vlastitog straha, nego je zadržala prisebnost: -Još uvijek nam preostaju tri sata života.
Opisala mi ga je kao »golemog crnca od dva metra i pedalj, s batinom i pol«. Zamalo sam prekršio pravila igre zbog naleta ljubomore i to ne bilo kako: htio sam ga ubiti. Njezina zrelost je to razriješila, i otada me vodila na uzici kroz opasnosti stvarnog života kao vučića u janjećoj koži.
Loše sam stajao u školi i odbijao sam svaki razgovor na tu temu, ali Martina je preuzela na sebe moju školsku kalvariju. Iznenadila ju je djetinjarija da zapuštam nastavu zbog zadovoljenja demona neodoljivog zova života. »Logično je«, umovao sam. »Da je ovaj krevet škola, a ti profesorica, bio bih najbolji učenik ne samo u razredu, nego u čitavoj školi.« Moje je riječi uzela zdravo za gotovo.
- Upravo ćemo tako i učiniti - najavi ona.

Bez prevelike žrtve započela je misija mog popravka sa stalnom satnicom. Rješavala mi je zadaće i pripremala me za sljedeći tjedan između valjanja po krevetu i majčinskih prijekora. Ako zadaća nije bila točno riješena i na vrijeme, kažnjavala me zabranom jedne subote za svake tri greške. Nikada nisam napravio više od dvije, a u školi su se uočavale promjene.
Usprkos svemu, ono što mi je pokazala u praksi bila je nepogrešiva formula kojom sam se, nažalost, poslužio samo na zadnjoj godini gimnazije: kada sam pažljivo pratio nastavu i sam pisao zadaću umjesto da je prepisujem od kolega, dobivao sam dobre ocjene i mogao sam čitati koliko me god volja u slobodno vrijeme i živjeti svoj život bez iscrpljuju-ćih noćnih učenja i nepotrebnih strahova. Zahvaljujući ovom čarobnom receptu bio sam te 1942. godine najbolji đak generacije i za to dobio odličje i razne pohvale. Ali zahvale u povjerenju dobili su liječnici zato što su me tako uspješno izliječili od ludila. Na završnoj svečanosti shvatio sam kako je postojala zlobna doza cinizma u ganuću kojim sam prijašnjih godina zahvaljivao na pohvalama za tuđe zasluge. Zadnje godine, kada sam ih sam zaslužio, učinilo mi se primjerenim ne zahvaliti. Ali zauzvrat sam iz dna duše na završnoj svečanosti u cijelosti izrecitirao pjesmu Cirkus Guillerma Valencie, bez šaptača, i naužio se više straha no kršćanin pred lavovima.
Za školske praznike te dobre godine bio je predviđen posjet baki Tranquilini u Aracataci, no ona je morala hitno otići u Barranquillu na operaciju očne mrene. Radost ponovnog susreta s njom upotpunilo je veselje zbog djedova rječnika što mi ga je donijela na dar. Uopće nije bila svjesna da gubi vid, ili to nije htjela priznati, sve dok više nije mogla izići iz svoje sobe. Operacija u bolnici Caridad obavljena je brzo i s dobrim izgledima. Kad su joj skinuli zavoje, sjedeći onako na postelji, otvorila je oči koje su zračile njezinom novom mladošću, lice joj je zasjalo i svu je svoju radost sažela u jednu jedinu riječ:
- Vidim.
Kirurg je htio točno odrediti koliko vidi i ona je preletjela sobu svojim novim pogledom i pobrojala sve stvari zadivljujućom preciznošću. Liječnik je ostao bez daha, a samo sam ja znao da

predmeti što ih je baka
navela nisu oni što se nalaze pred njom u bolničkoj sobi, nego su to predmeti iz njezine spavaće sobe u Aracataci kojih se sjećala napamet i znala točno gdje stoje. Vid joj se nikada nije vratio.
Moji su roditelji uporno navaljivali da provedem praznike s njima u Sucreu i da dovedem baku. Pretjerano je ostarjela za svoje godine, a pamet joj je sve više nalikovala lađi bez kormilara, no ljepota njezina glasa postala je izražajnija i pjevala je češće i nadahnutije no ikad. Majka je pazila da uvijek bude čista i uređena, kao golema lutka. Vidjelo se da je svjesna svijeta oko sebe, ali ga je povezivala s prošlošću. Naročito radioemisije koje su u njoj budile djetinju radoznalost. Razlikovala je glasove različitih spikera koje je prepoznavala kao svoje prijatelje iz mladosti u Riohachi, jer u njezinoj kući u Aracataci nije bilo radija. Proturječila je ili se nije slagala s komentarima nekih voditelja, raspravljala je s njima o raznim temama ili prigovarala zbog bilo koje gramatičke greške kao da su ondje, pokraj njezine postelje, od krvi i mesa, te nije dopuštala da je se razodjene dok se ne oproste od nje. Onda bi im odgovarala svojom netaknutom besprijekornom pristojnošću:
- Laka noć i vama, gospodine.
Mnoge misterije izgubljenih stvari, brižljivo čuvanih tajni ili zabranjenih poslova otkriveni su iz njezinih monologa: tko je u škrinju skrio i odnio pumpu za vodu koja je nestala iz kuće u Aracataci, tko je bio pravi otac Matildea Salmone, čija su ga braća zamijenila s drugim i naplatila mu to metkom.
Ni moji prvi praznici u Sucreu nisu bili laki bez Martine Fonsece, ali nije postojala ni najmanja mogućnost da pođe sa mnom. Sama pomisao da je ne vidim mjesecima činila mi se nemogućom. Ali ne i njoj. Naprotiv, kada sam joj to spomenuo, uvidio sam kako je ona već, kao i uvijek, tri koraka ispred mene.
- Htjela sam o tome s tobom razgovarati - počela je bez uvijanja.
-Bilo bi najbolje za oboje da promijeniš školu sada kada smo ludi od strasti. Tako ćeš shvatiti da naša veza neće nikada biti više od onoga što je već bila.
Mislio sam da se šali.
- Odmah sutra odlazim i vraćam se za tri mjeseca da ostanem s

tobom.
Odgovorila mi je u ritmu tanga:
- Ha, ha, ha, ha!
Tada sam shvatio da je Martinu lako uvjeriti kada kaže da, ali nemoguće kada je njezin odgovor ne. Nije mi preostalo drugo nego prihvatiti njezinu odluku. Obliven suzama, odlučih biti drukčiji u životu što mi ga
je ona namijenila: novi grad, nova škola, novi prijatelji i čak nova osobnost. Teškom sam mukom na to pomislio. S pravom stečenim mnogobrojnim odličjima, prvo što sam rekao ocu s dozom dostojanstva bilo je da se neću vratiti u koledž San Jose. Ni u Barranquillu.
- Hvala dragome Bogu! - uskliknuo je. - Oduvijek sam se pitao odakle ti taj romantičarski poriv da odeš u jezuitski koledž.
Majka je prečula komentar.
- Ako ne želiš onamo, onda moraš u Bogotu - zaključi.
- Onda ne ide nikamo - brzo će tata - jer nemamo dovoljno novaca za cachacose.
Čudno, ali sama pomisao da ne nastavim školovanje, što je bio moj životni san, tada mi je izgledala nevjerojatno. Do te mjere da sam posegnuo za snom koji mi se činio uvijek nedostižnim.
- Postoje stipendije - natuknuh.
- Mnogo njih - potvrdi tata - ali za bogate.
Dijelom je imao pravo, ali ne zbog protekcionizma, nego zato što su formalnosti bile složene, a uvjeti slabo poznati u javnosti. Zbog centralizma, tko god želio stipendiju, morao je otići u Bogotu, prijeći tisuću kilometara u osam dana puta što je stajalo skoro koliko i tri mjeseca u internatu kakva dobroga koledža. Čak i tada moglo bi biti uzaludno. Majka je pala u očaj:
- Kada čovjek počne trošiti, zna se gdje je početak, ali ne gdje i kraj.
Osim toga, već se nakupilo zaostalih troškova. Luis Enrique, godinu dana mladi od mene, bio je upisan u dvije mjesne škole i obje vrlo brzo napustio. Margarita i Aida dobro su učile u osnovnoj školi časnih sestara, ali već su razmišljale u kojem bi obližnjem, i ne preskupom gradu mogle nastaviti školovanje. Gustavo, Ligia, Rita i Jaime nisu još bili hitni slučajevi, ali su rasli prijetećom brzinom.

Oni, kao i još troje braće koja su se kasnije rodila, prema meni su se jednako ponašali, kao prema nekome tko uvijek dolazi da bi otišao. Za mene je to bila odlučujuća godina. Najveća atrakcija svake kočije bijahu djevojke izabrane zbog svoje ljupkosti i ljepote, odjevene poput kraljica, koje su recitirale stihove s aluzijama na simboličan rat između dviju polovica mjesta. Ja, još uvijek napola stranac, uživao sam u povlastici nepristranosti te sam se tako i ponašao. Ipak, te sam godine popustio molbama kapetana Congovea da napišem stihove za svoju sestru Carmen Rosu, koja će biti kraljica veličanstvene kočije. Oduševljeno sam uslišao molbu, no pretjerao sam u napadima na protivnika jer nisam poznavao pravila igre. Nije mi preostalo ništa drugo nego popraviti bruku s dvije pjesme pomirenja: jednom za izglađivanje nesporazuma,
za ljepoticu Congovea, i drugom za izmirenje, za ljepoticu Zulie. Incident je izišao na vidjelo. Anonimni pjesnik, jedva poznat u mjestu, postao je heroj dana. Događaj me uveo u društvo i osigurao mi prijateljstvo obiju strana. Otada mi nije dostajalo vremena za pripomoć u dječjim komedijama, dobrotvornim sajmovima i tombolama, pa čak i u sastavljanju govora jednom kandidatu za gradsko vijeće.
Luis Enrique, koji se već isticao kao nadahnuti gitarist, što je kasnije i postao, podučio me svirati malenu gitaru tiple. On, Filadelfo Velilla i ja postali smo kraljevi serenada, a najveća nagrada bila nam je kad bi se koja od polaskanih gospi na brzinu odjenula, pozvala nas u kuću i probudila susjede, pa bi nastavili s veseljem do sljedećeg dana. Te nam se godine pridružio Jose Palencia, unuk bogatog i razmetljivog zemljoposjednika, i tako ojačao naš sastav. Jose bijaše rođeni glazbenik koji je znao svirati svaki instrument što mu dođe pod ruku. Izgledao je kao filmski glumac, briljantno je plesao i njegova je inteligencija očaravala, a na uspjesima u prolaznim vezama zavidjeli su mu više no što je to bilo vrijedno zavisti.
Ja, naprotiv, nisam znao plesati i nisam to uspio naučiti čak ni u plesnoj školi gospođica Loiseau, šest sestara nepokretnih od rođenja, koje su unatoč tome davale satove klasičnih plesova ne dižući se iz svojih stolaca za ljuljanje. Moj otac, oduvijek osjetljiv na

slavu, došao mi je s novom idejom. Prvi put proveli smo duge sate u razgovoru. Jedva da smo se poznavali. Kada danas gledam, ako ćemo pravo, nisam živio s roditeljima više od tri godine sveukupno, zbrojimo li zajednički život u Aracataci, Barranquilli, Cartageni, Sinceu i Sucreu. Bilo je to vrlo ugodno iskustvo koje mi je omogućilo da ih bolje upoznam. I majka je tako mislila: »Kako je dobro što ste ti i tata postali prijatelji«. Nekoliko dana kasnije, kuhajući kavu u kuhinji, dodala je:
- Tvoj je tata jako ponosan na tebe.
Sljedećeg me jutra krišom probudila i šapnula na uho: »Tata ima iznenađenje za tebe.« Zaista, kada je sišao na doručak, on mi je sam, pred svima, rekao novost svečanim zanosom:
- Spremi svoje krpice, putuješ u Bogotu.
U prvi sam mah osjetio veliko nezadovoljstvo jer sam tada samo želio ostati zauvijek okružen zabavom bez kraja i konca. No prevladala je naivnost. Odjeća za hladnu Bogotu nije bila problem. Otac je imao jedno crno odijelo od engleskog štofa i drugo od samta, oba pretijesna. Tako da smo otišli krojaču Pedru Leonu Rosalesu, zvanom čudotvorac, koji je oba odijela prekrojio na moju veličinu. A majka mi je još kupila kaput od devine dlake, preostao nakon smrti nekakva senatora. Kad sam ga
isprobavao kod kuće, moja sestra Ligia, vidovita od rođenja, potajice me je upozorila kako senatorov duh noću hoda kućom u tom kaputu. Oglušio sam se na njezine riječi, no bilo bi mi bolje da sam je poslušao, jer kad sam ga odjenuo u Bogoti, iz zrcala me umjesto mog odraza gledao mrtvi senator. Založio sam ga za deset pesosa u Monte de Piedadu i odmah poderao priznanicu.
Obiteljska atmosfera toliko se popravila da sam zamalo zaplakao opraštajući se, ali program je izveden bez odstupanja i bez sentimentalnosti. Drugog tjedna u siječnju, nakon burne noći, ukrcao sam se u Ma-gangueu na brod David Arango - zaštitni znak tvrtke Naviera Colombiana. Kabinu sam dijelio s dobričinom od sto dvadeset pet kila, ćosavom po cijelom tijelu. Ime je prisvojio od Jacka Trbosjeka, a bio je zadnji potomak iz roda cirkuskih bacača noževa iz Male Azije. Na prvi pogled mi se učinilo da bi me mogao zadaviti u snu, ali kako je vrijeme odmicalo, uvidio sam da je

upravo onakav kako izgleda: golema beba s tako velikim srcem da mu ne stane u grudi.
Prve je večeri organizirana službena zabava, s orkestrom i svečanom večerom, ali sam pobjegao na palubu da zadnji put promatram svjetla svijeta koji sam morao zaboraviti bez boli, i zdušno sam plakao do zore. Danas se usuđujem reći da je jedini razlog zbog kojeg bih se vratio u djetinjstvo taj da ponovno uživam u tom putovanju. Morao sam putovati u oba smjera mnogo puta tijekom četiri godine, koliko mi je nedostajalo do mature, i još dvije koliko sam studirao, a svaki sam put naučio više i bolje o životu nego u školi. U razdobljima kada je razina vode bila dostatna, put uzvodno trajao je pet dana od Barranquille do Puerto Salgara, odakle se vlakom za dan stizalo u Bogotu. U sušnim razdobljima, kada je bilo zabavnije ploviti ako se nekome nije žurilo, putovanje je moglo potrajati i do tri tjedana.
Imena brodova bila su lagana za pamćenje, te svima poznata i bliska: Atlantico, Medellin, Capitan de Caro, David Arango. Njihovi kapetani, kao i Conradovi, bili su autoritativni, dobre ćudi, izjelice i nikada nisu spavali sami u svojim kraljevskim kabinama. Putovanja bijahu spora i puna iznenađenja. Mi putnici sjedili smo po cijele dane na terasama i promatrali zaboravljena sela, izvaljene kajmane razjapljenih čeljusti koji su čekali da im uleti kakav neoprezni leptir, jata čaplji koja su polijetala prestrašena brazdom što je ostajala na vodi iza broda, jata pataka iz unutrašnjih močvara, morske krave koje su pjevale na pješčanim obalama dojeći svoje mlade. Za cijeloga putovanja budili smo se u svitanje zbunjeni drečanjem majmuna i papiga. Često bi sijestu prekinuo smradni zadah utopljene krave, nasukane na obali, sa samotnim strvinarom nad utrobom.
w
Ljudi se danas rijetko upoznaju u zrakoplovu. Na riječnim brodovima mi đaci i studenti na kraju smo izgledali kao jedna obitelj, jer smo se svake godine dogovarali da zajedno putujemo. Ponekad se brod znao nasukati i ostati tako na pješčanom sprudu i do petnaest dana. Nitko nije oko toga razbijao glavu jer se zabava nije prekidala, a kapetanovo pismo zapečaćeno grbom njegova

pečatnjaka vrijedilo je kao isprika za kašnjenje u školu.
Od prvoga dana pažnju mi je privukao najmlađi član jedne obitelji, koji je svirao harmoniku bandoneon kao u snu, šećući po cijele dane palubom prvog razreda. Gušio sam se od zavisti jer, otkada sam čuo prve harmonikaše Francisca Ljudine na proslavama 20. srpnja u Aracataci, navaljivao sam na djeda da mi kupi harmoniku, ali nam se baka ispriječila na putu šalom koju je neumorno ponavljala - da su svi harmonikaši klempavci. Kojih trideset godina kasnije u Parizu na Međunarodnom kongresu neurologa, učinilo mi se da sam prepoznao otmjenog harmonikaša s broda. Vrijeme je učinilo svoje: pustio je boem-sku bradu, a i odjeća mu je porasla koja dva broja, no sjećanje na njegovo umijeće bijaše tako živo da nisam mogao pogriješiti. Ipak, njegov odgovor nije mogao biti oporiji kada sam ga upitao ne predstavivši se:
- Kako bandoneon? Iznenađeno je odvratio:
- Ne znam o čemu govorite.
Osjetio sam kako se zemlja otvara pod mojim nogama, i do neba sam mu se ispričavao zato što sam ga zamijenio s učenikom koji je svirao bandoneon na Davidu Arangu, tamo negdje početkom siječnja 1944. Tada se ozario, sjetivši se. Bio je to Kolumbijac Salomon Hakim, jedan od svjetski poznatih neurologa. Razočaralo me što je harmoniku zamijenio medicinskim inženjerstvom.
Drugi mi je putnik privukao pažnju zbog svoga povučenog držanja. Mlad i snažan, rumen u licu, s naočalama za kratkovidne i s već prvim znacima ćelavosti. Izgledao mi je kao otjelotvorenje turista iz unutrašnjosti - cachaco turista. Odmah prvoga dana prisvojio je najudobniji naslonjač, naslagao nekoliko hrpa novih knjiga na stolić i čitao, ne pomak-nuvši se od jutra, sve dok ga ne bi omele večernje zabave. Svaki se dan u restoranu pojavljivao u drukčijoj košulji kratkih rukava s cvjetnim uzorkom i doručkovao, ručao i večerao, te opet nastavljao čitati sam za najudaljenijim stolom. Ne vjerujem da je ikoga pozdravio. Prozvao sam ga u sebi »nezasitni čitatelj«.
Nisam odolio iskušenju i pronjuškao sam malo oko njegovih knjiga. Većinom su to bili neprobavljivi traktati o javnom pravu, što ih je čitao
ujutro, podvlačeći i bilježeći nešto sa strane. Uz podnevni

povjetarac čitao je romane. Medu njima, jedan me sasvim prenerazio: Dvojnik Dosto-jevskoga, koji sam pokušao ukrasti u knjižari u Barranquilli, ali nisam uspio. Ludio sam od želje da ga pročitam. Do te mjere, da sam pomišljao zamoliti ga da mi posudi roman, no nisam imao hrabrosti. Jednog od sljedećih dana pojavio se s Velikim Meaulnesom, o kojem dotada nisam ništa čuo, ali ubrzo nakon toga postao je jedno od remek-djela koje sam najviše volio. Za razliku od njega, ja sam nosio samo već pročitane i neponovljive knjige: Jeromin oca Colome, koji nikada nisam pročitao do kraja, La vordgine Josea Eustasia Rivere; Od Apenina do Anda Edmunda de Amicisa, i djedov rječnik koji sam malo-pomalo čitao satima. Nezasitni čitatelj, naprotiv, nije imao vremena da ih sve pročita. Želim reći, a nisam rekao, da bih dao sve da sam na njegovu mjestu.

Treći putnik, naravno, bio je Jack Trbosjek, moj kolega iz kabine, koji je satima trabunjao u snu na nepoznatom jeziku. Melodija njegovih glagoljanja stvorila je novu zvučnu kulisu mojim čitanjima u osvit zore. Rekao mi je da nije svjestan svoga govora u snu, niti je znao na kojem to jeziku sanja, jer se u djetinjstvu sporazumijevao s akrobatima u svom cirkusu na šest različitih azijskih dijalekata, no sve ih je zaboravio kada mu je majka umrla. Znao je samo poljski, svoj materinski jezik, ali smo utvrdili da ni to nije jezik kojim govori u snu. Ne znam nijedno stvorenje nježnije od njega dok je pripremao i provjeravao oštrice svojih zlokobnih noževa na svome ružičastom jeziku.

Njegov jedini problem pojavio se prvoga dana u restoranu kada se potužio konobarima kako neće preživjeti putovanje ako mu ne posluže četiri porcije. Noštromo mu pojasni da neće biti problema ako tu uslugu plati kao dodatak uz poseban popust. On je pak odgovorio da je putovao po mnogim morima svijeta i svugdje su mu priznali ljudsko pravo da ne krepa od gladi. Slučaj je došao do kapetana, koji je problem razriješio na tipično kolumbijski način odlučivši da mu posluže dvije porcije, a konobarima neka se one druge dvije omaknu zbog rastresenosti. No on se još dodatno osiguravao nabadajući vilicom iz tanjura kolega za stolom i ponekog od gostiju slaboga teka koji su uživali u njegovim

dosjetkama. Trebalo je bitiondje da bi to čovjek povjerovao.
Nisam znao što bih sa sobom, sve dok se u Gloriji nije ukrcala grupa studenata koji su navečer slagali trija i kvartete te pjevali krasne serena-de i ljubavna bolera. Kad sam otkrio da imaju tiple viška, pridružio sam im se, vježbao sam s njima svako poslijepodne, a onda smo pjevali do zore. Zahvaljujući zovu srca našao sam rješenje za dosadu - onaj tko ne pjeva ne može ni zamisliti kakav je to užitak.
Jedne noći punog mjeseca probudilo nas je beskrajno tužno zavijanje što je dopiralo s obale. Kapetan Climaco Conde Abello, jedan od najvećih, naredio je da reflektorima potraže odakle dolazi zvuk. Bila je to ženka morske krave koja se zaplela u grane palog drveta. Mornari su skočili u vodu, privezali je za vitlo i uspjeli je izvući. Bijaše to čudesno biće koje može raznježiti čovjeka, nešto između žene i krave, gotovo četiri metra duga, plavkaste, nježne kože i velikoga trupa s golemim grudima pramajke. Upravo sam od kapetana Condea Abella prvi put čuo da će svijet propasti ako se nastavi s ubijanjem riječnih životinja i zabranio pucanje sa svoga broda.
- Onaj kome je do ubijanja, neka ubija u svojoj kući! - viknuo je. -Ne na mome brodu.
S velikom nelagodom pamtim 19. siječnja 1961, šesnaest godina kasnije, kada me u Meksiko nazvao jedan prijatelj da mi kaže kako se parobrod David Arango zapalio i potpuno izgorio u luci Maganguea. Spustio sam slušalicu sa strašnom sviješću da je toga dana završila moja mladost i da je tada i ono malo što nam je preostalo od naše rijeke nostalgije otišlo u vražju mater. Danas je rijeka Magdalena mrtva, trulih voda i istrijebljenih životinja. Radovi na saniranju rijeke, o čemu su toliko govorile vlade koje su se smjenjivale, ali ništa nisu poduzimale, iziskivali bi umjetno pošumljavanje s nekih šezdeset milijuna sadnica drveća, i to onoga područja koje je devedeset posto privatno vlasništvo, a čiji bi se vlasnici morali odreći, samo zbog ljubavi prema domovini, devedeset posto svojih sadašnjih prihoda.
Svako putovanje bila je velika životna lekcija koja nas je kratkotrajno, ali nezaboravno povezala sa životom mjesta kroz koja

smo prolazili i za koja su mnogi zauvijek vezali svoju sudbinu. Jedan ugledni student medicine uvukao se nepozvan na neku svadbu, bez pitanja zaplesao s najljepšom ženom, a njezin ga je muž ubio jednim hicem. Drugi se pak nakon legendarne pijanke oženio prvom djevojkom koja mu se svidjela u mjestu Puerto Berrio, i živio sretno s devetoro djece. Jose Palencia, naš prijatelj iz Sucre, osvojio je kravu na bubnjarskom natjecanju u Tenerifeu i odmah je prodao za pedeset pesosa: u to vrijeme pravo bogatstvo. U golemoj četvrti razvrata u Barrancabermeji, glavnom naftnom centru, na naše veliko iznenađenje zatekli smo, dok je pjevao s orkestrom u jednom bordelu, Angela Casia Palenciu, Joseova bratića, koji je godinu dana prije netragom nestao iz Sucre. Zabava je potrajala do zore, a orkestar je podmirio račun.

Najneugodnije sjećanje s tih putovanja vezano je za jednu mračnu krčmu u Puerto Berriu, odakle je nas četvoricu putnika policija izvukla uz batine, bez ikakva objašnjenja i bez volje da nas saslušaju, a uhitili su

nas pod optužbom da smo silovali neku studenticu. Kada smo stigli u policijsku postaju, već su iza rešetaka, bez ijedne ogrebotine, sjedili pravi krivci, nekakve domaće skitnice koji nisu imali nikakve veze s našim brodom.

Na kraju puta, u Puerto Salgaru, trebalo se iskrcati u pet ujutro i to odjeven za hladnije podneblje. Muškarci u crnim suknenim odijelima, prslucima i polucilindrima i s kaputima preko ruke, promijenili su identitet uz kreketave psalme krastača i smrad rijeke prepune životinjskih lešina. Neposredno prije iskrcavanja neobično sam se iznenadio. Jedna prijateljica, neposredno prije puta, nagovorila je moju majku da mi spremi zavežljaj od jake, grube kože s mrežom od agave, vunenom dekom i noćnom posudom za hitne slučajeve, i sve to omota u prostirku od žu-kovine i učvrsti s užadi kojom se veže mreža. Moji prijatelji glazbenici nisu mogli suspregnuti smijeh kad su me ugledali s tom prtljagom u kolijevci civilizacije, a najodlučniji je učinio ono na što se ja ne bih odvažio: bacio je to u rijeku. Zadnji prizor toga nezaboravnog puta brodom zavežljaj je koji se vraćao kući, nošen riječnom strujom.

Vlak se od Puerto Salgara poput mačke verao planinskim putevima

prva četiri sata. Na najstrmijim dijelovima zastajao bi da uhvati zamah te bi ponovno pokušavao svladati uspon sopćući poput zmaja. Ponekad su putnici morali sići s vlaka da bi ga rasteretili i pješačiti do sljedeće zaravni. Sela uz put bila su tužna i hladna, a na praznim postajama dočekivale su nas samo vječne prodavačice koje su kroz prozore vagona nudile debele žute kokoši, kuhane cijele, u jednom komadu, i iznimno ukusan nenarezan pečeni krumpir. Ondje sam doživio prvi put nevidljivo i nepoznato stanje: osjećaj hladnoće. U predvečerje, srećom, otvorile bi se odjednom prema obzoru beskrajne savane, zelene i lijepe poput nebeskog mora. Svijet bi postao miran i kratak. Atmosfera u vlaku drukčija. Potpuno sam zaboravio nezasitnog čitatelja, kada se neočekivano pojavio i užurbano sjeo nasuprot meni. Nevjerojatno. Oduševio ga je jedan bolero koji smo uvečer izvodili na brodu i zamolio me da mu napišem riječi. Osim što sam mu napisao tekst, naučio sam ga i pjevati. Iznenadio me njegov dobri sluh i čistoća glasa kada ga je otpjevao sam, otprve točno i dobro.
- Njezino srce neće izdržati kad ga čuje! - uskliknuo je sav ozaren.
Tada sam shvatio njegov nemir. Otkako nas je čuo kako pjevamo taj bolero na brodu, osjetio je da će to oduševiti njegovu djevojku koja ga je prije tri mjeseca ispratila u Bogoti i toga ga dana čekala na postaji. Ponovno ga je čuo dva ili tri puta i mogao ga je napisati po sjećanju, ali kada me ugledao samoga na sjedalu u vlaku, odlučio je zamoliti me za uslugu. Nakon toga sam se i ja osmjelio i rekao mu s namjerom, ali
tobože ne pridajući tome važnost, kako sam se iznenadio kada sam na njegovu stolu vidio knjigu koju je tako teško naći. Iskreno se iznenadio:
- Koju?
- Dvojnika. Zadovoljno se nasmijao.
- Nisam je još dokraja pročitao - objasni. - No to je jedan od najčudnijih romana koje sam čitao.
To je bilo sve što je rekao. Zahvalio mi je na sve moguće načine za bolero i oprostio se čvrstim stiskom ruke.
Već se počelo smrkavati kada je vlak usporio, prošao ispod nadstrešnice prepune hrđavog lima i stao na mračnom peronu.

Uhvatio sam kovčeg za jezičac i odvukao ga prema ulici prije nego me mnoštvo pregazi. Skoro sam već izišao na ulicu, kad sam začuo kako netko viče:
- Mladiću, mladiću!
Okrenuo sam se, kao i mnogi drugi mladići, a i oni koji to baš i nisu bili, a hitali su prema izlazu baš kao i ja, kada je nezasitni čitatelj prošao pokraj mene i u prolazu mi gurnuo knjigu.
- Uživaj u njoj! - viknuo mi je prije no što se izgubio u gomili.
Bio je to Dvojnik. Toliko sam se zbunio da uopće nisam uspio shvatiti što mi se upravo dogodilo. Gurnuo sam knjigu u džep kaputa, a na izlazu iz stanice dočekao me udar hladnog vjetra u sumrak. Osjetivši slabost, spustio sam kovčeg na nogostup i sjeo na nj da bih došao do zraka. Na ulicama nije bilo žive duše. Ono malo što sam uspio nazreti kroz zavjesu sitne kišice pomiješane s Čadom bio je ugao zlokobne i ledene avenije, na dvije tisuće četiri stotine metara nadmorske visine, uz polarni zrak koji me gušio.
I
Čekao sam sav promrznut najmanje pola sata. Netko me trebao dočekati jer je moj otac žurnim brzojavom obavijestio svoga rođaka don Eliecera Torresa Aranga, koji će skrbiti o meni. Ali tada me nije zabrinjavalo hoće li netko doći po mene, nego strah da ću ostati sjediti na pogrebnom kovčegu tu, na drugom kraju svijeta gdje nikoga ne poznajem. Odjednom je iz taksija izišao otmjen muškarac, sa svilenim kišobranom i u kaputu od kamelota, dugom sve do gležnjeva. Shvatio sam da je to moj skrbnik, iako me samo okrznuo pogledom i prošao pokraj mene, no ponestalo mi je hrabrosti da mu dam ikakav znak. Utrčao je u postaju i ponovno izišao za koju minutu, potpuno obeshrabren. Na kraju me ugledao i upro prstom:
- Ti si Gabito, zar ne? Iskreno sam mu odgovorio:
- Jedva.
w
Bogota je u to vrijeme bila dalek i potišten grad u kojem je rominjala besana kišica još od početka 16. stoljeća. Zamijetio sam na ulicama previše užurbanih muškaraca, odjevenih poput mene nakon dolaska u taj grad u crna suknena odijela i sa zimskim šeširima. No

nije se mogla vidjeti, ni za utjehu, jedna jedina žena. Njima je bio zabranjen ulaz u mračne kavane trgovačkog centra, jednako kao i svećenicima u sutanama i vojnicima u odorama. U tramvajima i javnim pisoarima stajao je tužni natpis: »Ako se ne bojiš Boga, boj se sifilisa«.
Dojmili su me se golemi konji koji su vukli kola s bačvama piva, vatromet iskri pri skretanju tramvaja i prometni zastoji uzrokovani prolazom pogrebnih povorki praćenih kišom. Bile su to najžalobnije povorke otmjenih kočija i konja urešenih baršunom i ukrasima za glavu s crnim perjem po uzoru na gringose, i s mrtvacima iz dobrostojećih obitelji koje su se držale kao da su upravo one izmislile smrt. Pred crkvom Nieves spazio sam iz taksija prvu ženu na ulici, vitku i tajanstvenu, pristalu poput kraljice zavijene u crno, no ostao sam zauvijek djelomice prikraćen zbog neprozirnog vela što joj je prekrivao lice.
Obeshrabrio sam se. Zbog tmurnog vrta punog tamnih ruža i hladnoće koja se zavlačila u kosti, velika i udobna kuća u kojoj sam prenoćio učinila mi se sablasnom. Pripadala je obitelji Torres Gamboa, očevim rođacima koje sam poznavao, no za večerom su mi izgledali neobično, onako zavijeni u pokrivače za spavanje. Najviše me se dojmio odlazak na počinak - zavukao sam se u postelju i užasnuto kriknuo jer mi se kre-vetnina učinila natopljena ledenom tekućinom. Objasnili su mi da je to uvijek tako prvi put i da ću se malo-pomalo naviknuti na posebnosti klime. Plakao sam satima, dok me napokon nije svladao nemiran san.
Eto kako sam se osjećao četvrti dan nakon dolaska dok sam, boreći se s vjetrom i kišicom, hitao prema Ministarstvu obrazovanja, gdje će se otvoriti upisi za državno natjecanje za stipendije. Red je počinjao na trećem katu ministarstva, ispred samih vrata ureda za upis, i vijugavo se spuštao stubištem do ulaza u zgradu. Taj zanimljiv prizor je obeshrabrivao. Kada je prestalo kišiti, negdje oko deset ujutro, red se i dalje protezao
još dva bloka preko Avenije Jimenez de Quesada, ne računajući kandidate koji su se sklonili u veže. Izgledalo mi je nemoguće bilo što postići u sličnoj grabeži.
Malo iza podneva, osjetio sam lagano tapšanje po ramenu. Bio je to

onaj nezasitni čitatelj s broda, koji me je primijetio među kandidatima na začelju kolone, ali sam ga jedva prepoznao onakva s polucilindrom i u bogotskom pogrebnom ruhu. Upitao me je, također zbunjen:
- Ma, kog vraga ti radiš ovdje? Objasnih mu.
- Kako zgodno! - odvrati on, pucajući od smijeha. - Pođi sa mnom - uhvatio me za ruku i poveo prema ministarstvu. Tada sam saznao da je on doktor Adolfo Gomez Tamara, predsjednik državnog vijeća za dodjelu stipendija Ministarstva za obrazovanje.
Bila je to posve nevjerojatna i jedna od najsretnijih slučajnosti u mome životu. Uz tipičnu đačku šalu, Gomez Tamara predstavio me je svojim pomoćnicima kao najnadahnutijeg pjevača romantičnih bolera. Poslužili su me kavom i upisali me preskočivši druge formalnosti, unaprijed me upozorivši kako tim činom ne zlorabe položaj, nego odaju poštovanje nedokučivim bogovima slučajnosti. Obavijestili su me da će se uobičajen ispit održati u koledžu San Bartolome. Pretpostavljali su da se negdje oko tisuću kandidata iz čitave zemlje natječe za kojih tri stotine pedeset stipendija, tako da će bitka biti duga i teška, možda i pogubna za moje snove. Oni koji prođu ispit doznat će rezultate za tjedan dana, zajedno s obavijesti o gimnaziji koja ih je zapala. Za mene je to bila neugodna novost, jer su me mogli jednako poslati u Medellin kao i u Vichadu. Pojasniše mi kako je ta geografska lutrija smišljena zato da bi se potaknula kulturna razmjena između različitih područja zemlje. Nakon obavljenih formalnosti, Gomez Tamara stisnuo mi je ruku jednakim oduševljenjem kojim mi je zahvalio za bolero.
- Sada dobro pazi - posavjetova me. - Sve ovisi o tebi.
Na izlasku iz ministarstva, nekakav čovječuljak nalik na svećenika ponudio mi je da će mi isposlovati, bez polaganja ispita, sigurnu stipendiju za koju god gimnaziju želim, u zamjenu za skromnu naknadu od pedeset pesosa. Za mene je taj iznos predstavljao pravo bogatstvo, ali vjerujem da bih mu platio da sam imao toliko, samo da izbjegnem beskrajan strah od ispita. Nekoliko dana kasnije, prepoznao sam ga na fotografiji u novinama kao varalicu i vođu skupine prevaranata koji su se izdavali za svećenike koji pomažu pri obavljanju poslova u određenim nadležnim službama.

Nisam raspremio kovčeg, siguran da će me poslati tko zna kamo. Toliko sam bio pesimističan da sam uoči ispita završio s glazbenicima s
broda u nekoj prčvarnici u besramnoj četvrti Cruces. Pjevali smo za piće, a cijena jedne pjesme bila je čaša rakije chicha, oporog pića od prevrelog kukuruza kojemu su vrsni pijanci popravljali okus barutom. Tako sam zakasnio na ispit, u glavi mi je bubnjalo i uopće se nisam sjećao ni gdje sam bio ni tko me doveo kući prijašnje noći, no sažalili su se i pustili me u veliku dvoranu dupkom punu kandidata. Letimičan pogled na pitanja dostajao je da shvatim kako sam unaprijed propao. Tek da odvratim pažnju onih koji su na nas pazili, posvetio sam se rješavanju pitanja iz društvenih znanosti, jer su mi se ona učinila najlakšima. Odjednom sam osjetio snažan nalet nadahnuća koji mi je omogućio smisliti vjerojatne i čudesne odgovore uz puku sreću. Osim u matematici, kojoj nisam mogao doskočiti ni uz pomoć trikova. Ispit iz crtanja, koji sam riješio brzo, ali dobro, došao mi je kao olakšanje. »Vjerojatno je to čudo chiche«, zaključili su moji prijatelji svirači. U svakom slučaju, na kraju sam se potpuno predao i odlučio roditeljima u pismu objasniti razloge zbog kojih se ne mogu vratiti kući.
Ispunio sam obvezu i pošao zatražiti rezultate ispita tjedan dana kasnije. Službenica na recepciji vjerojatno je vidjela neki znak na mojim papirima, jer me bez ikakva razloga povela predsjedniku. Zatekao sam ga dobro raspoloženog, samo u košulji i s tada modernim crvenim naramenicama. Pregledao je ocjene mog ispita stručnom pomnjom, zamislio se jednom ili dvaput, i na kraju uzdahnuo.
- Nije loše - promrmlja sebi u bradu. - Osim matematike, ali si se za dlaku izvukao zahvaljujući petici iz crtanja.
Naslonio se u stolici s oprugama i upitao me o kojem sam koledžu razmišljao.
Osjetio sam strah kao malo kada u životu, ali nisam oklijevao:
- San Bartolome, ovdje u Bogoti.
Položio je dlan na hrpu papira što je stajala na njegovu radnom stolu.
- Sve su ovo pisma utjecajnih ljudi koji preporučuju djecu, rođake i

prijatelje za bogotske koledže - objasni. Shvatio je kako to nije trebao reći i nastavio: - Ako mi dopustiš da ti pomognem, za tebe je najbolja Državna gimnazija u Zipaquirai, sat vremena vlakom od Bogote.
O tom povijesnom gradiću znao sam jedino da posjeduje rudnike soli. Gomez Tamara mi je pojasnio da je to nekoć bila kolonijalna gimnazija, oduzeta jednoj od redovničkih zajednica nakon nedavne liberalne reforme, a sada ondje predaje odlična grupa mladih profesora modernih nazora. Pomislio sam da mu moram pojasniti neke stvari:
- Moj je otac konzervativac - upozorio sam ga. Nasmijao se.
- Ne budi tako krut - reče. - Recimo da je liberalan u širem smislu riječi.
Ponovno je zauzeo prijašnje držanje i odlučio da je moja sudbina u tome nekadašnjem samostanu iz 17. stoljeća, pretvorenom u gimnaziju za bezvjernike, u pospanoj varoši gdje je jedina razonoda učenje. Negdašnji se samostan, zapravo, ravnodušno suočio s vječnošću. U prvo je vrijeme u kamenu trijema počivao uklesan natpis: Strah od Boga početak je mudrosti. Ali kada je liberalna vlada predsjednika Alfonsa Lopeza Pu-mareja nacionalizirala školstvo 1936, geslo je zamijenio grb Kolumbije. Dok sam pokušavao doći do zraka zbog težine đačkoga kovčega, rastužio me pogled s trijema na dvorište s kolonijalnim lukovima isklesanima u živom kamenu, zeleno oličenim balkonima i loncima sa snuždenim cvijećem na stubišnoj ogradi. Sve se doimalo podređeno vjerskom redu i na svakom koraku bilo je jasno da već više od tristo godina ovuda nije prošao blagi dodir ženske ruke. Razmažen u slobodnim karipskim prostranstvima, prestravio sam se kako ću morati proživjeti četiri presudne godine mladenaštva u tome mjestu gdje je vrijeme stalo.
Dandanas mi se čini nevjerojatnim da su negdašnji samostan s prizemljem i jednim katom u okviru sjetnog dvorišta, kao i naknadno podignuta zidanica u stražnjem dvorištu, dostajali za stan i ured ravnatelja, tajništvo uprave, kuhinju, blagovaonicu, knjižnicu, šest učionica, fizikalni i kemijski laboratorij, spremište, sanitarni čvor i zajedničku spavaonicu sa željeznim krevetima

poredanima u nizu za pedeset silom dovučenih učenika iz najsiromašnijih predgrađa države i pokojeg Bogotanca. Nasreću, taj položaj prognanika bila je još jedna milost moje sretne zvijezde. Zahvaljujući njoj, brzo sam i dobro naučio kakva me je zemlja zapala na svjetskoj lutriji. Dvanaestak zemljaka s Kariba, koji su me primili kao svoga od samoga dolaska, i ja, naravno, bitno smo se razlikovali od drugih: domaći i pridošlice.
Različite skupine raštrkane po dvorištu, već od odmora prve večeri, bijahu bogata zbirka uzoraka nacije. Nije bilo neprijateljstava dok se svako držao svoga terena. Odmah sam se sprijateljio s momcima s ka-ripske obale, jer mi Karibljani opravdano smo na glasu kao vrlo bučni, gorljivi pobornici zajedništva i neumorni svirači, pjevači i plesači. Bio sam iznimka, ali Antonio Martinez Sierra, odličan plesač rumbe iz Car-tagene, odmah me podučio modernim plesnim koracima za večernjih odmora. Bio je tu i Ricardo Gonzalez Ripoll, moj veliki pomagač u tajnim ljubakanjima, kasnije proslavljeni arhitekt, koji nikada nije prestao jedva čujno pjevušiti istu pjesmu i plesati je sam do kraja života.
Mincho Burgos, rođeni pijanist koji je postao ravnatelj državnog plesnog orkestra, osnovao je maleni školski sastav s ciljem da ih poduči
svirati neki instrument i otkrio mi tajnu drugoga glasa za pjevanje bolera i vallenato pjesama. No njegov najveći pothvat bio je naučiti Guiller-ma Lopeza Guerru, rođenog Bogotanca, karipskom umijeću sviranja udaraljki claves, dva štapića kojima se udara jedan o drugi, što je u biti pitanje ritma tri-dva, tri-dva.
Humberto Jaimes, iz El Banca, neumorno je učio i nikada ga nije zanimao ples, a odricao se čak i izlazaka za vikend da ne bi prekidao s učenjem. Ne vjerujem da je ikada vidio nogometnu loptu ili pročitao bilo kakav prikaz bilo kojega sportskog događaja. Sve dok nije diplomirao inženjerstvo u Bogoti i dospio u El Tiempo kao pripravnik sportskog urednika, da bi potom postao glavni urednik rubrike i dobar nogometni izvjestitelj. U svakom slučaju, najčudniji slučaj što ga pamtim nesumnjivo je onaj Silvia Lune, posve tamnoputoga momka iz Chocoa koji je diplomirao pravo, zatim medicinu, a kada se činilo da će upisati i treći studij, nestao mi je s

vidika.
Daniel Rozo, Pagocio, uvijek se držao kao mudrac koji vlada svim božanskim i ljudskim znanostima i razmetao se njima i na nastavi i na odmorima. Uvijek smo dolazili k njemu kada smo htjeli čuti kakvo je stanje u svijetu za vrijeme Drugog svjetskog rata, što smo pratili samo preko glasina, jer nije bilo dopušteno unošenje dnevnih novina i časopisa u školu, a na radiju smo slušali jedino glazbu uz koju smo međusobno plesali. Nismo nikada dospjeli provjeriti odakle je Pagocio izvlačio svoje povijesne bitke u kojima su uvijek pobjeđivali saveznici.
Sergio Castro iz Quetamea bio je možda najbolji đak svih godina u gimnaziji i uvijek je dobivao najviše ocjene od samoga početka. Čini mi se da je tajna njegova uspjeha ista ona koju mi je otkrila Martina Fonseca dok sam pohađao koledž San /ose: nije propuštao nijednu riječ profesora ili kolega na nastavi, bilježio je čak i ritam disanja predavača i čuvao ih u besprijekornoj bilježnici. Možda upravo zbog toga nije trebao trošiti vrijeme na pripremanje ispita, a vikendom je čitao pustolovne romane dok smo mi ostali naporno učili.
Najvjerniji prijatelj s odmora bio mi je čisti Bogotanac, Alvaro Ruiz Torres, s kojim sam razmjenjivao tekuće novosti o djevojkama za večernjih odmora dok smo šetali vojničkim korakom oko dvorišta. Ostatak društva bili su Jaime Bravo, Humberto Guillen i Alvaro Vidal Baron, s kojima sam bio jako blizak u školi, a nastavili smo se viđati i godinama kasnije nakon mature. Alvaro Ruiz odlazio je u Bogotu svaki vikend sa svojom obitelji i vraćao se dobro opskrbljen cigaretama i novostima o
vallenato - popularne karipske pjesme uz ples koje su dobile naziv po kolumbijskoj pokrajini Valle, sa središtem u gradu Valleduparu u kojemu su nastale
ljubakanjima. Upravo me on bodrio u oba poroka dok smo dijelili školsku klupu, i u ove zadnje dvije godine svojim mi je sjećanjima pomogao osvježiti ove događaje.
Zapravo i ne znam što sam naučio za vrijeme zatočeništva u Državnoj gimnaziji, ali za četiri godine suživota u miru i slozi sa svima, stekao sam jedinstvenu viziju nacije, otkrio sam koliko smo

različiti i čemu služimo, i jednom za svagda naučio sam kako je u biti svakoga od nas sadržana cijela zemlja. Možda su to htjeli reći u ministarstvu govoreći o poticanju regionalnih razmjena pod pokroviteljstvom vlade. Već u mojoj zreloj dobi, pozvali su me u pilotsku kabinu jednoga prekooceanskog aviona: prve riječi kojima mi se obratio kapetan bile su odakle sam. Dovoljno mi je bilo čuti pitanje da bih odgovorio:
- S karipske obale, a vi iz Sogamosa.
Jednako se ponašao, a i boja glasa i kretnje bile su mu iste kao u Marca Fidela Bulle, kolege iz klupe iz četvrtog razreda gimnazije. Takvi neočekivani naleti intuicije pokazali su mi kako valja broditi močvarama naše nepredvidive zajednice, čak i bez kompasa i protiv struje, i možda je to bio glavni ključ u mome književnom pozivu.
Osjećao sam se kao u snu, jer se nisam natjecao za stipendiju zato što sam htio učiti, nego da bih bio neovisan od bilo kakve druge obveze, blago rečeno, prema obitelji. Tri osigurana dnevna obroka dostajala su za pretpostavku kako u tom utočištu za siromašne živimo bolje nego u svojim kućama, pod režimom nadzirane samostalnosti koja se manje primjećuje nego kod kuće. Za stolom je vladao tržišni sustav koji je svakome dopuštao da složi obrok po vlastitom ukusu. Novac nije imao nikakvu vrijednost. Dva jajeta od doručka bijahu najcjenjenija moneta, jer se s njima nadmoćno moglo kupiti bilo koje drugo jelo od sva tri obroka. Svaka je stvar imala svoju pravu protuvrijednost, i ništa nije remetilo tu pravičnu trgovinu. Čak štoviše: ne sjećam se nijedne svađe koja bi završila tučom zbog bilo kojega razloga za sve četiri godine internata. Profesorima, koji su blagovali za drugim stolom u istoj blagovaonici, nisu bile strane takve trampe, jer su im još uvijek zaostale navike iz njihovih, netom okončanih đačkih dana. Većinom su bili neženje ili su ondje živjeli bez supruga, a plaće su im bile oskudne gotovo kao i prihodi naših obitelji. Žalili su se na hranu jednako opravdano kao i mi, a za vrijeme jedne opasne krize čak se razmatrala mogućnost da se udružimo s kojim od njih u štrajku glađu. Samo kad bi dobili poklon ili kada su im dolazili kakvi gosti, priuštili bi sebi maštovita jela koja bi bar tada narušila istovjetnost

sadržaja naših tanjura. Nešto takvo dogodilo se u četvrtom razredu, kada nam je naš liječnik obećao donijeti na nastavu anatomije jedno volovsko srce za proučavanje. Sljedećeg dana poslao ga je u hladnjak u kuhinju, još uvijek svježe i krvavo, no kad smo došli po njega za nastavu, više ga nije bilo. Onda se saznalo da je u zadnji čas, u nedostatku volovskog, liječnik poslao srce nekoga zidara koji se okliznuo, pao s četvrtoga kata i poginuo. Vidjevši da neće doteći za sve, kuhari su srce pripremili s biranim umacima vjerujući da je to ono volovsko za koje su im prije napomenuli da stiže za profesorski stol. Mislim da su ti skladni odnosi između profesora i đaka bili donekle povezani s ondašnjom reformom školstva koja gotovo nije ostavila traga u povijesti, ali je barem nama poslužila za pojednostavljenje protokola. Smanjile su se dobne razlike, nije se tako strogo gledalo na nošenje kravate i nitko se nije više bunio što profesori i učenici odlaze zajedno na piće i prisustvuju subotom istim plesovima u potrazi za djevojkama.

Takva je atmosfera bila moguća samo zbog vrste učitelja koji su općenito dopuštali neposredan pristup. Profesor matematike pretvarao je učenošću i grubim smislom za humor svoje satove u jezive svečanosti. Ime mu je bilo Joaquin Giraldo Santa i prvi je Kolumbijac koji je doktorirao matematiku. Na moju nesreću, i unatoč obostranim velikim naporima, nikada se nisam uspio uklopiti na njegovoj nastavi. U ono se vrijeme običavalo govoriti kako se književni poziv sukobljava s matematičkim i, u mome slučaju, ne samo da se u to moglo povjerovati, nego sam to još i osjetio na vlastitoj koži. Geometrija je bila milosrdnija, možda zbog djelovanja i miline njezina književnog ugleda. Aritmetika se, naprotiv, ponašala neprijateljski jednostavno. Još i danas, kada zbrajam nešto napamet, moram rastaviti brojeve na pribrojnike, a posebno sedam i devet, čije višekratnike nikada nisam uspio zapamtiti. Tako da, kada zbrajam sedam i četiri, oduzmem sedmici dvojku, zbrojim četvorku i peticu koja mi je ostala, te na kraju pribrojim onu dvojku: jedanaest! Množenje mi nikada nije išlo, jer nisam uspijevao dozvati iz sjećanja tablicu množenja. Algebri sam posvetio najbolju volju, ne samo iz poštovanja prema njezinu klasičnom podrijetlu nego iz ljubavi i straha prema profesoru.

Uzalud. Padao sam na svakom tromjesečju, dva puta sam ispravio da bih ponovno pao u nezakonitom pokušaju, što su mi ga dopustili iz samilosti.
Tri najsamozatajnija profesora bili su jezičari. Prvi je bio profesor engleskoga Mr. Abella, čisti Karibljanin savršenog oksfordskog naglaska i pomalo pobožne gorljivosti prema VVebsterovu rječniku kojega je napamet recitirao zatvorenih očiju. Naslijedio ga je dobar mladi profesor Hector Figueroa, strastveni zaljubljenik bolera što smo ih višeglasno pjevali za vrijeme odmora. Dao sam sve od sebe u drijemežu nastave i na završnom ispitu, ali mislim kako dobru ocjenu dugujem više Leu Mari-niu i Hugu Romaniu, odgovornima isto tako za mnoge ljubavne rajeve
i samoubojstva zbog ljubavi, nego Shakespeareu. Profesor francuskog na četvrtoj godini, monsieur Antonio Yela Alban, zatekao me uronjenog u detektivske romane. Na njegovim sam se satovima dosađivao podjednako kao i kod drugih profesora, ali njegovi zgodni navodi francuskog jezika s ulice, spasili su me od sigurne smrti od gladi u Parizu deset godina kasnije.
Većina profesora školovala se na Višoj pedagoškoj školi, pod vodstvom doktora Josea Francisca Socarrasa, psihijatra iz San Juan del Cesa-ra, koji je nastojao zamijeniti stogodišnju svećeničku pedagogiju konzervativne vlade humanističkim racionalizmom. Manuel Cuello del Rio bio je radikalni marksist koji se zbog istih razloga divio Linu Yutangu i vjerovao u duhove. U knjižnici Carlosa Julia Calderona, u kojoj se naročito isticao njegov zemljak Jose Eustasio Rivera, autor romana La vordgine, jednako su bili zastupljeni grčki klasici, predstavnici kolumbijskog pravca Kamen i nebo i romantičari iz cijelog svijeta. Zahvaljujući jednima i drugima, mi malobrojni revni čitači čitali smo Svetog Ivana od Križa ili Josea Mariu Vargasa Vilu, kao i apostole proleterske revolucije. Gonzalo Ocampo, profesor društvenih znanosti, u svojoj je sobi držao solidnu knjižnicu političke literature što je kružila bez ikakvih primisli učionicama starijih razreda, no nikada nisam shvatio zašto se Podrijetlo obitelji, privatnog vlasništva i države Friedricha Engelsa proučavalo za suhoparnih podneva političke ekonomije, a ne na satovima književnosti kao epopeja jedne lijepe ljudske

avanture. Guillermo Lopez Guerra čitao je za vrijeme odmora Engelsov Anti-Dtihring, posuđen od profesora Gon-zala Ocampa. Ipak, kada sam ga zamolio da mi posudi knjigu da bih o njoj mogao razgovarati s Lopezom Guerrom, Ocampo mi je odvratio da mi neće napraviti tu medvjedu uslugu s knjižurinom koja je temeljna za napredak čovječanstva, ali tako duga i dosadna da možda i neće ući u povijest. Možda su te razmjene ideološke lektire doprinijele lošem ugledu gimnazije koja je proglašena laboratorijem političke nastranosti. No ipak, trebalo je proći dosta godina da shvatim kako je to možda u biti prije bilo spontano iskustvo da bi se kolebljivci trgnuli, a oni ustrajni cijepili protiv svih mogućih dogmatizama. Oduvijek sam se najizravnije družio s profesorom Carlosom Juliom Calderonom, profesorom španjolskoga tijekom prva tri razreda, svjetske književnosti u četvrtom, španjolske u petom i kolumbijske u šestom razredu. Predavao je i nešto što je odudaralo od njegova obrazovanja i sklonosti - računovodstvo. Rodio se u Neivi, glavnom gradu okruga Huila, i neumorno je izražavao svoje domoljubno divljenje Joseu Eustasiu Ri-veri. Morao je napustiti studij medicine i kirurgije, i zbog toga se cijeli život osjećao prikraćenim, no nije mogao odoljeti zovu umjetnosti i
književnosti. On je bio prvi profesor čiji su umjesni savjeti mrvili moje književne pokušaje.
U svakom slučaju, međusobni odnosi učenika i profesora bili su iznimno prirodni, ne samo na nastavi, nego na poseban način i u dvorištu i za vrijeme odmora nakon večere. Sve to omogućavalo je drukčije ponašanje od uobičajenog, a koje je nesumnjivo pogodovalo ozračju poštovanja i kolegijalnosti u kojemu smo živjeli.
Jednu strašnu pustolovinu dugujem Freudovim sabranim djelima koja su stigla u našu knjižnicu. Uopće nisam razumio njegove opore analize, naravno, ali su me opisi kliničkih slučajeva držali u napetosti do samoga kraja, kao i maštarije Julesa Vernea. Profesor Calderon zadao nam je na satu španjolskoga sastavak priče s temom po vlastitom izboru. Sjetio sam se jednoga Freudova slučaja o sedmogodišnjoj bolesnici, stavio ga u priču i naslovio je cjepidlački i prozaično: Slučaj opsesivne psihoze. Morao sam je

pročitati na satu. Moj kolega iz klupe, Aurelio Prieto, otvoreno i bez sustezanja okomio se na moju drskost jer sam bez ikakva znanstvenog i književnog predznanja pisao o tako složenom slučaju. Objasnio sam mu, više zlobno nego ponizno, kako sam sadržaj preuzeo iz jednoga Freudova kliničkog slučaja opisanog u njegovim djelima i kako je moja jedina težnja bila da to upotrijebim u zadaći. Profesor Calderon, misleći možda da sam ogorčen mnogobrojnim zajedljivim kritikama kolega iz razreda, pozvao me ustranu za vrijeme odmora kako bi me potaknuo da nastavim dalje istim putem. Upozorio me je kako je u priči očito da ne poznajem suvremene tehnike pripovijedanja, ali su isto tako neosporni moj instinkt i volja. Držao ju je dobro napisanom i vidio u njoj barem pokušaj nečeg originalnog. Prvi put sam tada čuo za retoriku. Dao mi je nekoliko praktičnih savjeta o tematici i metrici kod neobveznog pisanja stihova, i zaključio da bih u svakom slučaju trebao ustrajati u pisanju, čak i ako je to samo zbog duševnog zdravlja. Bio je to prvi u nizu dugih razgovora što smo ih vodili dok sam pohađao gimnaziju, za vrijeme odmora ili kad bi se već pružila zgoda, i kojima mnogo dugujem u svom književničkom životu. Ozračje mi je savršeno odgovaralo. Još u koledžu San Jose ukorijenila mi se navika čitanja svega što mi dođe pod ruku, te sam tako provodio slobodno vrijeme i gotovo sve vrijeme nastave. Sa šesnaest godina, pismen ili nepismen, mogao sam odrecitirati, napamet i bez predaha, pjesme što sam ih naučio u koledžu San Jose. Čitao sam ih i iščitavao, bez pomoći i reda, i gotovo uvijek kriomice, pod satovima. Mislim da sam pročitao čitavu neopisivu knjižnicu gimnazije, sklepanu od ostataka drugih i manje korisnih knjižnica - službenih zbirki, nasljedstva nezainteresiranih profesora, neočekivanih naslova što su se pojavili nakon tko
zna kakvih brodoloma. Ne mogu zaboraviti zbirku Biblioteca Aldeana nakladnika Minerve, koja je izdana pod pokroviteljstvom don Daniela Sampera Ortege, a Ministarstvo prosvjete razdijelilo ju je po školama i gimnazijama. Bilo je tu stotinu tomova svega dobroga kao i najgorega što je dotada napisano u Kolumbiji, i ja sam odlučio čitati ih redom pa dokle stignem. Još i danas me zaprepašćuje da sam gotovo ispunio postavljenu zadaću u zadnjim

dvjema godinama u gimnaziji, a još uvijek nisam uspio ustanoviti je li mi to ičemu poslužilo.
Svitanja u spavaonici sumnjivo su nalikovala na sreću, osim smrtonosnog zvona koje nas je uzbunjivalo - kako smo običavali govoriti - u ponoćnih šest sati. Samo su dvojica ili trojica luđaka odmah iskakala iz kreveta da bi medu prvima uhvatili mjesto pod jednim od šest ledenih tuševa u kupaonici uz spavaonicu. Mi ostali nastojali smo iscijediti zadnje kapljice sna dok je dežurni profesor obilazio spavaonicu povlačeći pokrivače sa spavača. Bijaše to sat i pol otkrivene intimnosti slaganja kreveta, čišćenja cipela, tuširanja tekućim ledom iz cijevi bez ruže, dok je svatko glasno davao oduška svojim frustracijama i rugao se tuđima, odavale se ljubavne tajne, raspravljalo o poslovima i razmiricama i dogovarale trampe. Jutarnja tema neiscrpnih razgovora bilo je poglavlje pročitano prijašnje večeri.
Guillermo Granados već je od zore velikodušno pokazivao svoje tenorske vrline s nepresušnim repertoarom tanga. Ricardo Gonzalez Ri-poll, moj susjed u spavaonici, i ja pjevali smo u duetu karipske pjesme prateći ritam krpice kojom smo laštili cipele uz uzglavlja kreveta, dok je prijan Sabas Caravallo trčao s kraja na kraj spavaonice, kao od majke rođen, s ručnikom obješenim o svoje armirano-betonsko spolovilo.
Da je bilo moguće, većina nas koji smo spavali u internatu, pobjegli bismo zorom na sastanke dogovorene vikendom. Nije bilo noćnih čuvara ni posebno zaduženih profesora za spavaonice, osim dežurnog profesora koji se mijenjao jednom tjedno. A vječni portir gimnazije, Riverita, zapravo je stalno spavao budan i tako obavljao svoje dnevne zadaće. Živio je u sobici u predvorju i dobro obavljao svoj posao, ali noću smo bez problema povlačili zasun s nespretnih velikih vrata, nečujno ih zatvarali, uživali u tuđoj kući i vraćali se ledenim ulicama tik pred zoru. Nikada nismo otkrili je li Riverita doista spavao kao klada, kao što se činilo, ili je to pak bio njegov plemeniti način da pomogne svojim momcima. Nije bilo mnogo bjegunaca, a njihove su tajne istru-nule u sjećanju vjernih pomagača. Upoznao sam neke koji su bježali iz navike i druge, pak, koji su se odvažili izići jednom, zahvaljujući hrabrosti što je ulijeva

napetost pustolovine, a vraćali se iscrpljeni od straha. Nikada nismo čuli da je itko bio otkriven.
Zlokobne noćne more što sam ih naslijedio od majke, a koje su prodirale u tuđe snove poput vapaja s onu stranu groba, bile su moj jedini nedostatak u zajedničkom životu u gimnaziji. Spavači u mojoj neposrednoj blizini predobro su ih poznavali i strahovali samo zbog užasa prvog urlika u tišini ranog jutra. Dežurni profesor, koji je spavao u improviziranoj sobici u spavaonici, pospano bi bauljao s jednoga kraja prostorije na drugi sve dok ponovno ne bi zavladala tišina. Nisu to bili samo nekontrolirani snovi, nego su imali neku vezu i s nečistom savjesti, jer mi se to dva puta dogodilo u kućama grijeha. Nisam mogao protumačiti te more, jer se nisu događale u stravičnim snovima nego, naprotiv, u sretnim epizodama na uobičajenim mjestima ili s poznatim ljudima, koji bi mi nenadano otkrili kakav zlokobni podatak uz nevine poglede. Noćna mora usporediva je tek s jednom od onih moje majke, u kojoj drži vlastitu glavu u krilu i trijebi gnjide i uši što joj ne daju spavati. Nisam vikao iz straha, nego sam u biti zvao upomoć da se netko smiluje i probudi me. U spavaonici gimnazije nije bilo vremena ni za što, jer na prvi jauk oborili bi se na mene jastuci sa susjednih kreveta. Budio sam se zadihan dok bi mi srce divljački tuklo, no sretan što sam živ.
Ono najbolje u gimnaziji bila su čitanja naglas prije spavanja. Započelo je to na poticaj profesora Carlosa Julia Calderona s pričom Marka Tvvaina koju su učenici petog razreda trebali proučiti za jedan neočekivani test sljedećeg dana ujutro. Pročitao je sva četiri lista naglas iz svoje sobice da bi učenici koji to nisu stigli sami pročitati, mogli napraviti zabilješke. Zanimanje je bilo tako veliko da je otada uveden običaj čitanja naglas svaku večer prije spavanja. U početku to nije bilo lako jer je jedan licemjerni profesor nametnuo kriterij izbora i pročišćavanja tekstova koji će se čitati, ali osjetivši opasnost od pobune, prepustio je izbor knjiga starijim učenicima. Prvih večeri čitanje je trajalo pola sata. Dežurni profesor čitao je u svome dobro osvijetljenom sobičku na ulazu u zajedničku spavaonicu, i na početku smo ga ušutkavali izrugujući se hrkanjem, pravim ili hinjenim, ali gotovo uvijek zasluženim. Kasnije se

produžilo na sat vremena, već prema zanimljivosti štiva, a profesora su odmjenjivali učenici po tjednim smjenama. Dobra su vremena započela s Nostradamusom i Čovjekom sa željeznom maskom, koji su se svima svidjeli. No još uvijek mi nije jasan nevjerojatan uspjeh Čarobnog brijega Thomasa Manria, za vrijeme kojeg se čitanja morao umiješati ravnatelj da bi spriječio da provedemo čitavu noć budni čekajući poljubac Hansa Castorpa i Clawdie Chauchat. Ili neobična napetost kada smo svi sjedili na krevetima, da ne bismo izgubili nijednu riječ zbrkanih filozofskih dvoboja između Napthe i njegova
prijatelja Settembrinia. Te je noći čitanje trajalo duže od sat vremena i bilo pozdravljeno provalom pljeska.
Jedini profesor, koji je ostao jednom od velikih nepoznanica moje mladosti, bio je ravnatelj kojega sam zatekao kad sam stigao u gimnaziju. Zvao se Alejandro Ramos, bio je nepristupačan i povučen, prepoznatljiv po naočalama s debelim staklima nalik onim sljepačkim kao i po moći kojom se nije razmetao, ali se osjećala u svakoj njegovoj riječi poput željeznog utega. Silazio je iz svoga skloništa u sedam ujutro da provjeri našu čistoću prije ulaska u blagovaonicu. Nosio je besprijekorna odijela upadljivih boja, ovratnik uškrobljen kao da je celuloidni, šarene kravate i sjajno ulaštene cipele. Svaki propust popratio bi gunđanjem koje je zapravo bilo naređenje prijestupniku da se vrati u spavaonicu i ispravi ga. Ostatak dana provodio je zatvoren u svom uredu na prvom katu i nismo ga viđali do sljedećeg jutra u isto vrijeme, ili dok ne bi prešao dvanaest koraka od svog ureda do učionice šestog razreda, u kojem je držao svoje jedine satove matematike tri puta tjedno. Njegovi su učenici tvrdili da je genijalac za brojeve i zabavan na satovima, te da njegovo znanje u njima budi divljenje, a strah od završnog ispita drhtavicu.
Nedugo nakon svoga dolaska, morao sam sastaviti pristupni govor za neku gimnazijsku svečanost. Većina profesora mi je odobrila temu, ali su se svi složili da zadnju riječ u takvim slučajevima ima ravnatelj. Živio je na kraju stubišta na prvome katu, ali mi se put do njegovih vrata najednom učinio beskrajno dugim. Loše sam spavao noć prije, svezao sam nedjeljnu kravatu, a doručak jedva da sam

okusio. Tako sam slabašno pokucao na vrata ureda da mi je ravnatelj otvorio tek nakon trećeg kucanja i propustio me bez pozdrava. Srećom, jer ne bih mogao ispustiti ni glasa da mu odzdravim, ne samo zbog njegove hladnoće, nego i zbog veličanstvenosti, reda i ljepote ureda s pokućstvom od plemenitog drva i baršunastim presvlakama, i zida prekrivena divnom policom za knjige, ispunjenom svescima uvezanima u kožu. Ravnatelj je obzirno pričekao da dođem do daha. Onda mi je pokazao pomoćni naslonjač nasuprot pisaćem stolu i spustio se u svoj.
Pripremao sam obrazloženje svoga posjeta skoro jednako dugo koliko i govor. Saslušao me bez riječi, kimnuo glavom nakon svake rečenice u znak odobravanja, ali još uvijek ne gledajući u mene, već u papir što mi je drhturio u ruci. Na nekim mjestima za koja sam mislio da su duhovita, pokušao sam mu izvući smiješak, ali uzalud. Čak štoviše: siguran sam da je unaprijed znao za razlog moga posjeta, ali morao sam ispuniti obred i sve mu objasniti.
Kad sam završio, pružio je ruku preko stola i uzeo papir. Skinuo je naočale da bi ga pomno pročitao, i zaustavio se samo da unese dvije w
ispravke perom. Onda je vratio naočale i obratio mi se, ne gledajući me u oči, astmatičnim glasom koji mi je uzdrmao srce.
- Pogriješili ste na dva mjesta - reče. - Napisali ste: »U suglasju s buinim raslinjem naše zemlje, što ga je svijet upoznao zahvaljujući mudrom Španjolcu Joseu Celestinu Mutisu iz 18. stoljeća, živimo u ovoj gimnaziji u rajskome ozračju«. Ali bujni se piše s /', a ne s i, i nije rajsko-me nego rajskom.
Osjećao sam se poniženim. Nisam znao što bih rekao za prvu primjedbu, ali za drugu sam bio siguran i odmah sam mu odgovorio isti-snuvši iz grla ono malo glasa što se dalo:
- Oprostite, gospodine ravnatelju, rječnik dopušta oba oblika, a rajskome mi se učinilo zvučnijim.
Vjerojatno se osjetio napadnutim koliko i ja jer me i dalje nije gledao, nego je bez riječi dohvatio rječnik s police. Stegnulo mi se srce, jer je to bio isti onaj Atlas moga djeda, ali nov i sjajan, i možda nikad prije otvoren. Otprve ga je otvorio na pravoj stranici, nekoliko puta pročitao objašnjenje i upitao me, ne dižući pogled sa

stranice:
- Koji ste razred?
- Treći - odgovorih.
Zatvorio je rječnik snažnim udarcem i prvi put me pogledao u oči.
- Odlično - pohvali me. - Samo tako.
Tog su me dana kolege iz razreda zamalo proglasili junakom, te su me počeli zvati krajnje podrugljivo »primorac koji je razgovarao s ravnateljem«. No ipak, od cijeloga razgovora najviše me se dojmilo ponovno suočavanje s osobnom pravopisnom dramom. Nikada to nisam uspio shvatiti. Jedan od profesora pokušao mi je zadati posljednji udarac izjavom kako Simon Bolivar ne zavređuje slavu zbog svoje velike nepismenosti. Drugi su me pak tješili izlikom da je to bolna točka mnogih. Još i danas, nakon sedamnaest objavljenih knjiga, korektori probnih otisaka širokogrudno ispravljaju moje pravopisne užase kao obične tiskarske pogreške.
U društvenom životu u Zipaquirai svatko je mogao prema svojim sklonostima i svom karakteru pronaći mjesto za sebe. Rudnici soli, što su ih Španjolci zatekli još na životu, vikendima bijahu turistička atrakcija koju su nadopunjavali pečeni flam i nenarezani pečeni krumpiri, pripremani u velikim tavama od soli. Nas Karibljane, koji smo stanovali u internatu i zasluženo uživali ugled bukača i prostaka, pamtili su po dobrom odgoju vrsnih plesača na modernu glazbu i vječnoj spremnosti za zaljubljivanje nasmrt.
Toliko sam se udomaćio da sam na dan proglašenja kraja Drugoga svjetskog rata, zajedno sa svima izišao na ulicu u znak veselja, vijući
zastave, noseći transparente i kličući pobjedi. Tražili su dobrovoljca koji bi održao govor te sam bez razmišljanja izišao na balkon društvenoga kluba, sučelice glavnom trgu. Smislio sam govor trenutačno i patetično ga izdeklamirao, pa su mnogi pomislili da je naučen napamet.
Bio je to jedini govor što sam ga morao improvizirati u mojih prvih sedamdeset godina života. Završio sam s lirskom zahvalom Velikoj četvorki, svakom pojedinačno, ali pažnju je privukla ona posvećena nedavno umrlom predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država: »Franklin Delano Roosevelt, koji kao Neustrašivi Cid, španjolski

srednjovjekovni junak, zna pobjeđivati u bitkama i nakon smrti«. Rečenica je još nekoliko sljedećih dana lutala gradom, da bi osvanula na uličnim plakatima i Rooseveltovim posterima u izlozima ponekih trgovina. Tako da prvi javni uspjeh nisam doživio ni kao pjesnik, ni kao romanopisac već kao govornik, i što je najgore: kao politički govornik. Otada nije prošao nijedan javni čin u gimnaziji, a da me nisu izveli na balkon, s tom razlikom što su to tada bili napisani govori, ispravljani do posljednjega daha.
S vremenom, zahvaljujući toj drskosti, navukao sam strah od javnih nastupa koji me dovodio do potpune nijemosti na velikim svadbama kao i u krčmama Indijanaca odjevenih u poncho i sandale od konoplje, gdje bismo na kraju redovito završili na podu. Ili u kući Berenice, ljepotice bez predrasuda, koja se srećom nije udala za mene, jer je bila ludo zaljubljena u drugoga, ili u telegrafskom uredu, gdje je nezaboravna Sa-rita slala, s odgodom plaćanja, moje tjeskobne telegrame roditeljima kada novac za osobne troškove ne bi stigao na vrijeme, a uza sve to mi je poslane mjenice često isplaćivala unaprijed ne bih li nekako isplivao iz poteškoća. Ipak, djevojka koje se najradije sjećam nije bila ničija draga nego vila ovisnika o pjesništvu. Zvala se Cecilia Gonzalez Pizano i bila je iznimno bistra i simpatična, posjedovala nadnaravnu sposobnost pamćenja za svekoliko pjesništvo, te bila slobodna duha, iako je potjecala iz tradicionalno konzervativne obitelji. Živjela je nasuprot glavnog ulaza naše gimnazije s tetom, aristokratkinjom i usidjelicom, u raskošnom kolonijalnom zdanju s unutrašnjim dvorištem punim sunčanica. U početku je naše poznanstvo bilo ograničeno tek na pjesnička nadmetanja, ali je Cecilia postala prava drugarica za cijeli život, uvijek nasmijana, i na kraju se uspjela kriomice uvući na satove književnosti profesora Calderona.
Živeći u Aracataci, sanjao sam o bezbrižnom životu koji bih provodio pjevajući od sajma do sajma, uz harmoniku, što sam oduvijek smatrao najstarijim i najsretnijim načinom pripovijedanja. Kad se već moja majka odrekla klavira da bi rodila djecu, a otac spremio violinu da bi nas mogao uzdržavati, ne bi bilo pravedno da prvorodenac uvede dobar
presedan umiranja od gladi zbog glazbe. Povremena sudjelovanja

kao pjevač ili svirač tipka u gimnazijskom orkestru, dokazala su da imam sluha za sviranje i najtežih instrumenata i da umijem pjevati. Nije prošlo nijedno domoljubno okupljanje ili kakva svečana sjednica naše gimnazije, a da na neki način i ja u tome ne sudjelujem, uvijek zahvaljujući profesoru Guillermu Quevedu Zornosi, skladatelju i ugledniku, stalnom dirigentu gradskog orkestra i autoru Maka - onkraj puta, crvenoga kao srce - mladenačke pjesme koja je u svoje vrijeme pridonosila živosti sijela i serenada. Nedjeljom nakon mise, među prvima sam kroz park dolazio na njegovu svirku, uvijek s uvertirom Rossinijeve Kradljive svrake na početku i Zborom Cigana iz Verdijevog Trubadura na kraju. Profesor nikada nije saznao, niti sam se usuđivao priznati mu da sam tih godina sanjao da budem poput njega.
Kada je gimnazija zatražila dobrovoljce za tečaj upoznavanja klasične glazbe, prvi koji su digli ruke bili smo Guillermo Lopez Guerra i ja. Tečaj se održavao subotom ujutro, pod vodstvom profesora Andresa Parda Tovara, urednika prvog programa klasične glazbe Glas Bogote. Nismo popunili ni četvrtinu blagovaonice pripremljene za tečaj, ali sve nas koji smo se našli ondje odmah je osvojila njegova apostolska glagolji-vost. Bijaše on savršeni cachaco, u blazeru za večernje izlaske, svilenom prsluku, melodiozna glasa i sporih kretnji. Ono što bi danas bilo neobično zbog zastarjelosti, bio je jedino fonograf s ručicom za navijanje koju je okretao znalački i s ljubavlju dresera tuljana. Pošao je od pretpostavke, u našem slučaju ispravne, da smo potpuni neznalice. Tako je počeo s Karnevalom životinja Saint-Saeansa, predstavljajući učenim podacima ćud svake životinje. Onda je pustio, naravno, Peću i vuka od Prokofjeva. Te subotnje zabave usadile su mi pogrešno mišljenje da je klasična glazba gotovo tajni porok i trebalo je proći mnogo godina da prestanem prepotentno suditi o dobroj i lošoj glazbi.
Do sljedeće godine, kada mi je predavao geometriju u četvrtom razredu, nisam imao nikakvih dodira s ravnateljem. Ušao je u učionicu prvoga školskog utorka u deset ujutro, promrmljao pozdrav ne gledajući ni u koga, i dao se na brisanje ploče spužvicom sve dok nije nestao i najmanji trag krede. Onda se

okrenuo prema nama i, preskočivši prozivku, upitao Alvara Ruiza Torresa:
- Što je točka?
Nije bilo vremena za odgovor jer je profesor društvenih znanosti uletio bez kucanja i priopćio ravnatelju da ga hitno zovu iz Ministarstva za obrazovanje. Ravnatelj je žurno napustio razred da odgovori na telefonski poziv i nije se vratio na sat. Nikada više, jer je poziv iz Ministarstva zapravo bila obavijest o njegovoj smjeni s dužnosti ravnatelja koju
je savjesno obavljao pet godina u gimnaziji, nakon cijelog života što ga je časno posvetio profesorskom poslu.
Naslijedio ga je pjesnik Carlos Martin, najmlađi iz grupe Kamen i nebo, što sam je otkrio u Barranquilli zahvaljujući Cesaru del Valleu. Bio je on tridesetogodišnjak s tri objavljene knjige. Pročitao sam njegove pjesme i jednom sam ga vidio u nekoj knjižari u Bogoti, ali mu nikada nisam pristupio: nisam znao što bih mu rekao, niti sam pri ruci imao koju od njegovih knjiga da zatražim potpis. Pojavio se jednog ponedjeljka, bez najave, u pauzi za objed. Nismo ga očekivali tako brzo. Više se doimao kao odvjetnik nego kao pjesnik, u prugastom odijelu od engleskog sukna, visoka čela i tankih brčića potkresanih strogošću koja se primjećivala i u njegovoj poeziji. Krenuo je svojim odmjerenim korakom prema najbližim skupinama, ugodan i uvijek pomalo dalek, i pružio nam ruku:
- Zdravo, ja sam Carlos Martin.
U to doba bio sam očaran lirskim prozama Eduarda Carranze objav-ljivanima u književnoj rubrici dnevnika El Tiempo i u časopisu Sabado. Izjedale su mi nadahnute knjigom Sivko i ja, Juana Ramona Jimeneza, tada u modi medu mladim pjesnicima koji su pokušavali izbrisati mit o Guillermu Valenciji. Pjesnik Jorge Rojas, nasljednik kratkotrajnog bogatstva, potpomogao je svojim imenom i novcem nakladu originalnih sveščića koje su pobudile veliko zanimanje medu njegovim vršnjacima i time ujedinio grupu dobrih, već poznatih pjesnika.
Kućni red korjenito se promijenio. Sablasni lik prijašnjeg ravnatelja zamijenila je stvarna prisutnost njegova nasljednika koji je zadržao nužnu distancu, no uvijek bio nadohvat ruke. Izostavio je

uobičajeni dnevni pregled urednosti učenika i druga suvišna pravila, a ponekad je razgovarao s nama za vrijeme večernjih odmora.
Novi me stil usmjerio. Možda je Calderon nešto govorio o meni novom ravnatelju, jer me je jedne večeri, nedugo nakon dolaska, detaljno ispitao kakve su to moje veze s pjesništvom, a ja sam istresao sve što mi je bilo na duši. Pitao me jesam li pročitao Književno iskustvo, jako spominjano djelo don Alfonsa Revesa. Priznao sam da nisam i sljedećeg dana mi je donio knjigu. Pola sam progutao odmah, čitajući ispod klupe za vrijeme nastave, a ostatak na odmorima na nogometnom igralištu. Oduševilo me što jedan tako ugledni esejist proučava pjesme Agustina Lare kao da su stihovi samog Garcilasa de la Vege uz bistru izliku: »U narodu omiljene pjesme Agustina Lare nisu narodne pjesme«. Za mene je to bilo ravno otkriću poezije rastopljene u juhi svakodnevna života. Martin se odrekao veličanstvenog ravnateljskog stana. Smjestio je svoj ured otvorenih vrata u glavnom dvorištu, i to ga je još više približilo
našim sijelima nakon večere. Uselio se sa suprugom i djecom, s namjerom da ondje dugo ostane, u veliku kuću kolonijalnog stila na glavnom trgu, a zidove radne sobe prekrio je policama ispunjenim knjigama što ih je samo mogao sanjati čitatelj koji je pratio nova stremljenja tih godina. U toj su ga kući vikendom posjećivali njegovi prijatelji iz Bogote, posebno kolege iz Kamena i neba. Jedne sam nedjelje morao otići do njegove kuće zbog nekog nenadano iskrsnulog posla s Guillermom Lopezom Guerrom, i ondje smo zatekli Eduarda Carranzu i Jorgea Rojasa, dvije najveće zvijezde. Ravnatelj nam je odmah dao znak da sjednemo kako ne bismo prekinuli razgovor, i ondje smo proveli pola sata, a da nismo razumjeli ni riječi jer su razglabali o knjizi Paula Valervja za koju nismo ni čuli. Vidio sam Carranzu više puta u bogotskirn knjižarama i kavanama te sam ga mogao prepoznati po boji i muzikalnosti glasa koji je pristajao njegovoj osobnosti i jednostavnoj odjeći: pravi pjesnik. Jorgea Rojasa, naprotiv, nisam prepoznao u ministarskom odijelu i po načinu govora, sve dok mu se Carranza nije obratio imenom. Želio sam prisustvovati

raspravljanju o poeziji trojice najvećih, ali ništa od toga. Kada su dovršili razgovor, položivši ruku na moje rame, ravnatelj me predstavio svojim gostima:
- Ovo je velik pjesnik.
Rekao je to iz pristojnosti, naravno, ali me se itekako dojmilo. Carlos Martin navaljivao je da nas slika s dvojicom velikih pjesnika, što je i učinio, no tek pola stoljeća kasnije saznao sam što se dogodilo s fotografijom, kada sam ga posjetio u njegovoj kući na katalonskoj obali, u koju se povukao da bi uživao u svojoj ugodnoj starosti.
Gimnaziju je protresao obnoviteljski vjetar. Radio što smo ga koristili samo za slušanje glazbe uz koju smo plesali, pretvorio se s Carlo-som Martinom u izvor informacija, te su se prvi put slušale večernje vijesti i o njima se raspravljalo u dvorištu za vrijeme odmora. Kulturna aktivnost obogaćena je osnutkom književnoga kluba i tiskanjem časopisa. Kada smo napravili listu mogućih kandidata prema njihovim jasno izraženim književnim sklonostima, konačan broj nam je ponudio i ime grupe: Književni klub trinaestorice. Učinilo nam se to kao iznenađenje sudbine, jer je, usto, bio izazov praznovjerju. Pokrenuli smo ga mi učenici da bismo na tjednim sastancima razgovarali o književnosti, iako zapravo i nismo radili ništa drugo u svoje slobodno vrijeme, u gimnaziji i izvan nje. Svatko je donosio svoje uratke, čitao ih naglas i slušao mišljenje ostale dvanaestorice. Ponesen tim primjerom, sudjelovao sam čitajući sonete koje sam u to doba potpisivao pseudonimom Javier Garces, koji sam u biti koristio da bih se skrio, a ne zato da bih se istaknuo. Bili su oni samo puke vježbe slaganja stihova bez nadahnuća i težnji kojima
nisam pridavao nikakvu poetsku vrijednost, jer nisu dolazili iz moje duše. Počeo sam oponašajući Queveda, Lopea de Vegu pa čak i Garciu Lor-cu, čiji osmerci su do te mjere prirodni da je dovoljno započeti, a onda stihovi nadolaze sami. Ta se moja oponašateljska groznica toliko razmahala da sam nakanio parodirati redom svih četrdeset soneta Garcilasa de la Vege. Osim toga, pisao sam na molbe pojedinih kolega pjesme što su ih oni kao svoje darivali svojim nedjeljnim djevojkama. Jedna od njih, u potpunoj tajnosti,

zaneseno mi je pročitala stihove što ih je navodno njoj u čast sastavio njezin udvarač.
Carlos Martin prepustio nam je malenu ostavu u stražnjem dvorištu gimnazije kojoj su prozori bili zakračunati zbog sigurnosti. Bilo nas je otprilike pet članova koji smo međusobno dijelili zadatke za sljedeći sastanak. Nitko od njih nije postao piscem, ali nije se o tome radilo, nego
0 pojedinačnom iskušavanju mogućnosti svakog od nas. Razglabali bismo o našim djelima i žestili se kao da se radi o nogometnoj utakmici. Jednom je Ricardo Gomez Ripoll morao izaći usred rasprave i zatekao je ravnatelja kako prisluškuje tik uz vrata. Njegova je znatiželja bila opravdana, jer mu se činilo malo vjerojatnim da svoje slobodno vrijeme uistinu posvećujemo književnosti.
Krajem ožujka saznali smo da se prijašnji ravnatelj, don Alejandro Ramos, ubio hicem iz pištolja u glavu u Nacionalnome parku u Bogoti. Nitko se nije zadovoljio pripisivanjem samoubojstva njegovoj samotnoj
1 možda depresivnoj prirodi, niti otkrio razumljiv uzrok toga čina iza spomenika generalu Rafaelu Uribeu Uribeu, veteranu iz četiri građanska rata, liberalu kojega su dvojica fanatika ubila udarcem sjekire u predvorju zgrade Parlamenta. Izaslanstvo gimnazije predvođeno novim ravnateljem prisustvovalo je pogrebu profesora Alejandra Ramosa, koji je svima ostao u sjećanju kao oproštaj od jedne epohe.
U internatu gotovo da i nije bilo interesa za domaću politiku. U kući djeda i bake i previše sam puta čuo kako je jedina razlika između liberala i konzervativaca nakon Rata tisuću dana u tome što liberali idu na misu u pet da ih nitko ne bi vidio, a konzervativci u osam da bi ih svi smatrali vjernicima. Ipak, prave razlike počele su se ponovno osjećati trideset godina kasnije, kada je Konzervativna stranka izgubila vlast, a prvi liberalni predsjednici pokušavali otvoriti zemlju novim svjetskim vjetrovima. Konzervativna stranka, poražena hrdom svoje neograničene moći, čistila je i uređivala vlastitu kuću uz daleki sjaj Mussolinija u Italiji i magle generala Franca u Španjolskoj, dok je prva vlada predsjednika Alfonsa

Lopeza Pumareja sa skupinom istaknutih mladih obrazovanih ljudi pokušavala stvoriti uvjete za moderni liberalizam, možda i ne uviđajući da je tek oruđe povijesne neumoljivosti koja nas dijeli jednako
w
onako kako je tada bio podijeljen i svijet. Bilo je to neizbježno. U jednoj od knjiga što su nam ih profesori posudili, vidio sam frazu pripisanu Le-njinu: »Ako se ne baviš politikom, politika će se na kraju baviti tobom«.
No ipak, nakon četrdeset šest godina nazadne hegemonije konzervativnih predsjednika, počeo se nazirati mir. Tri mlada predsjednika suvremena svjetonazora otvorili su liberalni pogled u budućnost koji se činio spremnim da raspr̀si magle prošlosti. Alfonso Lopez Pumarejo, najznačajniji od njih trojice, odvažni reformator, prihvatio je 1942. drugi mandat i činilo se da ništa ne može omesti ritam smjena. Tako da smo za vrijeme moje prve godine u gimnaziji bili opijeni vijestima o ratu u Evropi, koji nas je držao u napetosti kao što to nikada nije uspjela domaća politika. Tisak je u gimnaziji bio rijetka pojava jer nismo imali naviku razmišljati o njemu. Prenosivi radioaparati nisu postojali, a jedini radio u školi bila je stara konzola u zbornici koju smo pojačavali do kraja u sedam navečer samo zbog plesne glazbe. Nismo ni pomišljali da se u tom trenutku zakuhava najkrvaviji i najneobičniji od svih naših ratova.
Politika je naglo ušla u gimnaziju. Podijelili smo se na pristalice liberala i konzervativaca, i tako prvi put saznali tko je na čijoj strani. Otvoreno smo pokazivali svoje stavove, srdačno i donekle akademski u početku, što se kasnije izrodilo u isto ono duhovno ozračje koje je počelo nagrizati zemlju. Prve napetosti u gimnaziji jedva su se primjećivale, ali nitko nije sumnjao u dobar utjecaj Carlosa Martina, predvodnika grupe profesora koji nikada nisu prikrivali svoja uvjerenja. Kad već novi ravnatelj nije bio očigledni pristalica niti jednih niti drugih, barem je dopustio slušanje večernjih radiovijesti, i otada su političke vijesti prevladavale nad plesnom glazbom. Pričalo se bez sigurnog dokaza da u njegovu uredu visi portret Lenjina ili Marxa.

Jedini nagovještaj pobune što se dogodio u gimnaziji vjerojatno je bio plod te čudne atmosfere. U spavaonici su počeli letjeti jastuci i cipele nauštrb čitanja naglas i spavanja. Ne mogu odrediti što je bio povod, ali mislim - i više tadašnjih kolega slaže se sa mnom - da je to bilo zbog nekog ulomka koji je te večeri naglas čitan iz knjige Cantaclaro, Romula Gallegosa. Čudan povod za bitku.
Netko je hitno pozvao Carlosa Martina koji je ušao u spavaonicu i nekoliko puta prošao njome s kraja na kraj uz beskrajni muk što ga je izazvala njegova pojava. Onda, u naletu autoritativnosti, neobičnoj za narav poput njegove, naredio nam je da napustimo spavaonicu u pidžamama i papučama i da se postrojimo u ledenom dvorištu. Ondje nam je održao govor u Katilininu stilu, i potom smo se u savršenom redu vratili na spavanje. To je jedini incident što ga se sjećam iz vremena naših godina u gimnaziji.
Mario Convers, učenik šestoga razreda koji je stigao te godine, zagrijao nas je za ideju da napravimo časopis drukčiji od onih uobičajenih u drugim gimnazijama. Bio sam medu prvima s kojima je razgovarao o tome i činio mi se toliko uvjerljivim da sam prihvatio dužnost glavnog urednika, polaskan, ali s poprilično nejasnom slikom o svojim zaduženjima. Zadnje pripreme za izlazak časopisa poklopile su se s uhićenjem predsjednika Lopeza Pumareja što ga je izvela nekolicina visokih časnika Oružanih snaga dana 8. srpnja 1944, za vrijeme službenog posjeta na jugu zemlje. Priča, koju je on sam ispripovijedao, vrlo je poučna. Možda nehotice, ispričao je istražiteljima odličnu pripovijest, tvrdeći kako nije znao što se događa, sve dok ga nisu oslobodili. I tako blisku stvarnom životu, da je vojni državni udar u gradu Pastu ostao kao još jedna u nizu brojnih smiješnih epizoda nacionalne povijesti.
Alberto Lleras Camargo, kao prvi zamjenik, svojim je savršenim glasom i izgovorom nekoliko sati držao zemlju uspavanu preko valova Državnog radija, sve dok predsjednik Lopez nije pušten i red ponovno uspostavljen. No proglasio je izvanredno stanje i cenzuru tiska. Predviđanja su bila nesigurna. Konzervativci koji su upravljali zemljom tijekom dugih godina, sve od oslobođenja od Španjolske 1819, nisu pokazivali znakove liberalizacije. Liberali su, naprotiv, u svoje redove privukli elitu mladih intelektualaca

općinjenih mamcima moći, a najradikalniji i najuspješniji primjerak te elite bio je Jorge Eliecer Gaitan. On je bio jedan od heroja iz moga djetinjstva zbog pokušaja sprečavanja represije prema nadničarima s plantaža banana, o kojoj sam slušao priče koje ot-kada pamtim nisam razumio. Baka mu se divila, ali mislim da ju je zabrinjavalo njegovo tadašnje podudaranje s komunistima. Stajao sam iza njegovih leda dok je držao gromki govor s balkona na trgu u Zipaquirai, i dojmila me se njegova glava nalik na dinju, glatka i oštra kosa i prava indijanska put, te gromki glas u kojem se prepoznavao naglasak bogot-skih ulica, možda pretjeran zbog političke računice. U njegovu govoru nije bilo riječi o liberalima i konzervativcima, o izrabljivačima i izrablji-vanima, kao kod drugih, nego o siromašnima i vlastodršcima, riječ koju sam tada prvi put čuo, naglašavanu u svakoj rečenici, i koju sam brže bolje potražio u rječniku.

On je bio ugledan odvjetnik, istaknuti učenik u Rimu velikoga talijanskog stručnjaka za kazneno pravo Enrica Ferria. Tamo je proučavao Mussolinijevo govorničko umijeće i usvojio nešto od njegova teatralnog stila za govornicom. Gabriel Turbav, njegov takmac iz iste stranke, bio je obrazovan i otmjen liječnik s naočalama u finom zlatnom okviru zbog kojih je pomalo nalikovao na filmskoga glumca. Na jednom tadašnjem kongresu Komunističke stranke održao je nepredviđen govor koji je mnoge iznenadio, a neke od njegovih stranačkih kolega buržuja i uznemirio, no on je smatrao kako nije ni riječju ni djelom prekršio svoj liberalni habit, ni svoje aristokratsko podrijetlo. Njegova bliskost s ruskom diplomacijom potječe iz 1936. kada je u Rimu uspostavio veze sa Sovjetskim Savezom kao kolumbijski veleposlanik. Sedam godina kasnije, pravno ih je formulirao u VVashingtonu u svojstvu ministra vanjskih poslova Kolumbije u Sjedinjenim Državama.

Njegovi dobri odnosi sa sovjetskim veleposlanstvom u Bogoti bili su vrlo srdačni, a prijateljevao je i s nekim čelnicima kolumbijske Komunističke stranke koji su mogli dogovoriti izbornu koaliciju s liberalima o kojoj se tih dana mnogo govorilo, ali se nikada nije ostvarila. U isto to vrijeme, dok je bio veleposlanik u VVashingtonu,

u čitavoj se Kolumbiji neumorno šuškalo kako je on tajna ljubav jedne od velikih zvijezda Hol-lywooda - možda Joan Crawford ili Paulette Godard - no u svakom slučaju nikada se nije odrekao svoje karijere nepotkupiva neženje.
Gaitanovi i Turbavevi birači mogli su zajedno osvojiti većinu za liberale i otvoriti nove puteve unutar iste stranke, ali niti jedna od te dvije struje zasebno neće pobijediti ujedinjene i na borbu pripremljene kon-zervativce.
Naše su Književne novine osvanule tih teških dana. Kada je prvi broj izišao, iznenadio nas je profesionalni izgled novina od osam stranica u tabloid formatu, dobro uređenih i dobro otisnutih. Najviše su se oduševili Carlos Martin i Carlos Julio Calderon i na odmorima razglabali o pojedinim člancima. Među njima, najvažniji je bio onaj što ga je na našu molbu napisao Carlos Martin, a u kojem govori o potrebi odvažnog osvješćivanja u borbi protiv trgovaca interesima države, o političarima čankolizima i o zelenašima koji koče slobodan napredak zemlje. Objavljen je uz njegovu veliku fotografiju na prvoj stranici. Nalazio se tu i Conversov članak o španjolstvu i jedna moja lirska proza potpisana s Javier Garces. Convers nas je obavijestio kako među njegovim prijateljima u Bogoti vlada veliki zanos i mogućnost novčane potpore da bi Književne novine pustili u prodaju na veliko kao međuškolski časopis.
Udar u Pastu onemogućio je distribuciju prvoga broja. Istoga dana kada je objavljen vojni udar, gradonačelnik Zipaquirae uletio je u gimnaziju predvodeći vod naoružanih vojnika i zaplijenio primjerke pripremljene za prodaju. Bio je to prepad kao u filmu, koji se može objasniti samo nečijom lažnom dojavom da časopis sadrži prevratnički materijal. Istog je dana stigla obavijest iz Republičkog ureda za tisak da je časopis tiskan bez prethodnog odobrenja cenzorske službe ustanovljene zbog izvanrednog stanja, a Carlos Martin je odmah smijenjen s mjesta ravnatelja.
Po našem mišljenju bila je to budalasta odluka zbog koje smo se osjećali istodobno poniženi i važni. Naklada časopisa nije prelazila dvjesto primjeraka namijenjenih distribuciji među prijateljima, ali su nam objasnili da je za vrijeme izvanrednog stanja cenzura

neizbježna. Dopuštenje je povučeno do sljedeće naredbe koja nikada nije stigla.
Prošlo je više od pedeset godina kada mi je Carlos Martin, za ovu knjigu, otkrio tajnu te besmislene zgode. Onoga dana kada su Novine zaplijenjene, zakazao mu je sastanak u svom uredu u Bogoti sam ministar obrazovanja koji ga je i imenovao - Antonio Rocha - i zatražio da dade ostavku. Carlos Martin ga je zatekao s primjerkom Književnih novina u kojemu je sve vrvjelo od podcrtanih rečenica što su ih smatrali podrivačkim. Jednako je tako prošao njegov uvodnik, onaj Maria Conversa, čak i pjesma poznatog vam autora za koju se posumnjalo da je zapravo šifrirana. »I tekst Biblije podvučen na takav zlobni način mogao bi se protumačiti suprotno od svoga pravog značenja«, primijetio je Carlos Martin, koji se tako žestoko i očigledno razbjesnio da mu je ministar priprijetio policijom. Imenovali su ga urednikom časopisa Sdbado, što se za intelektualca poput njega vjerojatno smatralo veličanstvenim promaknućem. Ipak, zauvijek mu je ostao dojam da je bio žrtva desničarske zavjere. Čak su ga i napali u jednoj bogotskoj kavani i zamalo je zapucao u samoobrani. Nešto kasnije, novi ministar imenovao ga je načelnikom pravnog odjela, te je briljantnu karijeru što ju je ondje izgradio okrunio povlačenjem, okružen knjigama i uspomenama, u svoje utočište u Tarragoni.
U isto vrijeme kada je Carlos Martin podnio ostavku - i naravno, ni u kakvoj vezi s njim - po kućama i gostionicama prepričavala se priča iz nepoznatog izvora prema kojoj je rat s Peruom 1932. bio izmišljotina liberalne vlade ne bi li se silom održala od napada razuzdane konzervativne oporbe. Prema verziji, koja je čak kolala i na šapirografiranim lecima, drama je započela bez ikakve političke namjere kada je peruanski zastavnik prešao rijeku Amazonu s vojnom ophodnjom i na kolumbijskoj obali oteo tajnu draganu načelnika iz Leticie, smutljivu mulatkinju koju su zvali Pila, skraćeno od Pilar. Kada je kolumbijski načelnik otkrio otmicu, prešao je prirodnu granicu s grupom naoružanih seljaka i preoteo Pilu na peruanskom teritoriju. Ali general Luis Sanchez Cerro, apsolutni peruanski diktator, spretno je iskoristio čarku i napao Kolumbiju s namjerom da promijeni granicu na Amazoni u korist

svoje zemlje.
Olaya Herrera - pod strašnim pritiskom Konzervativne stranke poražene nakon pedeset godina apsolutne vladavine - proglasio je ratno stanje, započeo opću mobilizaciju, pročistio redove svoje vojske s povjerljivim ljudima i poslao postrojbe da oslobode teritorij što su ga zauzeli Peruanci. Bojni poklič potresao je zemlju i raspalio strasti u našem
djetinjstvu: »Živjela Kolumbija, dolje Peru«. Kada je rat dosegao vrhunac, kružila je priča kako su civilni avioni SCADTA-e bili mobilizirani i naoružani kao ratni vodovi, a jedan od njih, u nedostatku bombi, rastjerao je procesiju Velikog tjedna u peruanskom naselju Guepi, bacajući kokosove orahe. Veliki pisac Juan Lozano y Lozano, kojega je predsjednik Olaya mobilizirao da ga redovito obavještava o istini u ratu uzajamnih laži, u svojoj je umjetničkoj prozi napisao istinu o tom incidentu, no dugo se lažna verzija smatrala valjanom.
General Luis Miguel Sanchez Cerro je, naravno, u ratu vidio savršenu priliku da učvrsti svoj željezni režim. Olaya Herrera imenovao je pak generala konzervativca Alfreda Vasqueza Coba, koji se tada nalazio u Parizu, zapovjednikom kolumbijskih snaga. General je preplovio Atlantik bojnim brodom i ušao kroz ušće rijeke Amazone sve do Leticie, kada su diplomati s obje strane već počeli suzbijati rat.
Bez ikakve veze s vojnim udarom u Pastu i s incidentom zbog časopisa, Carlosa Martina je na ravnateljskom mjestu zamijenio Oscar Espi-tia Brand, čuveni profesor i prestižni fizičar. Smjena je u internatu izazvala čitav niz sumnjičavosti. Već od prvoga pozdrava osjetio sam snažno nepovjerenje prema njemu zbog začuđenosti s kojom se zagledao u moju razbarušenu kosu pjesnika i čupavi brk. Izgledao je oštro i gledao je ravno u oči strogoga izraza lica. Upravo sam dočuo vijest da će nam on predavati organsku kemiju i pretrnuo.
Jedne subote te godine dok smo u kinu gledali film, negdje na pola večernje projekcije uznemireni je glas preko zvučnika priopćio da je preminuo jedan učenik gimnazije. Događaj me se toliko dojmio da se ne mogu sjetiti koji smo to film gledali, no nikada neću zaboraviti

žestinu osjećaja Claudette Colbert trenutak prije no što će se baciti s ograde mosta u nabujalu rijeku. Preminuli je bio šesnaestogodišnji đak drugog razreda, tek stigao iz dalekoga grada Pasta, blizu granice s Ekvadorom. Došlo je do zastoja u disanju za vrijeme trčanja što ga je organizirao profesor tjelovježbe kao kaznu na kraju tjedna za svoje lijene đake. Bio je to jedini smrtni slučaj među učenicima zbog bilo kakva razloga za vrijeme moga boravka, i nije ražalostio samo nas u gimnaziji nego i cijeli grad. Kolege su me izabrali da se na sprovodu oprostim od njega u ime svih nas. Iste večeri zamolio sam novoga ravnatelja da me primi da bih mu pokazao posmrtni govor što sam ga sastavio. Ulazak u njegov ured uznemirio me kao nadnaravno ponavljanje onog jednog jedinog ulaska još u vrijeme starog pokojnog ravnatelja. Profesor Espitia pročitao je moj tekst s tragičnim izrazom lica i odobrio ga bez ikakve primjedbe, ali kad sam ustao s namjerom da izađem, dao mi je znak da ponovno sjednem. Pročitao je moje komentare i stihove, među mnogim što su neslužbeno
kružili u vrijeme odmora, i neki od njih učinili su mu se vrijedni objavljivanja u književnom prilogu. Nisam pravo uspio ni prevladati svoju nemilosrdnu stidljivost, kada je izrekao ono što je nedvojbeno i bio njegov cilj. Posavjetovao me da ošišam pjesničke uvojke, neprimjerene ozbiljnome muškarcu, da potkratim četkasti brk i da se okanim karnevalskih košulja s uzorcima ptica i cvijeća. Njegove su me primjedbe istinski iznenadile i, srećom, uspio sam se suzdržati da mu drsko ne odgovorim. On je to primijetio i pomirljivim tonom nastavio mi tumačiti kako strahuje da moj način odijevanja ne postane moderan medu mladim učenicima zbog ugleda što ga uživam kao pjesnik. Izišao sam iz ureda ganut što su mi priznali moje navade i talent pjesnika na tako visokoj razini, spreman uslišati ravnateljevu molbu i promijeniti izgled za tako svečani čin. Do te mjere da sam otkazivanje pogrebnih počasti na molbu obitelji doživio kao osobni neuspjeh.
Kraj je bio turoban. Netko je primijetio da se staklo na lijesu doima zamagljeno dok je bio izložen u gimnazijskoj knjižnici. Alvaro Ruiz Tor-res ga je na zahtjev obitelji otvorio i utvrdio da je iznutra zaista vlažno. Pažljivo tražeći uzrok pojave vlage u hermetički

zatvorenom kovčegu, vršcima prstiju lagano je pritisnuo grudi, na što je mrtvac duboko i bolno uzdahnuo. Obitelj je poludjela od pomisli da je živ, sve dok liječnik nije objasnio da su pluća, zbog zastoja disanja, zadržala zrak koji je potom izišao pritiskom na grudni koš. Unatoč jednostavnosti objašnjenja, ili možda baš zbog toga, neki su i dalje strahovali da je mladić živ pokopan. U takvu raspoloženju krenuo sam na školske praznike nakon četvrte godine, žarko želeći pridobiti roditelje za ideju da ne nastavim školovanje. Kada sam se iskrcao u Sucreu, sipila je nevidljiva kišica. Kameni zid pristaništa izgledao mi je drukčije nego u mojim čežnjama. Trg je bio manji i samotniji nego u sjećanju, a crkva i šetalište doimali su se bespomoćno pod potkresanim stablima badema. Šareni ukrasni vijenci po ulicama nagovještavali su Božić, ali ovaj put me to nije oduševilo kao prijašnjih godina i nisam prepoznao nikoga od malobrojnih muškaraca pod kišobranima koji su stajali na gatu, sve dok mi jedan od njih nije, u trenutku kada sam pored njega prolazio, rekao jedinstvenim naglaskom i bojom glasa:
- Zar me ne prepoznaješ?
Bio je to moj otac, dosta ispijen zbog izgubljene težine. Nije odjenuo bijelo odijelo od grubog lana, trliša, po kojemu ga se moglo prepoznati izdaleka još od mladih dana, nego obične hlače, košulju kratkih rukava s nekakvim šarenim uzorkom i čudan nadglednički šešir. S njim je bio i moj brat Gustavo, kojega nisam prepoznao jer se protegnuo kao i svi de-vetogodišnjaci.
Srećom, obitelj je zadržala svoju sirotinjsku odvažnost i rana večera izgledala je namjerno spravljena da bi me obavijestila da sam u svojoj pravoj i jedinoj kući. Dobra vijest za stolom bila je dobitak na lutriji moje sestre Ligie. Priča što ju je ispričala sama Ligia počinje majčinim snom u kojemu je djed pucao u zrak da preplaši lopova kojega je zatekao kako krade u staroj kući u Aracataci. Majka je san ispričala za doručkom, u skladu s obiteljskom navadom, i tako su došli na ideju da kupe srećku za loto koja završava brojem sedam, zato što djedov revolver ima oblik broja sedam. Nisu imali sreće s listićem što ga je majka kupila na poček, kaneći ga platiti s novcem od nagrade. Ali Ligia, tada jedanaestogodi-šnja djevojčica, zamolila je tatu trideset centavosa za srećku koja nije izvučena, a potom još

trideset da pokuša sljedećeg tjedna isti čudni broj 0207.
Naš brat Luis Enrique skrio je srećku želeći preplašiti Ligiu, no strah je narastao do neočekivanih razmjera kada ju je čuo da je uletjela u kuću urlajući kao luda da je dobila na lutriji. No u žurbi nepodopštine, brat je zaboravio gdje je skrio srećku, te su u pomutnji potrage morali isprazniti ormare i kovčege, i okrenuti cijelu kuću naopačke od dnevnog boravka do nužnika. U svakom slučaju, od svega najviše je uznemirivao kabalistički iznos nagrade: 770 pesosa.
Loša vijest bila je kako su roditelji napokon ispunili san da pošalju Luisa Enriquea u popravni dom Fontidueno u Medellinu, uvjereni da je to škola za neposlušnu djecu, a ne ono što je zapravo bio: zatvor za rehabilitaciju teških maloljetnih delikvenata.
Konačnu odluku donio je tata kada je poslao raspuštenog sina da naplati račun ljekarne, a ovaj je kupio dobru tiple koju je naučio majstorski svirati, umjesto da preda osam pesosa što ih je dobio. Otac nije ništa rekao kada je ugledao gitaru u kući, nego je nastavio tražiti od sina naplaćeni novac, a Luis Enrique je neumorno odgovarao kako sitničarka nije imala novaca za dug. Prošla su i dva mjeseca kada je zatekao oca kako pjevuši, prebirući po gitari, nekakvu pjesmicu koju je sam smislio: »Vidi me kako samo sviram tiple koja me stajala osam pesosa«.
Nikada nismo doznali kako je otkrio podrijetlo instrumenta, niti zašto se pravio da ne zna za sinovu nepodopštinu, ali je ovaj nestao iz kuće dok majka nije smirila supruga. Tada smo čuli tatine prve prijetnje da će Luisa Enriquea poslati u popravni dom u Medellinu, no nitko se nije obazirao jer je isto tako najavio da će mene poslati u sjemenište Ocana, ne zbog nekakve kazne, nego zbog časti što je predstavlja svećenik u obitelji, no više mu je vremena trebalo da se tome dovine, nego da to zaboravi. Gitara je, ipak, bila kap koja je prelila čašu.
O odlasku u popravni dom odlučivao je isključivo sudac za maloljetnike, no otac je riješio neispunjavanje uvjeta preko zajedničkih prijatelja, s pismom preporuke medellinskog nadbiskupa, monsinjora Garcie Beniteza. Luis Enrique je, pak, još jednom dokazao svoju dobru ćud, i razdragano otišao kao da odlazi

na kakvu zabavu.
Praznici bez njega i nisu bili nešto naročito. Znao se uklopiti poput pravog profesionalca s Filadelfom Velillom, čudotvornim krojačem i virtuozom na tipleu, i naravno s maestrom Valdesom. Nije bilo teško. Na izlasku s uzbudljivih plesova bogataša, u sjenama parka napadala su nas jata naučnica sa svakojakim iskušenjima. Jednoj, koja je upravo prolazila onuda, ali nije bila iz iste grupe, zabunom sam predložio da pode sa mnom. Odgovorila mi je uzornom logikom da ne može jer joj muž kod kuće spava. No ipak, dvije noći kasnije obavijestila me da neće navući zasun na vrata prema ulici tri puta tjedno kako bih mogao ući bez kucanja kada muž nije kod kuće.
Sjećam se njezina imena i prezimena, ali draže mi je zvati je kao i tada: Nigromanta. Toga Božića navršavala je dvadesetu i imala abesin-ski stas i tamnu put. U postelji je bila strastvena, tegobnih i tužnih vrhunaca, a njezin osjećaj za vođenje ljubavi nalikovao je bujici. Od prvoga zagrljaja potpuno smo se prepustili strasti. Njezin muž - kao i Juan Bre-va - imao je divovski stas i ženskasti glas. Bio je policijski časnik na jugu zemlje i pratio ga je loš glas da ubija liberale samo zato da ne izgubi preciznost gađanja. Živjeli su u prostoriji podijeljenoj kartonskom pregradom s dvoja vrata, jedna su vodila na ulicu, a druga na groblje. Susjedi su jadikovali da njezino zavijanje sretne kujice uznemiruje mrtve, ali što je više tulila, vjerojatno su mrtvi bili sretniji što ih ona uznemiruje.
Prvog sam tjedna morao bježati iz sobička u četiri ujutro jer smo pobrkali datume i časnik se mogao stvoriti svakog trenutka. Prošao sam kroz velika vrata groblja preko smradnih humaka praćen lavežom pasa nekrofila. Na drugom mostu kanala vidio sam kako mi ususret dolazi golema sjena koju nisam prepoznao dok se nismo mimoišli. Bio je to narednik osobno, koji bi me zatekao u svojoj kući da sam se zadržao pet minuta duže.
- Dobro jutro, bijelce - srdačno me pozdravio. Neuvjerljivo sam mu odgovorio:
- Bog vas čuvao, narednice.
Onda se zaustavio i zaiskao vatre. Zapalio sam šibicu, jako blizu njega, ne bih li zaštitio plamen od jutarnjeg povjetarca. Kada se

odmaknuo pripalivši cigaretu, rekao mi je raspoloženo:
- Mirišeš na kurvu na kilometar.
Strah me držao kraće no što sam to očekivao, jer sam sljedeće srijede ponovno zaspao i kada sam otvorio oči, ugledao sam povrijeđenog suparnika kako me promatra stojeći ispred kreveta. Od strave sam jedva disao. Ona, također gola, pokušala je posredovati, no muž ju je odgurnuo revolverskom cijevi.
- Ti se ne miješaj - upozori je. - Valjanje po tuđoj postelji rješava se olovom.
Odložio je revolver na stol, otvorio bocu ruma od trske, spustio je tik uz revolver, te smo sjeli sučelice i pili bez riječi. Nisam mogao ni zamisliti što će učiniti, ali sam pomislio da bi me već ubio bez otezanja da je to uistinu htio. Ubrzo se pojavila i Nigromanta, omotana u ponjavu, ali on uperi revolver u nju.
- Ovo je muška stvar - obrecne se. Trgnula se i skrila iza pregrade.
Dovršili smo prvu bocu kada se prolomio potop. Tada je odčepio drugu, prislonio otvor cijevi uz svoju sljepoočnicu i gledao me netremice ledenim pogledom. Onda je povukao otponac do kraja, ali je kvrcnuo uprazno. Jedva sam mogao svladati drhtanje ruke kada mi je pružio revolver.
- Na tebi je red.
Tada sam prvi put uzeo revolver u ruku i iznenadilo me koliko je težak i topao. Nisam znao što da radim. Cijeloga me oblio ledeni znoj, a utroba mi se ispunila užarenom pjenom. Nešto sam htio izustiti, ali me glas izdao. Nije mi palo na pamet da pucam u njega, nego sam mu vratio revolver ne shvaćajući da mi je to jedina prilika.
- Što, usrao si se? - upitao me istodobno prezrivo i sretno. - Trebao si misliti na to prije nego si došao.
Mogao sam mu reći da i muškarčine seru, ali sam shvatio da mi nedostaje petlje za pogubne šale. Onda je otvorio bubanj revolvera, izvukao jedinu kapsulu i bacio je na stol: bila je prazna. U tom trenutku nisam osjećao olakšanje nego beskrajno poniženje.
Pljusak se stišao nešto prije četiri. Obojica smo bili toliko iscrpljeni napetošću, da se ne sjećam u kojem mi je trenutku naredio da se odje-nem, što sam poslušao s određenom dostojanstvenošću

dvoboja. Tek kada je ponovno sjeo, vidjeh da roni suze. U potocima i bez srama, skoro kao da se hvali njima. Na kraju ih je otro nadlanicom, ispuhao nos prstima i ustao.
- Znaš li zašto te nisam ubio? - upitao me. I sam sebi odgovorio:
-Zato što me je samo tvoj otac uspio izliječiti od uporne gonoreje koja me mučila tri godine.
Snažno me pljesnuo po leđima i gurnuo na ulicu. Još je uvijek kišilo i cijelo je mjesto bilo raskvašeno, a ja sam koračao poplavljenom ulicom kroz vodu što mi je dopirala do koljena, sav u čudu što sam živ.
Ne znam kako je za taj sukob saznala moja majka, ali je sljedećih dana provodila kampanju uporno se trudeći da navečer ne izlazim iz kuće. Za to vrijeme ponašala se prema meni kao što bi se ponašala i prema ocu, istim sredstvima za odvraćanje pažnje koja nisu baš mnogo koristila. Tražila je dokaze moga razodijevanja izvan kuće, otkrivala miris parfema gdje ga nije bilo, pripremala mi teško probavljiva jela prije izlaska zbog narodnog praznovjerja da se ni njezin suprug ni njezini sinovi neće usuditi voditi ljubav usred klonulosti probavljanja. Na koncu, jedne večeri, iscrpivši sve izlike kako bi me zadržala kod kuće, sjela mi je sučelice i rekla:
- Priča se da si se spetljao sa ženom jednog policajca i da se on zakleo da će te ubiti.
Pošlo mi je za rukom da je uvjerim da to nije istina, ali glasine su i dalje kolale. Nigromanta mi je slala poruke da je sama, da je njezin muž na putu, da ga ne vida već neko vrijeme. Silno sam se trudio da izbjegnem njezina muža, no čim bi me spazio, brže bolje bi se javio i pozdravio me izdaleka na način koji se jednako mogao protumačiti kao znak pomirenja ili prijetnje. Na praznicima sljedeće godine vidio sam ga zadnji put jedne večeri fandanga kada me ponudio čašicom oštrog ruma koju se nisam usudio odbiti.
Ne znam zbog kojih to opsjenarskih trikova, profesori i ostali učenici koji su me uvijek doživljavali kao povučenog đaka, na petoj godini najednom su me počeli gledati kao prokletog pjesnika, nasljednika opuštenog ozračja koje je cvalo u vrijeme Carlosa Martina. Jesam li možda zbog želje da što više nalikujem toj slici, počeo pušiti u gimnaziji s petnaest godina? Prvi je udar bio strašan.

Gotovo sam cijelu noć umirao u vlastitim bljuvotinama na zahodskom podu. Ujutro sam bio iscrpljen, ali duhanski mamurluk, umjesto da mi omrzne i samu pomisao na cigaretu, izazvao je u meni neodoljivu želju da nastavim pušiti. Tako je započela moja karijera pušača, okorjelog do te krajnosti da nisam mogao smisliti rečenicu ako mi usta nisu bila puna dima. U gimnaziji je bilo dozvoljeno pušiti samo za vrijeme odmora, ali sam ja molio da me puste u pisoar po dva, tri puta na svakom satu, samo da zadovoljim želju. Tako sam dogurao do tri kutije po dvadeset cigareta dnevno, a ponekad i više od četiri, već prema burnosti večeri. U jednom periodu, već nakon gimnazije, mislio sam da će me izludjeti suhoća grla i bol u kostima. Odlučio sam prestati, ali nisam uspio odoljeti želji dulje od dva dana.
Ne znam je li mi se zbog istoga razloga oslobodila ruka pri sastavljanju sve odvažnijih proznih zadaća što nam ih je zadavao profesor Cal-deron, kao i pri čitanju knjiga iz književne teorije na koje me je gotovo primoravao. Sada, kada se prisjećam svega, sjećam se da je moje poimanje pripovijedanja bilo pojednostavljeno unatoč mnogim pričama što sam ih pročitao od prvog divljenja što ga je izazvala Tisuću i jedna noć. Čak sam se usudio pomisliti da su se čuda o kojima je pripovijedala Še-herezada doista događala u svakodnevnom životu njezina vremena, a prestala su se događati zbog dvojbe i straha od čuda u sljedećim generacijama. Zbog istih razloga činilo mi se nemogućim da netko u naše vrijeme povjeruje da se iznad gradova i planina može letjeti na prostirci od rogožine, ili da rob iz Cartagene ispašta dvjestogodišnju kaznu zatvoren u boci, osim ako autor priče nije sposoban uvjeriti u to svoje čitatelje.
Nastava iz svih predmeta bila mi je dosadna, osim književnosti, gdje sam sve znao napamet i bio jedinstvena zvijezda. Kako mi se nije dalo učiti, sve sam prepuštao sreći. Imao sam prirodno razvijen nagon koji mi je pomagao da predosjetim kritične momente svakoga predmeta i da gotovo pogodim što profesori smatraju najvažnijim, a da ne moram naučiti sve ostalo. U biti nije mi bilo jasno zbog čega bih trebao trošiti um i vrijeme na predmete koji me ostavljaju ravnodušnim i koji mi uopće neće služiti u životu.
Usudio sam se pomisliti kako me je većina profesora ocjenjivala

više prema značaju nego prema ispitima. Spašavali su me nepredviđeni odgovori, lude ideje i fantastična dosjetljivost. Ipak, kada sam završio peti razred i naužio se đačkoga straha, osjećajući da ga nisam sposoban prevladati, postao sam svjestan svojih granica. Gimnazija je dotada bila put popločen čudima, ali me srce upozoravalo da me na kraju pete godine očekuje nepremostiva zidina. Istina bez uljepšavanja upućivala je na to da mi je ponestalo volje, sklonosti, reda, novca i pismenosti da bih se upustio u studiranje. Bolje rečeno: godine su letjele, a ja nisam imao ni približno ideju čime ću se u životu baviti, ali proći će još mnogo vremena prije nego shvatim kako je čak i to stanje rasula bilo povoljno, jer ne postoji ništa na ovome svijetu što nije korisno za pisca.

Ni državi nije išlo bolje. Oporba konzervativnog natražnjaštva divljački je progonila Alfonsa Lopeza Pumareja i on je podnio ostavku na mjesto predsjednika Republike 31. srpnja 1945. Na njegovo mjesto stupio je Alberto Lleras Camargo, kojega je Parlament imenovao da dovede do kraja zadnju godinu predsjedničkog mandata. Svojim nastupnim govorom, umirujućim glasom i rečenicama visokog stila, Lleras je započeo neostvariv zadatak smirivanja duhova u zemlji pred izbor novoga predsjednika.

Uz pomoć monsinjora Lopeza Llerasa, rođaka novog predsjednika, ravnatelj gimnazije uspio je dobiti posebnu audijenciju s namjerom da zatraži pomoć vlade u organiziranju školskog izleta na atlantsku obalu. Nisam znao zašto me ravnatelj izabrao da ga pratim u audijenciji, uz uvjet da malo sredim razbarušenu grivu i gorštački brk. Ostali uzvanici bili su Guillermo Lopez Guerra, predsjednikov poznanik, i Alvaro Ruiz Torres, nećak Laure Victorie, poznate pjesnikinje smjelih tema iz generacije Novih, kojoj je također pripadao Lleras Camargo. Nisam imao izbora: u subotu navečer, dok je Guillermo Granados u spavaonici naglas čitao roman koji me nije uopće zanimao, frizerski naučnik s treće godine ošišao me kao regruta i potkresao brkove u tango stilu. Do kraja tjedna trpio sam šale svih koji su me vidjeli zbog moga novog stila. Sama pomisao na ulazak u Predsjedničku palaču ledila mi je krv u žilama, ali se

pokazalo da je strah bio bezrazložan jer je jedino znamenje tajnovitosti moći bila tek svečana tišina. Nakon kratkog čekanja u predvorju ukrašenom tapiserijama i satenskim zastorima, vojnik u odori uveo nas je u predsjednikov ured.
Lleras Camargo neobično je nalikovao na svoje fotografije. Dojmila su me se trokutasta ramena u besprijekornom odijelu od engleskoga gabardena, istaknute jagodice, potpuno bljedilo, zubi nestašnog dječaka koji su oduševljavali karikaturiste, odmjerene kretnje i njegov način rukovanja pri kojemu gleda ravno u oči. Ne sjećam se kako sam zamišljao predsjednike, ali nisam pomislio da su svi poput njega. S vremenom, kad sam ga bolje upoznao, shvatio sam da ni on sam možda nikada neće saznati da je ponajprije zabludjeli pisac.
Kada je odveć uočljivom pomnošću saslušao ravnateljeve riječi, dodao je par prikladnih primjedbi, ali nije donio odluku sve dok nije saslušao i nas trojicu đaka. Posvetio nam je jednaku pažnju i polaskalo nam je što se prema nama ponio s jednakim poštovanjem i srdačnošću kao i prema ravnatelju. Dostajale su dvije zadnje minute pa da postanemo potpuno sigurni kako zna više o poeziji nego o riječnoj plovidbi i kako ga ona, nedvojbeno, više zanima. Odobrio je sve što smo zatražili, i usto obećao da će prisustvovati završnoj svečanosti u našoj gimnaziji, četiri mjeseca kasnije. Održao je riječ, kao da se radi o najozbiljnijoj svečanosti vlade, i od srca se smijao gledajući duhovitu komediju, prikazanu njemu u čast. Na završnom koktelu zabavljao se kao da je jedan od nas, posve opušten, te nije odolio đačkom iskušenju da podmetne nogu momku koji je posluživao piće, a koji ju je u zadnji čas izbjegao.
S entuzijazmom završne svečanosti otišao sam kući da sa svojom obitelji provedem praznike nakon završenog petog razreda i tu su me
dočekali s radosnom viješću da se moj brat Luis Enrique vraća nakon godine i pol provedene u popravnom domu. Ponovno me iznenadio njegov dobri karakter. Nije bio ni najmanje kivan ni na koga zbog kazne, i pripovijedao je proživljene nevolje s nepobjedivim smislom za humor. U svojim uzničkim razmišljanjima došao je do zaključka da su ga roditelji dali u

popravni dom u najboljoj namjeri. Ipak, biskupsko okrilje nije ga spasilo teških svakodnevnih kušnji u zatvoru koje ga nisu uspjele pokvariti nego su obogatile njegov karakter i dobar smisao za humor.
Prvo njegovo zaposlenje nakon povratka bilo je mjesto tajnika u općini Sucre. Nedugo zatim, načelnik je dobio iznenadne želučane smetnje i netko mu je propisao čaroban lijek koji se tek pojavio na tržištu: alkaseltzer. Načelnik tabletu nije rastopio u vodi nego ju je progutao kao da je najobičniji aspirin, i čudom ga nije ugušilo nezadrživo vrenje u želucu. Da bi se oporavio od pretrpljenog straha, odlučio je uzeti koji dan odmora, ali zbog političkih razloga nije htio da ga zamijeni nijedan od legitimnih zamjenika, nego je na privremenu dužnost postavio moga brata. Zbog te čudne povoljne slučajnosti - iako mlađi od propisane dobi - Luis Enrique ostao je u povijesti mjesta zabilježen kao najmlađi načelnik.
Jedino što me uistinu uznemirivalo za vrijeme tih praznika bio je siguran osjećaj da obitelj u dubini svojih duša zasniva svoju budućnost na očekivanjima koja sam trebao ispuniti, a samo sam ja sa sigurnošću znao da su to isprazne nade. Dvije ili tri usputne očeve primjedbe za vrijeme objeda navele su me na pomisao kako treba ozbiljno porazgovarati o našoj zajedničkoj sudbini, a majka se požurila i potvrdila moju misao. »Ako se ovako nastavi - reče - prije ili kasnije morat ćemo se vratiti u Catacu.« Ali kratak očev pogled naveo ju je na ispravak:
- Ili već nekamo.
Onda je izišlo na vidjelo: mogućnost nove selidbe, ma kamo god bilo, pitanje je o kojem se već govori u obitelji, ne toliko zbog moralnog ozračja koliko zbog širih mogućnosti za budućnost djece. Do toga trenutka tješio sam se mišlju da pripišem mjestu i njegovim stanovnicima, pa čak i svojoj obitelji, osjećaj poraza što me obuzeo. Ali otac je svojom tea-tralnošću još jednom pokazao da je uvijek moguće naći krivca, a da to ne bude čovjek sam.
No ono što sam osjećao u zraku bilo je nešto mnogo teže. Majku je na prvi pogled brinulo samo zdravlje malog Jaimea, najmlađeg sina, šestomjesečnog nedonoščeta. Većinu je dana provodila s njim, ležeći u svojoj mreži u spavaćoj sobi, gušena tugom i depresivnom

vrućinom, a u kući se počela primjećivati njezina malodušnost. Braća su hodala prepuštena sama sebi. Više nije postojalo točno vrijeme za jelo, pa je svatko
jeo kad bi osjetio glad. Otac, koji se inače nije dao iz kuće, po cijela je jutra iz ljekarne promatrao trg, a popodneva provodio u biljarskom klubu igrajući beskrajne partije. Jednoga dana više nisam mogao podnijeti napetost. Pružio sam se uz majku u mreži, što nisam mogao kao mali, i upitao je kakva je to tajna što se osjeća u kući. Zatomila je uzdah kako joj ne bi zadrhtao glas i otvorila mi dušu:
- Tata ima dijete s drugom ženom.
Po olakšanju što sam ga osjetio u njezinu glasu shvatio sam s koliko je strepnje očekivala moje pitanje. Otkrila je istinu zahvaljujući oštro-umnosti ljubomore, kada se mala sluškinja vratila kući uzbuđena što je vidjela tatu kako razgovara telefonski u telegrafskom uredu. Ljubomornoj ženi nije trebalo više. To je bio jedini telefon u selu i samo za unaprijed dogovorene međugradske pozive, uz neizvjesna čekanja i tako visoke cijene po minuti da se koristio samo u slučajevima krajnje nužde. Svaki poziv, ma koliko beznačajan bio, budio je sumnjičavost ljudi s trga. Kada se tata vratio kući, majka ga je pratila pogledom bez riječi, sve dok nije razderao papirić što ga je nosio u džepu s pozivom na ročište zbog zlouporabe službe. Majka je pričekala priliku da mu bez okolišanja postavi pitanje s kim je to razgovarao telefonski. Pitanje je bilo toliko otvoreno da se tata nije odmah dosjetio vjerojatnijeg odgovora od istine:
- Razgovarao sam s odvjetnikom.
- To znam - odvratila je majka. - Želim da mi ti sve iskreno ispričaš, kako to i zaslužujem.
Majka je kasnije priznala da je i ona bila zaprepaštena priznanjem što ga je tako lako dobila, jer ako se on odvažio priznati joj istinu, bilo je to zato što je mislio da ona već sve zna. Ili da će joj morati sve ispričati.
Tako je i bilo. Tata je priznao da je primio obavijest o tužbi protiv njega zbog toga što je silovao bolesnicu drogiranu injekcijom morfija. Djelo se zbilo u dalekoj pokrajini gdje je proveo kratko

vrijeme i liječio siromašne bolesnike. Odmah je dokazao svoje poštenje: melodrama s anestezijom i silovanje izmišljotina su njegovih neprijatelja, ali je dijete zaista njegovo, začeto u normalnim okolnostima.
Majci nije bilo lako izbjeći skandal, jer je netko moćan iz sjene povlačio konce zavjere. Postojali su prijašnji slučajevi Abelarda i Carmen Rose, koji su u nekoliko navrata živjeli s nama i uz ljubav sviju, no oboje su bili rođeni prije braka. Ipak, majka je prevladala kivnost zbog gorkoga gutljaja na račun novoga sina i muževe nevjere, i otvoreno se borila uz njega sve dok nisu poništili klevetu o silovanju.
Mir se vratio u obitelj. Ipak, nedugo zatim stigle su povjerljive vijesti iz istog područja o djevojčici jedne druge žene, koju je tata također
priznao, a koja je živjela u teškoj bijedi. Majka nije gubila vrijeme na svađe i pretpostavke, nego je krenula u boj da je dovede u kuću.
»Isto je učinila i Mina s tolikom tatinom posijanom djecom - rekla je tada - i nikada se nije morala ni zbog čega pokajati.« Tako da se sama izborila da joj prepuste djevojčicu, bez dizanja prašine, i uklopila ju je u već brojnu obitelj.
Sve je to već postalo prošlost kada je na zabavi u susjednome mjestu moj brat Jaime susreo momka posve jednakog našem bratu Gustavu. Bijaše to sin zbog kojega je podignuta sudska tužba, a koji je već bio narastao, mažen i pažen od svoje majke. No naša je poduzela čitav niz koraka i dovela ga u kuću - kada nas je već bilo jedanaestero - te mu pomogla da izuči zanat i stane na svoje noge.
U to doba nisam mogao prikriti iznenađenje da je opsesivno ljubomorna žena sposobna za slična djela, a ona sama mi je odgovorila rečenicom koju otada čuvam poput dragulja:
- Ista krv koja kola žilama moje djece ne može se potucati unaokolo.
Braću sam viđao samo za ljetnih praznika. Svake mi je godine bivalo sve teže prepoznati ih i zapamtiti ponekog novog. Osim krsnog imena, svatko je od nas nosio još jedno što nam ga je obitelj kasnije davala zbog lakše svakodnevne komunikacije, i to nije to bilo skraćeno ime nego slučajni nadimak. Mene su u istom trenutku kada sam rođen nazvali Gabito - što je zapravo nepravilna

umanjenica od Gabriel uvriježena na obali poluotoka Guajira - no oduvijek sam osjećao kao da mi je to krsno ime, a Gabriel umanjenica. Jednom je netko, zatečen samovoljnim imenima kojima su nas zvali, upitao zašto naši roditelji ne krste već jednom svu svoju djecu nadimcima.
Ipak, ta majčina liberalnost kao da je bila u suprotnosti s njezinim ponašanjem kada se radilo o njezine dvije starije kćeri, Margot i Aidi, kojima je pokušala nametnuti istu strogost što ju je njezina majka nametala njoj zbog njezine nepopustljive ljubavi prema našem ocu. Htjela je odseliti iz mjesta. Tata, za divno čudo, kojemu inače nije trebalo dva puta reći da počne pakirati kovčege i spremati se za pokret, ovaj put je bio protiv toga. Prošlo je nekoliko dana dok nisam saznao da je razlog majčinoj želji za preseljenjem ljubav dviju najstarijih kćeri prema dvojici različitih muškaraca, naravno, ali istog imena: Rafael. Kada su mi to pripovijedali nisam mogao prikriti smijeh, jer sam se sjetio romana strave i užasa što su ga preživjeli tata i mama, i to sam joj rekao.
- Nije to isto - odvratila je.
- Isto je - nisam se predavao.
- Dobro - popustila je - isto je, ali dva puta istodobno.
Jednako kao i s majkom u tom slučaju, nisu vrijedili ni razum ni namjere. Nikada se nije otkrilo kako su to saznali roditelji jer je svaka od njih odvojeno poduzela mjere opreza da ne bi bila otkrivena. No svjedoci su bili ti na koje se najmanje pomišljalo jer su one same ponekad tražile pratnju mlade braće i sestara da potvrde njihovu nevinost. Nevjerojatno je bilo to što je i tata sudjelovao u motrenju, ne izravno, ali jednakim pasivnim otporom kao djed Nicolas protiv svoje kćeri.
»Kada smo odlazile na ples tata je ulazio prvi, i ako bi otkrio da su Rafaeli ondje, odvodio bi nas kući«, ispričala je Aida Rosa u jednom intervjuu. Nisu im dozvoljavali šetnju izvan mjesta ni izlazak u kino, ili bi išle s onima koji ih ne bi ispuštali iz vida. Svaka je za sebe izmišljala beskorisne izlike kako bi prispjela na svoje ljubavne sastanke, a ondje bi se pojavljivao nevidljivi duh koji ih je odavao. Ligia, mlada od njih, došla je na loš glas kao špijunka i izdajica, a opravdavala se objašnjenjem kako je ljubomora među braćom drugi

način ljubavi.
Za tih školskih praznika pokušao sam posredovati kod majke i oca da ne ponove greške majčinih roditelja, no uvijek su pronalazili teška opravdanja za svoje nerazumijevanje. Najgroznije je bilo ono s anonimnim papirićima koji su otkrivali strašne tajne - istinite ili izmišljene - čak i onih obitelji na koje se najmanje sumnjalo. Na vidjelo su izišla skrivana očinstva, sramotni preljubi, nastranosti u postelji, ali sve je to već prije našlo put do javnosti težim načinom no što su bili ti papirići. No nikada se nije pojavio nijedan koji bi otkrio nešto što već na neki način nije bilo poznato, bez obzira koliko se krilo, ili što se prije ili kasnije neće dogoditi. »Papiriće ispisuje svatko za sebe«, riječi su jedne od žrtava.
No roditelji nisu računali da će se njihove kćeri uteći istim sredstvima kao i oni nekoć. Margot su poslali u školu u Monteriu, a Aida je samoinicijativno otišla u Santa Martu. Boravile su u internatima, a u slobodne dane netko bi im uvijek radi opreza pravio društvo, no uvijek bi se dosjetile kako stupiti u vezu s dalekim Rafaelima. Ipak, majci je pošlo za rukom ono što njezinim roditeljima nije. Aida je pola života provela u samostanu, i ondje tiho živjela sve dok nije prošla opasnost od muškaraca. Margot i ja zauvijek smo ostali vezani sjećanjima na naše zajedničko djetinjstvo kada sam pazio da je tko od odraslih ne zatekne dok jede zemlju. Na kraju je postala druga majka svima, posebno Cuquiu, kojem je bila najpotrebnija i kojega nije napustila do kraja života.
Tek sada uviđam do koje su mjere loše stanje duha moje majke i napetosti što su vladale u obitelji bile suglasne sa smrtonosnim proturječjima zemlje koje nisu izlazile na vidjelo, iako su postojale. Predsjednik Lleras trebao je raspisati izbore u sljedećoj godini i nazirala se turobna budućnost. Konzervativci, koji su uspjeli srušiti Lopeza, s nasljednikom
T
su igrali dvostruku igru: laskali su mu zbog njegove matematičke nepristranosti, ali su sijali razdor u Provinciji da bi vratili vlast milom ili silom.
Sucre se odupro nasilju, a malobrojni slučajevi koji se pamte nisu imali nikakve veze s politikom. Jedan od slučajeva bilo je ubojstvo

Joa-quina Vege, omiljenog svirača koji je u mjesnom orkestru svirao trublju. Svirali su u sedam navečer na ulazu u kino, kad mu je neki neprijateljski nastrojen rođak nožem zasjekao vrat napet od sviranja, i iskrvario je na tlu. Obojica bijahu omiljeni u mjestu, a jedino poznato i nepotvrđeno objašnjenje bilo je da se radilo o pitanju časti. Upravo u to vrijeme slavio se rođendan moje sestre Rite, i uznemirenost što ju je izazvala loša vijest na nekoliko je sati prekinula pripremljenu proslavu.

Drugi slučaj, dvoboj koji se dogodio mnogo ranije, ali je ostao u neizbrisivom sjećanju mjesta, bijaše onaj između Plinia Balmacede i Dio-nisiana Barriosa. Prvi je pripadao staroj i poštovanoj obitelji, gorostas i osvajač, ali isto tako svađalica zle ćudi kad bi popio koju čašicu više. Pri zdravoj pameti držao se i vladao kao kavalir, ali čim bi pretjerao u piću, pretvarao se u divljaka lakog na revolveru, s bičem o pojasu kojim je podbadao one koji mu se ne sviđaju. Čak se i policija držala podalje. Njegova dobra obitelj, kojoj je već dojadilo odvlačiti ga kući svaki put kad se opije, prepustila ga je njegovoj sudbini.

Dionisiano Barrios bio je potpuna suprotnost: stidljiv i grbav svat, miroljubiv i trezvenjak od rođenja. Nikada se ni s kim nije zavadio sve dok ga Plinio Balmaceda nije počeo izazivati gadno se izrugujući njegovoj nakaznosti. Ovaj ga je izbjegavao kako je znao i umio do dana kad je Balmaceda nabasao na njega i bičem ga ošinuo po licu jer mu se tako prohtjelo. Onda je Dionisiano prevladao svoju stidljivost, svoju grbu i hudu sreću te se suprotstavio izazivaču u dvoboju. Dvoboj se odigrao odmah i obojica su teško ranjeni, ali je samo Dionisiano umro.

No povijesni dvoboj sela istodobna je smrt tog istoga Plinia Balmacede i Tasia Ananiasa, policijskog narednika čuvenog po ljepoti, uzornog sina Mauricia Ananiasa, bubnjara u istom onom orkestru u kojem je Joaquin Vega svirao trublju. Bio je to ozbiljan dvoboj nasred ulice u kojem su obojica smrtno ranjeni, i umirali dugo i u mukama svaki u svojoj kući. Plinio je skoro odmah došao k sebi i najprije se raspitao što je s Ana-niasom. Ovoga je pak ganula brižnost s kojom je Plinio molio za njegov život. Obojica su počela moliti Boga da podari život onom drugome, a obitelji su ih

obavještavale dok je bilo života u njima. Cijelo je mjesto živjelo u napetosti uz sve moguće pokušaje da se ta dva života održe. Nakon četrdeset osam sati agonije, oglasilo se crkveno zvono u znak žalosti za nekom ženom koja je upravo umrla. Obojica su čuli zvono, i
svaki je u svojoj postelji pomislio kako zvone za onim drugim. Ananias je od tuge umro skoro istog trena, oplakujući Plinievu smrt. Ovaj je to dočuo i umro dva dana kasnije neutješno plačući za narednikom Anani-asom.
U mjestu miroljubivih stanovnika, kao što je bio Sucre, nasilje se tih godina očitovalo na manje smrtonosan, ali ne i manje poguban način -putem anonimnih optužujućih papirića. Strah se uselio u kuće velikih obitelji koje su iščekivale sljedeće jutro poput sudbonosne lutrije. Gdje se najmanje očekivalo, pojavio bi se optužujući papirić, donoseći olakšanje zbog onoga što je prešutio, a ponekad i pritajenu radost zbog onoga što je otkrivao o drugima.
Moj otac, možda najmiroljubiviji čovjek kojega sam upoznao, podmazao je poštovanja vrijedan revolver iz kojega nikada nije pucao i priprijetio u biljarskom salonu:
- Tko se usudi spomenuti koju od mojih kćeri - viknuo je - dobit će svoj obrok olova.
Mnoge su obitelji odselile iz straha da su papirići uvod u policijsko nasilje što je uništavalo cijela naselja u unutrašnjosti zemlje s namjerom da zastraši oporbu.
Napetost je postala dio svakodnevice. U početku su se organizirale tajne ophodnje, više zato da pročitaju što na papirićima piše prije negoli ih unište u zoru oni na čijim su vratima osvanuli, nego zbog otkrivanja autora. Nekolicina nas noćnih ptičica zatekli smo jednog od mjesnih činovnika kako se u tri ujutro osvježava na pragu svoje kuće, vrebajući, zapravo, one što lijepe papiriće po vratima. Moj mu je brat dobacio, napola u šali napola u zbilji, kako su neke od kleveta istinite. Izvukao je revolver i uperio ga spreman pucati:
- Ponovi to što si rekao!
Poslije smo saznali da se prethodne noći na njegovim vratima našao papirić s istinitom izjavom o njegovoj neudatoj kćeri. No to su svi znali, čak i u njezinoj obitelji, a jedini koji je živio u neznanju bio je

njezin otac.
U početku je bilo očito da papiriće ispisuje jedna osoba, istim kistom i na istom papiru, ali u trgovačkoj zoni, tako malenoj kao što je bila ona naša na trgu, taj se pribor mogao kupiti samo u jednoj trgovini, pa se vlasnik brže-bolje požurio dokazati svoju nevinost. Tada sam već znao da ću jednoga dana napisati roman o tome, ali ne zbog sadržaja poruka, koji su uglavnom bili ne baš duhovite općepoznate pretpostavke, nego zbog nepodnošljive napetosti što su je uspijevali stvoriti u obiteljima.
U Zloj kobi, mome trećem romanu što sam ga napisao dvadeset godina kasnije, jednostavno mi se činilo pristojnim prešutjeti slučajeve koji su se doista zbili i koji bi se mogli prepoznati, iako pokoji od tih istinitih
bijahu bolji od onih što sam ih sam izmislio. No nije bilo potrebe spominjati ih jer me oduvijek više zanimala ta društvena pojava nego privatni život žrtvi. Tek kada je roman objavljen, doznao sam da su mnogi papirići u predgrađima, u kojima nas stanovnike s glavnoga trga nisu voljeli, bili razlog za slavlje.
U biti, događaj s papirićima samo mi je poslužio kao polazište za priču koju nisam jednoznačno ispričao jer je ono što sam napisao upućivalo da pravi problem i nije moralni, kao što se to mislilo, već politički. Uvijek mi se činilo da je Nigromantin muž dobar model za vojnog načelnika iz Zle kobi, ali dok sam ga stvarao, počela me osvajati njegova ljudskost, i nisam imao razloga ubiti ga jer sam shvatio kako ozbiljan pisac ne može ubiti lik bez nekog uvjerljivog razloga, kao što je to ovdje bio slučaj.
Danas mislim da je taj roman mogao biti drukčiji. Napisao sam ga u studentskom hotelu u Ulici Cujas, u Latinskoj četvrti Pariza, sto metara od Bulevara Saint Michel, dok su dani nemilosrdno prolazili u iščekivanju čeka koji nikada nije stigao. Dovršivši ga, smotao sam rukopis, svezao ga jednom od tri kravate što sam ih nosio u bolja vremena i strpao na dno ormara.
Dvije godine kasnije u gradu Meksiku, nisam više ni znao gdje se nalazi kada su ga zatražili za natječaj Esso Colombiane za najbolji roman, uz nagradu od tri tisuće dolara u ono vrijeme krajnje oskudice. Izaslanik je bio fotograf Guillermo Angulo, moj stari

prijatelj Kolumbijac, koji je znao za rukopis još dok sam radio na njemu u Parizu i odnio ga je onakva kakva ga je zatekao, zavezana kravatom, a vremena nije bilo ni za glačanje kravate, jer je rok istjecao. Tako sam ga poslao na natječaj bez ikakve nade da ću osvojiti nagradu koja bi dostajala čak i za kupnju kuće. No upravo ga je takva glasoviti žiri proglasio pobjednikom, 16. travnja 1962, skoro u isti sat kada je rođen naš drugi sin, Gonzalo, s kruhom u rukama.

Nismo imali vremena ni za pravo veselje kad je stiglo pismo velečasnog Felixa Restrepa, predsjednika Kolumbijske akademije za jezik i uglednika koji je predsjedavao žirijem za dodjelu nagrade, ali nije znao naslov romana. Tek sam tada shvatio da sam u onoj užurbanosti u zadnji čas zaboravio napisati naslov na prvoj stranici: Usrana selendra.

Pročitavši naslov, velečasni Restrepo se uhvatio za glavu, i preko Germana Vargasa najljubaznije me zamolio da to zamijenim nekim blažim naslovom, prikladnijim općem tonu romana. Nakon dugih pregovora s njim, izabrao sam naslov koji možda ne govori mnogo o sadržaju, ali će mu poslužiti kao propusnica za plovidbu morima licemjerja: Zla kob.

Tjedan dana kasnije, doktor Carlos Arango Velez, veleposlanik Kolumbije u Meksiku i kandidat za predsjednika Kolumbije, pozvao me u

svoj ured da me obavijesti kako velečasni Restrepo preklinje da izmijenim dvije, po njegovu mišljenju nedopustive riječi u nagrađenom tekstu: prezervativ i masturbacija. Ni veleposlanik ni ja nismo mogli prikriti iznenađenje, ali složili smo se da treba uslišati velečasnog Restrepa kako bismo nepristranim rješenjem sretno okončali taj beskrajni natječaj.

- U redu, gospodine veleposlanice - rekoh. - Izbacit ću jednu od te dvije riječi, ali vi mi učinite uslugu i odaberite koju.

Veleposlanik je uz uzdah olakšanja izabrao riječ masturbacija. Tako je razriješen spor, a knjigu je tiskala izdavačka kuća Iberoamericana iz Madrida, u velikoj nakladi i u neslućenoj distribuciji, te u kožnatom uvezu, na papiru odlične kvalitete i besprijekorna tiska. Unatoč svemu, bio je to kratak medeni mjesec jer nisam mogao

odoljeti iskušenju te sam se dao na čitanje i otkrio kako je moj indijanski jezik sinkroniziran - kao u tadašnjim filmovima - na najčistije madridsko narječje.
Napisao sam: »Ovako kako sada živite, ne samo što ste u nesigurnom položaju, nego i selu dajete loš primjer«. Naježio sam se od transkripcije španjolskog izdavača koji je u navedenoj rečenici promijenio gramatičko lice glagola prema važećem jezičnom pravilu u svojoj zemlji, potpuno zanemarivši činjenicu da je djelo napisano na španjolskom jeziku kojim se govori u Kolumbiji. A još je gore to što tu rečenicu izgovara svećenik, pa kolumbijski čitatelj može pomisliti da time pisac daje znak da se radi o svećeniku Španjolcu, čime njegovo ponašanje postaje složenije, a bit drame posve gubi svoju prirodnost. Kako mu nije bilo dovoljno samo gramatički preinačiti dijaloge, korektor je sebi dopustio i promjenu stila, tako je roman na kraju bio krcat madridskim zakrpama koje nisu imale nikakve veze s originalom. I nije mi preostalo ništa drugo nego povući izdanje zbog krivotvorine, te prikupiti i spaliti neprodane primjerke. Odgovorni se nisu ni oglasili.
Od toga trenutka za mene je roman bio neobjavljen, pa sam se bacio na težak posao prevođenja na svoj karipski dijalekt, jer jedina originalna verzija bila je ona poslana na natječaj, i ista ona koja je otputovala na tisak u Španjolsku. Čim sam ponovo napisao originalni tekst, i usput ga još jednom prepravio sebi za dušu, objavila ga je meksička nakladnička kuća Era s napomenom, otisnutom i izričitom, da je to prvo izdanje.
Nikada nisam shvatio zašto je Zla kob jedino moje djelo koje me premješta u vrijeme i mjesto svoje radnje, u noć punoga mjeseca i proljetnih lahora. Bila je subota i prestalo je kišiti, a nebo je bilo prepuno zvijezda. Odbilo je jedanaest kada sam začuo majku iz blagovaonice kako pjevuši ljubavni fado pokušavajući uspavati dijete u naručju. Zapitao sam je odakle joj melodija, a ona mi je odgovorila na njoj svojstven način:
- Iz četvrti bluda.
Iako ih nisam tražio, tutnula mi je pet pesosa, primijetivši da se spremam za izlazak. Prije no što sam izišao, upozorila me svojom nepogrešivom opreznošću da će ostaviti otvorena dvorišna vrata

kako bih se mogao vratiti u bilo koje doba, a da ne probudim oca. Nisam uspio doći do četvrti bluda, jer je u tesarskoj radionici majstora Valdesa vježbao orkestar kojem se priključio Luis Enrique čim se vratio kući.
Te godine pridružio sam im se kao svirač tiplea i pjevao do zore sa šest anonimnih virtuoza. Uvijek sam svoga brata smatrao dobrim gitaristom, ali prve noći kada sam zasvirao s njima, uvidio sam da ga čak i suparnici smatraju vrhunskim glazbenikom. Nije bilo boljega sastava, a bili su do te mjere sigurni u sebe da bi maestro Valdes unaprijed umirivao, kad bi netko naručio serenadu za pomirenje ili ispriku:
- Ništa ti ne brini, nakon naše pjesme jest će ti iz ruke.
Praznici bez njega nisu bili isti. Gdje god bi došao, zabava bi oživjela, a Luis Enrique i Filadelfo Velilla uključivali bi se kao profesionalci. Tada sam otkrio vjernost piću i naučio živjeti obrnuto, spavati danju i pjevati noću. Kako je govorila moja majka: razulario sam se. O meni se pričalo svašta, čak se govorkalo kako mi pošta ne stiže na kućnu adresu nego ravno prijateljicama noći. Postao sam najvjerniji klijent njihovih poznatih variva sancocho od tigrove žuči i njihova pirjanog mesa iguane, koji su održavali bodrost tri noći za redom. Nisam više čitao niti sudjelovao u svakodnevici za obiteljskim stolom. To se poklapalo s vrlo često izricanim majčinim mišljenjem da sam upravo ja na svoj način činio što me volja, dok je loš glas, naprotiv, uvijek pratio jadnoga Luisa Enriquea. On mi je pak, ne znajući za majčinu primjedbu, rekao tih dana: »Sada još samo nedostaje da kažu kako te kvarim, pa da me ponovno pošalju u popravni dom«.
Za Božić sam odlučio izbjeći godišnje natjecanje kočija te sam s dva prijatelja istomišljenika pobjegao u susjedno mjesto Majagual. Kod kuće sam najavio kako me neće biti tri dana, ali sam ostao deset. Kriva je bila Maria Alejandrina Cervantes, nevjerojatna žena koju sam upoznao prve večeri i za kojom sam izgubio glavu u najbučnijoj zabavi svoga života. Sve do nedjelje, kada je ujutro nisam zatekao u svojoj postelji, i više je nikada nisam vidio. Godinama kasnije izvukao sam je iz sjećanja, ne toliko zbog njezinih dražesti koliko zbog zvučnosti njezina imena, i tako je oživio u

jednom od romana da bih skrio drugu, u liku vlasnice i gospodarice kuće užitaka koja nikada nije postojala.
Stigavši kući zatekao sam majku kako kuha kavu u kuhinji u pet ujutro. Sudionički mi je šapnula da ostanem uz nju jer se otac upravo probudio i bio spreman pokazati mi da ni na praznicima nisam baš slobodan koliko sam mislio. Ulila mi je veliku šalicu gorke kave, iako je znala
da je ne volim te sam morao sjesti uz ognjište. Otac se pojavio u pidžami, i još uvijek snen iznenadio se ugledavši me s velikom šalicom iz koje se pušilo, no svejedno me je mirno priupitao:
- Otkad ti piješ kavu?
Pitanje me zateklo i odgovorio sam prvo što mi je palo na pamet:
- Uvijek sam žedan u ovo doba.
- Kao i svi pijanci - zaključi.
Nije me više pogledao niti se vratio na tu temu. Ali me majka obavijestila da me otac, utučen od toga dana, počeo smatrati izgubljenim slučajem, iako mi to nikada nije rekao.
Moji su troškovi toliko porasli da sam odlučio orobiti majčine škrabice. Luis Enrique me razriješio svojom logikom da novac ukraden roditeljima, ako je za kino a ne za kurve, zapravo i nije krađa. Patio sam zbog neprilika u koje sam dovodio majku koja mi je pomagala da otac ne sazna kako sam krenuo lošim putem. Itekako sam imao razloga za brigu jer se u kući dobrano primjećivalo da sam ponekad za vrijeme objeda bezrazložno pospan - piskutao sam poput promukla pijetla i bio tako rastresen da jednom nisam čuo dva tatina pitanja, na što me pogodio najtežom od svih dijagnoza:
- Nešto nije u redu s tvojom jetrom.
Unatoč svemu, uspio sam zadržati društvenu formu. Odlazio sam lijepo odjeven i pristojan na svečane plesove i objede što su ih povremeno priređivale obitelji s glavnoga trga čije su kuće tijekom cijele godine bile zatvorene da bi otvorile vrata za Božić kada dolaze daći.
Ta je godina bila godina Cavetana Gentilea, koji je proslavio svoje praznike s tri veličanstvene plesne večeri. Za mene su to bili sretni dani jer sam na svima plesao s istom djevojkom. Pozvao sam je na ples prve večeri ne zamarajući se pitanjima tko je, čija je kći, ni s

kim je. Činila mi se tako tajanstvenom da sam joj, kada je glazba ponovno zasvirala, ozbiljno predložio da se uda za mene, a njezin odgovor bio je još zagonetniji:
- Moj tata kaže da se još nije rodio princ za kojega ću se udati.
Nekoliko dana kasnije ugledao sam je dok je prelazila preko šetališta na trgu pod žestokim podnevnim suncem, u sjajnoj haljini od organ-dija, vodeći za ruku dječaka i djevojčicu od kojih šest ili sedam godina. »Moji su«, reče mi gušeći se od smijeha, prije no što sam je išta pitao. Izgovorila je to s toliko zlobe da sam počeo sumnjati kako je ozbiljno shvatila moju prošnju.
Od samoga rođenja u kući u Aracataci naučio sam spavati u mreži, ali tek u Sucreu prihvatio sam je kao dio vlastite prirode. Najbolje mjesto
za sijestu, za proživljavanje zvjezdanih trenutaka, za polagano razmišljanje, za nesputano vođenje ljubavi. Onoga dana kada sam se vratio nakon sedmodnevnog nestanka, objesio sam je između dva drveta u dvorištu, kao što je to nekoć običavao tata, i zaspao mirne savjesti. Ali majka, uvijek u strahu da ćemo mi, njezina djeca, umrijeti u snu, probudila me predvečer da provjeri jesam li još živ. Onda je legla uz mene i načela bez okolišanja temu koja ju je mučila.
- Tata i ja voljeli bismo znati što se s tobom događa.
Rečenica nije mogla biti jasnija. Već sam dulje vrijeme znao da moji roditelji dijele brigu zbog promjene moga karaktera, i da majka izmišlja otrcana objašnjenja kako bi ga umirila. U kući se ništa nije događalo bez majčina znanja i njezine srdžbe postale su već legendarne. No čaša se prelila kada sam se cijeli tjedan vraćao kući usred bijela dana. Meni je bilo razumljivo da izbjegavam pitanja ili ih ostavljam za pogodniji trenutak, ali ona je znala da tako ozbiljna stvar ne trpi nikakvu odgodu.
Svi razlozi što ih je navela bili su točni: nestajao sam u sumrak u svečanom ruhu, nisam se vraćao kući na počinak, ali sam zato sljedećeg dana drijemao u mreži sve do popodneva. Prestao sam čitati i prvi put u životu usudio sam se doći kući ne znajući gdje sam zapravo bio. »Uopće ne gledaš svoju braću i sestre, brkaš im imena i godine, a neki si dan poljubio unuka Clemencie Morales, misleći da ti je brat«, navalila je majka. No ubrzo je shvatila da

pretjeruje i svela svoju zabrinutost na pravu mjeru jednostavnom istinom:
- Ukratko, postao si stranac u kući.
- Sve je to točno - potvrdio sam - ali razlog je jako jednostavan: sit sam svega.
-Nas?
Mogao sam potvrditi, ali taj odgovor ne bi bio pravedan:
- Svega - odgovorih.
I tada sam joj povjerio svoju situaciju u gimnaziji. Prosuđuju me prema mojim ocjenama, roditelji se hvale iz godine u godinu uspjehom, misle da sam ne samo nedodirljiv učenik, nego i uzoran prijatelj, najinteligentniji i najbrži i najomiljeniji zbog svoje simpatičnosti. Ili, kako je govorila baka: »Savršeni dječačić«.
Unatoč tome, da skratim, istina je posve drukčija. Tako sam izgledao jer nisam hrabar ni samostalan kao moj brat Luis Enrique, koji radi samo ono što mu se prohtije. I on će nesumnjivo dohvatiti sreću koja možda nije ono što bi roditelji priželjkivali za svoje dijete, ali će mu sigurno pomoći da preživi neumjerene ljubavi, iracionalne strahove i roditeljske vesele nade.
Majku je os'apnulo naličje slike koju su oni stvorili u svojim samotnim snovima.
- Ne znam što ćemo sada - progovorila je nakon trenutka grobne tišine - jer ako sve to ispričamo tati, srce će mu prepuknuti. Zar ne vidiš da si ponos obitelji?
Za njih je to bilo jednostavno: budući da nije bilo nikakve mogućnost da postanem poznati liječnik, što moj otac nije mogao zbog nedostatka novca, sanjali su da barem nešto diplomiram.
- Pa dobro, bit ću lijepo ništa - zaključih. - Odbijam da od mene silom napravite nešto što ne želim ili nešto što vi želite da budem, a najmanje ono što bi htjela vlada.
Rasprava, pomalo u slijepoj ulici, potrajala je do kraja tjedna. Mislim da je majka čekala pravi trenutak da o tome porazgovara s ocem, i ta mi je pomisao dala novu snagu. Jednoga dana nabacila je, kao slučajno, nevjerojatan prijedlog:
- Ljudi govore da bi, ako hoćeš, mogao postati dobar pisac.
Nikada nisam čuo ništa slično u obitelji. Sklonosti što sam ih

pokazivao od malih nogu dopuštale su pretpostavke da bih mogao postati crtač, glazbenik, pjevač u crkvi, i čak nedjeljni pjesnik. Otkrila je moju sklonost prema pisanju, pomalo čudnu i eteričnu, za koju su svi znali, ali je moja reakcija taj put bila neočekivana.
- Kad bih se odlučio postati piscem, trebao bih biti jedan od velikih, a takvi se više ne rađaju - odgovorih majci. - Na kraju krajeva, ima i boljih načina da se umre od gladi.
Jednog od tih dana, umjesto da razgovara sa mnom, plakala je bez suza. Danas bi me takvo što uznemirilo jer cijenim zatomljeni plač kao pouzdano sredstvo velikih žena kojim na silu ostvaruju svoje nakane. Ali tada, s osamnaest, nisam znao što bih rekao majci, i moja je šutnja potaknula njezine suze.
- U redu - progovorila je - barem mi obećaj da ćeš maturirati najbolje što možeš, a ja ću o ostalom razgovarati s tatom.
Oboje smo istodobno odahnuli misleći da smo pobijedili. Prihvatih koliko zbog majke toliko i zbog oca, jer sam strahovao da će oboje umrijeti ako ubrzo ne pronađemo neko rješenje. Tako smo se složili da studiram pravo i političke znanosti, koje ne samo da daju dobru opću kulturu kao podlogu za bilo koje zvanje, nego je to i humani studij s predavanjima ujutro i slobodnim poslijepodnevima za rad.
Zabrinut također zbog duševnog tereta što ga je tih dana majka podnosila, zamolio sam je da mi pomogne pripremiti teren za otvoreni razgovor s ocem. Usprotivila se, sigurna da ćemo se posvađati.
- Vas dvojica ste jednaki - objasnila mi je. - I tu je razgovor nemoguć.
Uvijek sam mislio posve suprotno. Tek kada sam već prošao kroz sve dobi kao i moj otac u svome dugom životu, počeo sam sam sebi nalikovati više njemu negoli sebi.
Majka je vjerojatno te noći dovršila svoj filigranski rad jer je tata skupio cijelu obitelj za stolom i najavio kao usput: »Imat ćemo odvjetnika u obitelji«. Možda u strahu da otac ne pokuša ponovno pokrenuti raspravu sada kada je obitelj u punom sastavu, majka se umiješala praveći se posve nevjesta.
- U našoj situaciji i s cijelom četom djece - objasni mi - mislili smo da je najbolje rješenje jedini studij koji možeš sam plaćati.

Nije to bilo ni približno tako jednostavno kako je to ona izložila, ali je za nas to moglo predstavljati najmanje zlo, i s najblažim posljedicama. Tako sam zamolio oca za mišljenje, kako bismo igru odigrali do kraja. Odgovorio je kao iz topa iskrenošću što para srce:
- Što da ti kažem? Boli me duša, no barem mi preostaje dovoljno ponosa da ti pomognem kako bi postao ono što ti želiš.
Vrhunac otmjenosti toga siječnja 1946. bilo je moje prvo putovanje zrakoplovom, zahvaljujući Joseu Palenciji, koji se ponovno pojavio s velikim problemom. U Cartageni je izvanredno završio pet razreda gimnazije i pao šesti. Obećao sam mu pomoći oko mjesta u svojoj gimnaziji da napokon završi školu, a on me pozvao da idemo zrakoplovom.
Za Bogotu je tada dva puta tjedno letio DC-3 tvrtke LANSA, no najveći rizik nije bio sam avion, već krave koje su mirno pasle na zemljanoj pisti improviziranoj na jednoj farmi. Ponekad je morao napraviti nekoliko krugova u zraku ne bi li ih rastjerao. Taj sam put iskusio svoj sad već općepoznati strah od aviona, u vrijeme kada Crkva nije dopuštala da se njime prevoze posvećene hostije zbog straha od nesreća. Let je trajao gotovo četiri sata bez zaustavljanja, brzinom od tristo dvadeset kilometara na sat. Mi koji smo preplovili taj čudesni put, orijentirali smo se iz zraka prema živom zemljovidu velike rijeke Magdalene. Prepoznavali smo makete sela, ladice na navijanje, sretne lutkice što su nas pozdravljale iz školskih dvorišta. Za to vrijeme stjuardese u prirodnoj veličini smirivale su u avionu putnike koji su u panici molili Boga, pomagale onima slaboga želuca i uvjeravale mnoge da ne postoji opasnost od sudara s jatima strvinara koji su vrebali lešine u rijeci. Iskusni putnici neumorno su pak prepričavali svoje letove kao da su junački pothvati. Od uspona na bogotsku zaravan, bez kompresije i maski za kisik, srce je htjelo prsnuti, a podrhtavanje i kloparanje krila pojačavali su radost
slijetanja. No najveće iznenađenje bilo je to što smo preduhitrili telegrame koji najavljuju naš dolazak.
U prolazu kroz Bogotu Jose Palencia kupio je instrumente za cijeli orkestar - ne znam je li to izveo s namjerom ili zbog predosjećaja - ali kada ga je ravnatelj Espitia vidio kako sigurna koraka ulazi s

gitarama, bubnjevima, šuškalicama i usnim harmonikama, shvatio sam da je primljen. Ja sam također osjetio težinu svoga novog statusa od trenutka kada sam prošao kroz predvorje: bio sam učenik šestog razreda. Dotada nisam bio svjestan zvijezde na svome čelu o kojoj svi sanjaju, ni da se to odmah primjećuje po načinu na koji su nam pristupali, u tonu kojim su nam se obraćali i čak u nekom strahopoštovanju. Cijela je ta godina ponajprije bila godina zabave. Budući da je spavaonica bila samo za stipendiste, Jose Palencia se smjestio u najbolji hotel na trgu, gdje je jedna od vlasnica svirala klavir, te smo cijele godine živjeli kao da je nedjelja. Bila je to nova promjena u mome životu. Dok sam bio momčić, majka mi je kupovala rabljenu odjeću, a kad bih je prerastao, prepravljala ju je za mladu braću. Prve dvije godine bile su najproblematičnije jer je suknena odjeća za hladnu klimu bila skupa i teško se nabavljala. Iako nisam baš rastao s prevelikim oduševljenjem, nije bilo vremena za prilago-davanje odijela mojoj visini dva puta godišnje. Kao vrhunac priče, jedinstven običaj zamjene odjeće među đacima u internatu propao je jer je ta svojina svakoga od nas bila do te mjere prepoznatljiva da novi vlasnik jednostavno nije mogao izdržati šale na svoj račun. Taj problem dijelom je riješen kada je Espitia uveo obvezu odijevanja plavih jakni i sivih hlača, odore koja je ujednačila izgled i prikrila trampe. U trećem i četvrtom razredu nosio sam svoje jedino odijelo što mi ga je uredio krojač iz Sucre, ali sam za peti morao kupiti drugo, dobro uščuvano, koje mi nije trebalo do šestoga. No oca su toliko oduševile moje namjere da prepravim odjeću, da mi je dao novac za kupnju novog odjela po mjeri, a Jose Palencia mi je darovao jedno svoje prošlogodišnje, od kamelota, gotovo novo. Ubrzo sam shvatio do koje mjere vrijedi poslovica kako odijelo ne čini čovjeka. S novim odijelom, koje se moglo zamijeniti s novom školskom odorom, prisustvovao sam plesovima gdje su bili glavni momci s karipske obale i stekao sam naklonost samo jedne djevojke koja mi je trajala kraće od krijesnice.

Espitia me primio s čudnim oduševljenjem. Izgledalo je kao da nastavu kemije, dva sata tjedno, drži samo zbog mene, s brzom paljbom pitanja i odgovora. Tu sam prinudnu pažnju shvatio kao

dobro polazište za obećanje dano roditeljima o časnom završetku. Za ostatak je zaslužna jedinstvena i jednostavna metoda Martine Fonsece: pažljivo slušati na nastavi da bi se izbjegla učenja do kasno u noć i strahovi na užasnom
kraju. Bila je to mudra pouka. Čim sam odlučio primijeniti to načelo u zadnjem razredu gimnazije, pao mi je kamen sa srca. S lakoćom sam odgovarao na pitanja profesora, koji su mi postali bliži, i shvatio sam kako je lako ispuniti obećanje dano roditeljima. Jedini uznemirujući problem i dalje su bili krici u snu. Prefekt zadužen za disciplinu, u vrlo dobrim odnosima sa svojim učenicima, u to je vrijeme bio profesor Gonzalo Ocampo. Jedne je noći u drugom polugodištu ušao na prstima u mračnu spavaonicu da bih mu vratio njegove ključeve na koje sam zaboravio. Tek što je spustio ruku na moje rame, divljački sam kriknuo i dignuo sve na noge. Sljedećeg dana preselili su me u manju spavaonicu za šestero, improviziranu na prvom katu.
Nova spavaonica riješila je problem izazvan mojim noćnim strahovima, ali je bila prevelika napast jer se nalazila iznad smočnice, te su se četiri učenika koja su ondje spavala spustila do kuhinje i opljačkali je po svom ukusu za ponoćnu večeru. Pouzdani Sergio Castro, i ja, najmanje odvažan, ostali smo u svojim krevetima da u slučaju nužde pregovaramo. Za sat vremena vratili su se s mnogo hrane koju je samo trebalo poslužiti. Bila je to najbolja gozba u cijelom periodu dugih godina internata, samo je problem bio što su nas otkrili za dvadeset četiri sata. Pomislio sam da je svemu došao kraj, no od izbacivanja nas je spasio Espitijin pregovarački dar.
Bilo je to dobro razdoblje u gimnaziji, ali s najmanje nade za zemlju. Llerasova je nepristranost nehotice pojačala napetost koja se prvi put počela osjećati i u školi. Ipak, sada sam svjestan da sam je oduvijek nosio u sebi, ali tek tada sam počeo uviđati kakva je zemlja u kojoj živim. Neki profesori koji su se pokušavali držati po strani još od prošle godine, nisu to uspijevali na nastavi i izbacivali su neprobavljive tirade nadahnute svojim političkim sklonostima. Naročito kada je započela oštra utrka za predsjedničko mjesto. Svakim je danom bivalo sve očiglednije da će s Gaitanom i Turba-

yom istodobno, Liberalna stranka izgubiti predsjedničko mjesto poslije šesnaest godina vlasti. Oni su bili tako suprotstavljeni kandidati kao da pripadaju dvjema različitim strankama, ne samo zbog osobnih grijeha nego i zbog krvave odlučnosti konzervativaca, koji su to uvidjeli od prvoga dana: umjesto Laureana Gomeza, nametnuli su kandidaturu Ospi-ne Pereza, bogatog inženjera koji je uživao zasluženi ugled patrijarha. S razjedinjenim liberalima, a ujedinjenim i naoružanim konzervativcima, nije bilo alternative: izabran je Ospina Perez.
Od toga trenutka Laureano Gomez počeo se pripremati na zauzimanje njegova mjesta uz pomoć vojske i nasilja na svim područjima. Ponovno smo proživljavali povijesnu zbilju 19. stoljeća, u kojemu se nije
živjelo u miru nego u kratkotrajnim primirjima između osam općih građanskih ratova i četrnaest lokalnih, tri vojna udara i, na kraju, Rata tisuću dana, nakon kojega je ostalo oko osamdeset tisuća mrtvih na obje strane od ukupnog broja stanovništva koje jedva doseže četiri milijuna. Jednostavno rečeno: bio je to pravi zajednički program za stogodišnji iskorak unatrag.
Već pri kraju školske godine profesor Giraldo napravio je sa mnom očiglednu iznimku koje se još uvijek stidim. Sastavio je za mene listu jednostavnih pitanja kako bih popravio algebru iz četvrtog razreda i ostavio me samoga u zbornici sa svim priručnicima nadohvat ruke. Vratio se raspoložen za sat vremena, vidio porazan rezultat i precrtao svaku stranicu od početka do kraja uz bijesno mrmljanje: »Kakav truli mozak«. No ipak, na završnom ispitu iz algebre dobio sam prolaznu ocjenu, ali iz pristojnosti nisam zahvalio profesoru jer je prekršio svoja načela i obveze u moju korist.
Uoči zadnjeg završnog ispita te godine, Guillermo Lopez Guerra i ja izazvali smo neugodan incident s profesorom Gonzalom Ocampom jer smo se onako pijani s njim porječkali. Jose Palencia pozvao nas je da učimo u njegovoj sobi u hotelu, biseru kolonijalne gradnje s idiličnim pogledom na park prepun cvijeća i s katedralom u pozadini. Budući da nam je ostao samo posljednji ispit, nastavili smo do duboko u noć i vratili se u školu, obišavši prije toga naše

sirotinjske točionice. Profesor Ocampo, dežurni profesor zadužen za disciplinu, ukorio nas je zbog kasnoga sata i našega nedoličnog stanja, a nas dvojica uglas svojski smo ga izgrdili. Njegov bijes i naša vika probudili su čitavu spavaonicu.
Prema odluci profesorskog vijeća, Lopezu Guerri i meni oduzeto je pravo pristupa na jedini ispit koji nam je nedostajao. Drugim riječima: ništa od mature te godine. Nikada nismo doznali kako su tekli tajni pregovori medu profesorima jer su zbili redove neprobojnom solidarnošću. Vjerojatno je ravnatelj Espitia preuzeo na sebe rješavanje incidenta na vlastitu odgovornost i rizik, te postigao da polažemo ispit u Ministarstvu obrazovanja, u Bogoti. Tako je i bilo. Pratio nas je Espitia osobno, i stajao uz nas dok smo rješavali pismeni ispit, koji je ocijenjen istog trena. I to vrlo dobro. Vjerojatno je situacija među profesorima bila vrlo složena, jer se Ocampo nije pojavio na svečanoj sjednici, možda zbog olakotnog Espi-tijina rješenja i naših odličnih ocjena. A i zbog mojih osobnih rezultata, zahvaljujući kojima sam bio nagrađen posebnom nagradom, nezaboravnom knjigom: Životi glasovitih filozofa, Diogenesa Laercia. Taj uspjeh nije samo premašio očekivanja mojih roditelja, nego sam proglašen najboljim đakom šeste godine, iako su moji kolege iz razreda, a ja bolje no itko, znali da nisam najbolji.
5.
Nikada nisam pomislio da ću devet mjeseci nakon mature objaviti svoju prvu priču u književnom prilogu Vikend, u vrlo ozbiljnom i zanimljivom listu toga doba El Espectador iz Bogote. Četrdeset dva dana kasnije objavljena mi je i druga priča. No od svega me je najviše iznenadio osvrt zamjenika direktora toga lista i direktora književnog priloga Eduarda Zalamee Borde, zvanog Uliks, najboljega tadašnjega kolumbijskog kritičara koji je posebno pratio pojavljivanje novih pisaca.
Sve se to zbilo tako neočekivano da je to teško opisati. Početkom te godine upisao sam se na pravo na Nacionalnome sveučilištu u Bogoti, kao što sam se i dogovorio sa svojim roditeljima. Živio sam u strogome centru grada, u pansionu u Ulici Florian, u kojemu su uglavnom živjeli studenti s atlantske obale. Za slobodnih poslijepodneva, umjesto da zarađujem za život, čitao sam u svojoj

sobi ili u kavanama koje su to dopuštale.
Odabir knjiga bio je posve slučajan, kao što je i moje čitanje ovisilo o slučaju, jer su mi knjige posuđivali prijatelji koji su ih mogli kupiti, a rokovi su bili tako kratki da sam po cijele noći ostajao budan da bih ih mogao vratiti na vrijeme. No za razliku od knjiga koje sam čitao u gimnaziji, u Zipaquirai, i koje su već zaslužile da ih se odloži u mauzolej slavnih autora, ove smo knjige - netom prevedene i otisnute u Buenos Airesu nakon duge izdavačke stanke za vrijeme Drugoga svjetskoga rata - naprosto gutali. Tako sam, na svoju sreću, otkrio već dobro poznate pisce kao što su Jorge Luis Borges, D. H. Lawrence i Aldous Huxley, pa Graham Greene i Chesterton, VVilliam Irish i Katherine Mansfield, te mnoge druge.
Nove su se knjige mogle vidjeti u nedostižnim izlozima knjižara, no nekoliko je primjeraka kružilo po studentskim kavanama koje su bile aktivna središta kulturne razmjene među studentima iz provincije. Mnogi su nakon nekoliko godina imali svoja stalna mjesta u tim kavanama, i ondje primali poštu, pa čak i poštanske uputnice. Usluge vlasnika, ili zaposlenika od povjerenja, bile su odlučujuće i spasonosne za mnoge
studente. Brojni stručnjaci u zemlji duguju svoju karijeru više njima negoli svojim nevidljivim pomoćnicima.
Najradije sam zalazio u El Molino, kavanu velikih pjesnika koja je bila udaljena samo dvjesto metara od mojega pansiona i nalazila se na uglu križanja Avenije Jimenez de Quesada s Cestom Septima. Ondje nisu dopuštali da studenti rezerviraju stolove, no mogli smo biti sigurni da ćemo, slušajući razgovore o književnosti za okolnim stolovima, naučiti više nego čitajući knjige. Bila je to velika kuća, posve uređena u špa-njolskome stilu, a zidove su ukrašavale slike slikara Santiaga Martineza Delgada, s prizorima don Quijoteove borbe s vjetrenjačama. Iako nisam imao rezervirano mjesto, uvijek sam uspijevao da me konobari smjeste što je moguće bliže velikom majstoru Leonu de Greiffu, bradatom gun-dalu koji je izazivao divljenje, a svoje razgovore započinjao u predvečerje s nekolicinom tada najpoznatijih pisaca i završavao ih oko ponoći utopljen u jeftinom alkoholu sa svojim učenicima šaha. Bilo je malo poznatih umjetničkih i književnih imena koja nisu sjela za taj stol, dok smo

mi za svojim stolovima žudno nastojali da ne propustimo nijednu njihovu riječ. Premda su obično više govorili o ženama i političkim intrigama nego o umjetnosti i poslu, uvijek bi se moglo naučiti nešto novo. Najpre-daniji smo bili mi s atlantske obale, koji se nismo toliko okupljali zbog karipske zavjere protiv tzv. cachacosa, sloja bogatih intelektualaca iz Bo-gote, koliko zbog poročne ovisnosti o knjigama. Jorge Alvaro Espinosa, student prava koji me je poučio kako se plovi Biblijom i zbog kojega sam napamet naučio puna imena Jobovih družbenika, jednoga mi je dana neočekivano stavio na stol knjižurinu, i presudio biskupskom autorita-tivnošću:
- Ovo je druga Biblija.
I bila je. Bio je to Uliks Jamesa Jovcea, što sam ga čitao u dijelovima i posrtajima, sve dok me nije izdalo strpljenje. Odvažno sam se i prijevremeno upustio u to čitanje. Godinama poslije, već kao odrastao čovjek, ozbiljno sam se prihvatio ponovnoga čitanja toga djela, i ne samo da je to bilo otkriće posebnoga svijeta koji nikada nisam naslutio u sebi, nego i neprocjenjiva tehnička pomoć za moje jezično oslobađanje, upravljanje vremenom i strukturama u mojim knjigama.
Jedan od studenata koji je sa mnom dijelio sobu, Domingo Manuel Vega, student medicine i moj prijatelj još iz doba Sucre, imao je istu sklonost kao i ja prema gutanju knjiga. Drugi je bio moj bratić Nicolas Ricar-do, najstariji sin moga strica Juana de Diosa, koji je održavao živom moju vezu s obitelji. Vega je jedne večeri došao s tri knjige koje je upravo bio kupio, i posudio mi jednu nasumce, kao što je često radio da bi mi pomogao da spavam. No taj put učinak je bio posve suprotan: nikada
više nisam uspio mirno spavati kao ranije. Radilo se o Preobražaju Fran-za Kafke, u nesigurnom Borgesovu prijevodu što ga je objavila izdavačka kuća Losada iz Buenos Airesa, i to je bila knjiga koja je zacrtala novi put u mojemu životu od prvoga retka, a danas je veliko djelo u svjetskoj književnosti: »Kada se Gregorije Samsa jednoga jutra probudio nakon nemirna sna, uvidio je da se pretvorio u čudovišnoga kukca.« Bile su to tajanstvene knjige, i ne samo da su zbivanja u njima bila različita nego i posve suprotna svemu onome što sam dotad poznavao. Nije bilo potrebno

objašnjavati činjenice - bilo je dovoljno da ih pisac napiše pa da budu istinite, bez drugih dokaza osim snage njegova talenta i autoriteta njegova glasa. I to je bila Šeherezada, ali ne u svome svijetu tisuću i jedne noći u kojemu je sve bilo moguće, nego u drugome nepovratnom svijetu u kojemu je već sve bilo izgubljeno. Kada sam pročitao Preobražaj, osjetio sam neodoljivu želju da živim u takvom tuđem raju. Sutradan sam se zatekao na putovanju u tom stroju što mi ga je Domingo Manuel Vega posudio, da bih pokušao nešto što bi nalikovalo jadnome Kafkinom činovniku, preobraženom u golemoga skarabeja. Sljedećih dana nisam odlazio na fakultet zbog straha da će se prekinuti čarolija, i nastavio se znojiti od zavisti, sve dok Eduardo Zala-mea Borda nije na svojim stranicama objavio onaj članak razočaranja u kojemu se žalio da novoj generaciji kolumbijskih pisaca nedostaju imena koja bi se pamtila, i da se u skoroj budućnosti ne naslućuje ništa što bi to moglo promijeniti. Ne znam kojim sam se pravom osjetio pozvanim da se u ime svoje generacije suprotstavim tom članku, pa sam ponovno prionuo na priču koju sam napustio ne bih li ispravio njegovo mišljenje. Razradio sam osnovni argument svjesnoga lesa iz Preobražaja, ali bez lažnih tajanstvenosti i ontoloških sudova. No, osjećao sam se tako nesigurnim da se nisam usudio posavjetovati ni s jednim od svojih kolega. Čak ni s Gonzalom Mallarinom, koji je sa mnom studirao pravo i jedini čitao lirsku prozu što sam je pisao da bih lakše podnio dosadna predavanja. Iščitavao sam i prepravljao svoju priču do iznemoglosti, i na kraju napisao poruku, sadržaja koje se više uopće ne sjećam, za Eduarda Zalameu osobno, kojega nikada nisam vidio. Sve sam to stavio u omotnicu i osobno odnio na recepciju lista El Es-pectador. Portir me je uputio na drugi kat da pismo osobno predam samome Zalamei, no ta me je zamisao paralizirala. Ostavio sam omotnicu na portirovu stolu i pobjegao. To se dogodilo jednoga utorka i nisam imao nikakav predosjećaj o sudbini priče, ali sam bio siguran da će potrajati dok je objave, ako je uopće budu htjeli objaviti. U sljedeća dva tjedna potucao sam se od kavane do kavane da bih razbio uznemirenost subotnjih poslijepodneva,
sve dok se 13. rujna, kada sam ušao u El Molino, nisam suočio s

naslovom svoje priče preko cijeloga El Espectadora koji je upravo izišao: Treće prepuštanje sudbini.
Moja prva pomisao bila je poražavajuća činjenica da nemam pet centavosa za kupovinu novina. To je bio najočitiji znak siromaštva, jer su mnoge osnovne stvari u svakidašnjemu životu, a ne samo novine, stajale pet centavosa: tramvaj, javni telefon, šalica kave, čišćenje cipela. Izletio sam na ulicu bez ikakve zaštite protiv neumoljive kišice, no u obližnjim kavanama nisam sreo nikoga poznatog tko bi mi iz milosti podario novčić. Nikoga nisam sreo ni u pansionu u taj mrtvi subotnji sat, osim gazdarice, što je bilo kao da nisam sreo nikoga, jer sam joj dugovao se-damsto dvadeset puta po pet centavosa za dva mjeseca najamnine i pospremanja.
Ponovno sam izišao na ulicu, spreman na sve, te naletio na čovjeka kojeg mi je poslala sama Božja providnost, a koji je upravo izlazio iz taksija s El Espectadorom pod rukom. Otvoreno sam ga zamolio da mi ga pokloni.
Tako sam mogao pročitati svoju prvu otisnutu priču, s ilustracijom Hernana Merina, službenog ilustratora tih novina. Pročitao sam je skriven u svojoj sobi, u jednome dahu i ustreptala srca. U svakome sam retku otkrivao razarajuću moć otisnute riječi, jer ono što sam stvarao s toliko ljubavi i boli u smiješnome oponašanju jednoga svjetskoga veleuma, tada mi se pokazalo kao zbrkan i plitak monolog što su ga jedva jed-vice održavale tri ili četiri utješne rečenice. Moralo je proći gotovo dvadeset godina da bih se usudio ponovno je pročitati, a moje tadašnje rasuđivanje, ublaženo tek samilošću, bilo je znatno manje popustljivo.
Najteže je bilo suočiti se s lavinom ozarenih prijatelja koji su mi banuli u sobu s primjercima lista i neumjerenim pohvalama za priču koju vjerojatno nisu ni razumjeli. Medu mojim kolegama s fakulteta nekima se svidjela, neki je nisu posve shvatili, a neki, zbog kojekakvih razloga, nisu pročitali dalje od četvrtoga retka, ali Gonzalo Mallarino, u čiji književni sud nisam uopće sumnjao, bez imalo ju je ustručavanja pohvalio.
No ja sam najviše želio čuti mišljenje Jorgea Alvara Espinose, čija je kritička oštrica bila najstrašnija, oštrija nego u našemu krugu. Osjetio sam podvojenost u duhu: htio sam ga odmah vidjeti da bih

se riješio te neizvjesnosti, dok me je istodobno užasavala pomisao da se suočim s njim. Nije se nigdje pojavljivao do utorka, što nije bilo neobično za jednoga nezasitnoga čitača, a kada se pojavio u El Molinu, nije mi počeo govoriti o priči nego o mojoj smjelosti.
- Pretpostavljam da si svjestan u što si se upustio - rekao mi je, zureći u mene svojim zelenim zmijskim očima. - Sada si u izlogu priznatih pisaca, i moraš još mnogo raditi da to zaslužiš.
Skamenio sam se zbog toga mišljenja koje je na mene moglo ostaviti isti dojam kao i Uliksovo. No prije no što je završio, odlučio sam mu reći što mislim i što ću uvijek smatrati:
- Ta je priča sranje.
Odvratio mi je, ne promijenivši držanje, da o tome ne može ništa reći jer je imao vremena tek za letimično čitanje. I pritom mi objasnio da, makar priča bila tako loša kao što sam govorio, to nije razlog da žrtvujem zlatnu priliku koja mi se u životu nudila.
- U svakom slučaju, ta priča pripada prošlosti - zaključio je. - Sada je najvažnija sljedeća.
Oneraspoložio me. Uludo sam tražio argumente protiv njegova mišljenja, sve dok se nisam uvjerio da neću čuti pametniji savjet od njegova. Razložio je svoju fiksnu ideju da se najprije mora začeti priča, a zatim razmišljati o stilu, ali da jedno ovisi o drugome u uzajamnoj prože-tosti, što je bio čaroban štapić klasika. Na trenutak me je zaokupio svojim mišljenjem, toliko puta ponavljanim, da mi nedostaje pomno čitanje grčkih klasika, i to ne samo Homera kojega sam jedino pročitao kao obveznu literaturu za maturu. Obećao sam mu to, i htio čuti druga imena, no on je skrenuo na Krivotvoritelje novca Andrea Gidea, knjigu koju je upravo pročitao prošloga vikenda. Nikada se nisam odvažio reći mu koliko je taj naš razgovor možda bio odlučujući u mome životu. Probdio sam noć bilježeći natuknice za sljedeću priču i nastojeći izbjeći zamršenost prve.
Slutio sam da oni, koji su mi o toj priči govorili, nisu bili toliko pod dojmom same priče - koju možda nisu ni pročitali, a sasvim sigurno ni razumjeli - nego pod dojmom toga što je bila objavljena u neuobičajenim okolnostima u tako važnome književnom prilogu.
Počeo sam tako što sam shvatio da su moja dva velika nedostatka

zapravo dva najveća nedostatka: nezgrapnost u pisanju i nepoznavanje ljudskoga srca. A to je bilo više no očito u mojoj prvoj priči koja se sastojala od zbrkane apstraktne meditacije, pogoršane pretjeranim izmišljenim osjećajima.
Tražeći u svome sjećanju situacije iz stvarnoga života za drugu priču, sjetio sam se da mi je jedna od najljepših žena, koju sam upoznao kao dijete, rekla da bi se željela nalaziti u svojoj posebno lijepoj mački, dok ju je milovala u krilu. Upitao sam je zašto, a ona mi je odgovorila: »Jer je ljepša od mene«. Tako sam dobio polaznu točku za svoju drugu priču i zanimljiv naslov: Eva je u svojoj mački. Ostalo sam, kao i u prijašnjoj priči, izmislio ni iz čega, i zbog istoga razloga, kao što to običavamo reći kasnije, obje su priče u sebi nosile klicu vlastite propasti.
I ta je priča objavljena pod istim okolnostima kao i prva, u subotu 25. listopada 1947, a ilustrirala ju je zvijezda koja se uzdizala nad karip-skim nebom: slikar Enrique Grau. Primijetio sam da su moji prijatelji to prihvatili već kao nekakvu rutinu slavnoga pisca. Ja sam, naprotiv, patio zbog grešaka i sumnjao u ispravne stvari, no uspio sam obuzdati srce. Veliki je udarac došao nekoliko dana poslije, s osvrtom što ga je objavio Eduardo Zalamea, uz uobičajeni pseudonim Uliks, u svojoj dnevnoj rubrici El Espectadora. Počeo je prešavši izravno na stvar: »Čitatelji Vikenda, književnoga priloga ovih novina, mogli su primijetiti pojavu novoga i originalnoga duha, snažne osobnosti.« I dalje: »U mašti se može događati svašta, ali znati prirodno, iskreno i bez pretjeranosti prikazati biser koji je iz nje istrgnut, nije nešto što može učiniti svaki mladić od dvadeset godina koji počinje pisati.« I završio je bez suzdržavanja: »S Gardom Marquezom pojavio se jedan novi i uzoriti pisac.«
Osvrt - i to kakav! - bio je nalet sreće, no istodobno me je zapanjilo što Zalamea samome sebi nije ostavio nikakvu mogućnost povlačenja. Sve je već bilo odlučeno, a ja sam njegovu velikodušnost trebao protumačiti kao poziv svoje savjesti, i to do kraja života. U osvrtu se također spominjalo da je Uliks otkrio moj identitet preko nekog člana redakcije. Te sam večeri saznao da je to bio Gonzalo Gonzalez, bliski rođak mojih bližih rođaka, koji je petnaest godina pisao za taj list pod pseudonimom Gog, i sa

suzdržanom strašću, kolumnu u kojoj je odgovarao na čitatelje-va pitanja, pet metara od ureda Eduarda Zalamee. Srećom, nije me potražio, a ni ja njega. Vidio sam ga jednom za stolom pjesnika De Greiffa i prepoznao njegov glas i hrapavi kašalj nepopravljiva pušača, a izbliza sam ga vidio na nekoliko kulturnih događanja, ali nas nitko nije upoznao. Jedni zato što nas nisu poznavali, a drugi zato što im se činilo nemogućim da se ne poznajemo.
Teško je zamisliti do koje mjere se tada živjelo u sjeni poezije. Bila je to mahnita strast, drugi način postojanja, svjetleća kugla koja se sama okretala na sve strane. Otvarali bismo novine, čak na stranicama o ekonomiji ili pravu, ili bismo čitali iz taloga kave na dnu šalice, a poezija nas je dočekivala na svakome koraku da bi ovladala našim snovima. Tako je za nas, urođenike iz svih provincija, Bogota bila glavni grad zemlje i sjedište vlade, ali ponajprije grad u kojemu su živjeli pjesnici. Ne samo da smo vjerovali u poeziju i za nju umirali, nego smo sa sigurnošću znali -kao što je napisao Luis Cardoza y Aragon - da je »poezija jedini stvarni dokaz da čovjek postoji.«
Svijet je pripadao pjesnicima. Njihove su novosti za moju generaciju bile važnije od sve depresivnijih političkih vijesti. Kolumbijska poezija izišla je iz 19. stoljeća obasjana osamljenom zvijezdom - Joseom Asuncionom
Silvom, uzvišenim romantičarom koji je u svojoj tridesetprvoj godini ispalio hitac iz pištolja u kružnicu što ju je njegov liječnik ocrtao jodom oko srca. Nisam se rodio na vrijeme da upoznam Rafaela Pomba ili Eduarda Castilla, velikoga lirika, kojega su prijatelji opisivali kao utvaru što se u sumrak iskrala iz groba, s ogrtačem koji je imao dvije prednje strane, kože zelenkaste od morfija i profila kao u supa: fizički opis pjesnika prokletnika.
Jednoga sam popodneva prošao tramvajem ispred velikog okupljališta na Cesti Septima i na vratima ugledao tako dojmljivoga čovjeka kakva nisam vidio u životu - u besprijekornu odijelu, s engleskim šeširom, tamnim naočalama za njegove oči bez sjaja, i s riđovkom. Bio je to pjesnik Alberto Angel Montova, pomalo pompozan romantičar koji je objavio nekoliko dobrih pjesama u svoje vrijeme. Za moju generaciju to su već bile utvare prošlosti,

osim pjesnika Leona Greiffa kojega sam godinama uhodio u kavani El Molino.
Nitko od njih nije uspio čak ni okrznuti slavu Guillerma Valencie, aristokrata iz Popavana koji se prije svoje tridesete očinski nametnuo Stoljetnoj generaciji, tako nazvanoj jer se pojavila 1910, u prvome stoljeću nacionalne nezavisnosti. Njegovi suvremenici Eduardo Castillo i Porfi-rio Barba Jacob, dva velika pjesnika iz romantičarskoga plemena, nisu pokupili pravedne kritike koje su itekako zaslužili u zemlji zaslijepljenoj retorikom mramornoga Valencie, čija se mitska sjena ispriječila na putu trima generacijama. Odmah potom, godine 1925. pojavila se grupa čija je pokretačka snaga bila sadržana u imenu Novi, i u kojoj su se nalazili sjajni ljudi kao Rafael Maya i ponovno Leon de Greiff, no nisu bili priznati u svoj svojoj veličini dokle god je Valencia bio na prijestolju. On je tada uživao posebnu slavu koja ga je odvela do samih vrata predsjedništva Republike.
Jedini koji su se usudili suprotstaviti mu se sredinom stoljeća bili su pjesnici iz grupe Kamen i nebo sa svojim mladenačkim svescima, i koji su naposljetku imali samo tu zajedničku vrlinu da nisu poput Valencie: Eduardo Carranza, Arturo Camacho Ramirez, Aurelio Arturo i sam Jor-ge Rojas, koji je financirao objavljivanje njihovih pjesama. Nisu svi bili isti po formi i nadahnuću, ali su zajedno uzdrmali arheološke ruševine parnasovaca i potaknuli jednu novu poeziju srca s višestrukim odjecima Juana Ramona Jimeneza, Rubena Daria, Garcie Lorce, Pabla Nerude ili Vicentea Huidobra. Prihvaćanje publike nije odmah uslijedilo, a ni oni sami nisu se doimali svjesnima da su izaslanici Božje providnosti koji bi trebali napraviti reda u kući poezije. Ipak, don Baldomero Sanin Cano, vrlo uvaženi esejist i kritičar tih godina, požurio se da napiše neopoziv esej ne bi li suzbio bilo kakav pokušaj protiv Valencie. Njegova dobro poznata ugladenost nije bila dolična. Između mnogih osuda, napisao je
da je Valencia »ovladao drevnim umijećem da bi upoznao dušu davnih doba iz prošlosti, i da duboko razmišlja o suvremenim tekstovima da bi, analogno tome, posve razotkrio ljudsKu dušu.«
Još jednom ga je pohvalio kao pjesnika izvan vremena i granica, i

smjestio ga među one koji su »kao Lukrecije, Dante i Goethe čuvali tijelo da bi spasili dušu.« Vjerojatno su tada svi pomislili da s takvim prijateljima Valenciu nisu potrebni neprijatelji.
Eduardo Carranza odgovorio je Saninu Cani člankom koji je već naslovom sve govorio: Jedan slučaj bardopoklonstva. Bio je to prvi i sigurni napad koji je nastojao Valenciu smjestiti u njegove granice i svesti njegov pijedestal na pravo mjesto i veličinu. Optužio ga je da nije potaknuo duhovni plamen u Kolumbiji nego ortopediju riječi, a za njegove stihove rekao je da ih je napisao jedan izvještačeni, frigidni i dosjetljivi pjesnik koji je ujedno i pažljiv klesar. Završio je postavivši sam sebi pitanje koje je ostalo zapamćeno kao jedna od njegovih dobrih pjesama: »Ako poezija ne služi da mi uzburka krv, da mi nenadano otvori prozore prema tajnosti, da mi pomogne u otkrivanju svijeta, da prati ovo očajno srce u samoći i ljubavi, u veselju i mržnji, čemu mi onda poezija služi?« I na kraju: »Za mene - bogohulnika! - Valencia je tek dobar pjesnik.«
Objavljivanje članka Jedan slučaj bardopoklonstva u prilogu Nedjeljna čitanja lista El Tiempo koji je tada imao široku publiku, uzdrmalo je društvo. A na čudesan je način pridonijelo i pomnom preispitivanju kolumbijske poezije od njezinih početaka, što možda nije ozbiljno učinjeno otkad je don Juan de Castellanos napisao sto pedeset tisuća jedanaesteraca u svojim Elegijama o slavnim junacima u Indijama.
Otada je poezija smještena pod vedro nebo. Ne samo za Nove koji su postali popularni, nego i za sve ostale koji su se pojavili kasnije i borili se laktovima za svoje mjesto. Poezija je postala tako popularna da danas više nije moguće shvatiti kako se proživljavao svaki broj Nedjeljnih čitanja što ga je uređivao Carranza, ili tjednika Sdbado koji je tada uređivao Carlos Martin, naš stari gimnazijski direktor. Osim svoje poezije, Carranza je časno uveo način da se pjesnici pokažu u šest poslijepodne na Cesti Septima - šetali su kao u izlogu veličine deset blokova kuća, s knjigom u ruci prislonjenom na srce. Bio je to model njegove generacije, koji je u kasnijim generacijama, u svakoj na svoj način, prerastao u školu.
Sredinom godine u Bogotu je došao pjesnik Pablo Neruda, uvjeren da poezija treba biti političko oružje. Na svojim večernjim sijelima u

Bo-goti saznao je za reakcionara Laureana Gomeza, i u stilu pozdravnoga govora, gotovo jurišajući perom, napisao u njegovu čast tri optužujuća soneta, od kojih je prva katrena davala ton svima ostalima:
Zbogom, Laureano, bez laureata, žalosni lišče i tuđinski kralju.
Zbogom, care, na četvrtome katu, plaćan unaprijed i svakoga sata.
Unatoč tome što je bio naklonjen desnici i što je bio osobni prijatelj istome tom Laureanu Gomezu, Carranza je na svojim književnim stranicama istaknuo Nerudine sonete više radi novinarskoga prvenstva nego radi nekakva političkoga proglasa. No otpor je bio gotovo jednoglasan. Ponajviše zbog proturječja što su objavljeni u novinama jednoga liberala crvenoga do srži kao što je bio bivši predsjednik Eduardo Santos, koji se jednako suprotstavljao nazadnom mišljenju Laureana Gomeza kao i revolucionarnome Pablu Nerudi. Najglasnija primjedba bila je da se jednome strancu ne može tolerirati takva zloupotreba povjerenja. Sama činjenica da si* tri kazuistička soneta, više domišljata nego pjesnička, mogla podići takvu uzbunu, bio je ohrabrujući znak moći poezije tih godina. Kasnije je sam Laureano Gomez, već kao predsjednik Republike, zabranio Nerudi ulazak u Kolumbiju, kao i general Gustavo Rojas Pinilla u svoje vrijeme, ali je Neruda ipak nekoliko puta došao u Cartagenu i Buenaventuru brodovima koji su ondje pristajali na putu do Čilea i Evrope. Za njegove kolumbijske prijatelje, koje je obavještavao o svojim dolascima, svaki njegov dolazak i odlazak bio je veliko slavlje.
Kad sam se upisao na pravni fakultet, u veljači 1947, u potpunosti sam se poistovjećivao s grupom Kamen i nebo. Iako su me najistaknutiji ljudi iz kuće Carlosa Martina u Zipaquirai poznavali, nisam imao odvažnosti da na to podsjetim čak ni Carranzu koji je bio lako dostupan. Jednom sam ga prilikom osobno sreo u knjižari Grancolombia, te sam ga pozdravio kao obožavatelj. Odgovorio mi je vrlo ljubazno, ali me nije prepoznao. Za razliku od toga, u nekoj drugoj prilici, majstor Leon de Greiff ustao je od stola u El Molinu da bi me pozdravio za mojim stolom kad mu je netko ispričao da sam objavio priče u El Espectadoru, i obećao mi da će ih pročitati. Nažalost, nekoliko tjedana potom došlo je do narodne pobune 9.

travnja, te sam morao napustiti još uvijek zadimljen grad. Kada sam se nakon četiri godine vratio, El Molino je nestao u pepelu, a majstor se sa svojim stvarima i svitom svojih prijatelja preselio u kavanu El Automdtico, gdje smo postali prijatelji preko knjiga i rakije, i gdje me poučio osnovnim potezima šahovskih figura. Mojim je prijateljima u tom prvom razdoblju bilo neshvatljivo koliko se trudim oko pisanja priča, a ni ja sam sebi to nisam znao objasniti u zemlji u kojoj je najveća umjetnost bila poezija. Znao sam to od
w
djetinjstva, nakon uspjeha vrlo popularne pjesme Miseria humana, koja se prodavala u svescima od papira za umatanje, ili se za dva centavosa recitirala na tržnicama i grobljima u karipskim mjestima. Roman, naprotiv, nije bio tako čest. Nakon Marije Jorgea Isaacsa napisano je mnogo romana bez većeg odjeka. Jose Maria Vargas Vila bio je neuobičajen fenomen s pedeset dva romana koji su vodili ravno u srce siromašnih. Bio je to neumoran putnik, s pretjeranom prtljagom sastavljenom od vlastitih knjiga koje su se izlagale i bile razgrabljene kao kruh pred vratima hotela Latinske Amerike i Španjolske. Aura o las violetas, njegov najpoznatiji roman, slomio je više srdaca od mnogih boljih romana njegovih suvremenika.
Jedini koji su preživjeli svoje vrijeme su El carnero, što ga je između 1600. i 1638. u kolonijalnome periodu napisao Španjolac Juan Rodriguez Frevle, jedna neumjerena i slobodna priča o povijesti Nove Granade koja se pretvorila u vrhunsko prozno djelo; Maria Jorgea Isaacsa napisana 1867; La vordgine Josea Eustasia Rivere iz 1924; La marauesa de Yolomb6 Tomasa Carrasquilla iz 1926; Cuatro anos a bordo de mi mismo Eduarda Zalamee, napisan 1934.
Nijedan od njih nije uspio postići slavu koju su, opravdano ili ne, imali mnogi pjesnici. Nasuprot tome, pripovijetka, s tako značajnim prethodnikom kao što je sam Carrasquilla, veliki pisac iz Antio-quie, doživjela je brodolom svojom nepristupačnom retorikom bez duše.
Dokaz da sam imao sklonosti samo za pripovijedanje bili su usahnuli stihovi koje sam ostavio u gimnaziji, bez potpisa ili s pseudonimima, jer nikada nisam imao namjeru za njih umirati. A

zatim, kada sam objavio prve priče u El Espectadoru, mnogi su osporavali tu književnu vrstu, ali bez dovoljno uvjerljivosti. Danas mislim da je to shvatljivo jer je život u Kolumbiji, u mnogim pogledima, bio isti kao u 19. stoljeću. Pogotovo u tugaljivoj Bogoti četrdesetih godina, još uvijek nostalgičnoj za kolonijalnim dobom, kada sam se bez volje i sklonosti upisao na Pravni fakultet Nacionalnoga sveučilišta.
Da bi se to potvrdilo bilo je dovoljno uroniti u neuralgično središte na križanju Ceste Septime i Avenije Jimenez de Quesada, kršteno bogot-skom neumjerenošću kao najbolji ugao na svijetu. Kad bi na satu tornja crkve San Francisco odzvanjalo podne, ljudi bi se na ulici zaustavljali ili prekidali razgovore u kavanama da usklade satove sa satom na crkvi. Oko toga križanja, i u obližnjim blokovima kuća, nalazila su se najposje-ćenija mjesta gdje su se sastajali trgovci, političari, novinari i, naravno, pjesnici, svi od glave do pete odjeveni u crno, kao kralj naš, gospodin don Felipe IV.
U moje studentsko doba na tome su se mjestu još uvijek čitale novine koje su možda imale malo prethodnika u svijetu. Bila je to crna ploča,
poput onih školskih, koja se izlagala na balkonu novinske kuće El Espec-tador u podne i u pet poslijepodne, s posljednjim vijestima napisanima kredom. U to je vrijeme vožnja tramvajem bila otežana, ako ne i nemoguća, zbog gomile ljudi koja je nestrpljivo čekala vijesti. Ti ulični čitači mogli su, uz zaglušne ovacije, i pljeskati vijestima koje su im se činile dobrima, te zviždati ili bacati kamenje na ploču kada im se vijesti ne bi svidjele. Bio je to jedan oblik neposredna demokratskoga sudjelovanja koji je El Espectadoru služio kao najučinkovitiji termometar za mjerenje temperature javnoga mnijenja.
Još nije postojala televizija, doduše vijesti na radiju bile su vrlo iscrpne, ali su se davale u određeno vrijeme, te su tako ljudi, prije no što bi odlazili na ručak ili na večeru, ostajali čekati da se pojavi ploča pa da mogu poći kući s najiscrpnijim vijestima na svijetu. Ondje se saznalo za osamljeni let kapetana Conche Venegasa od Lime do Bogote, koji su svi pratili s uzoritom i nezaboravnom točnošću. Kad bi se pojavile takve vijesti, ploča se mijenjala

nekoliko puta na dan, i izvan za to predviđenih sati, te donosila izvanredne vijesti da bi se podmirila nezasitnost publike. Nitko od uličnih čitatelja takvih novina nije znao da je začetnik te ideje, i njezin rob, bio Jose Salgar, jedan od prvih urednika El Espectadora dvadesetih godina, koji je postao veliki novinar samo sa završenom osnovnom školom.
Posebna institucija u Bogoti bile su kavane u centru grada, u koje se, prije ili kasnije, slijevao život cijele zemlje. Svaka od njih je u svome trenutku uživala u nekoj specijalnosti - politika, književnost, financije -tako da je velik dio kolumbijske povijesti tih godina bio na neki način povezan s njima. Svatko je imao svoju omiljenu kavanu kao pouzdan znak svog identiteta.
Pisci i političari iz prve polovice stoljeća - uključujući i ponekog predsjednika Republike - studirali su u kavanama u Ulici Catorce, ispred koledža Rosario. Istodobno El Windsor, kamo su zalazili poznati političari, bila je jedna od najstarijih kavana, a u nju je svraćao i veliki karikaturist Ricardo Rendon koji je ondje nacrtao svoja poznata djela, i nekoliko godina kasnije prosvirao svoju genijalnu glavu olovom iz revolvera u stražnjoj sobi u Ulici Gran Via.
Nakon mnogih dosadnih popodneva slučajno sam otkrio jednu glazbenu slušaonicu otvorenu javnosti u Nacionalnoj knjižnici. Ona je postala moje najdraže utočište u kojemu sam čitao zaklonjen velikim skladateljima čija smo djela pismeno tražili od jedne divne djelatnice. Stalni posjetitelji imali su različite sklonosti u toj vrsti glazbe koju smo voljeli. Tako sam, preko tuđih ukusa, raznovrsnih i obilnih, upoznao većinu svojih najdražih skladatelja, a Chopin mi je dugo godina bio dosadan
zbog nekog neumoljivog melomana koji ga je nemilosrdno tražio gotovo svakoga dana.
Jednoga sam dana naišao na praznu slušaonicu, jer je sistem bio rastavljen, ali mi je direktorica dopustila da sjednem i čitam u tišini. U početku sam osjećao nepomični mir, no nisu prošla ni dva sata, a ja se nisam uspijevao usredotočiti zbog naleta tjeskobe koji su ometali moje čitanje i zbog kojih sam se osjećao kao stranac u vlastitoj koži. Nekoliko mi je dana trebalo da shvatim da lijek za

moju tjeskobu nije tišina u slušaonici, nego upravo glazba koja je otada postala moja stalna i gotovo tajna strast.
Za nedjeljnih popodneva, kada je glazbena slušaonica bila zatvorena, moja najdraža zabava bila je vožnja tramvajima s plavim staklima, koji su za pet centavosa neprekidno kružili od Trga Bolivar do Avenije Čile, i u njima sam provodio ona mladenačka popodneva koja kao da za sobom povlače beskrajni niz mnogih drugih izgubljenih nedjelja. Za vrijeme tih putovanja u začaranom krugu čitao sam samo stihove, možda jednu strofu na svaki blok kuća, sve dok se ne bi upalila prva svjetla pod stalnom kišicom. Tada bih pohrlio u noćne kavane u starim četvrtima u potrazi za nekim tko bi se umilostivio sa mnom porazgovarati o pjesmama koje sam upravo pročitao. Ponekad bih nekoga i našao - uvijek bi to bio muškarac - i ostajali bismo još iza ponoći u nekoj jeftinoj krčmi, pušeći opuške cigareta koje smo sami popušili i razgovarajući o poeziji, dok je ostatak svijeta vodio ljubav.
U ono su vrijeme svi bili mladi, no uvijek bismo susretali druge koji su bili još mladi. Generacije su gurale jedna drugu, pogotovo medu pjesnicima i kriminalcima. Samo što bi netko nešto učinio, a već bi se nazreo netko drugi s prijetnjom da će to učiniti bolje. Ponekad medu starim papirima pronalazim naše fotografije što su ih snimili ulični fotografi u atriju crkve San Francisco, i ne mogu zatomiti uzvik sažaljenja, jer ne izgledaju kao naše fotografije, već kao fotografije naših sinova u gradu zatvorenih vrata gdje ništa nije bilo lako, a pogotovo preživjeti nedjeljna popodneva bez ljubavi. Ondje sam slučajno upoznao svoga strica Josea Mariu Valdeblanqueza, dok sam mislio da gledam svoga djeda kako korača s kišobranom u gomili koja je izlazila s nedjeljne mise. Njegova odjeća nije nimalo prikrivala njegov identitet: odijelo od crne tkanine, bijela košulja s celuloidnim ovratnikom i kravata s dijagonalnim prugama, prsluk sa satom na lancu, tvrdi šešir i pozlaćene naočale. Bio sam toliko pod dojmom da sam mu se, i ne primijetivši, ispriječio na putu. On je prijeteći podigao kišobran i obratio mi se, na pedalj udaljen od mene:
- Mogu li proći?
- Oprostite - rekoh posramljeno. - Zamijenio sam vas sa svojim

djedom.
On me je nastavio pomno promatrati svojim očima astronoma, i ironično me upitao:
- A može li se znati tko je taj čuveni djed?
Zbunjen svojom neuljudnošću, rekao sam mu puno ime. On je potom spustio kišobran i nasmiješio se raspoloženo.
- Pa doista ima razloga da sličimo - reče. - Ja sam njegov prvi sin.
Svakodnevni je život bio izdržljiviji na Nacionalnome sveučilištu. No, ne uspijevam u sjećanju pronaći stvarne događaje iz toga vremena, jer mislim da nisam bio student prava ni jedan jedini dan, unatoč tome što bi se po mojim ocjenama s prve godine - jedine koju sam završio u Bogoti - moglo misliti drukčije. Ondje nije bilo ni vremena ni prilike za uspostavljanje osobnih odnosa kao u gimnaziji, kolege sa studija raspršili bi se po gradu nakon završetka nastave. Moje najugodnije iznenađenje bilo je kada sam otkrio da je generalni tajnik pravnoga fakulteta pisac Pedro Gomez Valderrama, za kojega sam znao po njegovoj ranoj suradnji na književnim stranicama, i koji je bio jedan od mojih najboljih prijatelja do svoje prerane smrti.
Moj najpredaniji kolega od prve godine bio je Gonzalo Mallarino Botero, jedini koji je vjerovao u neka čuda života koja su bila istinita, iako neispravna. On mi je pokazao da pravni fakultet nije tako suhoparan kao što sam mislio, jer me od prvoga dana izvukao sa sata statistike i demografije u sedam ujutro, i izazvao me na osobni dvoboj poezije u sveučilišnoj kavani. U te mrtve jutarnje sate napamet je recitirao pjesme španjolskih klasika, a ja sam mu odgovarao pjesmama mladih kolumbijskih pjesnika koji su obasuli vatrom posljednje retoričke trzaje iz prošloga stoljeća.
Jedne me je nedjelje pozvao u svoju kuću gdje je živio s majkom, sestrama i braćom, u ambijentu bratskih napetosti kakve su postojale i u mojoj roditeljskoj kući. Victor, najstariji, radio je već puno radno vrijeme u kazalištu, i bio priznat glumac na području španjolskoga jezika. Otkad sam se izvukao iz roditeljskoga doma, nikada se više nisam osjećao kao kod svoje kuće, sve dok nisam upoznao Pepu Botero, majku braće Mallarino, neukrotivu Antiohijku u hermetičnoj jezgri bogotske aristokracije. Svojom

prirodnom inteligencijom i izvrsnim govorom imala je jedinstvenu sposobnost da pogodi točno ono mjesto na kojemu ružne riječi ponovno zadobivaju servantesovsko porijeklo. Bila su to nezaboravna popodneva, sumrak se spuštao ponad beskrajne smaragdne savane uz toplinu mirisne čokolade i vrele pite od sira. Ono što sam naučio od
Pepe Botero, uz njezin otvoreni žargon i način na koji je govorila o stvarima iz običnoga života, bilo je za mene neprocjenjivo, bila je to nova retorika stvarnoga života.
Drugi moji bliski kolege bili su Guillermo Lopez Guerra i Alvaro Vidal Varon, koji su bili moji drugovi još iz gimnazije u Zipaquirai. No ipak sam na fakultetu bio najbliskiji s Luisom Villarom Bordom i Cami-lom Torresom Restrepom, koji su se iz ljubavi prema umjetnosti trudili oko književnog priloga La Razćna, gotovo tajnog dnevnog lista, što ga je uređivao pjesnik i novinar Juan Lozano y Lozano. U danima kada je redakcija bila zatvorena, išao sam onamo s njima i pomagao im u hitnim završnim poslovima. Ponekad bih sreo direktora čijim sam se sonetima divio, a još više izgledu nacionalnih likova koje je objavljivao u časopisu Sabado. On se pomalo nejasno sjećao Uliksova osvrta na moje priče, no nijednu nije pročitao, a ja sam zaobišao temu jer sam bio siguran da mu se nisu svidjele. Prvoga mi je dana, dok je upravo bio na odlasku, rekao da su stranice njegovih novina otvorene za mene, no to sam shvatio samo kao bogotsku ljubaznost.
U kavani Asturias, moji kolege s pravnoga fakulteta Čamilo Torres Restrepo i Luis Villar Borda upoznali su me s Pliniom Apulevom Men-dozom, koji je sa svojih šesnaest godina objavio niz lirskih proza, što je tada bilo u modi, a nametnuo ih je Eduardo Carranza nakon književnih stranica u listu El Tiempo. Imao je tamnu kožu, ravnu i crnu kosu, što je jasno upućivalo na njegovo indijansko porijeklo. Unatoč svojoj dobi, uspio je zajamčiti slavu u tjedniku Sabado što ga je osnovao njegov otac Pli-nio Mendoza Neira, bivši ministar obrane i veliki rođeni novinar koji možda nije napisao nijednu cijelu rečenicu u svome životu. Međutim, mnoge je naučio kako da pišu svoje rečenice u raznim novinama koje je uz mnogo pompe pokretao i napuštao zbog visokih političkih dužnosti, ili

radi osnivanja drugih velikih poduzeća što su također završavala katastrofom. Sina nisam vidio više od dva ili tri puta u ono vrijeme, uvijek u društvu s mojim kolegama. Na mene je ostavilo dojam to što je u tim godinama zvučao kao starac, no nikada ne bih pomislio da ćemo nekoliko godina kasnije zajedno sudjelovati u mnogim odvažnim novinarskim pothvatima, jer mi tada još nije pala na pamet takva glupost da se profesionalno bavim novinarstvom, što me kao umijeće zanimalo čak i manje od prava.
Doista nikada nisam mislio da će me novinarstvo zanimati, sve do jednog od onih dana kada je Elvira Mendoza, Pliniova sestra, napravila hitni intervju s argentinskom glumicom Bertom Singerman, koji mi je posve promijenio predrasude prema tome zvanju i otkrio mi dotad nepoznatu vokaciju. Više od klasičnog intervjua s pitanjima i odgovorima
- prema čemu sam bio toliko sumnjičav, i još sam uvijek - bio je to jedan od najoriginalnijih intervjua objavljenih u Kolumbiji.
Godinama kasnije, kada je Elvira Mendoza bila već priznata međunarodna novinarka i jedna od mojih dobrih prijateljica, ispričala mi je kako je to bio očajnički pokušaj da se spasi taj intervju.
Dolazak Berte Singerman bio je događaj dana. Elvira - koja je uređivala žensku sekciju časopisa Sabado - tražila je odobrenje da s njom napravi intervju, i dobila ga, iako se njezin otac pomalo ustručavao zbog njezina nedostatka iskustva. Uredništvo Sdbada bilo je okupljalište najpoznatijih intelektualaca toga doba, i Elvira ih je zamolila da joj sastave neka pitanja za intervju, no bila je na rubu panike kada se suočila s prezirom kojim ju je Berta Singerman dočekala u predsjedničkom apartmanu hotela Granada.
Od prvoga pitanja glumica je uživala da ih odbacuje kao glupa ili imbecilna, ne sluteći da se iza svakoga pitanja nalazi jedan dobar pisac, od mnogih koje je poznavala i kojima se divila prilikom posjeta Kolumbiji. Elvira, koja je uvijek imala živ duh, morala je zatomiti svoje suze i podnositi taj prezir. Neočekivani dolazak glumičina supruga spasio joj je reportažu, jer je on počeo vrlo vješto voditi razgovor s odličnim smislom za humor, kada je intervju već bio na rubu da postane ozbiljan incident.

Elvira nije napisala dijalog, kao što je namjeravala, s odgovorima zvijezde, nego je napravila reportažu o poteškoćama koje je imala s njom. Iskoristila je spasonosno upletanje glumičina supruga, i pretvorila ga u pravoga protagonista susreta. Berta Singerman izvela je jedan od svojih povijesnih ispada bijesa kada je pročitala intervju. No Sabado je bio jedan od najčitanijih tjednika, koji je u tjednom izlaženju ubrzo narastao do naklade od sto tisuća primjeraka u gradu koji je imao šesto tisuća stanovnika.
Zbog hladnokrvnosti i oštroumnosti kojom je Elvira Mendoza iskoristila glupost Berte Singerman da bi razotkrila njezino pravo lice, prvi sam se put ozbiljno zamislio o mogućnostima reportaže, ne samo kao vrhunskoga informativnoga medija, nego i nečega više: kao književne vrste. Nije prošlo mnogo godina i ja sam to iskusio na vlastitoj koži, dok nisam došao do zaključka, a danas sam u to uvjeren više no ikada, da su roman i reportaža djeca iste majke.
Dotad sam se upuštao samo u objavljivanje poezije: satirični stihovi u časopisu koledža San Jose, i lirske proze ili maštoviti ljubavni soneti u stilu Kamena i neba u jedinom broju lista Državne gimnazije. Prije toga, Cecilia Gonzalez, moja školska kolegica iz Zipaquirae, uvjerila je pjesnika i esejista Daniela Arangoa da objavi jednu pjesmicu što sam je napisao
pod pseudonimom, te je ona otisnuta sitnim slovima u najskrivenijem kutu nedjeljnoga priloga lista El Tiempo.
Objavljivanje te pjesme nije me se dojmilo niti sam se zbog toga osjećao više pjesnikom no što sam bio. Naspram toga, s Elvirinom reportažom postao sam svjestan novinara koji je spavao u mome srcu, i dobio sam želju da ga probudim. Počeo sam čitati novine na drukčiji način. Čamilo Torres i Luis Villar Borda, koji su me u tome podržali, podsjetili su me na ponudu don Juana Lo-zana da pišem za La Razon, no usudio sam se napisati samo dvije profesionalne pjesme koje nikada nisam doživio kao svoje. Predložili su mi da porazgovaram s Pliniom Apulevom Mendozom o suradnji u Sdbadu, no moja me je brižna bojažljivost upozoravala da mi još mnogo nedostaje da bih se tek tako, bez mnogo znanja, upustio u taj novi posao. Ipak, to moje otkriće bilo je vrlo korisno, jer me je tih

dana počelo brinuti i mučiti to da je sve što sam napisao, u prozi i u stihu, čak i zadaće u gimnaziji, bila loša imitacija Kamena i neba, te sam odlučio napraviti korjenitu promjenu u svojoj sljedećoj priči. Praksa me naposljetku uvjerila da na-činski prilozi koji završavaju na -mente zapravo osiromašuju tekst. Tako sam ih počeo kažnjavati kad bi mi se našli na putu, i sve sam više bio uvjeren da će me ta opsesija primorati da pronađem bogatije i izražajni-je oblike. Već dugo vremena u mojim knjigama nema takvih priloga, osim u ponekome navodu teksta. Ne znam jesu li to i moji prevoditelji primijetili te, u skladu sa svojim zvanjem, primijenili u prijevodima tu paranoju moga stila.

Prijateljevanje s Camilom Torresom i Villarom Bordom vrlo je brzo smanjilo odlaske na nastavu i u redakciju, te smo više vremena provodili zajedno na ulici nego na sveučilištu. Njih dvojica polako su izgarali u zadrtom nekonformizmu zbog političke i socijalne situacije u zemlji. Opijen tajnošću književnosti, ja čak nisam ni pokušavao shvatiti njihove analize i mračna predviđanja, no njihovo je prijateljstvo na mene ostavilo najljepše i najkorisnije tragove u tim godinama.

Nasuprot tome, na fakultetu sam bio kao nasukan. Uvijek sam žalio zbog svoga nedostatka predanosti zaslužnim velikim profesorima koji su podnosili naše dosađivanje. Medu njima bio je Alfonso Lopez Mi-chelsen, sin jedinoga kolumbijskog predsjednika koji je ponovno izabran u 20. stoljeću, i vjerujem da otuda proizlazi opće mišljenje da je i on po rođenju bio predodređen za predsjednika, što je doista i bio. Dolazio je za svoju katedru, predavajući uvod u pravo, s iritantnom točnošću i u krasnim kaputićima od kašmira, proizvedenima u Londonu. Diktirao je svoje gradivo ne gledajući ni u koga, s onim božanskim izgledom pametnih i kratkovidnih ljudi koji se uvijek doimaju kao da hodaju u tuđim snovima. Njegovi su satovi bili kao monolozi, jednolični poput guslanja,

kao što je za mene bio svaki sat na kojemu se nije govorilo o poeziji, no jednoličnost njegova glasa imala je hipnotičko svojstvo opčinitelja zmija. Njegovo široko književno obrazovanje imalo je određenu podlogu, i on ju je znao iskoristiti u pisanju i na predavanjima, no počeo sam to cijeniti tek kada smo se, nekoliko

godina poslije, bolje upoznali i postali prijatelji, već daleko od one katedarske pospanosti. Njegov ugled tvrdokorna političara hranio se na osobnom, gotovo magičnom divljenju što ga je širio, i na opasnoj lucidnosti u razotkrivanju skrivenih ljudskih namjera. Pogotovo kod onih koje je manje volio. Ipak, njegova najistaknutija vrlina kao javnoga čovjeka, bila je zapanjujuća moć da stvara povijesne situacije samo jednom rečenicom.
S vremenom smo postali dobri prijatelji, no na fakultetu nisam bio najpredaniji i najrevniji student, a moja neizmjerna bojažljivost nepovratno me je udaljavala, pogotovo od ljudi kojima sam se divio. Zbog svega toga silno sam se iznenadio kada me je pozvao na završni ispit na prvoj godini, usprkos mojim izostancima zbog kojih sam zaslužio reputaciju nevidljivoga studenta. Pribjegao sam svome starom triku da zaobilazim temu putem retoričkih sposobnosti. Shvatio sam da je profesor svjestan moje odvažnosti, ali ju je možda cijenio kao literarno osvježenje. Jedina greška bila je kad sam u agoniji toga ispita upotrijebio riječ zastara, a on se požurio zatražiti od mene objašnjenje, kako bi bio siguran da znam o čemu govorim.
- Zastara je kada se neko vlasništvo stekne nakon protoka izvjesnoga vremena - rekoh.
A on me odmah upitao:
- Stekne ili izgubi?
Bilo je to isto, ali nisam se upustio u tu raspravu zbog svoje urođene nesigurnosti, i vjerujem da je to bila jedna od onih njegovih slavnih šala koje se pripovijedaju kada na stol stigne desert, jer prema ocjeni nisam u to posumnjao. Nekoliko godina kasnije spomenuo sam mu taj događaj, ali on ga se nije sjećao, no tada više nijedan od nas dvojice nije bio siguran kako se to zbilo.
Obojica smo u književnosti pronašli pravi predah u kojemu smo zaboravljali na politiku i na tajne zastare, a zauzvrat smo otkrivali nevjerojatne knjige i zaboravljene pisce u beskrajnim razgovorima koji su ponekad završavali tako da smo rastjerali ostale goste i razljutili svoje supruge. Moja me je majka uvjeravala da smo rođaci, i to je bilo točno. No bolje od bilo kakve sporedne rodbinske veze, povezivala nas je naša strast prema vallenatu.

Drugi daleki rođak, od strane moga oca, bio je Carlos H. Pareja, profesor političke ekonomije i vlasnik knjižare Grancolombia, koja je bila
najomiljenija studentima zbog običaja da izlaže nove naslove velikih pisaca na otvorenim stolovima i bez nadzora. Čak i mi koji smo bili njegovi studenti, neočekivano bismo upadali u knjižaru u predvečerje i spretnim prstima vješto krali knjige u skladu sa školskim pravilom da je krađa knjiga kazneno djelo, ali nije grijeh. Ne zbog poštenja nego zbog straha, moja je uloga u tim prepadima bila štititi leda onih vještijih, pod uvjetom da osim njima zanimljivih knjiga, ponesu i neke naslove koje sam ja želio. Jedno popodne, netom pošto je moj sudionik ukrao La ciu-dad sin Laura Francisca Luisa Bernardeza, osjetio sam okrutnu kandžu na svome ramenu, i glas narednika:
- Napokon, dodavola!
Užasnuto sam se okrenuo i ugledao profesora Carlosa H. Pareju, dok su trojica mojih sudionika pobjegli glavom bez obzira. Srećom, prije no što me je uspio optužiti, sjetio sam se da me nije zaskočio kao lopova, nego zato što me nije vidio na svome predavanju više od mjesec dana. Nakon uobičajene prodike, upitao me je:
- Je li točno da si ti sin Gabriela Eligia?
To je bilo točno, ali sam mu odgovorio da nije, jer sam znao da su naši očevi doista daleki rođaci zbog nekakva osobnoga događaja koji nikada nisam dobro shvatio. No kasnije je saznao istinu, i otad me u knjižari, kao i na predavanju, oslovljavao kao svoga nećaka, te smo održavali više političke nego književne odnose, unatoč tome što je napisao i objavio nekoliko knjiga stihova neujednačene kvalitete pod pseudonimom Simon Latino. Saznanje o rodbinskoj vezi, međutim, poslužilo je samo njemu, jer se više nisam nudio da budem čuvar za krađu knjiga.
Drugi izvrsni profesor, Diego Montana Cuellar, bio je čista suprotnost Lopezu Michelsenu, s kojim je, čini se, bio u prikrivenom suparništvu - Lopez kao buntovan liberal, i Montana Cuellar kao radikalan ljevičar. S ovim potonjim imao sam dobar odnos izvan predavanja, a što se Lopeza Michelsena tiče, uvijek mi se činilo da me je gledao kao nekakva pjesničkoga golupčića, dok

me je Montana Cuellar, naprotiv, smatrao dobrom propagandom za svoje revolucionarno prikupljanje pristaša.
Moja naklonost prema Montani Cuellaru počela je jednom zgodom s trojicom mladih časnika iz vojne škole koji su na njegova predavanja dolazili u svečanim odorama. Bili su vojnički točni, sjedali bi zajedno na izdvojena mjesta, neumoljivo zapisivali bilješke i dobivali istaknute ocjene na strogim ispitima. Diego Montana Cuellar od prvoga im je dana nasamo savjetovao da ne dolaze na satove u ratničkim odorama. Oni su mu odgovorili, najbolje kako su znali, da izvršavaju naredbe svojih nadređenih, te nisu dopustili nikakvu mogućnost daljnje pritužbe. U svakom slučaju, ako se izuzme njihova posebnost, i studentima i profesorima bilo je jasno da su ta tri časnika bili istaknuti studenti. Dolazili bi u svojim identičnim odorama, besprijekorni, uvijek zajedno i uvijek točni. Sjedali bi postrani, i bili su vrlo ozbiljni i metodični studenti, no uvijek mi se činilo da se nalaze u svijetu koji je različit od našega. Kad bi im netko uputio koju riječ, bili su pažljivi i ljubazni, ali nepopravljivo formalni: ne bi rekli više no što ih se pitalo. U vrijeme ispita, mi civili podijelili bismo se u grupe po četiri da učimo po kavanama, a subotom bismo se nalazili na plesovima, pri studentskim tučnjavama, u ugodnim krčmama i mračnim bordelima, no nikada se ne bismo sastajali, čak ni slučajno, s našim kolegama vojnicima.
Jedva da sam s njima izmijenio pokoji pozdrav tijekom duge godine u kojoj smo zajedno studirali. Osim toga, nije bilo ni vremena, jer su na satove dolazi točno na vrijeme i odlazili nakon posljednje profesorove riječi, ne družeći se ni s kim, osim s drugim mladim vojnicima na drugoj godini s kojima su se sastajali za vrijeme pauze. Nikada nisam saznao njihova imena, ni kasnije čuo ikakve vijesti o njima. Danas shvaćam da je ta šutnja bila više moja zasluga nego njihova jer nisam mogao svladati gorčinu s kojom su se moji djedovi prisjećali frustrirajućih ratova i krvavih pokolja na plantažama banana.
Jorge Soto del Corral, profesor ustavnoga prava bio je na glasu da zna napamet sve ustave svijeta, a na satovima nas je očaravao svojom sjajnom inteligencijom i pravnom obrazovanošću, koja je

bila umrtvlje-na tek rijetkim smislom za humor. Mislim da je bio jedan od onih profesora koji su činili sve moguće da na nastavi ne pokažu svoje političko protivljenje, no to se primjećivalo više no što je mislio. Čak po pokretima ruku i naglašavanju svojih ideja, jer se na sveučilištu najviše osjećalo duboko pulsiranje zemlje koja se nalazila pred novim građanskim ratom nakon četrdeset i nešto godina naoružanoga mira.
Unatoč svojoj kroničnoj odsutnosti i nezainteresiranosti za pravo, položio sam lake predmete na prvoj godini, prionuvši na učenje u posljednji čas, a one teže zahvaljujući svome starom triku zaobilaženja teme u čemu mi je pomagala moja darovitost. No istina je bila da se nisam osjećao kao u svojoj koži, i nisam znao kako dalje nastaviti tapkati u toj uličici bez izlaza. Pravo sam slabo shvaćao i zanimalo me manje od bilo kojega predmeta u gimnaziji, a osjećao sam se već dovoljno odraslim da sam donesem svoje odluke. Nakon šesnaest mjeseci čudesnoga preživljavanja, ostala mi je samo grupa dobrih prijatelja do kraja života.
Moje slabo zanimanje za studij još je više opalo nakon Uliksova osvrta, pogotovo zato što su me kolege na sveučilištu počeli nazivati majstorom i predstavljati kao pisca. To se podudarilo s mojom odlukom
da naučim graditi istodobno istinitu i fantastičnu strukturu, ali bez pukotina. Kao kod savršenih i osamljenih uzora, poput Sofoklova Kralja Edipa, gdje protagonist istražuje ubojstvo svoga oca i na kraju otkriva da je on sam ubojica; poput The Monkey's Paiv W. W. Jacoba, savršene priče u kojoj je sve što se događa slučajno; poput Maupassantove Boule de Suif, i tolikih drugih velikih grešnika koje bi Bog trebao uzeti u svoje sveto kraljevstvo. U tim sam razmišljanjima provodio jednu nedjeljnu večer, kad mi se napokon dogodilo nešto što zaslužuje da se ispriča. Proveo sam gotovo cijeli dan hladeći svoje frustracije pisca s Gonzalom Malla-rinom u njegovoj kući u Aveniji Čile, a kada sam posljednjim tramvajem krenuo u svoj pansion, na stanici Chapinero u tramvaj je ušao pravi pravcati Faun. Dobro sam rekao: Faun. Primijetio sam da se nijedan od rijetkih ponoćnih putnika nije iznenadio kad ga je vidio, i to me navelo na pomisao da je to još jedan od onih zamaskiranih koji su

nedjeljom prodavali sve i svašta u dječjim parkovima. No njegov vjerodostojni izgled uvjerio me je da to možda i nije tako, jer su njegovi rogovi i brada bili tako grubi kao u kakva jarca, u što sam bio još više uvjeren kad je do mene dopro zadah njegove dlake. Prije 26. ulice, u kojoj se nalazilo groblje, sišao je poput oca obitelji i nestao u drvoredu parka.

Nakon ponoći, probudivši se zbog mojih okretanja u krevetu, Domingo Manuel Vega upitao me je što se zbiva. »Jedan je Faun ušao u tramvaj«, rekoh u polusnu. On mi je posve razbuđen odvratio da je to, ako se radi o noćnoj mori, vjerojatno zbog loše nedjeljne probave, a ako je to tema moje sljedeće priče, onda mu se čini kao fantastika. Sutradan više nisam znao jesam li doista vidio Fauna u tramvaju ili je to bila nedjeljna halucinacija. Počeo sam misliti da sam zaspao od umora i imao vrlo živ san koji nisam mogao odvojiti od stvarnosti. No ono što je za mene postalo bitno nije bilo to je li Faun stvaran, nego što sam to proživio kao da je stvaran. I stoga - stvarno ili sanjano - nije bilo opravdano smatrati ga čarolijom mašte nego čudesnim iskustvom u mome životu.

I tako sam sutradan napisao priču u jednome dahu, stavio je pod jastuk te je čitao i iščitavao nekoliko noći prije no što ću zaspati, a potom i ujutro kad bih se probudio. Bio je to tako napuhan književni prijepis prizora iz tramvaja, točno onako kako se dogodilo, i u tako naivnome stilu poput vijesti o krštenju na stranicama društvenih zbivanja. Naposljetku, prizvan novim sumnjama, odlučio sam podvrgnuti priču nepogrešivom ispitu otisnutih slova, ali ne u El Espectadoru nego u književnom prilogu lista El Tiempo. Možda je to bio način da se upozna jedan kriterij drukčiji od Zalameina, ne obvezujući ga na avanturu za koju nije imao razloga dijeliti je sa mnom. Priču sam poslao po jednom kolegi iz pansiona s pismom za don Jaimea Posadu, novoga i vrlo mladoga direktora

w

književnoga priloga lista El Tiempo. Međutim, priča nije nikada objavljena, a i pismo je ostalo bez odgovora.

Priče iz toga doba, onako kako su napisane i objavljene u Vikendu, nestale su iz arhiva El Espectadora u napadu i požaru koji je

zahvatio tu novinsku kuću u državnim nemirima 6. rujna 1952. Ja nisam imao nijednu kopiju, a ni moji najsavjesniji prijatelji, tako da sam s izvjesnim olakšanjem pomislio kako su nestale u pepelu zaborava. No neki su ih književni prilozi iz provincije objavili u to vrijeme bez dopuštenja, a zatim su bile objavljene i u raznim drugim časopisima, sve dok nisu skupljene u knjigu priča koju je 1972. objavio Alfil iz Montevidea, pod naslovom preuzetim od jedne priče: Nabo, crnac kojega su anđeli čekali.
Nedostajala je samo jedna priča koja u knjigu nije uvrštena možda zbog toga što nije imala pouzdanu verziju: Tubal-Kajin kuje zvijezdu, objavljena u El Espectadoru 17. siječnja 1948. Ime glavnoga lika, što ne znaju svi, ime je biblijskoga kovača koji je izmislio glazbu. To su bile tri priče. Čitane redom kojim su napisane i objavljene, činile su mi se nedosljedne i apstraktne, a neke i pomalo budalaste, i nijedna se nije zasnivala na stvarnim osjećajima. Nikada nisam uspio shvatiti kriterij kojim ih je pročitao, jedan tako ozbiljni kritičar kao što je Eduardo Zalamea. Ipak, samo za mene, i ni za koga više, one imaju važnost, jer u svakoj od tih priča ima ponešto što odgovara brzome razvoju moga života u tome razdoblju.
Mnogi romani koje sam tada čitao i divio im se zanimali su me samo zbog tehnike pisanja. Odnosno: zbog svoga tajnog drvodjelstva. Od metafizičkih apstrakcija iz prve tri priče do tri posljednje priče u ono vrijeme, pronašao sam pravilan i vrlo koristan put na kojemu se začinje i oblikuje pisac. Nije mi palo na pamet da istražujem druge oblike. Mislio sam da su priča i roman ne samo dvije različite književne vrste, nego dva organizma različite prirode što bi bilo zlokobno brkati. I danas imam isto mišljenje kao i tada, i uvjeren sam više nego ikada u prevlast priče nad romanom.
Objavljivanje u El Espectadoru, što me dovelo do ruba književnog uspjeha, stvorilo mi je druge, prizemnije i zabavnije probleme. Izgubljeni prijatelji zaustavljali bi me na ulici moleći da ih spasim i posudim im novce, jer nisu mogli vjerovati da jedan tako poznati pisac ne dobiva goleme svote za svoje priče. Malobrojni su povjerovali u istinu da mi nikada nisu platili ni jedan centavo za

objavljivanje priča, niti sam ja to očekivao, jer to nije bio običaj u novinama naše zemlje. Još je gore bilo razočaranje moga oca kada je uvidio da ne mogu preuzeti na sebe ni svoje troškove u vrijeme kada je nas troje od jedanaestero djece studiralo. Obitelj mi je slala trideset pesosa mjesečno. Samo je najamnina u pansionu iznosila osamnaest pesosa, ne računajući jaja za doručak, a te bih novce uvijek potrošio na neke nepredviđene troškove. Srećom, ne znam odakle sam stekao običaj da nesvjesno crtam po rubovima novina, po ubrusima u restoranima i mramornim stolovima u kavanama. Usuđujem se pomisliti da su ti crteži bili izravni potomci onih koje sam kao dijete crtao po zidovima zlatarske radionice svoga djeda, a možda su bili i laki ventili za opuštanje. Jedan slučajni posjetitelj El Molina, koji je imao utjecaja u nekome ministarstvu i mogao ondje dobiti posao crtača, a nije imao nikakva smisla za crtanje, predložio mi je da za njega radim taj posao, a plaću bismo podijelili. U cijelome svome životu nikada nisam bio tako blizu korupcije, ali opet ne toliko blizu da bih se kajao.

U to se vrijeme pojačalo i moje zanimanje za glazbu, kada su karip-ske popularne pjesme s kojima sam odrastao, postale popularne u Bogoti. Najslušanija emisija bila je Priobalni sat, koju je vodio don Pascual De-vecchio, svojevrsni glazbeni konzul atlantske obale u glavnome gradu. Postala je tako popularna u nedjeljnim jutrima da smo mi, karipski studenti, odlazili u urede radiostanice i plesali ondje sve do kasnoga popo-dneva. To je bio početak velike popularnosti naše glazbe u unutrašnjosti zemlje, kasnije i u najzabitijim njezinim dijelovima, a u Bogoti je to bila društvena promocija studenata s obale.

Jedina nezgoda bila je utvara prisilnoga braka. Ne znam kakvi su zlokobni slučajevi potaknuli vjerovanje tamo na obali da se djevojke u Bogoti lako podaju momcima s obale, pa su nas potom hvatale u zamke kreveta da bi nas primorale na ženidbu. I to ne zbog ljubavi nego zbog iluzije da žive s prozorom koji gleda na more. Meni to nikada nije palo na pamet. Naprotiv, najneugodnija sjećanja u mome životu ona su iz zloslutnih bordela izvan Bogote, kamo smo odlazili da istočimo svoja turobna pijanstva. U najprljavijem od tih

bordela za dlaku sam ostao živ kada se žena s kojom sam upravo bio, pojavila gola u hodniku, vičući da sam joj ukrao dvanaest pesosa iz ladice toaletnoga stolića. Dvojica gru-bijana iz kuće srušili su me udarcima i nije im bilo dovoljno što su mi iz džepova izvadili dva posljednja pesosa koja su mi preostala nakon tričave ljubavi, nego su me još i svukli do cipela i prstima me pipali tražeći ukradeni novac. No ipak su odlučili da me ne ubiju nego da me predaju policiji, kadli se žena sjetila da je dan prije promijenila skrovište svojega novca i pronašla ga nedirnutoga.
Medu prijateljstvima sa sveučilišta ono s Camilom Torresom nije bilo samo nezaboravno već i najdramatičnije u našoj mladosti. Jednoga dana prvi put se nije pojavio na nastavi. Razlog je odjeknuo kao bomba. Spremio je svoje stvari i odlučio pobjeći od kuće u sjemenište u Chiquin-quirai, više od stotinu kilometara udaljeno od Bogote. Njegova ga je majka
sustigla na željezničkoj stanici i zatvorila ga u knjižnicu. Tamo sam ga posjetio, bio je bljeđi no obično, u bijelome platnenom ogrtaču i tako miran da me prvi put naveo na pomisao o stanju milosti. Odlučio je stupiti u sjemenište zbog vokacije koju je jako dobro prikrivao, ali koju je nakanio dokraja ispuniti.
- Ono najteže već je prošlo - rekao mi je.
To je bio njegov način da mi kaže kako se već pozdravio sa svojom zaručnicom i da je ona pohvalila njegovu odluku. Nakon vrlo burnoga popodneva dao mi je zagonetan poklon: Danvinovo Porijeklo vrsta. Pozdravio sam se s njim neobično siguran u to da se više nikada nećemo vidjeti.
Više ga nisam viđao dok sam bio na seminaru. Čuo sam glasine da je otišao u Lovainu na tri godine na studij teologije, te da njegova sklonost nije promijenila studentski duh ni njegove laičke običaje, a djevojke koje su za njim uzdisale, ponašale su se prema njemu kao prema filmskome glumcu predanom redovničkoj halji.
Deset godina kasnije, kada se vratio u Bogotu, prihvatio je tijelom i dušom karakter toga poziva, no zadržao je svoja najbolja svojstva iz mladosti. Ja sam tada bio pisac i novinar bez ikakvih časnih odlika, oženjen i s jednim sinom, Rodrigom, koji se rodio 24. kolovoza 1959. u klinici Palermo u Bogoti. U obitelji smo odlučili da ga

Čamilo krsti. Kum je trebao biti Plinio Apulevo Mendoza, s kojim smo moja supruga i ja još otprije postali bliski prijatelji. Kuma je bila Susana Linares, supruga Germana Vargasa koji mi je prenio svoje umijeće dobroga novinara i prijatelja. Čamilo nam je bio bliskiji od Plinia, i to mnogo godina, ali ga nisam htio za kuma zbog njegovih tadašnjih sklonosti prema komunistima, a možda i zbog njegove sklonosti prema šalama što bi lako moglo narušiti svečanost toga sakramenta. Susana je bila zadužena za duhovno obrazovanje djeteta, a Čamilo nije našao ili nije htio naći razloge da se usprotivi kumu.
Krštenje se obavilo u kapelici klinike Palermo, u ledenome polumraku u šest popodne, samo u prisutnosti kumova i mene, i nekoga seljaka u platnenome ogrtaču i sandalama od konoplje koji se približio kao da levitira da bi neprimjetno pribivao svečanosti. Kada je Susana prišla s novorodenčetom, kum je nepopravljivo izbacio u šali prvu provokaciju:
- Učinit ćemo od ovoga djeteta velikoga ratnika. Pripremajući sakramente, Čamilo je uzvratio napad istim tonom:
»Da, ali Božjega ratnika.« I započeo svečanost vrlo grubim riječima, posve neuobičajenima u ono vrijeme:
- Krstit ću ga na španjolskom da bi nevjernici razumjeli što znači ovaj sakrament.
Njegov je glas razmetljivo odzvanjao na kastiljskom što sam pratio prisjećajući se latinskoga iz doba svoje mladosti kada sam bio ministrant u Aracataci. U trenutku obrednoga pranja, ne gledajući ni u koga, Čamilo je smislio novu provokaciju:
- Tko vjeruje da se u ovome trenutku spušta Duh Sveti nad ovo biće, neka klekne.
Kumovi i ja ostali smo stajati, možda pomalo s nelagodom zbog tog ulagivanja našega prijatelja popa, dok je dječak urlao pod mlazom mrzle vode. Jedini koji je kleknuo bio je seljak u sandalama od konoplje. Snažan dojam toga prizora ostao mi je kao ozbiljna pouka u mome životu, jer sam bio siguran da je Čamilo namjerno doveo toga seljaka da bi nas kaznio lekcijom poniznosti. Ili, barem, dobroga odgoja.
Poslije sam ga rijetko viđao, i uvijek zbog nekakva dobrog i

užurbanog razloga, gotovo uvijek vezano za njegova milosrdna djela u korist progonjenih političara. Jednoga se jutra pojavio u mojoj novoj obiteljskoj kući s nekim provalnikom koji je odslužio svoju kaznu, ali mu policija nije davala mira: oduzeli su mu sve što je imao. Nekom prilikom poklonio sam mu par izviđačkih cipela sa svojim crtežom na potplatima da bi ga štitio. Nekoliko dana poslije, naša je kućna pomoćnica prepoznala potplate na fotografiji nekog uličnog delikventa kojega su pronašli mrtvoga u jarku. Bio je to naš prijatelj provalnik.

Ne namjeravam ovaj događaj povezivati s time kako je Čamilo završio, ali nekoliko mjeseci kasnije otišao je u vojnu bolnicu posjetiti bolesnog prijatelja, i o njemu se više ništa nije čulo, sve dok vlada nije objavila da se pojavio kao običan gerilac u Vojsci za nacionalno oslobođenje. Poginuo je 5. veljače 1966. u svojoj tridesetsedmoj godini života, u izravnoj borbi s vojnom ophodnjom.

Camilovo stupanje u sjemenište podudarilo se s mojom unutarnjom odlukom da ne nastavim gubiti vrijeme na pravnome fakultetu, no nisam imao hrabrosti jednom zauvijek suočiti se sa svojim roditeljima. Od svoga brata Luisa Enriquea, koji je 1948. došao u Bogotu zbog dobroga posla, čuo sam da su oni jako zadovoljni mojom maturom i prvom godinom prava, te su mi kao iznenađenje kupili vrlo lagan, najmoderniji pisaći stroj koji je postojao na tržištu. Bio je to prvi pisaći stroj u mome životu, a ujedno i stroj koji je bio vrlo loše sreće, jer smo ga istoga dana dali u zalog za dvanaest pesosa da bismo mogli prirediti zabavu dobrodošlice s mojim bratom i kolegama iz pansiona. Sutradan, s teškom glavoboljom, otišli smo u zalagaonicu da bismo se uvjerili da je stroj još uvijek ondje nedirnut i u dobrome stanju dok nam novac ne padne s neba da ga otkupimo. Imali smo dobru priliku kad me je isplatio moj partner, lažni crtač, no u posljednji smo čas odlučili da ga ne otkupimo
odmah. Svaki put kad smo brat i ja prolazili pored zalagaonice, zajedno ili svaki za sebe, s ulice bismo provjeravali je li stroj još uvijek na svome mjestu, umotan poput dragulja u celofan i s pamučnom vrpcom, u nizu dobro zaštićenih kućanskih aparata. Ni nakon mjesec dana vesela računica koju smo napravili u euforiji

pijanke nije se pokazala dobrom, no stroj je bio nedirnut na svome mjestu, i ondje će biti sve dok na vrijeme ne platimo tromjesečne kamate.
Vjerujem da tada još nismo bili svjesni golemih političkih trzavica koje su počele potresati zemlju. Unatoč reputaciji umjerenoga konzerva-tivca s kojom je Ospina Perez došao na vlast, većina ljudi u njegovoj stranci znali su da je pobjeda bila moguća samo zbog razjedinjenosti liberala. A ovi, omamljeni državnim udarom, predbacivali su Albertu Lle-rasu pogubnu nepristranost koja je omogućila poraz. Doktor Gabriel Turbav, ozlovoljen više depresijom negoli suparničkim glasovima, otišao je u Evropu bez ikakva razloga i cilja, s izlikom da ide na specijalizaciju iz kardiologije, i umro je ondje sam, svladan astmom od poraza nakon godine i pol u hotelu Place Athenee u Parizu. Jorge Eliecer Gaitan, naprotiv, jedan jedini dan nije prekinuo svoju izbornu kampanju za sljedeću godinu, nego ju je, štoviše, još i pojačao programom duhovne obnove Republike koja je premašila povijesnu podjelu zemlje na liberale i konzervativce, i produbila razliku jednim ravnim, realističnim rezom -uspostavivši podjelu na izrabljivače i izrabljivane: politika i narod. Svojim povijesnim poklikom: »U napad!«, i svojom nadnaravnom energijom, bacio je sjeme otpora čak do posljednjih kutaka zemlje u golemoj agitatorskoj kampanji koja je za manje od godinu dana stekla veliku popularnost, sve dok nije došla do ruba prave socijalne revolucije.
Samo smo tako postali svjesni da se zemlja počela strmoglavljivati u ponor građanskoga rata koji se kod nas vodio još od vremena stjecanja nezavisnosti od Španjolske i već zahvaćao praunuke prvih sudionika. Konzervativna stranka, koja je ponovno zadobila vlast zbog razjedinjenosti liberala i vladala već četiri mandata uzastopce, bila je odlučna da je nipošto ponovno ne izgubi. Da bi u tome uspjela, vlada Ospine Pe-reza promicala je politiku pustošenja zemlje, koja je osiromašila zemlju i svakodnevni život u domaćinstvima.
Zbog neshvaćanja politike, sa svojih književnih oblaka nisam čak ni nazirao tu očiglednu stvarnost, sve dok jedne noći na povratku u pansion nisam susreo utvaru svoje savjesti. Pusti grad, šiban

ledenim vjetrom što je puhao između brda, bio je ispunjen metalnim glasom i smišljenim grubim naglašavanjima Jorgea Eliecera Gaitana u njegovu ozbiljnome govoru svakoga petka u Gradskome kazalištu. Ograđeni prostor mogao je primiti najviše tisuću ljudi, naguranih kao u konzervi, no
govor se prenosio u koncentričnim valovima, najprije zvučnicima po obližnjim ulicama, a potom i preko radioaparata, navijenih do najveće glasnoće, koji su odjekivali poput udaraca bičem u prostorima zapanjena grada, te se tri, čak i četiri sata prelijevali po domaćoj publici.
Te sam noći imao dojam da sam jedina osoba na ulici, osim na ključnome uglu lista El Tiempo koji je, kao i svakoga petka, bio zaštićen vodom policajaca naoružanih kao da idu u rat. To je za mene bilo otkriće koje mi je dopustilo aroganciju da ne povjerujem u Gaitana, i te sam noći odjednom shvatio da je premašio Španjolsku i izmislio jednu mješavinu jezika za sve, ne toliko po onome što su izricale njegove riječi koliko po dirljivosti i odvažnosti glasa. On je sam u svojim epskim govorima savjetovao svojim slušačima, u podmuklom očinskom tonu, da se mirno vrate svojim kućama, a ovi su to ispravno shvaćali kao šifriranu zapovijed da bi izrazili svoje negodovanje prema svemu što je predstavljalo društvenu nejednakost i moć jedne brutalne vlade. Čak i sami policajci koji su trebali čuvati red, to su upozorenje shvaćali sasvim suprotno.
Tema govora te noći bilo je neumoljivo nabrajanje pogrešaka učinjenih u državnom nasilju u politici pustošenja zemlje da bi se uništila liberalna opozicija, s još neprocijenjenim brojem mrtvih, čemu su pridonijele državne vlasti u ruralnim područjima i u čitavim naseljima izbjeglica bez krova nad glavom i bez kruha u gradovima. Na kraju zastrašujućega popisa ubojstava i samovolje, Gaitan je počeo podizati glas, uživajući u svakoj riječi, u svakoj rečenici, u čudesno učinkovitoj i spretnoj retorici. Napetost se u publici povećavala s tonom njegova glasa, sve do završnoga praska što ga je izbacio u grad i obrušio preko radija do najudaljenijih dijelova zemlje.
Raspaljena gomila jurnula je ulicama u otvorenu borbu bez krvi,

izazivajući prikrivenu toleranciju policajaca. Mislim da je to bila ona noć u kojoj sam napokon shvatio frustracije svoga djeda i lucidne analize Čamila Torresa Restrepa. Čudilo me što su na Nacionalnome sveučilištu studenti i dalje bili liberali i konzervativci, uz čiste komuniste, no rupa koju je Gaitan potkopavao u zemlji, ondje se nije osjećala. Stigao sam u pansion zapanjen dirljivošću te noći i našao svoga kolegu iz sobe kako mirno čita Ortegu y Gasseta u krevetu.
- Došao sam kao nov, doktore Vega - rekoh mu. - Sada znam kako i zašto su počinjali ratovi pukovnika Nicolasa Marqueza.
Nekoliko dana poslije, 7. veljače 1948, Gaitan je povukao politički potez u kojemu sam prvi put u životu sudjelovao: povorka žalosti za nebrojenim žrtvama državnoga nasilja u zemlji, s više od šezdeset tisuća žena i muškaraca posve odjevenih u crninu, s crvenim zastavama stranke i crnim zastavama liberalne žalosti. Njegov je zaštitni znak bio samo
jedan: apsolutna tišina. I ispunjavao se neshvatljivom dramatičnošću, čak i na balkonima kuća i ureda s kojih su nas ljudi gledali kako prolazimo kroz jedanaest krcatih gradskih blokova glavne avenije. Neka je gospoda pored mene mrmljala molitvu kroz zube. Muškarac do nje začudno ju je pogledao:
— Gospođo, molim vas!
Ona se uz cviljenje ispričala i nestala u sablasnome mnoštvu. No ono što me ganulo do ruba plača bili su pažljivi koraci i disanje gomile u jednoj nadnaravnoj tišini. Ja sam im pristupio bez ikakva političkog uvjerenja, privučen znatiželjom zbog tišine, i ubrzo me iznenadio plačni čvor u grlu. Gaitanov govor na Trgu Bolivar, s balkona gradske uprave, bio je pogrebna molitva s naglašenom emocionalnom težinom. Nakon zlokobnih predviđanja njegove stranke, doživio je vrlo nesretnu okolnost vezanu za njegov zaštitni znak: nitko nije zapljeskao.
Tako je prošla »povorka tišine«, najuzbudljivija od svih koje su se dogodile u Kolumbiji. Dojam koji su nakon toga povijesnog popodneva stekli članovi stranke i neprijatelji, bio je da je Gaitanov izbor neizbježan. I konzervativci su to znali, jer se čitavom zemljom nasilje širilo kao zaraza, ..državna je policija bila okrutna prema

razoružanom liberalizmu, a vidjelo se to i po primjeni njihove politike pustošenja zemlje. Najmračniji izraz duhovnoga stanja zemlje iskusili su na kraju tjedna gledatelji koride na Trgu Bogote, kada su počeli bacati sjedala u arenu, ljutiti zbog pi-tomosti bika i nemoći toreadora da ga ubije. Raspaljena gomila raščetvo-rila je živoga bika. Brojni novinari i pisci koji su doživjeli taj užas ili su za njega čuli, protumačili su ga kao najstrašniji pokazatelj brutalne srdžbe koja je vladala u zemlji.

U takvoj klimi visoke napetosti započela je u Bogoti Deveta paname-rička konferencija 30. ožujka, u četiri i pol popodne. Grad je bio pomlađen na neuobičajen način, s razmetljivom estetikom kancelara Laureana Gćmeza, koji je, s obzirom na svoj položaj, bio predsjednik konferencije. Bili su tu kancelari svih zemalja Latinske Amerike i svi tadašnji važni političari. Najistaknutiji kolumbijski političari bili su časni uzvanici, s jedinom i značajnom iznimkom, a to je bio Jorge Eliecer Gaitan, koji nesumnjivo nije bio pozvan zbog posebnoga veta Laureana Gomeza, a možda i zbog veta nekih liberalnih vođa koji su ga prezirali zbog njegovih napada na zajedničku vladu obiju stranaka. Polarna zvijezda konferencije bio je general George Marshall, izaslanik Sjedinjenih Država i najveći junak ne tako davnoga svjetskoga rata, s blještavilom filmskoga glumca jer je trebao upravljati obnovom Evrope dokrajčene prepirkama.

No ipak, u petak 9. travnja, Jorge Eliecer Gaitan bio je čovjek dana na vijestima jer je pridonio oslobođenju poručnika Jesusa Marie Cortesa

Povede, optuženoga za ubojstvo novinara Eudora Galarze Osse. Stigao je vrlo euforično u svoj ured odvjetnika, na popularnome križanju Ceste Septima s Avenijom Jimenez de Cjuesada, malo prije osam ujutro, usprkos tome što je bio na suđenju do zore. Imao je razne sastanke tijekom jutra, ali je odmah pristao kada ga je Plinio Mendoza Neira pozvao na ručak, malo iza jedan, sa šest prijatelja i političara koji su došli u njegov ured da mu čestitaju na pobjedi na sudu koju novinari još nisu stigli objaviti. Medu njima bio je i njegov osobni liječnik, Pedro Eliseo Cruz, koji je usto bio i član njegove političke svite.

U takvom intenzivnom okruženju sjeo sam da ručam u blagovaonici pansiona u kojemu sam živio, tek tri bloka dalje. Još mi nisu ni juhu donijeli kad se Wilfrido Mathieu pojavio pred mojim stolom.
- Najebala je ova zemlja - reče mi. - Upravo su ubili Gaitana ispred kavane El Gato Negro.
Mathieu je bio uzoran student medicine i kirurgije, rođen u Sucreu, kao i drugi stanari u pansionu, ali je patio od zlokobnih predviđanja. Samo tjedan dana ranije najavio nam je da bi najveća i najgora prijetnja, zbog svojih pogubnih posljedica, mogla biti ubojstvo Jorgea Eliecera Gaitana. No to više ni na koga nije ostavljalo dojam, jer nisu bila potrebna predviđanja da bi se to pretpostavilo.
Imao sam tek toliko daha da preletim preko Avenije Jimenez de Cjuesada i stignem bez zraka pred kavanu El Gato Negro koja se nalazila gotovo na uglu s Cestom Septima. Upravo su bili odvezli ranjenika u Centralnu kliniku, otprilike četiri bloka dalje, još uvijek na životu, ali u beznadnom stanju. Skupina muškaraca natapala je svoje rupčiće u lokvi tople krvi da bi ih sačuvali kao povijesne relikvije. Neka žena s velikim crnim rupcem i sandalama od konoplje, jedna od mnogih koje su na tome mjestu prodavale razne tričarije, zarežala je držeći krvavi rupčić:
- Kurvini sinovi, ubili ste mi ga.
Skupina čistača cipela naoružana svojim drvenim kutijama pokušavala je udarcima srušiti metalne rešetke ljekarne Nueva Granada, gdje su malobrojni policajci zatvorili napadača ne bi li ga zaštitili od razbješnjele svjetine. Neki visoki muškarac, pun samopouzdanja, u besprijekornome sivom odijelu nalik svadbenome, poticao ih je dobro odmjerenim povicima, i usto tako djelotvornima da je vlasnik ljekarne podignuo čeličnu rešetku zbog straha da će zapaliti ljekarnu. Napadač, stisnut uz jednoga policajca, podlegao je panici pred razbješnjelom skupinom koja se obrušila na njega.
- Policajce - zavapio je gotovo bez glasa - ne dopustite da me ubiju.
Nikada to neću zaboraviti. Imao je razbarušenu kosu i dvodnevnu bradu, i bio mrtvački blijed, a oči su mu bile izbuljene od užasa.

Nosio
je vrlo uobičajeno odijelo od smeđeg platna s uspravnim prugama, i imao poderane revere od prvih udaraca svjetine. Bio je to trenutačni i vječni prizor, jer su čistači cipela udarcima kutija srušili rešetke i dotukli ga udarcima nogu. Pri prvome obaranju izgubio je cipelu.
- U palaču! - uzviknuo je naredbu muškarac u sivom odijelu za kojega se nikada nije saznalo tko je. - U palaču!
Poslušali su ga u najvećem zanosu. Uhvatili su za gležnjeve okrvavljeno tijelo i vukli ga Cestom Septima do Trga Bolivar, između posljednjih električnih tramvaja koji su zbog vijesti stali, i izvikivali prijetnje ratom vladi. S pločnika i balkona ljudi su ih poticali i pljeskali im, a izobličeno truplo zbog udaraca je gubilo komadiće odjeće i tijela na kamenoj ulici. Mnogi su se pridružili povorci koja je za manje od šest prijeđenih blokova dosegnula veličinu i snagu ratne eksplozivnosti. Masakrirano-me tijelu ostale su samo hlače i jedna cipela.
Trg Bolivar, koji je upravo bio obnovljen, nije bio tako veličanstven kao za nekih drugih povijesnih petaka s onim svojim stablima što ne uzdišu i s grubim kipovima nove državne estetike. U Nacionalnoj palači, u kojoj se deset dana ranije održavala Panamerička konferencija, izaslanici su otišli na ručak. Tako je svjetina nastavila do Predsjedničke palače, također ispražnjene. Ondje su ostavili ono što je preostalo od trupla koje na sebi nije imalo ništa osim ostataka hlača, lijeve cipele i dvije neobjašnjive kravate svezane oko vrata. Nekoliko minuta kasnije, predsjednik Republike Mariano Ospina Perez i njegova supruga došli su na ručak, nakon inauguracije izložbe stoke u naselju Engativai. Do toga trenutka nisu čuli za vijest o ubojstvu jer u predsjedničkom automobilu nisu imali uključen radio.
Ostao sam na mjestu zločina još nekih desetak minuta, iznenađen brzinom i načinom kojim su se mijenjale verzije svjedoka sve dok nisu izgubile bilo kakvu sličnost sa stvarnim događajima. Nalazili smo se na križanju Avenije Jimenez s Cestom Septima u vrijeme najveće gužve i samo pedeset koraka od El Tiempa. Tada smo saznali da su Gaitana, kada je izišao iz svog ureda, pratili Pedro Eliseo Cruz, Alejandro Vallejo, Jorge Padilla i Plinio Mendoza

Neira, ministar obrane u nedavnoj vladi Alfonsa Lopeza Pumareja. On ih je pozvao na ručak. Gaitan je izišao iz zgrade u kojoj se nalazio njegov ured, bez ikakve oružane pratnje, samo u skupini svojih prijatelja. Čim su stigli na ulicu, Mendoza ga je uhvatio za ruku, odveo ga korak dalje od drugih, i rekao mu:
- Ono što sam ti htio reći nije ništa važno.
Ništa više nije uspio izreći. Gaitan je prekrio lice rukom i Mendoza je začuo prvi hitac prije no što je ugledao čovjeka koji je stajao ispred njih, naciljao revolverom i profesionalnom hladnokrvnošću ispalio tri
hica u glavu vode. Trenutak kasnije već se govorilo o četvrtome hicu koji je ispaljen u njegovu pravcu, a možda i o petome.
Plinio Apulevo Mendoza, koji je došao sa svojim ocem i sestrama, Elvirom i Rosom Ines, uspio je vidjeti kako Gaitan leži potrbuške na pločniku minutu prije no što su ga prevezli u kliniku. »Nije se činilo da je mrtav«, pričao mi je nekoliko godina poslije. »Bio je poput nemoćna kipa ispružena potrbuške na pločniku, u malenoj lokvi krvi i s velikom tugom u otvorenim i ukočenim očima.« U trenutnoj pomutnji koja je nastala, njegove sestre su pomislile da je i njihov otac poginuo, i bile su tako smetene da ih je Plinio Apulevo ukrcao u prvi tramvaj koji je naišao da bi ih udaljio s toga mjesta. No vozač tramvaja vrlo je dobro shvatio što se događa, te je pri izlasku skinuo kapu i napustio tramvaj nasred ulice da bi se pridružio prvim pobunjeničkim povicima. Nekoliko minuta potom bio je to prvi tramvaj što ga je poludjela svjetina prevrnula.
Nesuglasnosti o broju i ulozi sudionika bile su nepomirljive, jer je jedan svjedok tvrdio da su se trojica izmjenjivala u pucanju, a drugi je govorio da se pravi ubojica izgubio u uzbunjenu mnoštvu i bez žurbe uskočio u tramvaj u vožnji. Isto tako, ono što je Mendoza Neira htio zamoliti Gaitana kada ga je uhvatio za ruku, nije imalo nikakve veze s brojnim nagađanjima nakon toga događaja - on ga je samo htio zamoliti da mu dopusti osnivanje instituta u kojemu bi se školovali sindikalni vode. Ili, kako se rugao njegov tast nekoliko dana ranije: »Škola koja vozače poučava filozofiji.« Nije to dospio izreći jer je ispred njih odjeknuo prvi hitac.
Pedeset godina poslije toga, u mome je pamćenju još uvijek jasna

slika čovjeka koji je poticao svjetinu ispred ljekarne, a nisam za njega čuo ni u jednom od brojnih svjedočenja koja sam pročitao toga dana. Vidio sam ga izbliza, u otmjenom odijelu, bijele kože poput alabastra, kako milimetarski kontrolirano vuče svoje poteze. Toliko mi je privukao pažnju da sam ga pratio sve dok ga nisu pokupili u uočljivo novom automobilu čim su odnijeli truplo ubojice, i otad kao da je izbrisan iz povijesnoga pamćenja. Čak i iz mojega pamćenja, sve dok mi, mnogo godina kasnije, u vrijeme kada sam već bio novinar, glavom nije prošla pomisao da je taj čovjek naveo druge da ubiju lažnoga ubojicu kako bi zaštitio identitet pravoga.

U onome nekontroliranome metežu nalazio se kubanski studentski voda Fidel Castro koji je tada imao dvadeset godina, a bio je izaslanik Sveučilišta iz Havane na studentskome kongresu koji je sazvan kao demokratska replika Panameričke konferencije. Stigao je nekih šest dana ranije zajedno s Alfredom Guevarom, Enriqueom Ovaresom i Rafaelom del Pinom - isto tako kubanskim studentima - a jedan od njegovih prvih

poteza bilo je ugovaranje sastanka s Jorgeom Eliecerom Gaitanom kojemu se divio. Nakon dva dana Castro se susreo s Gaitanom, i ovaj mu je zakazao sastanak za sljedeći petak. Gaitan je osobno ubilježio sastanak u rokovnik u svome uredu, na listu s nadnevkom od 9. travnja: »Fidel Castro, 14 sati.«

Prema onome što je sam Castro izjavio u raznim medijima i prilikama, kao i u beskrajnim prepričavanjima toga događaja tijekom našega dugoga prijateljstva, Fidel je prvu vijest o ubojstvu čuo dok je lutao gradom, čekajući vrijeme sastanka. Iznenada su ga zatekle prve horde ljudi koji su bezobzirno trčali i vikali:

- Ubili su Gaitana!

Fidel nije odmah shvatio, čak ni kasnije, kad je čuo da se sastanak ne može nikako održati prije četiri ili pet zbog neplanirana poziva na ručak koji je Gaitanu uputio Mendoza Neira.

Nitko više nije mogao stići do mjesta zločina. Promet je bio zaustavljen, tramvaji prevrnuti, te sam se uputio u pansion da dovršim ručak, kad me je moj profesor Carlos H. Pareja zaustavio na vratima svoga ureda, i upitao me kamo idem.

- Idem ručati - rekoh mu.
- Ne zajebavaj - reče mi svojim grešnim i sočnim karipskim govorom. - Kako ti pada na pamet ručati kada su upravo ubili Gaitana?
Ne dajući mi vremena ni za kakav odgovor, naredio mi je da odem na sveučilište i da stanem na čelo studentskoga protesta. Neobično je to što sam ga poslušao, jer se to protivilo mome karakteru. Produžio sam Cestom Septima prema sjeveru, u suprotnome smjeru od znatiželjne, suosjećajne i bijesne svjetine koja se slijevala prema uglu na kojemu se dogodilo ubojstvo. Autobusi Nacionalnoga sveučilišta kojima su upravljali pomahnitali studenti predvodili su povorku. U parku Santander, sto metara od ugla na kojemu se dogodio zločin, osoblje je vrlo žurno zatvorilo sva vrata hotela Granada - najraskošnijega u gradu - u kojemu su tih dana bili smješteni neki kancelari i istaknuti uzvanici Panameričke konferencije.
Novi nalet siromašnih u iskrenoj želji za borbom nadirao je sa svih strana. Mnogi su bili naoružani mačetama koje su ukrali u prvim provalama u trgovine, i doimali se nestrpljivima da ih upotrijebe. Nisam imao jasnu predodžbu o mogućim posljedicama atentata, i više sam želio dovršiti ručak nego sudjelovati u protestu, pa sam ipak odlučio vratiti se u pansion. Dugim sam se koracima popeo uza stube, uvjeren da su moji politički obojeni prijatelji u stanju ratne pripravnosti. Ali ne: blagovaonica je bila prazna, a moj brat i Jose Palencia, koji su stanovali u susjednoj sobi, pjevali su s prijateljima.
- Ubili su Gaitana! - povikao sam.
Dali su mi znakove da su to već čuli, no raspoloženje sviju njih bilo je prije praznično nego pogrebno, i nisu uopće prekinuli pjesmu. Potom smo otišli na ručak u praznu blagovaonicu, uvjereni da se ništa više neće dogoditi, sve dok netko nije pojačao radio da čujemo i mi, ravnodušni. Carlos H. Pareja, u čast poticanju koje mi je prije nekoliko sati izrekao, objavio je osnivanje Vlade revolucionarne hunte u koju su se uključili najistaknutiji lijevi liberali, a medu njima i najpoznatiji pisac i političar Jorge Zalamea. Njihov prvi dogovor bilo je osnivanje izvršnoga povjerenstva, te uprave nad

državnom policijom i svim organima potrebnima za jednu Revolucionarnu državu. Potom su govorili o članovima hunte sa sve neumjerenijim navodima.
U svečanosti toga čina, prvo što mi je palo na pamet bilo je što će pomisliti moj otac kad sazna da je njegov rođak, zadrti konzervativac, najveći voda revolucije ekstremne ljevice. Gazdarica pansiona, čuvši tolika imena vezana za sveučilište, iznenadila se što se nisu ponijeli kao profesori nego kao loše odgojeni studenti. Bilo je dovoljno da prođu dva dana pa da se zemlja posve promijeni. Na Državnome radiju liberali su pozivali na mir, a na drugim radiostanicama vikali su protiv komunista odanih Moskvi, dok su se najviši predstavnici državnoga liberalizma izlagali opasnostima na nemirnim ulicama, pokušavajući stići do Predsjedničke palače ne bi li uspostavili kompromis jedinstva s konzervativnom vladom. Bili smo zbunjeni tim bezumnim metežom, sve dok jedan od gazdaričinih sinova nije iznenada povikao da je u kući izbio požar. Doista se otvorila pukotina na stražnjem cementnom zidu i crn, gust dim počeo se uvlačiti u spavaonice.
Nesumnjivo je dolazio iz zgrade Područne uprave koja se nalazila odmah do pansiona, i koju su vjerojatno zapalili sudionici manifestacije, no zid se činio dosta jakim da izdrži. Začas smo se spustili stubama i našli se usred grada u ratnome stanju. Raspaljeni napadači bacali su kroz prozore Uprave sve na što su nailazili u uredima. Dim vatre zamutio je zrak, a smrknuto nebo nalikovalo je zlokobnoj kopreni. Svi ti poludjeli u hordama, naoružani mačetama i raznovrsnim, iz željezarija ukradenim oruđem, provaljivali su i palili trgovine na Cesti Septima i u obližnjim ulicama uz pomoć pobunjene policije. Jedan letimični pogled bio nam je dovoljan da shvatimo da je situacija posve izvan kontrole. Brat je preduhitrio moju pomisao jednim povikom:
- Sranje! Pisaći stroj!
Otrčali smo do zalagaonice koja je još uvijek bila nedirnuta, s dobro zatvorenim željeznim rešetkama, no stroj se nije nalazio na svome mjestu.
Nismo se zabrinuli, misleći da ćemo ga moći podignuti sljedećih dana, još uvijek ne shvaćajući da ta neizmjerna nesreća neće imati

sljedeće dane.
Vojna straža Bogote ograničila se na čuvanje državnih ustanova i banaka, a o javnom redu nitko nije vodio računa. Mnoge glasne zapovijedi policije ostale su ukopane u Petom odredu u prvim satima, a brojni policajci ispunjavali su ih oružjem pokupljenim na ulicama. Nekolicina njih, s crvenim pobunjeničkim vrpcama na ruci, ispalila je puščane hice tako blizu nas da mi je odzvonilo u grudima. Otada sam uvjeren da puška može ubiti već i samim svojim praskom.
Na povratku iz zalagaonice, vidjeli smo kako je u nekoliko minuta opustošena najbogatija trgovina u gradu na Cesti Octava. Dragocjeni dragulji, engleske tkanine i šeširi iz Bond Streeta kojima smo se mi, studenti s obale, divili u nedostižnim izlozima, bili su tada svima nadohvat ruke pred bezosjećajnim vojnicima koji su čuvali strane banke. Vrlo fina kavana San Marino, u koju nikada nismo mogli ući, bila je otvorena i demolirana, prvi put bez konobara u smokingu koji bi se uvijek požurili da onemoguće ulazak karipskim studentima.
Neki su izišli iz trgovina nakrcani finom odjećom i velikim rolama tkanina na ramenu, no ispustili su ih nasred ulice. Pokupio sam jednu, ne misleći da je toliko teška, te sam je morao ostaviti teška srca. Na sve strane spoticali smo se o kućanske aparate razbacane po ulici, a nije bilo lako koračati ni između boca viskija poznatih maraka i svih vrsta egzotičnih pića što ih je svjetina porazbijala udarcima mačete. Moj brat Luis Enrique i Jose Palencia pronašli su rasprodaju opljačkanih stvari u jednome skladištu, i među njima modro odijelo od vrlo fine tkanine upravo one veličine koju je nosio moj otac, što ga je godinama poslije odijevao u svečanim prilikama. Moj jedini slučajni trofej bila je aktovka od teleće kože iz najskupljega salona čaja u gradu, koja mi je poslužila za nošenje rukopisa pod rukom u mnogim noćima sljedećih godina kada nisam imao gdje spavati.
Išao sam sa skupinom koja je krenula Cestom Octava prema Capitoliu, kada je mitraljez oborio prve koji su se pojavili na Trgu Bolivar. Zastali smo kao ukopani pred mrtvima i ranjenima koji su se u trenu našli sklupčani nasred ulice. Neki čovjek u agoniji,

natopljen krvlju, do-puzao je iz gomile, uhvatio me za čizmu i stao preklinjati, vičući izbezumljeno:
- Mladiću, za Boga miloga, nemojte dopustiti da umrem!
Pobjegao sam užasnut. Otada sam naučio zaboravljati druge užase, svoje i tuđe, ali nikada nisam zaboravio nemoć u tim požarom obasjanim očima. No još uvijek me čudi kako nijednoga trenutka nisam pomislio da smo brat i ja mogli poginuti u tom paklu bez milosti.
Od tri popodne počelo je pljuštati, no nakon pet spustio se pravi biblijski potop koji je ugasio mnoge manje požare i smanjio žestinu pobune. Malobrojna vojska u Bogoti koja je dotad bila nesposobna suprotstaviti se, razbila je ulično mahnitanje. Dobila je pojačanje tek iza ponoći kada je stigla vojska za hitne slučajeve iz okolnih područnih odjela, ponajviše iz Bovacae, koja je bila na lošem glasu kao škola državnoga nasilja. Dotada su vijesti na radiju bile poticajne, no nisu pružale informacije, tako se nije znao izvor vijesti, a istinu je bilo nemoguće odrediti. Nova vojska zaposjela je u zoru trgovačko središte grada, opustošeno hordama i bez druge svjetlosti osim one od požara, no politički otpor nastavio se još danima sa slobodnim strijelcima postavljenima na tornjeve i ravne krovove. U to vrijeme nisu se više mogli izbrojiti mrtvi na ulicama.
Kada smo se vratili u pansion, veći dio središta bio je u plamenu, a preokrenuti tramvaji i olupine automobila služile su kao barikade. U torbu smo stavili ono malo vrijednih stvari, i tek sam se poslije sjetio da sam zaboravio skice za dvije ili tri neobjavljene priče, djedov rječnik koji više nikada nisam našao, i knjigu Diogenesa Laercia koju sam dobio kao nagradu za svoju maturu.
Jedino čega smo se brat i ja sjetili, bilo je da tražimo azil u kući strica Juanita, samo četiri bloka dalje od pansiona. Bio je to stan na drugome katu, s dnevnim boravkom, blagovaonicom i dvije spavaće sobe, u kojemu je stric živio sa suprugom i djecom Eduardom, Margaritom i Nicolasom, najstarijim sinom koji je neko vrijeme živio sa mnom u pansionu. Jedva smo stali, no obitelj Marquez Caballero imala je veliko srce da pronađe mjesta gdje ga nije bilo, čak i u blagovaonici, i to ne samo za nas već i za druge naše prijatelje i kolege iz pansiona: Josea Palenciu, Dominga

Manuela Vegu, Carmela Martineza - svi su oni bili iz Sucre -i još za neke druge koje smo jedva poznavali.
Malo iza ponoći, kada je kiša prestala, popeli smo se na krovnu terasu da pogledamo pakleni krajolik grada osvijetljenoga žarom požara. U daljini, brda Monserrate i Guadalupe bila su dva mračna obrisa spram dimom zastrtoga neba, no jedino što sam uspio vidjeti u magli pustoši, bilo je golemo lice umirućega koji se dovukao do mene da bi me preklinjao za pomoć. Ulična se hajka stišala, i u strašnoj tišini čuli su se samo poneki hici brojnih slobodnih strijelaca, smještenih po čitavome centru grada, i povici vojske koja je pomalo ugušivala svaki trag naoružanog ili nenaoružanog otpora, da bi zavladala gradom. Impresioniran krajolikom smrti, stric Juanito izrazio je osjećaje sviju nas u jednom uzdahu:
- Bože mili, ovo izgleda kao san!
Vrativši se u dnevni boravak, u polumraku sam se srušio na sofu. Službeni izvještaji radiostanica koje je zauzela vlada oslikavali su panoramu postupnoga mira. Više se nisu držali govori, no nisu se jasno mogli razlikovati državni izvještaji od onih pobunjeničkih, čak je i njima samima bilo nemoguće razlikovati ih od neumjerene lavine vještičjih glasnika. Govorilo se da su se u sva veleposlanstva slijevale izbjeglice, i da je general Marchall ostao u veleposlanstvu Sjedinjenih Država zaštićen počasnom gardom vojne škole. I Laureano Gomez se tamo sklonio u prvim satima, odakle je održavao telefonsku vezu s predsjednikom, pokušavajući spriječiti da ovaj pregovara s liberalima u situaciji za koju je smatrao da su je izazvali komunisti. Bivši predsjednik Alberto Lleras, tadašnji generalni sekretar Panameričke unije, samim čudom je izvukao živu glavu pošto su ga prepoznali u njegovu neblindiranom automobilu dok je napuštao Capitolio, i pokušali od njega izvući legalnu predaju vlasti konzervativaca. Većina izaslanika Panameričke konferencije do ponoći je bila na sigurnome.
Medu tolikim vijestima javili su da je Guillermo Leon Valencia, sin istoimenog pjesnika, kamenovan i da mu je truplo obješeno na Trgu Bglivar. No obrisi ideje da vlada kontrolira situaciju počeli su se ocrtavati čim je vojska ponovno zauzela radiostanice koje su bile u pobunjeničkim rukama. Umjesto objave rata, vijesti su tada

pokušavale umiriti zemlju utjehom da je vlada gospodar situacije, dok je vrh liberalne hijerarhije pregovarao s predsjednikom Republike o raspodjeli moći.
Zapravo, čini se da su jedino komunisti djelovali s nekakvim političkim smislom, sa zanosom i u manjini, i moglo ih se vidjeti usred uličnih nereda kako usmjeravaju svjetinu - poput prometnika - prema centrima moći. Za razliku od njih, liberali su pokazali podijeljenost na dvije struje, kao što je u svojoj kampanji Gaitan i navijestio: vođe koji su pokušavali pregovarati o udjelu moći u Predsjedničkoj palači, i njihovi birači koji su pružali otpor kako i koliko su mogli s vrha tornjeva i terasa.
Prva nedoumica koja se pojavila nakon Gaitanove smrti bila je povezana s identitetom njegova ubojice. Još ni danas ne postoji jednoglasno mišljenje da je to bio Juan Roa Sierra, osamljeni revolveraš koji je na njega pucao iz gomile na Cesti Septima. No teško je bilo zamisliti da je djelovao sam, jer se nije činilo da je bio toliko neovisan da sam odluči o toj pogubnoj smrti onoga dana, u onaj sat, na onome mjestu i na onaj način. Encarnacion Sierra, udovica i Juanova majka s pedeset dvije godine, čula je preko radija za ubojstvo Gaitana, njezina političkoga junaka, te je u znak žalosti počela bojiti u crno svoju najbolju odjeću. Još nije ni završila kad je čula da je ubojica Juan Roa Sierra, trinaesto od njezinih četrnaestero djece. Nijedno od njih nije nastavilo školovanje nakon osnovne škole, a četvero je djece - dva dječaka i dvije djevojčice - umrlo.
Ona je izjavila da su se prije osam mjeseci primijetile neobične promjene u Juanovu ponašanju. Govorio je sam sa sobom i smijao se bez razloga, a u jednom je trenutku priznao obitelji da vjeruje da je inkarnacija generala Francisca de Paule Santandera, junaka naše nezavisnosti, no oni su pomislili da je to neumjesna šala pijanca. Nikada se nije čulo da je njezin sin ikome nanio zlo, a ljudi na određenim položajima čak su mu davali preporuke za posao. Jedno takvo pismo imao je u novčaniku kada je ubio Gaitana. Šest mjeseci ranije napisao je svojom rukom pismo predsjedniku Ospini Perezu u kojemu moli za razgovor radi posla.
Majka je istražiteljima izjavila da je njezin sin taj svoj problem

prikazao i Gaitanu osobno, no ovaj mu nije pružio nikakvu nadu. Nije se znalo da je ijednom u životu pucao, no način kojim je upotrijebio oružje da ubije Gaitana bio je daleko od početničkoga. Revolver je bio velikoga kalibra 38, u tako lošem stanju da je čudo što nije promašio.
Nekim se zaposlenicima u zgradi učinilo da su ga vidjeli na katu gdje je Gaitan imao svoje urede uoči ubojstva. Portir je bez ikakve sumnje potvrdio da ga je toga 9. travnja ujutro vidio kako se uspinje stubama, a potom se spustio dizalom u pratnji neke nepoznate osobe. Učinilo mu se da su obojica nekoliko sati čekali na ulazu u zgradu, no kada se Gaitan popeo u svoj ured, malo prije jedanaest, Roa je bio sam pored vrata.
Gabriel Restrepo, novinar u dnevnome listu La Jornada koji je pratio Gaitanovu kampanju, napravio je popis osobnih isprava koje je Roa Sierra imao kod sebe kada je počinio zločin. Nije bilo sumnje u njegov identitet ni socijalni položaj, no nije bilo nikakve indikacije o njegovim namjerama. U džepovima hlača imao je osamdeset dva centavosa u raznim kovanicama, a mnoge su važne stvari u životu stajale samo pet centavosa. U unutrašnjem džepu sakoa nosio je novčanik od crne kože s novčanicom od jednoga pesa. Imao je i potvrdu koja je jamčila njegovo poštenje, te potvrdu policije o nekažnjavanju, i još jednu o prebivalištu u siromašnoj četvrti: Ulica Octava, broj 30-73. Prema vojnoj knjižici rezervista druge klase, koju je nosio u istome džepu, bio je sin Rafaela Roe i Encarnacion Sierre, rođen prije dvadeset jednu godinu, 4. studenoga 1927.
Činilo se da je sve u redu, osim što je čovjek tako siromašnoga položaja i dotad nekažnjavan, nosio sa sobom tolike dokaze o svome dobrom ponašanju. Međutim, jedino što mi je ostavilo trag sumnje koju nikada nisam uspio razjasniti, bio je elegantan, lijepo odjeven čovjek koji je raspalio razbješnjele horde ljudi i zauvijek nestao u luksuznom automobilu.
Usred pomutnje zbog tragedije, dok su balzamirali truplo ubijenoga apostola, članovi liberalnoga vodstva okupili su se u blagovaonici Centralne klinike da bi se dogovorili o hitnim postupcima. Trebalo je najhitnije otići u Predsjedničku palaču, bez prethodne najave, da bi se sa šefom Vlade raspravilo o hitnim mjerama radi sprečavanja

kataklizme koja je prijetila zemlji. Malo prije devet sati navečer kiša se stišala i prvi su izaslanici krenuli, kako su mogli, ulicama koje su bile zakrčene olupinama nakon narodnih nemira, i leševima izrešetanima zalutalim mecima snajperista s balkona i terasa.
U predvorju predsjedničkog ureda naišli su na neke službenike i političare konzervativce, te na suprugu predsjednika, vrlo samouvjerenu gospođu Berthu Hernandez de Ospinu. Još uvijek je bila u haljini u kojoj je pratila supruga na izložbu u Engativau, a za pojasom je nosila propisni revolver.
Potkraj popodneva predsjednik je izgubio kontakt s najkritičnijim mjestima te je s vojnicima i ministrima pokušavao naslijepo procijeniti stanje nacije. Posjet liberalnih voda iznenadio ga je nešto prije deset navečer, i nije ih htio primiti sve odjednom nego dvojicu po dvojicu, no oni su.odlučili da u tom slučaju neće ući nijedan. Predsjednik je popustio, a liberali su to prihvatili kao znak obeshrabrenja.
Našli su ga kako sjedi za čelom dugoga stola za sastanke, u besprijekornom odijelu i bez najmanjega znaka uznemirenosti. Određenu napetost odavalo je samo njegovo požudno i neprekidno pušenje, ponekad je gasio cigaretu napola da bi odmah zapalio drugu. Nekoliko godina poslije, jedan od posjetitelja ispričao mi je koliko ga se dojmio odsjaj požara na platinastoj glavi bezosjećajnoga predsjednika. Žar zapaljenih predmeta pod gorućim nebom odražavao se u velikim vitrajima predsjedničkog ureda do u nedogled.
Ono što se o tome sastanku zna, dugujemo samo malobrojnim pričama samih protagonista, rijetkoj nepouzdanosti nekih, i mnogim fantazijama drugih, kao i detaljnoj rekonstrukciji tih kobnih dana koju je napravio pjesnik i povjesničar Arturo Alape, i tako dobrim dijelom omogućio da se ta sjećanja sačuvaju.
Posjetitelji su bili don Luis Cano, direktor liberalnoga večernjega lista El Espectador, Plinio Mendoza Neira koji je potaknuo sastanak, i trojica najaktivnijih i mladih voda liberala: Carlos Lleras Restrepo, Dario Echandia i Alfonso Araujo. U tijeku rasprave, ulazili su i izlazili drugi istaknuti liberali.
U skladu s lucidnim prisjećanjima koje sam poslije nekoliko godina

čuo od Plinia Mendoze Neire u njegovu nestrpljivom progonstvu u Ca-racasu, nitko od njih nije imao pripravan plan. On je bio jedini svjedok
Gaitanova ubojstva, i ispričao ga je do pojedinosti svojim umijećem rođenoga pripovjedača i dugogodišnjega novinara. Predsjednik je saslušao sa svečanom pažnjom, i na kraju zamolio da ostali iznesu svoja mišljenja za jedno pravedno i patriotsko rješenje tog izrazito hitnoga slučaja.
Mendoza, koji je bio poznat medu prijateljima i neprijateljima po svojoj iskrenosti bez uvijanja, odgovorio je da bi najuputnije bilo da vlada prenese vlast na Oružane snage, zbog povjerenja što su ga u tom trenutku uživali u narodu. Bio je ministar obrane u liberalnoj vladi Alfonsa Lopeza Pumareja, dobro je poznavao vojsku iznutra i smatrao da samo oni mogu uspostaviti normalno stanje u zemlji. No predsjednik se nije složio s tim realnim prijedlogom, a ni sami ga liberali nisu podržali.
Potom se javio don Luis Cano, dobro poznat po svojoj briljantnoj razboritosti. Gajio je gotovo očinske osjećaje prema predsjedniku i ograničio se na to da se ponudi za provođenje bilo kakve hitne i pravedne odluke koju bi predsjednik odobrio uz podršku većine. A ovaj mu je zajamčio da će pronaći nužne mjere za povratak na normalno stanje, ali strogo u okviru Ustava. I pokazujući kroz prozor na pakao koji je gutao grad, podsjetio je s nesuzdržanom ironijom da to nije prouzrokovala vlada.
Bio je poznat po svojoj umjerenosti i dobrome odgoju naspram bučnome Laureanu Gomezu i oholosti drugih članova njegove stranke, vještih u namještanju izbora, no te je povijesne noći pokazao da nije raspoložen da bude manje tvrdoglav od njih. Tako se rasprava protegnula do ponoći, bez ikakva dogovora, i uz prekide gospode Berthe de Ospine sa sve strasnijim vijestima.
Već je tada bilo nemoguće izbrojiti mrtve na ulicama, snajperiste na nedostižnim položajima, kao i svjetinu poludjelu od boli, srdžbe i skupih alkoholnih pića, ukradenih iz luksuznih trgovina. Centar grada bio je opustošen i još uvijek u plamenu, a poharane ili zapaljene bile su i skupocjene trgovine, Palača pravde, Vlada, i druge povijesne građevine. Bila je to stvarnost koja je nemilosrdno

sužavala mogućnosti mirnoga dogovora nekolicine ljudi protiv jednoga, na pustom otoku predsjedničkog ureda.
Dario Echandia, koji je možda imao najveći autoritet, bio je najšutljiviji. Izrekao je dvije-tri ironične napomene o predsjedniku i vratio se natrag u svoje mračne misli. Činilo se da je on nezamjenjiv kandidat koji bi mogao smijeniti Ospinu Pereza na predsjedničkome položaju, no te noći nije učinio ništa da to zasluži, kao ni da to izbjegne. Predsjednik, koji je smatran umjerenim konzervativcem, doimao se to sve manje. Bio je unuk i nećak dvojice predsjednika toga stoljeća, otac obitelji, umirovljeni inženjer i milijunaš oduvijek, i još mnogo toga što je izvršavao bez pogovora, sve dok nije bez ikakva povoda izjavio da njegova ratoborna supruga zapravo vlada u kući, kao i u palači. A ipak - završio je s britkim cinizmom - ništa ga nije sprečavalo da prihvati taj prijedlog, no osjećao se vrlo udobno u upravljanju zemljom iz naslonjača u kojemu je sjedio voljom naroda.
Nesumnjivo je govorio ohrabren informacijom koja je nedostajala liberalima: točno i potpuno poznavanje javnoga reda u zemlji. Imao ga je u svakome trenutku, jer je nekoliko puta izišao iz ureda da bi se dobro informirao. Vojni garnizon u Bogoti nije imao više od tisuću ljudi, a iz svih odreda stizale su uglavnom loše vijesti, no sve je ipak bilo pod kontrolom i Oružane snage bile su odane. U susjednom odredu u Bovacai, poznatome po svome povijesnom liberalizmu i oporom konzervatizmu, upravitelj Jose Maria Villarreal - konzervativac od glave do pete - ne samo da je u ranim satima suzbio lokalne nemire, nego je i poslao najbolje naoružanu vojsku da pokori glavni grad. Tako je predsjednik samo morao zabaviti liberale svojom odmjerenom umjerenošću malobrojnih riječi i polaganog pušenja. Ni u jednom trenutku nije pogledao na sat, ali je vjerojatno vrlo dobro izračunao vrijeme kad će grad biti dobro opskrbljen svježom vojnom snagom, i kad će biti više no sigurno državno suzbijanje pobune.
Na kraju duge razmjene raznih pokušaja, Carlos Lleras Restrepo predložio je ono što se liberalno vodstvo dogovorilo u Centralnoj klinici i što su čuvali kao krajnje sredstvo: predložiti predsjedniku da vlast preuzme Dario Echandia u cilju političkoga suglasja i

društvenoga mira. Prijedlog bi nesumnjivo bio prihvaćen bez rezerve od strane Eduarda Santosa i Alfonsa Lopeza Pumareja, bivših predsjednika i vrlo pouzdanih političara, no toga dana oni nisu bili u zemlji.
No predsjednikov odgovor, što ga je izrekao istom umjerenošću kojom je i pušio, nije bio onaj koji su očekivali. Nije propustio priliku pokazati svoje pravo lice koje su malobrojni dotad poznavali. Rekao je da bi za njega i njegovu obitelj bilo najudobnije povući se s vlasti i otići živjeti u inozemstvo s njihovim osobnim bogatstvom i bez ikakvih političkih briga, no uznemirivalo ga je ono što bi za zemlju moglo značiti da izabrani predsjednik pobjegne sa svoga položaja. Građanski bi rat bio neizbježan. I pred ponovnim inzistiranjem Llerasa Restrepa na njegovo povlačenje, podsjetio je na svoju obvezu da brani Ustav i zakone koje nije prihvatio samo kao domoljub nego i po svojoj savjesti i volji Božjoj. I tada je, kako kažu, izrekao povijesnu rečenicu koju zapravo, kako se čini, nije on izrekao, ali ostala je zauvijek zabilježena kao njegova: »Za kolumbijsku demokraciju bolji je mrtav predsjednik nego predsjednik u bijegu.«
Nijedan se cvjedok nije sjećao da je ta rečenica izišla iz njegovih usta, a ni iz bilo čijih tuđih. S vremenom su mu pridodali razne sposobnosti, a raspravljalo se i o njegovim političkim zaslugama i povijesnoj vrijednosti, no nikada o njegovoj književnoj nadarenosti. Otad je to bio moto vlade Ospine Pereza, i jedan od stupova njegove slave. Čak se govorilo da su to smislili razni novinari, pristaše konzervatizma ili, s dobrim razlozima, vrlo poznati pisac, političar i tadašnji ministar rudarstva i nafte, Joaquin Estrada Monsalve, koji je doista bio u Predsjedničkoj palači, ali ne i u dvorani za sastanke. Te je tako u povijesti ostala kao izreka onoga koji ju je trebao izreći u opustošenome gradu u kojemu se hladio pepeo, i u zemlji koja više nikada neće biti ista.
No stvarna zasluga predsjednika nije zapravo bila u izmišljanju povijesnih rečenica, nego u zabavljanju liberala uspavljujućim karame-lama dok nije prošla ponoć, dok nisu stigle nove vojne snage za suzbijanje narodne pobune i uspostavljanje konzervativnoga mira. Tek je tada, u osam ujutro 10. travnja,

probudio Daria Echandiu telefonskim pozivom kao u noćnoj mori i imenovao ga ministrom Vlade za utjehu dvojnom stranačkom sustavu. Laureano Gomez kojemu se nije svidjelo to rješenje, a bio je i zabrinut za svoju osobnu sigurnost, otputovao je s obitelji u New York dok se ne pripreme uvjeti za ostvarenje njegove vječne želje da postane predsjednik.
Čitav san o korjenitim društvenim promjenama, zbog kojih je ubijen Gaitan, ispario je medu ostacima što su se dimili u gradu.
Vjerojatno je bilo više od milijun mrtvih na ulicama Bogote, računajući i iduće godine državne represije, uz siromaštvo i progonstvo mnogih, što je postojalo i mnogo ranije nego što su liberalni vode počeli shvaćati da su se doveli u opasnost da udu u povijest kao sudionici.
Medu brojnim povijesnim svjedocima toga dana u Bogoti bila su dvojica koji se nisu poznavali, a koji su nekoliko godina kasnije postali moji najbolji prijatelji. Jedan je bio Luis Cardoza y Aragon iz Guatemale, pjesnik, a pisao je i političke i književne eseje, i prisustvovao Panamerič-koj konferenciji kao kancelar svoje zemlje i šef svoje delegacije. Drugi je bio Fidel Castro. Usto, obojica su u jednom trenutku bili optuženi da su sudjelovali u nemirima.
Za Cardozu y Aragona konkretno je rečeno da je bio jedan od pokretača, zaštićen zbog povjerenja posebnoga delegata jedne povijesne vlade i velikoga pjesnika koji se nikada nije upustio ni u jednu ludu pustolovinu. Najbolnije prisjećanje u njegovoj divnoj knjizi memorija bila je optužba Enriquea Santosa Monteja, Calibana, koji mu je u svojoj popularnoj kolumni u El Tiempu - Ples sati - pripisao službenu misiju ubojstva generala Georgea Marshalla.
Brojni delegati konferencije nastojali
su da se ispravi ta ludost u novinama, ali to nije bilo moguće. El Siglo, službeni organ konzervatizma na vlasti, razglasio je na sve strane da je Cardoza y Aragon bio pokretač tih demonstracija.
Njega i njegovu suprugu Lyu Kostakowsky upoznao sam mnogo godina kasnije u gradu Meksiku, u njegovoj kući u Coyoacanu, posvećenoj uspomenama i ukrašenoj originalnim djelima velikih slikara njegova doba. Mi, njegovi prijatelji, okupljali smo se ondje u nedjeljnim večerima na prisnim zabavama koje su imale svoju

važnost, ali nisu bile pretenciozne. Smatralo se da je on jedan od preživjelih - najprije kada su njegov automobil izrešetali mitraljezima slobodni strijelci samo sat vremena nakon ubojstva, a nekoliko dana potom, kada je pobuna već bila ugušena, neki mu se pijanac ispriječio na ulici i uperio mu u lice revolver koji se dvaput zaglavio. Deveti travnja bio je česta tema naših razgovora u kojima se miješao bijes s čežnjom za izgubljenim godinama.
Fidel Castro je pak bio žrtva svih mogućih apsurdnih optužbi zbog nekih poteza koji su mu se pripisivali kao studentskom aktivistu. Te crne noći, nakon strašnoga dana među razularenom svjetinom, završio je u Petom odredu državne policije, tražeći načina da bude koristan u nastojanju da se prekine to ulično klanje. Treba ga poznavati da bi se moglo zamisliti koliki je bio njegov očaj u utvrdi koja se digla na oružje i u kojoj je bilo nemoguće nametnuti neki zajednički kriterij.
Sastao se sa šefovima garnizona i drugim naoružanim časnicima, te ih pokušao uvjeriti, bez uspjeha, da je vojska koja ostaje u vojarni izgubljena. Predložio im je da izvedu svoje ljude da se bore na ulicama radi održavanja mira i pravednijega sustava. Poticao ih je navodeći sve takve prijašnje povijesne događaje, ali ga nisu slušali, dok su vojska i tenkovi rešetali utvrdu. Na kraju je odlučio podijeliti sudbinu s ostalima.
U zoru je u Peti odred stigao Plinio Mendoza Neira s uputama Liberalne uprave da bi izvojevao mirnu predaju ne samo službenika i viših agenata, nego i brojnih rasutih liberala koji su čekali naredbe za djelovanje. Od tih dugočasnih pregovora u nastojanju da se postigne nekakav dogovor, Mendozi Neiri ostala je u jasnom sjećanju slika toga kubanskog studenta, korpulentnog i sklonog raspravama, koji je nekoliko puta posredovao u razilaženju između liberalnih voda i pobunjenih službenika lucidnošću kojom ih je sve nadmašio. Tek je godinama poslije saznao tko je to, vidjevši ga slučajno u Caracasu na fotografiji te strašne noći, kada je Fidel Castro već bio u Sierra Maestri.
Upoznao sam ga jedanaest godina poslije, kada sam kao reporter pohrlio na njegov trijumfalni ulazak u Havanu, i s vremenom smo postali bliski prijatelji, a naše je prijateljstvo godinama odolijevalo

nebrojenim
preprekama. U dugim razgovorima što smo ih vodili o svemu božanskom i zemaljskom, 9. travnja bio je tema na koju smo se stalno vraćali, a koje se Fidel Castro, naposljetku, neće prisjećati kao jedne od odlučujućih drama u svom iskustvu. Pogotovo noć u Petom odredu, gdje je shvatio da se većina pobunjenika koji su ulazili i izlazili, svađa zbog otimačina, umjesto da ustraju u svojim djelovanjima za hitno političko rješenje.
Dok su ta dvojica mojih prijatelja bili svjedoci događaja koji su podijelili povijest Kolumbije, brat i ja preživljavali smo u mraku s ostalim izbjeglicama u kući moga strica Juanita. Ni u jednome trenutku nisam bio svjestan da sam u sebi već nosio klicu pisca koji će jednoga dana pokušati po sjećanju rekonstruirati svjedočanstvo o tim okrutnim danima koje smo preživjeli. Jedina moja tadašnja briga nije bila tako uzvišena: obavijestiti obitelj da smo živi - barem dotad - i istodobno saznati što se zbiva s našim roditeljima i braćom, pogotovo s Margot i Aidom, koje su bile najstarije i smještene u koledžima u udaljenim gradovima.
Sklonište strica Juanita bilo je čudotvorno. Prvi su dani bili teški zbog neprestane pucnjave, i bez ikakvih povjerljivih vijesti. No pomalo smo izviđali obližnje trgovine, i uspjeli smo kupiti hranu. Ulice su bile zaposjednute jurišnom vojskom sa stalnom naredbom da pucaju. Nepopravljivi Jose Palencia prerušio se u vojnika da bi se mogao kretati bez ograničenja, s izviđačkom kapom i s dokoljenicama koje je pronašao u nekakvoj kanti za smeće, te je pravim čudom pobjegao prvoj ophodnji koja ga je otkrila. Komercijalne radiostanice koje se do ponoći nisu oglašavale, pale su pod nadzor vojske. Telegrafi i prvi malobrojni telefoni bili su rezervirani za javnu uporabu, i nisu postojala druga sredstva komunikacije. Redovi za slanje telegrama bili su beskrajni pred prepunim uredima, no radiostanice su uspostavile službu slanja poruka za one koji su imali sreće doći do njih. Taj nam se način činio najlakšim i najpouzdanijim, pa smo odlučili pokušati, premda bez većih nada.
Brat i ja izišli smo na ulicu pošto smo tri dana bili zatvoreni u kući. Bila je to zastrašujuća slika. Grad je bio pun otpadaka, nebo oblačno

i mutno zbog neprestane kiše koja je stišala požare, ali je prekinula radove na obnovi. Mnoge su ulice bile zatvorene zbog legla slobodnih strijelaca na krovnim terasama u centru gradu, i morali smo besmisleno kružiti prema zapovijedima ophodnji naoružanih kao da je svjetski rat. Zadah smrti na ulicama bio je nepodnošljiv. Vojni kamioni nisu uspjeli pokupiti gomile tijela na pločnicima, a vojnici su se morali suočavati sa skupinama očajnih ljudi koji su htjeli identificirati svoje bližnje.
Među ruševinama trgovačkog središta grada smrad je bio neizdrživ do te mjere da su mnoge obitelji morale prekinuti traganje. Na jednoj
velikoj piramidi leševa naziralo se tijelo bez cipela i bez hlača, ali s besprijekornim sakoom. Nakon tri dana pepeo je još uvijek odisao smradom neidentificiranih tijela, istrunulih medu otpacima ili bačenih na hrpe na pločnicima.
Kad smo to najmanje očekivali, brat i ja naglo smo zaustavljeni nezamjenjivim zvukom škljocanja okidača puške za našim leđima, i čuli neopozivu naredbu:
- Ruke uvis!
Podignuo sam ih bez ikakva razmišljanja, skamenjen od užasa, dok me iz mrtvih nije vratio grohot našega prijatelja Angela Casija, koji se odazvao pozivu Oružanih snaga kao rezervist prve klase. Zahvaljujući njemu, mi koji smo izbjegli u kuću strica Juanita, uspjeli smo poslati poruku nakon dana čekanja ispred Državnoga radija. Moj ju je otac čuo u Sucreu među brojnim porukama koje su se danonoćno čitale dva tjedna. Brat i ja, neumoljive žrtve obiteljske manije nagađanja, strahovali smo da bi naša majka mogla protumačiti tu vijest kao milosrdno djelo prijatelja dok su je, zapravo, pripremali za ono najgore. I zamalo da smo imali pravo: naša je majka prve noći sanjala da su njezini najstariji sinovi udavljeni u moru krvi za vrijeme nemira. To je vjerojatno bila tako uvjerljiva noćna mora da je, kad je čula istinu s drugih strana, odlučila da se nitko od nas više ne vrati u Bogotu, pa makar morali ostati u kući i umrijeti od gladi. Odluka je vjerojatno bila tako neopoziva, jer je jedini zahtjev što su nam ga roditelji uputili u svom prvom telegramu bio da doputujemo u Sucre što je moguće

prije da bi odredili našu budućnost.
U tom napetom iščekivanju, nekoliko mi je kolega dizalo do zvijezda mogućnost da nastavim studij u Cartageni de Indias, misleći da će se Bogota oporaviti od svojih ruševina, ali da se stanovnici Bogote nikada neće oporaviti od straha i užasa toga pokolja. Cartagena je imala stoljetno sveučilište s takvom reputacijom kakvu su imale i njezine povijesne relikvije, a imala je i pravni fakultet humanih razmjera na kojemu bi moje loše ocjene s Nacionalnoga sveučilišta mogli prihvatiti kao dobre.
Nisam htio odbaciti tu ideju dok je najprije ne podvrgnem provjeri, ni spomenuti je svojim roditeljima dok je ne iskusim na vlastitoj koži. Samo sam im javio da ću putovati u Sucre avionom preko Cartagene, jer bi putovanje rijekom Magdalenom s tim zahuktalim ratom moglo biti ravno samoubojstvu. Luis Enrique ih je pak obavijestio da će otputovati u Barranquillu u potrazi za poslom čim sredi račune sa svojim poslodavcima u Bogoti.
U svakom slučaju, znao sam da nipošto neću biti odvjetnik. Samo sam htio dobiti na vremenu za razmišljanje i skrenuti roditeljima pažnju, a Cartagena je za to mogla biti dobro privremeno rješenje. No nikada mi
ne bi palo na pamet da će me taj razboriti zaključak dovesti do iskrene odluke da ondje nastavim živjeti.
Bio je pravi junački pothvat moga brata to što je tih dana uspio pronaći pet mjesta u avionu za bilo koji grad na obali. Nakon stajanja u beskrajnim i opasnim redovima, i trčanja s jedne na drugu stranu cijeli dan po aerodromu za izvanredne letove, pronašao je pet mjesta u tri aviona, u nemoguće vrijeme i usred pucnjave i nevidljivih eksplozija. Bratu i meni naposljetku su potvrdili dva mjesta u istom avionu za Barranquil-lu, no u posljednji smo čas poletjeli na različitim letovima. Kišica i magla što su se uporno nadvile nad Bogotom od prošloga petka, nosile su zadah baruta i trulih tijela. Od kuće do aerodroma ispitale su nas jedna za drugom dvije vojne jedinice, no vojnici su bili ukočeni od užasa. U drugoj jedinici bacili su se na tlo, naredivši nam da se i mi bacimo zbog eksplozije nakon koje je uslijedilo puškaranje teškog naoružanja, a koja se na kraju pokazala kao eksplozija

industrijskoga plina. Shvatili smo što se zbiva tek kada nam je jedan vojnik rekao da je njegova drama u tome što je ondje već tri dana na straži bez smjene, ali i bez streljiva, jer ga je u gradu ponestalo. Usudili smo se progovoriti tek kad su nas zaustavili, no strah vojnika nas je dotukao. Ipak, nakon uobičajenih postupaka provjere identiteta i namjera, utješilo nas je saznanje da će nas otpratiti do aviona. Dok sam čekao, popušio sam samo dvije od tri cigarete koje mi je netko u gradu milosrdno dao, a jednu sam sačuvao za strah u avionu.
Kako nije bilo telefona, najave letova i promjene mogle su se saznati u udaljenim vojnim jedinicama i preko vojnih glasnika na motorima. U osam ujutro pozvali su skupinu putnika da se odmah ukrca za Bar-ranquillu u avion koji nije bio moj. Poslije sam saznao da su se trojica iz naše skupine ukrcali u taj drugi avion zajedno s mojim bratom. To osamljeno čekanje samo je otežavalo moj urođeni strah od letenja, jer je u vrijeme kad sam se ukrcavao na avion nebo bilo oblačno, a gromovi su se kotrljali poput kamenja. A i zato što su stube za naš avion odvezli do drugoga aviona, te su mi dva vojnika morala pomoći da se popnem po zidarskim ljestvama. Bio je to isti aerodrom i isti sat kada se Fidel Castro ukrcao za Havanu u avion pun borbenih bikova - kao što mi je sam pripovijedao nekoliko godina poslije.
Srećom ili nesrećom, moj avion DC-3 vonjao je po svježoj boji i skorašnjoj prljavštini, i bio bez svjetla iznad sjedala i ventilacije koju bi putnik mogao regulirati. Avion je bio namijenjen prijevozu vojske i umjesto sjedala odvojenih u tri reda, kao u turističkim letovima, nalazile su se ondje dvije duge klupe s običnim daskama, dobro učvršćene za pod. Sva moja prtljaga sastojala se od platnene torbe s dva-tri prljava odijela, s
knjigama poezije i izrescima iz književnih priloga koje je moj brat Enri-que uspio spasiti. Sjedili smo jedni naspram drugih od upravljačke kabine do repa aviona. Umjesto sigurnosnih pojaseva imali smo dva užeta od agavinih vlakana za svaku stranu, koji su nalikovali dugim pojasevi-ma za kolektivnu sigurnost. Najviše me pogodilo kada sam zapalio cigaretu da bih mogao preživjeti let, a pilot u jednodijelnom odijelu isti čas upozorio je iz kabine da je

pušenje zabranjeno jer su tankovi s benzinom bili ispod naših nogu, pod drvenim podom. Bila su to tri sata beskrajnoga putovanja. Kada smo stigli u Barranquillu, upravo je pala kiša kao što samo pada u travnju, kad se kuće iskopaju do temelja i povlače u bujicama po ulicama, a osamljeni bolesnici utapaju u svojim krevetima. Morao sam pričekati da prestane kiša na aerodromu koji je bio posve kaotičan zbog potopa, i samo sam uspio provjeriti je li avion s mojim bratom i prijateljima stigao na vrijeme, no oni su se požurili i napustili aerodrom prije grmljavine koja je najavljivala pljusak.

Bilo mi je potrebno još tri sata da stignem do putničke agencije, te sam izgubio posljednji autobus za Cartagenu koji je krenuo ranije zbog najave oluje. Nisam se zabrinuo, jer sam bio uvjeren da je ondje moj brat, ali sam se uplašio od pomisli da moram prenoćiti u Barranquilli bez jednoga novčića. No, zahvaljujući Joseu Palenciji, smjestio sam se u kući lijepih sestara Ilse i Lile Albarracin, i nakon tri dana otputovao u Cartagenu drndavim autobusom Poštanske agencije. Moj brat Luis Enrique ostao je u Barranquilli da potraži posao. Nisam imao više od osam peso-sa, no Jose Palencia mi je obećao da će mi naći mjesto u noćnome autobusu. Nije bilo slobodnoga mjesta, čak ni stajaćega, ali je vozač prihvatio da na krovu preveze tri putnika koji su morali sjediti na svojoj prtljazi, i to za četvrtinu redovne cijene. U tako neobičnoj situaciji, pod suncem što je žarilo, mislim da sam postao svjestan da je toga 9. travnja 1948. u Kolumbiji započelo 20. stoljeće.

6.

Na kraju ubitačnoga drndanja po cesti za konjske zaprege, kamion Poštanske agencije ispustio je svoj posljednji dah ondje gdje je to i zaslužio: zaglibljen u kužnome mulju istrunulih riba na oko dva kilometra od Cartagene de Indias. »Tko putuje kamionom, nikada ne zna gdje će umrijeti«, prisjetio sam se riječi svoga djeda. Putnici, omamljeni putovanjem koje je trajalo šest sati pod suncem, i kužnim smradom naplavljenog područja, nisu pričekali da se spuste ljestve da bi se iskrcali, nego su se požurili da s kamiona pobačaju košare s kokošima, grane banana i svakovrsne stvari za prodaju ili za bacanje, koje su im poslužile za sjedenje na krovu

kamiona. Vozač je skočio sa svoga sjedala i najavio jetkim povikom:
- Junačka!
To je simbolički naziv po kojemu je Cartagena de Indias poznata zbog svoje slavne prošlosti. Trebala je ondje biti, no nisam je vidio jer sam jedva mogao disati u odjeći od crnoga platna što sam je nosio od 9. travnja. Druga dva odijela bila su iste sreće kao i pisaći stroj u Monte de Piedadu, samo što je časna verzija za moje roditelje glasila da su pisaći stroj i druge nekorisne osobne stvari nestale zajedno s odjećom u metežu požara. Drski vozač, koji se za vrijeme putovanja ismijavao mom izgledu bandita, umirao je od smijeha kada sam se počeo okretati oko sebe ne znajući na koju bih stranu krenuo da stignem u grad.
- Iza guzice ti je! - povikao je pred svima. - I pazi, ondje odlikuju kukavice.
Cartagena de Indias zapravo mi je bila za leđima već četiristo godina, no nisam je jasno vidio na oko dva kilometra udaljenosti zbog man-grova, onako skrivenu iza legendarnih zidina koje su je branile od nevjernika i gusara u njezinim slavnim godinama, te prikrivenu šipražjem raščupanih grana i dugim nizovima žutih zvončića. Tako sam se morao priključiti metežu putnika, vukući torbu po guštari prekrivenoj živim rakovima, dok su im ljušture pucale kao petarde pod potplatima cipela. Bilo je nemoguće a da se ne sjetim prostirke koju su moji kolege bacili u rijeku Magdalenu na mome prvom putovanju, ili pogrebnoga kovčega
što sam ga vukao preko pola zemlje, plačući od bijesa u svojim prvim godinama u gimnaziji, i na kraju ga bacio u ponor Anda u čast mature. Uvijek mi se činilo da je bilo nekakve nerazumljive sudbine u tim suvišnim i nekorisnim prtljagama, a ni moje već pozne godine to još nisu opovrgnule.
Tek što smo nazreli obrise nekih crkvenih kupola i samostana u izmaglici predvečerja, kad nam je ususret naišao vihor šišmiša koji su letjeli nisko iznad naših glava i samo zbog njihova umijeća nisu nas srušili na tlo. Krila su im brujala poput grmljavine, a za sobom su ostavljali kužni smrad. Zatečen panikom, bacio sam torbu i sklupčao se na tlu s rukama na glavi, sve dok mi neka starija žena koja je pokraj mene koračala nije rekla:

- Moli Veličanstvenu*.
To je bila tajna molitva za sprečavanje napada demona koju je Crkva odbacila, ali su je prihvatili veliki ateisti kada im više ne bi koristile kletve. Žena je shvatila da ne znam tu molitvu, te je uhvatila torbu za drugu ručku kako bi mi pomogla da je nosim.
- Moli se sa mnom - reče. I to sam učinio, s mnogo vjere.
Kako mi je diktirala Veličanstvenu, stih po stih, ponavljao sam je glasno s takvom pobožnošću kakvu nikada više nisam osjetio. Nalet šišmiša, premda mi je to još i danas neshvatljivo, iščeznuo je s neba prije no što smo završili molitvu. Ostalo je samo snažno zapljuskivanje mora o obalu.
Stigli smo do velikih vrata Reloj. Tijekom stotinu godina ondje se nalazio pokretni most koji je povezivao stari grad s predgrađem Getse-mani i s gustim prigradskim četvrtima u mangrovima, ali su ga podizali u devet navečer i spuštali tek u zoru. Grad je tako bio odsječen ne samo od ostatka svijeta već i od povijesti. Govorilo se da su most podignuli španjolski kolonizatori zbog straha da im se siromasi iz predgrađa ne prišuljaju kriomice noću i prerezu im vrat na spavanju. No nešto je od njihove božanske milosti zasigurno ostalo u gradu, jer mi je bio dovoljan samo jedan korak unutar zidina pa da ugledam grad u svoj njegovoj veličini, na svjetlosti boje crnoga sljeza u šest poslijepodne, te nisam mogao suzbiti osjećaj da sam se upravo ponovno rodio.
Nije to pretjerano rečeno. Početkom tjedna napustio sam Bogotu, gacajući u močvari krvi i blata, još uvijek s hrpama neidentificiranih leševa, napuštenih među ostacima koji su se dimili. A odjednom, u Carta-geni se svijet pokazao drukčijim. Nije bilo tragova rata koji je pustošio zemlju i bilo mi je teško povjerovati da mi se ona bezbolna osamljenost, ono beskrajno more, onaj golemi osjećaj da sam stigao, događa samo tjedan dana poslije u istome životu.
Od slušanja tolikih priča o Cartageni otkad sam se rodio, odmah sam prepoznao trg na kojemu su stajale kočije s konjima i zaprežna kola što su ih vukli magarci, a u dnu, nadsvođene hodnike gdje je cvjetala bučna trgovina među narodom. Iako to mjesto nije bilo javno priznato kao takvo, bilo je to ipak posljednje živo srce grada preostalo od njegovih početaka. Za vrijeme Kolonijalnoga doba

zvalo se Trijem trgovaca. Odatle su se potezali nevidljivi konci u trgovini robljem i raspaljivali se duhovi protiv španjolske dominacije. Kasnije je dobio ime Trijem pisara po šutljivim kaligrafima u suknenim prslucima i sa zaštitnim navlakama na rukama, koji su pisali ljubavna pisma i svakovrsne isprave za nepismene siromahe. Mnogi su tajno prepisivali i knjige kad bi se pojavila prilika, pogotovo djela koja je Sveta inkvizicija zabranila, a vjerojatno su bili i mudri pokretači kreolske zavjere protiv Španjolaca. Na početku 20. stoljeća moj je otac običavao primjenjivati svoje pjesničko nadahnuće u pisanju ljubavnih pisama u tom trijemu. Sigurno na tome nije mnogo zaradio, jer su poneki vrlo zabrinuti, ali zapravo nezbrinuti klijenti, osim milosti da im napiše pismo, od njega tražili još i pet reala za poštansku marku. Otprije nekoliko godina nosi ime Trijem slatkiša, s trulim šatorskim platnima i prosjacima koji bi dolazili jesti ono što je na tržnici preostalo, uz proročke povike Indijanaca koji su skupo naplaćivali da klijentu ne otpjevaju što će mu se loše dogoditi za dana, kao ni sat u kojemu će umrijeti. Jedrenjaci s Kariba zadržavali su se u luci da bi kupovali slatkiše raznih imena što su ih smišljale same žene koje su ih pravile i nudile, izvikujući u stihovima: »Imamo kolačiće za gospodičiće, čokoladice za curice, kokosove žvake za luđake, ušećerene marelice za Manuelice.« U dobru i u zlu, trijem je i nadalje bio vitalni centar grada gdje su se raspravljali državni poslovi iza leda vlade, i jedino mjesto na svijetu gdje su prodavačice prženoga mesa znale tko će biti sljedeći gradonačelnik prije no što je to u Bogoti pomislio predsjednik Republike.

Istoga sam časa bio oduševljen tom grajom, te sam se stao probijati kroz ljude, u šest popodne, posrćući i vukući torbu za sobom. Neki starac u dronjcima, koji je izgledao kao vreća kostiju, gledao me je, ne trep-ćući, svojim ledenim očima kopca s podija čistača cipela. Naglo me je zaustavio. Čim je vidio da sam ga ugledao, ponudio se da mi ponese torbu. Zahvalio sam mu, dok nije razjasnio na svome materinskome jeziku:

- To stoji trideset chivosa.

Nemoguće. Trideset centavosa da mi nosi torbu, to bi bio velik zalogaj za jedina četiri pesosa koja su mi preostala dok sljedeći

tjedan ne dobijem novac od roditelja.
- Toliko vrijedi torba sa svime što imam unutra - rekoh mu.
Osim toga, pansion u kojemu je već trebala biti družina iz Bogote, nije bio daleko. Starac se pomirio s tri chivosa, objesio oko vrata sandale koje je nosio, stavio torbu na rame nevjerojatnom snagom za to tijelo od samih kostiju, i potrčao kao atleta bosih nogu kroz vrlet kolonijalnih kuća, nagrizenih stoljećima u kojima ih nitko nije održavao. Srce mi se popelo u grlo premda sam imao samo dvadeset jednu godinu, dok sam pokušavao ne izgubiti iz vida toga olimpijskoga starčića kojemu još nije preostalo mnogo sati života. Nakon pet blokova, ušao je na velika vrata hotela i popeo se stubištem, preskačući dvije po dvije stube. Uopće se nije zadihao, te je položio torbu na pod i ispružio dlan ruke:
- Trideset chivosa.
Podsjetio sam ga da sam mu već platio, no on je bio uporan i stao objašnjavati da tri centavosa ne uključuju stubište. Vlasnica hotela, koja je izišla da nas dočeka, dala mu je za pravo: stube su se posebno plaćale. I potom mi je najavio ono što će vrijediti za čitav moj život:
- Već ćeš vidjeti da je u Cartageni sve drukčije.
K tome sam se morao suočiti i s lošom vijesti da još nitko od: mojih kolega iz pansiona u Bogoti nije stigao, premda su imali rezervaciju za sobu zajedno sa mnom. S njima sam se dogovorio da se nađemo u hotelu prije šest popodne toga dana. Zbog toga što sam zamijenio redovni autobus za nesretni kamion Poštanske agencije, zakasnio sam tri sata, no bio sam točniji od sviju njih, ali nisam mogao učiniti ništa s četiri pesosa manje trideset tri centavosa. Vlasnica hotela bila je divna gospođa, ali rob svojih pravila, kao što mi je potvrdila tijekom dva duga mjeseca koje sam proživio u njezinu hotelu. Stoga nije prihvatila da me primi ako ne platim prvi mjesec unaprijed: osamnaest pesosa za tri obroka u sobi za šest osoba.
Pomoć od roditelja očekivao sam tek za tjedan dana, tako da je moja torba završila u predvorju dok ne stignu prijatelji koji bi mi mogli pomoći. Dok sam ih čekao, sjeo sam u nadbiskupski naslonjač s velikim oslikanim cvjetovima koji kao da mi je pao s neba nakon cijeloga dana na suncu na onome nesretnom kamionu. Zapravo, tih

dana nitko nije mogao ni u što biti siguran. To što smo se dogovorili da se ondje nađemo u određeni dan i sat, bilo je posve nerealno, jer se nismo ni sami sebi usuđivali priznati da je pola zemlje u krvavome ratu, koji je već nekoliko godina tinjao u provinciji, a u gradovima buknuo jasno i smrtonosno prije tjedan dana.
Nakon osam sati što sam ih proveo zatočen u hotelu u Cartageni, nisam shvaćao što se moglo dogoditi Joseu Palenciji i ostalim prijateljima. Nakon još jednoga sata čekanja bez ikakvih vijesti, krenuo sam u obilazak pustih ulica. U travnju se rano smrkava. Javna je rasvjeta već
bila upaljena, ali tako slabašna da se mogla lako zamijeniti sa zvijezdama među stablima. Bilo mi je dovoljno petnaest minuta hodanja nasumce po kamenim zavojitim uličicama pa da s velikim olakšanjem u grudima otkrijem da taj jedinstveni grad nema ništa zajedničko s fosilnim napučenim gradićem kako su nam ga prikazivali u školi.
Nije bilo žive duše na ulicama. Mnoštvo ljudi koji su iz predgrađa u zoru dolazili na posao, ili da nešto prodaju, vraćali su se u gomilama u svoja predgrađa u pet popodne, a stanovnici unutar zidina zatvarali su se u kuće da večeraju i igraju domino do ponoći. Još se nije ustalio običaj posjedovanja osobnih automobila, a malobrojni službeni automobili ostajali su izvan zidina. I najviši službenici još su dolazili na Trg Coches autobusima domaće izrade, i odanle krčili sebi put do ureda, preskačući preko kojekakvih izloženih sitnica što su se na ulici prodavale. Jedan vrlo izvještačeni gradonačelnik tih tragičnih godina hvalio se da iz svoje četvrti izabranih putuje do Trga Coches u istom autobusu kojim je išao u školu.
Rasterećenost od automobila bila je potaknuta i time što su se protivili povijesnoj stvarnosti: nisu mogli stati u uske i krivudave ulice grada u kojima su noću odzvanjala nepotkovana kopita rahitičnih konja. U vrijeme velikih vrućina, kad bi se širom otvarali balkoni da uđe svjež zrak iz parkova, čuli bi se dijelovi najprisnijih razgovora sa sablasnim odjekom. Dremljivi djedovi čuli bi pritajene korake po kamenitim ulicama, oslušnuli ih pažljivo, ne otvarajući oči, te rekli bez zanosa: »Eno Jose Antonio ide k Chapeli«. Jedino

što je doista moglo nekoga izbaciti iz takta bili su mukli udarci domino pločica po stolu, koji su odzvanjali u cijelome gradu unutar zidina.
Bila je to za mene povijesna noć. Jedva su se u stvarnosti mogle prepoznati školske fikcije iz knjiga, već potrte životom. Dirnulo me do suza što su mi te iste stare palače markiza sada bile pred očima, napuknute i s prosjacima koji su spavali u njihovim predvorjima. Vidio sam katedralu bez zvona koje je odnio gusar Francis Drake da bi napravio topove. Malobrojna zvona koja su izbjegla toj otimačini, bila su kasnije eg-zorcirana kada su ih biskupski čarobnjaci optužili na lomaču zbog njihove štetne zvonjave kojom su prizivali đavla. Vidio sam usahnula stabla i kipove velikaša koji se nisu doimali kao da su isklesani od kratkotrajnoga mramora nego su izgledali kao mrtvaci u živome tijelu. Jer u Cartageni kipovi nisu bili napravljeni tako da odolijevaju koroziji vremena nego sasvim suprotno: čuvalo se vrijeme u kojima su stvari zadržavale svoju izvornu dob, dok su stoljeća starjela. Tako mi je taj grad, te iste noći kada sam u njega stigao, svakim korakom otkrivao svoj život, ne kao papirnati fosil povjesničara, nego kao grad od krvi i mesa koji se
više nije održavao na ratničkoj slavi nego na dostojanstvu svojih ostataka.
Ohrabren tim novim dojmovima vratio sam se u pansion kada je na tornju Reloj odzvonilo deset sati. Pospani čuvar obavijestio me da nitko od mojih prijatelja nije stigao, ali da je moja torba dobro čuvana u hotel-skome spremištu. Tek sam tada postao svjestan da nisam ništa jeo ni pio od slaboga doručka u Barranquilli. Noge su mi se tresle od gladi, a s vlasnicom sam se dogovorio da mi pričuva torbu i da mi dopusti da prespavam u hotelu samo tu noć, pa makar i na naslonjaču u boravku hotela. Čuvar se nasmijao mojoj naivnosti.
- Ne budi glup! - rekao mi je sirovim karipskim jezikom. - S gomilom srebrnih novčića što ih ima ta madame, ona liježe u sedam i diže se sljedeće jutro u jedanaest.
To mi se učinilo tako dobrim razlogom da sam sjeo na klupu u parku Bolivar na drugoj strani ulice, čekajući da stignu moji prijatelji, i ne želeći nikoga uznemirivati. Usahnula stabla bila su

vidljiva tek na uličnoj rasvjeti, jer su se svjetla u parku palila samo nedjeljom i blagdanom. Na mramornim klupama bili su tragovi mnogih izbrisanih i ponovno ispisanih slova nekih bezobzirnih pjesnika. Iz Palače inkvizicije, iza njezina kraljevskoga pročelja isklesana od djevičanskoga kamena i njezinih ulaznih vrata kao u najraskošnije bazilike, čula se neutješna žalopojka neke bolesne ptice koja vjerojatno nije bila s ovoga svijeta. Želja za pušenjem spopala me istodobno kada i želja za čitanjem, dva poroka koja su se isprepletala u mojoj mladosti u svojoj pomnjivosti i upornosti. Kontrapunkt, roman Aldousa Huxleya, kojeg nisam mogao čitati u avionu zbog svoga fizičkoga straha, spavao je zaključan u mojoj torbi. Tako sam zapalio posljednju cigaretu s neobičnim osjećajem olakšanja i straha, i zagasio je na polovici kao rezervu za jednu noć bez jutra.
Već sam se pripremio da spavam na klupi na kojoj sam sjedio, kad mi se učinilo da se nešto skriva u najtamnijim sjenama medu stablima. Bio je to kip Simona Bolivara na konju. Ni manje ni više nego general Si-mon Jose Antonio de la Santisima Trinidad Bolivar y Palaciosrmoj junak otkad mi je tako naredio moj djed, sa svojom blistavom svečanom odorom i glavom rimskoga cara, posranom od lastavica.
I dalje je bio nezaboravna osoba za mene, unatoč neiskupivim nedosljednostima ili možda upravo zbog njih. Naposljetku, te su se nedosljednosti mogle usporediti samo s onima s kojima je moj djed zaradio čin pukovnika i toliko se puta poigrao životom u ratu, a koje su podržale liberale protiv same Konzervativne stranke koju je osnovao i podržavao Bolivar. Bio sam u tim nebuloznim mislima, kada me je na zemlju spustio odlučan glas iza mojih leda:
- Ruke uvis!
Podignuo sam ih s olakšanjem, uvjeren da su to napokon moji prijatelji, no susreo sam se s dva policajca, gruba i nekako odrpana, koji su u mene ciljali svojim novim puškama. Željeli su znati zašto sam prekršio policijski sat koji je odzvonio prije dva sata. Nisam čak ni znao da su to uveli prošle nedjelje, kao što su me izvijestili, niti sam čuo zvonjavu roga ili zvona, ili ikakav drugi znak po kojemu bih mogao shvatiti zašto nije bilo nikoga na ulicama. Policajci su bili

više lijeni no spremni na razumijevanje dok sam im predavao isprave i objašnjavao im zašto sam ondje. Vratili su mi ih, ne pogledavši ih. Upitali su me koliko imam novaca, a ja sam im rekao da imam manje od četiri pesosa. Onda me je onaj odlučniji od njih dvojice zatražio cigaretu, a ja sam mu pokazao ugašeni opu-šak koji sam htio popušiti prije spavanja. Uzeo mi ga je i popušio ga do kraja. Nakon kratkog vremena poveli su me za ruku duž ulice, više zbog želje za pušenjem nego zbog zakonskih odredbi, u potrazi za nekim otvorenim lokalom u kojemu se prodaju cigarete na komad po jedan cen-tavo. Noć je postala sjajna i svježa pod punim mjesecom, a tišina se doimala poput nevidljive supstance koja se mogla udisati sa zrakom. Tada sam shvatio ono što nam je toliko puta govorio otac, a nismo mu vjerovali - da je vježbao violinu u zoru, u tišini groblja, da bi osjetio kako se njegovi ljubavni valceri mogu čuti na cijelome području Kariba.

Umorni od uzaludnoga traženja cigareta na komad, izišli smo izvan zidina i otišli do jednoga pristaništa za brodove priobalne plovidbe, iza javne tržnice, na kojemu je bilo vrlo živo i gdje su pristajali jedrenjaci s otoka Curacao i Aruba, te drugih manjih otoka iz Antila. To je bilo noćno okupljalište najzabavnijih i najkorisnijih ljudi iz grada, koje je imalo dopuštenje da se ne pridržava policijskog sata zbog karaktera svoga posla. Moglo se jesti do zore u jednoj krčmi pod otvorenim nebom, po dobrim cijenama i u najboljem društvu, jer ondje nisu zalazili samo noćni djelatnici nego svi oni koji su htjeli jesti kada su drugi restorani već bili zatvoreni. Krčma nije imala službeno ime, ali je bila poznata po imenu koje joj je najmanje pristajalo: Špilja.

Policajci su se ponašali kao da su došli svojoj kući. Gosti koji su već sjedili za stolovima očigledno su se odavno poznavali i bili zadovoljni što su zajedno. Bilo je nemoguće čuti njihova prezimena jer su se svi oslovljavali po nadimcima iz škole i razgovarali vičući u isti glas, a da se nisu razumjeli, čak ni gledali. Nosili su radna odijela, osim nekog ado-niskog šezdesetogodišnjaka sa snježnobijelom glavom u smokingu iz nekih drugih vremena, pored kojega je sjedila vremešna žena, još uvijek vrlo lijepa, u haljini sa sitnim sjajnim metalnim pločicama već istrošenoj od uporabe, i s

odviše pravih dragulja. Njezina prisutnost mogla je biti
živo svjedočanstvo njezina položaja, jer je bilo vrlo malo žena čiji bi muževi dopustili da se pojave na takvim mjestima na lošem glasu. Pomislio bih da su turisti da nisu bili toliko slobodni, te govorili kreolskim naglaskom i poznavali se sa svima. Kasnije sam saznao da nisu uopće ono što mi se učinilo, nego jedan stari neobični bračni par iz Cartagene koji su se svečano odijevali pod bilo kakvom izlikom da bi večerali izvan kuće, a te su noći zatekli ugostitelje na spavanju i restorane zatvorene zbog policijskog sata.
Oni su nas pozvali na večeru. Ostali su napravili mjesta za velikim stolom, a nas trojica sjeli smo pomalo ukočeno i bojažljivo. I prema policajcima su se ponašali uljudno i prisno. Jedan je policajac bio ozbiljan i okretan, a za stolom se ponašao kao dječak. Drugi se doimao smetenim, osim u jelu i pušenju. Ja sam, pak, više zbog bojažljivosti nego zbog pristojnosti, naručio manje jela od njih, a kad sam shvatio da neću zasititi ni polovicu svoje gladi, ostali su već završili.
Vlasnik i jedini poslužitelj u Špilji zvao se Juan de las Nieves, crnac, gotovo mladić, tako lijep da je to čak bilo neugodno, obavijen u čiste muslimanske halje, i uvijek sa živim karanfilom za uhom. No najviše se isticala njegova neumjerena inteligencija koju je znao koristiti bez suzdržavanja na svoju sreću i na sreću drugih. Bilo je očito da mu malo nedostaje pa da bude žena, a govorilo se, vrlo osnovano, da u krevet liježe samo sa svojim mužem. No nitko se nikada nije našalio zbog te njegove sklonosti, jer je posjedovao ljupkost i brzinu odgovora, te nikada nije propustio zahvaliti za uslugu, ali ni uzvratiti uvredu. On je sve sam radio, od kuhanja u kojemu je zasigurno znao što svaki gost voli, pa do prženja kriški zelene banane jednom rukom, i sređivanja računa drugom, bez ikakve druge pomoći osim povremene pomoći koju mu je pružao dječak od šest godina koji ga je zvao mama. Kada smo odlazili, osjećao sam gotovo ganuće zato što sam pronašao to mjesto, no nisam ni pomišljao da će to okupljalište noćnih raskalašenika biti jedno od nezaboravnih mjesta u mome životu.
Nakon jela otpratio sam policajce na posljednjem krugu njihove zakašnjele ophodnje. Mjesec je bio zlatni pladanj na nebu.

Povjetarac se podizao te izdaleka povlačio dijelove glazbe i udaljene povike s velikih zabava. Policajci su znali da u siromašnim četvrtima nitko ne ide u krevet s policijskim satom nego su svake noći održavani plesnjaci, s naplatom ulaza, u udaljenim kućama iz kojih nitko nije izlazio na ulicu do zore.
Kada su odzvonila dva sata, pozvonili smo na vrata hotela, ne sumnjajući uopće da su moji prijatelji stigli, no taj nas je put čuvar poslao kvragu bez ikakva ustručavanja, jer smo ga bezrazložno probudili.
Policajcima je tada sinulo da nemam gdje spavati te su odlučili odvesti me u policijsku postaju. Učinilo mi se to tako smionom šalom da sam izgubio smisao za humor i pokazao se vrlo nepristojnim. Jedan od njih, iznenađen mojom djetinjastom reakcijom, naredio mi je s puščanom cijevi na trbuhu.
- Prestani se ponašati kao kukavica - rekao mi je, umirući od smijeha. - Prisjeti se da si još uvijek uhićen jer si prekršio policijski sat.
Tako sam - u ćeliji za šest osoba i na prostirci ukiseljenoj od tuđega znoja - prespavao svoju prvu sretnu noć u Cartageni.
Doprijeti do duše grada bilo je mnogo lakše nego preživjeti prvi dan. Za dva tjedna sredio sam odnose s roditeljima koji su potpuno podržali moju odluku da živim u gradu u kojemu nema rata. Vlasnica hotela, pokajavši se što me je osudila da provedem noć u zatvoru, smjestila me s još dvadeset studenata u jednu nedavno izgrađenu nastambu na terasi njezine lijepe kolonijalne kuće. Nisam imao razloga za žaljenje, jer je to bila karipska kopija Državne gimnazije, a stajala je manje od pansiona u Bogoti, s hranom i sa spremanjem.
Upis na pravni fakultet riješio se u jedan sat s prijemnim ispitom pred tajnikom Ignaciom Velezom Martinezom, i jednim profesorom iz političke ekonomije čijega se imena ne uspijevam sjetiti. Kao što je bio običaj, ispit se održao u prisutnosti cijele druge godine. Od samog uvodnog dijela pažnju mi je skrenula jasnoća rasuđivanja i jezična preciznost te dvojice profesora, u regiji koja je u unutrašnjosti zemlje poznata po svojoj sklonosti iskrivljavanju jezika. Prva tema koju su izvukli bio je rat za nezavisnost

Sjedinjenih Američkih Država, o čemu sam ja znao nešto manje od ništa. Bila je prava šteta što još nisam bio pročitao devet sjevernoameričkih romanopisaca koji su nam počeli stizati, ali sam imao sreću što je doktor Velez Martinez počeo jednom slučajnom opaskom o Čiča Tominoj kolibi, koju sam dobro poznavao još od mature. Uhvatio sam je u letu. Dvojica profesora vjerojatno su patila od nostalgije, jer nam je šezdeset minuta određenih za ispit otišlo u emocionalnim analizama sramote robovlasničkoga sustava na jugu Sjedinjenih Država. I na tome smo ostali. Tako je taj ruski rulet što mi je bio namijenjen, postao ugodan razgovor koji je zaslužio dobru ocjenu i srdačno pljeskanje.

I uspio sam se upisati na sveučilište da završim drugu godinu prava, s uvjetom koji nisam nikada ispunio - izići na ispit iz jednog ili dva predmeta koje sam još dugovao s prve godine u Bogoti. Neki su se moji kolege oduševili mojim načinom ukroćivanja tema, jer je medu njima postojala određena militantnost u korist kreativne slobode, na sveučilištu koje je bilo nasukano u akademskoj strogosti. Bio je to moj jedini san još od gimnazije, ne zbog samovoljnog nekonformizma nego zato što je

w

to bila moja jedina nada - da prolazim na ispitima bez učenja. No, isti ti koji su proglašavali nezavisnost od kriterija na satovima, mogli su se samo podvrgnuti sudbini, te su odlazili na stratište ispita s naslijeđenom knjižurinom kolonijalnih tekstova naučenih napamet. Srećom, u stvarnome su životu bili pravi majstori u živahnom održavanju plesnjaka petkom, unatoč opasnosti od sve drskije represije u sjeni države. Plesovi su se i dalje održavali po prešutnome dogovoru s vlastima javnoga reda dok je trajao policijski sat, a kad je ukinut, iz svoje su agonije uskrsnuli s još više živosti. Pogotovo u Toricesu, Getsemaniu ili u podnožju Pope, četvrtima s najviše zabava u tim sumračnim godinama. Bilo je dovoljno pojaviti se na prozoru da bi se izabrala zabava koja nam se najviše sviđa, i za pedeset centavosa plesalo se do zore uz vrlo vruću glazbu s Kariba, pojačanu bučnim zvučnicima. Partnerice koje smo iz ljubaznosti pozivali, bile su one iste studentice koje smo viđali tijekom tjedna na izlazu iz škole, samo što su nosile odore

kao da idu na nedjeljnu misu i plesale kao neokaljane žene pod budnim okom teta pratilja ili slobodnih majki. Jedne od tih noći lova hodao sam po četvrti Getsemani koja je u Kolonijalno doba bila predgrađe u kojemu su živjeli robovi, kada sam kao lozinku prepoznao snažan udarac po leđima i gromoglasni glas:
- Razbojnice!
Bio je to Manuel Zapata Olivella, okorjeli stanovnik Ulice Mala Crianza u kojoj je živjela obitelj njegove bake i djeda, potomci afričkih pradjedova. Vidjeli smo se u Bogoti, usred kaosa 9. travnja, i naše prvo iznenađenje kada smo se sreli u Cartageni, bilo je to što smo uopće živi. Osim što je radio kao liječnik iz milosrđa, bio je i novinar, politički aktivist i promicatelj karipske glazbe, no njegova najveća vokacija sastojala se u nastojanju rješavanja svih tuđih problema. Tek što smo progovorili o svojim iskustvima onoga kobnog petka i o planovima za budućnost, on mi je predložio da se iskušam u novinarstvu. Prije mjesec dana liberalni vođa Domingo Lopez Escauriaza pokrenuo je dnevni list El Univer-sal, a glavni urednik bio je Clemente Manuel Zabala. Bio mi je poznat po čuvenju ne kao novinar nego kao dobar poznavatelj svih vrsta glazbe i kao komunist u mirovini. Zapata Olivella se obvezao da će ugovoriti sastanak, jer je znao da Zabala traži nove ljude da bi potaknuo uzorito kreativno novinarstvo naspram rutinskoga i podređenoga kakvo je kra-ljevalo u zemlji, pogotovo u Cartageni koja je tada bila jedan od najzao-stalijih gradova.
Bilo mi je posve jasno da novinarstvo nije moj poziv. Htio sam biti istaknuti pisac, ali sam to pokušavao oponašajući druge autore koji nisu imali nikakve veze sa mnom. Tako sam tih dana napravio stanku da razmislim, jer nakon moje tri objavljene priče u Bogoti, koje je toliko hvalio
Eduardo Zalamea, kao i drugi kritičari, a i dobri i loši prijatelji, osjetio sam da se nalazim u ulici bez izlaza. Zapata Olivella bio je uporan u suprotstavljanju mojim razlozima, govoreći da se novinarstvo i književnost na kraju svode na isto, a suradnja s El Universalom mogla mi je osigurati istodobno tri sudbinske stvari: riješiti moje živome probleme na dostojanstven i djelotvoran način, uvesti me u jednu profesionalnu sredinu koja je sama po sebi bila

važan poziv, i surađivati s Clementeom Manuelom Zabalom, najboljim učiteljem novinarstva koji se može zamisliti. Kočnica straha, koju je potaknulo to tako jednostavno rasuđivanje, mogla me je spasiti od propasti. No Zapata Olivella nije znao proživljavati neuspjeh te mi je rekao da se sljedeći dan u pet popodne pojavim na broju 381 u Ulici Juan de Dios, gdje je bilo sjedište toga lista. Nemirno sam spavao cijelu noć. Sutradan za doručkom pitao sam vlasnicu hotela gdje se nalazi ta ulica, a ona mi je pokazala prstom s prozora.
- Točno ondje - rekla mi je - dva bloka dalje.
Ondje se nalazio ured El Universala, ispred golemoga zida od pozlaćena kamena crkve sv. Petra Clavera, prvoga američkoga sveca, čije je nepromjenjivo tijelo bilo izloženo prije više od sto godina ispod glavnoga oltara. Bila je to stara kolonijalna građevina obrubljena republikanskim dodacima, s velikim dvostrukim vratima i s prozorima kroz koje se moglo vidjeti sve što se u redakciji zbivalo. No ono što mi je doista poticalo strah nalazilo se iza grube drvene stubišne ograde kakva tri metra od prozora: vremešni muškarac koji je bio sam, odjeven u bijelo laneno odijelo i s kravatom, vrlo tamne kože i čvrste, crne indijanske kose, olovkom je pisao u starom uredu s hrpama zaostalih papira. Okrenuo sam se da odem, oduševljen zbog te nagle odluke, i tako još dva puta, jer ni četvrti, kao ni prvi put, nisam ni najmanje sumnjao da je taj čovjek, Clemente Manuel Zabala, upravo onakav kakvim sam ga zamišljao, samo još strasniji. Prestravljen, jednostavno sam odlučio da se to popodne ne susretnem s čovjekom koga je bilo dovoljno vidjeti kroz prozor pa da se shvati da zna odviše o životu i o svome poslu. Vratio sam se u hotel i prepustio se još jednom svom uobičajenom danu bez grižnje savjesti, ležeći na leđima na krevetu s Krivotvoriteljima novca Andrea Gidea, i puše-ći bez prestanka. U pet popodne zatresla su se vrata spavaonice od mu-klog udarca poput puščanog hica.
- Idemo, jebemu! - povikao je s ulaza Zapata Olivella. - Zabala vas čeka, a nitko u ovoj zemlji ne može sebi priuštiti da ga prevari.
Početak je bio teži no što bih ga mogao zamisliti u kakvoj noćnoj mori. Zabala me je primio, ne znajući što da radi, pušeći bez

prestanka i uznemireno, što je još više pogoršavala velika vrućina. Sve nam je
pokazao. Na jednoj strani nalazila se uprava, a na drugoj redakcija i radionica s tri pisaća stola za kojima u te rane sate još nije bilo nikoga, te u dnu jedan rotacioni stroj koji je preživio navalu posla, i dva jedina stroja za slaganje.
Na moje veliko iznenađenje Zabala je pročitao sve tri moje priče, i Zalamein osvrt mu se činio opravdanim.
- Meni ne - rekao sam mu. - Nisam zadovoljan pričama. Napisao sam ih s pomalo nesvjesnim porivima, a kada sam ih pročitao otisnute, nisam znao što bih dalje.
Zabala je duboko udahnuo dim i rekao Zapati Olivelli:
- To je dobar znak.
Manuel se uhvatio za tu priliku i rekao mu da bih ja mogao biti koristan za novine u svoje slobodno vrijeme. Zabala je odvratio da je to i on pomislio kada ga je Manuel zamolio da me primi. Doktoru Lopezu Es-cauriazi, direktoru, predstavio me kao mogućega suradnika o kojemu mu je govorio večer prije.
- Bilo bi to odlično - rekao je direktor uz svoj vječni osmijeh gospodina staroga kova.
Ništa nismo dogovorili, ali me je Zabala zamolio da sutradan ponovno dođem da me upozna s Hectorom Rojasom Herazom, dobrim pjesnikom i slikarom, njegovim sjajnim kolumnistom. Nisam mu rekao da je on bio moj profesor crtanja u koledžu San Josi zbog bojažljivosti koja mi je i danas neobjašnjiva. Kada smo izišli, Manuel je poskočio na Trgu Aduana, ispred monumentalnoga pročelja crkve sv. Petra Clavera, i uzviknuo preuranjeno radostan:
- Jeste li vidjeli, tigre, muka je prošla!
Odgovorio sam mu srdačnim zagrljajem da ga ne bih razočarao, no ozbiljno sam sumnjao u svoju budućnost. Tada me je Manuel upitao kako me se dojmio Zabala, a ja sam mu rekao istinu - činio mi se kao lovac na duše. To je možda bio osnovni razlog zbog kojega su se skupine mladih ljudi hranile na njegovu rasuđivanju i opreznosti. Zaključio sam, zbog nesumnjivo netočne procjene toga prerano ostarjeloga čovjeka, da ga je možda taj njegov karakter

sprečavao da ima odlučujuću ulogu u javnome životu zemlje. Manuel me je navečer nazvao, umirući od smijeha zbog razgovora koji sam vodio sa Zabalom. On mu je o meni govorio s velikim oduševljenjem, ponovio je da je siguran da bi to bio važan doprinos za uvodnu stranicu, a i direktor je tako mislio. No jedini razlog njegova poziva bio je da mu kaže da je Zabalu zabrinjavala samo moja bolesna bojažljivost koja bi mogla postati velika prepreka u mome životu.
Ako sam u posljednji čas odlučio ponovno otići u tu novinsku kuću, bilo je to samo zato što mi je sljedećeg jutra kolega iz sobe otvorio vrata tuš-kabine i gurnuo mi pred oči uvodnu stranicu El Universala. Na njoj je bila grozna vijest o mojemu dolasku u grad, koja me je navodila kao pisca prije no što sam to postao, i kao budućeg novinara nakon manje od dvadeset četiri sata otkako sam prvi put u životu stupio u neku novinarsku redakciju. Manuelu sam, koji mi je odmah telefonirao da mi čestita, bez uvijanja istresao svoj bijes zato što je napisao nešto tako neodgovorno, a da prije toga nije sa mnom porazgovarao. No nešto se u meni promijenilo, možda i zauvijek, kada sam saznao da je tu vijest napisao Zabala osobno. Tada sam pritegnuo hlače i otišao u redakciju da mu izrazim svoju zahvalu. Jedva me je saslušao. Predstavio me je Hectoru Ro-jasu Herazu, odjevenom u hlače od kaki tkanine i u košulju s amazonskim cvjetovima, koji je izbacivao velike riječi gromkim glasom, ne popuštajući u razgovoru sve dok ne bi uhvatio svoju lovinu. On me, kako se činilo, nije prepoznao kao jednog od svojih učenika na koledžu San Jose u Barranquilli.
Profesor Zabala - kako su ga svi zvali - uvukao nas je u orbitu svoga sjećanja na dvojicu ili trojicu zajedničkih prijatelja, kao i drugih koje sam ja trebao poznavati. Potom nas je ostavio same i vratio se okrutnoj borbi sa svojom jarko crvenom olovkom na užurbanim papirima, kao da nema nikakve veze s nama. Hector mi je nastavio govoriti rominjajući poput kišice, kao što su zvučali i strojevi za slaganje, te kao da ni on nema ništa sa Zabalom. Bio je beskrajan sugovornik, sjajne verbalne inteligencije, pustolov mašte koji je izmišljao nevjerojatne stvarnosti u koje bi na kraju i sam povjerovao. Satima smo razgovarali o drugim prijateljima, živima i

mrtvima, o knjigama koje nisu trebale biti nikada napisane, o ženama koje su nas zaboravile, a mi ih nismo mogli zaboraviti, o idiličnim plažama karipskoga raja Tolu - gdje se on rodio - i o nepogrešivim čarobnjacima i biblijskim nesrećama Aracatace. O svemu što postoji i o čemu treba razgovarati, ne pijući ništa, čak ne dišući, samo neumjereno pušeći zbog straha da nam život neće biti dovoljan za sve ono o čemu bismo još trebali razgovarati.
U deset sati navečer, kada se uredništvo zatvaralo, profesor Zabala odjenuo je jaknu, pritegnuo kravatu, i baletnim korakom, koji je u sebi imao već vrlo malo mladenačkoga, pozvao nas na večeru. U Špilju, kao što se moglo pretpostaviti, gdje ih je dočekalo iznenađenje zato što su me Juan de las Nieves i nekolicina njegovih zakašnjelih stalnih gostiju prepoznali kao staroga gosta. Iznenađenje se povećalo kad je prošao jedan od policajaca, kojega sam upoznao prvoga dana, i kad mi je dobacio nejasnu šalu o mojoj loše provedenoj noći u policijskoj postaji i još mi zaplijenio kutiju cigareta koju sam tek otvorio. Hector je na to započeo s Juanom de las Nievesom turnir u dvosmislenosti od čega su stalni gosti prasnuli u smijeh pred zadovoljnom tišinom profesora Zabale. Usudio sam se ubaciti odgovor koji nije bio duhovit, ali mi je bar poslužio da budem priznat kao jedan od rijetkih gostiju koje je Juan de las Nieves posluživao na povjerenje čak četiri puta mjesečno.
Poslije večere, Hector i ja nastavili smo poslijepodnevni razgovor na Šetalištu Martires, pored smrdljive uvale pune republikanskih otpadaka s javne tržnice. Bila je to divna noć u središtu svijeta, dok su prvi jedrenjaci s otoka Curacao kriomice isplovljavali. Te mi je zore Hector rasvijetlio podzemnu povijest Cartagene, prekrivenu rupčićima plača, koja mi se učinila bližom istini od samozadovoljne fikcije akademika. Otkrio mi je život desetorice mučenika čije su se mramorne biste nalazile na obje strane glavne ceste kao znak sjećanja na njihovo junaštvo. Popularna verzija - koja mi se učinila njegovom - glasila je da kipari, kada su ih postavljali, nisu isklesali njihova imena i datume na biste nego na podnožja. A kada su ih kasnije rastavili radi čišćenja prije njihove stoljetne obljetnice, nisu više znali tko pripada kojemu imenu i datumu, te su ih postavili

bilo kako na podnožja, jer ionako nitko nije znao tko je tko. Ta se priča prepričavala kao šala mnogo godina, ali ja sam, naprotiv, pomislio da je to što su velikani ostali bez imena, bio čin povijesne pravde, ne toliko zbog njihova života koliko zbog njihove sudbine uopće.
Takve neprospavane noći ponavljale su se gotovo svakodnevno u Cartageni, no odmah nakon prve dvije ili tri noći shvatio sam da Hector ima moć brzoga zavođenja, a imao je i tako složeno poimanje prijateljstva da su ga samo oni koji su ga jako voljeli mogli u potpunosti shvatiti, jer je bio dostojanstveno osjetljiv, a istodobno sposoban za prijeteće, ponekad i katastrofične napadaje srdžbe, što bi odmah potom pripisivao sebi kao milost Božjega djeteta. Tada smo shvaćali kakav je, i zašto je profesor Zabala činio sve što je mogao - zato što mu je bio drag, kao i nama. Te prve noći, kao i mnoge poslije, ostali smo do zore na Šetalištu Martires, zaštićeni od policijskoga sata time što smo novinari. Hector je imao čist glas i jasno pamćenje kad je ugledao svitanje novoga dana na obzoru mora i rekao:
- Da bar ova noć završi kao ona u Casablanci.
Ništa više nije rekao, no njegov mi je glas jasno prizvao sliku Humphreva Bogarta i Claudea Rainsa dok su hodali rame uz rame kroz rane jutarnje izmaglice prema sjajnim zrakama na obzoru, kao i već legendarnu rečenicu tragično-sretnoga svršetka: »Ovo bi mogao biti početak jednoga velikoga prijateljstva.«
Tri sata poslije profesor Zabala me je probudio telefonski s jednom manje sretnom rečenicom:
- Kako ide remek-djelo?
Bilo mi je potrebno nekoliko minuta da shvatim kako misli na moju suradnju u novinama toga dana. Nisam se sjećao da smo se išta dogovorili, ni da sam pristao, a ni odbio, kada me je zamolio da napišem svoj prvi prilog, no toga sam se jutra osjećao sposobnim za bilo što, nakon one verbalne olimpijade protekle noći. Ali Zabala je shvatio da ću to učiniti, jer je već imao nekoliko dnevnih tema, a ja sam mu predložio jednu koja mi se učinila posebno aktualnom: policijski sat.
Nije mi pružio nikakvu orijentaciju. Namjeravao sam ispričati svoju

pustolovinu prve noći u Cartageni, i to sam učinio, svojom rukom, jer se nisam snalazio s prethistorijskim strojevima iz redakcije. Bio je to porođaj koji je trajao gotovo četiri sata, a profesor ga je preda mnom pregledao bez ikakva izraza koji bi omogućio da saznam što misli, sve dok nije pronašao najblaži način da mi kaže:
- Nije loše, ali ne dolazi u obzir za objavljivanje.
Nije me iznenadio. Naprotiv, to sam i pretpostavljao, i na nekoliko sam'trenutaka osjetio olakšanje što više neću morati podnositi taj nezahvalni teret novinarstva. No njegovi pravi razlozi, koje nisam poznavao, bili su oni neopozivi: od 9. travnja svaki je dnevni list u zemlji imao državnoga cenzora koji bi se u šest popodne smjestio u nekom uredu redakcije kao u svojoj kući, s namjerom i naredbom da ne odobri nijedno slovo koje bi moglo narušiti javni red.
Zabalini razlozi su me tištali mnogo više nego vladini, jer ja nisam napisao novinarski osvrt nego subjektivni prikaz osobnih događaja bez ikakve namjere da to bude novinarski članak. Usto, nisam o policijskom satu govorio kao o zakonskom instrumentu države, nego kao o dosjetljivome načinu nekih grubih policajaca da dođu do cigareta koje su stajale jedan centavo po komadu. Prije no što me osudio na smrt, Zabala mi je vratio članak koji sam morao temeljito preraditi, ne zbog njega nego zbbg cenzora, i milosrdno izrekao presudu s dvije oštrice.
- Književne vrijednosti imate, to vam ne nedostaje, ali o tome ćemo razgovarati kasnije.
Takav je on bio. Od prvoga dana u redakciji, kada je Zabala razgovarao sa mnom i sa Zapatom Olivellom, pozornost mi je privukao njegov neobični običaj da razgovara s jednom osobom gledajući u lice drugoj, dok mu je među prstima dogorijevao žar cigarete. To mi je u početku stvaralo nelagodnu nesigurnost. Ono što mi se učinilo najmanje glupim, zbog moga velikog straha, bilo je slušati ga vrlo pozorno i s velikim
zanimanjem, ali ne gledati u njega nego u Manuela da bih iz obojice izvukao svoje zaključke. Poslije, kada smo razgovarali s Rojasom Hera-zom, i potom s direktorom Lopezom Escauriazom, i s mnogima drugima, uvidio sam da Zabala na taj način razgovara s grupom ljudi. Tako sam to shvatio, te smo onda on i ja mogli

izmijeniti ideje i osjećaje preko nepažljivih pomagača i nedužnih posrednika. Zbog povjerenja koje smo stekli nakon nekoliko godina, usudio sam se spomenuti mu taj svoj dojam, a on mi je bez ikakva čuđenja objasnio da gleda u druge gotovo iz profila da im ne bi puhao dim u lice. Takav je bio: nikada nisam upoznao nekoga s tako blagim i diskretnim ponašanjem i s tako uglađenim temperamentom, jer je uvijek znao što hoće, poput mudraca u sjeni. Dotad sam već bio napisao govore, rane stihove u gimnaziji u Zipaquirai, patriotske proglase i proteste zbog loše hrane, i nešto malo više, ne računajući pisma obitelji koje mi je majka vraćala s ispravljenim pravopisnim greškama, čak i onda kada sam već bio poznat kao pisac. Članak koji su naposljetku objavili na uvodnoj stranici, nije imao ništa zajedničko s onim što sam napisao. Nakon ispravaka profesora Zabale i cenzora, od onoga što sam napisao preostali su samo ostaci lirske proze bez kriterija i stila, dotučeni gramatičkim sektaštvom lektora. U posljednji smo se čas dogovorili o kolumni koja je trebala izlaziti svakoga dana, možda zato da se odrede odgovornosti, s mojim punim imenom i stalnim naslovom: Točka, novi red.

Zabala i Rojas Herazo, već vrlo vješti u svakodnevnome pisanju, uspjeli su me utješiti zbog moga nezadovoljstva tim prvim člankom, i tako sam se usudio nastaviti s drugim i trećim, koji nisu bili ništa bolji. Ostao sam u redakciji gotovo dvije godine, objavljujući čak dva članka dnevno u kojima sam uspio zaobići cenzuru, s potpisom ili bez njega, i gotovo se oženio cenzorovom nećakinjom.

Još se pitam kakav bi moj život bio bez olovke profesora Zabale i bez cenzorovih iskrivljavanja smisla, taj moj život u kojemu je jedini smisao postojanja bio izazov kreativnosti. No cenzor je više od nas živio u nadziranju zbog svojih manija proganjanja. Sastanci velikih pisaca činili su mu se sumnjivim zasjedama, kao što su to doista uglavnom i bili. Vidio je utvare. Bio je poput lošega Cervantesa koji je zamišljao nepostojeća značenja. U jednoj od svojih noći pod nesretnom zvijezdom išao je na zahod svakih petnaest minuta dok se nije usudio reći nam da mu malo nedostaje pa da poludi zbog straha koji mu mi izazivamo.

- Kvragu! - povikao je. - S ovim stalnim kaskanjem do zahoda, ostat ću bez guzice!
Policija je bila militaristički ustrojena više kao primjer vladine ozbiljnosti u političkoj primjeni sile nego što je doista izazivala krvave
okršaje u zemlji, koji su na atlantskoj obali bili donekle umjereni. No početkom svibnja policija je bez ikakvih razloga izrešetala procesiju u Velikome tjednu na ulicama Carmen de Bolivar, nekih stotinjak kilometara od Cartagene. Ja sam prema tom naselju osjećao izvjesnu sentimentalnu slabost, jer je ondje odrasla teta Mama, a djed Nicolas izmislio svoje slavne zlatne ribice. Zabala, koji se rodio u susjednome mjestu San Jacin-tu, povjerio mi je, neuobičajenom odlučnošću, da napišem vijest o tome, ne obraćajući pažnju na cenzuru, i s njegovom punom odgovornošću. Moj prvi članak bez potpisa na uvodnoj stranici zahtijevao je od vlade detaljnu istragu o agresiji i kaznu za počinitelje. A završavao je pitanjem: »Što se dogodilo u Carmen de Bolivaru?« Pred državnim prezirom, i već u otvorenoj borbi s cenzurom, svakog smo dana ponavljali pitanje uz članak na istoj stranici, i to sve energičnije, pripravni da razljutimo vladu još više no što je to bila. Nakon tri dana direktor lista uvjerio se da se Zabala posavjetovao s cijelom redakcijom, te se složio da bismo trebali nastaviti s tom temom. Tako smo nastavili postavljati pitanje. U međuvremenu, jedino što smo o vladi saznali, stiglo nam je kao njihovo iskazivanje nepovjerenja u nas: izdali su naredbu da nas ostave na miru s našom temom osamljenih luđaka dok nam ne ponestane daha. Nije to bilo lako, jer je naše pitanje, ponavljano svakoga dana, već kružilo ulicom kao popularni pozdrav: »Zdravo, brate: što se dogodilo u naselju Carmen de Bolivar?«
Jedne noći, kada se tome nitko nije nadao, i bez ikakve najave, vojna ophodnja zatvorila je Ulicu San Juan de Dios uz veliku buku glasova i oružja, i pukovnik Jaime Polania Puyo, komandant vojne policije, ušao je čvrstim korakom u novinsku kuću El Universal. Nosio je odoru bijele boje kao u kolača od tučenih bjelanjaka, koja se odijeva u svečanim prilikama, sa sjajnim gamašama i sabljom privezanom svilenim uzetom, te s tako blistavim pucetima i

oznakama da su se doimali zlatnima. U potpunosti je potvrđivao glasine koje su o njemu kružile kao o elegantnom i divnom čovjeku, iako smo znali da je bio okrutan u miru i u ratu kao što je to i pokazao nekoliko godina kasnije zapovijedajući kolumbijskim odredom u korejskome ratu. Nitko se nije pomaknuo u dva napeta sata koliko je iza zatvorenih vrata trajao njegov razgovor s direktorom. Popili su dvadeset dvije šalice crne kave, bez cigareta i alkohola, jer obojica su bila bez tih poroka. Pri izlasku, general se doimao još napetijim kada se sa svakim osobno pozdravio. Kod mene je malo zastao, pogledao me ravno u oči svojim očima kao u risa, i rekao mi:
- Vi ćete daleko dogurati.
Srce mi se stisnulo jer sam pomislio da već sve zna o meni, a ono »daleko« za njega je mogla biti i smrt. Direktor je u povjerenju prepričao
Zabali razgovor s generalom i otkrio mu da on zna po imenu i prezimenu tko je napisao svaki dnevni članak. Direktor mu je na svoj osobiti način rekao da su članci pisani po njegovoj naredbi, i da se u novinama, kao i u vojsci, naredbe izvršavaju. U svakome slučaju, general mu je savjetovao da ublažimo kampanju, da ne ispadne da svaki pećinski barbar može provoditi pravdu u ime vlade. Direktor je razumio, i svi smo razumjeli, čak i ono što nije rekao. No ono što je direktora najviše iznenadilo bilo je njegovo razmetanje time da poznaje što se u redakciji zbiva kao da u njoj živi. Nitko nije sumnjao da je njegov tajni agent bio cenzor, premda se ovaj kleo posmrtnim ostacima svoje majke da to nije on učinio. Jedino na što general nije ni pokušao odgovoriti prilikom svoga posjeta bilo je naše svakodnevno pitanje. Direktor, koji je bio poznat po svojoj mudrosti, savjetovao nam je da vjerujemo u ono što je rekao, jer bi istina mogla biti mnogo gora.
Otkad sam se upustio u rat protiv cenzure, napustio sam sveučilište i pisanje priča. Sva sreća da većina profesora nije prozivala, što je išlo u korist mojim izostancima sa satova. Pritom su se profesori liberali, koji su bili upoznati s mojim hrvanjem s cenzurom, mučili više od mene u nastojanju da pronađu način kako bi mi pomogli pri ispitima. Danas, pokušavajući pisati o tome, ne pronalazim te dane

u svojim sjećanjima, te se više priklanjam zaboravu nego pamćenju. Moji su roditelji mirno spavali otkad sam im javio da u novinama zarađujem dovoljno za život. To, međutim, nije bilo točno. Mjesečna početnička plaća nije mi bila dovoljna ni za tjedan dana. Za manje od tri mjeseca napustio sam hotel s dugom koji je bilo nemoguće otplatiti i koji mi je vlasnica hotela kasnije oprostila u zamjenu za članak na stranici o društvenim zbivanjima povodom petnaestog rođendana njezine unuke. No tu je razmjenu prihvatila samo jednom.
Najsvježija spavaonica u gradu koja je bila vrlo napučena i dalje je bilo Šetalište Martires, unatoč policijskome satu. Ondje bih drijemao sjedeći, kad bi u zoru završile zabave. U drugim prilikama spavao bih u podrumu novinske kuće na snopovima papira, ili bih se pojavljivao sa svojom cirkuskom mrežom za spavanje u sobi studenata prava, dokle god bi podnosili moje noćne more i moju lošu naviku da govorim u snu. Tako sam preživljavao oviseći o slučajnostima, jeo ono što sam imao i spavao gdje sam se zatekao, sve dok mi humanitarna zajednica Franca Mu-nere nije predložila dva obroka dnevno po samilosnoj cijeni. Otac zajednice - Bolivar Franco Pareja - bio je profesor povijesti u osnovnoj školi i imao veselu obitelj koja se oduševljavala umjetnicima i piscima, a koja me tjerala da jedem više no što sam im plaćao da mi ne bi usahnuo mozak. Često im nisam imao čime platiti, no oni su se zadovoljavali recitacijama
za vrijeme deserta. Česti udjeli tog ohrabrujućeg posla bile su strofe u kojima su se izmjenjivale kratke i duge stope don Jorgea Manriquea u čast smrti njegova oca i Ciganski romansero Garcie Lorce.
Javne kuće pod otvorenim nebom na velikim plažama Tesce, daleko od uznemirujuće tišine unutar zidina, bile su gostoljubivije od turističkih hotela na plažama. Nas šestorica studenata smjestili smo se u El Cisneu rano ujutro da bismo spremili završne ispite pod blještavim svjetlima plesnoga podija. Vjetrić s mora i brujanje brodova u svitanje smirivalo nas je nakon bučne karipske limene glazbe i provokacija djevojaka koje su plesale u bluzama bez naramenica i u tako širokim suknjama da ih je povjetarac s mora

podizao do struka. Ponekad bi nas neka ptičica, u čežnji za »taticom«, pozivala na spavanje s ono malo ljubavi što joj je još u zoru preostalo. Jedna od njih, čijega se imena i oblina vrlo dobro sjećam, dopustila je da je zavedu fantazije koje sam joj u snu pričao. Zahvaljujući njoj prošao sam rimsko pravo bez nadmudrivanja i izbjegao mnogim hvatanjima u mrežu kada je policija zabranila spavanje u parkovima. Slagali smo se kao da smo u kakvu korisnome braku, ne samo u krevetu nego i u kućanskim poslovima koje sam obavljao u zoru da bi ona mogla odspavati još nekoliko sati.

Tada sam se već dobro snalazio u novinarskome poslu na koji sam oduvijek gledao više kao na jedan oblik književnosti. Bogota je bila noćna mora iz prošlosti, na udaljenosti od kakvih tisuću kilometara i na više od dvije tisuće metara nadmorske visine, i sjećao sam se samo smrada njezina pepela od 9. travnja. I dalje me je grozničavo privlačila umjetnost i književnost, pogotovo na ponoćnim sijelima, no više se nisam toliko oduševljavao time da postanem pisac. U to sam već bio siguran jer nisam napisao nijednu priču nakon one tri objavljene u El Espectadoru, sve dok me početkom lipnja nije pronašao Eduardo Zalamea i preko Za-bale me zamolio da mu pošaljem još jednu priču nakon šest mjeseci šutnje. Kako je molba stigla od Zalamee, skupio sam ideje rasute u mojim bilješkama i napisao priču Drugo rebro smrti koja je bila tek nešto malo bolja od drugih priča. Dobro se sjećam da nisam imao nikakav prethodni plan, nego sam ga smišljao dok sam pisao. Objavljena je 25. lipnja 1948. u prilogu Vikend, kao i prijašnje, i više nisam napisao nijednu priču do sljedeće godine, kada se moj život već posve promijenio. Još sam samo trebao odustati od malobrojnih predavanja na pravu na koja sam vrlo rijetko odlazio, no ona su bila moja posljednja obmana kojom sam još mogao održavati san svojih roditelja.

Ni ja sam tada nisam slutio da ću ubrzo postati najbolji student u knjižnici Gustava Ibarre Merlana, moga novoga prijatelja s kojim su me Zabala i Rojas Herazo upoznali s velikim oduševljenjem. On se upravo

vratio iz Bogote, gdje je završio Višu učiteljsku školu, te se odmah uključio u zabave u El Universalu i u razgovore do zore na Šetalištu

Martires. Između vulkanskih Hectorovih usta i kreativnoga Zabalinog skepticizma, Gustavo mi je pružio sustavnu dosljednost koja je uvelike nedostajala mojim improviziranim i raspršenim idejama, kao i lakoumnosti moga srca. I sve to između velike osjećajnosti i željeznoga karaktera.
Sutradan me pozvao u roditeljsku kuću na plaži Marbella, s golemim morem kao stražnjim dvorištem, i novom, uređenom knjižnicom na zidu od dvanaest metara, a u kojoj je čuvao samo one knjige koje treba čitati da bi se živjelo bez grižnje savjesti. Imao je izdanja grčkih, latinskih i španjolskih klasika u tako dobrome stanju kao da ih nitko nije čitao, no margine na stranicama bile su načrčkane mudrim opaskama, neke i na latinskom. A znao ih je i izgovarati živahnim glasom i pritom bi porumenio do korijena kose, pokušavajući ih sam probaviti s jetkim humorom. Neki mi je prijatelj, prije no što sam ga upoznao, rekao za njega: »Taj tip je pop.« Brzo sam shvatio zbog čega je bilo lako steći takvo mišljenje, a kasnije mi je, kada sam ga dobro upoznao, bilo gotovo nemoguće vjerovati da to doista i nije.
Kada smo se prvi put sreli, razgovarali smo bez prekida do zore, i shvatio sam da je pročitao mnoge i raznovrsne knjige, ali se njegov ukus uglavnom temeljio na dobrome poznavanju katoličkih intelektualaca toga doba za koje nikada nisam čuo. Znao je sve što je o poeziji trebalo znati, a pogotovo o grčkim i latinskim klasicima koje je čitao u originalnim verzijama. Imao je mišljenje o zajedničkim prijateljima na osnovu dobre obaviještenosti, i dao mi vrijedne podatke koje sam samo mogao poželjeti. Rekao mi je i koliko je za njega važno to što je upoznao tri novinara iz Barranquille - Cepedu, Vargasa i Fuenmavora - o kojima su mi mnogo govorili Rojas Herazo i profesor Zabala. Pažnju mi je privuklo i to što je uz tolike intelektualne vrline i dobar odgoj plivao kao olimpijski šampion, jer je imao tijelo koje je bilo za to građeno i uvježbano. Kod mene ga je najviše zabrinuo moj opasni prezir prema grčkim i latinskim klasicima, jer su mi se činili dosadnima i nekorisnima, osim Odiseje koju sam u gimnaziji čitao i prečitavao nekoliko puta. Zato je, prije no što smo se rastali, izabrao u svojoj knjižnici jednu knjigu s kožnatim koricama i svečano mi je

pružio. »Mogao bi postati dobar pisac«, rekao mi je, »ali nikada nećeš biti odličan pisac ako ne poznaješ grčke klasike.« To su bila Sofoklova kompletna djela. Gustavo je otada postao jedna od odlučujućih osoba u mome životu, jer me se Kralj Edip pri prvome čitanju dojmio kao savršeno djelo.
To je za mene bila povijesna noć u kojoj sam istodobno otkrio Gustava Ibarru i Sofokla, a nekoliko sati potom mogao uzaludno umrijeti u
sobi svoje tajne zaručnice u El Cisneu. Sjećam se kao da je bilo jučer kada je neki njezin bivši »tatica«, za kojega je mislila da je umro prije više od godinu dana, razvalio vrata sobe udarcima noge, izvikujući bjesomučne psovke. Odmah sam ga prepoznao kao dobroga kolegu iz osnovne škole u Aracataci koji se bijesno vraćao iz škole da bi legao u svoj krevet. Otada se nismo vidjeli, no imao je dovoljno dobroga ukusa da se pravi lud kada me je prepoznao zgrčenoga, i od straha skrivenoga u krevetu.
Te sam godine upoznao i Ramira i Oscara de la Espriellu, beskrajne sugovornike, pogotovo u kućama koje je kršćanski moral zabranjivao. Obojica su živjeli s roditeljima u Turbacu, sat vremena od Cartagene, i gotovo svakodnevno dolazili na sastanke pisaca i umjetnika u slastičarnicu Americana. Ramiro, koji je završio studij prava u Bogoti, bio je vrlo blizak ljudima iz El Universala u kojemu je objavljivao spontane kolum-ne. Njegov je otac bio oštar odvjetnik i slobodoumni liberal, a supruga mu je bila čarobna i bez dlake na jeziku. Oboje su imali lijep običaj da razgovaraju s mladima. U našim dugim razgovorima ispod razgranatih jasena u Turbacu pružili su mi dragocjene podatke o Ratu tisuću dana -tom književnom vrelu koje mi je presušilo smrću moga djeda. Otada još uvije.k u mislima čuvam vrlo pouzdanu sliku generala Rafaela Uribea Uribea s njegovom dičnom osobitošću i snažnim zapešćima. Najbolje svjedočanstvo o tome kako smo tih dana izgledali Ramiro i ja uobličila je na uljanoj slici slikarica Cecilia Porras, koja se osjećala kao kod kuće na muškim veselicama naspram izvještačenosti njezine društvene sredine. Bio je to portret nas dvojice dok sjedimo za stolom u kavani u kojoj smo se sastajali s njom i s ostalim prijateljima dvaput dnevno. Kada smo se Ramiro i ja razišli,

nepomirljivo smo se posvađali oko toga tko je vlasnik slike. Cecilia je to riješila salamonskom odlukom -prerezavši platno po sredini škarama za obrezivanje - i svakome dala svoj dio. Svoj sam dio nekoliko godina kasnije ostavio u ormaru nekoga stana u Caracasu i nikada ga više nisam dobio natrag.
Za razliku od ostatka zemlje, državna primjena sile nije učinila nikakvu štetu u Cartageni sve do početka godine kada je našega prijatelja Carlosa Alemana vrlo istaknuti okrug Mompox izabrao za zastupnika u Regionalnoj skupštini. Bio je novopečeni odvjetnik, vesela duha, no vrag mu je smjestio neslanu šalu kada su na uvodnome zasjedanju dvije suparničke stranke zapucale jedna na drugu i jedan mu zalutali metak raznio naramenicu. Aleman je, očito s dobrim razlogom, pomislio da tako nekorisna zakonska vlast kakva je naša ne zaslužuje da se za nju žrtvuje život, te je odlučio da radije troši svoje honorare u društvu dobrih prijatelja.
Oscar de la Espriella, koji je bio pravi veseljak, slagao se s VVilliamom Faulknerom u tome da je javna kuća najbolje prebivalište za jednoga
pisca, jer su jutra mirna, svake se noći održava zabava, i postoje dobri odnosi s policijom. Zastupnik Aleman shvatio je to doslovce i smjestio se kod naših domaćina na puno vrijeme. Međutim, jedne sam se noći pokajao što sam povjerovao Faulknerovim iluzijama kada je neki bivši udvarač vlasnice kuće, Mary Reyes, udarcima razvalio vrata da bi odveo njihova sina koji je imao pet godina i živio s nama. Njezin tadašnji udvarač, policajac, izišao je iz spavaonice u gaćama da bi čast i imovinu kuće obranio službenim revolverom, a onaj ga je dočekao rafalom metaka što su odjeknuli kao hici iz topa u plesnoj dvorani. Prestrašeni se narednik skrio u svojoj sobi. Kada sam izišao iz svoje sobe napola odjeven, usputni stanari gledali su iz svojih soba kako dječak mokri u dnu hodnika, dok ga je tata kažnjavao lijevom rukom, a u desnoj držao revolver koji se još dimio. U kući su se čule samo Marvne pogrdne riječi kojima je naredniku prigovarala da nema muda.
Tih je dana u ured El Universala nenajavljeno ušao nekakav divovski čovjek koji je velikim teatralnim pokretima skinuo košulju i prošetao redakcijom izazvavši naše iznenađenje zbog svojih leda i

ruku otvrdnu-lih od ožiljaka koji kao da su bili od cementa. Dirnut zapanjenošću koju je uspio kod nas pobuditi, objasnio nam je ožiljke na svome tijelu gromkim glasom:
- Ogrebotine od lava!
Bio je to Emilio Razzore koji je upravo stigao u Cartagenu da bi pripremio nastup svoga čuvenog obiteljskog cirkusa, jednog od najvećih na svijetu. Tjedan dana ranije cirkus je isplovio iz Havane na prekooceanskom brodu Euskera, pod španjolskom zastavom, i očekivao se u Cartageni sljedeće subote. Razzore se hvalio da je u cirkusu bio i prije no što se rodio, i nije bilo potrebno vidjeti što radi da bi se shvatilo da je krotitelj divljih zvijeri. Nazivao ih je osobnim imenima kao članove svoje obitelji, a one su mu uzvraćale ponekad ljubaznim, a ponekad okrutnim postupcima. Ulazio bi nezaštićen u kaveze s tigrovima i lavovima da ih nahrani svojom rukom. Njegov najdraži medvjed zagrlio ga je iz ljubavi tako da je cijelo jedno proljeće proveo u bolnici. No velika atrakcija nije bio ni on, ni gutač vatre, nego čovjek koji je sebi odvrtao glavu i šetao uokolo s njom pod rukom. Kod Emilia Razzora nezaboravna je bila njegova nepokolebljivost. Pošto sam ga zadivljeno slušao dugi niz sati, objavio sam u El Universalu članak u kojemu sam se usudio napisati da je bio »najstrašnije human čovjek kojega sam upoznao«. Sa svojom dvadeset jednom godinom života nisam upoznao mnogo ljudi, ali mislim da je ta rečenica još uvijek opravdana. Jeli smo u Špilji s ostalima iz redakcije, a i ondje su ga zavoljeli zbog njegovih priča o zvijerima koje je ljubav humanizirala. Jedne noći, nakon mnogo razmišljanja, odvažio
sam se i zamolio ga da me povede sa svojim cirkusom, pa makar samo čistio kaveze kada u njima ne budu tigrovi. Ništa mi nije rekao, ali mi je u tišini pružio ruku. Shvatio sam to kao lozinku cirkusa, i smatrao sam to riješenim. Povjerio sam se samo Salvadoru Mesi Nichollsu, antiohij-skom pjesniku koji je ludo volio cirkuske šatore, a došao je u Cartagenu kao poslovni ortak obitelji Razzore. I on je otišao s nekim cirkusom kad je bio u mojoj dobi, te me upozorio da se oni koji plaču kada prvi put vide klaunove i žele s njima otići, drugi dan pokaju. No, ne samo što je podržao moju odluku, nego je u to uvjerio i krotitelja, pod uvjetom da to čuvamo

kao strogu tajnu kako se vijest ne bi prerano proširila. Iščekivanje cirkusa, što je dotad bilo uzbudljivo, postalo mi je neodoljivim. Euskera nije došla predviđenog dana, i bilo je nemoguće stupiti u kontakt s njome. Krajem drugoga tjedna uspostavili smo u redakciji službu radioamatera da bismo preispitali kakvo je vrijeme na Karibima, ali nismo uspjeli spriječiti da se u novinama i na radiju ne počne nagađati o strašnoj vijesti. Mesa Nicholls i ja ostajali smo tih napetih dana s Emiliom Razzoreom u njegovoj sobi u hotelu, ne jedući i ne spavajući. Vidjeli smo kako se brod potapa, kako postaje sve manji i manji u beskrajnome čekanju, sve dok nam srce nije potvrdilo da Euskera nikada više neće nikamo stići, premda se o njezinoj sudbini nije ništa saznalo. Krotitelj je ostao još jedan dan, zatvoren sam u sobi, a sutradan me posjetio u redakciji da mi kaže da sto godina svakodnevne borbe ne može nestati u jednome danu. Zato je odlučio otići u Miami bez ijednog klina za šatore i bez obitelji, da bi ponovno ni iz čega, dio po dio, izgradio potopljeni cirkus. Vrlo me se dojmila njegova odlučnost unatoč tragediji, te sam ga otpratio u Barranquillu da bih se od njega oprostio prije no što poleti za Floridu. Prije ukrcaja u avion, zahvalio mi je što sam se htio pridružiti njegovu cirkusu, i obećao mi da će doći po mene čim bude imao nešto konkretno. Pozdravio se sa mnom jednim tako divljim zagrljajem da sam cijelim srcem doživio ljubav njegovih lavova. Nikada više za njega nisam čuo.

Avion za Miami poletio je u deset ujutro istoga dana kada je izišao moj članak o Razzoreu: 16. rujna 1948. Spremao sam se vratiti u Cartagenu to isto popodne kada sam se sjetio da bih mogao svratiti u El Nacional, večernji list u kojemu su pisali German Vargas i Alvaro Cepeda, prijatelji mojih prijatelja iz Cartagene. Redakcija se nalazila u jednoj oronuloj zgradi u starome dijelu grada, a sastojala se od velikoga praznog salona, podijeljenoga drvenom pregradom. U dnu salona, mladi crvenokosi muškarac, samo u košulji, pisao je na pisaćem stroju dok su tipke odjekivale kao petarde u pustome salonu. Približio sam se gotovo na vršcima prstiju, plašeći se otužne škripe poda, te sam pričekao pored

pregrade dok nije podignuo pogled i šturo rekao skladnim glasom profesionalnoga spikera:

- Što je?
Kosa mu je bila kratka, jagodice čvrste, a oči prozračne i prodorne koje kao da su negodovale zbog prekida. Odgovorio sam mu kako sam umio, od riječi do riječi ovo:
- Ja sam Garcia Marquez.
Tek kada sam čuo svoje vlastito ime tako samouvjereno izgovoreno, palo mi je na pamet da bi se lako moglo dogoditi da German Vargas ne zna tko sam, iako su mi u Cartageni rekli da su o meni mnogo razgovarali s prijateljima iz Barranquille otkako su pročitali moju prvu priču. El Nacional je objavio oduševljeni osvrt Germana Vargasa koji nije lako probavljao književne novitete. No oduševljenje s kojim me primio, potvrdilo mi je da je vrlo dobro znao tko sam, i da je njegova naklonost bila očitija no što su mi rekli. Nekoliko sati nakon toga upoznao sam Alfonsa Fuenmavora i Alvara Cepedu u knjižari Mundo, te smo otišli popiti piće u kavanu Colombia. Don Ramon Vinves, učeni Katalonac kojega sam toliko želio upoznati, što me istodobno i silno plašilo, nije to popodne u šest sati došao u kavanu. Kada smo izišli iz Colombie, s pet pića u sebi, već smo bili zreli da postanemo prijatelji.
Bila je to duga nedužna noć. Alvaro, genijalni vozač, sigurniji i razumniji što bi više popio, provozao nas je itinerarijem nezaboravnih zgoda. U Los Almendrosu, nekakvoj krčmi pod vedrim nebom ispod rascvjetanih stabala, u kojoj su primali samo fanatične navijače kluba De-portivo Junior, nekoliko je gostiju napravilo scenu koja samo što nije završila tučnjavom. Pokušao sam ih smiriti dok mi Alfonso nije savjetovao da se ne miješam, jer su na tome mjestu nogometnih doktora pacifisti vrlo loše prolazili. Tako sam proveo noć u gradu koji za mene nikada prije nije bio takav. Nije to bio grad mojih roditelja u njihovim prvim godinama, ni grad siromaštva moje majke, ni grad koledža San /ose, nego moja prva Barranquilla kao odrasloga čovjeka u raju njezinih bordela.
Kineska četvrt sastojala se od četiri bloka kuća limene glazbe od koje se zemlja tresla, ali su imali i domaća svratišta koja su bila na rubu milostinje. Bilo je obiteljskih javnih kuća čiji su vlasnici, zajedno sa suprugama i djecom, posluživali stare goste u skladu s pravilima kršćanskoga morala i ljubazno poput don Manuela

Antonia Carrene. Neki su bili i jamci da bi početnice mogle leći s poznatim gostima na kredit. Mar-tina Alvarado, najstarija, imala je tajna vrata i humanitarne tarife za po-kajane crkvenjake. Nije bilo lažnog troška, ni veselih računa, ni venerič-nih iznenađenja. Posljednje francuske mamice iz Prvoga svjetskoga rata, tužne i lude, sjedale bi u predvečerje na prag svojih kuća, obilježenih kao crveno žarište, u očekivanju neke treće generacije koja bi još vjerovala u njihove afrodizijačke kondome. Bilo je kuća s rashlađenim salonima za tajne zavjereničke sastanke i skloništa za suce koji su pobjegli od svojih supruga.

El Gato Negro, s podijem za ples pod sjenicom od astromelia, bio je raj za trgovačku mornaricu otkada su kupili pjevačicu iz Guajire s oksidiranom kosom koja je pjevala na engleskom i pod stolom prodavala halucinogene kreme za gospođe i gospodu. Jedne povijesne noći u njihovim analima, Alvaro Cepeda i Quique Scopell nisu mogli podnijeti rasizam nekih dvanaestak norveških mornara koji su stvorili red pred sobom jedine crnkinje, dok je šesnaest bjelkinja hrkalo u dvorištu, te su ih izazvali na tučnjavu. Njih dvojica, protiv dvanaestorice, nagnali su ih u bijeg samo udarcima šaka, uz pomoć bjelkinja koje su se sretne probudile i dokrajčile ih udarcima stolaca. I na kraju, kao u dodjeli nekakve budalaste naknade, proglasili su crnkinju kraljicom Norveške.

Izvan kineske četvrti bilo je drugih zakonitih i tajnih kuća, no sve su bile u dobrim odnosima s policijom. Jedna od tih kuća sastojala se od dvorišta s velikim bademima u cvatu u siromašnoj četvrti i s nekakvim jadnim šatorom i spavaonicom s dva poljska kreveta za iznajmljivanje. Njihova roba bile su anemične mlade djevojke iz susjedstva koje su zarađivale jedan peso s izgubljenim pijancima. Alvaro Cepeda slučajno je otkrio to mjesto jednoga poslijepodneva kad je tražio zaklon od listopadskog pljuska i sklonio se u šator. Vlasnica ga je pozvala na pivo i ponudila mu dvije djevojke umjesto jedne, i to više puta dok ne prestane kiša. Alvaro je poslije pozivao prijatelje na hladno pivo pod bademima, ne zato da se zabavljaju s djevojkama nego da ih nauče čitati. Onima koje su bile najmarljivije uspio je priskrbiti školske stipendije u državnim školama. Jedna od njih postala je bolničarka i godinama radila u bolnici Caridad.

Vlasnici je poklonio kuću, a skromni šator je do svoga prirodnoga ukinuća nosio zavodljivo ime: »Kuća djevojaka koje idu u krevet zbog gladi.«
U mojoj prvoj povijesnoj noći u Barranquilli izabrali su samo kuću Negre Eufemie, s golemim cementiranim dvorištem za ples među raz-granatim tamarindima, s kolibama za pet pesosa na sat, i sa stolićima i stolcima obojenima živim bojama među kojima su slobodno šetali buka vci. Eufemia osobno, veličanstvena i s gotovo sto godina, dočekivala je i odabirala goste na ulazu, iza uredskoga stola na kojemu se nalazio tek - neobjašnjivo - golemi crkveni klin. Djevojke je sama izabirala po svome nahođenju i prema njihovim prirođenim dražima. Svaka je sebi davala ime koje joj se svidjelo, a neke su radije koristile imena koja im je
davao Alvaro Cepeda prema svojoj strasti za meksičkim filmom: Zločesta sestra, Perverzna Susana, Ponoćna djevica.
Činilo se nemoguće razgovarati uz karipski orkestar koji je zanosno pjevao punim plućima devet mamba Pereza Prada i uz grupu bolero plesača za zaboravljanje loših uspomena, no svi smo već bili vješti u vikanju dok smo razgovarali. Tema te noći zaokupila je Germana i Alvara - govorilo se o zajedničkim crtama u romanu i reportaži. Bili su oduševljeni onime što je John Hersev objavio o atomskoj bombi u Hirošimi, no ja sam radije kao izravno novinarsko svjedočanstvo naveo Dnevnik godine kuge, dok mi oni nisu razjasnili da Daniel Defoe nije imao više od pet ili šest godina kada je u Londonu vladala kuga koja mu je poslužila kao motiv. Tako smo stigli do zagonetke romana Grof Monte-Cristo, koju su oni povlačili iz prijašnjih rasprava kao pitalicu za romanopisce: kako je Alexandre Dumas postigao da jedan nevini mornar, neznalica, siromah i zatvoren bez suđenja, pobjegne iz utvrde nasred mora i postane najbogatiji i najobrazovaniji čovjek svoga doba? Odgovor je bio: kada je Ed-mundo Dantes ušao u tvrđavu If, Dumas je već osmislio opata Fariu koji mu je u zatvoru prenio svoje znanje i otkrio mu ono što mu je nedostajalo za novi život - mjesto na kojemu je skriveno nezamislivo blago i način bijega. Odnosno, Dumas je stvorio dva različita lika i zamijenio im sudbine. Na taj način, kada je Dantes pobjegao, u njemu je već bio drugi lik, a od

njega je ostalo tek njegovo tijelo dobroga plivača.
Germanu je bilo jasno da je Dumas stvorio lik mornara da bi ovaj mogao pobjeći iz platnene vreće i plivati do obale kada su ga bacili u more. Alfonso, vrlo obrazovan i nesumnjivo zagriženiji, odvratio je da to nije moglo biti jamstvo, jer šezdeset posto posade Kristofa Kolumba nije znalo plivati. Ništa mu nije pričinjalo toliko zadovoljstva kao prosipanje takvih zrnaca papra da jelu oduzme svaki okus cjepidlačenja. Zanesen igrom književnih zagonetaka, počeo sam neumjereno piti rum od trske s limunom koji su ostali pili uživajući u malim gutljajima. Naš je zaključak bio da je Dumasov talent i obrada činjenica u tom romanu, a možda i u cjelokupnom njegovom djelu, više odgovarao reportaži nego romanu.
Naposljetku mi je postalo jasno da su moji novi prijatelji jednakom predanošću čitali Queveda i Jamesa Joyca, kao i Conana Dovlea. Imali su neiscrpan smisao za humor i mogli su provesti cijelu noć pjevajući bolero i vallenato ili recitirajući bez zamuckivanja najbolju poeziju Zlatnoga vijeka. Različitim putevima došli smo do istoga zaključka - da su vrhunac svjetske poezije strofe don Jorgea Manriquea posvećene smrti njegova oca. Noć se pretvorila u tako izvrsnu zabavu da sam odbacio
A
predrasude koje su mogle narušiti moje prijateljstvo s tom družinom književnih bolesnika. Tako sam se dobro s njima osjećao, kao i s barbarskim rumom, da sam snažno strgnuo košulju bojažljivosti. Perverzna Susana, koja je u ožujku te godine pobijedila na natjecanju u plesu na karnevalima, podignula me da plešem. Potjerali su kokoši i bukavce s podija, i okružili nas da nam daju poticaja.
Plesali smo Mambo broj 5 od Damasa Pereza Prada. S hrabrošću koja mi je porasla dohvatio sam šuškalice s podija tropskoga benda i pjevao neprekidno jedan sat bolero pjesme Daniela Santosa, Agustina Lare i Bienvenida Grande. Kako sam pjevao, tako mi je rastao osjećaj da se iz-bavljam na povjetarcu oslobođenja. Nikada nisam saznao jesu li oni bili ponosni ili posramljeni zbog mene, no kad sam se vratio za stol, dočekali su me prisno kao da sam njihov.

Alvaro je tada započeo temu o kojoj dotad nisu raspravljali: film. Za mene je to bilo sudbonosno otkriće, jer sam film oduvijek smatrao dodatnom umjetnošću koja se oslanja više na kazalište nego na roman. No Alvaro je, naprotiv, gledao na film kao što sam ja na izvjestan način gledao na glazbu - umjetnost koja je korisna svim ostalim umjetnostima.

•Već u zoru, napola pospan i napola pijan, Alvaro je kao profesionalni taksist upravljao automobilom punim novijih izdanja i književnih priloga časopisa New York Times. Ostavili smo Germana i Alfonsa kod njihovih kuća, a Alvaro je inzistirao da me odvede svojoj da bih upoznao njegovu knjižnicu koja je do vrha prekrivala tri zida u spavaćoj sobi. Pokazao je kažiprstom na knjige okrenuvši se oko sebe, i rekao mi:

- Ovo su jedini pisci na svijetu koji znaju pisati.

Bio sam vrlo uzbuđen, i zbog toga sam zaboravio na ono što je jučer bila glad i pospanost. Alkohol je u meni živo kolao poput nekakva blažena stanja. Alvaro mi je pokazao svoje najdraže knjige na španjolskom i engleskom, a o svakoj je govorio hrapavim glasom, razbarušene kose i luđačkoga pogleda kao nikada. Govorio je o Azorinu i Sarovanu - dvije njegove slabosti - i o drugim piscima čiji je javni i privatni život poznavao do u tančine. Tada sam prvi put čuo za Virginiu Woolf, koju je on zvao stara VVoolf, kao i za staroga Faulknera. Moje ga je čuđenje silno uzbudilo. Zgrabio je gomilu knjiga koje mi je pokazao kao svoje najomiljenije i stavio mi ih u ruke.

- Ne budite glupan - reče mi - ponesite to sve, i kada ih pročitate, doći ćemo po njih gdjegod to bilo.

Za mene je to bilo nepojmljivo blago koje se nisam usudio izložiti opasnosti, jer nisam imao čak ni neku jadnu kolibu u koju bih ih spremio. Na kraju je pristao da mi pokloni španjolsku verziju Gospođe Dalloway od Virginie VVoolf, s nepobitnim predviđanjem da ću je naučiti napamet.

Svitalo je. Htio sam se vratiti u Cartagenu prvim autobusom, no Alvaro je inzistirao da prespavam u jednakom krevetu kakav je bio i njegov.

- Dodavola! - rekao je posljednjim dahom. - Ako ostanete ovdje

živjeti, sutra ćemo vam naći odličan posao.
Ispružio sam se odjeven na krevetu i tek sam tada u tijelu osjetio golemu težinu života. I on je legao odjeven te smo spavali do jedanaest sati, kada je njegova majka, divna i uplašena gospoda Sara Samudio, pokucala na vrata stisnutom šakom, misleći da je njezin jedini sin umro.
- Nemojte na nju obraćati pažnju, majstore - reče mi Alvaro iz dubine sna. - Svako jutro govori isto, a najgore je što će se to jednoga dana i obistiniti.
Vratio sam se u Cartagenu s takvim izrazom kao da sam otkrio svijet. Deserti u kući obitelji Franca Miinere nisu više bili popraćeni pjesmama iz Zlatnoga vijeka ni stihovima iz Nerudinih Dvadeset ljubavnih pjesama, nego odlomcima iz Gospođe Dalloway i ludilom njezina rastrganoga lika Septimusa VVarrena Smitha. Vratio sam se kao drugi čovjek, nestrpljiv i težak do te mjere da sam se Hectoru i profesoru Zabali činio kao svjesni oponašatelj Alvara Cepede. Gustavo Ibarra, sa svojim karip-skim srcem i osjećajnošću, zabavio se mojom pričom o noći provedenoj u Barranquilli, i istodobno mi promišljeno gurao u usta zalogaje svih grčkih pjesnika, osim Euripida, što je bio vrlo očito i neshvatljivo. Otkrio mi je Melvillea - literarnu oštroumnost Moby Dicka, veličanstvenu propovijed o Joni za preplanule lovce na kitove diljem svih svjetskih mora pod golemim svodom stvorenim od kitovih porebrica. Posudio mi je Kuću sa sedam zabata, od Nathaniela Havvthornea, knjigu koja me je obilježila za cijeli život. Osmislili smo teoriju o fatalnosti nostalgije u lutanjima Uliksa, odnosno Odiseja, u kojoj smo zaglibili bez mogućnosti izlaza. Pola stoljeća kasnije, tu sam teoriju pronašao razriješenu u jednome majstorskom tekstu Milana Kundere.
U tom istom razdoblju jedini sam se put sreo s velikim pjesnikom Luisom Carlosom Lopezom, poznatijem kao Jednooki, koji je smislio ugodan način da bude mrtav, a da ne umre, i pokopan bez pokapanja i, štoviše, bez posmrtnih govora. Stanovao je u povijesnoj jezgri grada, u povijesnoj kući povijesne Ulice Tablon, u kojoj se rodio i živio ne uznemirujući nikoga. Imao je malo pravih prijatelja, dok je njegova slava velikoga pjesnika rasla za života kao što rastu posthumne slave.

Zvali su ga jednooki a da to uopće nije bio, zapravo, bio je samo razrok, ali i to na jedan drukčiji, i vrlo teško primjetljiv način. Njegov brat Domingo Lopez Escauriaza, direktor El Universala, imao je uvijek isti odgovor za one koji su za njega pitali:
- Tamo je.
To se činilo kao nekakav izgovor, no bila je to jedina istina: bio je tamo. Življi od bilo koga, ali s prednošću da se o tome ne zna mnogo; bio je svega svjestan i odlučan da sam sebe pokopa. O njemu se govorilo kao o povijesnoj relikviji, a pogotovo medu onima koji ga nisu čitali. Zato ga i nisam odmah potražio kada je stigao u Cartagenu, zbog poštivanja njegove povlastice nevidljiva čovjeka. Tada je imao šezdeset osam godina i nitko nije dovodio u sumnju da je velik pjesnik jezika svih vremena, premda nas nije bilo mnogo koji smo znali tko je i zašto, u što nije bilo lako uvjeriti se zbog rijetke kvalitete njegova djela.
Zabala, Rojas Herazo, Gustavo Ibarra, svi smo mi znali njegove pjesme napamet, i uvijek smo ih izgovarali bez razmišljanja, spontano i spretno, da bismo ukrasili svoje razgovore. Nije bio povučen nego plašljiv. Ni danas se ne sjećam da sam vidio neku njegovu sliku, ako je i postojala, nego samo jednostavne karikature koje su se objavljivale umjesto slika. Vjerujem da smo zaboravili da je živ zato što ga nikada nismo vidjeli, sve dok jedne noći, kada sam završavao svoj dnevni članak, nisam začuo Zabalin prigušeni povik:
'- Kvragu, Jednooki!
Podignuo sam pogled s pisaćeg stroja i ugledao tako neobičnoga čovjeka kakva nikada nisam vidio. Mnogo manje od onoga što smo zamišljali, s bijelom kosom koja se doimala plavom i tako razbarušenom kao da je posuđena. Nije mu nedostajalo lijevo oko, nego bi za njega bilo bolje reći da je malo skrenulo. Bio je odjeven kao da je kod kuće, u hlače od tamne i grube pamučne tkanine i košulju na pruge, desna mu je ruka bila u visini ramena, i imao je srebrni cigaršpic sa zapaljenom cigaretom koju nije pušio ni otresao, a pepeo je sam padao kad se više nije mogao održati.
Prošao je pored mene i otišao u ured svoga brata iz kojega je izišao nakon dva sata, kada smo u redakciji ostali samo Zabala i ja,

čekajući ga da ga pozdravimo. Umro je otprilike dvije godine poslije, a ganuće što ga je izazvao kod svojih obožavatelja bilo je kao da je uskrsnuo, a ne umro. Ni tako izložen u lijesu nije izgledao toliko mrtav kao dok je bio
ziv.
U isto to vrijeme španjolski pisac Damaso Alonso i njegova supruga, spisateljica Eulalia Galvarriato, diktirali su dva predavanja u svečanoj auli na sveučilištu. Profesor Zabala, koji nije volio uznemirivati druge, prekršio je svoju diskreciju i zamolio ih da ga prime. Gustavo Ibarra, Hector i ja smo ga pratili, i odmah smo s njima uspostavili dobar odnos. Ostali smo oko četiri sata u privatnome salonu hotela Caribe, izmjenjujući dojmove o njihovu prvom putovanju u Latinsku Ameriku i
iznoseći svoje snove o tome da postanemo pisci. Hector im je donio svoju knjigu pjesama, a ja fotokopiju jedne priče objavljene u El Espectadoru. Više od svega zanimala nas je iskrenost njihove suzdržanosti jer su je koristili kao smirenu potvrdu pohvale.
U listopadu sam u redakciji El Universala pronašao poruku Gonzala Mallarina da me čeka s pjesnikom Alvarom Mutisom u vili Tulipan, jednom nezaboravnom pansionu pored kupališta Bocagrande, nekoliko metara od mjesta na kojemu je sletio Charles Lindbergh prije dvadesetak godina. Gonzalo, koji je sa mnom sudjelovao u privatnim recitacijama na sveučilištu, već je obavljao odvjetničku službu, a Mutiš ga je pozvao da upozna more kao šef za odnose s javnošću LANSE, jedne kreolske zračne tvrtke koju su osnovali sami piloti.
Mutisove pjesme i moje priče barem su jedanput zajedno izišle u prilogu Vikend, i bilo nam je dovoljno da se pogledamo pa da započnemo razgovor koji još nije završio, i koji se vodio na brojnim mjestima diljem svijeta više od pola stoljeća. Najprije naša djeca, a zatim naši unuci, često su nas pitali o čemu tako strastveno razgovaramo, a mi bismo im odgovarali istinu: uvijek razgovaramo o istome.
Moja izvanredna prijateljstva s ljudima koji su se bavili umjetnošću i književnošću, pružala su mi poticaja da preživim one godine kojih se još sjećam kao vrlo neizvjesnoga razdoblja u svome životu. Dana

10. lipnja objavio sam posljednju Točku, novi red u El Universalu, nakon tri mučna mjeseca u kojima nisam uspio prevladati svoje početničke prepreke, te sam odlučio da to radije prekinem s jedinom zaslugom što sam pobjegao na vrijeme. Sklonio sam se u nekažnjivo područje komentara na uvodnoj stranici, bez potpisa, osim kad bi imali osobni ton. To sam rutinski pisao sve do rujna 1950, uz jedan umišljeni osvrt na Edgara Allana Poea, kojemu je jedina posebnost bila da je bio gori od svih ostalih.
Tijekom cijele te godine inzistirao sam da me profesor Zabala nauči tajnama pisanja reportaže. Nikada se na to nije odlučio sa svojom tajanstvenom naravi, no zaintrigirao me zagonetkom o jednoj djevojčici od dvanaest godina koja je pokopana u samostanu Santa Clara, i kojoj je nakon smrti narasla kosa više od dvadeset dva metra u dva stoljeća. Nisam mogao ni zamisliti da ću se na tu temu vratiti četrdeset godina poslije da bih je ispričao u jednome romantičnom romanu sa zlokobnim zapletom. No to nisu bila moja najbolja vremena za razmišljanje. Imao sam napadaje bijesa zbog bilo čega, nestajao bih s posla bez objašnjenja, sve dok profesor Zabala ne bi poslao nekoga da me pripitomi. Na završnim ispitima položio sam drugu godinu prava pukom srećom, samo s dva predmeta koja sam morao ponoviti, i mogao sam se upisati na treću godinu, no potekle su glasine da sam u tome uspio zbog političkih pritisaka
lista. Direktor se morao umiješati kada su me na izlasku iz kina zaustavili s lažnom vojnom knjižicom i stavili me na popis da bi me unovačili u kaznene misije javnoga reda.
U svojoj političkoj sljepoći nisam tih dana čak ni shvaćao da se u zemlji ponovno uspostavilo opsadno stanje zbog narušavanja javnoga reda. Pooštrena je cenzura tiska. Okolina se razrijedila kao za najgorih vremena, a policijska politika, pojačana razbojnicima, sijala je paniku po selima. Nasilje je primoralo liberale da napuste domove i zemlju. Njihov potencijalni kandidat Dario Echandia, profesor nad profesorima građanskoga prava, skeptik od rođenja i požudni čitatelj grčkih i latinskih autora, izjasnio se u korist liberalne suzdržljivosti. Otvorili su se putevi za izbor Laureana Gomeza koji kao da je nevidljivim nitima upravljao vladom iz New

Yorka.
Nisam tada bio posve svjestan da su te nepredviđene poteškoće bile ne samo konzervativne gadosti, već i znakovi loših promjena u našim životima, sve do jedne od mnogih noći u Špilji kada mi je palo na pamet da se razmećem svojim mišljenjem da mogu raditi što me je volja. Profesor Zabala zaustavio je u zraku žlicu juhe koju je upravo namjeravao staviti u usta, pogledao me preko svojih naočala, i hladno me prekinuo:
- Recite mi nešto, Gabriele! Usred tolikih gluposti koje radite, imate li vi uopće pojma da ova zemlja srlja u propast?
Pitanje je pogodilo u metu. Pijan kao zemlja, u zoru sam se povukao na spavanje na jednu klupu na Šetalištu Martires, a biblijski me je pljusak pretvorio u juhu s kostima. Bio sam dva tjedna u bolnici s upalom pluća koja se nije mogla suzbiti prvim poznatim antibioticima o kojima su kružile zloguke glasine da uzrokuju tako strašne posljedice kao što je preuranjena impotencija. Bio sam blijed i sama kost i koža više no obično kada su me roditelji pozvali u Sucre da se oporavim od pretjerana posla - kako su naveli u svojemu pismu. Pretjerao je El Universal s uvodnim oproštajnim člankom u kojemu su me isticali kao savršenoga novinara i pisca, i u drugome gdje su me navodili kao autora romana koji nikada nije postojao i s naslovom koji nije bio moj: Već smo pokosili sijeno. To je bilo vrlo neobično, pogotovo u trenutku kada nisam imao nikakvu namjeru da ponovim tu grešku i vratim se fikciji. Taj meni tako strani naslov izmislio je Hector Rojas Herazo, brzo ga ispisujući na svome pisaćem stroju kao još jedan doprinos Cesaru Guerri Valdesu, izmišljenome piscu čiste latinskoameričke loze kojega je on stvorio da bi obogatio naše rasprave. Hector je u El Universalu objavio vijest o njegovu dolasku u Cartagenu, a ja sam mu napisao pozdrav u svojoj rubrici Točka, novi red u nadi da ću stresti prašinu s uspavane svijesti autentičnoga kontinentalnog pripovijedanja. U svakome slučaju, o izmišljenome romanu s lijepim naslovom što ga je zamislio Hector, godinama kasnije napisan je osvrt, ne znam gdje ni zašto, u jednom eseju o mojim knjigama, navodeći ga kao kapitalno djelo nove književnosti. Sredina u Sucreu bila je tih dana vrlo naklonjena mojim idejama.

Pisao sam Germanu Vargasu i molio ga da mi pošalju knjige, mnogo knjiga, koliko god je moguće, da bih u remek-djelima utopio oporavak koji je trebao trajati šest mjeseci. Naselje je bilo pod potopom. Tata se odrekao ropstva u ljekarni, i na ulazu u naselje izgradio dovoljno veliku kuću za djecu, a bilo nas je jedanaest otkada se, šesnaest mjeseci poslije, rodio Eligio. Bila je to velika kuća puna svjetlosti, s terasom za posjete koja je gledala na rijeku tamnih voda, i s prozorima otvorenima za siječanjske povjetarce. Imala je šest vrlo prozračnih spavaćih soba, s krevetom za svakoga pa nismo morali spavati dvoje po dvoje kao ranije, te kolute na koje su se mogle objesiti mreže za spavanje na različitim visinama, čak i u hodnicima. Dvorište, u kojemu je uvijek bilo tmurno, protezalo se do obrasloga brda, i to s domaćim voćkama i s domaćim i stranim životinjama koje su šetale po sobama, jer je moja majka, koja je čeznula za dvorištima iz svoga djetinjstva u Barrancasu i Aracataci, novu kuću uredila kao seosko imanje, s kokošima i patkama koje nisu bile ograđene, i sa svinjama koje su slobodno šetale i ulazile u kuhinju da bi jele ostatke od ručka. Ljeto se još moglo iskoristiti za spavanje s otvorenim prozorima, uz astmatičnu graju kokoši na prečkama i smrad zrelih guandbana koje su u zoru padale sa stabala u naglom i sočnom udarcu. »Ječe kao da su djeca«, govorila bi moja majka. Otac je sveo obavljanje pregleda samo na jutro za malobrojne koji su vjerovali u homeopatiju, te je i dalje čitao sve što se tiskalo, a našlo bi mu se u blizini, ispružen u mreži koju je vezivao između dva stabla, a obuzela ga je i dokona groznica igranja biljara naspram tužnih predvečerja. Više nije nosio ni svoja odijela od bijeloga pamučnoga platna s kravatom, i hodao je ulicom kako ga nikada nisam vidio, u mladenačkim košuljama s kratkim rukavima.

Baka Tranquilina Iguaran umrla je prije dva mjeseca, slijepa i umobolna, a u lucidnim trenucima agonije objavljivala bi obiteljske tajne svojim blistavim glasom i savršenom dikcijom. Njezina vječna tema do posljednjega daha bilo je djedovo umirovljenje. Otac je uredio njezino tijelo zaštitnom alojom i prekrio je krečom u lijesu kako bi imala mirno truljenje. Luisa Santiaga uvijek se čudila strasti svoje majke prema crvenim ružama, pa je u dnu dvorišta napravila

vrt s ružama da ne bi nikada nedostajale na njezinu grobu. One su tako krasno procvjetale da nije
guandbana - slatki plod tropskoga stabla guandbano
bilo dovoljno vremena da se ugodi svim strancima koji su izdaleka dolazili u želji da saznaju da li su tolike prekrasne ruže božje ili vražje djelo.
Promjene u mome životu i u meni odgovarale su promjenama u mojoj kući. Svakim mi je posjetom kuća izgledala drukčijom zbog novosti i promjena koje su unosili moji roditelji, zbog braće koja su se rađala i rasla, a bili su tako slični da ih je bilo lakše zamijeniti nego prepoznati. Jaime, koji je imao već deset godina, najdulje se zadržao pod majčinim okriljem zato što se rodio sa šest mjeseci, a majka ga nije prestala dojiti još ni kada se rodio Hernando (Nanchi). Nakon tri godine rodio se Al-fredo Ricardo (Cuqui), a godinu i pol poslije Eligio (Yiyo), posljednji, koji je za vrijeme tih praznika počeo otkrivati čudo puzanja.
Uz njih, bila su tu i ostala djeca moga oca prije i poslije braka: Carmen Rosa koja je živjela u San Marcosu i Abelardo koji je trenutno boravio u Sucreu; Germaine Hanai (Emi), koju je moja majka prihvatila kao svoju uz pristanak braće i, na kraju, Antonio Maria Claret (Tono), kojega je njegova majka odgojila u Sinceu i koji nas je često posjećivao. Ukupno petnaestero nas koji smo jeli kao da nas je trideset kad bi jela bilo, i sjedili gdje bismo našli mjesta.
Pripovijedanje mojih starijih sestara o tim godinama daje predodžbu o tome kakva je to bila kuća u kojoj se još ne bi završilo s dojenjem jednoga djeteta a već se rađalo drugo. Moja je majka sama bila svjesna svoje krivice i molila je kćeri da se pobrinu za najmlađe. Margot se strašno uplašila kada je shvatila da je majka ponovno trudna, jer je znala da ona sama neće imati vremena sve odgajati. Zato je prije no što je otišla u internat vrlo ozbiljno zamolila majku da to dijete bude posljednje. Majka je obećala, isto kao i ranije, iako je to učinila samo zato da joj udovolji, jer je bila sigurna da će Bog sa svojom beskrajnom mudrošću riješiti taj problem na najbolji mogući način.
Jesti za stolom bila je prava katastrofa, jer nije bilo načina da ih se sve okupi. Majka i starije sestre posluživale su kako je tko dolazio, i

nije bilo neobično da se kod deserta pojavi netko nepredvidljiv tko bi zahtijevao svoje jelo. Tijekom noći oni najmanji odlazili bi u krevet roditeljima, jer nisu mogli spavati bilo zbog hladnoće bilo zbog topline, zbog toga što ih boli kutnjak ili se boje mrtvaca, zbog ljubavi prema roditeljima ili zbog ljubomore na ostale, i svi bi se ujutro sklupčali u bračnome krevetu. Činjenica da se poslije Eligia nije više nitko rodio, mogla se zahvaliti Margot koja je nametnula svoj autoritet vrativši se iz internata, dok je majka održala obećanje da više neće rađati.
Na nesreću, život je namijenio drugu sudbinu dvjema starijim sestrama koje se nikada nisu udale. Aida se, kao u ljubavnim romanči-ćima, zaredila i otišla u samostan kao na doživotnu robiju koje se nakon
dvadeset dvije godine zakonski odrekla, kada više nije mogla naći istoga Rafaela ni ikoga drugoga za sebe. Margot, sa svojim čvrstim karakterom, izgubila je svojega muškarca kako zbog svoje tako i zbog njegove greške. S tako žalosnim prethodnim događajima, Rita se udala za prvoga muškarca koji joj se svidio, i bila sretna s petero djece i devetero unučadi. Druge dvije - Ligia i Emi - udale su se za one koje su same izabrale kada su se roditelji već umorili od borbe sa stvarnim životom.
Obiteljske tjeskobe bile su dio krize što ih je proživljavala zemlja zbog ekonomske neizvjesnosti i krvavoga političkoga nasilja koje je stiglo u Sucre kao zloslutno godišnje doba, te ušlo u kuću na vršcima prstiju, ali čvrstim korakom. Već smo se tada hranili iz oskudnih pričuva, i bili smo opet tako siromašni kao što smo bili i u Barranquilli prije odlaska u Sucre. No moja se majka nije promijenila jer je bila sigurna da svako dijete nosi svoj kruh pod rukom. Takvo je bilo stanje u kući kada sam, oporavljen od upale pluća, otišao u Cartagenu, no obitelj se na vrijeme urotila da te nevolje ne primjećuje.
Predmet javnoga ogovaranja u mjestu bila je navodna veza našega prijatelja Cavetana Gentilea s učiteljicom iz škole u obližnjoj četvrti Cha-parral, koja je bila lijepa djevojka drukčijega društvenog položaja od njegova, ali vrlo ozbiljna i iz poštene obitelji. Nije to bilo čudno, Cavetano je uvijek bio poput kolibrića, ne samo u

Sucreu nego i u Cartageni gdje je završio studije i počeo karijeru liječnika. Nije znao za stalnu zaručnicu u Sucreu, kao ni tko mu je najdraža partnerica u plesu.
Jedne smo ga noći vidjeli kako dolazi sa svojega posjeda na najboljem konju. Učiteljica je sjedila u sedlu s uzdama u rukama, a on iza nje, obgrlivši je oko struka. Ne samo da nas je iznenadilo toliko povjerenje koje su pokazivali, nego i njihova odvažnost da prođu glavnom cestom koja je vodila na glavni trg u vrijeme najveće gužve, i to u mjestu koje je bilo tako sklono zlim primislima. Cavetano je onima koji su ga htjeli slušati objasnio da ju je sreo na vratima škole dok je čekala da se netko smiluje i povede je u mjesto u to doba noći. Preduhitrio sam ga šalom da će jednoga dana osvanuti s klevetama na vratima, a on je slegnuo ramenima onim svojim tipičnim pokretom, izbacivši svoju najdražu šalu:
- Bogatašima se to ne usuđuju raditi.
Zapravo su papirići s optužbama što su se stavljali na vrata izišli iz mode tako brzo kao što su i ušli, te se čak mislilo da su možda još jedan znak političke zlovolje koja je harala zemljom. Tako se vratio miran san onima koji su od njih strepili. Nasuprot tome, ubrzo nakon moga dolaska osjetio sam da se prema meni pomalo promijenio odnos nekolicine očevih političkih istomišljenika, jer su me smatrali autorom članaka u El Universalu protiv konzervativne vlade. To nije bilo točno. Ako sam
ponekad i morao pisati političke članke, oni su uvijek bili bez potpisa i s odgovornošću uprave, sve dok ona nije odlučila prekinuti s pitanjem o tome što se dogodilo u naselju Carmen de Bolivar. Članci koje sam u svojoj kolumni potpisivao, nesumnjivo su otkrivali jasan položaj prema lošemu stanju zemlje, i pogrde prema nasilju i nepravdi, ali bez ikakve stranačke opredijeljenosti. Zapravo ni tada, kao ni ikada poslije, nisam bio ničiji pristaša. Optužba je uzbunila moje roditelje, i majka je počela paliti svijeće svecima, pogotovo kad bih dokasna ostao vani. Prvi put sam oko sebe osjetio takav pritisak sredine da sam odlučio što rjeđe izlaziti iz kuće.
U ta loša vremena došao je u očevu ordinaciju vrlo dojmljiv muškarac koji je već tada nalikovao svojoj utvari, s kožom kroz koju

su se pro-vidjele kosti i debelim trbuhom, napetim kao bubanj. Bila je dovoljna samo jedna rečenica pa da nam zauvijek ostane u nezaboravnome sjećanju:
- Doktore, došao sam da mi izvadite majmuna koji mi je narastao u trbuhu.
Kada ga je pregledao, otac je uvidio da taj slučaj ne pripada u njegovo područje, i poslao ga svome kolegi kirurgu koji nije pronašao majmuna, kako je pacijent vjerovao, nego bezobličan zametak koji je imao vlastiti život. No ono što je meni potaknulo zanimanje nije bila zvijer u trbuhu nego pacijentova priča o magičnome svijetu La Sierpe, legendarne zemlje, kako se govorilo u Sucreu, u koju se moglo stići samo preko močvara što su se pušile, i gdje je jedna od najčešćih epizoda bila osveta za uvrede pomoću uroka koji su stvarali demone u trbuhu.
Stanovnici La Sierpe bili su pobožni katolici, ali su religiju proživljavali na svoj način, s magičnim molitvama za svaku priliku. Vjerovali su u Boga, u Djevicu i u Sveto Trojstvo, ali su ih obožavali u svakome predmetu u kojemu bi im se činilo da su otkrili božanska svojstva. Ono što je za njih bilo nevjerojatno jest da netko kome je u trbuhu narasla sotonska zvijer bude tako priseban da potraži pomoć od heretičnoga kirurga.
Ubrzo me iznenadilo što su svi u Sucreu znali za postojanje La Sierpe kao stvarne činjenice, jedini je problem bio kako stići do nje preko raznih geografskih i duhovnih zapreka. U posljednji sam čas slučajno otkrio da je stručnjak za temu La Sierpe bio moj prijatelj Angel Casij, kojega sam posljednji put vidio kada nas je 9. travnja pratio između onih kužnih otpadaka da bi nam pomogao stupiti u kontakt s našom obitelji. Sada sam ga sreo zdravijega razuma nego onda, a on mi je ispričao halucinantnu priču o svojim raznim putovanjima u La Sierpe. Saznao sam tako sve što se moglo znati o Marquesiti, vlasnici i gospodarici
toga prostranoga kraljevstva u kojemu su bile poznate tajne molitve što su činile dobro ili zlo da bi se s postelje podignuo samrtnik o kojemu se nije znalo ništa više osim fizičkog opisa i točnoga mjesta gdje se nalazi, ili da bi se poslala zmija kroz močvaru koja bi nakon šest dana zadala smrtni ugriz neprijatelju.

Jedino joj je bilo zabranjeno oživljavati mrtve, jer je ta moć pripadala samo Bogu. Živjela je koliko je dugo htjela, a pretpostavljalo se da je to bilo dvjesto trideset tri godine, ali nakon šezdesetšeste godine više nije ostarjela ni za dan. Prije no što je umrla skupila je svoja čuvena stada i natjerala ih da dva dana i dvije noći kruže oko kuće, sve dok se nije stvorila močvara La Sierpe, beskrajno more prekriveno fluorescentnim anemonama. Govorilo se da se usred močvare nalazi stablo sa zlatnim tikvama, a za deblo je bio privezan kajak koji je svakoga drugoga studenoga, na Dan mrtvih, plovio bez gospodara do druge obale koju su čuvali bijeli kajmani i zmije sa zlatnim čegrtaljkama, gdje je Marquesita pokopala svoje neizmjerno blago.

Otkad mi je Angel Casij ispripovijedao tu fantastičnu priču, počela me gušiti želja da posjetim raj La Sierpe nasukan u stvarnosti. Sve smo pripremili, konje zaštićene suprotnim molitvama, nevidljive kajake, magične vodiče i sve što je potrebno da bi se napisala kronika o jednoj nadnaravnoj stvarnosti.

Međutim, mule su ostale neosedlane. Moj polagani oporavak od upale pluća, ruganje nekih prijatelja na plesnjacima na trgu, užasnuti prigovori najboljih prijatelja, natjerali su me da odgodim putovanje za ono jednoga dana koji nikada nije stigao. Danas se prisjećam odgode toga putovanja kao sretne okolnosti, jer sam zbog nedostupnosti fantastične Marquesite zaronio u dubinu i sljedeći dan počeo pisati svoj prvi roman od čega mi je ostao samo naslov: Kuća.

Trebala je to biti drama o Ratu tisuću dana na kolumbijskim Karibima o kojemu sam razgovarao s Manuelom Zapatom Olivellom pri prijašnjem posjetu Cartageni. Tom prilikom, neovisno o mojim planovima, on mi je poklonio knjižicu koju je napisao njegov otac o jednome veteranu iz toga rata, a čija me je slika otisnuta na naslovnici, u košulji s džepovima i s brkovima oprženim barutom, na neki način podsjetila na moga djeda. Zaboravio sam njegovo ime, no njegovo će me prezime uvijek pratiti: Buendia. Zato sam namjeravao napisati roman s naslovom Kuća, o epopeji jedne obitelji koja bi mogla imati mnogo toga zajedničkoga s našom obitelji u vrijeme onih uzaludnih ratova pukovnika Nicolasa

Marqueza.
Naslovom sam htio izraziti namjeru da radnja ne izlazi iz kuće. Napisao sam nekoliko početaka i skica nepotpunih likova kojima sam dao
w
imena obitelji i koja su mi kasnije poslužila za druge knjige. Vrlo sam osjetljiv na slabost onih rečenica u kojima se dvije obližnje riječi rimuju, premda to bilo samo podudaranje samoglasnika, i radije to ne objavljujem dok ne riješim taj problem. Zbog toga sam u mnogo navrata gotovo odustao od prezimena Buendia zbog njegove očite rime s glagolima u imperfektu. Ipak, prezime se nametnulo jer sam za njega uspio stvoriti jednu vrlo uvjerljivu osobnost.
Tih je dana u kući u Sucreu osvanula nekakva drvena kutija koja nije bila naslovljena niti je imala ikakve druge napomene. Moja ju je sestra Margot primila, a da nije znala od koga, uvjerena da je to nekakva zao-stavština iz prodane ljekarne. I ja sam na to pomislio, te sam mirna srca sjeo da doručkujem s obitelji. A onda mi je otac potvrdio da nije otvorio kutiju jer je mislio da je to dio moje prtljage, zaboravivši da mi više ništa nije preostalo na ovome svijetu. Moj brat Gustavo, koji je s trinaest godina već imao dosta iskustva u zabijanju kao i u razbijanju bilo čega, odlučio je otvoriti je bez odobrenja. Nekoliko minuta poslije začuli smo povik:
- To su knjige!
Srce je poskočilo prije mene. Doista su bile knjige bez ikakve naznake o pošiljatelju, zamotane vještom rukom do vrha kutije i s jednim teško odgonetljivim pismom zbog hijeroglifskog rukopisa i zbog hermetične poezije Germana Vargasa: »Šaljem vam ovu gnjavažu, majstore, ne biste li napokon nešto naučili.« Potpisao se i Alfonso Fuenmavor, a bio je tu i još neki načrčkani potpis koji sam identificirao kao don Ramonov Vinvesov, kojega još nisam poznavao. Jedino što su mi preporučivali bilo je da ne počinim nikakav plagijat koji bi bio odviše očit. U jednoj od Faulknerovih knjiga našao sam poruku Alvara Cepede s njegovim zamršenim slovima i napisanu odviše na brzinu, u kojoj me obavještavao da će sljedeći tjedan otići na godinu dana na poseban tečaj novinarstva na Sveučilištu Columbia u New Yorku.

Prvo što sam učinio bilo je da sam rasprostro knjige po stolu u blagovaonici dok je moja majka raspremala ostatke doručka. Morala se naoružati metlom da bi plašila mlađu djecu koja su htjela izrezivati ilustracije škarama za obrezivanje i ulične pse koji su njušili knjige kao da su nekakva hrana. I ja sam ih mirisao, kao što činim uvijek s nekom novom knjigom, i sve sam ih nasumce prelistao čitajući odlomke kao da preskačem žbunje. Tri ili četiri puta u toku noći promijenio sam mjesto jer nisam imao mira, ili zato što se utrnulo slabašno svjetlo u hodniku koji vodi u dvorište, te sam dočekao zoru iskrivljenih leda i još uvijek bez ikakve ideje o koristi koju bih mogao izvući iz toga čuda.
Bila su to dvadeset tri istaknuta djela suvremenih autora, sva na španjolskome, izabrana s očitom namjerom da onaj tko ih čita, nauči pisati. I to posve novi prijevodi kao Krik i bijes VVilliama Faulknera. Poslije pedeset godina nemoguće mi je sjetiti se svih djela, a moja tri prijatelja koji su ih znali, više nisu ovdje. Od svih tih knjiga ranije sam pročitao samo dvije: Gospoda Dalloway od gospođe Woolf, i Kontrapunkt Aldousa Huxleya. Najbolje se sjećam djela VVilliama Faulknera: Zaselak, Krik i bijes, Ležeći na umoru i Divlje palme. Sjećam se i knjige Manhattan Transfer, i možda još jedne Johna Dos Passosa, zatim Orlanda Virginie VVoolf, O miševima i ljudima i Vinogradi srdžbe Johna Steinbecka, Portret] enny Roberta Natha-na i Duhanski put Erskinea Caldvvella. Među naslovima kojih se u razmaku od pola stoljeća više ne mogu sjetiti, bio je bar jedan Hemingway, možda knjiga priča koja se onoj trojici iz Barranquille najmanje sviđala; neka knjiga Jorgea Luisa Borgesa, nesumnjivo također priče, i možda knjiga Felisberta Hernandeza, izvanrednog urugvajskog pripovjedača kojega su moji prijatelji otkrili kličući. Sljedećih mjeseci sve sam ih pročitao, neke temeljitije, neke površnije, i zahvaljujući njima uspio sam izići iz kreativnoga gliba na koji sam se nasukao.
Zbog upale pluća zabranili su mi pušenje, ali sam pušio u zahodu skrivajući se sam od sebe. Liječnik je to primijetio i ozbiljno sa mnom porazgovarao, no nisam ga uspio poslušati. Kad sam već bio u Sucreu, dok sam pokušavao bez prekida čitati knjige koje sam dobio, palio sam jednu cigaretu žarom druge dokle god sam

mogao, i što sam se više trudio da prestanem, to sam više pušio. Dospio sam do četiri kutije dnevno, prekidao jelo da bih pušio i spaljivao plahte jer bih zaspao sa zapaljenom cigaretom. Strah od smrti budio me usred noći, a mogao sam ga prevladati samo pušeći još više, sve dok nisam odlučio da bih radije umro nego prestao pušiti.
Više od dvadeset godina poslije toga, kada sam već bio oženjen i imao djecu, i dalje sam pušio. Neki liječnik koji je vidio moja pluća na zaslonu, zapanjeno mi je rekao da za dvije ili tri godine neću moći disati. Užasnut time, dospio sam do krajnosti da satima i satima nepomično sjedim ne radeći ništa, jer nisam mogao čitati, ni slušati glazbu, ni razgovarati s prijateljima ili s neprijateljima ako nisam pušio. Jedne noći, za vrijeme neke slučajne večere u Barceloni, psihijatar koji je bio s nama u društvu objašnjavao je drugima da je duhan možda jedna od navika koju je najteže iskorijeniti. Upitao sam ga za pravi razlog, a njegov je odgovor bio strašno jednostavan:
- Jer bi prestanak pušenja za vas značilo isto što i ubiti neko voljeno biće.
Bila je to iskra oštroumnosti. Nikada nisam shvatio zašto, no zgnječio sam u pepeljari cigaretu koju sam upravo bio zapalio, i nikada više nisam zapalio nijednu do kraja života, bez ikakve želje i grižnje.
Druga navika nije bila ništa manje stalna. Jednoga popodneva došla je neka sluškinja iz susjedne kuće i, pošto je sa svima razgovarala, ušla je na terasu i s velikim poštovanjem zamolila me za dopuštenje da sa mnom razgovara. Nisam prekinuo čitanje sve dok me nije upitala:
- Sjećate li se Matilde?
Nisam se sjećao, ali se nisam ni pretvarao.
- Ne pravite se glupanom, gospodine Gabito! - rekla mi je, naglašavajući slogove. - Ni-gro-man-ta.
S punim pravom: Nigromanta je tada bila slobodna žena, s jednim djetetom iz veze s ubijenim policajcem, i živjela je sama s majkom i s drugim članovima obitelji u istoj kući, ali u zasebnoj spavaćoj sobi s posebnim ulazom sa stražnje strane groblja. Posjetio sam je, i naši

su sastanci trajali više od mjesec dana. Stalno sam odlagao povratak u Carta-genu i htio sam zauvijek ostati u Sucreu. Sve do jedne zore kada me u njezinoj kući iznenadio pljusak s grmljavinom i munjama kao u onoj noći ruskoga ruleta. Pokušao sam izbjeći kišu hodajući ispod oluka, no kada to više nisam mogao, krenuo sam posred ulice s vodom do koljena. Imao sam sreću da se moja majka nalazila sama u kuhinji i odvela me do spavaće sobe po puteljcima kroz vrt da otac ne bi saznao. Čim mi je pomogla da skinem natopljenu košulju, odmaknula ju je vršcima kažiprsta i palca, i bacila je u kut s grimasom gađenja:
- Bio si s onom - rekla je. Skamenio sam se.
- Kako znaš!
- Zato što osjećam isti miris kao i prije - rekla je bezosjećajno. - Sva sreća da je čovjek mrtav.
Iznenadila me takva bezosjećajnost kod nje prvi put u životu. Ona je to vjerojatno primijetila, jer je to potkrijepila bez razmišljanja.
- To je jedina smrt koja me je razveselila kada sam za nju čula.
Zbunjeno sam je upitao:
- Kako si saznala tko je ona?
- Ah, sine - uzdahnula je. - Bog mi je rekao sve što će vam se dogoditi.
Na kraju mi je pomogla da skinem natopljene hlače i bacila ih u kut s ostalom odjećom.
- Svi ćete vi biti isti kao i vaš otac - iznenada mi je rekla s dubokim uzdahom dok mi je brisala leđa ručnikom od kučine. I završila je, govoreći iz srca:
- Dao Bog da i vi budete tako dobri muževi kao on.
w
Dramatična pažnja kojom me je obasula moja majka bila je usmjerena sprečavanju povratka upale pluća. Dok nisam shvatio da ona sama izmišlja tu bezrazložnu pažnju samo da bi me spriječila da se vratim u Nigromantin krevet uz gromove i munje. Nikada je više nisam vidio.
Vratio sam se u Cartagenu oporavljen i sretan, s viješću da pišem Kuću, i o njoj sam govorio kao da je već gotova, dok sam zapravo napisao samo uvodni odlomak. Zabala i Hector su me primili kao

odbjegloga sina. No moji dobri profesori s fakulteta doimali su se dosta rezigniranima da me prihvate. Istodobno sam nastavio pisati članke, ali vrlo rijetko, koje su mi plaćali kao privremeni rad u El Universalu. Moja karijera pripovjedača nastavila se samo s onim što sam mogao napisati i to samo zato da bih udovoljio profesoru Zabali: Razgovor zrcala i Gorčina za tri mjesečara, koje je objavio El Espectador. Premda se u obje priče osjećalo rasterećenje od prvotne retorike iz prijašnjih četiriju priča, još uvijek nisam uspio izići iz gliba.

Cartagena je tada bila zagađena političkom napetošću koja je vladala i u ostalim dijelovima zemlje, i to se moglo smatrati znakom da će se nešto gadno dogoditi. Krajem godine liberali su objavili svoju suzdržanost zbog divljaštva političkih proganjanja, ali se nisu odrekli svojih skrivenih planova da sruše vladu. Nasilje se zaoštravalo po selima pa su ljudi počeli bježati u gradove, ali cenzura je prisiljavala tisak da piše upravo obratno. No, svima je bilo poznato da su progonjeni liberali potaknuli gerilu na raznim mjestima u zemlji. U istočnom području Llano-sa, tom golemom oceanu zelenih pašnjaka koji zauzimaju više od četvrtine nacionalnoga teritorija, postali su legendarni. Njihov glavni komandant, Guadalupe Salcedo, već je postao mitska figura čak i za vojsku, njegove su slike tajno kružile i kopirale se u stotine primjeraka, a na oltarima su mu palili svijeće.

Pristaše De la Esprielle, kako se činilo, znali su više no što su govorili, a unutar zidina posve se prirodno govorilo o neizbježnom državnom udaru protiv konzervativnoga režima. Nisam znao pojedinosti, no profesor Zabala me je upozorio da, čim vidim neko komešanje na ulicama, odmah dođem u redakciju. Napetost se mogla dodirivati rukama kada sam u tri popodne došao na neki sastanak u slastičarnicu America-na. Sjeo sam i počeo čitati za jednim zasebnim stolom, a jedan od mojih bivših kolega s fakulteta, s kojim nikada nisam razgovarao o politici, reče mi u prolazu, ne pogledavši me:

- Idite u redakciju, jer će uskoro započeti neprilike.

Učinio sam upravo suprotno: htio sam saznati kako će to izgledati u samome centru grada, i nisam želio ostati zatvoren u redakciji.

Nekoliko minuta nakon toga za moj stol je sjeo jedan vladin predstavnik tiska
kojega sam dobro poznavao, no nisam shvatio da me izabrao zato da bi me u nečemu spriječio. Razgovarao sam s njim nekih pola sata u potpunoj naivnosti, i tek kada je ustao da ode, uvidio sam da se golemi salon slastičarnice posve ispraznio, a da to uopće nisam primijetio. On je pratio moj pogled i provjerio koliko je sati: jedan i deset.
- Ne brini se - rekao mi je sa suzdržanim olakšanjem. - Više se ništa neće dogoditi.
Zapravo, najvažnija skupina liberalnih voda, očajni zbog državnoga nasilja, dogovorili su se s demokratskim vojnim licima najvišega ranga da stanu na kraj nesputanom ubijanju u zemlji što ga je provodio konzervativni režim, spreman na sve da bi ostao na vlasti. Većina njih sudjelovala je u upravljanju događajima 9. travnja da bi uspostavili mir putem dogovora s predsjednikom Ospinom Perezom, i tek dvadeset mjeseci poslije, kada je već bilo odviše kasno, shvatili su da su žrtve jedne goleme prijevare. Očajničko djelovanje toga dana odobrio je predsjednik Liberalne uprave osobno, Carlos Lleras Restrepo, uz pomoć Pli-nia Mendoze Neire koji je imao odlične veze u Oružanim snagama otkad je bio Ministar obrane pod liberalnom vladom. Akcija kojom je koordinirao Mendoza Neira u povjerljivoj suradnji s visokim pripadnicima stranke iz cijele zemlje, morala je započeti u zoru toga dana bombardiranjem Predsjedničke palače avionima Oružanih snaga. Pokret su podupirale pomorske baze u Cartageni i Apiavu, većina vojnih garnizona u zemlji i sindikalne organizacije odlučne da preuzmu vlast za jednu građansku vladu nacionalnoga pomirenja. Samo se poslije neuspjeha te akcije saznalo da je dva dana prije predviđenoga datuma bivši predsjednik Eduardo Santos u svojoj kući u Bogoti okupio liberalne poglavare i vođe državnoga udara za završne dogovore oko toga plana. Usred rasprave netko je postavio uobičajeno pitanje:
- Hoće li doći do prolijevanja krvi?
Nitko nije bio toliko naivan, a ni toliko ciničan da bi rekao da neće. Ostali vode objasnili su da su provedene najveće moguće mjere da

do toga ne dođe, ali da ne postoji magičan recept po kojemu bi se moglo spriječiti ono neočekivano. Prestrašeno veličinom vlastite zavjere, liberalno je vodstvo bez pogovora izdalo protunaredbu. Mnogi koji su se upleli, a nisu je primili na vrijeme, bili su namjerno zatočeni ili ubijeni. Drugi su savjetovali Mendozi da tako nastavi samo do preuzimanja vlasti, ali on to nije učinio više zbog etičkih nego političkih razloga, međutim, nije imao ni dovoljno vremena ni sredstava da spriječi druge da se umiješaju. Uspio se skloniti u veleposlanstvo u Venezueli i živio je četiri godine u progonstvu u Caracasu, na sigurnome od ratnoga vijeća koje
ga je u odsutnosti osudilo na dvadeset pet godina zatvora zbog pobune. Pedeset dvije godine poslije toga - ne drhti mi ruka dok ovo pišem bez njegova dopuštenja - pokajao se za cijeli život u svome progonstvu u Caracasu zbog porazne bilance konzervatizma na vlasti: najmanje tristo tisuća mrtvih.

To je i za mene, na izvjestan način, bio ključni trenutak. Prije dva mjeseca položio sam treću godina prava i prekinuo suradnju u El Uni-versalu, jer nisam vidio budućnost ni u jednome ni u drugome. Izgovor je bio slobodno vrijeme, koje mi je bilo potrebno za jedva započet roman, iako sam duboko u srcu znao da to nije ni istina ni laž, nego mi se taj plan odjednom nametnuo poput retoričkog izraza, uz malo onoga dobroga što sam znao preuzeti od Faulknera i uz mnogo loših stvari iz moga neiskustva. Ubrzo sam shvatio da je pripovijedanje paralelnih priča, koje pišemo ne otkrivajući njihovu bit, vrijedan dio koncepcije i pisanja. No tada se nije radilo o tome, nego sam zbog nedostatka onoga što bih prikazao, stvorio slatkorječiv roman da bih zabavio publiku i zavarao samoga sebe. Savjest me je primorala da ponovno temeljito promislim o planu koji nikada nije bio veći od četrdesetak nedovršenih listova, a ipak je bio spominjan u časopisima i novinama - što sam također radio ja - i čak su objavljene neke preuranjene i vrlo razborite kritike izmišljenih čitatelja. U biti, tome običaju pripovijedanja paralelnih priča ne bi trebalo prigovarati nego bi ga trebalo žaliti: strah od pisanja može biti isto tako nepodnošljiv kao i strah od nepisanja. Usto, u mome slučaju, uvjeren sam da je pričanje istinitih priča nezahvalno. Ipak, tješi me što ponekad usmena priča može biti bolja

od one napisane, i tako nehotice izmišljamo novu književnu vrstu koja nedostaje književnosti: fikciju fikcije.
Prava je istina bila u tome da nisam znao kako dalje živjeti. Moj oporavak u Sucreu poslužio mi je da shvatim kako ne znam što bih radio u životu, no nije mi dao nikakve dobre putokaze ni nove razloge kojima bih mogao uvjeriti roditelje da ne umru ako odlučim po svojoj volji. Tako sam otišao u Barranquillu s dvjesto pesosa što mi ih je dala majka, neprimjetno ih odvojivši iz kućnih fondova prije nego što sam se vratio u Cartagenu.
Dana 15. prosinca 1949. ušao sam u knjižaru Mundo u pet popodne da pričekam prijatelje koje nisam vidio nakon one svibanjske noći kada sam bio s nezaboravnim gospodinom Razzoreom. Nosio sam samo malenu torbu za plažu, nekoliko knjiga i kožnatu aktovku sa svojim bilješkama. Ostali su već nekoliko minuta prije, jedan za drugim, stigli u knjižaru. Bio je to bučan doček bez Alvara Cepede koji se nalazio u New Yor-ku. Kada se grupa skupila, otišli smo na piće, ne više u kavanu Colombia

pored knjižare nego u jednu noviju gdje se okupljala družina na suprotnoj strani ulice — u kavanu fapy.
Nisam imao nikakav plan, ni za tu noć ni za ostatak svoga života. Neobično je to što nikada nisam pomislio da bi se taj plan mogao pojaviti u Barranquilli, jer sam onamo otišao samo da bih razgovarao o književnosti i osobno se zahvalio na knjigama koje su mi poslali u Sucre. Što se razgovora tiče, njih je bilo i previše, no što se ovoga drugoga tiče, premda sam im nekoliko puta pokušao zahvaliti, nisam u tome uspio, jer su oni osjećali pobožan strah od običaja da daju ili primaju zahvale, čak i međusobno.
German Vargas te je noći improvizirao hranu za dvanaest osoba medu kojima je bilo svega - od novinara, slikara, bilježnika, do guvernera pokrajine, tipičnoga barankiljskog konzervativca po svom osobitom načinu rasuđivanja i upravljanja. Većina se razišla nakon ponoći, a ostali su se rasipali poput mrvica kruha, dok nismo ostali samo Alfonso, German i ja, s guvernerom, uglavnom prisebni, kakvi smo i inače bili pred svitanje dok smo još bili mladići.

U dugim razgovorima te noći primio sam od njega iznenađujuću lekciju o tome kakvi su bili gradonačelnici u vrijeme krvavih godina. Smatrao je da je od sve štete što je počinila ta barbarska politika, najgora stvar velik broj izbjeglica bez krova nad glavom i bez hrane u gradovima.
- S obzirom na to - zaključio je - moja stranka, uz pomoć oružja, neće imati protivnika na sljedećim izborima, i bit će apsolutni moćni gospodar.
Jedina je iznimka bila Barranquilla, u skladu s kulturom političkoga suglasja koju su sami lokalni konzervativci provodili, a što je od grada stvorilo mirno sklonište usred uragana. Htio sam mu iznijeti etičku opasku, no on me je hladno zaustavio pokretom ruke.
- Oprostite - rekao je - to ne znači da smo izvan društvenih zbivanja u zemlji. Naprotiv: upravo zbog našega pacifizma, socijalna drama zemlje ušla je na prstima kroz stražnja vrata, i već je tu unutra.
Tada sam saznao da postoji nekih pet tisuća izbjeglica koji su iz unutrašnjosti došli u najvećoj bijedi, a oni nisu znali kako bi im pomogli ni gdje bi ih sklonili kako se to ne bi pretvorilo u javni problem. Prvi put u povijesti grada vojne su ophodnje postavile stražu na kritičnim mjestima, i svi su ih mogli vidjeti, no vlada je to poricala, a cenzura sprečavala da se to otkrije u tisku.
U zoru, kada smo gotovo silom otpratili gospodina guvernera, otišli smo u Chop Suey gdje su doručkovali oni koji su ostajali budni do zore. Alfonso je u kiosku na uglu kupio tri primjerka El Heralda, a na uvodnoj
^^r
stranici nalazio se članak s potpisom Puck, što je bio njegov pseudonim u svakodnevnoj kolumni. Bio je to samo pozdrav meni, no German mu se narugao jer je u članku naveo da sam onamo došao na neslužbene praznike.
- Bilo bi najbolje da ste rekli da će ovdje ostati živjeti, tako ne biste morali pisati pozdravni članak, a zatim drugi oproštajni - narugao se German. - Bio bi to manji trošak za tako proračunat list kao što je El He-
raldo.
Razmišljajući već ozbiljno, Alfonso je zaključio da ne bi bilo loše

imati još jednoga kolumnista u sekciji. No German je bio neumoljiv na svjetlu te zore.
- Bio bi to peti kolumnist po redu, jer već imaju četvoricu. Nijedan me od njih nije pitao što o tome mislim, kao što sam to priželjkivao da bih im mogao reći da. Više se o tome nije govorilo. A nije ni bilo potrebno jer mi je Alfonso te noći rekao da je razgovarao s upravom lista te da im se učinila prihvatljivom ideja o novome kolumnistu, samo ako je dobar i bez većih pretenzija. No nisu mogli ništa odlučiti dok ne prođu novogodišnje zabave. Tako sam ostao s izgovorom da čekam posao, iako su mi u veljači rekli da me neće primiti.
7.
Tako je objavljen moj prvi članak na uvodnoj stranici El Heralda u Barranquilli, 5. siječnja 1950. Nisam ga htio potpisati svojim imenom da bih se mogao izbaviti ako u tome ne uspijem kao što se dogodilo u El Universalu. O pseudonimu nisam morao dvaput razmišljati: Septimus, preuzet od Septimusa VVarrena Smitha, halucinantnoga lika Virginie Woolf u Gospodi Dalloway. Naslov kolumne Žirafa bio je tajni nadimak moje jedine partnerice u plesu u Sucreu koji sam samo ja znao.
Činilo mi se da je siječanjski vjetar te godine puhao kao nikada, te se jedva moglo hodati uz vjetar po ulicama zlostavljanima do zore. Jutarnje teme razgovora bile su štete što su ih ludi vjetrovi počinili tijekom noći, vjetrovi koji su odvlačili snove i kokošinjce, a pocinčane ploče s krovova pretvarali u leteće giljotine.
Danas mislim kako su ti ludi vjetrovi pomeli strnište jedne zaludne prošlosti i otvorili mi vrata novoga života. S tom skupinom ljudi nisam se više družio samo zbog zadovoljstva nego je naš odnos postao i profesionalna suradnja. Na početku smo raspravljali o zadanim temama ili izmjenjivali opaske koje nisu bile nimalo doktorske, ali su bile nezaboravne. Odlučujuće je za mene bilo kada sam jednoga jutra ušao u kavanu]apy i ugledao Germana Vargasa koji je u tišini upravo dovršio čitanje izreska Žirafe iz dnevnih novina. Ostali iz grupe čekali su oko stola njegovu presudu s nekakvim pobožnim strahom od kojega je zadimljeni zrak u kavani postao još gušći. Kada je dovršio čitanje, German me nije čak ni

pogledao, samo je poderao članak na komadiće ne rekavši ni jednu riječ, te ih bacio medu opuške i nagorjele šibice u pepeljari. Nitko nije ništa rekao, i događaj se više nikada nije spomenuo, a raspoloženje za stolom nije se promijenilo. No ta mi lekcija još uvijek služi kada me zbog lijenosti ili brzine spopadne iskušenje da bilo kako napišem neki odlomak samo da bih se riješio posla.
U usputnome hotelu u kojemu sam živio gotovo godinu dana, vlasnici su me na kraju prihvatili kao člana obitelji. Moja jedina tadašnja imovina bile su povijesne sandale i vrlo malo odjeće koju sam prao pod
tušem, te kožnata aktovka koju sam ukrao u raskošnome salonu za čaj u Bogoti za vrijeme nemira 9. travnja. Nosio sam je svugdje sa sobom s rukopisima koje sam pisao, i to je bilo jedino što sam mogao izgubiti. Ne bih riskirao da je ostavim ni pod sedam ključeva u blindiranome sefu neke banke. Jedina osoba kojoj sam tih prvih noći povjeravao svoje rukopise bio je šutljivi Lacides, hotelski portir koji je to prihvatio kao jamstvo za plaćanje sobe. Dobro je pregledao strojem ispisane listove pune zamršenih ispravaka i spremio ih u ladicu na recepciji. Otkupio sam ih sutradan u obećano vrijeme, i nastavio ispunjavati svoje obveze plaćanja tako uredno da bi ih on uzeo u zalog i na tri dana. Postala je to do te mjere ozbiljna nagodba da sam mu ih ponekad ostavljao u ladici, ne rekavši ništa više osim laku noć, te bih sam uzimao ključeve s ploče i odlazio u sobu.
German je u svakome času bio upućen u moju oskudicu, čak je znao kada nisam imao gdje spavati i davao mi kriomice peso i pol za noć. Nikada nisam shvatio kako je to znao. Zahvaljujući mojemu dobrome ponašanju, hotelsko osoblje steklo je u mene toliko povjerenja da su mi čak i kurve u hotelu posuđivale svoje sapune za tuširanje. Na svom upravnom položaju, sa svojim nebeskim sisama i tikvastom glavom, glavnu je riječ vodila vlasnica hotela, gospoda Catalina la Grande. Njezin stalni udvarač, mulat Jonas San Vicente, bio je otmjen trubač sve dok mu nisu razbili zlatne zube da bi mu ukrali navlake. U lošem stanju i bez mijeha kojim bi puhao, morao je promijeniti posao, a nije mogao pronaći bolji posao za svoju batinu od šest inča od zlatnoga kreveta Ca-taline la Grande. I ona je

imala svoje intimno blago koje joj je poslužilo da se u dvije godine uzdigne od bijednih svitanja na riječnome molu do svoga prijestolja najveće svetice. Imao sam sreću upoznati njihovu domišljatost i široku ruku kojima su usrećivali svoje prijatelje. No nikada nisu shvaćali zašto često nisam imao peso i pol za noćenje, kada su me u svojim službenim limuzinama vozili vrlo ugledni ljudi.
Drugi sretni događaj tih dana bio je kada sam završio kao jedini suvozač Mona Guerre, toliko svjetlokosoga taksista da je izgledao kao albino, a bio je tako inteligentan i simpatičan da su ga izabrali za počasnoga vijećnika bez službene kampanje. Njegove su zore u kineskoj četvrti bile poput filma, jer se sam trudio da ih obogati nadahnutim nadmetanjima, a ponekad i da ih učini ludima. Unaprijed me je obavještavao kad bi imao neku slobodnu noć, te smo je provodili zajedno u burnoj kineskoj četvrti gdje su naši očevi, i očevi naših očeva učili kako da nas naprave.
Nikada nisam shvatio zašto sam usred jednoga tako jednostavnoga života odjednom zaronio u neočekivanu bezvoljnost. Roman Kuća, nakon
šest mjeseci otkako sam ga započeo, učinio mi se kao neželjena farsa. Više sam o njemu govorio nego što sam ga pisao, a ono malo smislenoga što sam napisao bili su fragmenti koje sam objavio u Žirafi i u tjedniku Kronika kada nisam znao o čemu bih pisao. Krajem tjedna, kad bi se svi povukli u svoje kuće, ostajao bih sam kao prst u praznome gradu. Zbog stalnoga siromaštva i plašljivosti kao u prepelice, pokušavao sam se braniti nepodnošljivom ohološću i brutalnom iskrenošću. Osjećao sam da sam posvuda postao nepoželjan, a to su mi čak i neki znanci dali do znanja. Najkritičnije je bilo u redakciji El Heralda gdje sam pisao do deset sati neprekidno u jednome zasebnome kutu, ne družeći se ni s kim, oba-vijen dimom jeftinih cigareta što sam ih neprestano pušio u samoći bez spokoja. Pisao sam vrlo užurbano, često do zore, na rolama tiskarskog papira koji sam nosio naokolo u kožnatoj aktovci. Prilikom jedne od mnogobrojnih rastresenosti tih dana zaboravio sam ih u taksiju, i shvatio to bez gorčine kao još jednu nezgodu svoje nesretne sudbine. Nisam učinio ništa da ih ponovno nađem, no Alfonso Fuenmavor, uzbunjen zbog moga nemara, napisao je i

objavio bilješku na kraju moje rubrike: »Prošle subote zaboravljeni su papiri u automobilu javnoga prometa. Budući da je vlasnik tih papira ujedno i autor ove rubrike, zahvaljujemo onome tko ih ima da nam se javi. Papiri nemaju nikakvu vrijednost: to su tek 'žirafe' koje još nisu objavljene.« Nakon dva dana netko je ostavio moje bilješke na porti El Heralda, ali bez kožnate aktovke, i s tri pravopisne greške ispravljene zelenom tintom i lijepim rukopisom. Dnevna plaća bila mi je dostatna točno za plaćanje sobe, no u to me vrijeme ponor siromaštva najmanje mučio. Mnogo puta kada je nisam mogao platiti, odlazio bih čitati u kavanu Roma posve nalik onome što sam zapravo i bio - osamljenik nošen vjetrom u noći na Šetalištu Bolivar. Bilo kojega znanca pozdravljao bih izdaleka, ako bi se taj uopće udostojao pogledati me i, zaobilazeći ga, nastavljao bih do svoga uobičajenog mjesta na kojemu sam često čitao dok me ne bi zateklo sunce. Tada sam još bio nezasitan čitač bez ikakve sustavnosti. Naročito sam čitao poeziju, čak i onu lošu, jer sam bio uvjeren da i u najgorim duhovima, ranije ili kasnije, loša poezija dovede do dobre.

U svojim člancima u Žirafi pokazivao sam veliku osjećajnost za narodnu kulturu, nasuprot mojim pričama koje su se više doimale kao kafkijanske zagonetke nekoga tko ne zna u kakvoj zemlji živi. Doista sam u duši proživljavao kolumbijsku dramu kao udaljenu jeku, a uznemirivao bih se samo kad bi se prelila u krvavu rijeku. Palio sam cigaretu na cigaretu, udisao dim sa žudnjom za životom kojom astmatičari ispijaju zrak, a tri kutije koje sam dnevno pušio ostavljale su tragove na

mojim noktima i u kašlju kao kod staroga psa, što je narušavalo moju mladost. U biti sam bio plašljiv i tužan, kao svaki pravi Karibljanin, i tako ljubomoran na svoju intimu da sam na bilo kakvo pitanje o tome odgovarao retoričkom drskošću. Bio sam uvjeren da je moja loša sreća urođena i nepopravljiva, pogotovo sa ženama i s novcem, ali mi to nije bilo važno, jer sam želio da me dobra sreća ne napusti u dobrom pisanju. Nije me zanimala slava, ni novac, a ni starost, jer sam bio uvjeren da ću umrijeti vrlo mlad i na ulici.

Putovanje na koje sam krenuo s majkom radi prodaje kuće u Araca-

taci, izbavilo me iz toga ponora, a izvjesnost novoga romana pokazala mi se na obzoru jedne drukčije budućnosti. To je, među mnogim putovanjima na koja sam krenuo, bilo odlučujuće putovanje, jer mi je živo pokazalo da je knjiga koju sam pokušavao napisati bila čista retorička izmišljotina bez ikakve podloge na jednoj istinskoj poetici. Moj se plan rasprsnuo na komadiće pri susretu sa stvarnošću na tom putu otkrivenja.
Model epopeje o kojoj sam sanjao nije mogao biti drugi nego onaj moje obitelji koja nikada nije bila protagonist, čak ni žrtva nečega, nego samo uzaludan svjedok i žrtva svega. Počeo sam je pisati isti čas kad sam se vratio, jer mi više ničemu nije služila razrada artificijelnih sredstava, nego upravo emocionalna nabijenost koju sam u sebi nosio a da to nisam ni znao, i koja me čekala u kući moga djeda i bake. Od prvoga koraka po vrelome pijesku u tom naselju, shvatio sam da moja metoda nije najsretnija za pripovijedanje o tom zemaljskom raju pustoši i nostalgije, iako sam potrošio mnogo vremena i truda u traženju ispravne metode. Gomila posla u Kronici, uoči objavljivanja lista, nije bila prepreka, naprotiv, bila je to kočnica za moj strah.
Osim Alfonsa Fuenmavora, koji me je iznenadio usred kreativne groznice nekoliko sati pošto sam počeo pisati, ostali moji prijatelji dugo su vjerovali da pišem staru knjigu s naslovom Kuća. Odlučio sam ništa im ne govoriti zbog djetinjastoga straha da će se otkriti neuspjeh jedne zamisli o kojoj sam toliko govorio kao da se radi o remek-djelu. No tako sam učinio i zbog praznovjerja što ga još uvijek gajim, pa pričam o jednome i pišem nešto posve drugo da se ne bi znalo što je što. Pogotovo u intervjuima u tisku, koji su zapravo jedna vrsta opasne fikcije za plašljive pisce koji ne žele reći više no što moraju. Ipak, German Vargas je to vjerojatno otkrio pomoću svoje tajanstvene oštroumnosti, jer je nekoliko mjeseci nakon don Ramonova putovanja u Barcelonu napisao pismo u kojemu mu je rekao: »Mislim da je Gabito napustio plan da napiše Kuću, i sada piše drugi roman.« A Don Ramon je to vjerojatno znao i prije no što je otišao na put.
Od prvoga retka bio sam siguran da se ta nova knjiga mora graditi na sjećanjima jednoga dječaka od sedam godina koji je preživio opći

pokolj 1928. na području plantaža banana. No, to sam vrlo brzo odbacio, jer bi priča bila ograničena na viđenje jednoga lika bez dovoljno poetskih mogućnosti da je ispriča. Tada sam se sjetio da je moja pustolovina čitanja Uliksa u dvadesetoj godini, i kasnije Krika i bijesa, bila preuranjena odvažnost bez budućnosti, te sam ih odlučio ponovno pročitati s manje predrasuda. I doista, mnogo toga što mi se učinilo sitničavo ili hermetično kod Jovcea i Faulknera, pokazalo mi se tada u svojoj strahovitoj ljepoti i iskrenosti. Pomislio sam da razbijem monolog glasovima cijeloga sela, kao u grčkome narativnome koru, u stilu Faulknerova djela Ležeći na umoru, gdje su razmišljanja cijele obitelji umetnuta oko umirućega. Nisam mogao ponoviti iskrenost u navođenju imena protagonista u svakoj tiradi kao u kazališnim tekstovima, ali mi je to dalo ideju da upotrijebim samo tri glasa - glas djeda, majke i dječaka - čiji se različiti tonovi i sudbine mogu sami po sebi razabrati. Djed u romanu nije bio jednook kao moj, nego šepav; majka je bila začuđena, ali inteligentna kao moja; dječak nepomičan, uplašen i zamišljen, kakav sam stalno bio u toj dobi. Nije to bilo neko kreativno otkriće, ali i ništa manje, bilo je to tek tehničko sredstvo. Ta nova knjiga nije pretrpjela nikakve duboke promjene za vrijeme pisanja, niti je imala verzije različite od prvotne, osim izostavljanja i ispravaka tijekom kakve dvije godine prije prvoga izdanja, uglavnom zbog poroka da ispravljam do iznemoglosti. Selo, posve drukčije od onoga koje sam zamislio u prvotnome planu, doista sam vidio kada sam se vratio u Aracatacu s majkom, no to ime, kao što me je vrlo mudro upozorio don Ramon, činilo mi se tako malo uvjerljivim kao i ime Bar-ranquilla, jer mu je jednako nedostajao mitski dah koji sam tražio za svoj roman. Tako sam ga odlučio nazvati imenom što sam ga poznavao od djetinjstva, samo što dotad nisam shvaćao njegovu magičnost: Macon-do.
Morao sam promijeniti naslov Kuća, koji je već bio toliko udomaćen medu mojim prijateljima, zato što nije imao ništa zajedničko s tim novim planom, no počinio sam grešku bilježeći u školsku bilježnicu naslove koji su mi padali na pamet dok sam pisao, jer sam ih na kraju imao više od osamdeset. Naposljetku sam ga pronašao kada sam popustio iskušenju da napišem autorski prolog, i ne tražeći ga

u prvoj verziji koja je uglavnom već bila gotova. Naslov mi je iskočio pred lice kao izraz najvećega prezira, a možda i sažaljenja kojim je moja baka u svojoj zaostaloj aristokratskoj navadi prekrstila najezdu tvrtke United Fruit Company: Lišće na vjetru.
Pisci koji su me najviše potaknuli da ga napišem bili su sjevernoamerički romanopisci, a posebno oni čija su mi djela iz Barranquille poslali u Sucre. Naročito zbog srodnosti svih vrsta naravi koju sam pronalazio u kulturama dalekoga juga i u kulturi Kariba s kojom sam posve stopljen, a koja je bila bitna i nezamjenjiva u mome razvoju kao ljudskoga bića i kao pisca. Kada sam postao svjestan toga, počeo sam čitati kao pravi romanopisac zanatlija, ne samo zbog zadovoljstva nego i zbog nezasitne znatiželje da otkrijem kako su napisane knjige onih mudrih. Najprije bih ih čitao od početka, zatim od kraja, a onda ih podvrgavao nekoj vrsti kirurškog seciranja dok ne bih izvadio utrobu najskrivenijih tajni njihove strukture. Zbog toga moja knjižnica nikada nije bila ništa više od radnoga instrumenta gdje sam mogao trenutno pogledati neki odlomak Dostojevskoga, ili naći podatak o epilepsiji Julija Cezara, ili o mehanizmu karburatora kod automobila. Usto, imam i priručnik o savršenim ubojstvima, ako bi to zatrebalo nekom od mojih nezbrinutih likova. Ostalo su učinili moji prijatelji koji su me usmjeravali u čitanju, posuđivali mi knjige koje bih trebao upravo u određenom trenutku pročitati, i potom nemilosrdno iščitavali moje rukopise prije objavljivanja.
Zbog toga sam samoga sebe počeo drukčije shvaćati, i plan o pokretanju lista Kronika naposljetku mi je dao krila. Naš je moral bio tako visok da smo, unatoč nesavladivim preprekama, uspjeli dobiti vlastite urede na nekome trećem katu bez dizala, usred vike prodavača živežnih namirnica i buke autobusa bez voznoga reda u Ulici San Blas koja je bila buran sajam od jutra do sedam navečer. Jedva smo stali. Još nisu bili instalirali telefon, a klima-uređaj je bio fantazija koja nas je mogla stajati više od tjednika, ali je Fuenmavor već našao vremena da napuni ured svojim trošnim enciklopedijama, izrescima iz novina na svakovrsnim jezicima i svojim slavnim priručnicima rijetkih zanimanja. U njegovu direktorskom uredu nalazila se povijesna Underzvood koju je uz

veliku opasnost po život izbavio iz požara u veleposlanstvu, a danas je dragulj u Romantičarskome muzeju u Barranquilli. Jedini drugi ured zauzeo sam ja, s pisaćim strojem posuđenim iz El Heralda, u svome svojstvu šefa redakcije. Nalazio se tu i stol za crtanje za Alejandra Obregona, Orlanda Guerru i Alfonsa Mela, tri čuvena slikara koji su se pri zdravome razumu obvezali da će besplatno ilustrirati priloge, a tako su i učinili, najprije zbog svoje urođene velikodušnosti, a zatim i zbog toga što nismo imali centavo ni za sebe. Fotograf koji je s nama uglavnom stalno surađivao i žrtvovao se bio je Quique Scopell.
Osim posla u redakciji koji je odgovarao mom položaju, morao sam nadgledati postupak slaganja i prisustvovati korekturi probnih otisaka unatoč mojemu pravopisu koji je izgledao kao da pišem nizozemski.
Budući da sam zadržao suradnju u El Heraldu i nastavio sa Žirafom, nisam imao mnogo vremena za redovnu suradnju u tjedniku Kronika. No imao sam ga za pisanje priča u mrtvim satima svitanja.
Alfonso, stručnjak u svim žanrovima, unio je svoju vjeru u policijske priče prema kojima je osjećao požudnu strast. Prevodio ih je i razvrstavao, a ja sam ih podvrgnuo procesu formalnog pojednostavljivanja koji je trebao biti koristan za moj rad. Proces se sastojao u uštedi prostora eliminacijom ne samo nekorisnih riječi nego i površnih zbivanja, sve dok ne bih došao do same biti, a da nisam utjecao na njihovu moć uvjerljivosti. Odnosno, brisao sam sve što je moglo biti suvišno u jednome drastičnome žanru u kojemu bi svaka riječ trebala odgovarati cijeloj strukturi. To je bila jedna od najkorisnijih vježbi u mojim temeljitim istraživanjima koje sam provodio da bih naučio tehnike pripovijedanja priče.
Neke od najboljih priča Josea Felixa Fuenmavora spašavale su nas u mnogim subotama, no čitanost je i dalje bila odlučujuća. Ipak, vječna posljednja nada bio je karakter Alfonsa Fuenmavora kojemu nikada nisu priznate zasluge kao čovjeku od tiska, a zalagao se za nas većom us-trajnošću no što su bile njegove mogućnosti, što je on sam na svakome koraku nastojao osporiti svojim strašnim smislom za humor. Radio je sve, od pisanja vrlo lucidnih uvodnih članaka

do pisanja najbeskorisni-jih članaka, istom upornošću kojom je uspijevao naći oglase, nezamislive kredite i ekskluzivna djela teško dostupnih suradnika. No to su bila zaludna čuda. Kad bi se prodavači novina vraćali s istom količinom primjeraka koju su ponijeli na prodaju, pokušavali smo osobno distribuirati novine u nabolje posjećenim krčmama, od Trećeg čovjeka do onih tihih u riječnoj luci gdje smo slabu prodaju morali naplatiti u obliku alkohola.
Jedan od najpouzdanijih suradnika, i nesumnjivo najčitaniji, postao je Vate Osio. Od prvoga broja lista Kronika bio je jedan od nepogrešivih, a njegov Dnevnik jedne tipkačice, s pseudonimom Dolly Melo, osvojio je srca čitatelja. Nitko ne bi pomislio da tolike različite poslove s takvom otmjenošću radi isti čovjek.
Bob Prieto mogao je spriječiti brodolom Kronike s bilo kakvim liječničkim ili umjetničkim pronalaskom iz Srednjega vijeka. No, kada se o poslu radilo imao je jasno pravilo: ako nema novca, nema ni proizvoda. Vrlo brzo, i dakako s bolom u našim srcima, nije ga bilo.
Uspjeli smo objaviti četiri zagonetne priče od Julia Maria Santodo-minga, napisane na engleskom, koje je Alfonso preveo sa žudnjom lovca na vilinske konjice u gustišu rijetkih rječnika, a Alejandro Obregon ilustrirao istančanošću velikoga umjetnika. No Julio Mario je mnogo putovao,
i na tako različita odredišta da je postao nevidljiv ortak. Samo je Alfonso Fuenmavor znao gdje ga se može naći i to nam otkrio vrlo uznemirujućom izjavom:
- Svaki put kada vidim da prolazi neki avion, pomislim da je u njemu Julio Mario Santodomingo.
Ostali su bili usputni suradnici koji su nas u posljednjim minutama zaključivanja broja, ili plaćanja, držali u velikoj neizvjesnosti. Bogota nam se približila kao da smo joj ravni, no nijedan prijatelj koji je mogao biti od koristi nije ništa učinio da bi Kroniku održao na površini. Osim Jorgea Zalamee koji je shvatio srodnost između njegova i našega lista, i predložio nam sporazum o razmjeni materijala koji je urodio plodom. No mislim da zapravo nitko nije cijenio ono što je u Kronici bilo čudesno. Izdavačko vijeće činilo je

šesnaest članova koje smo sami izabrali prema njihovim priznatim zaslugama, i sve su to bili ljudi od krvi i mesa, ali tako moćni i zauzeti da bi se lako moglo posumnjati u njihovo postojanje. Kronika je za mene imala sporednu važnost utoliko što me je primoravala da improviziram priče na brzinu da bih ispunio neočekivanu prazninu prilikom tjeskobnog zaključivanja broja. Sjedao bih za pisaći stol dok su slovoslagari i montažeri radili svoj posao, te ni iz čega izmišljao priču da zakrpam postojeću rupu. Tako sam napisao Kako Natanael ide u posjet, priču koja mi je riješila hitni problem u zoru, i Oči modrog psa pet tjedana poslije. Prva od te dvije priče bila je izvor serije priča s istim likom čije sam ime bez dopuštenja uzeo od Andre Gidea. Kasnije sam napisao Natana-elov kraj da bih riješio drugu dramu u posljednji čas. Obje su priče potom činile dio jednoga niza od šest priča koje sam odložio u arhiv bez ikakve boli, kada sam shvatio da nemaju ništa zajedničko sa mnom. Od onih koje su mi ostale napola napisane, sjećam se jedne, bez ikakve ideje o sadržaju: Kako se Natanael odijeva u zaručnicu. Lik mi danas ne nalikuje nikome koga sam poznavao, a nije bio zamišljen ni na osnovu mojih ili tuđih životnih iskustava, i ne mogu uopće zamisliti kako je priča s tako neodređenom temom mogla biti moja. Natanael je vjerojatno bio neka literarna odvažnost bez ikakva ljudskoga interesa. Dobro je sjetiti se tih neuspjeha da se ne bi zaboravilo da se lik ne izmišlja ni iz čega, kao što sam to učinio s Natanaelom. Sretna okolnost bila je što mi mašta nije poslužila da se odviše udaljim od sebe, a nesretna okolnost, što sam bio uvjeren kako se književni rad mora platiti jednako dobro kao što se plaćalo i za hvatanje lopova, pa ako smo dobro i na vrijeme plaćali slagarima, onda se pogotovo moralo plaćati i piscima.

Najbolji odjek našega rada u Kronici stizao nam je u pismima don Ramona upućenima Germanu Vargasu. Zanimale su ga neobjavljene vijesti, prijatelji i događaji u Kolumbiji, te mu je German slao izreske iz novina, a u dugim mu pismima govorio o vijestima koje je cenzura zabranila. Odnosno, za njega su postojale dvije Kronike: ona koju smo radili mi i ona koju je sažeto prepričavao German na kraju tjedna. Oduševljene ili stroge don

Ramonove komentare o našim člancima čekali smo s najvećim nestrpljenjem.
Slučajno sam saznao da su razne uzroke kojima su se nastojala objasniti posrtanja Kronike i nesigurnost naše grupe, neki pripisivali mojoj urođenoj i zarazno lošoj sreći. Kao poguban dokaz navodila se moja reportaža o Berascochei, brazilskome nogometašu, s kojim smo htjeli pomiriti sport i književnost u jednome novome žanru, a koji je bio konačan promašaj. Kada sam postao svjestan svoje nedostojne slave, za nju su već znali svi gosti u Japyu. Dokraja obeshrabren, porazgovarao sam o tome s Germanom Vargasom koji je s tim bio upoznat kao i cijela družina.
- Smirite se, majstore - rekao mi je bez imalo sumnje. - Pisati kao što vi pišete, može se objasniti samo dobrom srećom koja nikome ne škodi.
Nisu sve noći bile loše. Noć 27. srpnja 1950. na zabavi u kući Negre Eufemie imala je određeno povijesno značenje u mome životu pisca. Ne znam zbog kakva je razloga vlasnica naručila epsko polukuhano jelo od četiri vrste mesa, a bukavci, uznemireni zbog sirovoga mirisa, digli su graju oko ognjišta. Jedan pomahnitali gost uhvatio je bukavca za vrat i bacio ga živoga u uzavreli lonac. Životinja je jedino uspjela zapištati od boli u posljednjem zamahu krilima i potom uronila u dubine pakla. Barbarski ubojica pokušao je uhvatiti i drugoga, no Negra Eufemia već je ustala sa svojega moćnoga prijestolja.
- Smirite se, dovraga - povikala je - jer će vam bukavci iskljuvati oči!
Samo je mene to dirnulo, jer sam bio jedini koji nije imao srca kušati jelo od svetogrdna kuhana mesa. Umjesto da odem spavati, pohrlio sam u Kroniku i u jednome potezu napisao priču o tri gosta u bordelu kojima su bukavci iskljuvali oči, no nitko u to nije povjerovao. Priča je imala samo četiri lista službene veličine s dvostrukim proredom, a pripovjedač je bio bezimeni glas u prvome licu množine. Ta priča posjeduje očit realizam, a ipak je najzagonetnija od mojih priča, i usto, postavila me je na put koji sam zamalo napustio jer nisam znao kako dalje. Počeo sam pisati u četiri ujutro u petak i završio u osam, posve izmučen zbog božanske zanesenosti. Uz nepogrešivu suradnju Porfiria Mendoze,

povijesnoga slagara El Heralda, uredio sam dijagram predviđen za Kroniku
koja je trebala izići sutradan. U posljednjem času, očajan zbog giljotine zaključivanja lista, diktirao sam Porfiriu konačan naslov koji sam napokon pronašao, a on ga je napisao izravno u rastopljenom olovu: Noć bu-kavaca.
Za mene je to bio početak novoga razdoblja, nakon devet priča koje su se još uvijek nalazile u metafizičkome glibu, i dok još nisam imao nikakav plan kako nastaviti sa žanrom koji nisam uspijevao svladati. Sljedećega mjeseca, Jorge Zalamea objavio je tu priču u izvršnome časopisu Critica, u kojemu se objavljivala velika poezija. Ponovno sam je pročitao poslije pedeset godina, prije no što sam napisao ovaj odlomak, i još uvijek mislim da u njoj ne bih promijenio ni zarez. Usred nesređe-nosti bez ikakva kompasa u kojoj sam živio, to je bio početak jednoga proljeća.
Zemlja se, naprotiv, strmoglavljivala. Laureano Gomez vratio se iz New Yorka da bi se proglasio konzervativnim kandidatom za predsjedničke izbore. Liberalizam se suzdržao pred vladavinom nasilja, i Gomez je kao jedini kandidat izabran 7. kolovoza 1950. Budući da je Kongres bio zatvoren, stupio je na vlast prije odluke Vrhovnoga suda.
Jedva da je zavladao dušom i tijelom da bi se nakon petnaest mjeseci povukao s predsjedništva zbog zdravstvenih razloga. Zamijenio ga je pravnik i konzervativni parlamentarac Roberto Urdaneta Arbelaez u svojstvu prvoga imenovanoga u Republici. Dobri znalci protumačili su to kao vrlo tipičnu formulu Laureana Gomeza da preda vlast u tuđe ruke, ali tako da je ne izgubi nego da nastavi upravljati iz kuće preko osobe koju je postavio. A u hitnim slučajevima i telefonom.
Mislim da je povratak Alvara Cepede s diplomom Sveučilišta Co~ lumbia, mjesec dana prije žrtvovanja bukavaca, bio odlučujući u podnošenju žalosne sudbine tih dana. Vratio se raščupaniji, bez čekinjastih brkova i prostiji nego kada je otišao. German Vargas i ja, koji smo ga nekoliko mjeseci čekali, strahujući da će ga u New Yorku slomiti, umrli smo od smijeha kada smo ga ugledali kako silazi iz aviona u odijelu i kravati, i sa stuba nas pozdravlja s

Hemingwayevim novim djelom: Preko rijeke i u šumu. Istrgnuo sam mu knjigu iz ruku i pomilovao je s obje strane, ali kada sam zaustio da ga o njoj nešto upitam, Alvaro me preduhitrio:
- To je sranje!
Gušeći se od smijeha, German Vargas mi je šapnuo na uho: »Vratio se isti.« Ipak, Alvaro nam je kasnije objasnio da je njegov sud o toj knjizi bio šala, jer ju je tek počeo čitati za vrijeme leta iz Miamia. U svakom slučaju, razveselio nas je time što je bučniji nego prije donio groznicu
novinarstva, filma i književnosti. U sljedećim mjesecima, dok se prilago-davao, držao nas je u grozničavom uzbuđenju.
Bila je to trenutačna zaraza. Žirafa, koja se mjesecima vrtjela u krugu sa sljepačkim štapom, počela je disati s dva fragmenta izvučena iz skica za Kuću. Jedan je bio Pukovnikov sin, nikada rođen, a drugi Ny, odbjegla djevojčica na čija sam vrata često kucao u potrazi za drugim putevima, ali nikada nisam dobio odgovor. Ponovno sam se počeo zanimati za stripove, čitao sam ih ne kao nedjeljnu razbibrigu nego kao novi literarni žanr bezrazložno osuđen na dječje sobe. Moj junak, među mnogima, bio je Dick Tracy. A usto sam se vratio i kultu filma koji mi je usadio djed, a pothranjivao ga don Antonio Daconte u Aracataci, i koji je Alvaro Cepe-da pretvorio u evanđeosku strast u zemlji u kojoj su se najbolji filmovi poznavali iz priča hodočasnika. Bila je sretna okolnost što se njegov povratak podudario s izlaskom dvaju izvrsnih djela: Faulknerova romana Uljez u prahu što ga je uredila Clarence Brown, i romana Roberta Natha-na Portret }enny, urednika Williama Dieterlea. Napisao sam osvrt na oba djela u Žirafi nakon dugih rasprava s Alvarom Cepedom. Toliko sam se počeo zanimati za film da sam ga stao gledati drugim očima. Prije no što sam upoznao Alvara, nisam znao da je najvažnije ime redatelja koje se na platnu posljednje pojavljivalo. Dotad je za mene redateljski posao bio običan posao pisanja scenarija i vođenja glumaca, jer su ostalo radili brojni drugi članovi ekipe. No kada se Alvaro vratio, dao mi je potpun tečaj zasnovan na deranju i bijelom rumu do zore, za stolovima najgorih krčmi, da bi me na mahove poučio onome što je on naučio u Sjedinjenim Državama. I tako bismo dočekivali zore,

sanjajući budni o tome da to učinimo u Kolumbiji.
Osim tih blistavih provala, mi koji smo Alvara pratili na tom njegovom brzom prelaženju križarskoga puta, imali smo dojam da mu nedostaje smirenosti da sjedne i piše. Nismo ga mogli zamisliti kako sjedi više od sat vremena ni u jednom uredu. A dva ili tri mjeseca nakon njegova povratka, Tita Manotas, njegova dugogodišnja zaručnica i doživotna supruga, prestrašeno nas je nazvala i rekla da je Alvaro prodao svoj povijesni kamionet i da je u trgovini rukavica zaboravio originale svojih neobjavljenih priča, a nije imao kopije. Nije poduzeo nikakav napor da ih pronađe, uz njegovo vrlo tipično obrazloženje da se radilo o »šest ili sedam sranja od priča«. Mi, njegovi prijatelji i suradnici, pomogli smo Titi u potrazi za kamionetom, nekoliko puta preprodavanom po cijeloj karipskoj obali i u unutrašnjosti do Medellina. Naposljetku smo ga pronašli u radionici u Sinceleju, udaljenome nekih dvjesto kilometara. Originale na tiskarskom papiru, zgužvane i nepotpune, predali smo Titi zbog straha da će ih Alvaro nepažnjom ili namjerno opet zametnuti.
Dvije od tih priča objavljene su u Kronici, a ostale je čuvao German Vargas gotovo dvije godine dok se tražilo rješenje za objavljivanje. Slikarica Cecilia Porras, uvijek vjerna našoj grupi, ilustrirala ih je nadahnu-tim crtežima koji su predstavljali rendgensku snimku Alvara odjevena u sve ono što je mogao biti: vozač kamiona, klaun na sajmu, ludi pjesnik, student na Sveučilištu Columbia, ili neko drugo zvanje, sve osim običnoga čovjeka. Knjigu je izdala knjižara Mundo pod naslovom Svi smo čekali, i bio je to izdavački događaj koji je prošao nezapaženo samo kod učenih kritičara. Po mome mišljenju, što sam tada i napisao, bila je to najbolja knjiga priča koja je objavljena u Kolumbiji.
Alfonso Fuenmavor napisao je kritičke osvrte kao pravi književni stručnjak u novinama i časopisima, ali zbog svoje prevelike stidljivosti nije ih sabrao u knjizi. Bio je neuobičajeno nezasitan čitatelj koji se mogao usporediti samo s Alvarom Mutisom ili Eduardom Zalameom. German Vargas i on bili su vrlo žestoki kritičari, i to više prema svojim pričama nego prema tuđima, no njihova navika traganja za mladim talentima nikada nije zakazala.

Bilo je to kreativno proljeće u kojemu su potekle vrlo ozbiljne glasine da German noćima ne spava pišući vrhunske priče, no o njima se nije ništa saznalo sve dok se, mnogo godina kasnije, nije zatvorio u spavaću sobu svoje roditeljske kuće i spalio ih nekoliko sati prije vjenčanja s mojom kumom Susanom Linares, da bude siguran da ih ni ona neće pročitati. Pretpostavlja se da su to bile priče i eseji, a možda i skica za roman, no German nikada o njima nije izustio ni riječi, ni prije ni poslije, i tek je uoči svoga vjenčanja poduzeo drastične mjere da ni žena, koja je postala njegova supruga, o tome ništa ne sazna. Susana je to primijetila, ali nije mogla ući u sobu da ga spriječi, jer joj to svekrva nije dopustila. »U to vrijeme«, rekla mi je Suši godinama poslije sa svojim brzopletim humorom, »zaručnica prije vjenčanja nije mogla ući u spavaću sobu svog izabranika.«
Nije prošla ni godina dana, a pisma don Ramona postala su sve nejasnija, tužnija i rjeđa. Kada sam 7. svibnja 1952, u podne, ušao u knjižaru Mundo, German mi nije morao ništa reći da bih shvatio kako je don Ramon umro. Zbilo se to prije dva dana u Barceloni njegovih snova. Jedino što smo svi govorili, već kako bismo stizali u kavanu na podnevni sastanak, bilo je:
- Kakva nesreća!
Tada nisam bio svjestan toga da proživljavam jednu posve drukčiju godinu u svome životu, a danas uopće ne sumnjam da je bila odlučujuća. Dotad sam se zadovoljavao svojim nemarnim izgledom. Mnogima sam bio drag i cijenili su me, neki su mi se i divili u tome gradu u kojemu je svatko živio na svoj način, i kako je umio. Imao sam vrlo živ
društveni život, sudjelovao u umjetničkim i društvenim polemikama u svojim hodočasničkim sandalama koje su izgledale kao da sam ih kupio da bih oponašao Alvara Cepedu, s jedinim platnenim hlačama i dvjema košuljama s kosim prugama koje sam prao pod tušem.
Odjednom, zbog raznih razloga, a neki su bili i odviše neznatni, počeo sam obnavljati svoju odjeću, ošišao sam se kao regrut, stanjio brkove i naučio nositi senatorske cipele koje mi je poklonio doktor Rafael Marriaga, putujući član grupe i povjesničar grada, a koji ih

nijednom nije obuo jer su mu bile prevelike. Zbog nesvjesne dinamike skorojević-kog društva počeo sam osjećati kako se gušim od vrućine u sobi u Ras-cacielosu, kao da je Aracataca bila u Sibiriji, a patio sam i zbog gostiju koji su prolazili i glasno razgovarali kad bi ustali, te neumorno gunđao jer su se u sobama tih noćnih ptičica neprestano slijevale čitave brigade slatkovodnih mornara.
Danas shvaćam da moj izgled prosjaka nije bio takav zbog siromaštva ni zato da bih izgledao kao pjesnik, nego zato što su sve moje energije bile usredotočene na svojeglavost da naučim pisati. Čim sam nazreo pravi put, napustio sam Rascacielos i preselio se u mirnu četvrt Prado, u drugu urbanu i društvenu krajnost, dva bloka dalje od kuće Meire Delmar, i pet blokova od povijesnoga hotela u kojemu su bogataški sinovi plesali sa svojim ljubavnicama djevicama nakon nedjeljne mise. Ili kao što je German rekao: počeo sam se popravljati nagore.
Živio sam u kući sestara Avila-Esther, Mavite i Tone, koje sam upoznao u Sucreu i koje su se već neko vrijeme trudile da me izbave iz propasti. Umjesto kartonske kutije u kojoj sam izgubio mnoge nedoumice razmaženoga unuka, imao sam sada vlastitu spavaću sobu s posebnom kupaonicom i prozorom koji je gledao na vrt, te tri obroka dnevno za nešto malo više od moje jadne plaće. Kupio sam hlače i pola tuceta tropskih košulja s oslikanim cvjetovima i pticama, koje su mi na neko vrijeme donijele tajnu slavu brodskoga maloga. Stare prijatelje, koji se više nisu sa mnom sastajali, počeo sam tada svugdje sretati. S velikim veseljem otkrio sam da su znali napamet besmislice iz Žirafe, da su bili fanatici Kronike zbog onoga što su nazivali svojim sportskim pitanjem časti, i da su čak čitali moje priče, premda ih nisu shvaćali. Sreo sam Ricarda Gonzaleza Ripolla, moga susjeda u spavaonici u Državnoj gimnaziji, koji se smjestio u Barranquilli s diplomom arhitekta, i za manje od godinu dana sredio svoj život uz chevrolet pačjega repa, nejasnoga godišta, u kojemu bi u zoru utrpao čak do osam putnika. Dolazio bih kući u rane jutarnje sate tri puta tjedno, jer smo odlazili na zabave s novim prijateljima koji su bili opsjednuti time da poprave zemlju, jedni uz magične političke formule, a drugi u tučnjavi s policijom.

Kada je saznala za sve te novosti, majka mi je poslala poruku u svome stilu: »Novac traži novac.« Prijateljima s posla nisam ništa rekao o svojim promjenama sve do noći kada sam ih sreo za stolom u kavani Japy i uhvatio se za sjajnu izreku Lope de Vege: »I doveo sam u red ono što je trebalo srediti u mojoj nesređenosti.« Ne sjećam se takva zviždanja ni na nogometnome stadionu. German se kladio da mi se neće ostvariti nijedna zamisao začeta izvan Rascacielosa. Prema Alvaru, ne bih preživio grčeve od tri redovna dnevna obroka. No Alfonso se pobunio zbog pretjeranog upletanja u moj privatni život, i prekinuo je tu temu raspravom o hitnosti donošenja radikalnih odluka zbog sudbine Kronike. Mislim da su se zapravo osjećali krivima zbog moje nesređenosti, no bili su odviše dolični da mi ne zahvale na odluci jednim uzdahom olakšanja.

Suprotno onome što se očekivalo, poboljšalo se moje zdravlje i moj moral. Čitao sam manje zbog nedostatka vremena, ali sam poboljšao stil Žirafe, i prisilio se da nastavim pisati Lišće na vjetru u svojoj novoj sobi na prethistorijskome pisaćem stroju što mi ga je posudio Alfonso Fuen-mayor, i to u svitanjima koje sam nekoć rasipao s Monom Guerrom. U jednome normalnom popodnevu u redakciji mogao sam napisati Žirafu, uvodni članak, neke od svojih brojnih vijesti bez potpisa, sažeti jednu policijsku priču i sastaviti članke u posljednji čas prije zaključivanja Kronike. Srećom, umjesto da s vremenom postane lakši, roman je počeo nametati svoje vlastite kriterije protiv mojih, a ja sam bio dovoljno čista duha da to shvatim kao znak povoljnih vjetrova.

Tako je odvažna bila moja volja da sam na brzinu smislio svoju priču broj deset: Netko remeti ove ruže, zato što je politički komentator kojemu smo u posljednji čas rezervirali tri stranice u Kronici za članak, pretrpio težak infarkt. Tek kada sam unosio ispravke na probnom otisku svoje priče, shvatio sam da je to još jedna statična drama kakvih sam nesvjesno već podosta napisao. Ta neugodnost pojačala mi je grižnju savjesti jer sam probudio jednoga prijatelja malo prije ponoći da mi napiše članak za manje od tri sata. I zbog te grižnje istodobno sam i ja napisao priču, a u ponedjeljak sam ponovno pred izdavačkim vijećem govorio o hitnosti da

izađemo na ulicu i spasimo časopis od obamrlosti reportažama iz života. No ta ideja, o kojoj su i drugi razmišljali, još je jednom odbačena s obrazloženjem u moju korist: ako izađemo na ulicu s idiličnom koncepcijom kakvu imamo o reportaži, časopis neće izići na vrijeme, ako uopće izađe. Trebao sam to shvatiti kao kompliment, no nikada se nisam uspio osloboditi pomisli da je njihov pravi razlog bilo neugodno sjećanje na moju reportažu o Berascochei.
Tih je dana dobar savjet stigao preko telefonskoga poziva Rafaela Es-calonea, autora pjesama koje su se onda pjevale, a i još uvijek se pjevaju
na ovoj strani svijeta. Barranquilla je bila živo središte zbog čestoga prolaska pjevača s harmonikama koje smo poznavali i na zabavama u Ara-cataci, a i zbog njihova intenzivna prenošenja na karipskim radiostanicama. Vrlo poznati tadašnji pjevač bio je Guillermo Buitrago, koji se hvalio da je u toku s novostima u Provinciji. Drugi vrlo popularni pjevač bio je Crescencio Salcedo, bosonogi Indijanac koji bi se smjestio na uglu kod zalogajnice Americana, i pjevao spuštenih jedara vlastite i tuđe žetvene pjesme glasom koji je odzvanjao pomalo metalno, ali s vrlo osebujnim umijećem kojim se nametnuo svakodnevnoj gomili ljudi u Ulici San Blas. Dobar dio svoje mladosti proveo sam pored njega, a da ga nisam čak ni pozdravio, niti me je ikada vidio, sve dok nisam napamet naučio njegov bogati repertoar raznovrsnih pjesama.
Vrhunac te strasti zbio se za jednoga dremljivog popodneva u kojemu me je telefon prekinuo dok sam pisao Žirafu. Glas poput mnogih drugih, poznatih iz djetinjstva, pozdravio me je bez prethodnih formalnosti:
- Kako je, brate? Ovdje Rafael Escalona.
Pet minuta poslije našli smo se za rezerviranim stolom u kavani Roma i začeli prijateljstvo za cijeli život. Jedva smo se uspjeli pozdraviti, jer sam odmah počeo navaljivati na Escalonu da mi otpjeva svoje posljednje pjesme. Čuo sam rasute stihove, tihim i vrlo odmjerenim glasom koji je pratio udarajući prstima po stolu. Narodna poezija naših krajeva šetala je u novome ruhu u svakoj strofi. »Dat ću ti stručak nezaboravka da učiniš ono što mu ime

kaže«, pjevao je. Ja sam mu pokazao da znam napamet najbolje pjesme iz njegova kraja, koje sam još kao dječak zapamtio u nabujaloj rijeci usmene tradicije. No najviše ga je iznenadilo što sam o Provinciji govorio kao da je poznajem.
Nekoliko dana prije toga, Escalona je autobusom putovao iz Villa-nueve u Valledupar i u glavi skladao glazbu i riječi nove pjesme za karneval sljedeće nedjelje. Bio je to njegov majstorski način, jer nije znao zapisivati glazbu ni svirati ijedan instrument. U nekome selu na putu, u autobus se ukrcao jedan lutajući trubadur u sandalama i s harmonikom, kakvih je već bilo bezbroj, i koji su putovali zemljom pjevajući od sajma do sajma. Escalona ga je posjeo do sebe i na uho mu otpjevao jedine dvije strofe svoje nove pjesme koje je dovršio.
Trubadur je sišao na pola puta, a Escalona je nastavio do Valledupa-ra gdje je morao leći zbog vrućice od četrdeset stupnjeva i obične prehlade. Za tri dana bila je karnevalska nedjelja, a nedovršena pjesma, koju je Escalona potiho otpjevao slučajnome prijatelju, pomela je sve stare i nove pjesme od Valledupara do rta Vele. Samo je on znao tko ju je pronio dok se znojio u vrućici za vrijeme karnevala, i tko joj je nadjenuo ime: Stara Sara.
w
Priča je istinita, i nije rijetka na tome području i u tome poslu u kojemu je ljepota nešto sasvim prirodno. Harmonika, koja nije tipičan ni općenito raširen instrument u Kolumbiji, bila je popularna na području Valledupara u koji je možda stigla s otoka Aruba i Curacao. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata prekinut je uvoz iz Njemačke, a oni koji su živjeli u Provinciji preživjeli su zahvaljujući svojim urođenim sposobnostima. Jedan od njih bio je Leandro Diaz, stolar koji ne samo da je bio genijalan skladatelj i virtuoz na harmonici, nego i jedini koji je znao popravljati harmonike za vrijeme rata, unatoč tome što je bio slijep od rođenja. Ti lutajući pjevači živjeli su pjevajući od mjesta do mjesta ljupke i jednostavne pjesme o svakodnevnom životu na religioznim ili svjetovnim zabavama, a pogotovo na raskalašenim karnevalima. No Rafael Escalona bio je malo drukčiji slučaj. Bio je sin pukovnika Clementea Es-calone, nećak slavnoga biskupa Celedona i maturant

gimnazije u Santa Marti koja sada nosi njegovo ime. Počeo je skladati vrlo rano, kao dječak, na zgražanje obitelji koja je pjevanje uz harmoniku smatrala nečim čime se bavi radnička klasa. Ne samo da je bio jedini lutajući pjevač koji je maturirao, nego i jedan od malobrojnih koji je znao čitati i pisati u ono vrijeme, a bio je i vrlo ohol i zaljubljiv čovjek. Ali nije bio, niti će biti posljednji: danas ih ima na stotine i sve su mlađi. Bili Clinton imao je to prilike vidjeti potkraj svojega predsjedavanja, kada je slušao grupu dječaka iz osnovne škole koji su iz Provincije doputovali da pjevaju pred njim u Bijeloj kući.

Tih sretnih dana slučajno sam se sreo s Mercedes Barchom, kćeri ljekarnika iz Sucre koju sam zaprosio kada je imala trinaest godina. I za razliku od naših prijašnjih susreta, taj je put prihvatila moj poziv za nedjeljni ples u hotelu Prado. Tek sam tada saznao da se sa svojom obitelji preselila u Barranquillu zbog političke situacije koja je bila sve teža. Demetrio, njezin otac, bio je čvrst liberal koji nije ustuknuo pred prvim prijetnjama kada su se pojačala progonstva i uvrede na anonimnim papirićima koji su postavljani na javnim mjestima. No pred pritiskom na njegovu obitelj, riješio se posljednjih stvari koje je imao u Sucreu i otvorio ljekarnu u Barranquilli, pored hotela Prado. Iako star kao i moj otac, uvijek se prema meni odnosio mladenački prijateljski, što smo ponovno oživjeli u krčmi preko puta, i još jednom se napili kao veslači s cijelom grupom u Trećem čovjeku. Mercedes je tada studirala u Medellinu i dolazila je kući samo za božične praznike. Uvijek je bila zabavna i ljubazna prema meni, no imala je dar mađioničara u izbjegavanju pitanja i odgovora, kao i u tome da se ne izjasni ni o čemu konkretnome. Morao sam to prihvatiti kao milosrdniju taktiku od ravnodušnosti ili odbacivanja, i pomiriti se s time da me je vidjela sa svojim ocem i prijateljima
u krčmi preko puta. Ako on nije naslutio moje zanimanje za nju na tim praznicima, bilo je to stoga što je to bila najbolje čuvana tajna u prvih dvadeset stoljeća kršćanstva. U nekoliko se prilika hvalio u krčmi Treći čovjek rečenicom koju mi je ona spomenula u Sucreu na našem prvom plesu: »Moj tata kaže da se još nije rodio princ koji bi se sa mnom oženio.« Nisam znao vjeruje li i ona u to, no ponašala

se kao da vjeruje sve do uoči Božića kada je pristala da se sljedeće nedjelje nađemo na jutarnjem plesu u hotelu Prado. Bio sam tako praznovjeran da sam njezinu odluku pripisao svojoj frizuri i umjetničkim brkovima koje mi je brijač uredio, kao i odijelu od sirovog lana i svilenoj kravati, što sam sve kupio na nekoj rasprodaji koju su priredili Turci. Bio sam siguran da će doći s ocem, jer je svugdje išla s njim, pa sam pozvao i svoju sestru Aidu Rosu koja je provodila praznike sa mnom. No Mercedes se pojavila sama samcata, i plesala tako prirodno i s toliko ironije da joj je svaki moj prijedlog bio smiješan. Toga je dana započelo nezaboravno razdoblje za moga kuma Pacha Galana, slavnoga stvoritelja plesa merecumbe koji se plesao godinama i bio izvor novih karipskih melodija koje se još uvijek slušaju. Ona je odlično plesala na tu glazbu u modi, a svoje magično i oštroumno umijeće koristila da izbjegava prijedloge kojima sam je salijetao. Čini mi se da je njezina taktika bila navesti me da pomislim kako me ne shvaća ozbiljno, ali tako vješto da sam uvijek pronalazio način da nastavim dalje. Točno u podne, shvativši koliko je sati, prestrašila se i ostavila me nasred sale. Nije htjela da je otpratim ni do vrata. Mojoj se sestri to učinilo tako neobičnim da se na neki način počela osjećati krivom, i čak me upitala nema li taj nemili događaj nešto s njezinom iznenadnom odlukom da ode u salezijanski samostan u Medellinu. Od toga dana, Mercedes i ja izmislili smo posve osebujan način na koji smo se razumjeli a da ništa ne govorimo, čak i da se ne viđamo. Za nju sam ponovno čuo nakon mjesec dana, 22. siječnja sljedeće godine, u odrješitoj poruci koju mi je ostavila u EZ Heraldu: »Ubili su Caye-tana.« Za nas je to mogao biti samo jedan - Cavetano Gentile, naš prijatelj iz Sucre, neimenovani liječnik, animator plesova i zaljubljenik po zanimanju. Prema izravnoj verziji ubila su ga nožem dva brata one male učiteljice iz škole u Chaparralu koju smo vidjeli kako jaše s njim. Tijekom dana, izmjenjujući telegrame, saznao sam cijelu priču.

Još nije bilo vrijeme jednostavnoga komuniciranja telefonom i osobni pozivi na većoj udaljenosti obavljali su se uz prethodno slanje telegrama. Odmah sam reagirao kao reporter. Odlučio sam otputovati u Sucre da napišem reportažu, no u redakciji su to

protumačili kao sentimentalni poriv. Danas to shvaćam, jer smo se mi Kolumbijci već tada međusobno
\
ubijali zbog bilo kakva razloga, a ponekad bismo ga čak i izmišljali samo da se ubijamo, no zločini iz strasti bili su raskoš bogataša u gradovima. Učinilo mi se da je to vječna tema, i počeo sam prikupljati podatke od svjedoka, sve dok moja majka nije otkrila moje skrivene namjere i zamolila me da ne napišem reportažu. Barem dok je živa Cavetanova majka, gospođa Julieta Chimento koja je zbog mnogih razloga bila njezina kuma s pričesti, i krsna kuma Hernandu, mojemu bratu broj osam. Njezini su razlozi - nužni za jednu dobru reportažu - bili velika prepreka. Dva su učiteljičina brata progonila Cavetana dok se on pokušavao skloniti u svoju kuću, no gospoda Julieta se požurila zatvoriti vanjska vrata, jer je mislila da joj je sin već u spavaćoj sobi. Tako on nije mogao ući, te su ga ubili nožem pred zatvorenim vratima.
Moja trenutačna reakcija bila je da sjednem i napišem reportažu o tom zločinu, no naišao sam na sve moguće zapreke. Više me nije zanimao sam zločin nego književna tema o kolektivnoj odgovornosti. Međutim, nikakvo obrazloženje nije uvjerilo moju majku, a činilo mi se da bi bio nedostatak poštovanja napisati reportažu bez njezina dopuštenja. Ipak, tih su me dana samo spopadale želje da je napišem. Mnogo godina kasnije osjetio sam rezignaciju dok sam čekao polazak aviona na aerodromu u Alžiru. Vrata dvorane za prvu klasu odjednom su se otvorila i ušao je arapski princ u besprijekornoj tunici koja je pokazivala njegovo porijeklo, a na ruci je imao divnu ženku sokola koja je umjesto kožnate kapuljače što se koristi u klasičnom lovu sa sokolovima, imala zlatnu kapuljaču s umetnutim dijamantima. Naravno, sjetio sam se Cavetana Gentilea koji je od svoga oca naučio lijepo umijeće lova pomoću sokola, u početku s kreolskim kopcima, a zatim i s veličanstvenim primjercima dovedenima iz Sretne Arabije. Kada je umro, imao je na svome posjedu pravi kavez za sokolove s dvije ženke i jednim mužjakom, uvježbanima za lov na jarebice, i s jednim škotskim sokolom lovcem, izučenim za osobnu zaštitu. Bio mi je poznat povijesni intervju koji je George Plimton napravio s

Ernestom Hemingwayom u The Pariš Reviezv, u kojemu ga je upitao za postupak preoblikovanja stvarne osobe u lik u romanu. Hemingway mu je odgovorio: »Kad bih ja objasnio kako se to radi, moglo bi to poslužiti kao priručnik za odvjetnike specijalizirane u slučajevima klevete.« No toga božanstvenoga jutra u Alžiru moj je položaj bio sasvim drukčiji: nisam imao nikakvu želju nastaviti mirno živjeti ako ne napišem priču o Cavetanovoj smrti.
Moja majka bila je nepokolebljiva u tome da me spriječi naspram svim mogućim obrazloženjima, čak i trideset godina nakon te drame, kada me je ona sama nazvala u Barcelonu da mi kaže lošu vijest da je Julieta Chimento, Cavetanova majka, umrla, ne oporavivši se nikada od
sinovljeva gubitka. No taj put, iskušavajući svime njezino stanje duha, moja majka nije pronašla razloge da spriječi reportažu.
- Samo te jedno molim kao majka - rekla mi je. - Piši o Cavetanu kao da je bio moj sin.
Priča s naslovom Kronika najavljene smrti objavljena je dvije godine poslije. Moja majka nije ju pročitala zbog razloga koji čuvam kao njezin drugi dragulj u svom osobnom muzeju: »Nešto što je tako loše završilo u životu, ne može dobro završiti u knjizi.«
Telefon je u mome uredu zazvonio u pet popodne, tjedan dana nakon Cavetanove smrti, kada sam započinjao pisanje svoga dnevnoga zadatka u El Heraldu. Zvao je moj tata, upravo je stigao u Barranquillu bez ikakve najave, i hitno me želio vidjeti u kavani Roma. Napetost u njegovu glasu prestrašila me je, no još me više uznemirilo kada sam ga vidio, neurednoga kao nikada i neobrijanoga, u nebeski plavome odijelu od 9. travnja, zgužvanom zbog vrućine na putu, a držala ga je samo spokojnost onih pobijeđenih.
Osjetio sam toliki jad da još danas ne mogu prenijeti tjeskobu i jasnoću kojom me je otac obavijestio o obiteljskoj nesreći. Sucre, taj raj za laki život s lijepim djevojkama podlegao je potresima političkoga nasilja. Cavetanova smrt bila je samo jedan znak.
- Ti ne možeš shvatiti kakav je to pakao jer živiš u ovoj mirnoj oazi - rekao mi je. - No mi koji smo ondje još uvijek živi, živi smo jer nas Bog poznaje.

Bio je jedan od malobrojnih članova Konzervativne stranke koji se nije morao skrivati pred raspaljenim liberalima nakon 9. travnja, a sada su ga upravo njegovi, koji su tada nalazili utočište u njegovoj sjeni, odbacivali zbog njegove blagosti. Prikazao mi je tako zastrašujuću i tako stvarnu sliku da je to itekako opravdavalo njegovu naglu odluku da sve napusti i odvede obitelj u Cartagenu. Ni razumom ni srcem nisam bio protiv njega, ali sam pomislio da bih ga mogao zadržati jednim manje radikalnim rješenjem nego što je tako nagla selidba.

Nije bilo vremena za razmišljanje. Pili smo sokove u tišini, a njemu se ponovno, prije no što je ispio svoj, vratio njegov grozničavi idealizam, te mi nije pružio priliku da govorim. »Jedino što me tješi u cijeloj toj nesreći«, rekao je uzdrhtalim uzdahom, »to je sreća da napokon možeš završiti studije.« Nikada mu nisam rekao koliko me je dirnula ta njegova sanjarska sreća zbog jedne tako trivijalne stvari. Osjetio sam kako mi se utroba zaledila, jer mi je glavom sijevnula izopačena pomisao da je selidba obitelji tek još jedna njegova domišljatost da me primora da postanem odvjetnik. Pogledao sam ga ravno u oči, a one su bile dva mirna čuđenja. Shvaćao sam da je bio tako nemoćan i uznemiren da me ne bi prisiljavao ni na što, niti mi išta uskraćivao, ali je imao dovoljno vjere u Božju providnost da misli kako me može primorati na predaju svojom klonulošću. I još više: istom opreznom vjerom najavio mi je da mi je našao posao u Cartageni i da je sve spremno za moj početak rada u ponedjeljak. Odličan posao, objasnio mi je, na koji moram dolaziti samo svakih petnaest dana da bih podignuo plaću.

To je bilo više no što sam mogao probaviti. Stisnutih zuba najavio sam mu neke prešućene stvari koje su ga trebale pripremiti za negativan svršetak. Ispričao sam mu dugi razgovor koji sam vodio s majkom na putovanju u Aracatacu, i nakon kojega nikada nisam čuo nikakav njegov komentar, ali sam shvatio da je njegova ravnodušnost za tu temu bila najbolji odgovor. Najžalosnije je bilo to što sam ja igrao poznavajući sve karte, jer sam znao da neću biti primljen na fakultet zato što nisam položio dva predmeta s druge godine i tri nenadoknadiva s treće. To sam zatajio obitelji jer sam

htio izbjeći nekorisno razočaranje, a nisam htio čak ni zamisliti kakva bi bila očeva reakcija da sam mu to rekao toga popodneva. U početku razgovora odlučio sam ne prepustiti se nikakvoj slabosti srca, jer me je boljelo što je jedan tako dobar čovjek izgledao tako jadno zbog svoje djece. Ipak, učinilo mi se da mu ulijevam odviše nade. Na kraju sam popustio pred onim lakim obrascem da ga zamolim da razmislim preko noći.
- U redu - rekao je - samo nemoj zaboraviti da je u tvojim rukama sudbina obitelji.
Taj je uvjet prelio čašu. Bio sam svjestan svoje slabosti dok sam ga pratio na posljednji autobus u sedam navečer, te sam morao zavarati svoje srce da ne bih sjeo pored njega i otišao s njim. Bilo mi je jasno da se krug zatvorio i da će moja obitelj ponovno biti tako siromašna da će moći preživjeti samo uz pomoć sviju nas.
Nije to bila dobra noć za donošenje odluka. Policija je silom izbacila nekoliko obitelji izbjeglica iz unutrašnjosti koji su se ulogorili u parku San Nicolas, bježeći pred nasiljem u selima. No mir u kavani Roma bio je nedodirljiv. Španjolski izbjeglice uvijek bi me pitali što znam o don Ramonu Vinvesu, a ja bih im uvijek u šali odgovarao da njegova pisma ne donose vijesti iz Španjolske nego nestrpljiva pitanja o vijestima iz Barranquille. Otkad je umro, nisu ga više spominjali, ali su za stolom zadržali njegov prazni stolac. Neki mi je znanac čestitao na zadnjoj Ži-rafi koja ga je na neki način podsjetila na razuzdan romantizam Mariana Josea de Larre, a da nikada nisam saznao zašto. Profesor Perez Dome-nech trgnuo me je iz mojih nevolja jednom od svojih prikladnih rečenica: »Nadam se da nećete slijediti onaj loši primjer i ustrijeliti se.«
i
Vjerujem da to ne bi rekao da je znao do koje je mjere mogao imati pravo te noći.
Nakon pola sata odvukao sam Germana Vargasa na sam kraj kavane Japy. Čim su nas poslužili, rekao sam mu da se moram hitno s njim posavjetovati. On je stao na pola puta sa šalicom koju je htio kušati - isto kao i don Ramon - i uznemireno me upitao:
- Kamo idete?
Njegova me je oštroumnost zapanjila.

- Kako, dovraga, znate! - rekao sam mu.
Nije znao, ali je naslutio, i mislio je da bi moje odustajanje bio kraj za Kroniku i teška odgovornost koja bi me tištala do kraja života. Dao mi je do znanja da bi to bila gotovo izdaja, a nitko osim njega nije imao više prava to reći. Nitko nije znao što da napravimo s Kronikom, no svi smo bili svjesni da ju je Alfonso održavao u ključnim trenucima, uključujući i investicije koje su nadmašivale njegove mogućnosti, tako da nikada nisam uspio izbaciti tu nesretnu ideju iz Germanove glave da će moja selidba neizbježno biti smrtna osuda za časopis. Siguran sam da je on, što sam posve shvaćao, znao da su moji razlozi neminovni, ali je ispunio svoju moralnu dužnost da mi kaže što misli.
Sutradan, dok me vozio u ured Kronike, Alvaro Cepeda dirljivo je pokazao zgrčenu bol što su mu je nanosile osobne nevolje prijatelja. Nesumnjivo je već od Germana saznao za moju odluku da odem, i samo nas je njegova primjerena plahost poštedjela bilo kakva salonskog obrazlaganja.
- Kvragu! - rekao mi je. - Ići u Cartagenu ne znači nikamo ići. Zabavno je ići u New York, kao što sam otišao ja, i evo me ovdje cijeloga.
Bila je to lekcija paraboličnih odgovora koji su mu služili za slučajeve, kao što je bio ovaj moj, da bi nekoga rasplakao. Zbog toga me nije iznenadilo što je prvi put radije htio razgovarati o tome da se rade filmovi u Kolumbiji, što ćemo planirati bez rezultata do kraja naših života. Skicirao ga je mirno da mi ulije neku nadu, i naglo zakočio usred ustrajne gomile ljudi i jadnih krčmetina u Ulici San Blas.
- Već sam rekao Alfonsu - povikao je kroz prozor - da pošalje kvragu časopis i da napravimo jedan kao što je Timel
Razgovor s Alfonsom nije bio lak ni za mene ni za njega, jer smo imali neku nerazriješenu stvar otprije šest mjeseci, a obojica smo patili od neke vrste mentalnoga mucanja u teškim situacijama. Dogodilo se da sam prilikom jednog od svojih djetinjastih izlijeva bijesa u tiskari, skinuo svoje ime i titulu u impresumu Kronike, što je metaforički značilo formalno davanje otkaza, a kada se poslije oluja stišala, zaboravio sam

ih ponovno staviti. Nitko to nije primijetio osim Germana Vargasa tek nakon dva tjedna, i to je spomenuo Alfonsu. I za njega je to bilo iznenađenje. Porfirio, šef tiskare, ispripovijedao im je što se zbilo, a oni su se složili da ostave stvari kakve jesu dok im ja ne iznesem svoje razloge. Na moju nesreću, posve sam na to zaboravio sve do dana kada smo se Alfonso i ja dogovorili da odem iz Kronike. Kada smo završili razgovor, pozdravio se sa mnom umirući od smijeha zbog tipično njegove šale, neprikladne, ali neodoljive.
- Sreća je - reče mi - što ne moramo čak ni izbrisati vaše ime iz impresuma.
Tek sam se tada sjetio tog incidenta poput uboda nožem, i osjetio kako se zemlja otvara pod mojim nogama, ne zbog toga što je Alfonso rekao na tako prikladan način, nego zato što sam mu to zaboravio objasniti. Alfonso, kao što se moglo očekivati, reagirao je kao odrastao čovjek. Ako je to bila jedina nepravda o kojoj nismo raspravili, nije dolično ostaviti je u zraku bez objašnjenja. Ostalo će srediti Alfonso s Alvarom i s Germanom, a ako bismo svi trebali spašavati brod, ja bih se za dva sata mogao i vratiti. Računali smo na izdavačko vijeće kao na krajnje sredstvo, poput neke vrste Božje providnosti koju nikada nismo uspjeli posjesti za dugi stol od orahovine u vrijeme velikih odluka.
Germanovi i Alvarovi komentari ulili su mi samopouzdanje koje mi je nedostajalo da odem. Alfonso je shvaćao moje razloge i primio ih kao olakšanje, ali ničim nije dao do znanja da bi Kronika mogla propasti zbog mog otkaza. Naprotiv, savjetovao mi je da mirno prebrodim krizu, umirio me idejom da se stvori čvrsta baza izdavačkoga vijeća, i rekao da će me obavijestiti kada se bude moglo učiniti nešto što će doista biti vrijedno truda.
To je bio prvi znak da je Alfonso prihvaćao nevjerojatnu mogućnost da Kronika propadne. Tako je i bilo, bez žaljenja i bez slave, 28. lipnja, nakon pedeset osam brojeva u četrnaest mjeseci. Ipak, pola stoljeća poslije, imam dojam da je taj časopis bio važan događaj u našemu novinarstvu. Nije ostalo nijedno kompletno izdanje, samo prvih šest brojeva i nekoliko izrezaka u katalonskoj knjižnici don Ramona Vinvesa.
Sretna slučajnost za mene bila je što su u kući gdje sam živio htjeli

promijeniti pokućstvo u dnevnom boravku, pa su mi ga ponudili po cijeni javne dražbe. Uoči puta, u mom sređivanju računa s El Heraldom, prihvatili su da mi plate šest mjeseci unaprijed za Žirafu. Dijelom toga novca platio sam Mayitino pokućstvo za našu kuću u Cartageni, jer sam znao da ga moja obitelj neće ponijeti iz Sucre, a nije imala sredstava za kupovinu drugoga. Moram spomenuti da je to pokućstvo nakon pedeset
m
godina uporabe još uvijek u dobrome stanju i da služi svrsi, jer moja zahvalna majka nije dopustila da se proda.
Tjedan dana nakon posjeta moga oca preselio sam se u Cartagenu s pokućstvom kao gotovo jedinom prtljagom i s malo odjeće što sam je nosio na sebi. Za razliku od prvoga puta, znao sam što da radim ako mi nešto zatreba, poznavao sam sve što mi je bilo potrebno u Cartageni, i svim sam srcem želio da se moja obitelj dobro osjeća, a ja loše, za kaznu zbog slabosti moga karaktera.
Kuća se nalazila na dobrome mjestu u četvrti Popa, u sjeni povijesnoga samostana koji je uvijek izgledao kao da će se svakoga časa urušiti. Četiri spavaonice i dvije kupaonice u prizemlju bile su određene za roditelje i jedanaestero djece, ja sam bio najstariji, s gotovo dvadeset šest godina, a Eligio najmlađi, u dobi od pet godina. Svi smo bili lijepo odgojeni prema karipskim običajima, spavali smo u mrežama i na prostirkama na podu, a u krevetima, samo koliko je bilo mjesta.
Na prvome katu živio je stric Hermogenes Sol, brat moga oca, sa svojim sinom Carlosom Martinezom Simahanom. Cijela kuća nije bila dovoljna za sve nas, no najamnina je bila umjerena zbog stričevih poslova s vlasnicom o kojoj smo znali samo da je vrlo bogata i da se zove Pepa. Moja obitelj, sa svojim neumoljivim darom za šalu, ubrzo je pronašla savršeni naziv za adresu koji je zvučao kao stih: »Kuća Pepe na rubu Pope.«
Dolazak djece za mene je misteriozno sjećanje. Svjetlo je nestalo u pola grada, te smo pokušavali urediti kuću u mraku da bi djeca mogla leći. Mi, starija braća, prepoznavali smo se po glasovima, no mlada su se djeca toliko promijenila od moga posljednjega posjeta da su me njihove krupne i tužne oči plašile na svjetlu svijeća. Zbog

nereda putnih kovčega, zavežljaja i obješenih mreža u mraku, patio sam kao da se radilo o kakvom kućnom 9. travnju. No najviše me se dojmilo kada sam pokušao pomaknuti neku bezobličnu vreću koja mi je klizila iz ruku. Bili su to posmrtni ostaci bake Tranquiline koje je moja majka iskopala i ponijela da ih pohrani u kosturnici crkve sv. Petra Claverskog, gdje se danas, u istoj grobnici, nalaze i ostaci moga oca i tete Elvire Carrillo.
Stric Hermogenes Sol bio je čovjek kojega nam je sama providnost poslala u toj hitnoj situaciji. Imenovali su ga generalnim sekretarom Područne policije u Cartageni i njegova prva radikalna odredba bila je pronaći rupu u zakonu da spasi obitelj. To sam čak i ja radio, zalutali političar s reputacijom komunista koju nisam zaradio svojom ideologijom nego svojim načinom odijevanja. Bilo je posla za sve. Ocu su dali neki administrativni posao bez ikakve političke odgovornosti. Moga brata Luisa Enriquea imenovali su detektivom, a meni su dali unosan posao
u uredima Nacionalnoga popisa stanovništva što se konzervativna vlada trudila provoditi, možda zato da stekne ideju o tome koliko je živih protivnika. Moralna cijena bila je za mene opasnija od političke cijene, jer sam ubirao plaću svaka dva tjedna, i nisam se pojavljivao u sektoru do kraja mjeseca da bih izbjegao bilo kakva pitanja. Službeno obrazloženje, ne samo za mene nego i za nekih stotinu i više zaposlenika, bilo je da se nalazim u povjerenstvu izvan grada.
Kavana Moka, nasuprot ureda Popisa stanovništva, neprestano je bila puna lažnih činovnika iz obližnjih sela koji su dolazili samo po plaću. Nije mi ostajao nijedan centavo za moje osobne potrebe, jer je cijela moja plaća bila nužna za kućanske potrebe. U međuvremenu, otac me je pokušao upisati na pravni fakultet, i zapanjio se kada je saznao istinu koju sam mu skrivao. Sama činjenica da je to saznao toliko me ispunila srećom kao da su mi uručili diplomu. A moja sreća bila je još veća i zato što sam usred svih tih neprilika i zamršenosti napokon našao vremena i prostora da dovršim roman. Kada sam ušao u El Universal, osjećao sam se kao da sam se vratio kući. Bilo je šest popodne, vrijeme najveće gužve, a iznenadna tišina strojeva za slaganje i pisaćih strojeva koju je prouzročio moj

dolazak, stisnula mi je grlo. Profesor Zabala, po svojoj mirnoći nalik indijanskoj, ponio se kao da nije prošla ni minuta otkada sam ondje zadnji put bio. Kao da nikada nisam otišao, zamolio me je da mu napišem uvodni članak s kojim je kasnio. Moj je pisaći stroj zauzeo neki neiskusni mladić koji je skoro pao zbog velike žurbe da mi prepusti mjesto. Prvo što me je iznenadilo bila je poteškoća da napišem anonimni članak s promišljenošću uvodnika, nakon dvije godine bezakonja u Žirafi. Napisao sam jedan list kada je direktor Lopez Escauriaza prišao da me pozdravi. Kada sam završio članak, Zabala me je čekao s nekim papirićem na kojemu su bili direktorovi proračuni, i predložio mi plaću od sto dvadeset pesosa mjesečno za uvodne članke. Toliko me se dojmio taj iznos, neobičan za to vrijeme i to mjesto, da čak nisam ni odgovorio ni zahvalio, nego samo sjeo da napišem još dva članka, opijen osjećajem da Zemlja doista kruži oko Sunca.
Bilo je to kao da sam se vratio počecima. Iste teme, ispravljane crvenom liberalnom olovkom profesora Zabale, iz kojih je dijelove izreziva-la ista cenzura onoga cenzora koji je već bio pobijeđen pred bogohulnom odvažnošću redakcije, iste one ponoći uz konjske odreske i pržene zelene banane u Špilji, i isti način ustrojstva svijeta do svitanja na Šetalištu Martires. Rojas Herazo proveo je godinu dana prodavajući slike da bi putovao bilo kamo, sve dok se nije oženio s velikom Rosom Isabelom, i preselio u Bogotu. Na kraju noći sjedao bih da napišem Žirafu koju sam
Y
slao u El Heraldo jedinim tada suvremenim načinom - običnom poštom, i to uglavnom redovito da bih otplatio dug.
Život s cijelom obitelji, pod nesretnim okolnostima, nije područje sjećanja nego mašte. Roditelji su spavali u spavaonici u prizemlju s nekolicinom najmlađih. Četiri sestre već su osjećale da svaka ima pravo na svoju spavaću sobu. U trećoj su spavali Hernando i Alfredo Ricardo, za koje se brinuo Jaime, držeći ih u stanju pripravnosti svojim filozofskim i matematičkim prigovorima. Rita, koja je tada imala oko četrnaest godina, učila je do ponoći na vanjskim vratima pod uličnom rasvjetom da bi štedjela struju. Učila je napamet lekcije, glasno ih pjevajući, dražesno i s dobrim

izgovorom koji još uvijek ima. Mnoge neobičnosti u mojim knjigama proizlaze iz tih vježbi čitanja u kojima su mazge išle na mlin, pojavljivala se čokolada dječaka s malenom kapom, te zagonetka koja se odnosi na piće. Kuća je bila življa i naročito humanija nakon ponoći, između odlaženja u kuhinju po vodu ili na zahod s tekućim ili nešto čvršćim hitnim slučajevima, ili zbog unakrsnoga vješanja mreža za spavanje na raznim visinama u hodnicima. Živio sam na drugome katu s Gustavom i Luisom Enriqueom, dok su se stric i njegov sin smjestili u svojoj obiteljskoj kući, a kasnije s Jaimeom koji je bio podvrgnut kazni da ne smije ni o čemu propovijedati poslije devet navečer. Jedne nas je noći nekoliko sati držalo budnima cikličko blejanje nekog janjeta siročeta. Gu-stavo je tada ogorčeno rekao:
- Kao da se radi o svjetioniku.
Nikada to nisam zaboravio, jer sam u to vrijeme cijeli niz podudarnosti iz stvarnoga života hvatao u letu za svoj roman u nastajanju.
Ta je kuća bila življa od drugih u Cartageni koje su propadale zajedno sa sredstvima obitelji. Tražeći jeftinije četvrti spuštali smo se na društvenoj ljestvici i na kraju našli kuću u Torilu gdje se noću pojavljivao duh neke žene. Imao sam sreću da ne budem ondje, ali samo svjedočenje roditelja i braće stvorilo mi je toliki užas kao da sam ondje bio. Drijemajući na sofi u dnevnoj sobi prve noći, roditelji su ugledali duha kako iz jedne spavaće sobe prelazi u drugu, i ne pogledavši ih, u haljini s crvenim cvjetovima i kratke kose koja je iza ušiju bila vezana crvenim vrpcama. Moja je majka opisala čak i boje njezine haljine i model cipela. Otac je poricao da ju je vidio da ne bi ostavio još veći dojam na suprugu i preplašio djecu, no zbog prisnosti kojom se duh po kući kretao kad bi pao mrak, nije bilo moguće ne primijetiti ga. Moja sestra Margot probudila se jednoga jutra i vidjela ga na rubu svoga kreveta kako je pomno promatra snažnim pogledom. No ono što je na nju ostavilo najveći dojam bilo je to da je promatraju iz drugoga života.
U nedjelju, pri izlasku s mise, jedna je susjeda potvrdila mojoj majci da u toj kući nitko nije živio već mnogo godina zbog drskosti duha žene koji se jedanput pojavio u blagovaonici usred dana dok je

obitelj ručala. Sutradan je majka, zajedno s dva najmlađa sina, otišla potražiti kuću u koju bi se preselili i pronašla je za četiri sata. Međutim, bilo je potrebno mnogo truda da većinu braće uvjeri kako se duh umrle žene neće preseliti s njima.
U kući na rubu Pope, unatoč vremenu što sam ga imao napretek, pisao sam s toliko zadovoljstva da su mi dani bili prekratki. Onamo je ponovno došao Ramiro de la Espriella sa svojom diplomom doktora zakona, više političar no ikada prije, i oduševljen novim romanima koje je pročitao. Naročito romanom Koža Curzia Malapartea koji je te godine postao ključna knjiga za moju generaciju. Snaga proze, moć inteligencije i neumoljivo poimanje suvremene povijesti držalo nas je budnima do svitanja. No vrijeme nam je pokazalo kako je Malaparte bio predodređen da bude koristan primjer za sasvim različite vrline od onih kojima sam težio, i koje su naposljetku uništile sliku o njemu. Bilo je to posve suprotno onome što nam se istodobno događalo s Albertom Camusom.
Obitelj De la Espriella živjela je tada u našoj blizini, te su iz svog obiteljskog vinskog podruma potkradali nedužne boce i donosili ih k nama. Protivno savjetima don Ramira Vinvesa čitao bih tada duge ulomke svoje proze njima i braći, onako kako su bili napisani, bez ispravaka, i na istim listovima tiskarskoga papira na kojima sam pisao sve drugo u besanim noćima u El Universalu.
Tih su se dana vratili Alvaro Mutiš i Gonzalo Mallarino, no osjećao sam uzburkanu plahost pri pomisli da ih zamolim da pročitaju moje nedovršene bilješke koje još nisu imale ni naslov. Htio sam se zatvoriti i raditi bez predaha da bih napravio prvu kopiju u službenoj verziji prije posljednje korekcije. Imao sam nekih četrdesetak stranica više od predviđenih, i još nisam slutio da bi to mogla biti velika prepreka. Ubrzo sam saznao: ja sam rob perfekcionizma koji me prisiljava da unaprijed napravim plan o veličini knjige, s točnim brojem stranica za svaki odlomak i za knjigu u cjelini. Samo jedna uočljiva greška u tim proračunima primorala bi me da o svemu ponovno promislim, jer me čak jedna tipografska greška uzbuni kao da se radi o kreativnoj greški. Mislio sam da je takva apsolutna metoda posljedica pretjerane

odgovornosti, ali danas znam da je to bio običan teror, potpun i fizički.
Za razliku od toga, i još jednom ne poslušavši Ramona Vinvesa, poslao sam Gustavu Ibarri kompletnu prvu verziju kada sam mislio da je gotova, iako još uvijek nisam imao naslov. Dva dana poslije pozvao me
u svoju kuću. Našao sam ga u stolcu za ljuljanje, ispletenom od lijana, na terasi koja gleda na more, preplanulog od sunca i u odjeći za plažu, i dirnula me nježnost kojom je milovao moje stranice dok je sa mnom razgovarao. Bio je pravi učitelj koji mi nije držao predavanje o knjizi, ni govorio je li dobra ili loša, nego mi prikazivao njezine etičke vrijednosti. Kada je završio, zadovoljno me promotrio i zaključio svojom svakidašnjom iskrenošću.
- Ovo je mit o Antigoni.
Po mojemu izrazu vidio je da nisam ništa shvatio, pa je s police skinuo Sofoklovu knjigu i pročitao mi ono što je želio reći. Dramatičnost u mome romanu doista je u svojoj biti bila istovjetna dramatičnosti u Antigoni, kojoj je bilo zabranjeno pokopati tijelo njezina brata Polinika jer je tako naredio njihov stric, kralj Kreont. Ja sam pročitao Edipa na Kolonu iz knjige koju mi je Gustavo poklonio kada smo se upoznali, ali sam se slabo sjećao mita o Antigoni da bih ga mogao rekonstruirati u drami koja se odvijala na plantažama banana, i to s takvim emocionalnim sličnostima kojih dotad uopće nisam bio svjestan. Osjetio sam uznemirenost u srcu zbog sreće i razočaranja. Te sam noći ponovno pročitao to djelo s neobičnom primjesom ponosa i boli, jer sam se u dobroj namjeri poklopio s tako velikim piscem, i istodobno osjećao stid zbog plagijata. Nakon tjedan dana burnih kriza odlučio sam napraviti neke duboke izmjene koje bi spasile moju dobru namjeru, još uvijek ne shvaćajući nadljudsku taštinu u tome činu preoblikovanja svoje knjige samo zato da ne bi nalikovala Sofoklu. Naposljetku rezigniran, osjetio sam moralno pravo da upotrijebim jednu svoju rečenicu kao epigraf iz poštovanja, pa sam tako i učinio.
Selidba u Cartagenu na vrijeme nas je zaštitila od teškoga i opasnoga pogoršanja situacije u Sucreu, no većina proračuna pokazala se iluzornima, koliko zbog malih prihoda, toliko i zbog

velike obitelji. Majka je govorila da djeca siromaha jedu više i rastu brže od djece bogatih, a naša kuća bila je dovoljan primjer da to potkrijepi. Plaće sviju nas nisu bile dovoljne za miran život.
S vremenom su i ostali stekli svoja zvanja. Jaime je zbog druge obiteljske zavjere postao inženjer građevine i bio jedini u obitelji koji je cijenio diplomu kao plemićku titulu. Luis Enrique je postao stručnjak za knjigovodstvo, a Gustavo je diplomirao topografiju, no obojica su i dalje svirali iste gitare i pjevali tuđe serenade. Yiyo nas je zarana iznenadio vrlo određenom književnom vokacijom i snažnim karakterom koji se rano iskazao, već s pet godina, kada smo ga uhvatili kako pokušava zapaliti ormar jer je želio vidjeti kako vatrogasci gase vatru u kući. Kasnije, kada su njega i njegova brata Cuquia stariji kolege u školi pozvali da
puše marihuanu, Yiyo je prestrašeno odbio. Cuqui, naprotiv, koji je oduvijek bio znatiželjan i nepromišljen, duboko je udahnuo.
Nekoliko godina kasnije, kao brodolomac u močvari droge, pripovijedao mi je da je nakon tog prvog putovanja rekao: »Sranje! Ništa više u životu ne želim raditi osim ovoga«. U sljedećih četrdeset godina, u jednoj strasti bez budućnosti, nije činio ništa drugo osim ispunjavanja zavjeta umiranja po svojim zakonima. U pedeset drugoj godini izgubio se u svom umjetnom raju i doživio jaki infarkt.
Nanchi, najmirniji čovjek na svijetu, ostao je u vojsci nakon obaveznog služenja vojnoga roka, isticao se u svim vrstama modernog oružja te sudjelovao u brojnim vojnim manevrima, ali nikada nije imao priliku sudjelovati u jednom od naših mnogih kroničnih ratova. Tako se, kada je napustio vojsku, zadovoljio službom vatrogasca, ali ni tamo nije imao priliku ugasiti nijedan požar u više od pet godina. Ipak, nikada se nije osjećao frustrirano jer je imao velik smisao za humor, zbog čega je u našoj obitelji bio poznat kao majstor trenutačnih šala, i to mu je omogućavalo da bude sretan samo zbog činjenice da je živ.
U najtežim godinama siromaštva Yiyo je postao pisac i novinar samo snagom volje, a da nikada nije pušio, ni popio čašicu više u svom životu. Njegova silovita književna vokacija i tiha kreativnost borile su se s nevoljama. Umro je u pedesetčetvrtoj godini, imajući

vremena da objavi samo jednu knjigu s više od šesto stranica, koja je obuhvaćala izvanredno istraživanje o tajnom životu romana Sto godina samoće, na kojemu je radio godinama a da to nisam znao, i da nikada izravno nije zatražio nijedan podatak od mene.
Dok je još bila djevojka, Rita je znala iskoristiti lekcije tuđih gorkih iskustava. Kada sam se vratio u roditeljsku kuću nakon dugog izbivanja, našao sam je kako pati u istome čistilištu kao i sve druge djevojke zbog ljubavi prema naočitom, ozbiljnom i pristojnom crnokosom mladiću, jer jedina nepodudarnost medu njima bila su dva i pol pedlja visine. Te iste noći našao sam oca kako sluša vijesti u mreži u spavaćoj sobi. Stišao sam ton radija, sjeo na krevet ispred njega i upitao ga svojim pravom prvorodenoga o tome što se događa s Ritinim ljubavima. On je ispalio odgovor koji je zacijelo već odavno imao spreman.
- Jedino što se događa jest to da je tip lopov. Upravo ono čega sam se bojao.
- Lopov, zašto? - upitah.
- Lopov, lopov - reče on, još uvijek me ne pogledavši.
- Ali što je ukrao? - upitah nemilosrdno. Još uvijek me nije pogledao.
- Dobro - uzdahnuo je naposljetku. - Nije ništa ukrao, ali jedan njegov brat uhićen je zbog krađe.
- Onda nema problema - rekoh mu kretenski jednostavno - jer se Rita ne želi udati za toga, nego za onoga koji nije uhićen.
Nije ništa odvratio. Njegovo poštenje, stavljeno na probu, premašilo je sve granice nakon prvoga pitanja jer je i on znao da glasine o uhićenome bratu Ritina izabranika nisu točne. Bez drugih argumenata, pokušao se uhvatiti za mit o dostojanstvu.
- Dobro, ali neka se odmah vjenčaju, ne želim duge zaruke u ovoj kući.
Moj je odgovor bio trenutan i toliko nemilosrdan da zbog toga još uvijek žalim:
- Sutra, rano ujutro.
- Čovječe! Ne treba pretjerivati - odgovorio je uznemireno otac, ali već s prvim smiješkom. - Ta djevojka čak nema što odjenuti.
Posljednji put kada sam vidio tetu Pa, imala je gotovo devedeset

godina, a bilo je to jednoga vrućega popodneva kada je stigla u Cartagenu bez najave. Došla je brzim taksijem iz Riohache sa školskom torbom, u crnini i s nekakvom crnom krpom kao turbanom. Ušla je sretna, raširenih ruku i povikala svima:
- Došla sam se pozdraviti jer ću uskoro umrijeti.
Primili smo je ne samo zato što je bila naša teta, nego i zato što smo znali koliko je dobro poznavala svoj odnos sa smrću. Ostala je u kući čekajući svoj čas u sobici za poslugu, jedinoj koju je prihvatila da u njoj spava, i ondje je umrla kao svetica u dobi koju smo mi procijenili na sto i nešto godina.
To je bilo najintenzivnije doba u El Universalu. Zabala me je svojom političkom mudrošću vodio u pisanju da bi moji članci mogli iskazati ono što je trebalo reći bez prepreka cenzorove olovke, i prvi se put počeo zanimati za moju staru ideju da pišem reportaže. Ubrzo se pojavila stra-hotna tema o turistima koje su napadali morski psi na plažama u Mar-belli. No potom se dogodilo nešto vrlo originalno u gradu - ponuđeno je pedeset pesosa za svakog mrtvog morskog psa, tako da sutradan nije bilo dovoljno bademovih grana da bi se na njima objesili i izložili svi morski psi koji su tijekom noći ulovljeni. Hector Rojas Herazo, umirući od smijeha, napisao je u Bogoti, u svojoj novoj kolumni u listu El Tiempo, podrugljiv članak o tome kako se u lovu na morske pse primjenjuje starinski način povlačenja repe za lišće. To mi je dalo ideju da napišem reportažu o noćnome lovu. Zabala me je oduševljeno podržao, no moj neuspjeh počeo je pri samome trenutku ukrcavanja, kada su me upitali
jesam li plovio, a ja sam odgovorio da nisam, bojim li se mora, a istina je da sam se bojao, no rekao sam da se ne bojim, i na kraju, znam li plivati - što su trebali najprije pitati - ali se nisam usudio slagati da znam. No ipak sam, na čvrstome tlu, u razgovoru s mornarima saznao da ribari idu do Bocas de Cenize, osamdeset devet nautičkih milja od Cartage-ne, i vraćaju se nakrcani nedužnim morskim psima da bi ih prodali kao zločince za pedeset pesosa. Velika vijest raspršila se istoga dana, a ja sam izgubio iluziju o pisanju reportaže. Umjesto nje objavio sam svoju priču broj osam: Nabo, crnac kojega su anđeli čekali. Barem dva ozbiljna

kritičara i moji strogi prijatelji iz Barranquille procijenili su je kao dobru promjenu smjera.
Ne vjerujem da je moja politička zrelost bila dostatna da bi utjecala na mene, no istina je da sam ponovno doživio sličan pad kao ranije. Osjećao sam da sam duboko zaglibio jer je moja jedina zabava bila dočeki-vanje zore i pjevanje s pijancima u Las Bovedas de las murallas, a to su bili bordeli u koje su zalazili vojnici u kolonijalno doba, i kasnije ozloglašen politički zatvor. General Francisco de Paula Santander tu je odslužio kaznu od osam mjeseci prije no što su ga njegovi kolege po uvjerenju i oružju prognali u Evropu. Čuvar tih povijesnih relikvija bio je jedan umirovljeni slagar koji se sastajao sa svojim zaposlenim kolegama nakon zaključivanja novina da bi svaki dan proslavili novi dan s demižonom ilegalnoga bijeloga ruma koji su svojim umijećem spravljali lupeži. To su bili učeni tiskari po svojoj obiteljskoj tradiciji, dramatični jezikoslovci i veliki pijanci subotom. Priključio sam se njihovu udruženju. Najmlađi medu njima zvao se Guillermo Davila i ostvario je junački pothvat zaposlivši se na obali unatoč nepopustljivosti nekih područnih voda koji su se protivili da u udruženje prime cachacose. Možda je u tome uspio zbog umijeća svoga umijeća jer je, osim što je dobro radio i bio drag, izvodio i čuda. Očaravao nas je magičnim doskočicama pri kojima su izlazile žive ptice iz ladica u uredima, ili bi nam u bijeli papir pretvarao onaj na kojemu smo napisali uvodni članak što smo ga predali točno prije zaključivanja lista. Profesor Zabala, vrlo ozbiljan u svojim dužnostima, na trenutak bi zaboravio na Paderevvskoga i na proletersku revoluciju, i zatražio aplauz za čarobnjaka s uvijek suzdržanim upozorenjem da to bude zadnji put, što on nikada nije poslušao. Za mene je to dijeljenje svakodnevne rutine s jednim čarobnjakom bilo kao da sam napokon otkrio stvarnost.
Jednog od tih svitanja u Las Bdvedasu, Davila mi je ispripovijedao o svcjoj ideji da stvori novine veličine dvadeset četiri puta dvadeset četiri centimetra, dakle, od pola novinskoga lista, koje bi se dijelile zabadava
w
u popodnevnim satima, u vrijeme najvećega meteža kada se

zatvaraju trgovine. To bi bile najmanje novine na svijetu i mogle bi se pročitati u deset minuta. Tako je i bilo. Zvale su se Comprimido; ja bih ih napisao do jedanaest sati, za sat vremena, a Davila bi ih za dva sata složio i tiskao, dok ih je dijelio neki odvažni prodavač koji nije imao daha ni da vikne naslov više puta.
Novine su izišle 18. rujna 1951, i nemoguće je zamisliti veći i kraći uspjeh: tri broja u tri dana. Davila mi je priznao da čak ni uz pomoć crne magije ne bi mogao smisliti tako veliku ideju o novinama s tako niskom cijenom, koje stanu na tako mali prostor, naprave se za tako malo vremena i nestanu tako brzo. Najčudnije je to što sam tijekom drugoga dana na trenutak pomislio, opijen žarom fanatika koji su ih razgrabili na ulici, da mogu na tako jednostavan način doći do rješenja za svoj život. San je trajao do četvrtka kada nam je upravitelj pokazao da možemo izdati još jedan broj prije bankrota, iako smo odlučili objaviti komercijalne oglase, no oni su morali biti tako maleni i tako skupi da za to nije bilo razumnoga rješenja. Upravo ta koncepcija lista, koja se osnivala na njegovoj veličini, povlačila je za sobom matematičku klicu njegove propasti: što se više prodavao, to je bio manje isplativ.
Ostao sam visjeti u zraku. Preseljenje u Cartagenu bilo je prikladno i korisno nakon iskustva s Kronikom, a još sam usto imao vrlo povoljne okolnosti za pisanje Lišća na vjetru, pogotovo zbog kreativne groznice koja je vladala u našoj kući gdje je ono najneobičnije uvijek izgledalo moguće. Dovoljno je da se prisjetim samo jednoga ručka za kojim smo razgovarali s ocem o poteškoćama mnogih pisaca da pišu o svojim sjećanjima kada se više nisu sjećali ničega. Cuqui, koji je tada imao samo šest godina, izvukao je krajnje iskren zaključak:
- Onda - rekao je - pisac najprije mora pisati o svojim sjećanjima, dok se još svega sjeća.
Nisam se usudio priznati da mi se s Lišćem na vjetru događa isto što i s Kućom - tehnika pisanja počela me zaokupljati više od same teme. Nakon godine dana rada s tolikim oduševljenjem, djelo mi se pokazalo kao kružni labirint bez ulaza i izlaza. Danas mislim da znam zašto je to bilo tako. Kostumbrizam, koji je na svojim počecima ponudio vrlo dobre primjere, na kraju je fosilizirao čak i

velike nacionalne teme koje su ga pokušavale izvući kroz izlaze u slučaju opasnosti. Zapravo se radilo o tome da više ni na trenutak nisam podnosio neizvjesnost. Nedostajala mi je samo provjera podataka i određivanje stila prije završne točke, a ipak nisam osjećao da djelo diše. No, toliko sam zaglibio u dugotrajnome radu u mraku da sam vidio kako djelo propada, ne znajući gdje je napuklo. Najgore je bilo to što mi u toj fazi pisanja nitko nije mogao pomoći, jer pukotine nisu bile u tekstu već u meni, i samo sam ja mogao imati oči da ih vidim i srce da zbog njih patim. Možda sam zbog tog razloga i prestao pisati Žirafu, ne brinući se naročito kada ću listu El Heraldo isplatiti novac koji su mi unaprijed dali za kupovinu pokućstva.
Nažalost, ni darovitost, ni borba, kao ni ljubav, nisu bili dovoljni da unište siromaštvo. Sve je bilo na njegovoj strani. Ured za popis stanovništva zatvorio se za godinu dana, a moja plaća u El Universalu nije bila dovoljna. Nisam se vratio na pravni fakultet unatoč oštroumnosti nekih profesora koji su se urotili da me poguraju naprijed, protivno mojemu nezanimanju za njihovo zanimanje i nauku. Novac sviju nas nije bio dovoljan za kuću, a praznina je bila tako velika da moj prihod nikada nije bio dostatan, no nedostatak iluzija pogađao me više od nedostatka novaca.
- Ako moramo svi potonuti - rekao sam za ručkom jednog odlučujućeg dana - dopustite da se spasim da bih vam pokušao poslati makar čamac na vesla.
Tako sam se u prvome tjednu prosinca ponovno preselio u Barranquillu, na razočaranje svih, ali sa sigurnošću da će čamac stići. Može se samo zamisliti koliko se Alfonso Fuenmayor začudio kada me ugledao kako nenajavljeno ulazim u naš stari ured El Heralda, jer je Kronika ostala bez sredstava. Pogledao me kao utvaru iza svojeg pisaćeg stroja, i uznemireno povikao:
- Što, dovraga, ovdje radite bez najave!
Malo sam puta u životu dao odgovor koji je bio tako blizu istini:
- Došlo mi je do grla, majstore. Alfosno se umirio.
- Ah, dobro! - odvratio je na onaj svoj stari način, i izrekao najkolumbijskiji stih iz nacionalne himne. - Srećom, tako cijelo čovječanstvo iza rešetaka cvili.

Nije pokazao ni najmanje znatiželje za razlog moga dolaska. Učinilo mu se da je to telepatija, jer je posljednjih mjeseci, svaki put kad bi se zapitao što je sa mnom, nešto u njemu odgovaralo da ću svakoga časa doći i ostati. Sav sretan ustao je iza pisaćega stola i odjenuo jaknu, jer sam mu pao kao dar s neba. Kasnio je pola sata na neki dogovor, a kako nije dovršio uvodni članak za sutradan, zamolio je mene da ga završim. Jedva sam ga dospio pitati koja je tema, a on mi je iz hodnika užurbano dobacio, uz tipičnu smjelost za prijatelje:
- Pročitajte pa ćete vidjeti.
Sutradan su ponovno bila dva pisaća stroja jedan nasuprot drugome u uredu El Heralda, i ja sam ponovno pisao Žirafu za istu stranicu. I,
w
naravno, za istu plaću! I u istim prisnim prilikama s Alfonsom, jer su mnogi uvodni članci imali njegove i moje odlomke, i bilo ih je nemoguće razlikovati. Neki studenti novinarstva, ili književnosti, pokušali su kasnije u arhivi pronaći razliku medu njima, ali u tome nisu uspjeli, osim u slučajevima s posebnim temama, i to ne zbog stila nego zbog kulturne informacije.
U krčmi Treći čovjek zaboljela me loša vijest da su ubili našega prijatelja lopova. Jedne noći, kao i obično, izišao je da obavi svoj posao, i jedino što se o njemu saznalo bez većih pojedinosti, bilo je to da je dobio metak u srce u kući u kojoj je krao. Tijelo je prepoznala njegova starija sestra, jedini član obitelji, a samo smo mi i vlasnik krčme prisustvovali milosrdnom pokopu.
Ponovno sam odsjeo u kući sestara Avila. Meira Delmar, koja mi je opet bila susjeda, i dalje je svojim mirnim noćnim zabavama pročišćavala moje loše noći iz kavane El Gato Negro. Ona i njezina sestra Alicia doimale su se kao blizanke po svome ponašanju, a i po tome što su uspijevale da nam vrijeme prostruji kada smo s njima. Na neki vrlo posebni način i dalje su bile prisutne u grupi. Bar jednom godišnje pozivale su nas za stol s biranim arapskim jelima, koja su nam hranila dušu, a u njihovoj kući odvijale su se i neobične zabave sa slavnim gostima, od poznatih umjetnika svih vrsta do izgubljenih pjesnika. Čini mi se da su one, zajedno s profesorom Pedrom Viabom, dovele u red moju zabludjelu za-nesenost

glazbom, i uvukle me u sretnu družinu umjetničke sredine.
Danas mi se čini da mi je Barranquilla pružala bolju perspektivu za Lišće na vjetru, jer čim sam ponovno imao stol s pisaćim strojem, počeo sam novom snagom raditi na ispravcima. Tih sam se dana odvažio pokazati grupi prvu čitljivu verziju iako sam znao da nije dovršena. Toliko smo o njoj razgovarali da je svako upozorenje bilo suvišno. Alfonso je dva dana pisao preda mnom, a da je čak nije ni spomenuo. Potkraj trećega dana, kada smo završili svoje zadatke, stavio je na pisaći stol rastvorenu verziju i pročitao stranice koje je označio komadićima papira. Više no kritičar, doimao se kao istraživač nedosljednosti i pročišćivač stila. Njegove su primjedbe bile toliko oštroumne da sam ih sve primijenio, osim jedne koja se njemu učinila besmislenom, čak i kada sam mu objasnio da je to bila stvarna epizoda iz moga djetinjstva.
- Čak je i stvarnost nejasna kada je književnost loša - rekao mi je umirući od smijeha.
German Vargas nije odmah davao komentare ako bi tekst bio dobar, nego smireno mišljenje koje je završavao usklikom:
- Fantastično!
No još je idućih dana nasumce izbacivao nizove ideja o knjizi, koje bi u njegovim oštroumnim prosudbama dosegnule vrhunac u nekoj noći bančenja. Ako mu se prva verzija ne bi učinila dobrom, nasamo bi se sastao s autorom i rekao mu to takvom iskrenošću i elegancijom da početniku ne bi preostalo drugo nego zahvaliti mu svim srcem unatoč želji za plakanjem. No to nije bio moj slučaj. Jednoga dana, kada sam se tome najmanje nadao, German mi je kroz šalu izrekao istinu o mojim prvim verzijama koja mi je stavila srce na mjesto.
Alvaro je nestao iz Japya bez ikakva znaka života. Gotovo tjedan dana poslije, kada to nisam očekivao, prepriječio mi je put svojim automobilom na Šetalištu Bolivar, i povikao kao što je samo on znao:
- Uđite, majstore, da vas dokraja uništim!
Bila je to njegova anestezijska rečenica. Vozili smo se okolo bez nekog određenog cilja, po trgovačkom središtu i po pasjoj vrućini, dok je Alvaro izvikivao uglavnom emocionalnu, ali vrlo dojmljivu

analizu svoga čitanja. Prekidao bi to svaki put kad bi ugledao nekog znanca na pločniku da mu dovikne kakvu srdačnu ili šaljivu besmislicu, i potom nastavljao zaneseno prosuđivanje glasom kreštavim od napora, razbarušene kose i izbezumljena pogleda kao da me gledao kroz rešetke nekakva panoptikuma. Završili smo pijući ledeno pivo na terasi Los Al-mendrosa, trpeći fanatike Juniora i Sportinga na pločniku preko puta, da bi nas na kraju preplavila lavina goropadnika koji su kuljali sa stadiona, gubeći dah u uvredama što su ih jedni drugima nanosili. Jedino određeno mišljenje o prvoj verziji moje knjige doviknuo mi je Alvaro u posljednji čas kroz prozor automobila:
- U svakom slučaju, majstore, još uvijek vam je ostalo mnogo od kostumbrizma!
Zahvalno sam mu uzvratio:
- Ali od onoga dobroga, od Faulknera!
A on je završio sve ono neizrečeno i nepromišljeno, smijući se grohotom:
- Ne budite kurvin sin!
Pedeset godina kasnije, svaki put kad se sjetim toga popodneva, ponovno čujem prštući grohot koji je odjekivao kao kamenje na užarenoj ulici.
Postalo mi je jasno da se njima trojici sviđao roman, uz osobno i moguće opravdano suzdržavanje, ali to nisu izravno izrekli možda zato što im se to učinilo prejednostavnim. Nitko nije govorio o objavljivanju, što je također bilo vrlo tipično za njih, jer im je najvažnije bilo dobro pisanje. Sve ostalo bila je stvar izdavača. Drugim riječima, ponovno sam se nalazio u našoj staroj Barranquil-li, no, nažalost, bio sam svjestan da više nemam volje nastaviti pisati Žira/«. Zapravo sam ispunio taj zadatak svakodnevnoga tesanja da bih naučio pisati od nule, krvavo tvrdoglavo i pretenciozno, i da bih postao jedan drukčiji pisac. U mnogim slučajevima nisu mi odgovarale teme, pa sam ih mijenjao i uzimao druge kad bih postajao svjestan da im još nisam dorastao. U svakom slučaju bila je to vrlo važna vježba za moje sazrijevanje kao pisca, s ugodnom mišlju da je to tek materijal na kojemu sam se hranio, bez ikakve druge bitne obveze.

Samo traženje svakodnevnih tema ogorčavalo me je prvih mjeseci. Nije mi ostajalo vremena nizašto drugo - gubio sam sate njuškajući po drugim novinama, pravio bilješke za vrijeme privatnih razgovora, skretao u fantazije koje su me mučile u snovima, dok mi ususret ne bi došao stvaran život. U tom pogledu moje najsretnije iskustvo dogodilo se jednoga popodneva kada sam usput, iz autobusa, vidio jednostavan natpis na nekoj kući: »Prodaju se pogrebne palme.«

Moj prvi poriv bio je da pozvonim da bih saznao pojedinosti toga otkrića, ali me je svladala bojažljivost. Tako me je sam život poučio da je najkorisnija tajna za pisanje naučiti čitati hijeroglife stvarnosti, ne kucajući na vrata da bi se išta pitalo. To mi je postalo još jasnije kada sam nedavnih godina ponovno iščitavao više od četiristo »žirafa«, i uspoređivao ih s nekim literarnim tekstovima koje su one potaknule.

Za Božić je na odmor stigao stožer El Espectadora, počevši od generalnog direktora don Gabriela Cane sa svim njegovim sinovima: Luisom Gabrielom, koji je bio upravitelj, Guillermom kao zamjenikom direktora, Alfonsom kao zamjenikom upravitelja, i Fidelom, najmlađim, početnikom u svemu. S njima je došao Eduardo Zalamea, Uliks, koji je za mene bio od posebne važnosti jer je objavio moje priče i osvrt na njih. Običavali su zajedno provoditi prvi tjedan u novoj godini na kupalištu Pradomar, pedesetak kilometara od Barranquille, gdje su na juriš zauzimali bar. Jedino čega se s određenom sigurnošću u cijeloj toj zbrci sjećam jest da je fizička pojava Uliksa bila za mene veliko iznenađenje u životu. Često sam ga viđao u Bogoti, najprije u El Molinu, a zatim godinama poslije u El Automdticu, i ponekad na zabavama profesora De Greiffa. Sjećao sam se njegova nepovjerljivog izraza i metalnoga glasa, zbog čega sam izvukao zaključak da je prgavac, što su zacijelo mislili i svi dobri čitači na sveučilištu. Zato sam ga u nekoliko navrata izbjegavao da ne bih narušio sliku koju sam o njemu izmislio za svoju osobnu uporabu. Prevario sam se. Bio je jedan od najsrdačnijih i najljubaznijih ljudi kojih se sjećam, iako shvaćam da mu je bio potreban poseban povod u duhu ili u srcu. Njegova ljudska tvar nije imala ništa zajedničko s don Ramonom

Vinvesom, Alvarom Mutisom ili Leonom de Greiffom, ali je s njima dijelio urođenu sposobnost majstora u svakome času, i rijetku sreću da je pročitao sve knjige koje je trebalo pročitati.
S braćom Cano - Luisom Gabrielom, Guillermom, Alfonsom i Fidelom - bio sam više nego prijatelj kada sam kao urednik radio u El Espec-tadoru. Bilo bi presmiono pokušati se sjetiti nekih dijelova tih razgovora sviju protiv svih u noćima u Pradomaru, ali bi isto tako bilo nemoguće zaboraviti njihovu nepodnošljivu ustrajnost na smrtonosnim bolestima novinarstva i književnosti. Učinili su me svojim, kao da sam njihov osobni pripovjedač kojega su oni otkrili i za sebe prisvojili. Nisam se žalio, jer u tom lošem životnom trenutku nisam imao nikakvu ideju o tome kakva će biti moja sudbina, ni hoće li mi biti dano da je izaberem.
Alvaro Mutiš, oduševljen oduševljenjem braće Cano, vratio se u Barranquillu kada su ga imenovali šefom za odnose s javnošću u tvrtki Esso Colombiana i pokušao me uvjeriti da odem s njim raditi u Bogotu. No njegov pravi zadatak bio je mnogo dramatičniji: zbog grozne greške nekoga lokalnog koncesionara napunili su spremnike na aerodromu benzinom za automobile umjesto kerozinom, a nezamislivo je da bi avion napunjen takvim gorivom mogao ikamo stići. Mutisov zadatak bio je popraviti grešku u apsolutnoj tajnosti prije zore, tako da službenici aerodroma ništa ne primijete, a još manje novinari. Tako je i učinjeno. Gorivo je bilo zamijenjeno za četiri sata za vrijeme kojih smo ispijali dobro čuvane viskije u odjeljcima lokalnoga aerodroma. Ostalo nam je vremena da razgovaramo o svemu, no jedna je tema za mene bila nezamisliva -da bi izdavač Losada u Buenos Airesu mogao objaviti roman koji sam ja upravo dovršavao. Alvaro Mutiš je to saznao izravno preko novog upravitelja te izdavačke kuće u Bogoti, Julia Cesara Villegasa, bivšega ministra vlade u Peruu koji je odnedavno imao azil u Kolumbiji.
Ne sjećam se većeg uzbuđenja. Izdavačka kuća Losada bila je medu najboljima u Buenos Airesu. Ona je ispunila izdavačku prazninu što ju je prouzrokovao španjolski građanski rat i svakodnevno nas hranila tako zanimljivim i neobičnim novostima da smo jedva imali vremena da ih pročitamo. Njezini prodavači dolazili su nam

redovito s knjigama koje smo naručivali i primali kao pošiljke sreće. Sama pomisao da bi oni mogli objaviti Lišće na vjetru izbezumljivala me je. Samo što sam se u avionu opskrbljenome pravim gorivom oprostio od Mutisa, otrčao sam do uredništva da napravim reviziju originala.
Sljedećih sam se dana tijelom i dušom posvetio grozničavom pregledavanju teksta koji mi je lako mogao iskliznuti iz ruku. Tekst nije imao više od sto dvadeset listova s dvostrukim proredom, no napravio sam toliko ispravaka, izmjena i dodataka da nikada nisam saznao je li
postao veći ili manji. German i Alfonso ponovno su pročitali najkritičnije dijelove i bili su toliko dobra srca da mi ne daju primjedbe koje ne bi bilo moguće unijeti. U tom stanju uzbuđenja pregledao sam konačnu verziju otvorena srca i donio smirenu odluku da ne objavim roman. To će ubuduće biti moja manija. Kad bih se jednom osjetio zadovoljnim sa završenom knjigom, ostajao bi mi neutješan dojam da neću moći napisati drugu bolju.
Srećom, Alvaro Mutiš je posumnjao što bi mogao biti uzrok mome odugovlačenju te je doletio u Barranquillu da uzme jedini čisti original i pošalje ga u Buenos Aires, ne dajući mi vremena za posljednje čitanje. Još nisu postojale fotokopije i ostala mi je samo prva verzija s ispravci-ma na marginama i dodacima medu recima u drugim bojama da bi se izbjegla zbrka. Bacio sam je u smeće i nisam našao mira za vrijeme dva duga mjeseca koliko je odgovoru trebalo da stigne.
Jednog su mi dana u El Heraldu predali pismo koje se zametnulo u uredu glavnoga urednika. Logotip izdavačke kuće Losada iz Buenos Ai-resa sledio mi je srce, no zbog sramežljivosti ga nisam otvorio ondje nego u svojoj privatnoj sobici. Zahvaljujući tome, nisam se morao praviti hrabrim u suočavanju s obaviješću da je Lišće na vjetru odbijeno. I nije mi bilo potrebno pročitati cijelu presudu da bih osjetio snažan udar zbog čega sam u tom času pomislio da ću umrijeti.
Pismo je bila vrhovna presuda don Guillerma de Torra, predsjednika izdavačkoga vijeća, potkrijepljena nizom jednostavnih argumenata u kojima su odzvanjali način izražavanja, zanos i

dostatnost bijelaca iz Kasnije. Jedina utjeha bilo je iznenađujuće završno priznanje: »Autoru treba priznati njegovu izvanrednu nadarenost promatrača i pjesnika.« Ipak, još me danas čudi da su mi, uz zaprepaštenje i stid koje sam osjetio, čak i najoštrije primjedbe izgledale prikladne.
Nikada nisam napravio kopiju ni saznao gdje je završilo pismo pošto je nekoliko mjeseci kružilo medu mojim prijateljima u Barranquil-li koji su pribjegli svim mogućim ljekovitim načinima da bi me pokušali utješiti. Naravno, kada sam pokušao nabaviti kopiju toga pisma da dokumentiram svoja sjećanja, pedeset godina poslije, nije mu bilo traga u izdavačkoj kući u Buenos Airesu. Ne sjećam se da li je to objavljeno kao vijest, iako mi to nikada nije bila namjera, ali znam da mi je bilo potrebno dosta vremena da bih došao k sebi pošto sam se ispucao i napisao gnjevno pismo koje je bilo objavljeno bez moga dopuštenja. To iskazivanje nepovjerenja pričinilo mi je najveću bol, ali sam naposljetku odlučio izvući ono korisno u presudi, popraviti sve što se dalo popraviti prema mome kriteriju, i nastaviti dalje.
Najbolji poticaj pružila su mi mišljenja Germana Vargasa, Alfonsa Fuenmavora i Alvara Cepede. Alfonsa sam našao u nekoj gostionici na tržnici u kojoj je otkrio oazu za čitanje usred trgovačkih poslova. Pitao sam ga da li da ostavim roman kakav jest, ili da mu pokušam promijeniti strukturu, jer mi se činilo da sam u drugoj polovici izgubio napetost iz prve. Alfonso me je pomalo nestrpljivo saslušao i izrekao svoj sud.
- Gledajte, majstore - rekao mi je na kraju kao pravi majstor - Guillermo de Torre je tako cijenjen kao što se i smatra, ali mi se ne čini da je naročito u toku sa suvremenim romanom.
Prilikom drugih usputnih razgovora tih dana utješio me je time što je Guillermo de Torre odbio original zbirke Boravak na Zemlji Pabla Ne-rude 1927. godine. Fuenmavor je smatrao da bi sudbina moga romana mogla biti drukčija da ga je pročitao Jorge Luis Borges, ali bi zauzvrat šteta bila veća da je i on odbio moj roman.
- Nemojte se više mučiti - zaključio je Alfonso. - Vaš je roman tako dobar kao što nam se i čini, a jedino što morate učiniti jest da odmah nastavite pisati.

German, koji je bio vjeran svojoj umjerenosti, učinio mi je uslugu da ne pretjeruje. Njegovo je mišljenje bilo da roman nije ni tako loš da se ne bi mogao objaviti na jednome kontinentu u kojemu je ta književna vrsta bila u krizi, ni tako dobar da bi mogao prouzročiti međunarodni skandal u kojemu bi jedini gubitnik bio nov i nepoznat autor. Alvaro Cepeda je sažeo sud Gillerma de Torre, podignuvši svoju drugu izvrsnu spo-men-ploču:
- Španjolci su vrlo grubi.
Kada sam shvatio da nemam nijednu čistu kopiju romana, izdavačka kuća Losada obavijestila me je preko treće ili četvrte osobe da u pravilu ne vraćaju originale. Srećom, Julio Cesar Villegas napravio je jednu kopiju prije no što je poslao original u Buenos Aires, te mi ju je poslao. Tada sam započeo novo prepravljanje, držeći se zaključaka svojih prijatelja. Izbacio sam jednu dugu epizodu s protagonisticom koja je iz hodnika s begonijama tri dana promatrala pljusak, a koji sam kasnije pretvorio u Isabelin razgovor sa samom sobom dok je gledala kako kiši nad Macon-dom. Izbacio sam jedan površni dijalog između djeda i pukovnika Aure-liana Buendie netom prije pokolja na plantažama banana, i nekih tridesetak stranica koje su svojom formom i svojom biti umrtvljivale jedinstvenu strukturu romana. Gotovo dvadeset godina poslije, kada sam mislio da sam na njih već zaboravio, dijelovi tih fragmenata pomogli su mi za održavanje nostalgije duž romana Sto godina samoće.
Gotovo da sam prevladao udarac koji sam doživio, kada je objavljena vijest da je izdavačka kuća Losada izabrala za objavljivanje kolumbijski
roman El Cristo de espaldas Eduarda Caballera Calderona umjesto mojega. Bila je to greška, ili istina s lošom namjerom, jer se nije radilo o natječaju nego o programu izdavačke kuće Losada prema kojemu je trebala ući na kolumbijsko tržište s kolumbijskim autorima, a moj roman nije bio odbijen u natječaju s drugim romanima nego zato što je don Guillermo de Torre smatrao da nije za objavljivanje.
Moje zaprepaštenje bilo je veće no što sam to tada priznavao, jer nisam imao hrabrosti nositi se s time a da samoga sebe ne uvjerim u

suprotno. Tako sam bez najave banuo svojemu prijatelju iz djetinjstva, Luisu Carmelu Correi, na plantažu banana u Sevilli, nekoliko kilometara od Catace, gdje je tih godina radio kao kontrolor vremena i financijski revizor. Dva smo dana ponovno raspredali, kao i obično, o našemu zajedničkom djetinjstvu. Njegovo sjećanje, intuicija i iskrenost bili su za mene takvo otkriće da mi je to pričinjalo određeni užas. Dok smo razgovarali, on je sa svojom kutijom za alate sređivao manja oštećenja po kući, a ja sam ga slušao u mreži koju je njihao blagi vjetrić s plantaža. Nena Sanchez, njegova supruga, ispravljala je naše besmislice i zaboravljivost, umirući od smijeha u kuhinji. Naposljetku, u jednoj šetnji izmirenja po pustim ulicama Aracatace, shvatio sam da se uveliko vratilo moje duševno zdravlje, i nisam uopće sumnjao da je Lišće na vjetru - odbijeno ili ne - bila knjiga koju sam odlučio napisati nakon putovanja s majkom.

Ohrabren tim iskustvom, potražio sam Rafaela Escalonu u njegovu raju u Valleduparu, nastojeći istražiti korijene svoga svijeta. Ništa me nije iznenadilo, jer sve na što sam nailazio, sve što se događalo, svi ljudi s kojima su me upoznavali, sve je bilo kao da sam to već proživio, i to ne u nekom drugom životu, već u ovome koji sam živio. Kasnije, na jednom od mojih mnogih putovanja, upoznao sam pukovnika Clementea Escalonu, Rafaelova oca, koji je od prvoga dana na mene ostavio dojam zbog dostojanstva i svoga držanja patrijarha staroga kova. Bio je mršav i uspravan poput trske, opaljene kože i koščat, a držao se dostojanstveno u svakoj situaciji. Od rane mladosti proganjala me je tema tjeskobe i poštovanja kojom su moj djed i baka dugi niz godina čekali na mirovinu za veterane. No, četiri godine poslije, kada sam napokon pisao knjigu u jednom starom hotelu u Parizu, slika koju sam neprestano imao u glavi nije bila slika moga djeda nego slika don Clementea Escalone, poput fizičkoga ponavljanja pukovnika kojemu nema tko pisati.

Od Rafaela Escalone saznao sam da se Manuel Zapata Olivella smjestio u naselju La Paz kao liječnik siromašnih, nekoliko kilometara od Valledupara, te smo se onamo otputili. Stigli smo u predvečerje, a u zraku je bilo nečega što je otežavalo disanje. Zapata

i Escalona podsjetili su me da je samo dvadeset dana ranije selo bilo žrtva napada policije
koja je sijala strah u tom području da bi nametnula volju vlasti. Bila je to užasna noć. Ubijali su sve redom i zapalili petnaest kuća.
Zbog željezne cenzure nismo saznali istinu. Ipak, ni tada je nije bilo moguće zamisliti. Juan Lopez, najbolji glazbenik u tom kraju, nepovratno je otišao te crne noći. Njegova mlađega brata Pabla zamolili smo da nam svira u svojoj kući, a on nam je jednostavno i odrješito rekao:
- Više nikada u životu neću zapjevati.
Tada smo saznali da nije samo on, nego su i svi glazbenici u selu spremili svoje harmonike, bubnjeve i guacharacas , te više nikada nisu zapjevali zbog žalosti za svojim mrtvima. Bilo je to razumljivo, a ni sam Escalona, koji je bio učitelj mnogima, kao ni Zapata Olivella, koji je postao liječnik svima, nisu uspjeli nikoga navesti da pjeva.
Pred našim navaljivanjem pohrlili su susjedi da iznesu svoje razloge, no u dubini duša osjećali su da bol ne može dugo potrajati. »To je kao biti mrtav s mrtvacima«, rekla je neka žena s crvenom ružom iza uha. Ljudi su je podržali. Vjerojatno je tada Pablo Lopez osjetio da može stati na kraj njezinoj patnji jer je bez riječi ušao u njezinu kuću i izišao s harmonikom. Pjevao je kao nikada, a za to vrijeme pristizali su i drugi glazbenici. Netko je otvorio krčmu preko puta i ponudio piće na svoj račun. I druge su trgovine, nakon mjesec dana tugovanja, širom otvorile svoja vrata, svjetla su se upalila i svi smo pjevali. Nakon pola sata cijelo je selo pjevalo. Na pustome trgu pojavio se prvi pijanac u mjesec dana i počeo pjevati grlenim glasom jednu Escaloninu pjesmu, posvećenu samom Escaloni, u čast čuda kojim je oživio selo.
Srećom, život je i dalje tekao u ostatku svijeta. Dva mjeseca nakon odbijanja moga originala, upoznao sam Julia Cesara Villegasa, koji je prekinuo suradnju s izdavačkom kućom Losada, a izdavačka kuća Gon-zdlez Porto, koja je prodavala enciklopedije na rate te znanstvene i tehničke knjige, imenovala ga je predstavnikom za Kolumbiju. Villegas je bio vrlo visok i vrlo snažan čovjek, čovjek koji je pružao najveću pomoć pri najgorim problemima u

svakidašnjem životu, neumjereni potrošač najskupljih viskija, neizbježan sugovornik i salonski pripovjedač. U noći našega prvog susreta u predsjedničkom apartmanu hotela Prado izišao sam posrćući s kovčegom putujućeg trgovca, punim propagandnih listića i uzoraka ilustriranih enciklopedija, medicinskih i pravnih knjiga, te knjiga o inženjerstvu izdavačke kuće Gonzdlez Porto. Poslije drugoga viskija prihvatio sam da postanem prodavač knjiga na rate u provinciji Pa-dilla, od Valledupara do La Guajire. Moja zarada bio je predujam od
guacharaca - kolumbijski popularni muzički instrument indijanskog porijekla, neizostavan u vallenato pjesmama
dvadeset posto koji mi je trebao osigurati bezbrižan život pošto platim sve troškove, uključujući i hotel.
To je bilo putovanje što sam ga pretvorio u legendarno zbog svoga nepopravljivog nedostatka da katkad ne odvagnem svoje zadatke. Legendarno, zato što sam ga zamislio kao mitsku ekspediciju potrage za svojim korijenima u zemlji predaka, s istim onim romantičnim itinerari-jem moje majke koja je bila vodena svojim razlozima da bi se spasila od telegrafista u Aracataci. No moje putovanje zapravo nije bilo jedno nego dva vrlo kratka i nepromišljena putovanja.
Na drugome sam samo prošao kroz sela u okolici Valledupara. Kako sam već bio ondje, trebao sam prema planu nastaviti do rta Vela po itinerariju moje zaljubljene majke, no stigao sam samo do Manaurea de la Sierre, La Paza i Villanueve, nekoliko kilometara dalje od Valledupara. Nisam tada posjetio San Juan del Cesar ni Barrancas gdje su se vjenčali moj djed i baka, gdje se rodila moja majka i gdje je pukovnik Nicolas Marquez ubio Medarda Pachecu; nisam upoznao ni mjesto Riohacha koje je zametak moga plemena sve do 1984. kada je predsjednik Belisa-rio Betancur iz Bogote poslao grupu prijatelja da otvore rudnike ugljena u Cerrejonu. Bilo je to prvo putovanje u moju zamišljenu Guajiru koja mi se učinila tako mitskom kao što sam je i mnogo puta opisao a da je nikada nisam posjetio. No nisam je opisivao po svojim izmišljenim sjećanjima, nego po sjećanjima Indijanaca koje je moj djed kupovao za sto pesosa da služe u kući u Aracataci. Moje najveće trenutačno

iznenađenje bilo je kada sam prvi put ugledao Riohachu, grad s pješčanim sprudovima i suncem gdje se začelo moje pleme još od šukundjedova, gdje je moja baka vidjela Djevicu od Spasenja kako gasi ognjište ledenim dahom kad kruh samo što nije zagorio, gdje je moj djed vodio svoje ratove i prosjedio u zatvoru zbog zločina iz strasti i gdje sam začet na medenom mjesecu mojih roditelja.
U Valleduparu nisam imao mnogo vremena za prodaju knjiga. Živio sam u hotelu Wellcome, u jednoj divnoj, dobro održavanoj kolonijalnoj kući na velikome trgu, koja je imala dugi gusti niz palmi u dvorištu s rustikalnim stolovima i mrežama obješenima na drvene stupove. Vic-tor Cohen, vlasnik hotela, poput Kerbera je nadgledao red u kući, kao što je pazio i na svoju moralnu reputaciju koja je bila ugrožena rasipnim strancima. I on je bio jezični čistunac koji je napamet recitirao Cervan-tesa s kastiljskim pravilnim izgovorom, i sumnjao u moral Garcie Lorce. S njim sam se dobro slagao zbog njegova poznavanja poezije don An-dresa Belle i zbog njegova pravilnog recitiranja kolumbijskih romantičara, a zamjerao sam mu zbog njegove opsesije da ne dopušta kršenje moralnih zakona u čistom ambijentu hotela. Sve je to započelo na vrlo lak način jer je on bio stari prijatelj moga strica Juana de Diosa i bilo mu je zadovoljstvo prisjećati ga se.
Za mene je bio pravi zgoditak ta nadstrešnica u dvorištu jer sam mnoge dokone sate proveo čitajući u mreži za podnevnih vrućina. U vrijeme velike gladi čitao sam od kirurških traktata do priručnika za knjigovodstvo, ne razmišljajući hoće li mi to poslužiti u mojoj pustolovini pisca. Rad je bio gotovo spontan, jer je većina kupaca bila u srodstvu s Iguaranima i Cotesima, te mi je bio dovoljan jedan posjet koji bi se protegnuo do ručka, za vrijeme kojega smo se prisjećali obiteljskih spletki. Neki su potpisivali ugovore a da ih nisu ni pročitali da bi se mogli pridružiti ostatku obitelji koja nas je čekala za ručak uz zvuke harmonika. Između Valledupara i La Paza napravio sam veliku žetvu u manje od tjedan dana i vratio se u Barranquillu s osjećajem da se nalazim na jedinome mjestu na svijetu koje doista razumijem.
Dana 13. lipnja, vrlo rano, krenuo sam autobusom ne znam ni sam kamo, kad sam shvatio da su Oružane snage preuzele vlast usred

nereda koji su carevali u vladi i u cijeloj zemlji. Godinu dana ranije, 6. rujna, gomila konzervativnih bandita i policajaca u odorama otvorili su vatru u Bogoti na zgrade El Tiempa i El Espectadora, dva najvažnija dnevnika u zemlji, i vatrenim oružjem napali kuće bivšega predsjednika Alfonsa L6-peza Pumareja i Carlosa Llerasa Restrepa, predsjednika Liberalne uprave. Ovaj potonji, poznat kao političar čvrstoga karaktera, još je dospio uzvratiti vatru na svoje napadače, no na kraju je morao pobjeći ispod nadstrešnice susjedne kuće. Situacija državnoga nasilja od koje je zemlja bolovala od 9. travnja postala je neizdrživa.
Sve do zore toga 13. lipnja, kada je general divizije Gustavo Rojas Pi-nilla izvukao iz palače predsjednika na dužnosti Roberta Urdanetu Ar-belaeza. Laureano Gomez, imenovani predsjednik koji se povukao po odredbama svojih liječnika, tada se ponovno pojavio na vlasti u kolicima, te pokušao sam sebe nametnuti i vladati još petnaest mjeseci koliko mu je po ustavu preostalo. No Rojas Pinilla i njegov stožer došli su da ostanu.
Nacija se istoga časa jednoglasno izjasnila za odluku Ustavne skupštine koja je podržala vojni udar. Rojasu Pinilli povjerena je vlast do završetka predsjedničkoga mandata u kolovozu iduće godine, a Laureano Gomez otputovao je s obitelji u Benidorm, na istočnu obalu Španjolske, ostavljajući za sobom iluzorni dojam da je njegovo vrijeme srdžbe prošlo. Liberalni starješine iznijeli su podršku nacionalnome pomirenju u pozivu naoružanim članovima svoje stranke u cijeloj zemlji. Najznačajnija fotografija koju su novine objavile u sljedećim danima bila je ona na kojoj su najviši liberali pjevali serenadu zaručnika ispod balkona predsjednikove spavaće sobe. Takvo pridavanje poštovanja predvodio je don Roberto Garcia Pena, direktor El Tiempa i jedan od najgorljivijih protivnika svrgnutog režima.
Ipak, najemocionalnija fotografija tih dana bila je ona koja je prikazivala beskrajan red liberalnih gerilaca koji su predavali oružje na istoku zemlje, u području Llanosa, predvođeni Guadalupeom Salcedom čija je slika romantičnoga razbojnika duboko dirnula u srce Kolumbijce koji su pretrpjeli državno nasilje. Bila je to nova generacija gerilaca koja se borila protiv konzervativnoga režima, i

koji su na neki način bili identificirani kao zaostavština iz Rata tisuću dana, a održavali su nimalo tajne odnose sa zakonitim vodama Liberalne stranke.
Na njihovu čelu nalazio se Guadalupe Salcedo koji je medu svim slojevima u zemlji širio jednu novu mitsku sliku, bilo da su ga podržavali ili bili protiv njega. Možda ga je zbog toga, četiri godine nakon predaje, policija izrešetala mecima na nekome mjestu u Bogoti koje nikada nije bilo utvrđeno, kao što nisu bile utvrđene ni okolnosti njegove smrti.
Službeni datum je 6. lipnja 1957, a tijelo je svečano položeno u jednoj numeriranoj grobnici središnjega groblja u Bogoti uz prisutnost poznatih političara, jer je Guadalupe Salcedo još od svojih ratnih vremena održavao ne samo političke nego i društvene veze s liberalnim vođama u nemilosti. Ipak, postoji barem osam različitih verzija njegove smrti, a ima i onih nevjernih iz onoga i ovoga doba koji se još uvijek pitaju da li je to tijelo bilo njegovo i nalazi li se doista on u grobnici u kojoj je pokopan.
U tom duhovnom raspoloženju započeo sam drugo poslovno putovanje u Provinciju, pošto sam Villegasu potvrdio da je sve u redu. Kao i ranije, vrlo sam brzo obavio prodaju u Valleduparu, našavši kupce koje sam mogao unaprijed uvjeriti u kupovinu. S Rafaelom Escalonom i Pon-chom Cotesom otišao sam u Villanuevu, La Paz, Patillal i Manaureu de la Sierra da bih posjetio veterinare i agronome. Neki su razgovarali s kupcima s mojega prijašnjega putovanja i dočekivali me s posebnim zahtjevima. Bilo koje doba dana bilo je dobro da se napravi zabava sa samim kupcima i njihovim veselim prijateljima, te smo dočekivali zoru pjevajući uz velike harmonikaše, ne prekidajući nagodbe i ne ubirući hitna potraživanja, jer je svakidašnji život nastavljao svoj uobičajeni ritam u urnebesnim veselicama. U Villanuevi smo se našli s jednim harmoni-kašem i s dvojicom slagara koji su bili unuci glazbenika kojega smo kao djeca slušali u Aracatici. Tako se jedno od sjećanja iz djetinjstva pretvorilo u nadahnuto umijeće koje će me zauvijek pratiti.
Tada sam upoznao Manaureu, u srcu gorja, lijepo i mirno selo koje je u našoj obitelji bilo povijesno jer su onamo doveli moju majku

kao dijete da bi se oporavila od povratne groznice što se opirala svim mogućim
napicima. Toliko sam slušao o Manaureu, o njegovim svibanjskim posli-jepodnevima i medicinskim doručcima da sam, kada sam onamo prvi put stigao, shvatio da ga se sjećam kao da ga poznajem iz nekoga prijašnjeg života.
Pili smo ledeno pivo u jedinoj krčmi u selu kada je našem stolu prišao čovjek koji je nalikovao stablu, s jahačkim gamašama, a za pojasom je držao revolver iz rata. Rafael Escalona nas je predstavio, a on me pogledao ravno u oči, držeći moju ruku u svojoj.
- Imate li vi nešto s pukovnikom Nicolasom Marquezom? - upitao me je.
- Ja sam mu unuk - odvratih.
- Onda je - reče - vaš djed ubio moga djeda.
On je bio unuk Medarda Pacheca, čovjeka kojega je moj djed ubio u otvorenoj borbi. Nije mi dao vremena da se uplašim, jer je to izrekao nekako toplo, kao da je i to način da se bude rođakom. Zabavljali smo se s njim tri dana i tri noći u njegovu kamionu s dvostrukim dnom, pijući topli konjak i jedući polupečenu kozletinu. Prošlo je nekoliko dana prije no što mi je priznao istinu: dogovorio se s Escalonom da me uplaši, ali nije imao srca nastaviti se šaliti na račun mrtvih djedova. Zapravo se zvao Jose Prudencio Aguilar, i bio je krijumčar po profesiji, vokaciji i dobrome srcu. U njegovu čast, da ga ne zapostavim, njegovim sam imenom krstio protivnika kojega je Jose Arcadio Buendia ubio kopljem u kokošinjcu u Sto godina samoće.
Jedino loše što se dogodilo na kraju toga nostalgičnoga putovanja bilo je da još nisu stigle prodane knjige bez kojih nisam mogao podići svoj predujam. Ostao sam bez jednoga centava, a taktomjer hotela kucao je brže od mojih noćnih zabava. Victor Cohen počeo je gubiti ono malo strpljenja što mu je ostalo, jer sam novac koji sam mu dugovao spiskao s nedoličnim i beznačajnim ženskama. Jedino što mi je vraćalo mir bile su proturječne ljubavi u El derecho de nacer, briljantnome romanu don Fe-lixa B. Caigneta, čija je popularnost oživjela moje stare iluzije prema književnosti suza. Neočekivano čitanje Hemingwayova romana Starac i more, koji se

iznenada pojavio u časopisu Life en Espanol, izvuklo me je iz klonulosti.
U istoj pošiljci stigle su i knjige koje sam trebao predati vlasnicima da bih mogao podići svoj predujam. Svi su platili na vrijeme, no hotelu sam dugovao već dvostruko više no što sam zaradio, a Villegas me je obavijestio da neću dobiti ni novčića prije isteka tri tjedna. Tada sam ozbiljno porazgovarao s Victorom Cohenom i on je prihvatio da mi dade zadužnicu uz jednoga jamca. Kako Escalona i njegova družina nisu bili
u blizini, neki slučajni znanac učinio mi je tu uslugu bez ikakve obveze samo zato što mu se svidjela jedna moja priča objavljena u Kronici. Ipak, kada je kucnuo čas, nisam mogao nikome platiti. Zadužnica je postala povijesna nekoliko godina kasnije kada ju je Victor Cohen pokazivao prijateljima i posjetiteljima, ne kao optužujući dokument nego kao trofej. Kada sam ga posljednji put vidio, imao je gotovo sto godina, bio tanak kao klas i lucidan, ali s nepromijenjenim raspoloženjem. Na krštenju jednoga sina moje bliske prijateljice Consuele Araujonoguere, kojemu sam bio kum, ponovno sam vidio neplaćenu zadužnicu gotovo pedeset godina poslije. Victor Cohen pokazao ju je svima koji su je htjeli vidjeti, sa svojom vječnom uglađenošću i pristoj-nošću. Iznenadila me profinjenost dokumenta što ga je sastavio, i neizmjerna volja da platim dug koja se primjećivala u drskosti moga potpisa. Victor je tu noć proslavio plešući vallenato kolonijalno otmjeno kao što to nitko nije učinio još od vremena Francisca Ljudine. Na kraju su mi mnogi prijatelji zahvalili što nisam na vrijeme platio zadužnicu koja je potaknula tu nenaplativu noć.
Zavodljiva magija doktora Villegasa još će u mnogočemu doći do izražaja, ali više ne u knjigama. Nemoguće je zaboraviti gospodsku okretnost kojom je vukao za nos vjerovnike i sreću koju je imao što su oni shvaćali njegove razloge neplaćanja na vrijeme. Najveće iskušenje njegovih tadašnjih poslova moglo se naći u romanu Se han cerrado los ca-minos, spisateljice Olge Salcedo de Medine iz Barranquille, koja je prouzrokovala više društvenu nego književnu uzbunu s malobrojnim prethodnicima u tom području. Nadahnut uspjehom romana El derecho de nacer, koji sam pažljivo pratio cijeli

mjesec, pomislio sam da se nalazimo pred popularnim fenomenom koji kao pisac nisam mogao zanemariti. Ne spomenuvši čak dug koji sam imao, razgovarao sam o tome s Ville-gasom pri povratku u Valledupar, i on mi je predložio da napišem adaptaciju za radio s dovoljno oštroumnosti da bi se utrostručila već ionako velika publika privržena briljantnoj drami Felixa B. Caigneta.
Napravio sam adaptaciju za radio, osamivši se na dva tjedna, za vrijeme kojih sam mnogo više otkrio nego sam mislio da ću otkriti u dijalozima, u stupnjevima intenziteta, prolaznim situacijama i vremenima, a što sve nije bilo nimalo nalik onome što sam ranije pisao. Zbog svoga neiskustva s dijalozima, koji još uvijek nisu moja jača strana, taj je pokušaj bio vrijedan te sam bio više zahvalan zbog onoga što sam naučio nego zbog onoga što sam zaradio. Ipak, ni zbog zarade se nisam mogao požaliti jer mi je Villegas unaprijed dao polovicu honorara i obvezao se da će platiti moj prijašnji dug s prvim prihodima od emitiranja na radiju.
Radionovela snimljena je u radiostanici Atldntico, s najboljim mogućim izborom glazbe u regiji, a snimanjem je bez iskustva i nadahnuća upravljao sam Villegas. Preporučili su mu Germana Vargasa za pripovjedača kao jednoga drukčijeg spikera zbog suprotnosti između njegove umjerenosti i bučnoga lokalnog radija. Prvo veliko iznenađenje bilo je kada je German to prihvatio, a drugo, kada je već pri prvoj probi zaključio da on nije za to. Tada se sam Villegas prihvatio zadatka spikera sa svojim andskim ritmom i slogovima koji su, na kraju, oduzeli prirodnost toj odvažnoj pustolovini.
Radionovela emitirana je u cijelosti s više muke nego slave i bila je odlična pouka za moje nezasitne ambicije pripovjedača svih žanrova. Bio sam prisutan na svim snimanjima koja su izvođena izravno na praznoj ploči s iglom za snimanje koja je za sobom ostavljala čuperke crnih i sjajnih vlakanca, gotovo neopipljivih, poput vlasi anđela. Svake sam noći uzimao punu šaku tih vlakana i dijelio ih prijateljima kao neobične trofeje. Između brojnih poteškoća i nespretnosti, radionovela je izišla na vrijeme uz golemo veselje pokretača.
Nitko nije izmislio nijedan razlog iz ljubaznosti da bi me uvjerio

kako mu se djelo svidjelo, ali imalo je dobru slušanost i primjerenu popularnost, dovoljnu da se spasi obraz. Meni je to dalo novi polet za žanr koji mi se činio kao da me je bacio do nezamislivih obzora. Moje divljenje i zahvalnost prema don Felixu B. Caignetu došli su dotle da sam ga htio zamoliti za privatni intervju deset godina kasnije kada sam nekoliko mjeseci živio u Havani kao urednik kubanske agencije Prensa Latina. No, unatoč svim mogućim razlozima i izgovorima, nikada ga nisam vidio i od njega mi je ostala samo velika pouka koju sam pročitao u nekom razgovoru s njim: »Ljudi uvijek žele plakati: ja im samo dajem izgovor.« Villegasove magije, međutim, više nisu djelovale. Sve mu se zakompli-ciralo s izdavačkom kućom Gonzdlez Porto, kao i ranije s Losadom, i nije bilo načina da se podmire naši posljednji računi, jer je prodao svoje snove o veličini da bi se vratio u svoju zemlju. Alvaro Cepeda Samudio izvukao me je iz muka svojom starom idejom da se El Nacional pretvori u moderan list prema onome što je naučio u Sjedinjenim Državama. Dotad, osim njegove povremene suradnje u Kronici, koja je uvijek bila književna, imao je priliku pokazati svoje znanje samo na Sveučilištu Columbia sa sažetim primjercima koje je slao u Spor-ting News, u Saint Louis, Missouri. Naposljetku, 1953. godine, naš prijatelj Julian Daviš Echandia, koji je bio prvi Alvarov šef, pozvao ga je da upravlja njegovim večernjim novinama El Nacionalom. Sam ga je Alvaro na to potaknuo svojim astronomskim projektom koji mu je predočio na povratku iz New Yorka, no kada je napokon uhvatio tog mastodonta,
pozvao me je da mu pomognem bez određenog položaja i odgovornosti, ali s prvom plaćom koju mi je unaprijed isplatio i koja mi je bila dostatna za život, iako je nisam u cijelosti podignuo. Bila je to ubitačna pustolovina. Alvaro je napravio cijeli plan prema modelu iz Sjedinjenih Država. Nalik Bogu u visinama bio je Daviš Echandia, preteča herojskoga doba lokalnog senzacionalističkoga novinarstva i najteže dokučiv čovjek kojega sam ikada upoznao, dobar od rođenja i više osjećajan nego samilostan. Ostali suradnici bili su veliki novinari polemičari žestokih žetvi, svi prijatelji među sobom i dugogodišnji kolege. Teoretski, svaki je od njih imao jasno

određeno polje djelovanja, ali izvan toga nikada se nije saznalo tko je što učinio da taj tehnički mastodont ne napravi ni prvi korak. Malo onih brojeva koji su uspjeli izići bili su rezultat herojskoga pothvata, ali nikada se nije saznalo čijega. U času kad bi broj trebao otići u tisak, ploče bi se pobrkale, hitni materijal nestajao, i mi bismo poludjeli od bijesa. Ne sjećam se da je taj dnevnik jedanput izišao na vrijeme i bez ispravaka zbog pritajenih demona u tiskarama. Nikada se nije saznalo što se dogodilo. Prevagnulo je objašnjenje koje je možda bilo i najperverznije: neki reakcionarni veterani nisu mogli podnijeti duh obnove te su se urotili u svojim srodnim dušama dok nisu uspjeli uništiti poduzeće.
Alvaro je otišao zalupivši vratima. Ja sam imao ugovor koji je bio jamstvo u normalnim uvjetima, a u najgorim uvjetima bio je luđačka košulja. U silnome nastojanju da izvučem neku korist od izgubljenoga vremena, pokušao sam na stroju u pogonu montirati bilo što vrijedno s onime što je preostalo od mojih ranijih pokušaja. Odlomci Kuće, parodije neumoljivoga Faulknera u Svjetlosti u kolovozu, kiše mrtvih ptica Na-thaniela Havvthornea, odlomci kriminalističkih priča koje su mi zbog svojih ponavljanja postale dosadne, i nekoliko neriješenih stvari koje su mi preostale s puta u Aracatacu s majkom. Pustio sam ih da svojevoljno teku u mome zaludnom uredu, u kojemu nije ostalo ništa više do oguljen pisaći stol i pisaći stroj na izmaku snaga, sve dok odjednom nisam došao do konačnoga naslova: Dan poslije subote. Još jedna od mojih malobrojnih priča kojom sam bio zadovoljan nakon prve verzije.
U El Nacionalu na mene je navalio neki leteći prodavač ručnih satova. Nikada nisam imao ručni sat zbog očitih razloga tih godina, a ono što mi je on nudio bio je raskošan i skup luksuz. Tada mi je taj prodavač priznao da je član Komunističke stranke i da je zadužen za prodaju satova koji su trebali poslužiti kao udice za pecanje članova.
- To je kao kupovanje revolucije na rate - rekao mi je. Odgovorio sam mu u dobroj namjeri:
- Razlika je samo u tome što sat dobijem odmah, a revoluciju ne.
No prodavaču se nije svidjela ta neslana šala, i na kraju sam kupio najjeftiniji sat samo da ga odobrovoljim, i to na rate koje će on sam

ubirati svaki mjesec. To je bio moj prvi sat, a bio je tako točan i dugo je radio da ga još uvijek čuvam kao relikviju onoga doba.
Tih se dana vratio Alvaro Mutiš s viješću o velikom predračunu za pothvat u kulturi - skorašnju pojavu časopisa Ldmpara, njegova književnog organa. Kada me je pozvao na suradnju, predložio sam mu jedan hitni projekt: legendu La Sierpe. Ako je jednoga dana poželim ispričati, mislio sam da to ne bi smjelo biti kroz prizmu nekakve retorike, nego bi morala biti izvučena iz kolektivne mašte u kojoj se i nalazila - kao zemljopisna i povijesna istina. Odnosno, jedna velika reportaža.
- Učinite što morate i što želite - rekao mi je Mutiš. - Ali učinite to, jer je to ozračje i izraz koji želimo u časopisu.
Obećao sam mu to za dva tjedna. Prije no što je otišao na aerodrom, nazvao je svoj ured u Bogoti i naredio da mi se isplati predujam. Ček mi je stigao poštom tjedan dana kasnije, i zbog njega sam ostao bez daha. A još više kad sam ga otišao podići, a blagajnik se u banci uznemirio zbog moga izgleda. Pozvali su me u poseban ured gdje me je neki odviše ljubazni upravitelj upitao gdje radim. Odgovorio sam mu da pišem za El Heraldo, što sam običavao govoriti premda to već tada nije bilo točno. Ništa više. Upravitelj je pregledao ček u uredu, promotrio ga s izrazom profesionalnoga nepovjerenja i na kraju presudio:
- Ovo je besprijekoran dokument.
To isto popodne, kada sam započeo pisati La Sierpe, najavili su mi poziv iz banke. Pomislio sam da ček nema pokriće zbog bilo kojeg od bezbroj mogućih razloga u Kolumbiji. Tek što sam uspio progutati čvor u grlu, bankovni se službenik, s pogrešnim andskim izgovorom, ispričao što nije znao da je prosjak koji je podignuo ček autor Žirafe.
Mutiš se ponovno vratio krajem godine. Jedva da je kušao ručak u nastojanju da mi pomogne pronaći način za stalnu i dobru zaradu bez većega napora. Za desertom mu se učinilo da je najbolje da se javim braći Cano i kažem im da sam voljan raditi za El Espectador, iako me je i dalje užasavala sama pomisao na to da se vratim u Bogotu. No Alvaro nije imao mira dok ne bi pomogao prijatelju.
- Napravit ćemo jednu stvar - rekao mi je. - Poslat ću vam kartu da

dođete kad god želite, pa da vidimo što će se dogoditi.
Bilo bi previše to odbiti, no bio sam siguran da je posljednji avion u mome životu bio onaj koji me je izvukao iz Bogote nakon 9. travnja. Usto, poneke povlastice od radionovele i istaknuto objavljivanje prvoga poglavlja La Sierpe u časopisu Ldmpara priskrbili su mi neke propagandne
tekstove koji su mi omogućili da pošaljem spasilački čamac svojoj obitelji u Cartageni. Tako sam se još jednom odupro iskušenju da se preselim u Bogotu.
Alvaro Cepeda, German i Alfonso, kao i većina družine iz]apya i kavane Roma, govorili su mi dobre stvari o La Sierpe pošto je u Lampari objavljeno prvo poglavlje. Slagali su se da je izravna reportaža najbolja forma za temu koja se nalazi na opasnome rubu da se u nju ne povjeruje. Alfonso, sa svojim stilom između šale i istine, rekao mi je tada nešto što nikada nisam zaboravio: »Vjerodostojnost, dragi moj majstore, ovisi mnogo o licu koje pisac stavlja da bi o njoj govorio«. Malo mi je nedostajalo da im iznesem poslovne prijedloge koje mi je ponudio Alvaro Mutiš, ali se nisam usudio, a danas znam da sam zbog straha na njih i pristao.
Nekoliko je puta inzistirao, čak i pošto sam rezervirao avionsku kartu i u posljednji čas otkazao. Dao mi je svoju riječ da ne posreduje za El Espectador, kao ni za kakav drugi medij, pisani ili govorni. Njegova jedina namjera, bio je do kraja uporan, jest želja da razgovara o nizu stalnih suradnji za časopis i da preispita tehničke pojedinosti o cjelovitoj seriji La Sierpe, od koje je drugi odlomak trebao izići u skorašnjem broju. Alvaro Mutiš bio je siguran da takva vrsta reportaže može zadati udarac dosadnom kostumbrizmu na njegovu terenu. Od svih razloga koje mi je dotad iznio, to je bio jedini koji me naveo na razmišljanje.
Jednoga utorka kada je tužno kišilo, shvatio sam da ne mogu otići čak i kad bih to htio jer nisam imao što odjenuti osim svojih plesačkih košulja. U šest popodne nisam nikoga sreo u knjižari Mundo te sam ostao čekati pred vratima s čvorom suza zbog otužna predvečerja koje me je stalo tištati. S druge strane ceste nalazio se izlog s odijelima koji nikada nisam vidio iako je ondje oduvijek bio, te sam ne razmišljajući što radim prešao Ulicu San

Blas, prašnjavu od kišice, i čvrstim korakom ušao u najskuplju trgovinu u gradu. Kupio sam crkveno odijelo od modre ponoćne tkanine, savršeno za duhovno ozračje Bogote onoga vremena, te dvije bijele košulje s čvrstim ovratnicima, kravatu s kosim prugama i par cipela, onih koje je u modu uveo glumac Jose Mojica prije no što je postao svetac. Jedini kojima sam rekao da ću otići bili su German, Alvaro i Alfonso, koji su to odobrili kao razumnu odluku pod uvjetom da se ne vratim kao cachaco.
Proslavili smo to do zore u krčmi Treći čovjek s cijelom družinom kao prijevremenu proslavu moga rođendana, jer je German Vargas, koji je bio gvardijan popisa svetaca, izjavio da ću 6. ožujka navršiti dvadeset sedam godina. Usred lijepih čestitki mojih dobrih prijatelja, osjetio sam se spremnim prevaliti iduće sedamdeset tri godine koliko mi je još nedostajalo da navršim prvih sto.
8.
Direktor El Espectadora Guillermo Cano nazvao me telefonski kada je saznao da se nalazim u uredu Alvara Mutisa, četiri kata iznad njegova, u zgradi u koju su upravo bili preselili, nekih pet blokova dalje od njihova staroga sjedišta. Stigao sam dan prije i htio ručati s grupom svojih prijatelja, no Guillermo je inzistirao da prije toga svratim do njega. Tako je i bilo. Nakon srdačnih zagrljaja kako se običavaju pozdravljati u glavnome gradu, i ponekog komentara o dnevnim vijestima, uhvatio me za ruku i odvukao na stranu od kolega u redakciji. »Slušajte, Gabriele«, rekao mi je posve nedužno, »zašto mi ne biste učinili uslugu i napisali uvodni člančić koji mi nedostaje da zaključim novine?« Pokazao mi je kažiprstom i palcem veličinu polovice čaše vode i zaključio:
- Toliko velik.
Veseliji od njega upitao sam ga gdje bih mogao sjesti, a on mi je pokazao prazan stol s jednim pisaćem strojem iz drugih vremena. Smjestio sam se bez suvišnih pitanja, razmišljajući o prikladnoj temi za njih, i ostao u tome stolcu, u istome uredu i za istim pisaćim strojem sljedećih osamnaest mjeseci.
Nekoliko minuta nakon moga dolaska iz susjednog je ureda izišao Eduardo Zalamea Borda, zamjenik direktora, zadubljen u snop papira. Zapanjio se kada me je prepoznao.

- Hej, pa to ste vi, don Gabo! - gotovo je uzviknuo, nazivajući me imenom koje je za mene smislio u Barranquilli kao apokopu imenu Ga-bito, i koje je samo on koristio. Međutim, ime se proširilo po redakciji, a tako su ga pisali čak i u tisku: Gabo.
Ne sjećam se teme članka kojim me je zadužio Guillermo Cano, no dobro sam poznavao, još od Nacionalnoga sveučilišta, dinastijski stil El Espectadora. A pogotovo onaj u rubrici Svakodnevica na uvodnoj stranici koja je uživala zaslužen ugled, te sam odlučio hladnokrvno ga oponašati, kao što se i Luisa Santiaga suočila s protivničkim demonima. Završio sam članak za pola sata, napravio nekoliko ispravaka rukom i predao ga Guillermu Canu koji ga je pročitao stojećke, ponad luka svojih naočala
za kratkovidne. Njegova usredotočenost nije se doimala samo njegovom, već čitave dinastije predaka bijele kose, počevši od Fidela Cana, osnivača lista 1887, te njegova sina Luisa koji ga je nastavio, njegova brata Gabriela koji je taj dnevni list postavio na noge, a već kao zrelo poduzeće preuzeo ga u krvnoj liniji njegov unuk Guillermo koji je u dvade-settrećoj godini prihvatio upraviteljsko mjesto. Isto kao i njegovi preci, uveo je neke promjene koje su podlegle manjim sumnjama, i završio s prvom praktičnom i pojednostavljenom upotrebom moga novoga imena:
- Vrlo dobro, Gabo.
U toj noći povratka shvatio sam da Bogota za mene više nikada neće biti ista dokle god su moja sjećanja živa. Kao mnoge velike katastrofe u zemlji, 9. travnja djelovao je više na zaborav nego na povijest. Hotel Gra-nada bio je sravnjen sa zemljom u svome stoljetnome parku, a na njegovu je mjestu već počelo rasti odviše novo zdanje Banke Republike. Stare ulice iz naših godina nisu više uopće bile iste bez osvijetljenih tramvaja, a ugao povijesnoga zločina izgubio je svoju veličinu u prostranstvu što ga je osvojio požar. »Sada doista izgleda kao veliki grad«, rekao je u čudu netko iz našega društva. I na kraju me dotukao ritualnom rečenicom:
- Treba zahvaliti 9. travnju.
Međutim, nikada se nisam osjećao bolje kao u pansionu bez imena u koji me smjestio Alvaro Mutiš. Bila je to kuća pored Nacionalnoga parka, uljepšana nesretnom sudbinom, u kojoj prvu noć nisam

mogao podnijeti zavist zbog susjeda koji su vodili ljubav kao da vode kakav sretni rat. Sutradan, kada sam ih vidio kako izlaze, nisam mogao vjerovati da su to bili oni: jedna slabašna mlada djevojka u haljini kakve su se dijelile siročadi, i gospodin u poznoj dobi, platinaste kose i dva metra visok, koji je lako mogao biti njezin djed. Pomislio sam da sam se prevario, no oni su se sami potrudili da me u to razuvjere u idućim noćima, umirući uz krike do zore.

El Espectador je objavio moj članak na uvodnoj stranici i to na mjestu za istaknute članke. Jutro sam proveo u velikim trgovinama kupujući odjeću koju mi je Mutiš nametao svojim praskavim engleskim naglaskom što ga je izmišljao da bi zabavio prodavače. Ručali smo s Gonza-lom Mallarinom i s drugim mladim piscima koje su pozvali da me uvedu u društvo. Ništa nisam čuo o Guillermu Cani, sve dok me nakon tri dana nije nazvao u Mutisov ured.

- Gabo, što je s vama? - rekao mi je s loše namještenom ozbiljnošću direktora. - Jučer smo zakasnili sa zaključivanjem lista jer smo čekali vaš članak.

Spustio sam se u redakciju da bih s njim porazgovarao, i još uvijek ne znam kako, ali nastavio sam pisati nepotpisane članke svako popodne više od tjedan dana, a da mi nitko nije spominjao ni zaposlenje ni plaću. Pri razgovorima za vrijeme odmora urednici su se prema meni odnosili kao da sam jedan od njih, što sam doista i bio, premda nisam mogao zamisliti do koje mjere.

Rubriku Svakodnevica, koja se nikada nije potpisivala, rutinski je vodio Guillermo Cano s političkim člancima. Po redoslijedu što ga je odredila uprava potom je slijedio članak sa slobodnom temom Gonzala Gon-zaleza, koji je usto vodio najpametniju i najpopularniju rubriku u novinama, Pitanja i odgovore, gdje bi rješavao svakakve nedoumice čitatelja s pseudonimom Gog, ne zbog Giovannia Papinia nego zbog vlastitog imena. Zatim su stavljali moje članke, i u vrlo rijetkim prilikama poneki posebni članak Eduarda Zalamee koji je u dnevniku zauzimao najbolje mjesto na uvodnoj stranici u rubrici Grad i svijet, s pseudonimom Uliks, ne zbog Homera, kao što je on običavao naglašavati, nego

zbog Jamesa Jovcea.
Alvaro Mutiš trebao je poslovno putovati u Puerto Principe početkom nove godine, pa me je pozvao da putujem s njim. Tada su Haiti bili zemlja mojih snova pošto sam pročitao El reino de este mundo Aleja Car-pentiera. Dana 18. veljače, kad sam napisao članak o engleskoj kraljici majci izgubljenoj u samoći goleme Palače Buckingham, još mu nisam odgovorio. Skrenuo mi je pozornost da su članak objavili na prvome mjestu u rubrici Svakodnevica i da se o njemu dobro govorilo u našim uredima. Te noći, na jednoj zabavi s malo ljudi u kući šefa uredništva Jo-sea Salgara, Eduardo Zalamea izrekao je svoj komentar s još većim oduševljenjem. Neki dobronamjerni sumnjičavac kasnije mi je rekao da je to mišljenje raspršilo posljednje sumnje da mi uprava uputi formalnu ponudu za stalni posao.
Sutradan vrlo rano pozvao me je Alvaro Mutiš u svoj ured da mi saopći tužnu vijest da je odustao od puta u Haiti. No nije mi rekao da je to odlučio zbog razgovora s Guillermom Canom u kojemu ga je ovaj od sveg srca molio da me ne povede u Puerto Principe. Alvaro, koji također nije poznavao Haiti, htio je znati razlog. »Kada je upoznaš«, rekao mu je Guillermo, »shvatit ćeš da je to zemlja koja bi se Gabu mogla najviše svidjeti na svijetu.« I završio je to popodne s jednom velikom objavom:
- Ako Gabo ode na Haiti, nikada se više neće vratiti.
Alvaro je shvatio, otkazao putovanje, i rekao mi da je to odluka njegova poduzeća. Tako nikada nisam posjetio Puerto Principe, ali nisam saznao za pravi razlog sve do prije nekoliko godina kada mi je Alvaro to ispričao u jednom od naših beskrajnih prisjećanja djedova. Guillermo
mi je pak, kad me se jednom dohvatio s ugovorom, godinama ponavljao da razmišlja o velikoj reportaži o Haitiju, ali onamo nikada nisam mogao otići, niti mu reći zašto.
Nikada mi glavom nije prošla iluzija da budem urednik u El Espectadoru. Shvaćao sam da su objavili moje priče zbog oskudnosti i malobrojnosti toga žanra u Kolumbiji, no svakodnevni urednički posao u jednom večernjem listu bio je sasvim drukčiji izazov za nekoga tko je bio tako slabo upoznat s terenskim novinarstvom.

Nakon pola stoljeća djelovanja, stvoren u unajmljenoj kući i na strojevima koji su preostali od El Tiempa - bogatog, moćnog i arogantnog lista - El Espectador je bio skroman večernjak sa šesnaest stisnutih stranica, no njegovih pet tisuća loše izbrojenih primjeraka bili su razgrabljeni od prodavača gotovo na vratima tiskare, i pročitani za pola sata u šutljivim kavanama staroga grada. Eduardo Zalamea Borda osobno je na londonskome BBC-u izjavio da su to najbolje novine na svijetu. No nije na to upućivala samo ta izjava, jer su svi koji su za list radili, kao i mnogi koji su ga čitali, bili uvjereni da je tako.
Moram priznati da mi je srce poskočilo dan poslije otkazivanja puta na Haiti, kada mi je Luis Gabriel Cano, glavni upravitelj, zakazao sastanak u svom uredu. Razgovor sa svim formalnostima nije potrajao više od pet minuta. O Luisu Gabrielu govorilo se kao o nepristupačnom čovjeku, velikodušnom prema prijateljima, i sumnjičavom kao svaki dobar upravitelj, no meni se tada, kao i poslije, učinio vrlo konkretnim i srdačnim. Njegov je slavni prijedlog bio da ostanem u novinskoj kući kao urednik te da pišem o općenitim vijestima i članke o mišljenjima, a ako bude potrebno da radim i prekovremeno u posljednji čas, s mjesečnom plaćom od devetsto pesosa. Ostao sam bez zraka. Kada sam došao k sebi, ponovno sam ga upitao koliko ću zarađivati, a on mi je jasno ponovio: devetsto. Toliko sam bio zapanjen da mi je nekoliko mjeseci kasnije, spomenuvši mi to na nekoj zabavi, moj dragi Luis Gabriel otkrio da je moje tadašnje iznenađenje protumačio kao odbijanje. Posljednju je sumnju iznio don Gabriel zbog ispravno zasnovanoga straha: »Toliko je slabašan i blijed da bi nam mogao umrijeti u uredu.« Tako sam postao urednik u El Espectadoru, gdje sam potrošio najveću količinu papira u svome životu za manje od dvije godine.
To je bila sretna slučajnost. Najstrašnija institucija u novinama bio je don Gabriel Cano, glava obitelji, koji je po vlastitom određenju postao neumoljiv inkvizitor u uredništvu. Čitao je sve uz pomoć svoga milimetarskoga povećala, čak i loše smišljen zarez u dnevnom izdanju, te označavao crvenom tintom nezgrapnosti u svakome članku i na jednoj ploči izlagao kažnjene izreske uz svoje

razarajuće komentare. Ploča se od prvoga
dana nametnula kao »Zid srama«, i ne sjećam se da je jedan urednik izbjegao njegovu krvavome peru.
Izvanredno promaknuće Guillerma Cana kao direktora El Espectadora u dvadesettrećoj godini nije se činilo kao preuranjeni plod njegovih osobnih zasluga, nego prije kao ispunjenje predodređenosti koja je bila zapisana prije no što se rodio. Zato je moje prvo iznenađenje bilo kada sam utvrdio da je doista direktor, jer su mnogi od nas izvana mislili da je on samo poslušni sin. Ono što mi je najviše zaokupilo pažnju bila je brzina kojom je prepoznavao vijest.
Ponekad se morao suprotstaviti svima, iako bez mnogo argumenata, sve dok ih ne bi uvjerio u svoju istinu. Bilo je to vrijeme kada se taj posao nije poučavao na sveučilištima nego se učio u hodu, s udisanjem tiskarske boje, a El Espectador je imao najbolje učitelje, otvorena srca, ali čvrste ruke. Guillermo Cano je ondje počeo od prvoga slova s vrlo ozbiljnim i učenim člancima o bikovima, kao da mu glavna vokacija nije bila novinarstvo već stočarstvo. Tako je najteže iskustvo u njegovu životu bilo kada se preko noći uspeo bez pomoćnih stuba od studenta početnika do najvećeg učitelja. Tko ga nije dobro poznavao, nije iza smirenoga držanja i ponekog okolišanja mogao naslutiti strašnu odlučnost njegova karaktera. S istom se strašću predavao velikim i opasnim bitkama, i nikada se ne bi zaustavio pred mogućnošću da bi i iza najplemenitijih povoda mogla vrebati smrt.
Nisam upoznao nikoga tako buntovnoga u javnome životu, tako drskoga preTha osobnim počastima i tako prezrivoga prema laskanju vlastima. Bio je to čovjek s malo, ali uistinu dobrih prijatelja, a ja sam se osjetio jednim od njih od prvoga dana. Možda je tome pridonijela činjenica što sam bio jedan od najmlađih u uredništvu prepredenih veterana, te je to između nas dvojice stvorilo odnos sudioništva koji nikada nije oslabio. U tom je prijateljstvu bila posebna njegova sposobnost da nadvlada naša proturječja. Politička neslaganja bila su vrlo duboka, a bila su to sve više kako se svijet razdvajao, no uvijek smo znali naći zajedničko područje na kojemu bismo se mogli zajedno boriti za pravednu

stvar.
Prostorija uredništva bila je golema, s pisaćim stolovima na obje strane, i ambijentom punim dobroga raspoloženja i grubih šala. Ondje se nalazio Dario Bautista, jedna rijetka vrsta kontraministra financija koji se od prvoga pjeva pijetlova posvećivao tome da zagorca svitanje najvišim državnim službenicima s gotovo uvijek točnim nagađanjima o zlokobnoj budućnosti. Bio je ondje i urednik za pravosuđe Felipe Gon-zalez Toledo, reporter od rođenja koji bi često pretekao službene istrage zbog svog umijeća razotkrivanja nepravde i rasvjetljavanja zločina. Guillermo Lanao koji se brinuo za razna ministarstva, sačuvao je tajnu
kako ostati dijete do svoje rane starosti. Rogelio Echavarria, veliki pjesnik, kojega nikada nismo vidjeli na danjem svjetlu, bio je odgovoran za jutarnja izdanja. Moj rođak Gonzalo Gonzalez, s jednom nogom u gipsu zbog neke loše nogometne utakmice, morao je učiti da bi odgovorio na pitanja o svemu, te je tako postao stručnjak za sve. Unatoč tome što je na fakultetu bio medu najboljim nogometašima, imao je beskrajno povjerenje u teorijsko proučavanje više nego u iskustvo. Zvjezdani primjer toga pružio nam je na prvenstvu novinara u kuglanju, kada se posvetio proučavanju priručnika o fizičkim zakonima igre, umjesto da kao mi vježba na igralištu do zore, i tako postao prvak te godine.
Uredništvo je bilo i mjesto vječne zabave, gdje je uvijek važila uzrečici Daria Bautiste ili Felipea Gonzaleza Toleda: »Ako smo u sranju, zajedno ćemo u njemu i plivati!« Svi smo znali teme drugih i pomagali smo koliko smo mogli ako bi to netko tražio. To je bila tako zajednička suradnja da se gotovo moglo reći da se radilo glasno. No kad bi se stvari zakomplicirale, nije se čulo ni disanje.
Iza jedinog pisaćeg stola prepri-ječenog u dnu dvorane, upravljao je Jose Salgar koji je običavao pretrčavati uredništvo davajući ili primajući informacije o svemu, i vičući iz petnih žila u tom svom žongliranju.
Mislim da je ono popodne, kada me je Guillermo Cano proveo od stola do stola duž prostorije uredništva da bi me predstavio družini, bilo vatreno krštenje za moju nesavladivu plašljivost. Zanijemio sam i koljena su mi klecnula kada je Dario Bautista

zaurlao, ne gledajući ni u koga, svojim strašnim gromkim glasom:
- Stigao je genij!
Ništa drugo mi nije palo na pamet nego da napravim teatralni poluokret s rukom ispruženom prema svima i kažem im, nimalo duhovito, ono što mi je u tom času izletjelo:
- Vama na službu.
Još uvijek patim zbog sveopćeg zviždanja koje me pogodilo, ali isto tako se sjećam i olakšanja zbog zagrljaja i lijepih riječi kojim su mi svi oni poželjeli dobrodošlicu. Od toga trenutka bio sam još jedan član te zajednice dobrodušnih tigrova, uz takvo prijateljstvo i duh koji nikada nisu oslabili. Svaku informaciju koja mi je bila potrebna za neki članak, ma kako bila neznatna, tražio sam od odgovornog urednika, a on nikada nije zakazao.
Svoju prvu veliku lekciju reportera primio sam od Guillerma Cana, a doživjelo ju je cijelo uredništvo jednoga popodneva u kojemu se nad Bogotom spustio pljusak koji je grad doveo u stanje svjetskoga potopa za vrijeme uzastopna tri sata. Bujica vode na Aveniji Jimenez de
Quesada povukla je za sobom sve na što je naišla niz padine brda, te na ulicama ostavila tragove katastrofe. Razni automobili i javna prometna sredstava bili su paralizirani na mjestu gdje ih je zadesila nepogoda, a tisuće pješaka sklanjalo se posrćući u poplavljene zgrade sve dok više nije bilo mjesto ni za koga. Mi, novinski urednici, iznenađeni tom nepogodom u vrijeme zaključivanja lista, promatrali smo tužan prizor s prozora, ne znajući što da radimo, poput kažnjenih dječaka s rukama u džepovima. Odjednom se Guillermo Cano probudio iz toga dubokog sna te se okrenuo prema paraliziranom uredništvu i povikao:
- Ovaj pljusak je vijest!
Bilo je to kao neizdana zapovijed koja se istoga časa izvršila. Potrčali smo prema našim mjestima za borbu da bismo telefonom dobili porazne podatke na koje nas je upućivao Jose Salgar, i da bismo svi zajedno do pojedinosti napisali reportažu o pljusku stoljeća. Kola hitne pomoći i radiopatrole koje su pozivane u hitnim slučajevima bile su blokirane zbog vozila zaustavljenih nasred ulica. Vodovodne cijevi u kućama bile su poplavljene i nije bilo

dovoljno sveukupno vatrogasno društvo da riješi hitne slučajeve. Cijele su četvrti vjerojatno bile evakuirane silom prilika zbog pucanja jedne urbane brane. U drugima su popucale odvodne cijevi. Pločnici su bili zakrčeni starcima invalidima, bolesnicima i djecom koja su se davila. Usred toga kaosa, pet vlasnika motornih čamaca za ribolov tijekom vikenda organizirali su natjecanje u Aveniji Cara-cas koja je bila najviše naplavljena u gradu. Te prikupljene podatke odmah je podijelio Jose Salgar urednicima, a mi smo ih isti čas počeli obrađivati za specijalno improvizirano izdanje. Fotografi, posve natopljeni, iako su nosili nepromočive kabanice, izrađivali su vruće fotografije. Malo poslije pet, Guillermo Cano napisao je veličanstvenu sintezu o jednom od najdramatičnijih pljuskova što ga grad pamti. Kada je pljusak napokon prestao, improvizirano izdanje El Espectadora izišlo je kao i svakoga dana, samo sa sat vremena zakašnjenja.

U početku je moj odnos s Joseom Salgarom bio vrlo težak, ali uvijek vrlo kreativan kao malo koji drugi. Mislim da je on imao suprotan problem mojemu: uvijek je nastojao da njegovi stalni reporteri daju sve od sebe, dok sam ja žudio da budem u toku. No druge obaveze prema novinama toliko su me zaokupljale da sam imao slobodnoga vremena samo nedjeljom. Čini mi se da me je Salgar izabrao kao reportera, dok su me ostali predodredili za filmove, komentare o izdanjima i kulturne događaje, jer su me uvijek isticali kao pripovjedača. No moj je san bio da postanem reporter od prvih koraka na obali, a znao sam da je Salgar najbolji učitelj, no zatvarao mi je vrata, možda očekujući da ću ja provaliti na silu. Radili smo vrlo dobro, srdačno i dinamično, i svaki put kad bih mu predao neki članak, napisan u dogovoru s Guillermom Canom ili čak s Eduardom Zalameom, on ga je odobravao bez ikakve zadrške, ali nije opraštao taj postupak. Žestokim bi pokretom odčepio bocu i rekao mi ozbiljnije nego što je i sam htio:

- Zavrnite vratom tom labudu.

No nikada nije bio agresivan. Baš naprotiv: srdačan, od vrućega željeza iskovan, uspeo se svojim dobrim radom od dijeljenja kave u radionicama u dobi od četrnaest godina sve do šefa uredništva s najvećim profesionalnim autoritetom u zemlji. Mislim da mi nije

mogao oprostiti što trošim vrijeme na lirske opsjene u zemlji u kojoj su toliko nedostajali terenski reporteri. Ja sam, naprotiv, mislio da nijedan novinarski žanr nije bolji od reportaže da bi se prikazao svakodnevni život. Ipak, danas znam da je tvrdoglavost kojom smo obojica nastojali raditi bila najbolji mamac za ispunjavanje moga teško dostupnoga sna da postanem reporter.

Prilika mi se ukazala slučajno u jedanaest sati i dvadeset minuta ujutro, 9. lipnja 1954, kada sam se vraćao iz posjeta prijatelju u zatvoru Modelo de Bogota. Vojne čete naoružane kao za rat zadržavale su gomilu studenata na Cesti Septima, dva bloka dalje od onoga ugla na kojemu su prije šest godina ubili Jorgea Eliecera Gaitana. Bila je to protestna manifestacija zbog toga što je vojna jedinica Kolumbija, uvježbana za rat u Koreji, dan ranije usmrtila jednoga studenta u prvom uličnom okršaju civila protiv vladavine Oružanih snaga. S mjesta na kojemu sam se nalazio čuli su se samo protestni povici studenata koji su htjeli proći do Predsjedničke palače i vojnika koji su ih u tome sprečavali. Usred toga meteža nismo uspjeli razabrati što se izvikivalo, no napetost se osjećala u zraku. Odjednom, bez ikakve najave, začuo se rafal mitraljeza i još dva uzastopce. Nekoliko studenata i neki prolaznici ubijeni su tom prilikom. Preživjeli, koji su pokušali odnijeti ranjene u bolnicu, odustali su od toga zbog udaraca kundakom. Vojska je ispraznila područje i zatvorila ulice. U toj sam pucnjavi ponovno na nekoliko trenutaka proživio sav užas 9. travnja, u isto vrijeme i na istome mjestu.

Popeo sam se gotovo trkom uz strminu, prešavši tri bloka kuća do El Espectadora, i naišao na uredništvo u borbenom stanju. Ispričao sam grcajući ono što sam vidio na mjestu pokolja, no oni koji su o tome najmanje znali već su u letu pisali prvu kroniku o identitetu devetorice ubijenih studenata i o stanju ranjenika u bolnici. Bio sam siguran da će meni dati da pišem o tim nemirima jer sam bio jedini koji ih je vidio, no Guil-lermo Cano i Jose Salgar već su se dogovorili da to bude kolektivni izvještaj u kojemu će svatko unijeti nešto svoje. Odgovorni urednik Felipe Gonzalez Toledo nametnuo je zaključnu cjelovitost.

- Smirite se - rekao mi je Felipe, zabrinut zbog mojega razočaranja. -

Ljudi znaju da ovdje svi radimo na svemu, i to bez potpisa.
Uliks me je pak utješio idejom da bi uvodni članak koji sam trebao napisati, mogao biti važniji jer se radilo o velikom problemu javnoga reda. Imao je pravo, no bio je to tako delikatan i obvezujući članak za politiku lista da ga je nekoliko ruku ispisivalo na najvišim razinama. Vjerujem da je to bila pravedna lekcija za sve, no meni se učinila obeshra-brujućom. To je bio kraj medenog mjeseca između vladavine Oružanih snaga i slobodarskoga tiska. Počelo je prije osam mjeseci s preuzimanjem vlasti generala Rojasa Pinille što je zemlji omogućilo uzdah olakšanja nakon krvavih okršaja dvaju uzastopnih mandata konzervativne vlasti, i trajalo je do toga dana. Za mene je to bilo vatreno krštenje za moje snove običnoga reportera.
Malo potom objavljena je fotografija tijela nekoga bezimenog dječaka kojega nisu mogli identificirati u sali Sudske medicine, a meni se učinio nalik dječaku za kojega su prije nekoliko dana objavili da je nestao. Pokazao sam to šefu pravne sekcije, Felipeu Gonzalezu Toledu, i on je pozvao majku onoga nestaloga dječaka. Bila mi je to pouka za cijeli život. Dječakova majka dočekala je Felipea i mene u predvorju sale. Učinila mi se tako siromašnom i slabašnom da sam od sveg srca poželio da mrtav dječak ne bude njezin sin. U dugome ledenome podrumu, pod jarkom rasvjetom, nalazio se niz od nekih dvadesetak stolova s truplima kao u kamenim grobovima pod izlizanim plahtama. Nas troje pratili smo odmjerenog čuvara do pretposljednjeg stola u dnu. Ispod ruba plahte izvirivali su potplati tužnih čizmica, sa željeznim štitnicima na petama, vrlo izlizanim od uporabe. Žena ih je prepoznala, problijedjela, ali se posljednjim snagama svladala dok čuvar nije odmaknuo plahtu to-readorskim zamahom preko glave. Tijelo dječaka od nekih devet godina, otvorenih i začuđenih očiju, imalo je istu bijednu odjeću u kojoj su ga pronašli mrtvoga prije nekoliko dana u nekome jarku uz cestu. Majka je kriknula i srušila se na tlo jaučući. Felipe ju je podignuo, primirio utješnim šaptanjem, dok sam se ja pitao da li taj posao o kojemu sam sanjao uopće vrijedi truda. Eduardo Zalamea mi je potvrdio da ne vrijedi. I on je mislio da je crna kronika, toliko ukorijenjena medu čitateljima, težak

zadatak koji zahtijeva posebnu narav i neprestano iskušavanje osjećaja. Nikada više to nisam pokušao.
Druga, posve različita okolnost, primorala me da postanem filmski kritičar. Nikada nisam mislio da ću to biti, no u kazalištu Olympia don Antonia Dacontea u Aracataci i u putujućoj školi Alvara Cepede nazreo sam osnovne elemente za pisanje članaka o kinematografiji s jednim dotad više korisnim nego uobičajenim kriterijem u Kolumbiji. Ernesto Volkening,
veliki njemački pisac i književni kritičar koji se nastanio u Bogoti nakon Drugoga svjetskoga rata, objavljivao je na Državnom radiju komentare
0 filmskim premijerama, no bio je ograničen na stručnu publiku. Bilo je
1 drugih odličnih kritičara, ali usputnih, koji su se okupljali oko katalonskoga knjižara Luisa Vicensa koji se u Bogoti nastanio nakon španjolskoga rata. On je osnovao prvi kino klub zajedno sa slikarom Enri-queom Grauom i kritičarem Hernandom Salcedom, uz svesrdno zalaganje vrlo poznate novinarke Glorie Valencie de Castano Castillo. U zemlji je postojala golema publika za velike akcijske filmove i drame za plakanje, no kvalitetni filmovi bili su ograničeni na obrazovane ljubitelje, a filmski distributeri su se manje izlagali opasnosti s filmovima koji su na repertoaru bili tri dana. Privlačenje nove publike u toj gomili bez lica zahtijevalo je teške odgojne mjere, no bilo je moguće stvoriti publiku koja bi prihvatila kvalitetne filmove i pomogla distributerima koji su ih željeli financirati, ali to nisu mogli. Najveća nepogodnost bila je u tome što su distributeri prijetili novinama da će obustaviti najavu filmova - što je bio značajan prihod za novine - ako budu iznosili loše kritike o njihovim filmovima. El Espectador je bio prvi list koji je prihvatio taj rizik, i od mene zatražio kritiku tjednih premijera više kao osnovnu orijentaciju za ljubitelje nego kao pretjerano hvalisanje. Jedna od mjera opreza s kojom su se svi složili bila je da ne koristim svoju novinarsku propusnicu da bih dokazao da ulazim s ulaznicom kupljenom na šalteru.
Prvi su članci umirili distributere jer se u njima govorilo o jednom dobrom izboru filmova francuske kinematografije. Medu njima je

bio film Puccini, opširna rekapitulacija života velikoga glazbenika; Zlatni vrhunci, dobro ispripovijedana priča o pjevaču Graceu Mooreu, i Henri-etteina zabava, miroljubiva komedija Juliena Duviviera. Distributeri koje smo susretali na izlasku iz kazališta, pokazivali su nam svoje zadovoljstvo zbog naših kritika. Alvaro Cepeda, naprotiv, probudio me je u šest ujutro iz Barranquille, kada je saznao za moju odvažnost.
- Kako se usuđujete pisati kritike o filmovima bez moga dopuštenja, kvragu! - proderao se umirući od smijeha preko telefona. - Takva neznalica kao što ste vi za filmove!
Postao je moj stalni savjetodavac, iako se nikada nije složio s idejom da se ne radi o stvaranju škole nego o osnovnom orijentiranju publike koja nije imala nikakvo akademsko obrazovanje. Ni medeni mjesec s filmskim distributerima nije bio tako sladak kao što smo na početku mislili. Kada smo se suočili s čistim i jednostavnim komercijalnim filmovima, čak i oni najrazumniji žalili su se na težinu naših komentara. Edu-ardo Zalamea i Guillermo Cano bili su dovoljno vješti da ih zavaravaju
preko telefona do kraja travnja kad nas je neki distributer, koji je predvodio ostale, u otvorenome pismu optužio kako zastrašujemo publiku da bismo nanijeli štetu njihovim interesima. Učinilo mi se da je srž problema bila u tome što autor pisma nije poznavao značenje riječi zastrašivati, no osjetio sam se na rubu propasti, jer nisam vjerovao da će u rastućim krizama don Gabriel Cano odbaciti najave filmova zbog čisto estetskog zadovoljstva. Isti dan kad je primio pismo, sazvao je svoje sinove i Uliksa na hitan sastanak, a ja sam zaključio da će ta rubrika umrijeti i biti pokopana. Međutim, prolazeći ispred moga pisaćeg stola nakon sastanka, don Gabriel mi reče s pakošću djeda, ne određujući na što misli:
- Budite mirni, imenjače.
Sutradan je u Svakodnevici osvanuo odgovor tom producentu koji je napisao Guillermo Cano u promišljenom doktorskom stilu, a kraj je govorio sve: »Ne zastrašuje se publika, a još manje se nanosi šteta bilo čijim interesima objavljivanjem u tisku ozbiljne i odgovorne filmske kritike koja je nalik kritikama iz drugih zemalja, i koja prekida sa starim i štetnim obrascima neumjerenih pohvala kako

dobrih, tako i loših filmova.« Nije to bilo jedino pismo ni naš jedini odgovor. Filmski su nas radnici obasuli oštrim protestima, a dobivali smo i proturječna pisma zbunjenih čitatelja. No sve je bilo uzalud: kolumna je preživjela sve dok filmska kritika u zemlji nije prestala biti prigodna, te postala uobičajena u tisku i na radiju. Otada, za manje od dvije godine, objavio sam sedamdeset pet kritika kojima još treba pridružiti vrijeme provedeno u gledanju filmova, uz nekih šestotinjak uvodnih članaka, potpisanih ili nepotpisanih vijesti, pisanih svaki treći dan, i barem osamdesetak reportaža, što potpisanih, što anonimnih. Književni prilozi objavljivali su se tada u Nedjeljnom magazinu u našemu listu, a među njima razne priče i kompletna serija La Sierpe koja je prekinuta u časopisu Ldmpara zbog unutarnjih neslaganja.
Bio je to prvi procvat u mome životu, ali nisam imao vremena u njemu uživati. Stan koji sam unajmio namješten i s uslugama pranja rublja bio je tek spavaonica s kupaonicom, telefonom i doručkom u krevet, a imao je jedan veliki prozor za gledanje vječne kišice u najtužnijem gradu na svijetu. Koristio sam ga za spavanje samo od tri ujutro, nakon sat vremena čitanja, pa do jutarnjih vijesti na radiju da bih saznao što se događa u novome danu.
Nisam mogao ne misliti s određenom uznemirenošću da prvi put imam stalno i vlastito mjesto boravka, ali bez vremena da to čak i primijetim. Bio sam toliko obuzet uređivanjem svoga novoga života da je moj jedini uočljivi trošak bio spasilački čamac koji sam na kraju svakoga
mjeseca uredno slao obitelji. Tek danas shvaćam da sam jedva imao vremena za svoj privatni život. Možda zato što je u meni preživljavala pomisao na karipske djevojke i na to da se Bogotanke podaju momcima s obale bez ljubavi, samo radi sna o životu pored mora. Ipak, u svom prvom samačkom stanu u Bogoti uživao sam bez opasnosti pošto sam portira pitao da li su dopušteni posjeti ponoćnih prijateljica, a on mi je dao svoj mudri odgovor:
- Zabranjeno je, gospodine, ali ja ne vidim ono što ne moram.
Krajem lipnja, bez ikakve najave, Jose Salgar zaustavio se pred mojim stolom dok sam pisao uvodni članak i pogledao me u dugoj tišini. Prekinuo sam rečenicu napola, i sa zanimanjem ga upitao:

- U čemu je stvar?!
On nije čak ni trepnuo, igrajući nevidljivi bolero svojom olovkom u boji i dijabolički se smiješeći zbog neke očite namjere. Objasnio mi je, a da ga to uopće nisam pitao, da mi nije odobrio reportažu o pokolju studenata na Cesti Septima jer bi to bio težak zadatak za jednoga početnika. Zauzvrat mi je na svoj račun i na svoju odgovornost izravno ponudio diplomu reportera, ali bez imalo izazova, budem li prihvatio jedan ubitačan prijedlog:
- Zašto ne odete u Medellin i ne ispripovijedate nam što se ondje, dovraga, dogodilo?
Nije to bilo lako shvatiti, jer mi je govorio o nečemu što se dogodilo prije dva tjedna, a što je navodilo na sumnju da se radi o zastarjeloj nerazriješenoj vijesti. Znalo se da se 12. lipnja ujutro dogodio odron zemlje u La Media Luni, vrletnome mjestu istočno od Medellina, no smutnja koju je izazvao tisak, zbunjenost vlasti i panika stradalih prouzročili su neke administrativne i humanitarne zavrzlame koje su onemogućavale da se razluče stvarni događaji. Salgar od mene nije tražio da pokušam, koliko je to moguće, ustanoviti što se dogodilo, nego je zahtijevao da o tom terenu u cijelosti rekonstruiram istinu i samo istinu, u vrlo kratkome vremenu. No nešto me je u njegovu načinu na koji je to rekao navelo da pomislim kako mi napokon daje odriješene ruke.
Dotad, jedino što sam uopće znao o Medellinu bilo je da su ondje ubili Carlosa Gardela, koji je izgorio u avionskoj nesreći. Znao sam da je to mjesto velikih pisaca i pjesnika, i da se ondje nalazi koledž Presenta-cion na kojemu je Mercedes Barcha te godine počela studirati. Pred tako ludim zadatkom nije mi se više uopće činilo nestvarnim da dio po dio rekonstruiram stradanje u tim planinama. Tako sam se spustio u Medellin u jedanaest ujutro, uz tako strašnu oluju da sam pomislio da ću biti posljednja žrtva odrona.
Ostavio sam torbu u hotelu Nutibara s odjećom za dva dana i jednom kravatom za svaki slučaj, i izišao na ulicu idiličnoga grada, još uvijek naoblačenog zbog nevremena. Pratio me je Alvaro Mutiš da mi pomogne svladati strah od aviona, i dao mi adrese ljudi na dobrim položajima u gradu. No zapanjujuće je bilo to da nisam uopće imao ideju odakle da počnem. Nasumce sam hodao

blistavim ulicama podno zla-ćanog praha jarkoga sunca nakon oluje, a već nakon sat vremena morao sam se skloniti u prvo skladište jer je kiša ponovno počela iako je sunce i dalje sjalo. Tada sam u grudima počeo osjećati prve nalete panike. Pokušao sam ih zatomiti pomoću magične formule moga djeda, koji je to koristio usred bitke, no strah od straha naposljetku mi je srušio moral. Shvatio sam da nikada neću moći obaviti zadatak koji su mi dali, no nisam imao hrabrosti to reći. Tada mi je sinulo da bi jedino bilo razborito napisati pismo zahvale Guillermu Cani i vratiti se u Barranquillu, u stanje blaženstva u kojemu sam se nalazio prije šest mjeseci.
S golemim olakšanjem što sam se izvukao iz pakla pozvao sam taksi da se vratim u hotel. Podnevne vijesti donijele su veliki komentar s dva glasa kao da su se odroni dogodili jučer. Vozač se gotovo zagušio od vikanja protiv nemara vlade i loše organizacije pomoći stradalima, a ja sam se na neki način osjetio krivim zbog njegove pravedne srdžbe. No tada je ponovno prestalo kišiti, a zrak je postao prozračan i mirisan zbog procvjetala cvijeća u parku Berrio. Odjednom, ne znam zašto, osjetio sam nalet ludila.
- Učinimo nešto - rekao sam vozaču - prije hotela odvezite me na mjesto odrona.
- Ali ondje se nema što vidjeti - reče mi on. - Samo upaljene svijeće i križevi za mrtve koje nisu mogli otkopati.
Tako sam saznao da su i žrtve i preživjeli bili iz različitih dijelova grada, jer su ljudi u gomilama nagrnuli da iskopaju tijela zatrpanih u prvom odronu. Velika tragedija dogodila se kada su znatiželjnici okružili mjesto događaja, a drugi se dio planine odronio u razarajućoj lavini. Tako su jedini koji su mogli ispripovijedati što se dogodilo, bili oni malobrojni koji su uspjeli umaknuti neprestanim odronima, i ostali živi na drugome kraju grada.
- Razumijem - rekao sam vozaču pokušavajući svladati drhtanje glasa. - Odvezite me onamo gdje su preživjeli.
Okrenuo se nasred ulice i krenuo u suprotnome smjeru. Njegova šutnja nije bila samo rezultat žurbe, nego i nada da će me uvjeriti u svoje razloge.
Razgovor sam započeo s dvojicom dječaka od osam i jedanaest

godina, koji su izišli iz kuće da nacijepaju drva u utorak 12. lipnja u sedam
ujutro. Udaljili su se nekih sto metara kada su osjetili tresak odrona zemlje i stijena koji su se obrušavali na njih niz padinu brijega. Jedva su uspjeli umaknuti. U kući su ostale zatočene njihove tri mlađe sestre s majkom i jedan netom rođeni brat. Samo su oni preživjeli jer su bili izišli, i njihov otac koji je rano otišao na svoj posao prodavača pijeska deset kilometara od kuće.
To je mjesto bila negostoljubiva golet ponad ceste koja iz Medellina vodi u Rionegro, i u osam ujutro nije bilo drugih ljudi koji su mogli postati žrtve. Radiostanice su pronijele napuhanu vijest s toliko krvavih pojedinosti i hitnih poziva upomoć da su prvi dobrovoljci stigli prije vatrogasaca. U podne su se dogodila još dva odrona bez žrtava koja su povećala opću napetost, a jedna lokalna radiostanica namjestila se ondje da izravno prenosi s mjesta nesreće. U to su vrijeme ondje već bili gotovo svi stanovnici okolnih sela i susjednih četvrti, i još znatiželjnici iz cijeloga grada privučeni pozivima s radija, te putnici koji su pristizali međugradskim autobusima više da smetaju nego da pomognu. Osim nekoliko tijela koja su ostala pod planinom, bilo je tada više od tristo drugih u uzastopnim odronima. No predvečer je već više od dvije tisuće dobrovoljaca u metežu pružalo pomoć preživjelima. Kada se spustio mrak više nije bilo mjesta ni za disanje. Gomila ljudi bila je zbijena i kaotična u šest sati kada se obrušio drugi razarajući odron od šesto tisuća kubika, uz divovski prasak, i prouzročio toliko žrtava kao da je pao na park Ber-rio u Medellinu. Bila je to tako brza katastrofa da je doktor Javier Mora, tajnik Javnih radova u gradu, pronašao u ruševinama leš jednoga kunića koji nije imao vremena uteći.
Dva tjedna poslije, kada sam stigao na to mjesto, bilo je izvučeno samo sedamdeset četiri tijela, a brojni su preživjeli bili na sigurnome. Većina njih nisu bili žrtve odrona nego nepromišljenosti i neorganizirane solidarnosti. Kao u potresima, ni ovdje nije bilo moguće izračunati broj nestalih osoba, jer su neki iskoristili priliku da nestanu bez traga, da bi izbjegli plaćanje dugova ili pobjegli s drugom ženom. Ipak, uplela se i sreća, jer je jedna kasnija istraga pokazala da se od prvoga dana, dok su pokušavali izvući tijela,

jedna masa stijena mogla odroniti i potaknuti drugu lavinu od pedeset tisuća kubika zemlje. Nakon više od petnaest dana, uz pomoć preživjelih koji su se oporavili, mogao sam rekonstruirati priču koju nije bilo moguće shvatiti u samom trenutku zbivanja zbog stvarnih neprilika i poteškoća.
Moj se zadatak sveo na traganje za izgubljenom istinom u zavrzlami proturječnih pretpostavki i na rekonstruiranje ljudske drame onako kako se dogodila, po strani od svih političkih i sentimentalnih procjena. Alvaro Mutiš postavio me je na pravi put kada me je poslao novinarki
Ceceliji Warren koja me je uputila na podatke s kojima sam se vratio s mjesta nesreće. Reportaža je objavljena u tri poglavlja, i bila je barem toliko vrijedna što je pobudila zanimanje za jednu zaboravljenu vijest s dva tjedna zakašnjenja, i što je dovela u red tu golemu tragediju.
No iz tih se dana najviše sjećam ne onoga što sam učinio nego onoga što sam zamalo učinio, zahvaljujući ludoj mašti moga staroga druga iz Barranquille, Orlanda Rivere, Figurite, s kojim sam se neočekivano sreo prilikom rijetkih predaha u svojoj istrazi. Već je nekoliko mjeseci živio u Medellinu i odnedavna bio sretno oženjen sa Sol Santamarijom, jednom divnom opaticom slobodnoga duha kojoj je pomogao da iziđe iz samostana nakon sedam godina siromaštva, poslušnosti i neporočnosti. U nekoj od naših pijanki Figurita mi je otkrio da je sa suprugom na svoj rizik pripremio izvanredan plan kako da izvuče Mercedes Barchu iz internata. Jedan prijatelj župnik, poznat po svom umijeću posrednika pri vjenčanjima, bio je spreman vjenčati nas u bilo koje vrijeme. Jedini uvjet bio je, naravno, da se Mercedes s time složi, no nismo našli načina da je to upitamo unutar četiri zida njezina zatočeništva. I danas me više no ikada spopada bijes što nisam imao smjelosti da proživim tu feljtonsku dramu. Mercedes je pak za taj plan saznala tek pedeset i nešto godina kasnije, kada je o tome pročitala u rukopisima za ovu knjigu.
Tada sam posljednji put vidio Figuritu. Na karnevalu 1960, preru-šen u kubanskoga tigra, poskliznuo se i pao s kola kojima se vraćao svojoj kući u Baranou nakon bitke cvijeća, i pritom slomio vrat na

tlu prekrivenom otpacima od karnevala.
Druge noći moga rada na odronima u Medellinu, u hotelu su me dočekali urednici dnevnika El Colombiano - bili su čak i od mene mladi -odlučni da sa mnom naprave intervju zbog mojih dotad objavljenih priča. Namučili su se dok me nisu uvjerili, jer sam tada, kao i danas, imao možda nepravedne predrasude prema intervjuima kao izmjeni pitanja i odgovora gdje se oba sudionika naprežu da održe razgovor u kojemu bi se nešto trebalo otkriti. Otrpio sam te predrasude u dva dnevnika u kojima sam radio, a pogotovo u Kronici, gdje sam na svoje suradnike pokušao prenijeti svoju zatajnost. Ipak, za El Colombiano sam dao taj prvi intervju koji je bio samoubilački iskren.
Danas ne mogu nabrojati sve intervjue u kojima sam bio žrtva tijekom pedeset godina diljem svijeta, a još se uvijek ne mogu uvjeriti u djelotvornost toga žanra, ni u kojem smjeru. Velik dio mojih djela o raznim temama koje nisam mogao zaobići, vjerojatno se smatraju važnim dijelom moje proze, a zapravo su tek fantazije o mome životu. Ja ih, naprotiv, smatram nevrijednima, ne za objavljivanje, nego kao osnovni materijal
za reportažu koju cijenim kao zvijezdu među žanrovima najboljeg umijeća na svijetu.
No nije bilo vremena za predah. Vlada generala Rojasa Pinille, već u otvorenome sukobu s tiskom i s većim dijelom javnoga mnijenja, okrunila je mjesec rujan odlukom o podjeli daleke i zaboravljene pokrajine Choco između tri uspješna susjeda: Antioquia, Caldas i Valle. U Quibdo, glavni grad, moglo se doći iz Medellina cestom u samo jednome smjeru i u tako lošemu stanju da je trebalo više od dvadeset sati za sto šezdeset kilometara. Današnji su uvjeti mnogo bolji.
U novinarskom uredništvu shvatili smo da se ne može mnogo učiniti da se spriječi komadanje određeno dekretom jedne vlade koja je u lošim odnosima sa slobodnim tiskom. Primo Guerrero, stari dopisnik El Espectadora u Cjuibdou, trećega je dana izvijestio da je narodna manifestacija s cijelim obiteljima, uključujući i djecu, zaposjela glavni trg s namjerom da ondje ostanu danima i noćima sve dok vlada ne odustane od svoje namjere. Prve fotografije

prikazivale su pobunjene majke s djecom u rukama, izmučene zbog danonoćnih bdijenja na mjestu izloženome vremenskim nepogodama. Te smo vijesti svakodnevno potkrepljivali u uvodnim člancima ili u izjavama političara i intelektualaca iz Chocoa koji su živjeli u Bogoti, ali vlada je već odlučila pobijediti svojom ravnodušnošću. No nakon nekoliko dana Jose Salgar prišao je mome pisaćem stolu sa svojom akrobatskom olovkom i predložio mi da istražim što se doista događa u pokrajini Choco. Pokušao sam to odbiti s ono malo au-toritativnosti koju sam zaradio reportažom u Medellinu, ali to nije bilo dovoljno. Guillermo Cano, koji je pisao okrenut leđima, povikao je i ne pogledavši nas:
- Idite, Gabo, jer su ljudi u Chocou bolji od onih koje ste htjeli vidjeti na Haitima!
Tako sam otišao ne pitajući se čak kako bi se mogla napisati reportaža o protestnoj manifestaciji koja je izbjegavala nasilje. Pratio me je fotograf Guillermo Sanchez koji me je već nekoliko mjeseci salijetao da zajedno napravimo reportažu o ratu. Bilo mi je dojadilo slušati ga, pa sam povikao:
- O kakvom ratu, kvragu!
- Ne pravite se ludim, Gabo - bacio mi je istinu pred oči - često sam vas čuo da govorite kako je ova zemlja u ratu još od Nezavisnosti.
U zoru, u utorak 21. rujna, pojavio se u uredništvu odjeven više kao gerilac nego kao fotoreporter, s fotoaparatima i vrećicama obješenima po cijelome tijelu da bismo krenuli u razotkrivanje prešućivanoga rata. Prvo me je iznenadilo što se u Choco išlo s pomoćnog aerodroma bez
ikakvih službi, prije izlaza iz Bogote, na kojemu su bile olupine kamiona i oksidirani avioni. Naš avion, još uvijek živ nekim čudom, bio je jedan od legendarnih Catalina iz Drugoga svjetskoga rata koji je služio kao teretni avion nekoj civilnoj tvrtki. Nije imao sjedala. Unutrašnjost je bila jednostavna i mračna, s malenim zamagljenim prozorima, i nakrcana zavežljajima pruća za proizvodnju metli. Mi smo bili jedini putnici. Kopilot, samo u košulji, mlad i stasit kao avijatičari u filmovima, uputio nas je da sjednemo na zavežljaje koji su mu se učinili najudobnijima. Nije me prepoznao, no ja sam znao da je on bio poznati bejzbol igrač u ligi La Matuna u Cartageni.

Uzlijetanje je bilo zastrašujuće, čak i za tako prekaljena putnika kao što je bio Guillermo Sanchez, zbog zaglušne buke motora i škripe željeznoga trupa aviona, no kad se jednom vinuo u prozračno nebo nad prerijom, klizio je lako poput ratnog veterana. Nakon Medellina iznenadio nas je olujni pljusak ponad šume stisnute između dva planinska lanca te smo morali ući ravno u njega. Tada smo preživjeli ono što je možda vrlo malo smrtnika doživjelo: kišilo je u avion kroz žljebove trupa. Prijateljski kopilot skakao je između zavežljaja pruća i donosio nam dnevne novine da ih koristimo kao zaštitu od kiše. Pokrio sam se svojim novinama i po licu, ne toliko da se zaštitim od kiše koliko da se ne vidi kako plačem od straha. Nakon otprilike dva sata, u kojima smo bili prepušteni hiru sudbine, avion se nagnuo ulijevo i počeo se spuštati u napadačkoj poziciji iznad guste šume, te napravio dva izviđačka kruga ponad glavnoga trga u Cjuibdou. Guillermo Sanchez, spreman da iz zraka snimi manifestaciju koja se iscrpljivala u bdijenju, naišao je samo na prazan trg. Neuredna amfibija napravila je posljednji krug da se uvjeri kako nema ni živih ni mrtvih prepreka u mirnoj rijeci Atrato i u podnevnoj dremljivosti završila sretno slijetanje na vodenu površinu.

Crkva, pokrpana daskama, cementne klupe uprljane od ptica i neka mula bez gazde koja je grickala s grana divovskoga stabla, bili su jedini znakovi ljudske prisutnosti na prašnjavom i pustom trgu koji se zapravo doimao kao da pripada nekoj afričkoj prijestolnici. Prva nam je namjera bila napraviti odmah fotografije gomile koja stoji u znaku protesta i poslati ih u Bogotu istim avionom koji se vraćao, a zatim pokušati doći do informacija iz prve ruke koje bismo telegrafski poslali za sutrašnje izdanje. Ništa od toga nije bilo moguće, jer se ništa nije događalo.

Prolazili smo bez svjedoka vrlo dugom ulicom, usporednom s rijekom, sa zatvorenim trgovinama zbog ručka i s kućama s drvenim balkonima i izblijedjelim krovovima. Bio je to odličan scenarij, ali je nedostajala drama. Naš dobri kolega Primo Guerrero, dopisnik El Espectadora,

bezbrižno se odmarao u popodnevnom počinku u jednoj proljetnoj mreži ispod sjenice svoje kuće, a tišina ga je okruživala poput

grobnog mira. Otvorenost kojom nam je objasnio svoju bezbrižnost nije mogla biti objektivnija. Nakon prvih dana manifestacije, napetost je opala zbog nedostatka upornosti. Tada se cijelo selo mobiliziralo na teatralan način, snimljene su fotografije koje nisu objavljene, jer nisu bile naročito vjerodostojne, i održani su domoljubni govori koji su doista potresli zemlju, no vlada se nije dala pokolebati. Primo Guerrero, etičkom fleksibilnošću koju bi mu možda čak i Bog oprostio, održavao je protest živim u tisku samo pomoću telegrama.
Naš je profesionalni problem bio jednostavan: nismo poduzeli cijelu tu ekspediciju poput Tarzana da bismo dojavili da vijest ne postoji. Zauzvrat, na dohvat ruke bili su nam mediji koji su mogli prikazati da je vijest točna i da je ispunila svoju namjeru. Tako je Primo Guerrero predložio da još jednom namjesti prenosivu manifestaciju, i nitko nije imao drugu bolju ideju. Naš najgorljiviji suradnik bio je kapetan Luis A. Cano, novi guverner imenovan zbog srdite ostavke prijašnjega, vrlo uporan da zadrži avion da bi novine na vrijeme dobile vruće fotografije Guillerma Sancheza. Tako je ta, zbog potrebe izmišljena vijest, na kraju postala jedina točna, uveličana tiskom i radioemisijama u cijeloj zemlji, te ju je u tren oka zaplijenila vojna vlada da bi spasila svoj obraz. Te je iste noći započela opća mobilizacija čokoanskih političara - neki su bili vrlo utjecajni u određenim sektorima u zemlji - i nakon dva dana general Rojas Pinilla objavio je poništenje vlastite odluke o podjeli Chocoa na dijelove medu susjedima.
Guillermo Sanchez i ja nismo se odmah vratili u Bogotu jer smo uvjerili uredništvo da nam dopusti obići unutrašnjost Chocoa da bismo bolje upoznali zbilju toga fantastičnoga svijeta. Nakon deset dana šutnje, kada smo, opaljeni od sunca i kao probuđeni iza sna, ušli u redakciju, Jose Salgar nas je dočekao sretan, ali na svoj način:
- Znate li - upitao nas je sa svojom nepokolebljivom sigurnošću -prije koliko vremena je prošla vijest o Chocou?
Prvi put sam se suočio s tim problemom smrtnosti novinskih vijesti. Doista se nitko više nije zanimao za Choco otkad je objavljena predsjednička odluka da se podjela ne obavi. Ipak, Jose Salgar me je podržao u mome riziku da skuham što se još dalo od te mrtve ribe.

Pokušali smo u četiri duge epizode prenijeti otkriće jedne druge neshvatljive zemlje unutar Kolumbije, koje nismo bili svjesni. Bio je to magičan zavičaj rascvjetanih šuma i vječnih potopa, gdje se sve doimalo poput nevjerojatne kopije svakodnevnoga života. Veliku poteškoću za izgradnju zemaljskih prometnica predstavljala je golema količina
neukrotivih rijeka, a na cijelome području nije bilo više od jednoga mosta. Pronašli smo cestu od nekih sedamdeset pet kilometara koja je vodila kroz prašumu i bila izgrađena uz velike napore da bi povezala naselje Itsmina s Yutom, ali nije prolazila pored nijednoga od ta dva naselja zbog osvete izvođača radova koji se posvađao s dvojicom načelnika.
U nekome selu u unutrašnjosti poštanski radnik nas je zamolio da njegovom kolegi u Itsmini odvezemo poštu staru šest mjeseci. Jedna kutija domaćih cigareta stajala je ondje trideset centavosa, kao i u cijeloj zemlji, no kad bi tjedni avion kasnio s opskrbom, cigaretama bi cijena rasla svakim danom, sve dok stanovništvo ne bi bilo primorano pušiti strane cigarete koje bi naposljetku postale jeftinije. Vreća riže stajala je petnaest pesosa više nego ondje gdje se uzgajala, jer su je morali dostavljati osamdeset kilometara kroz prašumu na mulama koje su se poput mačaka hvatale za strmine planina. Najsiromašnije žene u selima ispirale su zlato i platinu u rijekama dok su njihovi muževi ribarili, a subotom bi putujućim trgovcima prodavali tucet riba i četiri grama platine samo za tri pesosa.
Sve se to zbivalo u društvu koje je bilo poznato po svojoj zainteresiranosti za učenje. No škole su bile rijetke i raštrkane, a učenici su do njih morali prelaziti i po nekoliko kilometara svaki dan, što pješice, što kanuom. Neke su bile tako pune da su istu školu pohađali ponedjeljkom, srijedom i petkom dječaci, a utorkom, četvrtkom i subotom djevojčice. Silom prilika bile su to najdemokratičnije škole u zemlji jer je praljin sin, koji je jedva imao što jesti, išao u istu školu sa sinom načelnika.
Malo je Kolumbijaca tada znalo da se u samome srcu čokoanske šume uzdiže jedan od najmodernijih gradova u zemlji. Zvao se Andagova, pored utoka rijeke San Juan u Condoto, i imao je

savršen telefonski sustav, molove za lađe i teretnjake koji su pripadali istome gradu, i lijepe avenije s drvoredima. Malene i čiste kuće, s velikim ograđenim prostorom i slikovitim drvenim stubama koje su vodile do trijema, izgledale su kao da su nikle na travnjaku. U centru se nalazio kazino s kabaretom i restoranom te bar u kojemu su se mogli kušati uvozni likeri po nižim cijenama nego u ostalim dijelovima zemlje. Bio je to grad što su ga nastanjivali ljudi iz cijeloga svijeta koji su zaboravili čežnju i živjeli ondje bolje nego u svojim zemljama pod sveobuhvatnom vlašću lokalnoga guvernera Pacifičkog Chocoa. Andagova je zapravo bila strana zemlja u privatnome vlasništvu, a njezini su bageri vadili zlato i platinu iz prethistorijskih rijeka i razvozili ih posebnim brodovima preko ušća rijeke San Juan u cijeli svijet bez ičijega nadzora.
To je bio Choco koji smo željeli otkriti Kolumbijcima, no bez ikakva rezultata, jer kada je vijest jednom prošla, sve se vratilo na svoje mjesto,
a Choco je i dalje bio pokrajina na koju su svi u zemlji zaboravili. Mislim da je razlog tome očigledan: Kolumbija je oduvijek bila zemlja karipsko-ga identiteta, otvorena prema svijetu i s njim povezana preko pupčane vrpce Paname. Nasilno rezanje te vrpce osudilo nas je na ono što smo danas: zemlja s andskim mentalitetom, i s tako povoljnim prilikama koje su nam omogućile da kanal između dva oceana ne bude naš nego vlasni štvo Sjedinjenih Država.
Tjedni ritam uredništva bio je ubitačan, pa smo se petkom navečer, kada bismo završavali s poslom, okupljali u baru hotela Continental, preko puta ulice, da se ispušemo, što je znalo potrajati do zore. Eduardo Zalamea prekrstio je te noći vlastitim imenom: kultura petkom. To je bila moja jedina prilika da s njim porazgovaram da ne bih izgubio vlak s književnim novostima iz svijeta, što ih je on pratio u minutu svojom sposobnošću nesvakidašnjega čitača. Medu onima koji su preživjeli te zabave na kojima je beskrajno tekao alkohol i događali se neočekivani raspleti - osim dvojice ili trojice stalnih Uliksovih prijatelja - bili smo i mi urednici, koji se nismo bojali zavrnuti vratom labudu do zore. Primjećivao sam da Zalamea nikada nije davao nikakve primjedbe

na moje članke, iako su mnogi bili nadahnuti njegovima. Ipak, kad se ustalila kultura petkom, počeo je otvoreno iznositi svoje ideje o njima. Priznao mi je da se nije slagao s kriterijem u mnogim mojim člancima, i predložio mi druge, ali ne tonom šefa koji govori svom učeniku, nego kao pisac piscu.
Drugo često posjećivano svratiste nakon kino kluba bile su ponoćne zabave u stanu Luisa Vicensa i njegove supruge Nancy, tek nekoliko blokova od El Espectadora. On je bio suradnik Marcela Colina Revala, šefa redakcije časopisa Cinematographie frangaise u Parizu, a zbog ratova u Evropi svoje je snove o kinu zamijenio za dobar posao knjižničara u Kolumbiji. Nancy se držala kao čarobna domaćica koja je bila sposobna povećati jelo spremljeno za četiri osobe na jelo za dvanaest osoba. Upoznali su se ubrzo nakon njegova dolaska u Bogotu 1937, na jednoj obiteljskoj večeri. Za stolom je ostalo samo jedno prazno mjesto pored Nancy koja je užasnuta vidjela kako ulazi posljednji uzvanik, bijele kose i kože kao u alpinista opaljene suncem. »Kakav peh!« rekla je sama sebi. »Sada me je dopao ovaj Poljak koji vjerojatno i ne zna španjolski.« Zamalo da nije pogodila, jer je pridošlica govorio kastiljski sa sirovim katalonskim, pomiješan s francuskim, dok je ona bila rodom iz Boyacae s iskvarenim i slobodnim jezikom. No tako su se dobro razumjeli od prvoga pozdrava da su zauvijek ostali zajedno. Njihove su se zabave spontano odigravale uvijek nakon velikih premijera u stanu napučenome mješavinom svih mogućih umjetnosti, i u
koji više ne bi stala nijedna slika prvih slikara Kolumbije, od kojih su neki bili vrlo poznati u svijetu. Njihovi su gosti bili birani između najistaknutijih umjetnika i književnika, a i grupa iz Barranquille ponekad bi se pojavljivala. Ušao sam onamo kao u svoju kuću nakon pojave moje prve filmske kritike, a kad bih izlazio iz uredništva prije ponoći, otišao bih do njih pješice tri bloka dalje i primoravao ih da probdiju noć. Učiteljica Nancy, osim što je bila izvrsna kuharica, bila je i utjelovljena posrednica u brakovima. Improvizirala bi nedužne večere da me poveže s najprivlačnijim i najslobodoumnijim djevojkama iz umjetničkoga svijeta, i nikada mi nije oprostila što sam joj sa svojih dvadeset osam godina rekao da

moja istinska vokacija nije biti pisac ni novinar, nego nepobjedivi samac.
Alvaro Mutiš, u prazninama između svojih svjetskih putovanja, upotpunio je na dostojanstven način moj ulazak u kulturnu zajednicu. U svome svojstvu šefa odnosa s javnošću tvrtke Esso Colombiana organizirao je ručkove u najskupljim restoranima s ljudima koji su doista vrijedili i nešto značili u umjetnosti i književnosti, a često je pozivao i goste iz drugih gradova u zemlji. Pjesnik Jorge Gaitan Duran bio je opsjednut time da pokrene veliki književni časopis koji je stajao cijelo bogatstvo, i djelomično je u tome uspio zahvaljujući sredstvima Alvara Mutisa za potporu kulturi. Alvaro Castano Castillo i njegova supruga Gloria Valencia godinama su pokušavali osnovati radiostanicu koja bi bila uglavnom posvećena dobroj glazbi i pristupačnim kulturnim programima. Svi smo im se rugali zbog nerealnosti njihova plana, osim Alvara Mutisa koji je učinio sve što je bilo u njegovoj moći da im pomogne. Tako su osnovali radiostanicu HJCK, Svijet u Bogod, s odašiljačem od 500 vati koji je u ono vrijeme bio najmanji. U Kolumbiji još nije postojala televizija, no Gloria Valencia smislila je metafizičko čudo da preko radija objavljuje modne revije.
Jedini odmor koji sam imao za vrijeme tih mukotrpnih poslova bio je za sporih nedjeljnih popodneva u kući Alvara Mutisa koji me je učio kako se sluša glazba bez ikakvih predrasuda prema vrsti glazbe. Bacali bismo se na sag i punim srcem slušali velike majstore bez učenih rasprava. Bio je to početak jedne strasti koja je započela u dvorani Nacionalne knjižnice i nikada nas više nije napustila. Do danas sam se naslušao toliko glazbe koliko sam mogao, pogotovo romantične komorne glazbe koju smatram vrhuncem umjetnosti. U Meksiku, dok sam pisao Sto godina samoće, između 1965. i 1966, imao sam samo dvije ploče koje su se istrošile od slušanja: Debussveve Preludije i Beatlesovu pjesmu A Hard Day's Night. Kasnije, kada sam u Barceloni napokon imao ploča koliko sam htio, učinila mi se odviše banalnom abecedna klasifikacija, te sam za svoju osobnu udobnost napravio redoslijed po instrumentima: čelo, koje mi je najdraže, od Vivaldija i Brahmsa; violina, od Corellia do Schonber-ga; klavikord i klavir, od Bacha do Bartoka. Sve dok

nisam otkrio čudo da je glazba sve ono što zvuči, uključujući i tanjure i jedaći pribor u sudoperu, dokle god ispunjavaju iluziju da nam pokazuju kamo ide život. Moje ograničenje bilo je u tome što nisam mogao pisati uz glazbu jer sam više pažnje posvećivao onome što sam slušao nego onome što sam pisao, a čak i danas slabo odlazim na koncerte jer osjećam da se sjedeći u koncertnoj dvorani uspostavlja neka vrsta pomalo besramne prisnosti sa susjedima koje ne poznajemo. No zahvaljujući mogućnosti da imam dobru glazbu u kući, s vremenom sam naučio pisati uz glazbu koja je odgovarala onome što pišem. Chopinova nokturna za odmaranje ili Brahmsovi seksteti za sretna popodneva. Mozarta, naprotiv, nisam slušao godinama, otkad mi je na um pala perverzna pomisao da Mozart ne postoji, jer kada je dobar, onda je Beethoven, a kada je loš, onda je Haydn.

U godinama iz kojih izvlačim ove uspomene, uspio sam postići čudo da me nijedna vrsta glazbe ne uznemiruje pri pisanju, iako možda nisam bio svjestan nekih njezinih drugih djelovanja, sve dok me dva katalonska, vrlo mlada i poduzetna glazbenika, nisu iznenadila otkrivši mi neobičnu sličnost između moga šestoga romana Patrijarhova jesen i Trećega koncerta za klavir Bele Bartoka. Istina je da sam ga nemilosrdno slušao dok sam pisao, jer mi je stvarao jedno vrlo posebno i pomalo neobično stanje duha, no nikada ne bih pomislio da bi ta glazba mogla utjecati na mene do te mjere da se to primijeti i u mojemu pisanju. Ne znam kako su za tu moju slabost saznali članovi Švedske akademije, no ona je odsvirana prilikom predaje moje nagrade. Zahvalio sam im od sveg srca, naravno, no da su me pitali, uza svu moju zahvalnost i poštovanje prema njima i prema Beli Bartoku, radije bih odabrao neku prirodnu romancu Francisca Ljudine sa zabava iz doba moga djetinjstva.

Tih godina u Kolumbiji nije bilo jednog kulturnog projekta, nijedne knjige koju je trebalo napisati ili slike koju je trebalo naslikati, a da prije toga nije prošla kroz Mutisov ured. Bio sam svjedok njegova razgovora s jednim mladim slikarom koji je imao sve spremno za ozbiljnu turneju po Evropi, ali mu je nedostajao novac za put. Alvaro ga čak nije ni saslušao do kraja, nego je odmah iz svoga

pisaćeg stola izvukao čarobni sag.
- Ovdje je karta - rekao je.
Već sam bio vidio tu njegovu prirodnost kojom je izvodio takva čuda bez imalo razmetanja, i koja mi je izazivala divljenje. Zbog toga se još uvijek pitam nije li on imao nešto s molbom koju mi je na nekom koktelu uputio tajnik Kolumbijskoga društva pisaca i umjetnika, Oscar Delgado
- da sudjelujem na nacionalnome natječaju za priču koji je gotovo bio napušten. Rekao je to na tako neljubazan način da mi se prijedlog učinio nedoličnim, no netko tko ga je čuo, objasnio mi je da se u zemlji kakva je naša ne može biti piscem, a da se ne zna kako su književni natječaji obična društvena pantomima. »Čak i Nobelova nagrada«, zaključio je bez ikakve zlobe, i ne sluteći to, nagovijestio mi drugu neuobičajenu odluku koja je iskrsnula dvadeset sedam godina kasnije.
Povjerenstvo natječaja za priču činili su Hernando Tellez, Juan Lozano y Lozano, Pedro Gomez Valderrama i još tri velika pisca i kritičara. Tako sam, ne razmišljajući o etičkim ili ekonomskim posljedicama, proveo noć radeći završne ispravke za Dan poslije subote, priču koju sam napisao u Barranquilli u naletu nadahnuća u uredu El Nacionala. Pošto se više od godinu dana odmarala u mojoj ladici, učinila mi se pogodnom da zabljesne jedno dobro povjerenstvo. Tako je i bilo, s neuobičajenom nagradom od tri tisuće pesosa.
Tih dana, i bez ikakve povezanosti s natječajem, upao mi je u ured don Samuel Lisman Baum, kulturni ataše u ambasadi u Izraelu, koji je upravo pokrenuo izdavačko poduzeće s jednom knjigom pjesama Leo-na de Greiffa: Fdrrago Quinto Mamotreto. Izdanje je bilo ugledno, a vijesti o Lismanu Baumu dobre. Tako sam mu dao jednu znatno prepravljenu kopiju Lišća na vjetru i brzo ga otpravio s obećanjem da ćemo kasnije razgovarati. Pogotovo o novcu, što je, naposljetku, bilo jedino o čemu nismo nikada razgovarali. Cecilia Porras naslikala je novatorsku naslov-nicu na osnovi mog opisa lika dječaka, ali ni ona nije uspjela ništa zaraditi. Grafički studio El Espectadora ustupio je klišeje za naslovnicu u boji.
Ništa o njemu nisam čuo sve do nekih pet mjeseci poslije, kada me

izdavačka kuća Sipa iz Bogote - za koju nikada nisam čuo - nazvala u ured da mi kaže kako je izdanje u nakladi od četiri tisuće primjeraka spremno za distribuciju, ali nisu znali što da s njim učine jer nitko nije imao vijesti o Lismanu Baumu. Čak ni sami reporteri u novinama nisu mu mogli ući u trag, i to do dana današnjega. Uliks je tiskari predložio da proda primjerke knjižarama uz kampanju u tisku koju je sam odmah započeo člankom na kojemu mu i danas zahvaljujem. Kritika je bila odlična, no veći dio naklade ostao je u skladištu i nikada nije utvrđeno koliko je primjeraka prodano, kao što nikada nisam dobio ni centavo od prodaje.

Četiri godine poslije, Eduardo Caballero Calderon, koji je upravljao Osnovnom knjižnicom kolumbijske kulture, uključio je jedno džepno izdanje Lišća na vjetru u kolekciju djela koja su se prodavala na ulicama Bogote i u drugim gradovima. Platio je ugovorena autorska prava, slabo, ali na vrijeme, a ona su za mene imala sentimentalnu vrijednost jer
su bila prva koja sam primio za neku svoju knjigu. Izdanje je imalo neke izmjene koje nisu bile moje, no ja se nisam potrudio da se izbace iz sljedećih izdanja. Gotovo trinaest godina kasnije, kada sam otišao u Kolumbiju nakon promocije Sto godina samoće u Buenos Airesu, našao sam kod uličnih prodavača knjiga u Bogoti brojne primjerke prvog izdanja Lišća na vjetru po cijeni od jednoga pesa. Kupio sam onoliko primjerka koliko sam mogao ponijeti. Nakon toga nailazio sam u knjižarama u Latinskoj Americi na druge rasprodaje na kojima su se ta izdanja prodavala kao knjige od povijesna značaja. Prije kakve dvije godine, jedna engleska agencija za antikne knjige prodala je za tri tisuće dolara potpisani primjerak prvoga izdanja Sto godina samoće.

Ništa od toga me ni na trenutak nije odvojilo od moga mukotrpnog novinarskog posla. Početni uspjeh reportaža u nastavcima primorao nas je da potražimo još hrane za tu nezasitnu zvjerku. Svakodnevna napetost bila je neizdrživa, ne samo u utvrđivanju i traganju za temama, nego i u samome pisanju kojemu su stalno prijetile čarolije fikcije. U El Es-pectadoru nije bilo mjesta sumnji: vječno najbolji materijal bila je istina i samo istina, i to nas je

održavalo u neizdrživoj napetosti. Jose Salgar i ja dospjeli smo u kronično stanje koje nam nije omogućavalo časak mira čak ni za vrijeme nedjeljnog odmora.
Godine 1956. saznalo se da je papa Pio XII pretrpio napadaj štucavice koji ga je zamalo stajao života. Jedini sličan slučaj kojega se sjećam izvanredna je priča P & O Somerseta Maughama, u kojoj protagonist umire nasred Indijskog oceana od napadaja štucavice koji ga je za pet dana posve iscrpio, dok mu je cijeli svijet slao sve moguće neobične recepte, ali mislim da je u to vrijeme nisam poznavao. Krajem tjedna nismo se usuđivali odlaziti predaleko u našim izletima po selima u savani, jer su novine bile spremne objaviti izvanredno izdanje u slučaju papine smrti. Bio sam pristaša toga da imamo spremno izdanje, samo s praznim mjestima koje bismo upotpunili s prvim informacijama o smrti. Dvije godine poslije, kada sam bio dopisnik u Rimu, još se uvijek čekao rasplet papine štucavice.
Drugi neumoljivi problem u novinama bila je tendencija da se bavimo samo spektakularnim temama koje bi mogle privući što više čitatelja, no ja sam skromno nastojao da ne izgubim iz vida drugu publiku koja je bila zakinuta i više razmišljala srcem. Medu malobrojnima što sam ih uspio pronaći, sjećam se najiskrenije reportaže koje sam se na brzinu domogao kroz tramvajski prozor. Na vratima neke prekrasne kolonijalne kuće na broju 567 na Cesti Octava u Bogoti nalazio se natpis koji je sam sebe omalovažavao: »Ured za zagubljenu nacionalnu poštu.« Ne sjećam se da sam išta izgubio zbog zagubljene pošte, ali sam izišao iz
tramvaja i pozvonio na vrata. Otvorio mi je čovjek koji je vodio taj ured sa šest metodičnih službenika, prekrivenih oksidom rutine, koji su imali romantičan zadatak da pronađu primaoce svakog loše adresiranog pisma.
Kuća je bila lijepa, golema i prašnjava, visokih stropova i nagrizenih zidova, s mračnim hodnicima i s dvoranama krcatima papirima bez vlasnika. U prosjeku, od sto zagubljenih pisama barem ih je deset bilo s uredno nalijepljenim markama, ali su omotnice bile prazne, čak i bez imena pošiljaoca. Službenici u uredu nazivali su ih »pismima za nevidljivoga čovjeka«, i nisu štedjeli snage u

nastojanju da ih uruče ili vrate. No ceremonijalno otvaranje pisama u potrazi za tragovima bilo je birokratski ozbiljno i vrijedno pohvale, premda uzaludno.
Reportaža o samo jednoj predaji pisma objavljena je pod naslovom Poštar zvoni tisuću puta, s podnaslovom Groblje zagubljenih pisama. Kada ju je Salgar pročitao, rekao mi je: »Ovome labudu ne morate zavrnuti vratom jer se već rodio mrtav.« Objavio ju je točno onako kako sam je napisao, ni manje ni više, ali primjećivalo mu se u izrazu da je žalio kao i ja, i bio ogorčen zbog onoga što je mogla biti. Rogelio Echavarria, možda zato što je bio pjesnik, proslavio je tu reportažu uz dobru volju, ali s rečenicom koju nikada nisam zaboravio: »Gabo se hvata za svaku slamku.«
Osjetio sam se toliko obeshrabrenim da sam na svoj račun, i ne govoreći o tome Salgaru, odlučio pronaći primaoca jednoga pisma koje mi je posebno skrenulo pažnju. Bilo je frankirano u lječilištu gubavaca u Agua de Diosu, i upućeno »gospođi u žalosti koja svakoga dana odlazi na misu u pet sati u crkvu u Aguasu.« Nakon svih mogućih uzaludnih provjera kod župnika i njegovih pomoćnika, tijekom nekoliko tjedana nastavio sam razgovore s vjernicima koji su dolazili na misu u pet sati, ali bez ikakva uspjeha. Iznenadilo me je što su najgorljivije vjernice bile tri vremešne žene, uvijek u crnini, ali nijedna nije imala ništa s lječilištem u Agua de Diosu. Bio je to neuspjeh i dugo mi je trebalo da se smirim od njega, ne samo zbog svoje taštine, niti zato što sam činio milosrdno djelo, nego zato što sam bio uvjeren da se iza priče jedne od tih gospoda u crnini krije druga priča o strasti.
Kako sam tonuo u močvaru reportaže, moj odnos s grupom iz Barranquille postajao je sve intenzivniji. Njihova putovanja u Bogotu nisu bila česta, no ja sam ih gnjavio telefonski u svako doba i svakom prilikom, pogotovo Germana Vargasa zbog njegove pedagoške koncepcije reportaže. Tražio sam od njih savjete u svakoj nevolji, a bilo ih je mnogo, ili su me pak oni zvali kad je bilo razloga da mi čestitaju. Alvara Cepe-du smatrao sam svojim kolegom sa susjednoga stolca. Nakon uzajamnih
srdačnih šala koje su uvijek bile oštre medu nama, izvlačio bi me iz močvare tako jednostavno da se tome nikada nisam prestao čuditi.

Za razliku od toga, moji razgovori s Alfonsom Fuenmavorom bili su više književni. Posjedovao je pravu magičnost u izbavljanju iz nevolja pomoću primjera velikih autora ili spasilačkih citata iz svoga arsenala bez dna. Njegova izvanredna duhovitost došla je do izražaja kada sam ga zamolio za naslov jednoga članka o uličnim prodavačima hrane koje su progonili sanitarni inspektori. Alfonso je odmah ispalio odgovor:
- Onaj tko prodaje hranu ne umire od gladi.
Zahvalio sam mu od sveg srca, i taj mi se naslov učinio tako prikladnim da nisam mogao odoljeti iskušenju da ga ne pitam čiji je. Alfonso me naglo prekinuo, i rekao mi istinu koje se nisam sjećao:
- Vaš je, majstore.
Doista sam to smislio za jedan nepotpisani članak, ali sam na to zaboravio. Ta je priča godinama kružila medu prijateljima u Barranquilli koje nikada nisam uspio uvjeriti da je to bila šala.
Jedno prigodno putovanje Alvara Cepede u Bogotu odvojilo me je na nekoliko dana od toka dnevnih vijesti. Stigao je s idejom da napravi film za koji je imao samo naslov: La langosta azul. Bila je to sigurna propast, jer su ga Luis Vicens, Enrique Grau i fotograf Nereo Lopez shvatili ozbiljno. Ništa više nisam čuo o tom planu sve dok mi Vicens nije poslao verziju scenarija da u nju unesem nešto svoje na osnovu Alvarova originala. Nešto sam i stavio, samo se danas više ne sjećam što, no priča mi se učinila zabavnom i s dovoljno doze ludila da bude naša.
Svi su ponešto unijeli, no otac svega bio je punim pravom Luis Vicens koji je nametnuo mnoge stvari koje su mu ostale od njegovih obilazaka Pariza. Moj je problem bio što sam se nalazio usred jedne od onih preopširnih reportaža koje mi nisu ostavljale vremena ni za disanje, a kad sam je se oslobodio, film se već uvelike vrtio u Barranquilli.
Bio je to jednostavan film, a čini se da je njegova najveća zasluga bila intuicija, koja je i bila anđeo čuvar Alvara Cepede. Na jednoj od brojnih domaćih premijera u Barranquilli našao se talijanski redatelj Enrico Fulchignoni koji nas je iznenadio dometom svoga sažaljenja: film mu se učinio vrlo dobrim. Zahvaljujući upornosti i odvažnosti

Tite Manotas, Alvarove supruge, ono što je još poznato od filma La langosta azul, obišlo je svijet na smionim festivalima.
Te su nas stvari pomalo udaljile od stvarne situacije u zemlji koja je bila strašna. Smatralo se da u Kolumbiji nema gerilskog ratovanja otkad su Oružane snage preuzele vlast pod barjakom mira i sloge medu strankama. Nitko nije sumnjao u to da se situacija promijenila sve do pokolja
studenata na Cesti Septima. Vojnici, željni povoda, htjeli su nama novinarima dokazati da postoji jedan drukčiji rat od onoga vječnog između liberala i konzervativaca. Tada je Jose Salgar prišao mom pisaćem stolu s jednom od svojih zastrašujućih ideja:
- Pripremite se da upoznate rat.
Mi koji smo bili pozvani da ga upoznamo, bez većih pojedinosti, našli smo se točno u pet ujutro da bismo otišli u selo Villarricu, sto osamdeset tri kilometra od Bogote. General Roj as Pinilla čekao nas je na pola puta, u jednom od svojih čestih odmarališta u vojnoj bazi Melgar, i obećao tiskovnu konferenciju koja je trebala završiti prije pet sati popodne da bismo imali dovoljno vremena vratiti se s fotografijama i vijestima iz prve ruke.
Dopisnici E/ Tietnpa bili su Ramiro Andrade s fotografom Germanom Cavcedom, zatim su došla još četiri dopisnika kojih se ne sjećam, te Daniel Rodriguez i ja iz EZ Espectadora. Neki su nosili vojničku odjeću, jer su nas upozorili da ćemo možda morati malo zaci u šumu.
Otišli smo do Melgara automobilom i ondje se podijelili u tri helikoptera koji su nas provezli kroz neki uski i osamljeni kanjon Središnjih Kordiljera s visokim oštrim liticama. No najviše me se dojmila napetost mladih pilota koji su izbjegavali određene zone u kojima su gerilci prije dva dana srušili jedan helikopter, a drugi onesposobili. Nakon petnaest napetih minuta sletjeli smo na veliki i pusti trg u Villarrici, premda se nama učinilo da šljunak na njemu nije dovoljno čvrst da izdrži težinu helikoptera. Oko trga nalazile su se drvene kuće s opustošenim trgovinama i ničijim nastambama, osim jedne svježe obojene koja je bila hotel toga naselja prije no što se u njega uvukao užas.
Ispred helikoptera nazirale su se gorske kose planinskog lanca i po-

cinčani krov jedine jedva vidljive kuće u magli među planinskim vijencem. Prema riječima časnika koji nas je pratio, ondje su se nalazili dovoljno naoružani gerilci da nas sruše, tako da smo morali otrčati do hotela pognuta tijela i u cik-cak liniji zbog strahovanja od mogućih hitaca s planinskog lanca. Tek kada smo onamo stigli, shvatili smo da je hotel pretvoren u vojarnu.
Jedan pukovnik urešen kao za rat, s držanjem filmskog umjetnika i inteligentno simpatičan, objasnio nam je bez ikakvih znakova uzbune da se u kući u Kordiljerima već nekoliko tjedana nalazi gerilska izvidnica, te da su odande pokušali nekoliko noćnih upada u selo. Vojska je bila sigurna da će nešto poduzeti kada vide helikoptere na trgu, te su bili u stanju pripravnosti. No, ni nakon sat vremena provokacije, uključujući i izazivanja preko mikrofona, gerilci nisu pokazali znakove života. Iscrpljeni pukovnik poslao je izvidnicu da utvrdi ima li još koga u kući.
Napetost je popustila. Mi novinari izišli smo iz hotela i stali istraživati okolne ulice, čak i one s najmanje vojnika oko trga. Fotograf i ja, zajedno s ostalima, počeli smo se uspinjati strmom kozjom stazom. Na prvom zavoju bilo je vojnika polegnutih u guštari u položaju za pucanje. Jedan nas je časnik posavjetovao da se vratimo na trg jer se svašta moglo dogoditi, ali nismo ga poslušali. Namjera nam je bila da se popnemo dok ne naidemo na neku gerilsku izvidnicu koja će nam spasiti dan velikom viješću. No za to nije bilo vremena. Odjednom su se začule razne istovremene zapovijedi i odmah potom pucnjava vojnika. Bacili smo se na zemlju u blizini vojnika, a ovi su otvorili vatru prema kući na litici. U trenutačnoj pomutnji izgubio sam iz vida Rodrigueza koji je potrčao u potrazi za boljom strateškom pozicijom za svoj objektiv. Pucnjava je kratko potrajala, ali je bila vrlo žestoka, a nakon nje ostala je samo letalna tišina.
Vratili smo se na trg pošto smo uspjeli vidjeti jednu vojnu patrolu koja je izišla iz šume. Šef patrole, vrlo uzbuđen, nije dopustio da ga slikamo. Pogledom sam potražio Rodrigueza i vidio ga kako se pojavljuje nekih pet metara s moje desne strane s fotoaparatom spremnim za slikanje. Patrola ga nije vidjela. Tada sam proživio najnapetiji trenutak, između dvojbe da mu povičem da ne slika, u

strahu da će ga zbog neopreznosti ubiti, i profesionalnog instinkta da slika po svaku cijenu. Nisam imao vremena, jer se istoga časa začuo gromki povik šefa patrole:
- Ne smijete slikati!
Rodriguez je spustio fotoaparat bez žurbe i prišao mi sa strane. Povorka je prošla tako blizu nas da smo osjetili kiseli zadah živih tijela i tišinu mrtvih. Kada su prošli, Rodriguez mi je šapnuo:
- Slikao sam ih.
I doista je tako bilo, samo što to nikada nije objavljeno. Taj naš posjet završio je neuspjehom. Bilo je još dvoje ranjenih medu vojnicima, i bar dvojica mrtvih među gerilcima koji su se već povukli prema svome skloništu. Pukovnikova je srčanost splasnula i pretvorila se u melankoliju. Jednostavno nas je izvijestio da je razgovor otkazan, da imamo pola sata za ručak i da potom odmah krenemo u Melgar cestom, jer su helikopteri bili rezervirani za ranjenike i za poginule. Broj jednih i drugih nikada nije bio objavljen.
Nitko više nije spomenuo tiskovnu konferenciju generala Rojasa Pinille. Prošli smo pored njegove kuće u Melgaru u džipu za šest osoba i stigli u Bogotu poslije ponoći. Cijelo nas je uredništvo čekalo, jer su iz Republičkog ureda za informacije i tisak zvali da ih obavijeste da stižemo cestom, bez drugih pojedinosti, ne napominjući stižemo li živi ili mrtvi.
Dotad se vojna cenzura uplela samo u slučaju smrti studenata u centru Bogote. U redakciji nije bilo nijednog cenzora, otkako je posljednji cenzor prijašnje vlasti gotovo plačući odustao kada više nije mogao podnositi lažne prve vijesti i šaljive doskočice urednika. Znali smo da nas Ured za informacije i tisak nije gubio iz vida, a često su nam i telefonski slali upozorenja i očinske savjete. Vojni časnici koji su u početku svoje vladavine uspostavili klasičnu srdačnost s tiskom, postali su nevidljivi ili zatvoreni. Ipak, jedna nepredvidljivost rasla je sama i u tišini, i donijela nikada potvrđenu ni osporenu vijest da je voda toga gerilskoga zametka iz Tolime jedan mladić od dvadeset dvije godine koji je izučio zanat na svoj način. Ni ime mu se nije moglo utvrditi ni osporiti: Ma-nuel Marulando Velez ili Pedro Antonio Marin, Tirofijo. Četrdeset i

nešto godina poslije, Marulanda, kojega su upitali o tome podatku u njegovu vojnome logoru, odgovorio je da se ne sjeća je li to doista bio on.
Nije bilo moguće dobiti nijednu drugu informaciju. Ja sam svim silama nastojao otkriti nešto više kada sam se vratio u Villarricu, ali nisam pronašao nijedna vrata. Republički ured za informacije i tisak sprečavao nas je u tome, a nezgodna epizoda iz Villarrice ležala je pokopana pod vojnom suzdržanošću. Već sam bacio nadu u koš za smeće kada se Jose Salgar postavio pred mojim pisaćim stolom, pretvarajući se hladnokrvnim, što nikada nije bio, i pokazao mi telegram koji je upravio bio dobio.
- Ovdje se nalazi ono što niste vidjeli u Villarrici - rekao mi je.
Bila je to drama mnogih dječaka koje su Oružane snage odvele iz njihovih sela i gradića bez ikakva plana i namjere da ih vrate, da bi olakšali svoj istrebljivački rat protiv gerilaca u Tolimi. Odvojili su ih od njihovih roditelja, nemajući dovoljno vremena da utvrde tko je čiji sin, a mnogi od njih to ni sami nisu znali. Drama je započela lavinom od tisuću dvjesto odraslih koji su odvedeni u razna naselja u Tolimi nakon našega posjeta Melgaru, i smješteni bilo kako, a zatim prepušteni Božjoj volji. Bilo je oko tri tisuće dječaka razne dobi i stanja, koje su odvojili od roditelja samo zbog logističkih razloga i potom ih rasuli po prihvatilištima u zemlji. Samo njih trideset bili su siročad, a medu njima i par blizanaca starih trinaest dana. Mobilizacija je napravljena u potpunoj tajnosti, pod zaštitom cenzure, sve dok nam dopisnik El Espectadora nije telegrafski dojavio neke tragove koji su vodili od Ambaleme, dvjesto kilometara od Villarrice.
Za manje od šest sati pronašli smo tristo malodobnika od pet godina u Dječjem prihvatilištu u Bogoti, od kojih mnogi nisu znali tko su im roditelji. Heli Rodriguez, koji je imao dvije godine, jedva je znao izreći svoje ime. Nije ništa ni o čemu znao, ni gdje se nalazi, ni zašto, ni kako
ik k^.
mu se zovu roditelji, te nije mogao dati nikakav trag da bi ih se pronašlo. Njegova jedina utjeha bila je što je imao pravo ostati u prihvatilištu do svoje četrnaeste godine. Troškovnik sirotišta hranio

se s osamdeset cen-tavosa mjesečno koliko im je za svako dijete davala područna vlast. Deset ih je u prvome tjednu pobjeglo s namjerom da se kriomice uvuku kao slijepi putnici u vlakove za Tolimu, te im više nismo mogli ući u trag.
Uprava je mnoge u prihvatilištu prekrstila, dajući im prezimena iz toga područja da bi ih mogli razlikovati, no bilo ih je tako mnogo, a bili su tako slični i nestašni da ih je bilo teško razlikovati za vrijeme odmora, pogotovo u hladnijim mjesecima, kada su se morali grijati trčeći hodnicima i stubama. Nisam mogao a da se nakon toga bolnoga posjeta ne zapitam bi li gerilci, koji su ubijali vojnike u borbi, mogli posijati toliko nesreće među dječacima u Villarrici. Priča o toj logističkoj besmislici objavljena je u mnogim uzastopnim kronikama bez ikakve provjere podataka. Cenzura je utihnula, a vojnici su uzvraćali objašnjenjima koja su tada bila u modi: događaji u Villarrici bili su dio velike mobilizacije koju su provodili komunisti protiv vlade Oružanih snaga, a oni su bili primorani pribjegavati ratnim metodama. Bio mi je dovoljan jedan redak toga objašnjenja da si zabijem u glavu da moram dobiti izravnu informaciju od Gilberta Vieire, generalnoga tajnika Komunističke stranke, kojega nikada u životu nisam vidio.
Ne sjećam se jesam li sljedeći korak napravio uz odobrenje novina ili na vlastitu inicijativu, no vrlo se dobro sjećam da sam nekoliko puta uzalud pokušavao doći u kontakt s nekim od vođa tajne Komunističke stranke koji bi me mogao izvijestiti o situaciji u Villarrici. Glavni je problem bio u tome što je obruč koji je vojni režim stezao oko komunista bio bez presedana. Tada sam stupio u kontakt s jednim prijateljem komunistom, i nakon dva dana pred mojim se pisaćim stolom pojavio drugi prodavač satova koji me je potražio da bi ubrao rate što ih nisam dospio platiti u Barranquilli. Platio sam mu koliko sam mogao, te mu neoprezno rekao da moram hitno razgovarati s nekim od njegovih velikih voda, na što mi je odgovorio poznatom rečenicom da on nije put niti da mi znade reći tko mi može pomoći. Međutim, to isto popodne, bez prethodne najave, iznenadio me telefonski poziv te skladan i bezbrižan glas:
- Zdravo, Gabriele, ovdje Gilberto Vieira.

Unatoč tome što je bio jedan od najistaknutijih osnivača Komunističke stranke, Vieira dotad nije proveo ni minutu u progonstvu ili u zatvoru. Ipak, unatoč opasnosti da se oba telefona prisluškuju, dao mi je adresu svoje tajne kuće da ga posjetim još isto popodne.
Bio je to stan s malenim dnevnim boravkom natrpanim knjigama o politici i književnosti, i s dvije spavaće sobe, na šestome katu do kojega
se dolazilo bez daha strmim i mračnim stubama, ne samo zbog visine već i zbog svijesti da se ulazi u jednu od najbolje čuvanih tajni u zemlji. Vieira je živio sa svojom suprugom Ceciliom i netom rođenom kćeri. Kako supruga nije bila kod kuće, on je nadohvat ruke držao kolijevku i lagano je zibao da bi umirio dijete promuklo od plača, u vrlo dugim stankama razgovora koji smo vodili, kako o politici tako i o književnosti, iako bez naročitog smisla za humor. Bilo mi je nemoguće zamisliti da je taj ružičasti i ćelavi četrdesetogodišnjak, svijetlih i prodornih očiju te pravilnih usana, bio najtraženiji čovjek u tajnim službama zemlje.
Čim sam ušao, shvatio sam da je u toku s onim što radim u životu otkad sam kupio sat u El Nacionalu u Barranquilli. Čitao je moje reportaže u El Espectadoru i utvrđivao koji su anonimni članci moji da bi pokušao protumačiti moje skrivene namjere. Ipak, slagao se s time da se zemlji može najbolje služiti onako kako sam to ja radio - ne obvezujući se ni prema kome ni u jednoj stvari vojne politike. Čim sam mu razotkrio razlog svoga posjeta, odmah je prihvatio tu temu. Bio je upoznat sa situacijom u Villarrici kao da se ondje nalazio, a o kojoj nismo mogli objaviti ni slovo zbog državne cenzure. No dao mi je važne podatke koji su mi omogućili da shvatim kako je to bio preludij jednoga kroničnoga rata nakon pola stoljeća povremenih okršaja. Toga dana i na tome mjestu njegov je jezik više nalikovao jeziku Jorgea Eliecera Gaitana negoli Marxu kojega je držao na uzglavlju, te je njime iznosio rješenja koja nisu bila u uspostavljanju proleterske vlasti nego u nekoj vrsti saveza nezaštićenih pred vladajućim klasama. Sretna okolnost toga posjeta nije bila samo u rasvjetljavanju onoga što se dogodilo, nego i u načinu na koji su se ti događaji mogli bolje shvatiti. Tako sam to i

objasnio Guillermu Cani i Zalamei, i ostavio vrata odškrinuta ako se jednom pojavi nastavak nezaključene reportaže. Moram još reći da smo Vieira i ja uspostavili dobre prijateljske odnose koji su nam omogućili kontakte čak i u najteže vrijeme njegova skrivanja. Druga drama, koja se odnosila na odrasle, rasla je prikriveno sve dok loše vijesti nisu probile obruč u veljači 1954, kada je u tisku objavljeno kako je jedan veteran iz Koreje založio svoja odlikovanja da bi imao što jesti. On je bio samo jedan od njih četiri tisuće koji su bili nasumce unovačeni u neko drugo, isto tako neshvatljivo vrijeme naše povijesti, kada je bilo kakva sudbina bila bolja za seljake koje su meci potjerali iz njihovih krajeva pred policijskim nasiljem. Gradovi prenapučeni seljacima koji su u njih bježali, nisu pružali nikakvu nadu. Kolumbija je, kao što se gotovo svakoga dana ponavljalo u uvodnim člancima, na ulici, u kavanama, u obiteljskim razgovorima, bila republika u kojoj nije bilo moguće živjeti. Za mnoge seljake koji su bježali pred nasiljem kao i za mnoge mladiće bez ikakve perspektive, korejski rat bio je životno rješenje. Onamo su otišli kojekakvi, u pomutnji i bez razlike, a uglavnom samo zbog svoje fizičke kondicije, gotovo kao što su Španjolci dolazili u otkrivanje Amerike. Kada su počeli kapati natrag u Kolumbiju, ta heterogena grupa imala je napokon zajedničku odliku: veterani. Bilo je dovoljno da nekolicina njih povede prepirku pa da krivica padne na sve. Zatvorila su im se sva vrata s jednostavnim obrazloženjem da nemaju pravo na posao jer su duševno neuravnoteženi. Naspram tome, nije bilo dovoljno suza za one nebrojene koji su se vratili u obliku dvije tisuće funti pepela. Vijest o davanju u zalog odlikovanja bila je nadasve proturječna vijesti objavljenoj deset mjeseci ranije, prema kojoj su se posljednji veterani vratili u zemlju s gotovo milijun dolara u gotovini, i da su pri mijenjanju toga novca u bankama srušili tečaj dolara u Kolumbiji s tri peso-sa i trideset centavosa na dva pesosa i devedeset. Međutim, više se rušio ugled veterana što su se više suočavali sa stvarnošću u zemlji. Prije njihova povratka objavljene su rasute verzije o tome da će dobiti posebne stipendije za plodonosne poslove, te doživotne mirovine i mogućnost da odu živjeti u Sjedinjene Države. Istina je bila posve suprotna: malo

nakon njihova dolaska otpušteni su iz vojske, a jedino što je mnogima ostalo u džepu bili su portreti japanskih zaručnica koje su ih čekale u japanskim logorima, kamo su ih dovodile da bi se odmorili od ratovanja.
Bilo bi nemoguće da me ta nacionalna drama nije podsjetila na dramu moga djeda, pukovnika Marqueza, koji je cijeli život čekao na mirovinu kao veteran. Ja sam mislio da je takva bijedna škrtost bila osveta protiv subverzivnoga pukovnika u onome krvavome ratu protiv konzervativne hegemonije. Međutim, preživjeli iz rata u Koreji borili su se protiv komunizma i za imperijalističke težnje Sjedinjenih Država. A ipak, kada su se vratili, nisu se pojavili na stranicama društvenih zbivanja nego u crnim kronikama. Jedan od njih, koji je hicima ubio dvojicu nevinih, upitao je svoje suce: »Ako sam u Koreji ubio stotinu ljudi, zašto ne mogu u Bogoti ubiti bar desetoricu?«
Taj čovjek, isti kao i svi ostali delikventi, pristupio je ratu kada je primirje već bilo potpisano. Ipak, mnogi poput njega bili su žrtve i kolumbijskog mačizma koji je nalazio svoje trofeje u ubijanju veterana iz Koreje. Nisu prošle ni tri godine otkad se vratio prvi kontingent, a već je veterana, žrtava nasilne smrti, bilo više od tucet, zbog raznoraznih razloga. Neki su ubijeni u besmislenim prepirkama ubrzo nakon povratka. Jedan od njih poginuo je izboden nožem u nekoj svađi jer je ponavljao jednu te istu pjesmu na džuboksu u nekoj krčmi. Narednik Cantor, koji
je u čast svoga prezimena pjevao i pratio se gitarom u predahu između ratovanja, ubijen je hicem nekoliko tjedana nakon svoga povratka. Neki drugi veteran također je izboden nožem u Bogoti, a da bi ga pokopali, morali su prikupiti dobrovoljne priloge od susjeda. Angela Fabia Goesa, koji je u ratu izgubio oko i ruku, ubila su trojica nepoznatih koji nikada nisu uhvaćeni.
Sjećam se, kao da je to bilo jučer, da sam pisao posljednje poglavlje serije kada je zazvonio telefon u mome uredu, a ja sam odmah prepoznao uzbuđeni glas Martine Fonsece:
- Halo?!
Istoga sam časa prekinuo pisanje članka na pola stranice jer mi je srce zadrhtalo, te sam prešao aveniju da se s njom nađem u hotelu

Continental pošto je dvanaest godina nisam vidio. Nije bilo lako uočiti je s vrata medu drugim ženama koje su ručale u punoj blagovaonici dok mi nije dala znak rukom. Bila je odjevena po svom osobnom ukusu kao i obično, u ogrtaču od bivolje kože, s uvenulim lisičjim krznom na ramenu i s lovačkim šeširom, a godine su joj se odviše primjećivale na koži nalik šljivi osušenoj na suncu te u ugaslim očima, i sva se nekako smanjila pred prvim znakovima jedne nepravedne starosti. Oboje smo vjerojatno bili svjesni da je dvanaest godina bilo mnogo za njezinu dob, ali smo to dobro podnijeli. Pokušao sam joj ući u trag u svojim prvim godinama u Barranquilli, sve dok nisam saznao da je otišla živjeti u Panamu, gdje je njezin parobrodski mornar kanalom provodio brodove, ali nisam to spominjao ne zbog ponosa već zbog svoje bojažljivosti. Mislim da je s nekime upravo bila ručala, a taj ju je zatim ostavio da bi se mogla naći sa mnom. Popili smo tri ubitačne šalice kave i zajedno popušili pola kutije jeftinih cigareta, tražeći nesigurno put kojim bismo razgovarali a da ne govorimo, sve dok se nije odvažila upitati me jesam li ikada mislio na nju. Tek sam joj tada rekao istinu: nikada je nisam zaboravio, no njezin je odlazak bio tako neočekivan da me je to zauvijek obilježilo. Ona je bila milosrdnija od mene:
- Nikada neću zaboraviti da si mi bio kao sin.
Pročitala je moje članke u novinama, moje priče i moj jedini roman, i govorila mi o njima s lucidnom i gorljivom oštroumnošću koja je moguća samo zbog ljubavi ili zbog ogorčenosti. No ja sam tek zaobilazio zamke nostalgije zbog jadne kukavnosti za koju smo samo mi muškarci sposobni. Kada sam napokon uspio smiriti napetost, usudio sam se upitati je ima li sina kojega je toliko željela.
- Rodio se - rekla je veselo - i već završava osnovnu školu.
- Crn je kao otac? - upitao sam zbog svoje sitničave ljubomore.
Ona je utekla svome zdravom razumu. »Bijel kao majka«, rekla je. »No otac nije otišao iz kuće kao što sam se pribojavala, nego smo čak postali bliskiji.« I pred mojom očiglednom smrknutošću, potvrdila mi je uz mučan smiješak:
- Ne brini se: dijete je njegovo. I još imam dvije kćeri, koje posve nalikuju jedna drugoj.

Bilo joj je drago što je došla, zabavila me je nekim sjećanjima koja nisu imala ništa sa mnom, a ja sam umišljeno mislio da od mene očekuje neki prisniji odgovor. No, kao svi muškarci, promašio sam vrijeme i mjesto. Pogledala je na sat kada sam naručio četvrtu kavu i drugu kutiju cigareta, i ustala bez ustezanja.
- Dobro, dječače, drago mi je da sam te vidjela - rekla je. I zaključila:
- Više nisam mogla čitati tolike tvoje stvari, a da ne saznam kakav si.
-1 kakav sam? - drznuo sam se upitati.
- A, ne! - nasmijala se od sveg srca. - To nikada nećeš saznati.
Tek kada sam došao k sebi pred pisaćim strojem, postao sam svjestan koliko sam žudio da je vidim, što je u meni uvijek tinjalo, i straha koji me je spriječio da s njom ostanem cijeli život. Bio je to onaj isti pogubni strah što sam ga poslije često osjećao kad bi zazvonio telefon.
Nova 1955. godina počela je za novinare 28. veljače s viješću da je osam mornara s razarača Caldas Nacionalne flote palo u more i nestalo za vrijeme oluje, samo na dva sata udaljenosti od Cartagene. Četiri dana ranije isplovio je iz Mobilea, u Alabami, nakon nekoliko mjeseci ondje provedenih zbog propisanih popravaka.
Dok je cijelo uredništvo iznenađeno slušalo prvi izvještaj o nesreći, Guillermo Cano se okrenuo prema meni u svome pokretnome stolcu, i uzeo me na nišan sa zapovijedi koja mu je bila spremna na vrhu jezika. I Jose Salgar, koji je baš krenuo u tiskaru, zaustavio se ispred mene napetih živaca zbog vijesti. Ja sam se prije sat vremena vratio iz Barranquille gdje sam pripremao vijest o vječnoj drami Bocas de Cenize, a već sam se ponovno zapitao u koliko sati polijeće sljedeći avion za obalu da bih mogao napisati prvu vijest o osam utopljenika. No ubrzo je u kratkom izvještaju s radija postalo jasno da je razarač stigao u Cartagenu u tri popodne bez novih vijesti, jer nisu uspjeli izvući tijela osam utopljenih mornara.
Guillermo Cano je splasnuo.
- Kakav peh, Gabo - rekao je. - Utopio nam se glavni zgoditak.
Nesreća se svela na niz kratkih službenih izvještaja, a vijest je objavljena uz ozbiljne počasti prema stradalima na poslu, i to je bilo sve. Na kraju tjedna, ipak, mornarica je javila da je jedan od njih,

Luis Alejan-dro Velasco, uspio iscrpljen doći do plaže Uraba, sa sunčanicom, ali uz
mogućnost oporavka, pošto je deset dana bio na pučini na splavi bez vesala, te bez jela i pića. Svi smo se složili da bi to mogla biti reportaža godine ako se uspijemo s njime naći nasamo bar na pola sata.
No to nije bilo moguće. Mornarica mu nije dopuštala da s bilo kime razgovara dok se oporavljao u pomorskoj bolnici u Cartageni. Ondje se s njim sreo na nekoliko kratkih minuta jedino lukavi urednik El Tiempa, Antonio Montana, koji se uvukao u bolnicu prerušen u liječnika. No sudeći po rezultatima, od brodolomca je dobio samo nekoliko crteža olovkom o njegovu položaju na brodu kada ga je oluja povukla, i nekoliko nepovezanih izjava po kojima je postalo jasno da je dobio naredbe da ne govori što se dogodilo. »Da sam znao da je novinar, pomogao bih mu«, izjavio je Velasco nekoliko dana poslije. Kada se napokon oporavio, neprestano pod zaštitom mornarice, dao je intervju dopisniku El Es-pectadora u Cartageni, Lacidesu Orozcu, koji nije uspio doznati ono što smo htjeli, a to je bilo kako je nalet vjetra mogao prouzročiti takvu nesreću u kojoj su sedmorica poginula.
Luis Alejandro Velasco bio je zapravo podvrgnut željeznoj obvezi koja ga je sprečavala da slobodno govori i da se slobodno kreće, čak i pošto su ga premjestili u roditeljsku kuću u Bogoti. Bilo kakvu tehničku ili političku pojedinost rješavao je, uz vrlo srdačnu vještinu, poručnik Guillermo Fonseca, no istom tom elegancijom izbjegavao je bitne podatke o jedinome što nas je tada zanimalo, a to je bila istina o toj pustolovini. Samo da dobijem na vremenu ispisao sam niz ambijentalnih članaka o povratku brodolomca u roditeljsku kuću, pošto su me njegovi uniformirani pratioci još jednom spriječili da s njim razgovaram, a njemu dopustili bljutavi intervju s lokalnom radiostanicom. Tada je bilo očito da se nalazimo u rukama stručnjaka za hlađenje vijesti, i prvi put me je dirnula pomisao da od javnoga mnijenja skrivaju nešto vrlo ozbiljno vezano za tu katastrofu. Danas se toga sjećam više kao slutnje nego kao sumnje.
Bio je mjesec ožujak ledenih vjetrova, a prašnjava kišica otežavala je

moju grižnju savjesti. Prije no što sam se oneraspoložen pojavio u uredništvu zbog neuspjeha, sklonio sam se u obližnji hotel Continental i naručio dvostruko piće na pustome šanku. Pio sam ga u polaganim gutljajima, ne skinuvši čak debeli ministarski ogrtač, kada sam začuo vrlo sladak glas gotovo na uhu:
- Onaj tko pije sam, taj sam i umire.
- Bog te čuo, ljepotice - odvratih iskreno, uvjeren da je to Martina Fonseca.
Glas je u zraku ostavio trag mlačnih gardenija, ali to nije bila ona. Vidio sam je kako izlazi kroz kružna vrata i iščezava sa svojim nezaboravnim žutim kišobranom u aveniji umrljanoj kišicom. Nakon druge
čašice i ja sam prešao aveniju, te ohrabren pićem ušao u uredništvo. Guillermo Cano me je ugledao dok sam ulazio i veselo povikao prema drugima:
- Da vidimo kakav nam zgoditak nosi veliki Gabo! Odgovorio sam mu iskreno:
- Ništa više od mrtve ribe.
Tada sam primijetio kako ti nemilosrdni šaljivčine iz redakcije suosjećaju sa mnom dok sam prolazio vukući natopljeni ogrtač, jer nitko nije imao srca započeti uobičajeno zviždanje.
Luis Alejandro Velasco nastavio je uživati u svojoj kontroliranoj slavi. Njegovi savjetnici ne samo da su mu dopuštali, nego su i podupirali svaku vrstu javne perverzije. Primio je petsto dolara i nov sat da na radiju ispripovijeda istinu o tome kako je njegov sat izdržao surovo nevrijeme. Tvornica teniska koje je nosio platila mu je tisuću dolara da kaže kako su njegove teniske bile tako otporne da ih nije mogao rastrgnuti da bi ih sažvakao. U istim vijestima držao je patriotski govor, dopuštao da ga ljubi kraljica ljepote i pokazivao se siročadi kao primjer domorodnog morala. Gotovo sam zaboravio na taj slavni dan kad mi je Guillermo Cano najavio da je brodolomac u njegovu uredu, spreman za potpisivanje ugovora da bi ispripovijedao cijelu pustolovinu. Osjetio sam se poniženo.
- To više nije mrtva, nego trula riba - naglasio sam.
Prvi i posljednji put odbio sam učiniti neki zadatak za novine.

Guillermo Cano pomirio se s time i otpravio brodolomca bez objašnjenja. Kasnije mi je rekao da je, pošto ga je otpravio, sjeo u svoj ured i počeo razmišljati te sam sebi nije uspio objasniti ono što je upravo učinio. Tada je poslao portira da dovede brodolomca natrag, i nazvao me telefonski, neopozivo mi izjavivši da je kupio ekskluzivna prava za cijelu priču.

Nije to bilo prvi put, niti će biti posljednji, da je Guillermo uporno inzistirao na nekom izgubljenom slučaju, a na kraju se pokazalo da ima pravo. Upozorio sam ga potišteno, ali na najbolji mogući način, i rekao mu da ću napraviti reportažu samo zbog poslovne dužnosti, ali da neću staviti svoj potpis. No, iako je to bila nepromišljena izjava, pokazala se točnom, jer sam reportažu morao pripovijedati u prvome licu, onako kako ju je pripovijedao protagonist priče i s njegovim osobnim idejama, te s njegovim potpisom na kraju. Tako sam se zaštitio od mogućega drugog brodoloma na čvrstome tlu. Odnosno, bio je to unutarnji monolog o jednoj osamljeničkoj pustolovini, kao da sam je doslovce ja proživio. Ta je odluka bila čudesna, jer se Velasco pokazao kao inteligentan čovjek s nezaboravnom osjećajnošću, dobrim odgojem i smislom za humor u pravo vrijeme i na pravome mjestu. I sve se to, srećom, nalazilo u karakteru bez naprslina.

Intervju je bio dug, detaljan, vodili smo ga čitava tri iscrpljujuća tjedna, a radio sam ga znajući da ga nećemo objaviti u tako sirovom obliku, nego da ću ga morati skuhati u drugome loncu: u reportaži. Počeo sam pomalo nevoljko, nastojeći da brodolomac padne u proturječje da bih otkrio njegove skrivene istine, no ubrzo sam se uvjerio da ih nema. Ništa se nije moglo učiniti nasilu. To je bilo kao da šećem cvjetnom livadom s najvećom slobodom da izaberem najljepše cvjetove. Velasco je dolazio točno u tri sata popodne u moj ured u redakciji, pregledavali bismo prijašnje bilješke i nastavljali dalje. Svako poglavlje koje bi mi ispripovijedao, ja bih noću napisao i objavio idući dan. Bilo bi lakše i sigurnije napisati najprije cijelu pustolovinu i objaviti je već pregledanu i sa svim dobro provjerenim pojedinostima. No nije bilo vremena. Tema je svakim časom gubila svoju aktualnost i bilo kakva druga bučna vijest mogla ju je uništiti.

Nismo koristili magnetofon. Upravo su ih izmislili, i oni najbolji bili su tako veliki i teški poput stroja za pisanje, a magnetska vrpca mrsila se kao slatkiši od prženih šećernih niti. Samo ispisivanje bilo je pothvat. Još i danas znamo da su magnetofoni korisni za prisjećanje, ali nikada se ne smije zanemariti lice intervjuiranoga koje može govoriti mnogo više od glasa, a ponekad čak i oprečne stvari. Morao sam se prilagoditi rutinskoj metodi bilježenja u školske bilježnice, i zahvaljujući tome mislim da nisam izgubio nijednu riječ ili nijansu razgovora, te sam mogao bolje produbiti svako sljedeće pitanje. Prva dva dana bila su najteža, jer je brodolomac htio ispripovijedati sve odjednom. No brzo je naučio, zahvaljujući redu i opsegu mojih pitanja, a naročito zbog vlastitoga pripovjedačkog instinkta i urođene sposobnosti da shvati pravila umijeća.

Da bismo pripremili čitatelja prije no što ga bacimo u vodu, odlučili smo započeti priču od pomorčevih posljednjih dana u Mobileu. A dogovorili smo se i da ne završimo u trenutku kada on stupa na čvrsto tlo, nego kada stiže u Cartagenu gdje mu kliče mnoštvo ljudi, što je bila točka od koje su čitatelji mogli sami nastaviti nit pripovijedanja s već objavljenim podacima. To nam je omogućilo četrnaest poglavlja s kojima smo mogli održavati napetost tijekom dva tjedna.

Prvo je poglavlje objavljeno 5. travnja 1955. Izdanje El Espectadora, najavljivano na radiju, rasprodalo se za nekoliko sati. Do praskavog raspleta došlo je trećega dana kada smo odlučili razotkriti pravi uzrok nesreće koji je prema službenoj verziji bila oluja.

Pokušavajući dati što točnije određenje, zamolio sam Velasca da mi ispripovijeda sve pojedinosti. On se već bio toliko naviknuo na naš zajednički rad da sam u njegovim očima nazreo vragolasti bljesak prije no što mi je odgovorio:

- Problem je u tome što nije bilo nikakve oluje.

Nego su nekih dvadeset sati, pojasnio je, puhali jaki vjetrovi, tipični u tom području za to doba godine, a koje odgovorni za putovanje nisu bili predvidjeli. Posada je dobila nekoliko zakašnjelih plaća prije no što je brod isplovio, te su ih u posljednji čas potrošili na razne kućanske aparate koje su htjeli dopremiti kući. Dogodilo se

sve to tako neočekivano da se nitko nije stigao ni zabrinuti kada su preopteretili unutrašnje prostore broda i na palubi zavezali najveće kutije: hladnjake, električne perilice, peći. Bio je to zabranjen teret na jednome ratnom brodu i u takvoj količini koja je zauzela vitalne prostore na palubi. Možda se mislilo da se putovanje koje nije bilo službeno i koje je trebalo trajati manje od četiri dana s odličnim vremenskim prognozama, moglo poduzeti bez naročitog opreza. Koliko je takvih putovanja već bilo, i još uvijek ih ima, a da se ništa nije dogodilo? Nesretna okolnost za sve bila je ta što su vjetrovi, jači od onoga što se najavljivalo, uzburkali more pod blistavim suncem i nagnuli brod više od predviđenoga te je popucala užad kojom je loše raspoređen teret bio vezan. Da se nije radilo o tako dobrom brodu kao što je Caldas, potonuo bi bez milosti, no osam mornara koji su stražarili na palubi, pali su u more. Tako najveći uzrok nesreće nije bila oluja kako su uporno izjavljivali službeni izvori od prvoga dana, nego upravo to što je Velasco izjavio u reportaži: preopterećenje loše raspoređenim kućanskim aparatima na palubi ratnoga broda.

Druga stvar koju su skrivali odnosila se na vrstu splavi do koje su mogli doći oni koji su pali u more, a od kojih se samo Velasco spasio. Pretpostavlja se da su na palubi, prema propisima, trebale biti dvije vrste splavi koje su pale u vodu s njima. Bile su napravljene od pluta i platna za jedra, tri metra duge i metar i pol široke, sa sigurnosnom platformom u sredini u kojoj su bile namirnice, pitka voda, vesla, kutija prve pomoći, pribor za pecanje i navigaciju, i Biblija. U tim uvjetima deset bi osoba moglo preživjeti izvan broda osam dana, čak i bez pribora za pecanje. No, na Caldasu su se također nalazile manje splavi koje nisu bile opskrbljene ničim. Prema Velascovoj izjavi, čini se da njegova nije imala nikakvu opremu. Pitanje koje će zauvijek ostati lebdjeti u zraku bilo je koliko je drugih brodolomaca uspjelo doći do drugih splavi koje ih nisu nikamo odvele.

To su, nesumnjivo, bili najvažniji razlozi zbog kojih su kasnila službena objašnjenja o brodolomu. Sve dok nisu shvatili da je to neodrživo, jer se ostatak posade već odmarao u svojim kućama i po cijeloj zemlji pričao što se točno dogodilo. Vlada je do kraja ustrajala

na svojoj verziji o oluji i potvrdila je u konačnim službenim izjavama i izvještaju. Cenzura nije mogla pasti u krajnost da zabrani objavljivanje ostalih poglavlja. Velasco je pak, dokle god je mogao, zadržao lojalnu dvosmislenost, i
nikada se nije saznalo da su ga primoravali da ne otkrije istinu, a od nas nije tražio niti nas sprečavao da ih mi razotkrijemo.
Nakon petoga poglavlja naumili smo napraviti posebno izdanje s prva četiri poglavlja da bismo udovoljili zahtjevu publike koja je htjela imati cijelu reportažu. Don Gabriel Cano, kojega tih mahnitih dana nismo vidjeli u redakciji, spustio se iz svoga visokoga gnijezda i otputio se ravno prema mome pisaćem stolu.
- Recite mi nešto, imenjače - upitao me - koliko će poglavlja imati taj brodolomac?
Bili smo u sedmome danu pripovijedanja, kada je Velasco pojeo jednu posjetnicu koja mu je bila jedina hrana nadohvat ruke, jer nije mogao rastrgnuti tenisice da bi imao što žvakati. Nedostajalo nam je još sedam poglavlja. Don Gabriel se sablaznio.
- Ne, imenjače, ne - uzvratio je grčevito. - Mora biti barem pedeset poglavlja.
Iznio sam mu svoje razloge, no njegovi su se razlozi zasnivali na tome da se naklada novina gotovo udvostručila. Prema njegovim proračunima mogla se povećati do broja koji ne bi imao presedana u nacionalnome tisku. Skupilo se vijeće redakcije, proučile su se ekonomske, tehničke i novinarske pojedinosti, i dogovorena je razumna granica od dvadeset poglavlja. Odnosno: šest poglavlja više od predviđenih. Iako se moj potpis nije nalazio na kraju poglavlja, način rada bio je očit, i jedne noći kada sam otišao ispuniti svoj zadatak filmskoga kritičara, u predvorju kazališta iskrsnula je živa rasprava o brodolomčevoj pripovijesti. Većina njih bili su moji prijatelji s kojima sam raspravljao u obližnjim kavanama nakon posla. Njihova su mi mišljenja pomogla da rasvijetlim svoje ideje za tjedni članak. A što se tiče brodolomca, uglavnom su svi, s rijetkim iznimkama, željeli da se priča produlji što je moguće više. Jedna od tih iznimaka bio je neki zreo i naočit muškarac sa skupocjenim ogrtačem od devine kože i šeširom boje dinje, koji me otprilike tri bloka pratio na putu od kazališta, kada sam krenuo

natrag u redakciju. S njim je bila vrlo lijepa žena, isto tako dobro odjevena kao i on, i neki prijatelj, koji nije bio tako lijepo odjeven. Skinuo je šešir da bi me pozdravio i predstavio se, ali mu ime nisam zapamtio. Bez okolišanja mi je rekao da se ne slaže s reportažom o brodolomcu, jer je to bila izravna komunistička igra. Objasnio sam mu bez ikakvih pretjerivanja da ja samo prenosim priču koju pripovijeda sam protagonist. No on je imao svoje ideje, te je mislio da je Velasco špijun ubačen u Oružane snage u službi Sovjetskoga Saveza. Naslutio sam tada da možda razgovaram s nekim visokim časnikom kopnene vojske ili mornarice, pa me oduševila pomisao da ću čuti neko objašnjenje. No, kako se činilo, on mi je samo to htio reći.
- Ne znam radite li to svjesno ili ne - rekao mi je - no, bilo kako bilo, činite zemlji lošu uslugu pripovijedajući te komunističke priče.
Njegova čarobna supruga uznemireno ga je pokušala odvući za ruku uz preklinjanje vrlo tihim glasom: »Molim te, Rogelio!« On je završio rečenicu s istim držanjem s kojim ju je i započeo:
- Vjerujte mi, molim vas, da vam to govorim samo zbog divljenja što ga osjećam prema onome što pišete.
Ponovno mi je pružio ruku i pustio da ga potištena supruga odvede. Njihov iznenađeni pratilac nije uspio naći načina ni da se pozdravi.
Bio je to prvi od incidenata zbog kojega smo se ozbiljno zamislili nad opasnostima što vrebaju na ulici. U jednoj sirotinjskoj krčmi iza redakcije koja je posluživala radnike u toj četvrti do ponoći, dva su neznanca nekoliko dana ranije pokušala neosnovano napasti Gonzala Gon-zaleza koji je ondje ispijao svoju posljednju noćnu kavu. Nitko nije shvaćao koji su povod mogli imati protiv najmirnijeg čovjeka na svijetu, osim da su ga zamijenili sa mnom zbog našega karipskog ponašanja i odijevanja, i zbog dva slova g u njegovu pseudonimu Gog. U svakom slučaju, osiguranje redakcije upozorilo me da ne izlazim noću sam u grad koji je postajao sve opasniji. Ja sam se, naprotiv, u njemu osjećao tako sigurnim da sam nakon svršetka posla išao pješice do kuće.
Jedne zore tih napetih dana pomislio sam da je kucnuo moj čas kada se u mojoj spavaćoj sobi sasulo staklo zbog cigle bačene s

ulice. Bio je to Alejandro Obregon koji je izgubio svoje ključeve, a nije pronašao nikoga budnoga, kao ni mjesto u nekome hotelu. Umoran od traženja gdje će prespavati i od zvonjave na pokvarena zvona, odlučio je okončati noć s ciglom s obližnjega gradilišta. Tek me je ovlaš pozdravio da me ne bi dokraja razbudio kada sam mu otvorio vrata, te se bacio poleduške na drveni pod da odspava do podneva.

Otimanje pri kupovini novina na vratima El Espectadora prije no što bi novine stigle na ulice, bilo je sve veće. Zaposlenici trgovačkoga centra zaustavljali su se da kupe novine i čitaju novo poglavlje u autobusu. Mislim da je zanimanje kod publike započelo zbog humanih razloga, nastavilo se zbog književnih, i na kraju, zbog političkih razloga, no uvijek se održavalo zbog unutarnje napetosti priče. Velasco mi je ispripovijedao epizode za koje sam sumnjao da ih je izmislio, pronalazeći simbolička ili sentimentalna značenja, kao što je ono s prvim galebom koji nije htio otići. Njegovo pripovijedanje o avionima imalo je filmskoga šarma. Jedan prijatelj moreplovac upitao me je kako to da tako dobro poznajem more, a ja sam mu odgovorio da ja samo doslovce prepisujem Velascova opažanja. Nakon određenog vremena više nisam imao što dodati.

Komandant mornarice nije bio istoga raspoloženja. Malo prije završetka serije uputio je novinama protestno pismo jer smo prema neprihvatljivome kriteriju sudili na nimalo elegantan način o tragediji koja se mogla dogoditi bilo gdje. »Unatoč žalosti i boli u koje se zavilo sedam kolumbijskih domova, kao i svi pomorci«, govorilo se u pismu, »nije se uopće smatralo neprikladnim da se u feljtonima kroničara početnika objave kužne, nelogične i nestručne riječi i misli, i stave u usta unesrećenog i zaslužnog mornara koji je junački spasio svoj život.« Zbog toga je flota zamolila podršku od Republičkog ureda za informacije i tisak, uz pomoć jednoga pomorskoga časnika, da ubuduće daje odobrenje za reportaže o tom incidentu. Srećom, kad je pismo stiglo, nalazili smo se na pretposljednjem poglavlju, te smo se do sljedećeg tjedna mogli pretvarati da nismo shvatili što to znači.

Pripremajući posljednje objavljivanje toga teksta, zamolili smo

brodolomca da nam pomogne i omogući nam popis i adrese njegovih drugih kolega koji su imali fotoaparate. Oni su nam poslali čitavu kolekciju fotografija snimljenih za vrijeme putovanja. Bilo je tu svega, no većinom su to bile skupne slike na palubi na kojima su se u pozadini vidjele kutije s kućanskim aparatima - hladnjacima, štednjacima, perilicama - s istaknutim markama proizvođača. Ta sretna okolnost bila nam je dovoljna da pobijemo izjave časnika koji su tu priču poricali. Vlada je istoga časa neopozivo reagirala, a taj je prilog premašio sve prijašnje naklade i prognoze o prodaji. No Guillermo Cano i Jose Salgar, nesavladivi, imali su samo jedno pitanje:

- Dovraga, a što ćemo sada raditi?

U tom trenutku, ošamućeni slavom, nismo imali odgovor. Sve su nam se teme činile banalnima.

Petnaest godina poslije objavljivanja te priče u El Espectadoru izdavačka kuća Tusquets iz Barcelone objavila ju je u knjizi s pozlaćenim tvrdim koricama koja se rasprodala kao da se radilo o hrani. Nadahnut osjećajem pravde, i u svojemu divljenju prema herojskome moreplovcu, napisao sam prolog: »Ima knjiga koje ne pripadaju onima koji ih pišu nego onima koji u njima pate, a ovo je jedna od njih. Prema tome, autorska prava dobit će onaj tko ih je zaslužio - bezimeni zemljak koji se deset dana mučio na jednoj splavi bez jela i pića da bi omogućio ovu knjigu.« Nije to bila tek prazna riječ, jer je Tusquets u cijelosti isplaćivao autorska prava Luisu Alejandru Velascu, prema mojim uputama, tijekom četrnaest godina. Sve dok ga odvjetnik Guillermo Zea Fernandez iz Bo-gote nije uvjerio da su prava doista njegova (po zakonu), znajući da nisu, jer su bila isplaćivana prema mojoj odluci u čast njegova junaštva, pripovjedačkoga dara i našega prijateljstva.

Tužba protiv mene predočena je na Okružnome sudu 22, za građanske parnice u Bogoti. Moj odvjetnik i prijatelj Alfonso Gomez Mendez zatražio je tada od izdavačke kuće Tusquets da izbaci posljednji odlomak iz prologa u sljedećim izdanjima i da ne isplati Luisu Alejandru Velascu više ni centavo od autorskih prava dok sud ne donese svoju odluku. Tako je i učinjeno. Nakon duge rasprave koja je uključivala dokumentirane dokaze, svjedoke i

stručnjake, sud je presudio da sam ja jedini autor toga djela, i nije prihvatio žalbe koje je Velascov odvjetnik nastojao uložiti. Prema tome, prava koja su dotad isplaćena zbog moje odluke, nisu značila da se radilo o koautorstvu, nego je to bila samovoljna odluka onoga tko je djelo napisao. Autorska prava, isto po mojoj odluci, bila su otad darivana jednoj obrazovnoj fondaciji.

Nismo uspjeli pronaći drugu priču poput brodolomčeve, jer ona nije kao one što se izmišljaju na papiru. Takve priče izmišlja život, i to gotovo uvijek neočekivano. Shvatili smo to kasnije, kada smo pokušali napisati biografiju o sjajnome biciklistu iz Antioquie, Ramonu Hovosu, koji je te godine treći put postao nacionalni prvak. Gromoglasno smo ga ubacili u reportažu kao što smo to naučili na primjeru moreplovca, i pro-tegnuli je na devetnaest poglavlja, dok nismo shvatili da publika radije hoće Ramona Hovosa koji se uspinje po planinama i stiže prvi na cilj, nego Ramona Hovosa u njegovu stvarnome životu.

Slabi tračak nade da ćemo ponovno nešto slično napraviti nazreli smo jedno popodne kada me je Salgar nazvao da bi se s njim hitno sastao u baru hotela Continental. Ondje je bio s nekim svojim starim i ozbiljnim prijateljem koji ga je upravo upoznao sa svojim pratiocem, nekim albinom u radničkom odijelu, s tako bijelom kosom i obrvama da se činilo da blješti čak i u polumraku bara. Salgarov prijatelj, koji je bio poznat poduzetnik, predstavio ga je kao inženjera rudarstva koji je obavljao iskapanja na nenaseljenome terenu dvjesto metara od El Espec-tadora, u potrazi za blagom iz bajke koje je pripadalo generalu Simonu Bolivaru. On, koji je otad postao veliki Salgarov, kao i moj prijatelj, jamčio nam je istinitost te priče. No ona je bila sumnjiva zbog svoje jednostavnosti: kada se Osloboditelj spremao nastaviti svoje posljednje putovanje iz Cartagene, sav u prnjama i na umoru, pretpostavlja se da je odlučio ne ponijeti svoje veliko osobno blago koje je nakupio kao ratni plijen da bi mu poslužilo kao zaslužena rezerva za jednu lijepu starost. Kada je odlučio nastaviti svoje mukotrpno putovanje - ne zna se da li u Ca-racas ili u Evropu - bio je toliko razborit da ga skrije u Bogoti, pod zaštitom sustava lakedemonskih kodeksa, što je bilo tipično za ono vrijeme,

i
da bi ga pronašao kada mu zatreba, i u bilo kojemu dijelu svijeta. Sjetio sam se tih vijesti s neodoljivom uznemirenošću dok sam pisao knjigu General u svome labirintu, u kojemu je osnovna priča o blagu, ali nisam pronašao dovoljno podataka da bih je prikazao vjerodostojnom, a kao fikcija učinila mi se neodrživom. Za tim blagom iz bajke, koje vlasnik nikada nije ponovno uzeo, tragalo se s mnogo upornosti. Nisam shvatio zašto su nam to otkrili sve dok mi Salgar nije objasnio da nas je njegov prijatelj, kojemu se jako svidjela brodolomčeva pripovijest, htio unaprijed izvijestiti da bismo bili u toku događaja i mogli objaviti priču s istim
uspjehom.
Otišli smo do terena. Bio je to jedini nenaseljeni dio zapadno od parka Periodistas i vrlo blizu mome novome stanu. Prijatelj nam je ponad kolonijalne karte objasnio koordinate blaga u stvarnim omjerima na brdima Monserrate i Guadalupe. Priča nas je oduševila, a glavna nagrada trebala je biti eksplozivna vijest kao što je bila i ona o brodolomu, samo s još većim svjetskim odjekom. Nastavili smo redovito obilaziti teren kako bismo bili u toku, slušali smo inženjera satima i satima uz rakiju i limun, i osjećali kako se sve više udaljavamo od čuda, dok već nije prošlo toliko vremena da su nam se raspršile sve iluzije. Jedino u što smo kasnije mogli posumnjati jest da je priča o blagu bila tek paravan da bi se bez dopuštenja mogao eksploatirati rudnik u središtu grada koji je imao nešto vrlo vrijedno. Iako je možda bilo moguće da je i to bio paravan da bi se blago Osloboditelja držalo
na sigurnome.
Nisu to bila najbolja vremena za snove. Nakon brodolomčeve pripovijesti posavjetovali su me da na neko vrijeme odem iz Kolumbije dok se situacija ne smiri zbog prijetnji smrću, stvarnih ili fiktivnih, koje su nam pristizale raznim putevima. Odmah sam na to pomislio čim me je Luis Gabriel Cano bez ikakva uvoda upitao što ću raditi sljedeće srijede. Kako nisam imao nikakav plan, rekao mi je uobičajenom hladnokrvnoš-ću da pripremim svoje isprave za putovanje kao poseban dopisnik lista na Konferenciju četiri velikana, koja se sljedeći tjedan trebala održati u

Ženevi.
Odmah sam nazvao svoju majku. Vijest joj se učinila tako velikom da me upitala ne mislim li možda na neku farmu koje se zove Ženeva. »To je grad u Švicarskoj«, rekao sam joj. Ne promijenivši glas, uza svu svoju beskrajnu smirenost kojom je prihvaćala nepromišljenosti svoje djece, upitala me dokada ću ondje ostati, a ja sam joj odgovorio da ću se vratiti najkasnije za dva tjedna. Zapravo sam išao samo na četiri dana koliko je trajao sastanak. No, zbog razloga koji nisu imali ništa s mojom voljom, nisam se zadržao dva tjedna nego gotovo tri godine. Tada sam
ja trebao čamac na vesla makar samo da jedem jednom dnevno, no pazio sam da obitelj to ne sazna. Netko je jednom pokušao uznemiriti moju majku perfidnom izjavom da njezin sin živi kao princ u Parizu pošto ju je prevario pričom da će ondje provesti samo dva tjedna.
- Gabito nikoga ne vara - odgovorila je ona svojim nevinim smiješkom. - Samo se događa da i Bog nekada mora učiniti da tjedan traje dvije godine.
Nikada mi nije palo napamet da sam jedan od onih koji nemaju isprave kao milijuni drugih koji su otišli pred nasiljem. Nikada nisam glasao zato što nisam imao glasački listić građanina. U Barranquilli sam se identificirao svojom karticom urednika u El Heraldu, na kojoj je bio naveden netočan datum rođenja da bih zavarao vojnu službu, u koju sam morao otići već prije dvije godine. U hitnim slučajevima identificirao sam se pomoću dopisnice koju mi je dao telegrafist u Zipaquirai. Neki usputni znanac spojio me s upraviteljem jedne turističke agencije koji je obećao da će me ukrcati u avion određenoga dana ako unaprijed platim dvjesto dolara i stavim svoj potpis na kraju deset neispisanih listova papira s biljegom. Tako sam slučajno saznao da se na mom bankovnom računu nalazi iznenađujući iznos koji nisam imao vremena potrošiti zbog svoje stalne zauzetosti reporterskim poslovima. Jedini trošak koji sam imao, osim osobnih, koji nisu prelazili troškove kakva siromašnog studenta, bilo je mjesečno slanje čamca na vesla obitelji. Uoči leta, upravitelj turističke agencije otpjevao mi je naziv svake isprave kako ih je stavljao na stol da ih ne bih pobrkao: osobna

iskaznica, vojna knjižica, potvrde o dobrim odnosima s poreznim uredom i potvrde o cijepljenju protiv boginja i žute groznice. Na kraju me je zatražio dodatnu napojnicu za slabašnoga mladića koji se dvaput cijepio umjesto mene, kao što se već godinama svakodnevno cijepio za klijente kojima se žurilo.
Doputovao sam točno na vrijeme za početak konferencije s Eisenhowerom, Bulganjinom, Edenom i Faureom, znajući samo kastiljski i s popudbinom za trećerazredni hotel, ali s dobrom potporom svojih bankovnih rezervi. Povratak je bio predviđen za nekoliko tjedana, no ne znam zbog kakva sam neobičnog predosjećaja razdijelio prijateljima sve što sam imao u svome stanu, uključujući i fantastičnu biblioteku o filmovima koju sam godinama skupljao uz savjete Alvara Cepede i Luisa Vi-censa.
Pjesnik Jorge Gaitan Duran došao se sa mnom pozdraviti baš kada sam uništavao nekorisne papire, i pokazao se znatiželjnim da pregleda koš za smeće ne bi li našao nešto za svoj časopis. Izvukao je tri ili četiri napola poderana lista papira te ih pročitao dok ih je poput zagonetke
slagao na pisaćem stolu. Upitao me odakle sam to izvukao, a ja sam mu odgovorio da je to Isabelin razgovor sa samom sobom dok je gledala kako kiši nad Macondom, koji sam izdvojio iz verzije Lišća na vjetru. Upozorio sam ga da je to već objavljeno u Kronici i u Nedjeljnom magazinu lista El Espec-tador, s istim naslovom koji sam ja odredio i s odobrenjem koje sam na brzinu dao u nekome dizalu. Gaitanu Duranu to nije bilo važno i objavio ga je u sljedećem broju časopisa Mito.
Oproštajna večer u kući Guillerma Cane bila je tako burna da sam propustio avion za Cartagenu gdje sam tu noć trebao prespavati da se oprostim sa svojom obitelji. Srećom sam uhvatio drugi u podne. Dobro sam učinio, jer su se u kući stvari popravile od posljednjeg puta, i moji roditelji i braća sada su mogli preživjeti bez čamca na vesla koji je meni u Evropi bio potrebniji.
Sutradan vrlo rano otputovao sam cestom u Barranquillu da bih se ukrcao na avion za Pariz u dva popodne. Na autobusnoj stanici u Car-tageni sreo sam Lacidesa, nezaboravnoga portira iz Rascacielosa, kojega otada nisam vidio. Zagrlio me je istinski i sa

suzama u očima, ne znajući što da mi kaže ni kako da mi se obrati. Na kraju te brzoplete razmjene, jer je njegov autobus dolazio, a moj odlazio, gorljivo mi je rekao nešto što me pogodilo u srce:
- Samo ne razumijem, don Gabriele, zašto mi nikada niste rekli tko ste.
- Ah, dragi Lacidesu - odgovorio sam mu žalosniji od njega - nisam vam to mogao reći jer još ni danas sam ne znam tko sam.
Nekoliko sati poslije, u taksiju koji me je vozio na aerodrom u Barranquilli pod nehajnim nebom, prozirnijim od bilo kojega drugog na svijetu, primijetio sam da se nalazim u Aveniji Veinte de Julio. Napravio sam refleksni pokret koji je već bio dio moga života otprije pet godina i pogledao prema kući Mercedes Barche. I ondje je bila, poput posjednu-ta kipa na trijemu, vitka i daleka, i odjevena točno po modi te godine u zelenu haljinu s pozlaćenim umecima, kose ošišane kao krila u lastavice i s napetom mirnoćom kao da čeka nekoga tko neće doći. Nisam mogao zatomiti krik da ću je zauvijek izgubiti toga četvrtka u srpnju, u tako rani sat, i na trenutak sam pomislio da zaustavim taksi da se pozdravimo, no onda sam ipak radije odlučio da ne izazivam još jednom tako uporno nestalnu sudbinu kao što je moja.
Kada je avion već poletio, kažnjavao sam se napadajima kajanja. Tada je još postojao dobar običaj da se na naslon prednjega sjedala stavi ono što smo mi nazivali priborom za pisane poruke. Pisamce s pozlaćenim vrpcama i omotnica od istoga finoga papira, ružičastoga, mliječnoga ili plavoga, i ponekad mirisnoga. Na svojim malobrojnim prijašnjim
putovanjima koristio sam ih da bih pisao pjesme rastanka od kojih sam potom pravio malene avione i bacao ih da lete dok se avion spuštao. Izabrao sam nebeski plavo pismo i napisao svoje prvo pravo pismo za Mercedes koja sjedi u trijemu pred svojom kućom u sedam ujutro, u zelenoj zaručničkoj haljini bez zaručnika i s kosom kao u nejasne lastavice, ne sluteći čak za koga se te zore odjenula. Napisao sam joj već nekoliko drugih pjesmica koje sam improvizirao nasumce, i uvijek bih dobivao verbalne i zaobilazne odgovore kad bismo se slučajno sreli. Nisam namjeravao napisati ništa više do pet redaka u kojima je obavještavam o svome

službenom putu. Ipak, na kraju sam dodao post scriptum koji mi je zabljesnuo poput munje u podne, u trenutku kada sam se potpisivao: »Ako ne dobijem odgovor na ovo pismo za mjesec dana, ostat ću zauvijek živjeti u Evropi.« Samo sam još jednom o tome razmislio prije no što sam pismo ubacio u poštanski sandučić u dva ujutro na pustome aerodromu Montego Baya. Već je bio petak. Sljedećeg četvrtka, ušavši u hotel u Ženevi nakon drugoga uzaludnoga dana međunarodnih neslaganja, našao sam odgovor na svoje pismo.